

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΟΥΤΟΥΛΑΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ

ΤΟ ΕΑΜ ΣΤΗΝ ΗΛΕΙΑ

Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ (1941-1944)

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΦΑΝΤΑΣΙΑΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΑΘΗΝΑ, 2012

Διευκρινίσεις και ευχαριστίες

Η επιτόπια έρευνα για την παρούσα εργασία διενεργήθηκε με παραγγελία και χρηματοδότηση του Παναγιώτη Κατερίνη, στον οποίο ανήκει το πραγματολογικό υλικό που προέκυψε.

Ο Π. Κατερίνης έθεσε στη διάθεσή μου όλα τα μέσα για την πραγματοποίηση αυτής της εργασίας, η οποία δεν θα είχε εκπονηθεί χωρίς τη μεσολάβησή του. Οι ευχαριστίες μου προς το πρόσωπό του, όσο και πειστικά διατυπωμένες, αδυνατούν να εκφράσουν το μέγεθος της οφειλής μου απέναντί του και το δυστύχημα είναι ότι δεν βλέπω με ποιον τρόπο θα μπορούσα να του ανταποδώσω την οφειλή αυτή.

Αφειδώλευτα μου προσέφεραν επίσης, τη φιλοξενία, τον χρόνο, τις γνώσεις και την πρακτική τους βοήθεια:

η Φανή Καραχάλιου, διευθύντρια της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Πύργου,

η Γιάννα Τζουανοπούλου, προϊσταμένη των ΓΑΚ Ν. Ηλείας στον Πύργο και η συνεργάτιδά της, Γιώτα Κωστοπούλου,

ο Γιάννης Ράπτης, στην Αμαλιάδα,

ο Νίκος Σοφιανός και η Δήμητρα Σοφιανού-Αλεξοπούλου, στη Μυρσίνη.

Ο επιβλέπων καθηγητής μου, Νίκος Θεοτοκάς, με τη σπάνια διακριτική του ευγένεια, συνέβαλε αποφασιστικά στη σύλληψη της ιδέας, στη διαμόρφωση, μεθόδευση και πραγματοποίησή της, έως την τελευταία ώρα.

Παντελής Μούτουλας

Πίνακας περιεχομένων

Ενότητα	Σελίδα
Διευκρινίσεις και ευχαριστίες	1
Πίνακας περιεχομένων	2
Εισαγωγή	5
Κριτική παρουσίαση των πηγών	9
Κεφάλαιο 1. Από το ΚΚΕ στο ΕΑΜ	21
α. Ανασύσταση των κομμουνιστικών πυρήνων	21
β. Ο θεμελιώδης ορισμός της οργάνωσης	22
γ. Από τους κομματικούς πυρήνες στις αντιστασιακές οργανώσεις	23
δ. Θέσμιση του εθνικού-απελευθερωτικού σταδίου	25
ε. Πανόραμα του εαμικού δικτύου	30
στ. Στάδια ανάπτυξης του αντικατοχικού αγώνα	32
Κεφάλαιο 2. Κατευθυντήριες γραμμές από τις πόλεις	34
α. Η σταθεροποίηση της πελοποννησιακής καθοδήγησης	34
β. Οι κομμουνιστές του Πύργου και η επιτροπή πόλης	35
γ. Η νεολαία του ΕΑΜ Πύργου	39
δ. Οι ριζοσπάστες αστοί της τοπικής επιτροπής	42
ε. Ο επιχειρηματικός κόσμος της πόλης και το ΕΑΜ	45
στ. Το αντιστασιακό δίκτυο στην Αμαλιάδα	48
ζ. Ο επιτελικός ρόλος των ημιαστικών κέντρων: Κρέστενα	52
η. Η διαχείριση της σίτισης του πληθυσμού: Ανδραβίδα	54
θ. Το πολυσχιδές έργο των μεγάλων οργανώσεων: Λεχαινά	57
ι. Το ανεπαρκές κριτήριο του μεγέθους: Αγουλινίτσα	61
Κεφάλαιο 3. Η τυπολογία της οργανωτικής συγκρότησης	64
α. Το εύρος της οργανωτικής πολυτυπίας	64
β. Οι αυτοσυστατες οργανώσεις	65
γ. Οι παράγωγες οργανώσεις	70
δ. Οι ετερόδυνες οργανώσεις	77
ε. Οι εξωγενείς οργανώσεις	78
στ. Οι σκιάδεις οργανώσεις	85

ζ. Τα κοινά ειδοποιά χαρακτηριστικά των οργανώσεων	87
Κεφάλαιο 4. Η φυσιογνωμία του Εαμίτη	89
α. Η αυθεντία του καθοδηγητή	89
β. Η διαθεσιμότητα των μελών και η εγρήγορση των νέων	93
γ. Μία προσωρινή ταξινόμηση	100
Κεφάλαιο 5.	102
Ένοπλος αγώνας 1943: Ο στρατηγικός αναπροσανατολισμός του ΕΑΜ	
α. Αναβάθμιση των ορεινών οργανώσεων	102
β. Η αντιμετώπιση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς	105
γ. Η λειτουργία του συγκυριακού παράγοντα	107
δ. Πολιτικά δίκτυα και αντάρτικες ομάδες	109
ε. Δεσμός προοδευτικής αλληλεξάρτησης	115
στ. Η έννοια του εαμικού κέντρου	119
ζ. Επιστροφή στον κάμπο με τον ΕΛΑΣ	121
η. Η πρωτεύουσα σημασία του αντάρτικου πολέμου	126
Κεφάλαιο 6. Προγραμματική βούληση και αυθόρμητη θέσμιση	133
α. Το πλαίσιο	133
β. Αγώνας για την επικράτηση στην ύπαιθρο	133
γ. Τα όρια της ατομικής παρέκκλισης	143
δ. Ατομική παρέκκλιση και συλλογική τύχη	149
ε. Το απρόοπτο των προσωπικών επιλογών	150
στ. Ένα πρότυπο συλλογικής αυτοοργάνωσης που εγκαταλείφθηκε	160
ζ. Ο αρνητικός ορισμός της οργάνωσης	161
η. Σφυρηλατώντας την εικόνα του εαυτού και του άλλου	162
θ. Ο φόβος των αντιποίνων από τις δυνάμεις κατοχής	169
ι. Στα ίχνη της ατομικής ένταξης	174
Κεφάλαιο 7. Η νομιμοποίηση της λαϊκής ηγεμονίας	178
α. Η στρατηγική για την επιβίωση στην επικράτεια του ΕΑΜ	178
β. Θεσμοί και μηχανισμοί της εαμικής δικαιοσύνης	182
γ. Ο μηχανισμός ηγεμόνευσης του ΚΚΕ	184
δ. Προαναγγέλλοντας τον χαρακτήρα της μεταπολεμικής εξουσίας	186
Κεφάλαιο 8. Εκτιμήσεις συμμετοχής στο ΕΑΜ	191

α. Ονομαστική και πραγματική λαϊκή επιρροή του ΕΑΜ	191
β. Στο μικροκύτταρο της τοπικής επιτροπής	196
γ. Αξιολόγηση αποτελεσμάτων, σύνοψη οργανωτικών προτύπων	218
Συντομογραφίες	222
Βιβλιογραφία	225
Ευρετήριο	232
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι. Οι τοπικές οργανώσεις	271
Προοίμιο	273
Ορολογία καταλόγων παραρτήματος	276
Ονομαστικός κατάλογος	278
1. Κάμπος-Πηνεία	278
α. Πόλεις	278
β. Ημιαστικά κέντρα	285
γ. Χωριά	294
2. Ορεινή Ηλεία	334
α. Πόλεις	334
β. Χωριά	343
3. Ολυμπία	401
α. Ημιαστικά κέντρα	401
β. Χωριά	409
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ. Χάρτης νομού Ηλείας	---

Εισαγωγή

Το πρωτεύον στοιχείο της ιστορικής μεταβολής που αρχίζει με την κατοχή της Ελλάδας από τα στρατεύματα του Άξονα, τον Απρίλιο-Μάιο 1941, είναι οι τρόποι με τους οποίους έγινε δεκτή και οι σημασίες τις οποίες ενδόθηκε η κατάργηση του ελληνικού κράτους. Η άρση του εθνικού κρατικού ελέγχου και η ενεργοποίηση του αντίστοιχου κατοχικού πάνω στην ατομική και συλλογική δραστηριότητα προκάλεσε γενικευμένο συναίσθημα φόβου, το οποίο εντεινόταν από γεγονότα που καταδείκνυαν την αποφασιστικότητα των αρχών κατοχής στην επιβολή του νόμου τους¹. Σύντομα, απέβη ανεπίκαιρη η αναζήτηση των αιτίων της στρατιωτικής ήττας και αντιστοίχως έλαβε προτεραιότητα η διαχείριση των συνθηκών της καθημερινότητας, που θεωρήθηκαν προέκταση αδήριτων αλλογενών εξελίξεων.

Η γενικευμένη αίσθηση ανασφάλειας από την έλλειψη ζωτικών ειδών, ιδίως ειδών διατροφής, πρώτα στις πόλεις και λίγο αργότερα στην ύπαιθρο, ενισχυόταν από τη διαπίστωση ότι οι ιδιωτικές προσπάθειες για την εξασφάλισή τους μέσω του ανταλλακτικού εμπορίου απέφεραν πολύ περιορισμένα αποτελέσματα. Η αύξηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο λόγω της παλιννόστησης των αστών από τα τέλη του καλοκαιριού, σε μια προσπάθεια επίλυσης του επισιτιστικού, γκρέμισε τα προπολεμικά επίπεδα διαβίωσης των νοικοκυριών. Η συνειδητοποίηση από μεγάλους αριθμούς υπηκόων ότι ήταν ανέφικτη η αντιμετώπιση του προβλήματος με ατομικούς όρους², διεύρυνε τα όρια αποδοχής των ρηξικέλευθων απόψεων και οι εκκλήσεις για πολιτικές μορφές αντικατοχικών κινητοποιήσεων συνάντησαν ευήκοα ώτα. Σε ορισμένους αρτισύστατους πολιτικούς κύκλους, οι εξωτερικές προϋποθέσεις για μαχητική αντίδραση στο καθεστώς κρίθηκαν ευνοϊκές.

Στη βάση της πραγματολογικής τεκμηρίωσης που διαθέτουμε, η ριζική αλλαγή που επέφερε στη χώρα η ξένη κατοχή έχει γίνει αντικείμενο μιας πρώτης θεωρητικής επεξεργασίας, τα πορίσματα της οποίας συνοψίζονται στα εξής³:

Μετά την εμπέδωση της κατοχικής κυριαρχίας το ελληνικό πολιτικό και θεσμικό πλέγμα εξουσίας αποστερήθηκε τη νομιμότητά του, απώλεσε κάθε επίφαση αυτονομίας και τα στελέχη του εξουδετερώθηκαν· έτσι απογυμνωμένο από όλα τα

¹ Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 35-61.

² Στο ίδιο, σ. 72-80.

³ Μούτουλας, *Σύντομη*, σ. 14-54 / *Πελοπόννησος*, σ. 393-396.

επίπεδα διαμεσολάβησης που απέκρυπταν τις αληθινές του όψεις, υποβλήθηκε σε *αναθεώρηση* από τις κοινωνικές δυνάμεις.

Πάνω στο αναθεωρημένο πεδίο της πολιτικής, οι τέως καθεστωτικοί κύκλοι εγκλήθηκαν στο ερώτημα της συλλογικής οργάνωσης για την εθνική επιβίωση· με αυτόν τον τρόπο, εκτέθηκαν σε μια ανανεωμένη, υψηλού βαθμού *δημοσιότητα*, στο πλαίσιο της οποίας αδυνατούσαν να ελιχθούν.

Στο κενό εξουσίας που αναφάνηκε εν όψει της πανθομολογημένης αδυναμίας του εγχώριου πλέγματος εξουσίας να δώσει ικανοποιητική απάντηση στο επίκαιρο ερώτημα της κατοχής, διενεργήθηκε στον αδιαμεσολάβητο κοινωνικό χώρο ένας πρωτοφανής *καταλογισμός* ευθυνών, ο οποίος υπαγόρευσε στο σύνολο των εθνικών δυνάμεων τις εξής δυνατότητες: α) συνεργασία με το κατοχικό καθεστώς, β) παθητική συνύπαρξη μαζί του, γ) υπαγωγή στο αντίπαλο πολεμικό στρατόπεδο, δ) αυτόνομη και άνευ όρων αντίσταση στο κατοχικό καθεστώς.

Αν και δεν είναι απαραίτητο ότι οι τέσσερις κατηγορίες διαχωρίζονται μεταξύ τους από στεγανά, δηλώνουμε εξ αρχής ότι μας ενδιαφέρει η τέταρτη, που εκφράζεται από τις - και στον χώρο της οποίας πρωταγωνιστούν οι - *δυνάμεις λαϊκής ηγεμονίας*, οι οποίες αναδύθηκαν με πρόταγμα να καλύψουν το κενό ελληνικής εξουσίας· με άλλα λόγια, να ηγηθούν του πληθυσμού στην προσπάθειά του να απελευθερωθεί από τον κατοχικό ζυγό, θέτοντας συγχρόνως τους όρους μιας κοινωνικής αναγέννησης.

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη συγκρότηση και εξέλιξη του ΕΑΜ, της αντιπροσωπευτικότερης από αυτές τις δυνάμεις, καθότι έθεσε με πιο ολοκληρωμένο τρόπο το πρόταγμα της λαϊκής ηγεμονίας.

Η γεωγραφική περιοχή στην οποία εκτείνεται η μελέτη, ορίζεται: α) βόρεια, από τη νοητή γραμμή της κορυφογραμμής Ερύμανθος-Σκιαδοβούνι έως τη νότια απόληξη του τελευταίου και συνέχεια από τη νοητή τεθλασμένη βορειοδυτικής κατεύθυνσης έως το ακρωτήριο Κουνουπέλι, η οποία περιλαμβάνει τα χωριά Άγιος Νικόλαος, Σπάτα, Καγκάδι, Ματαράγκα, Κεφαλείκα του σημερινού νομού Αχαΐας· β) νότια, από τη Νέδα, φυσικό όριο των νομών Ηλείας και Μεσσηνίας· γ) ανατολικά, από μία νοητή γραμμή με σημείο εκκίνησης το βορειότατο σημείο της αναφερθείσας κορυφογραμμής του Ερυμάνθου και προσωρινή κατάληξη το χωριό Τριπόταμα, νέα προέκταση τον κάθετο ρου του Ερυμάνθου έως τη συμβολή του με τον Αλφειό, συνέχεια τον ρου του Αλφειού έως το χωριό Θεισόα και οριστική κατάληξη μία νοητή γραμμή σε νοτιοδυτική κατεύθυνση που συναντάει τη Νέδα στο ύψος της

Κάτω Φυγαλίας· δ) δυτικά, από την ακτογραμμή του Ιονίου πελάγους, που συνδέει το ακρωτήριο Κουνουπέλι με τις εκβολές της Νέδας στο Ιόνιο.

Ορισμένα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά αυτής της γεωγραφικής περιοχής αξίζει να επισημανθούν:

Ο εγκλωβισμός της, βόρεια, ανατολικά και νότια, από τους ορεινούς όγκους Ερυμάνθου, Μαινάλου, Τετραζίου, αντίστοιχα.

Η εκτεταμένη ακτογραμμή της προς το Ιόνιο πέλαγος.

Το πεδινό ή ημιορεινό έδαφος και η ήπια βλάστηση στο μέγιστο τμήμα της.

Ο τεμαχισμός της από τον Αλφειό.

Το πυκνό δίκτυο των οικισμών του καθώς και το πλήθος τους (περίπου 230).

Ο όγκος, η ποιότητα και η ποικιλία της γεωργικής παραγωγής στο κατεξοχήν πεδινό της τμήμα.

Ο υψηλός δείκτης πληθυσμιακής συγκέντρωσης κατά μήκος της παραλιακής της ζώνης, πάνω στον συγκοινωνιακό άξονα Πάτρας-Καλαμάτας.

Έχουμε μπροστά μας μια περιοχή με χαρακτηριστικά ενότητας τα οποία επέτρεψαν να υπαχθεί σε ενιαία οργανωτική διοίκηση· «καθοδήγηση», σύμφωνα με την εαμική ορολογία.

Ας διευκρινίσουμε από την αρχή ότι δεν κάνουμε συνολική ιστορία του ΕΑΜ στην περιοχή που προσδιορίζεται παραπάνω. Η μελέτη μας των επιμέρους τομέων της εαμικής δημιουργίας προσανατολίζεται στην αναζήτηση προτύπων τα οποία νοσηματοδοτούν το συνολικό της περιεχόμενο. Στην προσπάθεια να αναδειχθεί η φυσιογνωμία του ΕΑΜ, εξετάζονται:

A) Η προέλευσή του. Σε ποιους κύκλους και πώς δημιουργήθηκε, τι θέση κατείχαν οι κύκλοι αυτοί στον εθνικό πολιτικό βίο, με ποια ταυτότητα εμφανίζονταν και τι σχέσεις διατηρούσαν έως τότε με την κεντρική και τις τοπικές εξουσίες, ποιο ήταν το ειδικό τους εκτόπισμα, σε ποιες κοινωνικές δυνάμεις στηρίζονταν και με ποιες προϋποθέσεις διαμόρφωσαν το εθνικο-απελευθερωτικό πρόταγμα.

B) Η συγκρότησή του. Πώς προσδιορίστηκε, με ποιους τρόπους μεθοδεύτηκε και σε ποιες πρακτικές βάσεις στηρίχτηκε η οργανωτική του δομή και τι νέα στοιχεία προσέλαβε σε σχέση με τα πατρογονικά πρότυπα.

Γ) Τα υποκείμενά του. Από ποιους στελεχώθηκε· ποια είναι τα ενδιαφέροντα στοιχεία της προσωπικής τους ταυτότητας, από πού αντλούσαν τις εμπειρίες τους, τι ιδιαιτερότητες παρουσιάζουν οι προσωπικές τους επιλογές και τι κοινά σημεία έχουν μεταξύ τους.

Δ) Ο χαρακτήρας του. Σε ποιες θεωρητικές, ιδεολογικές και πολιτικές αρχές αναφέρθηκε και πώς πραγματικά αντιμετωπίστηκε στον άμεσο κοινωνικό του περίγυρο.

Ε) Η δυναμική του. Τι μεταλλάξεις υπέστησαν τα αρχικά του στοιχεία, πόσες και ποιες απ' αυτές ήσαν ενσυνείδητες· σε ποιο βαθμό ανταποκρίθηκε, πόσο απέκλινε και από ποιες απόψεις διαφοροποιήθηκε από τους προγραμματικούς του στόχους.

Με λίγα λόγια, από το πραγματολογικό μας υλικό επιχειρούμε να αναδείξουμε τα στοιχεία με τα οποία συγκροτήθηκε το ΕΑΜ ως δύναμη λαϊκής ηγεμονίας μέσα σε έναν ενιαίο, διακριτό οργανωτικό χώρο.

Η διάρθρωση της μελέτης είναι η εξής:

Στα έξι πρώτα κεφάλαια αναλύεται η δυναμική της οργανωτικής συγκρότησης του ΕΑΜ, περιγράφονται τα τυπολογικά χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας του και επιχειρείται η σκιαγράφηση του ανθρώπινου τύπου, ο οποίος δημιούργησε το ΕΑΜ και αναδείχθηκε μέσα απ' αυτό.

Στο έβδομο κεφάλαιο συζητούνται τα κριτήρια νομιμοποίησης στη συλλογική συνείδηση, που έθεσε το ΕΑΜ για τον εαυτό του.

Στο όγδοο κεφάλαιο αναδιατυπώνεται, με ποσοτικούς όρους, η κριτική του προτάγματος της λαϊκής ηγεμονίας.

Κριτική παρουσίαση των πηγών

Το κύριο πραγματολογικό υλικό, ο κατάλογος των τοπικών επιτροπών ΕΑΜ στη γεωγραφική περιοχή της Ηλείας, ταξινομημένο κατά γεωγραφικές ζώνες σύμφωνα με την οργανωτική διάρθρωση του εαμικού δικτύου, βρίσκεται στο Παράρτημα Ι.

Όπως είναι ευνόητο, δεν υπήρξε ποτέ τέτοιος κατάλογος. Ανασυγκροτήσαμε μία προς μία τις τοπικές επιτροπές ΕΑΜ και δημιουργήσαμε αυτό το αρχείο, από:

Α) αυτοτελή ανέκδοτα και αυτοτελή δημοσιευμένα τεκμήρια, Β) πηγές ανεξάρτητης επεξεργασίας, Γ) πηγές προσωπικής διαχείρισης.

Αναλυτικά:

Α-1. Από τα αυτοτελή ανέκδοτα τεκμήρια:

1) Τα αρχεία με τον γενικό τίτλο «Δικαστικά», που απόκεινται στα ΓΑΚ Ν. Ηλείας (Πύργος). Γι' αυτά, βλ. αναλυτική έκθεση στο προοίμιο του Παραρτήματος.

2) Το «Σχέδιο ενεργείας» συντάχθηκε από τον Άρη Βελουχιώτη αμέσως μετά την άφιξή του στην Πελοπόννησο, στις 31-5-1944, επικεφαλής του κλιμακίου Πελοποννήσου του ΓΣ ΕΛΑΣ. Απευθύνεται προς τις διοικήσεις 3^{ης} Μεραρχίας, 8^{ης} και 9^{ης} Ταξιαρχίας ΕΛΑΣ Πελοποννήσου με κοινοποίηση, Γραμματεία Στρατιωτικών ΠΕΕΑ και ΓΣ ΕΛΑΣ. Το τεκμήριο έχει χρησιμοποιηθεί σε διάφορες εκδόσεις αλλά με τρόπους που δεν επιτρέπουν περαιτέρω αξιοποίησή του, εξ' ου και η προσφυγή στην αρχειακή του μορφή. Το σχέδιο αναφέρεται στην οργανωτική αναδιάρθρωση του εαμικού κινήματος στην Πελοπόννησο και στην εκ νέου ιεράρχηση των στόχων του, ιδίως του ένοπλου σκέλους του. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η στρατηγική απέναντι στα ΤΑ. Η έκθεση αποβλέπει στην ακριβή εκτίμηση μιας κατάστασης που θεωρείται κρίσιμη τόσο από τον συντάκτη όσο και από τους παραλήπτες της. Τα περιθώρια αυθαίρετων κατασκευών, εξωραϊσμού ή υποβάθμισης είναι εδώ εξαιρετικά περιορισμένα (πηγή: ΑΣΚΙ).

3) Από το τμήμα του αρχείου Ζέρβα που αξιοποιήθηκε, τεκμαίρεται το έντονο ενδιαφέρον του αρχηγού του ΕΔΕΣ για δημιουργία ερεισμάτων στην Πελοπόννησο μέσω του απεσταλμένου του, αντισυνταγματάρχη Κώστα Γεωργίου. Το τεκμήριο έχει περιορισμένη αξία λόγω της σύντομης διάρκειας και της ολοσχερούς αποτυχίας του εγχειρήματος (πηγή: ΕΛΙΑ).

4) Τα καταστατικά των επαγγελματικών σωματείων που ιδρύθηκαν τα δύο τελευταία έτη της κατοχής στις περιοχές Αμαλιάδας και Πύργου. Το τεκμήριο

αποτυπώνει τη μεθοδολογία ενός ιδιαίτερου τύπου θέσμησης, που ενεπλάκη στον πόλεμο επιρροής μεταξύ ΕΑΜ και δυνάμεων της κατοχικής συνεργασίας. Ορισμένα σωματεία ιδρύθηκαν από στελέχη του ΕΑΜ και άλλα φανερώνουν την αντι-εαμική τους ταυτότητα μέσα από τις καταστατικές τους αρχές· ωστόσο τα περισσότερα αποτέλεσαν εξαρχής καθαρά επαγγελματικές ενώσεις (πηγές: Παπαχριστοπούλειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Αμαλιάδας, Πρωτοδικείο Πύργου).

5) Τα μητρώα αρρένων α) Λεχαινών, β) Αγίας Άννης (Μπουκοβίνας), γ) Αγίας Κυριακής (Κερτίτζης), δ) Αντρωνίου, ε) Κακοταρίου, στ) Κρυόβρυσης (Βερβενής), ζ) Τσίπιανων, η) Νεμούτας, θ) Δούκα, ι) Λάλα. Το σώμα αυτών των τεκμηρίων αποτελεί μεταπολεμικό δημιούργημα, της περιόδου ανασυγκρότησης της κρατικής γραφειοκρατίας. Εκτός από τις πληροφορίες που παρέχει για την ηλικία των μελών των τοπικών επιτροπών, βοηθά να εκτιμηθεί η ποσοτική συμμετοχή στο ΕΑΜ, ιδιαίτερα των νέων. Εξασφαλίζεται ο συνήθης βαθμός εγκυρότητας αυτού του είδους των κρατικών αρχείων (πηγή: οι αντίστοιχοι Δήμοι).

6) Η Επιτροπή ετεροδημοτών ΚΚΕ Ηλείας συνέταξε κατάλογο με τον γενικό τίτλο «Αγωνιστές». Το τεκμήριο περιέχει τα θύματα της εαμικής παράταξης α) στην κατοχή, β) μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας και γ) στον εμφύλιο, αλλά δεν περιλαμβάνει τους σκοτωμένους αντάρτες του ΕΛΑΣ στις μάχες με τα κατοχικά στρατεύματα. Η καταγραφή υπαγορεύτηκε από τη σκοπιμότητα να αποτίνει η παράταξη φόρο τιμής στους νεκρούς αγωνιστές της και συγχρόνως να καταγράψει το μέγεθος της θηριωδίας των κατακτητών και κυρίως των εγχώριων συνεργατών τους· εντούτοις η αξιοπιστία της είναι ικανοποιητική. Σε ελάχιστες περιπτώσεις έχουν επισημανθεί εσφαλμένα στοιχεία αναφορικά με την ταυτότητα των θυτών: λ.χ., η συχνή αναφορά στους «ταγματасφαλίτες Κοκκώνη-Κουρκουλάκου» καλύπτει με την αοριστία της την ακριβή γνώση των συνθηκών θανάτου του θύματος· ωστόσο το όνομα του τελευταίου καθώς και ο τόπος και ο χρόνος του συμβάντος σχεδόν πάντα επαληθεύονται κατά την αντιπαραβολή με άλλες πηγές. Το ενδεχόμενο αυθαίρετων προσθηκών ονομάτων για να μεγαλώσει ο κατάλογος, πρέπει να αποκλειστεί.

7) Το Α.Τ., ήτοι το χειρόγραφο ημερολόγιο του Αγησίλαου Τσέλαλη, ευγενική προσφορά της κόρης του, Γιώτας, αναφέρεται στις συσκέψεις των επιτελικών οργάνων ΕΑΜ στα χωριά της Ολυμπίας το 1944 κατά τις περιόδους τους μαζί με τμήματα του ΕΛΑΣ, καθώς και στις εντυπώσεις του συντάκτη από πρόσωπα που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο διαμόρφωναν τις συλλογικές συνειδήσεις σε τοπική κλίμακα. Τα πρόσωπα κατονομάζονται. Περιέχονται πληροφορίες για τη σύνθεση

επιτελικών οργάνων, με τα ψευδώνυμα των στελεχών. Αναπαράγεται η γλώσσα του κινήματος με τη χρήση σύγχρονων γραμματικών τύπων του συρμού. Σε ώριμη ηλικία, κάτοχος διδακτορικού διπλώματος, από τις ελάχιστες προσωπικότητες τέτοιου επιπέδου στο ΕΑΜ, ο Τσέλαλης ανήκει στους φιλελεύθερους που συμπορεύτηκαν με τους κομμουνιστές στο κίνημα για εθνική και κοινωνική απελευθέρωση. Σχεδιάζεται η αυτοτελής έκδοση του ημερολογίου.

8) Το Α.Β., ήτοι ο κατάλογος των εκπροσώπων στην α' πανηλειακή διάσκεψη ΕΑΜ, περιέχει τους πολιτικούς υπεύθυνους των τοπικών επιτροπών ή/και τους πιο «συνειδητοποιημένους» ανάμεσα στα επιτελικά τους στελέχη. Η συχνά εφικτή διασταύρωση με άλλες πηγές επιβεβαιώνει την αξιοπιστία του.

9) Το Α.Ν. περιέχει κατάλογο των θυμάτων του εμφύλιου πολέμου από χωριά της Ολυμπίας, συνταγμένο από μνήμης. Οι στενές σχέσεις του κατόχου με τους συντάκτες του τεκμηρίου αποτελούν εγγύηση της αξιοπιστίας του.

10) Το Α.Κ. περιέχει α) γραπτές αναμνήσεις αγωνιστών του ΕΑΜ για τα πρόσωπα των τοπικών οργανώσεων, το ιστορικό της συγκρότησης των οργανώσεων, μάχες στις οποίες οι ίδιοι έλαβαν μέρος και κριτική ανασκόπηση των γεγονότων, β) άρθρα περιοδικών εκδόσεων με ανάλογο περιεχόμενο, γ) καταλόγους θυμάτων της Εθνικής Αντίστασης.

11) Το Α.Μ. περιέχει α) γραπτές βεβαιώσεις συμμετοχής στην Εθνική Αντίσταση, β) συνεντεύξεις από αγωνιστές του ΕΑΜ, γ) αντίστοιχα τεκμήρια με το Α.Κ. Μετά τον θάνατο του Μάργαρη, μεγάλο μέρος του αρχείου περιήλθε στα χέρια του Κατερίνη και ενσωματώθηκε στους «φακέλους» του. Στην παρούσα εργασία διαχωρίζονται τα δύο αρχεία, εκεί όπου είναι δυνατό.

12) Το αρχείο ΚΜΙΕΑ για την «Εθνική Αντίσταση» περιέχει γραπτές μαρτυρίες, εκθέσεις και αναφορές για συμβάντα της περιόδου καθώς και καταλόγους ονομάτων πολιτικών επιτροπών, αντάρτικων τμημάτων, μαχητικών ομάδων και θυμάτων από τις τάξεις του ΕΑΜ.

Τα αρχεία 10-12, πλούσιες πηγές ποικίλης εγκυρότητας, απαιτούν σύνθετες μεθόδους χειρισμού καθώς συνίστανται από: α) ιδεολογικά μονόπλευρες απόπειρες απολογισμού, β) προϊόντα αβασάνιστης αναπαραγωγής φημών με οφθαλμοφανή πραγματολογικά σφάλματα, γ) αξιόπιστες καταθέσεις ως αποτέλεσμα συστηματικής έρευνας, δ) αυθεντικά τεκμήρια.

Δυστυχώς τα τεκμήρια 6-11 δεν είναι αποθεθειμένα σε οργανωμένο αρχείο ελεύθερης δημόσιας πρόσβασης. Για την πρόσβαση σ' αυτά, απαιτείται η προσωπική επαφή του ενδιαφερόμενου με τους κατόχους τους.

Α-2. Από τα αυτοτελή δημοσιευμένα τεκμήρια:

1) Το δημοσιογραφικό όργανο του Συμβουλίου ΕΠΟΝ Ηλείας, *Το Σάλπισμα*, αναδεικνύει μέσα από το μαχητικό πνεύμα του τις συνθήκες διεξαγωγής του εαμικού αγώνα, την πολιτική οπτική της ηγεσίας της ΕΠΟΝ και κατ' επέκταση της ηγεσίας του ΕΑΜ, τα οργανωτικά πρότυπα αλλά και τον ανθρώπινο τύπο που καλλιεργήθηκε, εξελίχθηκε και παγιώθηκε ως αρχέτυπο στο εαμικό κίνημα (πηγή: ΑΣΚΙ).

2) Οι κατάλογοι ανταρτών του ΕΛΑΣ συντάχθηκαν από την ΙΙΙ Μεραρχία Πελοποννήσου κατά την απελευθέρωση και υποχρεωτικά παραλείπουν τις κατά περιόδους αλλαγές στη σύνθεση των τμημάτων (πηγή: ΓΕΣ-ΔΙΣ).

3) Τα ιδρυτικά κείμενα, οι αποφάσεις και οι διακηρύξεις του ΕΑΜ και του ΚΚΕ προσφέρουν τα ερμηνευτικά εργαλεία για την κατανόηση της φυσιγνωμίας του πολιτικού υποκειμένου που το ονομάσαμε «δύναμη λαϊκής ηγεμονίας».

4) Το αντίστοιχο ισχύει για την αντίπαλη πλευρά, με τη νομοθεσία για τη συγκρότηση των ευζωνικών ταγμάτων.

5) Τα υπόλοιπα επίσημα κείμενα καθώς και οι απογραφές στην ίδια υποκατηγορία της βιβλιογραφίας προσφέρουν το πλαίσιο γνωριμίας με τη γεωγραφική περιοχή όπου δραστηριοποιήθηκε το ΕΑΜ.

6) Ο εμπορικός οδηγός του ΕΒΕΑ με τα στατιστικά μεγέθη για την οικονομία των πόλεων, ημιαστικών κέντρων και κεφαλοχωριών της Ηλείας, που ίσχυαν τις παραμονές της κατοχής, αποτυπώνει τον βαθμό διαφοροποίησης από την αγροτική οικονομία.

Β. Από την κατηγορία των *πηγών ανεξάρτητης επεξεργασίας* θα περιοριστούμε σε λίγες περιπτώσεις, αντιπροσωπευτικές του είδους των παρεχόμενων πληροφοριών και των δυσκολιών στην αξιοποίησή τους:

1) Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*.

Ο συγγραφέας υπήρξε επιτελικό στέλεχος του ΕΑΜ στην Πάτρα⁴ και μέλος της ΝΕ Αχαΐας. Αποφάσισε να γράψει, όντας οικογενειάρχης και μάχιμος δικηγόρος με ελάχιστο διαθέσιμο χρόνο, αλλά σε εποχή κατά την οποία σχεδόν όλοι οι πρωταγωνιστές του απελευθερωτικού αγώνα βρίσκονταν στη ζωή, εννοείται όσοι

⁴ Λάζαρης, *Πολιτική*, τομ. 3, σ. 127.

επέζησαν από τις μάχες και τις διώξεις. Το βιβλίο συντέθηκε με δικά τους κείμενα, τα οποία διόρθωνε κάπου-κάπου ο συγγραφέας, προτού τα παραπέμψει στη γραμματεία του για δακτυλογράφηση. Οι δύο πρώτοι τόμοι εκδόθηκαν το 1965. Το αποτέλεσμα όμως κρίθηκε ημιτελές από τα ηγετικά επιτελεία του, παράνομου ακόμη, ΚΚΕ. Δόθηκε τότε στις οργανώσεις της Πελοποννήσου εντολή να συντάξουν ιστορικές εκθέσεις η καθεμία για τον τόπο της και ακολουθήθηκε η ίδια διαδικασία: τα κείμενα έφταναν στον Παπαστεριόπουλο και περίπου αυτούσια συμπεριλαμβάνονταν στην έκδοση. Έτσι προέκυψαν οι υπόλοιποι τέσσερις τόμοι, το 1975.

Πολυσχιδές έργο, θέτει τις βάσεις των γνώσεών μας για την Πελοπόννησο εκείνης της περιόδου, με την προϋπόθεση ότι θα υποβληθεί στον έλεγχο τον οποίο παρέλειψε ο αναμφισβήτητα προικισμένος αλλά όχι ιστορικός συγγραφέας του. «Διαβάζοντας όσα γράφει ο Λιας, μένει κανείς με την εντύπωση ότι εμείς στην Πελοπόννησο εξοντώσαμε όλη τη Βέρμαχτ», σχολίασε σε ιδιωτική εκμυστήρευση στον συγγραφέα ο καπετάνιος του 9^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ, Ναπολέον Παπαγιαννόπουλος. Σε πολλά σημεία το έργο έχει τη μορφή απολογητικού κειμένου, εκεί όπου τα αποσπάσματα μπαίνουν σε εισαγωγικά ή είναι εμφανές ότι αποτελούν πιστή αναπαραγωγή των πρωτογενών αφηγήσεων.

2) Καζάζης, *Οι Γερμανοί*.

Ο σκοπός του έργου, η δικαίωση του πολιτικού ρόλου του συγγραφέα στην κατοχή, εξυπηρετείται από το σχήμα: γερμανομαθής, σπουδασμένος στη Γερμανία, κοινωνικά ευπρόσωπος, δήμαρχος Πύργου, πατριώτης, φερέγγυος. Περιγράφονται οι κατευναστικές παρεμβάσεις του, με τις οποίες αποσοβήθηκαν γερμανικά αντίποινα μετά από αντικατοχικές ενέργειες του ΕΛΑΣ ή των μαχητικών ομάδων ΕΑΜ.

Έργο πλούσιο σε εικόνες της καθημερινότητας, πολύτιμο για τον εντοπισμό των προσώπων στον χώρο σε στιγμές κρίσιμες για την αποκατάσταση της ροής των γεγονότων εκεί όπου οι υπόλοιπες πηγές σιωπούν, σπάνιο γιατί μας προσφέρει μία αστική μη εαμική αλλά όχι αντι-εαμική οπτική, πρέπει ωστόσο να χρησιμοποιηθεί με όλες τις επιφυλάξεις που προκαλεί ο θεμελιώδης προσανατολισμός του: η αποθέωση του ανθρώπου, στον οποίο οφείλεται ούτε λίγο ούτε πολύ η σωτηρία του τόπου από τη θηριωδία των κατακτητών.

3) Γριβάκης, *Μακρύσια*.

Ανήκει στις περιπτώσεις των ακραιφνών κομμουνιστών συγγραφέων. Στο βιβλίο παρατίθενται τα ονόματα των μελών της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ καθώς και άλλων επιτροπών από τα χωριά της περιοχής, από μνήμης, πολλές φορές χωρίς άλλα

στοιχεία, σε μία στατική αναφορά, χωρίς χρονολόγηση. Ελάχιστες πληροφορίες θα βρούμε για την εξέλιξη της τοπικής οργάνωσης, τη διαφοροποίηση καθηκόντων στο εσωτερικό της, την προσωπική ιστορία των επιτελικών της στελεχών, τον βαθμό συνεργασίας του υπόλοιπου πληθυσμού μαζί της, με λίγα λόγια για τα προβλήματα στην άσκηση της λαϊκής ηγεμονίας. Τα πάντα λειτούργησαν σωστά, το ΕΑΜ κυριάρχησε, αλλά αποσιωπούνται οι λόγοι για τους οποίους βρέθηκε σε δυσμενή θέση άμυνας, απέναντι σε μια ισχυρή αντίπαλη παράταξη μετά την απελευθέρωση.

Γενικότερα, τα διαθέσιμα απολογητικά έργα πάσχουν από αβασάνιστη μεταφορά γεγονότων, καταστάσεων, σχέσεων, συνθηκών και συναισθημάτων, με σπάνιες εξαιρέσεις προσεγμένων περιγραφών, στις οποίες ανήκουν τα κείμενα του Γιώργου Μπουρατζή (καπετάν Μανούσου). Λ.χ., οι συνήθειες περιγραφές σχετικά με τη λαϊκή συμμετοχή στο ΕΑΜ, τον φόβο των αντιποίνων από τα στρατεύματα κατοχής και τον ανταγωνισμό επιρροής στην ύπαιθρο ανάμεσα στις αντάρτικες ομάδες, θεματικές ενότητες μεγάλης σημασίας για την πραγμάτευσή μας, δημιουργούν περισσότερα ερωτηματικά απ' όσα ξεδιαλύνουν.

Γ. Η προσφυγή σε *πηγές προσωπικής διαχείρισης* κρίθηκε αναπόφευκτη μετά τη διαπίστωση ότι ο πλούτος της τεκμηρίωσης που προσφέρουν οι πρώτες δύο κατηγορίες πηγών, χρησιμεύει μεν για την καθοδήγηση, στήριξη και επαλήθευση της έρευνας, ωστόσο δεν εξυπηρετεί τον κεντρικό της στόχο, αφού μόλις και μετά βίας ανασυγκροτούνται δύο (2) οργανώσεις, συγκεκριμένα των χωριών Χελιδόνη και Μακρίσια, από τα 224 χωριά και τις 9 πόλεις και ημιαστικά κέντρα που πρέπει να καλυφθούν.

Η επιτόπια έρευνα διεξήχθη σε 170 χωριά· τα υπόλοιπα καλύφθηκαν από την Αθήνα. Τα ερωτήματα στους πληροφορητές τέθηκαν στο ακόλουθο σχήμα: ποιοι έλαβαν μέρος στην τοπική οργάνωση και τι καθήκοντα επιτελούσαν στο εσωτερικό της, ποια προσωπικά στοιχεία διασώζονται γι' αυτούς, σε ποιες τοπικές εξελίξεις εμπλέκονται και ποια γεγονότα τοπικού ενδιαφέροντος αξίζει να συμπεριληφθούν στην καταγραφή. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η κοινότητα του χωριού αλλά και η μικρή κοινωνία της κωμόπολης αποτελεί μία διευρυμένη οικογένεια, που γνωρίζει για τα μέλη της όσα θεωρεί ότι της χρειάζονται· δεν υπάρχει χωριανός άνω των 60 ετών, που να αγνοεί τα πρόσωπα και την ένταξή τους.

Κατά γενικό κανόνα, από τα στοιχεία του ιστορικού προσώπου η προφορική μνήμη διασώζει:

α) με υψηλή ακρίβεια, το όνομα, την καταγωγή, τις συγγενικές του σχέσεις, το είδος της επαγγελματικής του απασχόλησης και την ακριβή ένταξή του μέσα στο φάσμα των δυνατοτήτων που περιγράφονται στο σχήμα «αναθεώρηση-δημοσιότητα-καταλογισμός»⁵,

β) με χαμηλότερη ακρίβεια, το επίπεδο των ακαδημαϊκών του γνώσεων,

γ) επισφαλώς, τα ονόματα ιδρυμάτων, φορέων, επιχειρήσεων κλπ.,

δ) ανεπαρκώς ή καθόλου, την αλληλουχία, τον ακριβή χρονικό προσδιορισμό και τα γενεσιουργά αίτια των γεγονότων που συνδέονται με το πρόσωπο.

Εν ολίγοις, η προφορική μνήμη παρουσιάζεται ενισχυμένη ή αποδυναμωμένη ανάλογα με τη γεωγραφική εγγύτητα των γεγονότων που καλείται να αναπαραστήσει.

Το πραγματικό πρόβλημα είναι ότι οι περισσότεροι δυνάμει πληροφορητές αρνούνται να μιλήσουν, άλλοι από φόβο μην εκτεθούν στην τοπική κοινή γνώμη εν όψει ενός επιλήψιμου δημοσιεύματος, άλλοι από αντίδραση στο ΕΑΜ και άλλοι από την παραδοσιακή καχυποψία του χωρικού απέναντι στην απροσδόκητη εμφάνιση του ξένου, που αναζητά κάτι ασυνήθιστο. Ωστόσο πάντα υπάρχουν εκείνοι που βγάζουν τον ερευνητή από το αδιέξοδο.

Η μέγιστη πλειονότητα των πληροφορητών ανήκει στην εαμική παράταξη: Εαμίτες ή συμπαθούντες ή νεώτεροι της ίδιας τοποθέτησης. Η επόμενη κατηγορία από άποψη πλήθους περιλαμβάνει εκείνους που προθυμοποιήθηκαν να συμβάλουν στην έρευνα, ανεξαρτήτως προσωπικής ή συναισθηματικής εμπλοκής στα γεγονότα. Στην έρευνα συνέβαλαν πάντως και ελάχιστα στελέχη των διωκτικών μηχανισμών της αντι-εαμικής παράταξης, καταθέτοντας από μνήμης αλλά και με τη βοήθεια παλαιών συνεργατών τα ονόματα των θυμάτων της δράσης τους.

Από τη διασταύρωση των πληροφοριών δεν προέκυψε ούτε μία περίπτωση κατά την οποία να είχε ξεχαστεί το κεντρικό ή τα κεντρικά πρόσωπα μιας οργάνωσης. Αντιθέτως μερικές φορές η διατύπωση των ερωτήσεων σε άλλους πληροφορητές αλλά και στους ίδιους για δεύτερη φορά, ανέδειξε πρόσθετα ονόματα στελεχών «δεύτερης σειράς». Από αυτή την άποψη το συνολικό αποτέλεσμα υποτιμά την πραγματική δύναμη του ΕΑΜ, σε βαθμό όμως που δεν αλλοιώνει τη συνολική εικόνα και οπωσδήποτε δεν επηρεάζει τα τελικά συμπεράσματα της έρευνας. Όσες φορές απόγονοι προσπάθησαν να εντάξουν ετσιθελικά κάποιον από τους προγόνους τους στην οργάνωση, η προσπάθεια κατέρρευσε στη διαδικασία της επαλήθευσης. Για την

⁵ Βλ., Εισαγωγή.

υπέρβαση προβλημάτων που προέκυπταν στη διαδικασία της προφορικής μαρτυρίας, επιστρατεύονταν τα εργαλεία του ερευνητή: έλεγχος ορολογίας και νοημάτων, συσχετισμός γεγονότων, πιθανολόγηση, διερεύνηση του μηχανισμού του λάθους κλπ.

Μέσα από αυτή την ανεπανάληπτη εμπειρία γνωρίσαμε τις διαδρομές που ακολουθούσαν οι πληροφορίες με τις οποίες συγκροτήθηκαν τα αρχεία του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ, τα κρατικά και τα ιδιωτικά αρχεία καθώς και οι κατάλογοι των διοικητικών μηχανισμών. Από το υλικό της επιτόπιας έρευνας και με τη στήριξη των άλλων δύο κατηγοριών πηγών δημιουργήθηκε το αρχείο, που δημοσιεύεται στο Παράρτημα Ι και τίθεται πλέον στη διάθεση των ερευνητών: η σύνθεση των οργανώσεων του ΕΑΜ, η προέλευση, εξέλιξη και αξιολόγησή τους.

Προσπαθήσαμε να μην αποκρύψουμε τα προβλήματα, τα οποία άλλωστε θα διαφανούν και κατά την ανάπτυξη των θεματικών εννοιών. Εκεί όπου οι δυσκολίες ξεπέρασαν τις δυνατότητες της έρευνας, προτιμήσαμε να αφήσουμε κενά, παρά να τα καλύψουμε όπως-όπως. Από την εύλογη μέριμνα για επιστημονική ακρίβεια έως τη μεθόδευση προκατασκευασμένων αληθειών στην υπηρεσία μιας προαναγγελλθείσας επιτυχίας, η απόσταση είναι αγεφύρωτη.

Τα ονόματα των πληροφορητών, στους οποίους οφείλεται η συγκρότηση του αρχείου και η εκπόνηση αυτής της εργασίας, είναι τα εξής:

Κάμπος-Πηνεία

Προφορικές μαρτυρίες

* Αγγελόπουλος Αλέξης Αγγ., Αγγελόπουλος Γιώργος, Αθανασόπουλος Γιώργης, Αλεξόπουλος Αλέξης (Καραδώρος), Αλεξόπουλος Παναγιώτης, Ανάγνος Λάμπρος, Αναστόπουλος Θανάσης, Αναστόπουλος Χρύσανθος, Ανδριόπουλος Γιώργος, Αποστολόπουλος Χρήστος, Αρβανίτης Γιώργος (Πέππας), Αρματάκης Χρήστος.

* Βασιλόπουλος Κώστας, Βελής Παναγιώτης, Βλασόπουλος Θεόδωρος, Βούρτσης Κώστας Κυρ., Βρυώνης Χρήστος.

* Γεωργόπουλος Γιάννης, Γεωργούλιας Ντίνος, Γιαννακόπουλος Γιώργος, Γιάνναρης Δημοσθένης Κων., Γιαννόπουλος Γιώργος, Γκιουλμπαζιώτης Ζήσης.

* Δάρμας Θεόδωρος, Δημητρίου Μιχάλης, Δημητρόπουλος Μιχάλης Γεωρ., Διαμαντόπουλος Νίκος Κων., Διονυσόπουλος Διονύσης, Διονυσόπουλος Νίκος Αλεξ., Δρακιά Αλεξάνδρα, Δρακόπουλος Δημοσθένης Ανδ.

* Ζαχαρόπουλος Παναγιώτης Ανδ.

* Θεοδωρόπουλος Βασίλης.

* Καγιανάς Δημήτρης Νικολ., Κακοταρίτης Γιώργος, Καλογεράς Νίκος, Καπελιώτης Παναγιώτης, Κοκολάρας Σωτήρης, Κοτίνης Διονύσης, Κοτσομύτης Θάνος, Κουρκουμέλης Αντώνης, Κουτσομύτης Βασίλης, Κουτσούκος Γιώργος, Κρεμμύδας Γιάννης, Κυριακόπουλος Ντίνος, Κυριακόπουλος Παναγιώτης, Κωνσταντόπουλος Γιώργος του Χρήστου.

* Λαγκαδινός Γιώργης.

* Μάργαρης Νίκος, Μιντζόπουλος Παύλος Δ., Μπαϊλός Γιάννης, Μπαϊλού Βασιλική Θεοδ., Μπεκρής Ηλίας.

* Νικολόπουλος Νίκος, Ντέλης Νίκος Γεωρ.

* Οικονομόπουλος Βασίλης.

* Παναγιωτόπουλος Γιώργος, Παναγιωτοπούλου Αντωνία, Παπαδόπουλος Αριστείδης (Λάκης), Παπαζαφειρόπουλος Ορφέας, Παπαθεοδώρου Διονύσης, Παπαθεοδώρου Θεόδωρος, Παπαναστασίου Γιώργος (παπα-Γιώργος), Παρασκευόπουλος Γιώργος, Πασπαλιάρης Σωτήρης, Παυλόπουλος Κώστας, Πλιάκας Σπύρος Κων., Πολυζωγόπουλος Ανδρέας, Πολυζωγόπουλος Αντώνης.

* Ραμπαβίλας Γιώργος Διον., Ράπτης Γιάννης, Ρούτσης Μπάμης.

* Σάμαρης Μιχάλης, Σερέτης Μήτσος, Σοφιανός Νίκος, Σοφιανού-Αλεξοπούλου Δήμητρα, Σπηλιόπουλος Νίκος Χαραλ., Σταθόπουλος Ανδρέας, Σταθόπουλος Αρτέμης, Σταθόπουλος Στάθης, Στάμος Οδυσσέας, Σταυρόπουλος Γιώργος, Συρμής Δημήτρης Γρηγ.

* Τζιβιάς Νίκος, Τούμπος Δημήτρης, Τσάμης Γιώργος, Τσάνος Δημήτρης, Τσέλος Γιώργος, Τσέλος Δημήτρης, Τσέλου Ειρήνη Νικολ., Τσέλου Μαρία, Τσούλος Γιώργος (Αγροφύλακας), Τσουραπάς Μάκης.

* Φραγκογιάννης Γιώργος (Γκατζούνας), Φρεζάδου Μαρία.

* Χαραλαμπίδης Δημήτρης, Χόκας Άγγελος Κων.

Γραπτές μαρτυρίες

Θανόπουλος Νίκος, Κακόγιαννος Τάκης, Καπατσούλιας Τάσος, Σταυρόπουλος Γιώργος, Τσάγας Νίκος.

Ορεινή Ηλεία

Προφορικές μαρτυρίες

* Αγγελόπουλος Αναστάσης Βασ., Αγγελόπουλος Γιάννης του Νικήτα, Αδαμόπουλος Γιώργος, Αθανασόπουλος Παναγιώτης, Αλεξανδρόπουλος Γιάννης, Αναστόπουλος Θανάσης, Αντωνακόπουλος Γρηγόρης, Αντωνόπουλος Τάκης, Αντωνοπούλου Ελένη,

Αποστολόπουλος Κώστας, Αποστολόπουλος Νίκος, Αρβανιτάκης Φώτης (Τζαβέλας), Ασημακόπουλος Θεόδωρος, Ασημακόπουλος Χρήστος.

* Βαρελάς Σπήλιος, Βασιλακόπουλος Μπάμπης, Βασιλόπουλος Ηλίας, Βασιλόπουλος Σταμάτης, Βγενόπουλος Θεόδωρος, Βέρρα Γιώτα, Βέρρας Παντελής, Βέρροιος Παναγιώτης, Βέρρος Θεόδωρος, Βορλόκας Ανδρέας.

* Γεωργόπουλος Γιάννης, Γεωργοπούλου Χρυσάνθη, Γεωργούλης Γιάννης, Γιαννακόπουλος Πάνος Γεωρ., Γιάνναρου-Νικολάου Αθηνά, Γκούβα Θεοδώρα, Γκούβας Αριστοτέλης, Γκρουμούτη Χαρίκλεια, Γκρουμούτης Γιώργος.

* Δακουράς Σάκης, Δημητρόπουλος Παύλος, Διαμαντόπουλος Δημήτρης, Διαμαντόπουλος Παναγιώτης, Δούζας Χαράλαμπος, Δρακόπουλος Παναγιώτης Βασ., Δρεμπέλας Ανδρέας.

* Ευθυμιόπουλος Κώστας.

* Ζαχαρόπουλος Αλέξης, Ζωγόπουλος Δημήτρης, Ζωγόπουλος Παναγιώτης.

* Ηλιόπουλος Νίκος Θεοδ., Ηλιόπουλος Τάσος Ιω.

* Θανόπουλος Διονύσης Χρ., Θεοδωρόπουλος Γιάννης, Θεοδωρόπουλος Θεόδωρος, Θεοδωρόπουλος Κώστας, Θεοδωρόπουλος Σπύρος, Θεοδωρακόπουλος Στέφανος Παναγ.

* Κακαλής Θεόδωρος Ιω., Καλαμπόκας Πέτρος, Κανελλόπουλος Δημήτρης, Καραγιάννης Πάνος, Καραμπέτσος Φάνης, Καρκούλιας Κώστας, Κατσαριώτης Γιώργος, Κόκκινος Δημήτρης, Κονδύλη Θεοδώρα, Κονδύλη Μαρία, Κορμπάκης Νίκος, Κορύζης Γιάννης, Κοσμόπουλος Θουκυδίδης, Κούβελας Γιάννης, Κούλης Μίμης, Κράλλης Διονύσης Ιω., Κράλλης Διονύσης Κων., Κριτσέλης Σωτήρης, Κυριακόπουλος Χαράλαμπος.

* Λάγιος Κώστας, Λεβεντούρης Γιάννης, Λιανός Θεόδωρος, Λινάρδος Αντώνης, Λυμπέρης Λευτέρης Σπ.

* Μάγκρας Νίκος, Μάλλιος Διονύσης, Μαντζώρος Βασίλης, Μαρκόπουλος Γιώργος, Μαρνέρος Βασίλης, Μαρουσοπούλου Ευδοκία, Ματζαβίνος Γιώργος, Μητρόπουλος Δημοσθένης, Μητρόπουλος Θεόδωρος (Ντούνης), Μπαλοδήμος Σάκης, Μπάντος Θωδωρή, Μπέλιας Γιώργος Ανδ., Μπέλμπας Φώτης, Μπόμπας Ανδρέας, Μποσόλης Ηλίας, Μπότσας Γιώργος, Μπούλιαρης Τάκης, Μπούμπαλης Σπύρος.

* Νικολόπουλος Βασίλης, Νικολόπουλος Διονύσης, Νιώτη Ευφροσύνη, Νούσας Ανδρέας, Ντόκος Παναγιώτης, Ντουμπέκης Κώστας.

* Οικονομάκος Γιάννης.

* Παναγιωτόπουλος Πάικος, Παναγιωτόπουλος υιός, Παναγόπουλος Ανδρέας, Παναγόπουλος Γιάννης, Παναγόπουλος Θανάσης, Παναγούλης Θωδωρής, Παπαγεωργίου Γιάννης, Παπαγεωργίου Λάμπης, Παπαγεωργίου Παναγιώτης, Παπαγεωργίου Σοφία, Παπαγιαννόπουλος Γιώργος, Παπαδόπουλος Βασίλης (Παφιλιάρης), Παπαδόπουλος Νίκος, Παπαδόπουλος Φώτης, Παπακανέλλου οικογένεια, Παπακυριακόπουλος Παναγής, Παπανάστου Νίκος, Παπασπύρου Γιώργος, Παρασκευόπουλος Ανδρέας, Πατρώνας Βασίλης, Πετρόπουλος Χρήστος, Πισιμάνης Γιώργος, Πολυζωγόπουλος Νίκος.

* Ρηγόπουλος Χρήστος, Ρουμελιώτης Πέτρος.

* Σακελλαρίου Χρόνης, Σάκουλης Δημήτρης, Σάκουλης Νίκος, Σγούρος Τάκης, Σιλαϊδόπουλος Επαμεινώνδας, Σίνος Νίκος, Σπίνος Πάνος, Σπυρόπουλος Κώστας, Σταθόπουλος Δημήτρης Ιω., Σταματελάτος Μπάμπης Γερασ., Σταματόπουλος Παύλος.

* Τζαβάρα Μαρία Ευθ., Τζουανόπουλος Πάνος, Τζουανοπούλου Γιάννα, Τίτιρης Κώστας, Τούμπας Θανάσης, Τουτούνης Ηλίας, γραπτή συμβολή στην έρευνα, Τσαγκρής Σταύρος Αχ., Τσίμπρης Γιώργος Ιω., Τσίμπρης Παναγιώτης Δ., Τσιρώνης Κώστας Ανδ., Τσότρας Χρήστος, Τσουραπάς Μάκης.

* Φιλипπόπουλος Γιάννης Κων., Φωτεινός Ηρακλής, Φωτόπουλος Πάνος, Φωτόπουλος Σπύρος Γεωρ.

* Χριστόπουλος Χρήστος, Χριστοπούλου Παρασκευή.

Γραπτές μαρτυρίες

Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, Αποστολόπουλος Νίκος Βασ., Καπατσούλιας Τάσος, Λέφας Γιάννης.

Ολυμπία

Προφορικές μαρτυρίες

* Αγγελόπουλος Γιώργος, Αγγελοπούλου Γεωργία, Αδαμόπουλος Γιώργος, Αδαμόπουλος Νίκος Αλ., Αλεξόπουλος Αριστείδης, Αναστασόπουλος Θεμιστοκλής, Αναστόπουλος Γιάννης, Αναστόπουλος Θανάσης, Ανδριόπουλος Γιώργος Ιω., Ανδριόπουλος Τάκης, Αποστολόπουλος Απόστολος, Αρβανιτάκης Φώτης (Τζαβέλας).

* Βασιλόπουλος Θεμιστοκλής.

* Γιαννακόπουλος Αριστείδης, Γιαννικόπουλος Βαγγέλης, Γιαννίκος Γιώργης, Γιαννόπουλος Φώτης Βασ., Γεωργόπουλος Γιάννης, Γκρουμούτης Γιώργης,

Γρηγορόπουλος Γιώργος, Γρηγορόπουλος Δημήτρης Φ., Γρηγορόπουλος Κώστας Ιω., Γρηγορόπουλος Σωκράτης, Γρηγοροπούλου Αθηνά.

* Δαμάσκος Βασίλης, Δημόπουλος Γιάννης (Γιάννικος), Δημόπουλος Γιώργης, Δούκας Θεόδωρος, Δρακόπουλος Μπάμπης.

* Έρχος Νίκος Δ.

* Ζαφειράκης Φώτης, Ζούπινα Παναγιώτα, Ζούπινας Αριστείδης.

* Κάγκουρας Γιώργος Δημ., Καλογερόπουλος Χρήστος Γεωρ., Κανδρής Δημήτρης, Κάπος Μιλτιάδης Μ., Καπούλια Αλεξάνδρα, Καραγιάννης Διονύσης, Κάρμης Πέτρος, Καρόγιαννης Βασίλης, Κατερίνης Ανδρέας, Κατερίνης Παναγιώτης, Κοκαλιάρης Αντώνης, Κομπορόζος Θανάσης, Κονίδης Δημήτρης Γεωρ., Κορμπάς Γιώργος, Κούτρος Επαμεινώνδας, Κυριαζόπουλος Λεωνίδας Σπ., Κυριακόπουλος Θανάσης Κυρ., Κωνσταντάρας Δημήτρης, Κωνσταντούρος Ηλίας.

* Λέφας Γιάννης.

* Μακρής Βασίλης, Ματζούνης Δημήτρης, Ματζούνης Στάθης, Μιχελής Γιάννης, Μιχελής Πέτρος Χαραλ., Μπαλιούκος Σάκης, Μπιρμπίλης Νίκος.

* Νικολακόπουλος Λάμπρος Ξεν., Νικολακόπουλος Νίκος Αλεξ., Νικολακόπουλος Χρήστος Π., Νικολόπουλος Γιάννης, Νικολόπουλος Παναγιώτης.

* Παναγούλιας Αγαθοκλής, Παπαγεωργίου Σωκράτης, Παπαδημητρίου Χρήστος, Πάπαρης Αλέκος, Παυλόπουλος Τάκης, Πλαμαντούρας Νίκος, Πρασσάς Θανάσης Αλ., Πυρλής Βασίλης.

* Σινόπουλος Μαρίνος Κων., Σκουμπούρης Κώστας Δημητ.

* Τασσόπουλος Δήμος, Τρίμης Κώστας, Τρίμης Φώτης, Τρυφωνόπουλος Λέανδρος.

* Φαμέλου Θεοδώρα, Φιλιππόπουλος Σπύρος, Φωτεινόπουλος Δήμος, Φωτεινοπούλου Ανθή.

* Χούσος Χρήστος.

* Ψευδός Δημήτρης.

Γραπτές μαρτυρίες

Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, Βαρουξής Θεόδωρος, Γεωργούλιας Τάκης, Κακόγιαννος Τάκης, Λέφας Γιάννης, Μάραλας Γιώργος, Σακκάς Θανάσης.

Κεφάλαιο 1

Από το ΚΚΕ στο ΕΑΜ

α. Ανασύσταση των κομμουνιστικών πυρήνων

Στις αρχές της δεκαετίας του 1920 στην Ανδραβίδα, ένας μικρός κύκλος ανθρώπων που αυτοπροσδιορίζονταν ως κομμουνιστές είχε συγκροτηθεί γύρω από τον Νιόνιο Γιαννακούλια, τοπικό στέλεχος του ΣΕΚΕ. Ο πυρήνας αυτός αποτέλεσε από το 1924 την τοπική οργάνωση ΚΚΕ. Έως το πραξικόπημα της 4^{ης} Αυγούστου 1936 τα μέλη του συναντιούνταν συστηματικά και πάντοτε βραδινές ώρες στην αλυκή, 3,5 χλμ. βόρεια από τα Λεχαινά και 7 χλμ. από την Ανδραβίδα. Στις συναντήσεις συμμετείχαν μαθητές γυμνασίου, στους οποίους οι έμπειροι κομμουνιστές ασκούσαν καθοδήγηση· τους μιλούσαν για την κοινωνική αδικία, την οικονομική εκμετάλλευση ή την ανυπαρξία θεού υπό το πρίσμα της μαρξιστικής κοσμοθεωρίας. Στο κύμα διωγμών των αντιφρονούντων και ιδιαιτέρως των κομμουνιστών που εξαπέλυσε το καθεστώς το 1937-1939, ο πυρήνας διαλύθηκε, αλλά διατήρησε την ιδεολογική του συνοχή. Τις παραμονές του πολέμου, ορισμένοι από τους νέους της αλυκής θεωρούνταν ήδη ισότιμα μέλη του κόμματος και με τη σειρά τους επηρέαζαν ορισμένους φίλους, που ετοιμάζονταν να διέλθουν το προβλεπόμενο στάδιο ιδεολογικής και οργανωτικής δοκιμασίας. Μετά την έναρξη της κατοχής, αρχές καλοκαιριού 1941, δεκατέσσερα (14) πρόσωπα του κομμουνιστικού κύκλου της Ανδραβίδας ανασυγκρότησαν την κομματική τους οργάνωση.

Στην αυγή της πέμπτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα, οι αντιλήψεις για την πολιτική οργάνωση συνδέονταν με τον θεσμό του πολιτικού κόμματος, παρόλο που το καθεστώς το είχε εξοβελίσει από τον πολιτικό βίο και η πραγματικότητα του πολέμου το καθιστούσε ανεπείκαιο. Η έννοια «κόμμα» συνδεόταν άρρηκτα με το στοιχείο της ενότητας, που το εξασφάλιζε και το κατοχύρωνε η πίστη των μελών στις αρχές της κομματικής λειτουργίας. Η σκοπιμότητα της ένταξης ήταν αυτονόητη για τους κομμουνιστές, αφού γι' αυτούς το κόμμα παρέμενε ο αποκλειστικός πολιτικός φορέας στην επιδίωξη του στρατηγικού τους στόχου: της επαναστατικής ανατροπής των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων παραγωγής και της εγκαθίδρυσης καθεστώτος κοινοκτημοσύνης.

Η ιδιαίτερη παιδεία των κομμουνιστών στα ζητήματα πολιτικής οργάνωσης συνοψίζεται στο τετράπτυχο, ιεραρχία-πειθαρχία-συνωμοτικότητα-συντροφικότητα,

έννοιες σφυρηλατημένες στο πεδίο της πολιτικής πράξης. Στην περιθωριοποίηση και στις διώξεις εις βάρος τους, σταθερά της επίσημης πολιτικής από το 1918 έως το 1941, το ΣΕΚΕ και το διάδοχό του ΚΚΕ απάντησαν με την οργανωτική συσπείρωση των μελών τους, η οποία επιτεύχθηκε σε βαθμό υψηλότερο από ό,τι είχε να επιδείξει κάθε αντίστοιχη εμπειρία στο ελληνικό πολιτικό σύστημα⁶.

β. Ο θεμελιώδης ορισμός της οργάνωσης

Οι κομμουνιστές της Ανδραβίδας συσπειρώθηκαν πάνω στην κοινή βούληση να ανανεώσουν τον κομματικό τους μηχανισμό, σε μία καταρχήν θολή προοπτική αντίστασης στο καθεστώς της κατοχής. Από τους όρους «σκοπός», «ιδανικό», «υπόθεση» ή «αποστολή», που χρησιμοποιούνται συνήθως για να περιγράψουν αυτό το είδος συλλογικής βούλησης, θα προτιμήσουμε τον όρο «πρόταγμα», ο οποίος αποδίδει τη δυναμική της πράξης, καθώς οι άνθρωποι αυτοί προέτασαν ένα τέλος σε μια διαδικασία που μόλις άρχιζε.

Την προεργασία για να αναλάβουν την εκπλήρωση αυτού του κατεξοχήν πολιτικού προτάγματος, την είχαν, όπως είδαμε. Έως τότε, ανεξάρτητα από τη μορφή της διακυβέρνησης, κοινοβουλευτική ή ολοκληρωτική, οι επιπτώσεις από την πολιτική τους ένταξη ήσαν οι ίδιες. Οι συγκεντρώσεις τους στην αλυκή και μόνον αυτές, εάν αποκαλύπτονταν, συνιστούσαν επαρκές τεκμήριο για να ασκηθούν διώξεις εις βάρος τους. Για άλλη μια φορά, στις συνθήκες της κατοχής, συνειδητοποιούσαν ότι αυτό που έκαναν, επέσειε πολλαπλούς κινδύνους έως τον έσχατο, την απώλεια της ζωής τους· εντούτοις παρείχε ο καθένας τη φυσική του παρουσία ως προσωπικό εχέγγυο για τη συμμετοχή του στην κοινή προσπάθεια, προτού εξετάσει ή προτού εξετάσουν όλοι μαζί τις προϋποθέσεις για την ευόδωσή της.

Είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι αυτή τη φορά η ανατροπή του καθεστώτος δεν έχει μόνο, ούτε κυρίως, κοινωνικό νόημα, αφού τώρα κυριαρχεί το πατριωτικό καθήκον, η ενάσκηση του οποίου απαιτεί ενδεχομένως καίριες μεταβολές στις μεθόδους και τα μέσα της πολιτικής πράξης. Εφόσον όμως τα πρόσωπα δεσμεύονται ότι την αναλαμβάνουν, οι όροι της δεν απασχολούν τον προβληματισμό μας. Εκείνο που μας ενδιαφέρει είναι ότι οι φορείς του προτάγματος διαθέτουν τον εαυτό τους για

⁶ Το οργανωτικό πρότυπο για το οποίο θα γίνει λόγος αμέσως παρακάτω, επιβλήθηκε άλλωστε από την εκτός συνόρων αντίστοιχη πολιτική εμπειρία, που εισχώρησε στο ελληνικό κόμμα μέσω της ένταξής του στην ΚΔ· η μεταφύτευσή του άνοιξε ζητήματα που θα τα συναντήσουμε κι εδώ. Ωστόσο μία εκτενέστερη αναφορά στις απαρχές του φαινομένου είναι περιττή, στο μέτρο που η τεκμηρίωση από τον ελληνικό χώρο ικανοποιεί την παρούσα πραγματεύση.

την εκπλήρωσή του. Χωρίς αυτή τη διαθεσιμότητα, η οποία, επαναλαμβάνουμε, τεκμαίρεται με τη φυσική προσωπική παρουσία σε μία έμπρακτη συσπείρωση, καμία προγραμματική δέσμευση δεν έχει νόημα· ούτε καν ο προσδιορισμός του προτάγματος. Αφαιρούμε λοιπόν από την έννοια «οργάνωση» το περιεχόμενο και τους όρους του πολιτικού προτάγματος, δηλαδή τις μεταβλητές του παραμέτρου, για να προχωρήσουμε στον ορισμό της με βάση τις σταθερές της:

Οργάνωση είναι η έμπρακτη συλλογική διαθεσιμότητα στην υπηρεσία του πολιτικού προτάγματος⁷.

Η διαθεσιμότητα νοείται αυστηρά στη βάση μιας πλήρους ισοτιμίας, δεν επιδέχεται διαβαθμίσεις και είναι ασύμβατη με την έννοια της αρχαιότητας. Ο καθένας διατίθεται ανεπιφύλακτα στο πλαίσιο της συλλογικότητας, ανεξάρτητα από το προσωπικό του κύρος ή τη θέση του στην οργανωτική ιεραρχία. Εξάλλου το πολιτικό πρόταγμα ως καρπός ενσυνείδητης επεξεργασίας ή έστω ως αντικείμενο συλλογικής αποδοχής υπερβαίνει την ατομικότητα των μελών· ιδιαίτερα στις νέες συνθήκες, αφορά ολόκληρη την κοινότητα και σε μια λογική προέκταση, το σύνολο της κοινωνίας, όσο περιορισμένο κι αν είναι το εύρος της τοπικής διαθεσιμότητας.

Ο ορισμός της οργάνωσης, όπως διατυπώθηκε, επαρκεί για το σημείο στο οποίο βρίσκεται η ανάλυση. Κατά την πραγμάτευση των θεματικών ενοτήτων θα εμπλουτίζεται με πρόσθετες θεωρήσεις και θα γίνεται ολοένα και πιο περιεκτικός.

γ. Από τους κομματικούς πυρήνες στις αντιστασιακές οργανώσεις

Η οργάνωση της Ανδραβίδας ανασυγκροτήθηκε αυτόνομα, χωρίς εντολή ανώτερου κομματικού οργάνου· το ίδιο συνέβη σε όλο τον κάμπο της Ηλείας, στα Λεχαινά, τη Γαστούνη, την Αμαλιάδα και όπου αλλού σημειώθηκαν «πρώιμες» οργανωτικές κινήσεις από τους ίδιους κύκλους, το καλοκαίρι 1941. Για τους κομμουνιστές, η ανανέωση των δεσμών μεταξύ τους συνιστούσε αυτονόητο καθήκον.

Όπως είναι ευνόητο, ο συσχετισμός της κομματικής ανασυγκρότησης με την αντικατοχική δράση επιτεύχθηκε στα γνώριμα κομματικά οργανωτικά πρότυπα. Σε κάθε παρόμοια συσπείρωση στις πόλεις, τα ημιαστικά κέντρα και τα χωριά, τα κομματικά μέλη εφάρμοζαν τους κανόνες λειτουργίας του κόμματός τους. Ας τους εξετάσουμε από πιο κοντά.

⁷ Εφεξής στο κείμενο, ο όρος «τοπική διαθεσιμότητα» θα αποτελεί ισοδύναμη εναλλακτική διατύπωση του όρου «τοπική οργάνωση».

Στο ΚΚΕ, τα μέλη συσπειρώνονται σε οργανώσεις βάσης. Κάθε οργάνωση βάσης εκλέγει ένα «γραφείο», το ολιγομελές ηγετικό της όργανο. Το γραφείο ορίζει τον γραμματέα, που είναι ο επικεφαλής της οργάνωσης βάσης, τον ταμία, τον υπεύθυνο των οικονομικών και τους υπεύθυνους των επιμέρους τομέων στους οποίους δραστηριοποιείται. Οι οργανώσεις βάσης ορισμένης περιοχής αποτελούν μία αχτίδα· όταν η περιοχή είναι πολύ μεγάλη, η αχτίδα υποδιαιρείται σε υπο-αχτίδες. Οι αχτίδες και οι υπο-αχτίδες υπάγονται στην περιφερειακή επιτροπή. Κάθε βαθμίδα εκπροσωπείται στην ανώτερη με τον γραμματέα του αντίστοιχου οργάνου. Η οργάνωση βάσης εκπροσωπείται από τον γραμματέα της στην αχτιδική επιτροπή και η τελευταία από τον δικό της γραμματέα ή «αχτιδικό» στην περιφερειακή επιτροπή· οι γραμματείς των περιφερειακών επιτροπών ή «περιφερειακοί» καθώς και λίγοι εξέχοντες κομματικοί παράγοντες αποτελούν το ανώτατο καθοδηγητικό όργανο, την κεντρική επιτροπή. Η τελευταία αναδεικνύει το πολιτικό γραφείο και την τριμελή γραμματεία του, από τα μέλη της οποίας διορίζεται ο γενικός γραμματέας του κόμματος. Στα δύο τελευταία όργανα και ιδίως στη γραμματεία συγκεντρώνεται η πραγματική εξουσία μέσα στο ΚΚΕ.

Στο σημείο αυτό αναδεικνύεται καλύτερα η αξία της πολιτικής παιδείας των κομμουνιστών και το περιεχόμενο του τετράπτυχου που αναφέρθηκε παραπάνω. Η κάθετη *ιεραρχία* εγγυάται την αποτελεσματική λειτουργία του κόμματος, καθώς οι αποφάσεις του ανώτερου ή «καθοδηγητικού» οργάνου δεσμεύουν το κατώτερο. Στην εκτέλεση των αποφάσεων τεκμαίρεται η *πειθαρχία* στο κόμμα. Για την προστασία του συνόλου πολιτικού οργανισμού εφαρμόζονται οι κανόνες *συνωμοτικότητας* που επιβάλλονται από τις συνθήκες περιθωριοποίησης ή παρανομίας στις οποίες το κόμμα επιβιώνει. Η ευόδωση της κομματικής δράσης στηρίζεται κατά μεγάλο μέρος στην αλληλεγγύη των μελών, που στην κομματική ορολογία ονομάζεται *συντροφικότητα*.

Οργάνωση βάσης μπορούσε να συγκροτηθεί,
 στον τόπο κατοικίας: γειτονιά ή χωριό·
 στον τόπο παραγωγής: εργοστάσιο, εργοτάξιο, εργαστήριο, πρατήριο,
 γραφείο, κατάστημα, επιχείρηση·
 στον χώρο της εκπαίδευσης: γυμνάσιο, τεχνική σχολή, πανεπιστήμιο·
 στον στρατό και τα σώματα ασφαλείας⁸.

⁸ Για ορισμένους απ' αυτούς καθώς και για πιο εξειδικευμένους οργανωτικούς τομείς, βλ., 3^ο συνέδριο ΚΚΕ, Μάρτιος 1927, «Απόφαση στα οργανωτικά», ΚΚΕ, *Επίσημα*, τομ. 2, σ. 225-237.

Στους χώρους που έχουν απομείνει από τους ανωτέρω, το καλοκαίρι 1941, θα ανασυγκροτήσουν οι κομμουνιστές τις οργανώσεις τους. Αλλά με πιο διακύβευμα; Η διάλυση των δομών της οικονομίας, η επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου σε βαθμό πρωτόγνωρο ακόμη και για την ενδεή ελληνική ύπαιθρο, ο κατακερματισμός του παραγωγικού χρόνου σε αγωνιώδεις επιχειρήσεις εξεύρεσης τροφίμων, ο ακραίος αυταρχισμός της κατοχικής εξουσίας, η αποστέρηση στοιχειωδών δικαιωμάτων ιδιωτικής ελευθερίας, ο παραγκωνισμός κάθε στοιχείου προσωπικής αξιοπρέπειας και οι μεγάλες ανατροπές στις ηθικές αξίες δεν επιταχύνουν απλώς τους ρυθμούς οργανωτικής συγκρότησης, αλλά αναδιατάσσουν τα στοιχεία που συναπαρτίζουν το περιεχόμενό της. Πολύ γρήγορα ο αντιστασιακός προσανατολισμός ξεκαθαρίζεται. Η κομματική δράση έχει νόημα μόνον ως πατριωτική δράση, στο μέτρο δηλαδή που υπονομεύει το κατοχικό καθεστώς. Σ' αυτή τη μείζονος σημασίας στρατηγική επιλογή οι κομμουνιστές είναι μόνοι, αφού άλλος συλλογικός φορέας με παρόμοιο πρόγραμμα δεν έχει προς το παρόν εμφανιστεί.

δ. Θέσμιση του εθνικού-απελευθερωτικού σταδίου

Από το αλβανικό μέτωπο όπου είχε πολεμήσει ως έφεδρος αξιωματικός, ο λογιστής Γιάννης Πονήρης από τα Λεχαινά επανήλθε, στις αρχές του καλοκαιριού 1941, στην υπηρεσία του, τον ΑΣΟ στο Πελόπιο, όπου τον πλησίασε ο Γιώργης Πανόπουλος, στέλεχος του ΚΚΕ με το συνωμοτικό ψευδώνυμο «Βασίλης» και τον έπεισε να ενταχθεί στον τοπικό πυρήνα του κόμματος, που με δική του πρωτοβουλία είχε μόλις αρχίσει να ανασυγκροτείται. Ο Πανόπουλος που καταγόταν από του Μπρούμα αλλά ζούσε στο Πελόπιο, διπλασίασε τις επιτυχίες του με τον Γιάννη Γαλανόπουλο από το Χειμαδιό, απόφοιτο του γυμνασίου Πελοπίου, ο οποίος επανήλθε στο χωριό από το μέτωπο την ίδια εποχή, με ενισχυμένες τις ριζοσπαστικές κοινωνικές ιδέες που είχε διαμορφώσει από την περίοδο των σπουδών του.

Ωστόσο ο Πανόπουλος αδυνατούσε να κάνει κάτι περισσότερο από τη μύηση κομματικών μελών όσο παρατεινόταν η εκκρεμότητα στην ηγεσία του κόμματός του, στην Αθήνα, σχετικά με τον χαρακτηρισμό του παγκόσμιου πολέμου: τελικά ήταν «ενδοϊμπεριαλιστικός» ή «επεκτατικός»; Επομένως παρατεινόταν και η εκκρεμότητα σχετικά με την πολιτική αντιμετώπισής του: «ειρηνιστική» ή «επαναστατική»⁹;

⁹ Η τελευταία διακήρυξη (μανιφέστο) της ΚΕ «προς τα μέλη του Κόμματος, τα μέλη της Κομμουνιστικής Νεολαίας και τους συμπαθούντες, προς την εργατική τάξη, τους υπαλλήλους και τη φτωχομεσαία αγροτιά . . . τους εφέδρους πολεμιστές, τους αναπήρους και τα θύματα του πολέμου,

Το ζήτημα έκρυβε κι άλλες πτυχές. Η κάθετη δομή του ΚΚΕ υπηρετούσε το αξίωμα ότι οι οργανώσεις βάσης δεν είχαν την ικανότητα επεξεργασίας πολιτικής τακτικής, επομένως όφειλαν να αναμένουν οδηγίες από τα καθοδηγητικά όργανα. Όμως τα περισσότερα στελέχη επιπέδου ΚΕ ήσαν εξόριστοι, φυλακισμένοι ή ασθενείς σε σανατόρια. Οι υπόλοιποι και περισσότεροι, που ζούσαν ελεύθεροι και ενδεχομένως μπορούσαν να κινήσουν διαδικασίες υπέρβασης του αδιεξόδου, ένιωθαν αιχμάλωτοι σε μία διπλή συνθήκη.

Ποια ήταν αυτή;

Τα στελέχη του ΚΚΕ, στις συνθήκες μακράς παρανομίας και διώξεων από το αστικό καθεστώς, διαφοροποιούνταν σ' εκείνους που είχαν διεξέλθει τις παντοειδείς πιέσεις των διωκτικών οργάνων, βασανιστήρια, εκβιασμούς, φυλακίσεις, εκτοπίσεις, χωρίς να αποποιηθούν τα ιδανικά τους και σ' εκείνους που είχαν εξαναγκαστεί να υπογράψουν μια τυποποιημένη «δήλωση μετανοίας», με την οποία αποκήρυσσαν το κόμμα και την προσωπική τους ιστορία. Οι κομμουνιστές με την αποδεδειγμένη σωματική και συναισθηματική επάρκεια στην αντιμετώπιση του εχθρού υπερείχαν σε κύρος έναντι των άλλων. Ταυτόχρονα και σε άλλο επίπεδο, αναγνωριζόταν στα μέλη της ΚΕ ότι κατείχαν τη θεωρία και την τεχνική της πολιτικής πράξης καλύτερα από τους συντρόφους τους των χαμηλότερων οργάνων. Σύμφωνα με το θέσφατο, οι κατά τεκμήριο ικανότεροι βρίσκονταν ήδη στα καθοδηγητικά κλιμάκια.

Με άλλα λόγια, ο συγκερασμός σε ένα πρόσωπο των δύο χαρακτηρισμών, γενναιότητας και θεωρητικο-πολιτικής πείρας, αποτελούσε ακαταμάχητο τεκμήριο κομματικής νομιμότητας αλλά και υπεροχής, που έδινε στο στέλεχος αυτό την πρωτοκαθεδρία σε κάθε τοπική κομματική και αντιστασιακή συσπείρωση. Εκείνοι που δεν συγκέντρωναν αυτόν τον συνδυασμό χαρακτηριστικών, ιδιαίτερα οι «δηλωσίες» με το συναίσθημα της ενοχής επειδή δεν είχαν κατορθώσει να υπερβούν

τους πολεμοπαθείς και τους συγγενείς των αιχμαλώτων . . . τους πατριώτες αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και το στρατό . . . τους πολιτικούς, εργατικούς και αγροτικούς ηγέτες και στελέχη . . . την εργαζόμενη και μαθητιώσα νέα γενεά . . . τους χωροφύλακες κι' αστυφύλακες, όσοι δεν ξεχνούν πως είναι Έλληνες . . . όλο τον εργαζόμενο λαό, τους διανοούμενους της χώρας . . . και κάθε Έλληνα πατριώτη . . . τους λαούς των Βαλκανικών χωρών και . . . τους στρατιώτες των δυνάμεων κατοχής», που καταγγέλλει τον ενδοϊμπεριαλιστικό χαρακτήρα του πολέμου, καλεί να ενισχυθεί το «Μέτωπο Εθνικής Σωτηρίας - Ειρήνης» και να ενταθεί η πάλη για την εθνική απελευθέρωση, την ειρήνη και τη λύση των ζωτικών προβλημάτων του ελληνικού λαού και ζητάει αμνηστία για τους πολιτικούς αγωνιστές της ειρήνης, ανατροπή της κυβέρνησης και συνεργασία των Βαλκανίων με τη Σοβιετική Ένωση, η διακήρυξη αυτή λοιπόν εξαγγέλθηκε στις 3 Μαΐου 1941, εποχή κατά την οποία τα ηγετικά στελέχη που είχαν δραπετεύσει, προωθούσαν θεσμούς αντιστασιακής δράσης. Μόνο με την έκκληση του μέλους της ΚΕ, βουλευτή του Παλλαϊκού Μετώπου και δραπέτη της Κιμώλου, Μιλτιάδη Πορφυρογένη, «όλοι στον αγώνα για την άμυνα της Κρήτης», στις 16 Μαΐου 1941, άρχισε να απομακρύνεται το ΚΚΕ από αυτή την ιδιότυπη διεθνιστική θέση και να στρέφεται προς μία εθνική αντιστασιακή προοπτική. Βλ., ΚΚΕ, *Επίσημα*, τομ. 5, σ. 48-53 και σ. 54-55, αντίστοιχα.

τον εαυτό τους, απέφευγαν να αναλάβουν πρωτοβουλίες· και όσο οι «αμετανόητοι» παρέμεναν υπό περιορισμό, η στασιμότητα παρατεινόταν.

Η κατάσταση μεταβλήθηκε, όταν δραπέτευσαν σε διάφορες φάσεις, στις 9 Απριλίου από το σανατόριο του Ασβεστοχωρίου Θεσσαλονίκης και τον Μάιο-Ιούνιο από τα νησιά Φολέγανδρο, Κίμωλο, Σίκινο, Γαύδο, συνολικά διακόσιοι κομμουνιστές πολιτικοί εξόριστοι της 4^{ης} Αυγούστου και έφτασαν στην Αθήνα. Εκεί τους δόθηκε «γραμμή» από την καθοδήγηση, η οποία εκφραζόταν από τον Στέργιο Αναστασιάδη, να επιστρέψουν στη γενέτειρά τους και να κυκλοφορούν φανερά, αλλά να μην εμπλακούν σε οργανωτικές διεργασίες ώσπου να λάβουν νέες εντολές. Ο λόγος ήταν ότι υπήρχαν δύο ΚΕ: η «Παλαιά», στην οποία είχαν εισχωρήσει πράκτορες της Ασφάλειας και η «Προσωρινή», εξολοκλήρου όργανό της, που εξέδιδε μάλιστα τον δικό της «Ριζοσπάστη», ίδιο με τον αυθεντικό.

Τα αντανακλαστικά των δραπετών λειτούργησαν αντίθετα προς τη «γραμμή». Από τις δύο ομάδες δραπετών που επέστρεψαν στους ιδιαίτερους τόπους τους στην Πελοπόννησο, στα τέλη Μαΐου, η μία πήγε νότια προς Καλαμάτα και η άλλη στους νομούς Αχαΐας και Ηλείας. Με τις κινήσεις τους οι δραπέτες προκάλεσαν έντονο προβληματισμό στα ηγετικά κλιμάκια του κόμματος και έτσι τα βοήθησαν τελικά να συλλάβουν το νόημα της συγκυρίας.

Ας αφήσουμε την πέννα του αντιστασιακού να περιγράψει πώς σταδιακά συγχωνεύτηκαν οι δύο αντίθετες στάσεις:

«Σε ορισμένες περιφέρειες έχει ήδη αρχίσει μια κίνηση απ' τους παληούς οπαδούς και μέλη του ΚΚΕ. Μπαίνουν και αυτοί [οι δραπέτες] επικεφαλής και σχεδόν ταυτόχρονα πραγματοποιούνται τρεις συσκέψεις . . . [Η] δεύτερη στον Πύργο οργανωμένη κατά σύμπτωση το βράδυ της 22 Ιουνίου άρχισε όταν το ραδιόφωνο μετάδινε την είδηση για την επίθεση εναντίον της ΕΣΣΔ. Πήραν μέρος πολλά παλιά στελέχη του ΚΚΕ . . . Πέτρος Παυλόπουλος . . . Τάσος Καυκανιώτης . . . Στέλιος Στυλιανίδης . . . Γιώργος Πανόπουλος . . . Φωτόπουλος, Γ[ιώργος] Χριστόπουλος και άλλοι. Από τους εξοριστούς πήρε μέρος ο Αντρέας Ραμπαβίλας . . . Απ' τις δύο πρώτες συσκέψεις χαράζεται η γραμμή του Εθνικοαπελευθερωτικού Μετώπου που απ' τα κάτω είχε προβληθεί και στην Αθήνα. «Νέα Φιλική Εταιρεία» ονομάζουνε αυτό το μέτωπο στην Καλαμάτα. «Εθνικό Ελευθερωτικό Μέτωπο», όπως η παλιά Φιλική Εταιρεία, τ' ονομάζει η πρώτη προκήρυξη στον Πύργο. Η σύσκεψη του Πύργου αποφάσισε να συνδεθεί με την καθοδήγηση των εξορίστων που ήταν στην Αθήνα για επίσημη επικύρωση της γραμμής αυτής και γενικότερες οδηγίες . . .

Ύστερα από λίγες μέρες . . . επιστρέφει από την Αθήνα ο σύνδεσμος του Πύργου και αφήνει περνώντας και στην Πάτρα τη διακήρυξη της νέας Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ που καλούσε σε εθνικοαπελευθερωτικό συναγερμό . . . Πάνω σ' αυτή την εθνικοαπελευθερωτική γραμμή αρχίζουν ν' ανασυγκροτούνται σιγά-σιγά στους πέντε νομούς του Μωρηά . . . οι οργανώσεις του ΚΚΕ. Στην Αργολιδοκορινθία γενικότερα μόλις από το καλοκαίρι αρχίζει ανάλογη προσπάθεια όταν πήγε εκεί ο εξόριστος Μήτσος Κονδύλης από τα Ολύμπια»¹⁰.

Πράγματι, η διακήρυξη της 6^{ης} Ολομέλειας της ΚΕ του ΚΚΕ της 1-7-1941, η οποία καλούσε όλους τους Έλληνες σε εθνική-απελευθερωτική συστράτευση¹¹ ανατρέποντας τις προηγούμενες αποφάσεις, έδινε πλέον το δικαίωμα σε κάθε τοπικό καθοδηγητή να αναζητήσει στο επίπεδο του χωριού του, από το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων, πρόσωπα διατεθειμένα να συμβάλουν στη συγκρότηση μίας και ενιαίας απελευθερωτικής οργάνωσης. Η απόφαση ελήφθη σε συνεδρίαση έξι δραπέτων¹² που ανέλαβαν την ηγεσία του κόμματος, ακυρώνοντας τα προηγούμενα όργανα. Η νέα ηγεσία κατανόησε ότι το αίτημα οργανωτικής ανασυγκρότησης είχε επείγοντα χαρακτήρα, εν όψει της ζωτικής ανάγκης για ενιαία αντίδραση στην επιβολή του κατοχικού καθεστώτος. Διαμορφώνεται αυτή την κρίσιμη περίοδο σε ολόκληρο τον κομματικό μηχανισμό καθώς και στους χώρους της άμεσης επιρροής του ένα πνεύμα αντικατοχικό που κινεί τα πολιτικά υποκείμενα, ασχέτως εάν του λείπουν ακόμη τα χαρακτηριστικά ενός ολοκληρωμένου προτάγματος.

Στο πνεύμα αυτό κινήθηκε αμέσως ο Πανόπουλος στο Πελόπιο, με την υποστήριξη των δύο νέων συνεργατών του. Οι Γαλανόπουλος-Πονήρης, στα 25-26 χρόνια τους, εμβαπτισμένοι στην κομμουνιστική ιδεολογία και ενταγμένοι σε καθορισμένο οργανωτικό πλαίσιο, εξελίχθηκαν ραγδαία σε τοπικά στελέχη και με τη σειρά τους στρατολογούσαν νέους ανθρώπους στο αντιστασιακό κίνημα.

Πολύ σύντομα αυτή η δραστηριότητα «νομιμοποιείται» με την ίδρυση του ΕΑΜ, στις 27-9-1941, στην Αθήνα, γεγονός που συμβολίζει τη μετάβαση από την κομμουνιστική εσωστρέφεια στο άνοιγμα του αντικατοχικού κινήματος προς όλες τις εθνικές δυνάμεις. Το ΚΚΕ, ηγετική δύναμη στο ΕΑΜ, αφιερώνει πλέον τη δράση του στην εκπλήρωση των επιδιώξεων του μετώπου αφού, σύμφωνα με την κομμουνιστική

¹⁰ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Α', σ. 37-39.

¹¹ ΚΚΕ, *Επίσημα*, τομ. 5, σ. 58-59 / Καινοτομώντας, η ολομέλεια που πραγματοποιήθηκε 1-3 Ιουλίου, εξέδωσε τη διακήρυξη με το άνοιγμα των εργασιών της. Μούτουλας, *Σύντομη*, σ. 38-41.

¹² Τα στελέχη που έλαβαν μέρος: Χρύσα Χατζηβασιλείου, Πέτρος Ρούσος, Παντελής Καραγκίτσης, Ανδρέας Τζήμας, Ανδρέας Τσίπας, Κώστας Λαζαρίδης.

θεωρία της εξελικτικής πορείας προς την κατάκτηση των στόχων, ο «αγώνας» έχει εισέλθει σε νέο στάδιο, το εθνικο-απελευθερωτικό. Το εαμικό μήνυμα μεταδίδεται μέσω των κομματικών μηχανισμών στις επαρχιακές οργανώσεις με την ταχύτητα την οποία επιτρέπουν οι δυνατότητες επικοινωνίας της καθεμιάς με την Πάτρα, έδρα της περιφερειακής επιτροπής του ΚΚΕ. Η εντολή προς τις οργανώσεις βάσης, να μετονομαστούν τοπικές επιτροπές του ΕΑΜ διατηρώντας κεκαλυμμένα την οργανική τους σύνδεση με το κόμμα, φτάνει και στο Πελόπιο.

Ακολουθεί κύμα νέων στρατολογήσεων. Στα πρόσωπα που εντάχθηκαν στην τοπική επιτροπή ΕΑΜ του Πελοπίου, τους πρώτους μήνες του 1942, καρπός μάλλον της προσωπικής επιρροής των δύο όψιμων καθοδηγητών παρά του παλαιμάχου, συγκαταλέγονται οι απόφοιτοι του γυμνασίου του χωριού, Τάκης Κακόγιαννος¹³ και Μήτσος Αλεξανδρόπουλος¹⁴. Η αριθμητική διεύρυνση του πυρήνα σηματοδοτεί την αύξηση της απήχησης του απελευθερωτικού μηνύματος στο τοπικό επίπεδο.

Την ίδια περίοδο ο Ηλίας Κονδύλης, 38 ετών, από αγροτική οικογένεια του κοντινού στο Πελόπιο χωριού Δρούβα της Αρχαίας Ολυμπίας και εξάδελφος του Μήτσου Κονδύλη που αναφέρεται παραπάνω, υπίλαρχος στο Γενικό Επιτελείο Στρατού στη διάρκεια του πολέμου, βρισκόταν εγκατεστημένος στον Πύργο με διαταγή του υπουργείου Στρατιωτικών και αποστολή χωρίς πραγματικό περιεχόμενο: «διοικητής» των αξιωματικών του νομού Ηλείας. Παρόλον ότι στου Δρούβα είχε ανασυσταθεί ο τοπικός κομμουνιστικός πυρήνας του μεσοπολέμου, φαίνεται ότι η σύνδεσή του με τον Πύργο δεν είχε πραγματοποιηθεί επαρκώς· ώστε από τα ηγετικά κομματικά στελέχη της ηλειακής πρωτεύουσας κανένας δεν βρέθηκε να μυήσει στο ΕΑΜ τον υπίλαρχο, ο οποίος εντάχθηκε στην τοπική επιτροπή ΕΑΜ Πύργου πολύ αργότερα, οπωσδήποτε όμως πριν από την 25^η Μαρτίου 1943, οπότε παρέστη σε παρέλαση ολιγομελών ομάδων εαμιτών μπροστά από το Μνημείο των πεσόντων του 1821: συμβολική δημόσια εκδήλωση απείθειας απέναντι στο κατοχικό καθεστώς. Έκτοτε άρχισε να μεθοδεύεται η έξοδός του στην «ελεύθερη» ύπαιθρο με προοπτική την ανάληψη ηγετικών καθηκόντων στο ένοπλο απελευθερωτικό κίνημα. Στις 14/15-7-1943 στο Μπεντένι, σε συγκέντρωση των αντάρτικων ομάδων που στελεχώθηκαν από τις οργανώσεις του ΕΑΜ της επαρχίας Ηλείας, ο Κονδύλης αποδέχθηκε την

¹³ Κακόγιαννος Τάκης, *προφορική μαρτυρία* στον Παναγιώτη Κατερίνη.

¹⁴ Αλεξανδρόπουλος, *Αυτά που μένουν*, τομ. Α', σ. 174-176.

ανάθεση στο πρόσωπό του της γενικής αρχηγίας των σχηματισμών αυτών οι οποίοι, λίγους μήνες αργότερα, αποτέλεσαν το 3/12 Τάγμα του ΕΛΑΣ¹⁵.

Ο Κονδύλης ανήκε στη μέση ιεραρχία ενός ισχυρότατου κλάδου του κρατικού μηχανισμού, με συνταγματικά καθορισμένη εθνική αποστολή την άμυνα της χώρας και παραδοσιακά αποφασιστική παρουσία στην εθνική πολιτική· ο Πονήρης ήταν διοικητικό στέλεχος οργανισμού ιδιωτικού δικαίου υπό κρατική εποπτεία, επιφορτισμένου με την προστασία της καλλιέργειας και εμπορίας ενός προϊόντος με ιδιαίτερο βάρος στον κρατικό προϋπολογισμό. Αμφότεροι βρέθηκαν την επομένη της εθνικής υποδούλωσης στερημένοι από το περιεχόμενο και το νόημα των επαγγελματικών τους καθηκόντων, απαλλαγμένοι από τους υπηρεσιακούς μηχανισμούς στους οποίους λογοδοτούσαν και ελεύθεροι να βαδίσουν στα πεδία των νέων ατομικών τους επιλογών. Η ένταξή τους, σε διαφορετικές στιγμές κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων ετών της κατοχικής διακυβέρνησης, σε τοπικές οργανώσεις με ξεκάθαρα κομμουνιστική προέλευση, δομή, νοοτροπία και μεθοδολογία αλλά με πρόγραμμα εθνικό-απελευθερωτικό, πραγματοποιήθηκε υπό την καθοδήγηση έως τότε διωκόμενων ή εν πάση περιπτώσει επισήμως περιθωριοποιημένων ατόμων και υλοποιήθηκε σε μορφές συνεργασίας με πρόσωπα άλλοτε γνωστά και άλλοτε άγνωστα σ' αυτούς, από άλλους επαγγελματικούς κλάδους, πάνω σε νέα, συλλογικά πεδία· με άλλα λόγια, στο έδαφος μιας αυθεντικής πολιτικής δράσης, που εμπλουτιζόταν από τη συμμετοχή όλο και περισσότερων ανθρώπων.

Με την ταυτόχρονη ανάπτυξη τέτοιων συλλογικοτήτων σε όλη την περιοχή της έρευνάς μας, σε ενιαίο δίκτυο, το ΕΑΜ καθίσταται δύναμη λαϊκής ηγεμονίας που αναλαμβάνει, σε συνθήκες εθνικής-απελευθερωτικής συστράτευσης, να διαχειριστεί τομείς που άλλοτε ενέπιπταν στη δικαιοδοσία της εθνικής κρατικής εξουσίας.

ε. Πανόραμα του εαμικού δικτύου

Οι εξορμήσεις των επιτελικών στελεχών του ΚΚΕ από τις πόλεις και τα ημιαστικά κέντρα για την ανασύσταση των κομματικών πυρήνων στα χωριά, από τον Μάιο 1941, είχαν δημιουργήσει ένα θεσμικό προηγούμενο στην εξέλιξη του αντικατοχικού αγώνα. Εκεί όπου η αποστολή ευοδώθηκε, δεν αφέθηκαν οι ανανεωμένες ή οι νεοσύστατες οργανώσεις στην τύχη τους· αντιθέτως συστάθηκε επαφή με το καθοδηγητικό κέντρο, το οποίο παρακολουθούσε την εξέλιξή τους, μετέφερε σ' αυτές

¹⁵ Α.Κ., Γαλανόπουλος Γιάννης, Επικήδεια ομιλία για τον Κονδύλη, φακ. «Κάμπος-Πηνειά» / Κράγκαρης, «Η άνοδος», από το λεύκωμα *Γιάννης Πονήρης κλπ.*

τις καινούριες οδηγίες των ανώτερων καθοδηγητικών οργάνων, έδινε λύσεις σε ζητήματα που υπερέβαιναν τις τοπικές δυνατότητες και είχε σε γενικές γραμμές την εποπτεία του χώρου. Με αυτό τον τρόπο χαράχθηκαν τομείς ευθύνης που δεν υπήρχε λόγος να αναδιαταχθούν όταν ιδρύθηκε το ΕΑΜ, εφόσον οι σχέσεις λειτουργούσαν.

Η οικοδόμηση του εαμικού δικτύου σχεδιάστηκε πάνω σ' αυτό το θεσμικό πρότυπο. Ορίστηκαν τρεις οργανωτικές ζώνες:

1) Κάμπος-Πηνεία. Σε κατεύθυνση βόρεια-νότια, άρχιζε από τα όρια Ηλείας-Αχαΐας και τελείωνε λίγο πάνω από τα Δουναίικα· σε κατεύθυνση δυτικά-ανατολικά, από την ακτογραμμή του Ιονίου έως του Σιμόπουλου.

2) Ορεινή Ηλεία. Βόρεια-νότια, από τα Δουναίικα έως τον Αλφειό· δυτικά-ανατολικά, από την ακτογραμμή του Ιονίου έως τα όρια Ηλείας-Αρκαδίας και Ηλείας-Αχαΐας, στους πρόποδες του Ερυμάνθου.

3) Ολυμπία. Όλη η περιοχή μεταξύ Αλφειού και Νέδας.

Η δομή του ΕΑΜ φτιάχτηκε κατ' αντιγραφή της δομής του ΚΚΕ, στις ακόλουθες αντιστοιχίες:

ΚΚΕ	ΕΑΜ
κομματική οργάνωση βάσης (ΚΟΒ)	τοπική επιτροπή ή «οργάνωση»
αχτιδική επιτροπή	τομεακή επιτροπή ή «τομέας»
επαρχιακή επιτροπή	επαρχιακή επιτροπή
περιφερειακή επιτροπή	νομαρχιακή επιτροπή
πελοποννησιακό γραφείο	παμπελοποννησιακή επιτροπή

Ο τομέας ήταν ο πιο σημαντικός κόμβος της εαμικής εξουσίας, το νευραλγικό σημείο στην κατανομή αρμοδιοτήτων μέσα στο δίκτυο, το επίπεδο δραστηριοποίησης των «μεσαίων στελεχών» που επωμίζονταν το μέγιστο μέρος της συνολικής ευθύνης για τη λειτουργία του δικτύου, η μονάδα όπου επιτεύχθηκε ο βέλτιστος συνδυασμός μεγέθους-λειτουργίας, ο τόπος στον οποίο πραγματοποιήθηκε η ευκταία συσπείρωση σε κρίσιμες περιστάσεις. Ο τομέας ενσάρκωνε το πρότυπο οργανωτικής ενότητας του ΕΑΜ. Ενδεχομένως θα είχε εξελιχθεί σε πολιτειακό θεσμό, εάν το ΕΑΜ αναλάμβανε τη διακυβέρνηση της μεταπολεμικής Ελλάδας.

Η διαφοροποίηση καθηκόντων στο πλαίσιο των τοπικών επιτροπών επέβαλε τη δημιουργία ειδικών οργάνων, που αποτελούσαν τοπικά παραρτήματα αντίστοιχων κεντρικών οργανώσεων του ΕΑΜ. Αρμόζει εδώ μία πρώτη παρουσίασή τους.

Η πρώτη και μάλιστα προ-εαμική οργάνωση που ενσωματώθηκε στο ΕΑΜ, η ΕΑ, ιδρύθηκε στις 28-5-1941 στην Αθήνα, από κομμουνιστές δραπέτες¹⁶, στο πρότυπο της Εργατικής Αλληλεγγύης του μεσοπολέμου. Ο ρόλος της αναδείχθηκε από το καλοκαίρι 1942, οπότε άρχισε μέσω των σουηδών αντιπροσώπων του ΔΕΣ η διανομή τροφίμων στην Ελλάδα και ο τομέας ευθύνης ΕΑ κάθε τοπικής επιτροπής ΕΑΜ ανέλαβε τη διαχείριση αυτής της βοήθειας.

Στις 6-12-1942, μετά τις πρώτες μεγάλες επιτυχίες του ΕΛΑΣ εις βάρος των στρατευμάτων κατοχής, το ΕΑΜ άρχισε να οργανώνει μαχητικές ομάδες στην Αθήνα και τον Πειραιά. Θα δούμε¹⁷ πώς συστάθηκε ο ομοειδής θεσμός στην Αμαλιάδα και θα εξετάσουμε και άλλες όψεις της λειτουργίας του.

Η ΕΠΟΝ ιδρύθηκε στις 23-2-1943 στην Αθήνα¹⁸ και αποτέλεσε τον ιδιαίτερο χώρο δραστηριοποίησης της νεολαίας, διάδοχος του ΕΑΜΝ, της οργάνωσης των νέων του ΕΑΜ που είχε ιδρυθεί στις 5-2-1942¹⁹.

Η Ετα ιδρύθηκε στις 17-3-1943 μετά τη συγκρότηση των πρώτων ομάδων του ΕΛΑΣ για να παρέχει τρόφιμα, φάρμακα, ενδύματα, υποδήματα και άλλα χρειώδη στους αντάρτες²⁰.

Η Εθνική Πολιτοφυλακή ιδρύθηκε από την ΠΕΕΑ στις 10-4-1944, στη Βίνιανη Ευρυτανίας²¹.

στ. Στάδια ανάπτυξης του αντικατοχικού αγώνα

Η ταξινόμηση κρίθηκε σκόπιμη στο σημείο αυτό, μόνο και μόνο για να εισαχθεί η αναγκαία ορολογία για τη συνέχεια.

Ο αντικατοχικός αγώνας διαμορφώθηκε σε πέντε στάδια.

Στο πρώτο στάδιο, από τον Μάιο έως τον Οκτώβριο 1941, συγκροτήθηκε η δομή του ενιαίου αντιστασιακού δικτύου και διαμορφώθηκαν τα καθοδηγητικά του κέντρα.

¹⁶ Γεωργίου (επιμ.), *Ιστορία*, τομ. 1, σ. 194-195.

¹⁷ Κεφ. 2, στ.

¹⁸ Για την ιδρυτική της διακήρυξη, βλ., Ανταίος, *Συμβολή*, τ. Α2, σ. 420-422.

¹⁹ Γεωργίου, *ο.π.*, σ. 352.

²⁰ ΑΣΚΙ, *Βιβλιοθήκη*, Παράνομος Τύπος 1936-1974, Εφημερίδες 1936-1974, 1941-1944, Κατοχή, Επιμελητεία, 00001.

²¹ ΠΕΕΑ, *Δελτίο*, φ. 7, αρ. 24.

Στο δεύτερο στάδιο, από τη θέσμιση του απελευθερωτικού σταδίου τον Οκτώβριο 1941 έως την έναρξη του στρατηγικού αναπροσανατολισμού του κινήματος τον Φεβρουάριο-Μάρτιο 1943, το ΕΑΜ αναδείχθηκε ως δύναμη λαϊκής ηγεμονίας με κεντρικό διακύβευμα τη διαρκή διεύρυνση της επιρροής του.

Στο τρίτο στάδιο, από τον Μάρτιο έως τον Σεπτέμβριο 1943, λύθηκε το πρόβλημα της κυριαρχίας στην ύπαιθρο με την επικράτηση του ΕΛΑΣ επί των εγχώριων ανταγωνιστών του και συγχρόνως αποσαφηνίστηκαν οι διαθέσεις των τοπικών κοινωνιών προς το ηγεμονικό πρόταγμα του ΕΑΜ.

Στο τέταρτο στάδιο, από την ιταλική συνθηκολόγηση τον Σεπτέμβριο 1943 έως την εγκατάσταση του ΤΑ στον Πύργο τον Μάιο 1944, συγκροτήθηκε υπό την κάλυψη των γερμανικών αρχών κατοχής η παράταξη της συνεργασίας, η οποία αντιπαρατέθηκε στο ηγεμονικό πρόταγμα του ΕΑΜ.

Στο πέμπτο στάδιο, από τον Μάιο έως τον Σεπτέμβριο 1944, κορυφώθηκαν αφενός ο πόλεμος του ΕΛΑΣ κατά των στρατευμάτων κατοχής και των συνεργατών τους και αφετέρου η διεκδίκηση από το ΕΑΜ δικαιώματος συμμετοχής στη νομή της εθνικής κρατικής εξουσίας μετά την απελευθέρωση.

Κεφάλαιο 2

Κατευθυντήριες γραμμές από τις πόλεις

α. Η σταθεροποίηση της πελοποννησιακής καθοδήγησης

Όσπου να μεταδοθεί η απόφαση της 6^{ης} Ολομέλειας της ΚΕ στα κομματικά όργανα στην Πελοπόννησο και να κατανοηθεί το νόημά της, γεννήθηκε το ΕΑΜ. Έως τότε το ΚΚΕ είχε προβεί σε αναδιάταξη των ηγετικών οργάνων του με συγκυριακά κριτήρια. Έδρα του ΠΓ είχε οριστεί η Καλαμάτα, λόγω της ανεπαρκούς σύνδεσης της Πάτρας με την Αθήνα. Άλλωστε η τοπική διαθεσιμότητα στην Πάτρα γνώριζε σοβαρή δοκιμασία. Τον Ιούνιο-Ιούλιο καταβλήθηκαν ατελέσφορες προσπάθειες από τους τοπικούς κομμουνιστικούς κύκλους για συγκρότηση αντιστασιακών πυρήνων, ενώ την ίδια περίοδο οι ιταλικές αρχές προέβαιναν σε αθρόες συλλήψεις αντιφρονούντων πολιτών²². Μόλις τον Δεκέμβριο σχηματίστηκε επιτροπή ΕΑΜ που επιχείρησε να διευρυνθεί προς άλλους χώρους πέρα από το ΚΚΕ, αλλά διαλύθηκε σύντομα²³.

Τα πράγματα μπήκαν στη θέση τους μετά τη δραπέτευση των κομμουνιστών κρατουμένων από την Πύλο, τον Δεκέμβριο 1941, τελευταία στη σειρά των ενεργειών με τις οποίες ελευθερώθηκαν τα στελέχη επιπέδου ΚΕ. Από τους δραπέτες αυτούς, ο Κώστας Φαρμάκης ανέλαβε στην Πάτρα γραμματέας πόλης. Οι ικανότητές του αναδείχθηκαν αμέσως. Στα τέλη Φεβρουαρίου 1942 το ΚΚΕ εκδίδει στην πόλη το φύλλο «Οδηγητής», όργανο της ΠΕ και την ίδια περίοδο συγκροτούνται το ΕΕΑΜ Πάτρας και η ΝΕ Αχαΐας.

Περί τα μέσα Μαρτίου 1942 ο Φαρμάκης πήγε στην Αθήνα και εξέθεσε στην ΚΕ τις δυσκολίες συντονισμού του εαμικού κινήματος στην Πελοπόννησο. Ως πρώτο μέτρο, η ΚΕ μετέφερε την έδρα του ΠΓ στην Πάτρα. Ακολούθησαν μετατάξεις στελεχών. Μεταξύ άλλων, ο Ανδρέας Ραμπαβίλας από το Χάβαρι, δραπέτης από τη Φολέγανδρο και μέλος της σύσκεψης της 22^{ης} Ιουνίου στον Πύργο, ανέλαβε στην Πάτρα οργανωτικά καθήκοντα για ένα τμήμα της Αχαΐας. Νέα αναστάτωση επήλθε στο καθοδηγητικό έργο του ΕΑΜ στον νομό, τον Μάρτιο 1942, οπότε ο Ραμπαβίλας συμπεριλήφθηκε στο κύμα συλλήψεων από τους Ιταλούς και φυλακίστηκε μαζί με τον Φαρμάκη στην Τρίπολη²⁴. Ωστόσο ο Φαρμάκης απέδρασε σύντομα και επανήλθε

²² Λάζαρης, *Πολιτική*, τομ. 3, σ. 88-91.

²³ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Α', σ. 41-42.

²⁴ Λάζαρης, *ο.π.*, σ. 90-91.

στην Πάτρα, ενώ ο Ραμπαβίλας αποφυλακίστηκε αργότερα και από το φθινόπωρο 1943 ενσωματώθηκε πάλι στο ΕΑΜ Ηλείας.

Ενώ αυτά συνέβαιναν στην Πάτρα, οι θύλακες συλλογικής διαθεσιμότητας στις δύο μεγάλες πόλεις της Ηλείας ακολουθούσαν τη δική τους εξέλιξη.

β. Οι κομμουνιστές του Πύργου και η επιτροπή πόλης²⁵

Η μειονεκτική θέση των δηλωσιών, η εκκρεμότητα σχετικά με τον χαρακτηρισμό του πολέμου και η διάβρωση της ηγεσίας του κόμματος λειτουργούσαν αποτρεπτικά στην ανάπτυξη αντιστασιακού δικτύου στην Ηλεία. Τον Ιούλιο 1941, στελέχη του ΚΚΕ επιχείρησαν να ιδρύσουν «εθνικομετωπικό όργανο»²⁶, με συμμετοχή εκπροσώπων άλλων κομμάτων, αλλά δεν βρήκαν ανταπόκριση. Η επιτροπή που σχηματίστηκε, εξέφραζε μόνο τον κομμουνιστικό χώρο.

Οι κομμουνιστές περιορίζονταν σε συνωμοτικές παρέες, όπου αξιολογούσαν τη ζοφερή επικαιρότητα. Ο δικηγόρος Μιχάλης Μάρας αφηγείται²⁷: «Μετά τον ερχομό των Ιταλών, συγκεντρωνόμαστε στο γραφείο μου με το Θοδωράκη Ζώρα, το Γιώργη Αργυράκη, τον Γ. Παπαγεωργίου, Χρ. Γαλανόπουλο, Γιαννικόπουλο και άλλους φίλους και μιλούσαμε για το κατάντημα της κοινωνίας, την εκπόρνευση των γυναικών, την προδοσία με τα όπλα, τη μαύρη αγορά που είχε πάρει δρόμο και τους εκβιαστές που έγδυναν τον κόσμο . . . Σκεφτόμαστε πού θα πήγαινε αυτή η κατάσταση. Έτσι φτιάξαμε μια πατριωτική οργάνωση για να περιορίσουμε το κακό. Αργότερα μας παρέλαβε το ΕΑΜ».

Παρουσιάζει ενδιαφέρον η προτεραιότητα των θεμάτων. Ο χαρακτηρισμός «κατάντημα» συνοψίζει τις κοινωνικές επιπτώσεις από τον σχηματισμό μιας εγχώριας παραεξουσίας που αναπτύσσει μηχανισμούς εξαπάτησης, εκβιασμού και βίαιης απόσπασης πλούτου από τον παραγωγικό κόσμο, υπό την κάλυψη της επίσημης εξουσίας: μια συνοπτική περιγραφή των προβλημάτων που γεννά η νέα τάξη.

Ο πρώτος περιφερειακός καθοδηγητής που εγκαταστάθηκε στον Πύργο με εντολή της ΚΕ, είναι ο δραπέτης από το σανατόριο Ασβεστοχωρίου Θεσσαλονίκης,

²⁵ Πηγές που χρησιμοποιήθηκαν: Κατερίνης Παναγιώτης, Μερεμέτης Άγης, Κυριακόπουλος Χαράλαμπος, Πετραλιά Φανή, Πετραλιάς Νίκος, Ηλιού Μαρία, Φιλιππόπουλος Γιάννης Κων., Τσουραπός Μάκης, Σταυρόπουλος Στάθης, Αλεξανδρόπουλος Τάκης, *προφορικές μαρτυρίες* / Α.Μ., α) Μάργαρης Νίκος, *προφορική δήλωση*, β) Λουπίδης Θύμιος, Σακκάς Θανάσης, *προφορικές μαρτυρίες στον Ν. Μάργαρη* / Α.Κ., ανυπόγραφα σημειώματα, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Σινόπουλος, «Πρόσωπα», *Πατρίς Πύργου*, 2000, τομ. Α', σ. 44, φωτο-λεξάντα / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Α', σ. 200 / Μπουρατζής, «Το ξεκίνημα», *Η Ευθύνη*, 15/6/81.

²⁶ Παπαστεριόπουλος, *ο.π.*, σ. 38 / Λαζάρου, «Οργανώσεις», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 23, σ. 6.

²⁷ Παπαστεριόπουλος, *ο.π.*, σ. 43-44.

Σωτήρης Κανελλόπουλος (Πανάγος) από το Χαλαζώνι Τριφυλίας, ο οποίος έφτασε στον Πύργο στα τέλη Νοεμβρίου 1941 το αργότερο, προερχόμενος από την Τρίπολη, πρώτο σταθμό της δράσης του στην Πελοπόννησο. Από τους υποκινητές των σταφιδικών συλλαλητηρίων στην Τριφυλία, αρχής γενομένης την Κυριακή, 25-8-1935, ο Κανελλόπουλος εκτοπίστηκε αναδρομικά στη Φολέγανδρο από το δικτατορικό καθεστώς και μόλις έληξε η καθορισμένη διάρκεια της εκτόπισης, μετατάχθηκε στην Ακροναυπλία, από όπου κατέληξε φυματικός στο Ασβεστοχώρι.

Ο κύκλος των στενών συνεργατών του, όπως σχηματίστηκε αμέσως μετά την άφιξή του στον Πύργο, περιλαμβάνει τα στελέχη του ΚΚΕ με εντόπια καταγωγή που έλαβαν μέρος στη σύσκεψη της 22^{ης} Ιουνίου:

Ο Πέτρος Παυλόπουλος, ζαχαροπλάστης.

Ο Στέλιος Στυλιανίδης, ράφτης.

Ο Τάσος Καυκανιώτης, αγρότης.

Περιλαμβάνει επίσης, δοκιμασμένα κομματικά στελέχη σε επιτελικές θέσεις τόσο στην οργάνωση της πόλης όσο και στα ανώτερα καθοδηγητικά όργανα, που δεν αναφέρονται σχετικά με τη σύσκεψη:

Ο Σάκης Κορφιάτης από τον Πύργο, συσκευαστής σε εργοστάσιο της πόλης.

Ο φωτογράφος Κυριάκος Χρυσοστομίδης, μικρασιάτης πρόσφυγας.

Ο σερβιτόρος και συνδικαλιστής Γιάννης Θωμάτος από την Κεφαλονιά.

Ο τηλεγραφητής Θεόδωρος (Αθης) Χαριάτης από τη Ζάκυνθο.

Ο εφοριακός του Πύργου Άγης Μερεμέτης από του Καρατούλα, μεγαλωμένος στην Αθήνα, απόφοιτος της Ανωτάτης Εμπορικής.

Δυστυχώς δεν είναι αρκετές οι πληροφορίες που διασώζονται γι' αυτούς και γενικότερα τους αγωνιστές αυτής της κατηγορίας. Η ήττα του ΕΑΜ παρέσυρε στην καταστροφή τα γραπτά που τους αφορούσαν²⁸. Ό,τι είχε απομείνει μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας, καταστράφηκε από τους κατόχους του για να μη χρησιμοποιηθεί εναντίον τους. Οπωσδήποτε ήσαν γνωστοί στον Πύργο για τη συνδικαλιστική τους δράση, την επιμονή στις ιδέες τους και την πολιτική τους συνέπεια. Κοινό τους γνώρισμα, η ταξική τους τοποθέτηση, ενδεδυμένη με μία σημειολογία την οποία ανατροφοδοτούσαν κατά την πολιτική διαφώτιση των νέων της στενής κομματικής επιρροής: το σχήμα του «συνειδητοποιημένου» εργάτη που στρατολογεί νέους

²⁸ Δυστυχώς και πάλι, ο μόνος επιζών, Άγης Μερεμέτης, αδυνατεί εξαιτίας της προχωρημένης ηλικίας του να αφηγηθεί επαρκώς την προσωπική του ιστορία και να περιγράψει τη δράση της οργάνωσης και την προσωπικότητα των συντρόφων του. Μπορέσαμε πάντως να αξιοποιήσουμε ένα μικρό μέρος της ιστορικής του κατάθεσης.

εργάτες στο κόμμα. Ακριβώς εκεί εντοπίζονται οι ελλείψεις των πηγών, στις ειδήσεις για τις σχέσεις που ανέπτυσαν ως καθοδηγητές με τους νέους της πόλης, για τους τρόπους με τους οποίους τους προσέγγιζαν και τη γλώσσα που χρησιμοποιούσαν, το βαθμό στον οποίο τους επηρέαζαν καθώς και τις δυσκολίες ή τις παλινωδίες αυτών των σχέσεων· ειδήσεις που είτε δεν υπάρχουν είτε μεταδίδονται με τόσες διαμεσολαβήσεις, ώστε φαίνεται ανέφικτο το ξεκαθάρισμα του πραγματικού από το κατασκευασμένο.

Οι Χαριάτης-Θωμάτος διετέλεσαν μέλη της ΠΕ σε διαστήματα που είναι πολύ δύσκολο να προσδιοριστούν. Ο Χαριάτης, εκπρόσωπος της ΠΕ από τις αρχές του 1943 στον τομέα Λετρίνων²⁹, υπεύθυνος για τη δημιουργία οργανώσεων στην ύπαιθρο, εκτελούσε την αποστολή του σε στενή συνεργασία με τον Παλαιολόγο Στασινόπουλο, τοπικό στέλεχος στην Ξυλοκέρα³⁰. το φθινόπωρο του ίδιου έτους τον βρίσκουμε στην ύπαιθρο με τον ΕΛΑΣ³¹. Ο Χρυσοστομίδης δολοφονήθηκε από τους πρώτους, αμέσως μετά την εγκατάσταση του ΤΑ στον Πύργο, 20-5-1944³². Προκαλεί έντονη περιέργεια η προσωπικότητα των ανθρώπων, για τους οποίους έχουν απομείνει οι τυποποιημένες περιγραφές σε μεταγενέστερα εαμικά απολογητικά κείμενα, ιδίως της μεταπολιτευτικής περιόδου, σχετικά με τον ηρωισμό, την ανιδιοτέλειά τους κλπ., εντελώς ανεπαρκείς για να αναλυθούν πιο ουσιαστικά ζητήματα, όπως η συμβολή τους στην ανάπτυξη του ΕΑΜ στον Πύργο. Πάντως για την οργάνωση, τέτοιου τύπου στελέχη αποτελούσαν κάποτε και εφεδρεία για δύσκολες αποστολές, εκεί όπου δεν υπήρχαν άτομα με ειδικά προσόντα για να τις αναλάβουν. Στη μάχη που έδωσε ο ΕΛΑΣ για την απελευθέρωση της πόλης από το ΤΑ και τη φρουρά της Χωροφυλακής (9-9-1944) ο Μερεμέτης μετείχε ως μέλος της ομάδας κρούσης που εισήλθε πρώτη στην πόλη³³. Λίγες ώρες νωρίτερα, ο Παυλόπουλος έπεφτε νεκρός, πολεμώντας στη μάχη³⁴.

Στους υπόλοιπους τοπικούς συνεργάτες του περιφερειακού ηγέτη του ΚΚΕ περιλαμβάνονται όχι μόνο εκείνοι που κατονομάζονται ως μέλη της σύσκεψης της 22^{ης} Ιουνίου, αλλά και όσοι θα μπορούσαν να χωρέσουν στην επισήμανση «και άλλου» για τη σύσκεψη, επισήμανση που φανερώνει έλλειψη ενημέρωσης από την πλευρά της πηγής μας:

²⁹ Φυλιππόπουλος, *προφορική*.

³⁰ Κυριακόπουλος, *προφορική*.

³¹ Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 140.

³² Αλεξανδρόπουλος, *προφορική*.

³³ Μερεμέτης, *προφορική*.

³⁴ *Ο Μαχητής*, 9/9/1945, σ. 1 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 374-375.

Οι δικηγόροι του Πύργου Γιώργης Χριστόπουλος και Γιώργος Φωτόπουλος, αμφότεροι από το Πελόπιο, καθώς και ο Γιώργος Πανόπουλος (Βασίλης).

Ο Κώστας Δαής ή Νταής, αργότερα καπετάνιος μονάδας του ΕΛΑΣ³⁵.

Ο Αντώνης Δημόπουλος, που διετέλεσε και γραμματέας της ΠΕ³⁶, σε χρονικό διάστημα απροσδιόριστο.

Επίσης, τα πρόσωπα από τον κύκλο του Μάρα:

Ο λογοτέχνης Θοδωράκης Ζώρας. Υπέγραφε με το ποιητικό ψευδώνυμο Φώτος Πασχαλινός. Μέλος της ΟΚΝΕ, από την περίοδο των σπουδών του στην Αθήνα³⁷ και της ΠΕ Ηλείας από το φθινόπωρο 1941.

Ο κτηματίας Γιώργης Αργυράκης, γραμματέας του ΑΚΕ, κομμουνιστής. Οι γνωριμίες του με πρόσωπα, φορείς και με τις διαδικασίες του αγροτικού χώρου, του επέτρεπαν καλή γνώση των περισσότερων θεμάτων απ' αυτά που θίγει ο Μάρας. Στέλεχος χωρίς στόφα ηγέτη, απέφευγε τις πρωτοβουλίες, αλλά ήταν το χέρι της οργάνωσης στον κόσμο της γεωργικής παραγωγής. Του αποδίδονται αρετές όπως εντιμότητα, συνέπεια, ακεραιότητα. Θα του ανατεθούν καίριες ευθύνες στην τροφοδότηση των πολιτικών δικτύων, των τοπικών κοινοτήτων και αργότερα, του αντάρτικου στρατού.

Ο τηλεγραφητής Γιώργος Παπαγεωργίου. Η συμμετοχή του στην οργάνωση έμελλε να διαρκέσει λίγο. Σε μία από τις εξορμήσεις των ιταλικών αρχών εναντίον των Εαμιτών της πόλης το 1942, συνελήφθη και κατέληξε στο στρατόπεδο της Λάρισας, από όπου επελέγη τον Ιούνιο 1943 μαζί με άλλους 99 κρατούμενους για εκτέλεση στο Κούρνοβο³⁸.

Ο έφεδρος λοχαγός του ελληνοϊταλικού μετώπου Χρήστος Γαλανόπουλος. Συγκатаλεγόταν στους ειδήμονες περί τα πολεμικά.

Ο διευθυντής της ΑΤΕ [. . .] Πορτοκάλογλου, και ο [. . .] Γιαννικόπουλος, άγνωστων στοιχείων.

Ο ίδιος ο Μάρας είχε γεννηθεί στη Νεμούτα και σπουδάσει στη Γερμανία τη δεκαετία του 1920, όπου βίωσε το επαναστατικό κίνημα με αιχμή το κομμουνιστικό κόμμα. Σπαρτακιστής³⁹ με θεωρητική κατάρτιση, αλλά όχι ο τύπος του μαχητή

³⁵ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», σ. 369 / Τσουραπάς, *προφορική*.

³⁶ Κυριακόπουλος, *προφορική*.

³⁷ Λουπίδης, Σακκάς, *προφορικές*.

³⁸ Γεωργίου (επιμ.), *Ιστορία*, τομ. 2, σ. 759.

³⁹ Σταυρόπουλος, *προφορική*.

επαναστάτη, του εθισμένου σε πρακτική συγκρουσιακή δράση⁴⁰. Διετέλεσε μέλος της ΝΕ Ηλείας.

Στην ίδια κατηγορία ανήκουν άλλα δύο στελέχη του ΚΚΕ που μετείχαν στο βραχύβιο «εθνικομετωπικό όργανο» και δεν έχουν αναφερθεί έως τώρα:

Ο διευθυντής ιδιωτικής ηλεκτρικής εταιρείας Γιάννης Μαρκότσης.

Ο δικηγόρος Γιώργης Αντωνόπουλος.

Τα περισσότερα από τα ανωτέρω πρόσωπα αποτέλεσαν την προσωρινή κυβέρνηση του ΕΑΜ στον Πύργο, που σχηματίστηκε τον Σεπτέμβριο 1944, αμέσως μετά τον τερματισμό της μάχης του ΕΛΑΣ εναντίον του ΤΑ και της Χωροφυλακής για την απελευθέρωση της πόλης.

Το μέγεθος του Πύργου, η κεντρική του σημασία για το αντιστασιακό δίκτυο και οι συναφείς προσδοκίες από την οργάνωσή του δεν επέτρεπαν στην τελευταία να παραμένει εσωστρεφής. Στον καταμερισμό αρμοδιοτήτων ανάμεσα στα ηγετικά στελέχη της πρυτάνευε ενός είδους χωροταξικός προσανατολισμός. Ο φοιτητής Νομικής Δημητράκης Παναγιωτακόπουλος από του Μάγειρα, μέλος της ΟΚΝΕ, που είχε διακόψει τις σπουδές του λόγω της κατοχής και είχε επιστρέψει στη γενέτειρά του, είχε την ευθύνη των επαφών με τα χωριά του άξονα Πύργου-Ολυμπίων. Αλλά και άλλοι περιφερειακοί καθοδηγητές μη ηλειακής καταγωγής με τομέα ευθύνης περιοχές της ηλειακής υπαίθρου, όπως οι Μεσσήνιοι Χρήστος Κουβελιώτης, Τάσος Κουλαμπάς, Στέλιος Διακουμουγιαννόπουλος και Τάκης Αποστολόπουλος, τον Πύργο είχαν αφετηρία για τις οργανωτικές τους εξορμήσεις προς τα Σαβάλια⁴¹ και τα υπόλοιπα χωριά του αμαλιαδίτικου κάμπου.

γ. Η νεολαία του ΕΑΜ Πύργου

Η πρώτη περίοδος της αντιστασιακής δράσης χαρακτηρίζεται από έλλειψη στελεχών, ικανών να αναλάβουν ηγετικές ευθύνες. Η έλλειψη φάνηκε και στον Πύργο. Μεταξύ των πρώτων αιτημάτων του Πανάγου προς τους συνεργάτες του, ήταν να πλαισιωθεί από έναν ικανό νέο κομμουνιστή, στοιχειωδώς εξοικειωμένο με την πόλη, που θα επωμιζόταν καθήκοντα αντίστοιχα με τα δικά του στον τομέα της νεολαίας και επιπλέον θα αναλάμβανε πρακτικές αποστολές τις οποίες αδυνατούσε για διάφορους λόγους να εκτελέσει ένα ώριμο στέλεχος.

⁴⁰ Είναι χαρακτηριστικό ότι πολλές δεκαετίες αργότερα, οι Θύμιος Λουπιδής και Θανάσης Σακκάς, στελέχη του ΕΑΜ και πληροφορητές του Α.Κ., καταθέτουν για τον Μάρα ότι περιλαμβάνεται στους αστούς, τους οποίους «έβαλε» στο ΕΑΜ ο Πανάγος.

⁴¹ Τσάνος, *Στα 18*, σ. 17.

Για τον σκοπό αυτό κλήθηκε στον Πύργο ο γραμματέας της υπο-αχτίδας ΟΚΝΕ του Κακόβατου Παναγιώτης Κατερίνης. Η επιλογή του προσώπου είναι αξιοσημείωτη. Ο Κατερίνης δεν ήταν δηλωσίας, αντιθέτως έφερε δάφνες από τη σύγκρουσή του ως μαθητής με τον διευθυντή του γυμνασίου της Κυπαρισσίας, από όπου αποβλήθηκε, επειδή διακήρυσσε ανοιχτά τις επαναστατικές ιδέες του· αν δεν αποβλήθηκε και από το γυμνάσιο του Πύργου, όπου συνέχισε και ολοκλήρωσε τις σπουδές του, αυτό δεν οφείλεται σε αλλαγή τακτικής εκ μέρους του, αλλά στο ανεκτικό πνεύμα που επέδειξε ο γυμνασιάρχης. Ακόμη πιο αξιόπιστο κομματικό πιστοποιητικό αποτελούσε όμως για τον Κατερίνη το οργανωτικό του έργο από τον Μάιο, τόσο μέσα στον Κακόβατο όσο και στην ευρύτερη υπο-αχτίδα⁴².

Ωστόσο ο Κατερίνης δεν είχε την αρμόζουσα αμφίεση για να προσεγγίζει τους επιλέξιμους αστούς για ένταξη στο ΕΑΜ, γι' αυτό έλαβε άδεια από τον Πανάγο και εργάστηκε σε ελαιοτριβείο του Κακόβατου, έραψε κοστούμι με τα χρήματα της αμοιβής του και μόνον τότε επανήλθε στα καθήκοντά του, τον Φεβρουάριο 1942, στον Πύργο⁴³.

Την ίδια εποχή, στους εξωτερικούς συνοικισμούς της πόλης, οι νεολαίοι των αντιστασιακών πυρήνων δημιουργούσαν τους όρους ενός αληθινού αντιστασιακού δικτύου⁴⁴. Από τις αρχές του καλοκαιριού στο Καταράχι, ο Θύμιος Λουπιδής και ο Νόνιος Παπαπέτρου εξέδιδαν το χειρόγραφο φύλλο «Φλόγα» και το διένεμαν στον Πύργο. Στην Αγία Μαρίνα του ίδιου συνοικισμού, η οικογένεια του δασκάλου Αριστείδη Στροφύλα διευθέτησε όλα τα πρακτικά ζητήματα για την πρώτη δημόσια εκδήλωση εναντίον της κατοχικής εξουσίας στον Πύργο: το βράδυ της 24-3-1942, με τη βοήθεια λίγων μνημένων φίλων ο μεγαλύτερος γιος του δασκάλου, ο Γιώργος, στεφάνωσε το ηρώο του 1821 και το σκέπασε με μία ελληνική σημαία που τη φύλασσαν έως τότε στο σπίτι τους, ενώ ο αδελφός του ο Θεόδωρος έκανε τον τσιλιαδόρο· προηγουμένως είχαν ρίξει στους δρόμους προκηρύξεις, για την ετοιμασία των οποίων είχε εργαστεί όλη η οικογένεια.

Στην παραλιακή Λετρίνα, προάστιο του Πύργου, η συστηματική απόκρυψη όπλων κόστισε μία ζωή. Ο υπεύθυνος Χαράλαμπος Λεων. Σιαπκίδης συνελήφθη από

⁴² Βλ. κεφ. 3, σ. 66 κ.ε.

⁴³ Κατερίνης, *προφορική*.

⁴⁴ Α.Κ., α) Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Ηλεία», β) Λουπιδής Θύμιος, διάφορα στοιχεία, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Α.Μ., Αίτηση αναγνώρισης του Γιώργου Στροφύλα / Σχετικά με την Ουρανία Στροφύλλα, *Η Ευθύνη*, 4/6/1984.

τις ιταλικές αρχές τον Ιανουάριο 1942 και κακοποιήθηκε στις φυλακές του Πύργου μέχρι θανάτου⁴⁵, αρνηθείς να φανερώσει τους συνεργάτες του.

Λόγω της έλλειψης, τουλάχιστον έως την άνοιξη 1942, επαρκούς κομματικής στελέχωσης που θα καθόριζε πιο αυστηρά τα πλαίσια της αντιστασιακής δράσης, οι αγωνιστές του τοπικού αντιστασιακού δικτύου είχαν μεγάλα περιθώρια αυτενέργειας. Θα ήταν μάταιο να αναζητηθεί ένα συγκροτημένο επιτελικό όργανο πίσω από την εκδήλωση της εθνικής επετείου στον Πύργο. Πιο ρεαλιστικό θα ήταν να αποδοθεί η πρωτοβουλία εξολοκλήρου στην οικογένεια Στροφύλα. Κάθε πράξη που εντασσόταν στο πνεύμα της αντικατοχικής πάλης είχε προκαταβολικά την έγκριση της ηγεσίας, αλλά όχι και την αρωγή της. Η περίπτωση του άτυχου Σιαγκίδη φανερώνει ότι ο καθένας αναλάμβανε την ευθύνη της ατομικής του κάλυψης.

Γενικότερα, η εαμική οργάνωση δεν μπορούσε να αντιτάξει στους κατοχικούς διωκτικούς μηχανισμούς αποτελεσματικές δομές προστασίας των ανθρώπων της ούτε αληθεύει ότι τα στελέχη της καθοδήγησης κινδύνευαν λιγότερο από τους αγωνιστές της «βάσης». Ο Κατερίνης συνελήφθη από τις ιταλικές αρχές τον Ιούνιο 1943 και κακοποιήθηκε για πολλές μέρες στο κρατητήριο του Πύργου, χωρίς κι αυτός να καταδώσει συνεργάτες. Απολύθηκε μετά την ιταλική συνθηκολόγηση και μετά από ολιγόμηνη παραμονή στον Πύργο, στάλθηκε σε διάφορες αποστολές στην Αρκαδία και την Αργολιδοκορινθία ως γραμματέας της ΕΠΟΝ του νομού, πλέον. Η οικογένεια Στροφύλα παρέμεινε ενεργός στο ΕΑΜ και μετά την εκτέλεση της κόρης, Ουρανίας Μάτεση-Στροφύλα, στην περιοχή του Πύργου, στις 3-6-1944, από τους γερμανούς κατακτητές.

Στο ενδιαμέσο, προσχώρησαν στο ΕΑΜ κι άλλοι νέοι καθώς και οικογένειες ολόκληρες. Σοβαρή ώθηση στη συμμετοχή της νεολαίας της πόλης στο εθνικό-απελευθερωτικό κίνημα αποτέλεσε βέβαια η ίδρυση της ΕΠΟΝ, στις 23-2-1943. Από τα γνωστά παραδείγματα, οι Κώστας Καραγιάννης και Γιώργης Μιχαλόπουλος στελέχωσαν από τους πρώτους την ΕΠΟΝ και από το φθινόπωρο 1943 το Επονίτικο τμήμα του 3/12 Τάγματος ΕΛΑΣ, με προσωρινή έδρα την περιοχή Πελοπίου-Ολυμπίων⁴⁶. Με την ΕΠΟΝ, ο επιτελικός ρόλος του Πύργου στο εαμικό δίκτυο ενισχύθηκε. Κύματα καθοδηγητών αναχωρούσαν το επόμενο διάστημα και έως την απελευθέρωση, από τον Πύργο προς την επαρχία, για διαφώτιση, οργάνωση,

⁴⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, αρ. 494.

⁴⁶ Εικονίζονται μεταξύ άλλων επιτελικών του 3/12 Τάγματος μετά τη μάχη του Πούσι, βλ., *Διάλογος*, τχ. 17, σ. 17.

καθοδήγηση σε κάθε πρακτικό ζήτημα. «Μένει στη μνήμη παντοτινά χαραγμένη», γράφει ο Απόστολος Κούρος, «η εικόνα, στο Κρόνιον, τον ιερό λόφο στην Αρχαία Ολυμπία, στα Ολύμπια, όπως τη λέγαμε, όταν πήγα να ανακοινώσω στο φίλο και συμμαθητή μου στο Λύκειο, Θουκυδίδη Κοσμόπουλο, την ίδρυση της ΕΠΟΝ»⁴⁷. Αυτό ήταν πάντα το πρώτο στάδιο: η ενημέρωση προς τα στελέχη της επαρχίας ότι συνέβη ένα σημαντικό γεγονός που έπρεπε να αξιοποιηθεί. Επιβεβαιώνεται η σχέση καθοδηγητικού κέντρου - επαρχιακού θύλακα ανάμεσα στην πρωτεύουσα και την τοπική διαθεσιμότητα.

δ. Οι ριζοσπάστες αστοί της τοπικής επιτροπής

Από τις αρχές Οκτωβρίου 1941 ιδρύονται τοπικές επιτροπές ΕΑΜ στις συνοικίες του Πύργου. Η πλήρης καταγραφή του δυναμικού τους είναι ανέφικτη λόγω του πλήθους τους. Η διαδικασία παρουσιάζει ενδιαφέρον από διάφορες απόψεις. Καταρχάς ο εθνικός-απελευθερωτικός χαρακτήρας του ΕΑΜ απαιτούσε - και η νομιμοποίησή του στη συνείδηση ευρύτερων τμημάτων του πληθυσμού επέβαλλε - τη διεύρυνσή του στον μη κομμουνιστικό χώρο. Το εγχείρημα είχε δοκιμαστεί με αποτυχία το καλοκαίρι, αλλά τώρα επαναλαμβάνεται με καλύτερες προϋποθέσεις. Οι προσδοκίες από τους φιλελεύθερους και τους άλλους ριζοσπάστες που θα έδειχναν σχετικό ενδιαφέρον, περιορίστηκαν εξ αρχής στην εκδήλωση της διαθεσιμότητάς τους. Για την ανάληψη συγκεκριμένων τομέων δράσης, το δίκτυο βασιζόταν πρώτα και κύρια στους κομμουνιστές εργατικής προέλευσης και στους κομμουνιστές διανοούμενους. Σε μερικές περιπτώσεις πάντως, διαψεύστηκε ευχάριστα.

Από τους πρώτους που πλαισίωσαν το ΕΑΜ της πόλης, ήταν ο δάσκαλος Κώστας Αντ. Χρονόπουλος⁴⁸. Τύπος γοητευτικός, άνθρωπος λαϊκός, σωματώδης και ευπαρουσίαστος⁴⁹, ασκούσε ιδιαίτερη επιρροή στους νέους. Εντάχθηκε οργανικά στο ΚΚΕ, ανελίχθηκε στην εαμική ιεραρχία και το 1944 διετέλεσε γραμματέας πόλης.

Ξεχωριστή περίπτωση εαμικού στελέχους από τον αστικό κόσμο αποτελεί ο Θεόδωρος Πλέσσας, ο οποίος μετείχε στην εμπορική επιχείρηση του αδελφού του Ανδρέα⁵⁰, που εξειδικευόταν στην εισαγωγή λιπασμάτων και στο εμπόριο σταφίδας. Ίσως ο μοναδικός επιχειρηματίας αυτού του μεγέθους που προσχώρησε στο ΕΑΜ.

⁴⁷ Κούρος, *Η άγρια*, σ. 86.

⁴⁸ Μάργαρης, «Χρονόπουλος», *Αμαλιάδα*, Μάρτιος 1984.

⁴⁹ Αλεξανδρόπουλος, *προφορική*.

⁵⁰ Παράρτημα Ι, λ. Πύργος, υποκατ. «ΚΚΕ-ΕΑΜ».

Ο στρατιωτικός κτηνίατρος Γιώργος Παπαγιάννης, με βαθμό ταγματάρχη, φιλοξένησε στο σπίτι του για μεγάλο διάστημα το 1942-1943 ένα στέλεχος του ΚΚΕ από την Κοκκινιά με το ψεύτικο όνομα Σπύρος Αναγνωστόπουλος, προφανώς σε κομματική αποστολή. Υποδηματοποιός το επάγγελμα, λεπτός, μετρίου αναστήματος, με χλωμό πρόσωπο, έντονη προσωπικότητα και γνώση της τεχνικής της καθοδήγησης, ο «Σπύρος» κατόρθωσε να επηρεάσει πρώτα απ' όλα τα κορίτσια της οικογένειας, καθώς τα εισήγαγε στις αρχές της κομμουνιστικής ιδεολογίας και τα ενέταξε στην οργάνωση ΕΑΜ, σε μεθοδικές συζητήσεις μαζί τους⁵¹. Το πεδίο δράσης του ήταν τα χωριά της περιοχής του Κατσαρού⁵².

Από τη φιλελεύθερη παράταξη πλαισίωσαν τις τάξεις της τοπικής επιτροπής το 1942-1943, οι δικηγόροι Στέφανος Πετραλιάς, Βασίλης Παπασημακόπουλος, Γιάννης Παπαγιάννης, Αντώνης Αντωνακόπουλος, Κώστας Μάρας, Βασίλης Ζαπάντης, Στάθης Γκάβας· οι δύο πρώτοι στεγάζονταν σε κοινό γραφείο. Η Γιώτα Πετραλιά, σύζυγος του Στέφανου και ο γεωπόνος Νίκος Τσιόδρας εξελίχθηκαν σε στυλοβάτες της ΕτΑ. Στην τοπική επιτροπή προσχώρησαν επίσης, η Γιώτα Πούλου, η οποία το 1944 διετέλεσε γραμματέας της ΕΑ⁵³ και η δακτυλογράφος Θεανώ Καπογιάννη που συνεργαζόταν με το γραφείο του Μάρα. Η αδελφή της Θεανώς, η Πόπη, σύζυγος του Κώστα Αλεξανδρόπουλου, φιλοξένησε στο σπίτι της για ικανό διάστημα το 1942-1943 τον Πανάγο, ο οποίος εμφανιζόταν ωςπραματευτής που προμήθευε το σπίτι με πατάτες. Η οικοδέσποινα, σε αντίθεση με τον σύζυγό της που παρέμεινε αμέτοχος στα γεγονότα, απασχολούμενος στα κτήματά του, είχε σοβαρή εμπλοκή στο ΕΑΜ και συνετέλεσε στην προσχώρηση στο κίνημα του γιου της, Τάκη.

Η λειτουργία των οικογενειακών, συγγενικών, επαγγελματικών, κοινωνικών δικτύων στη διεύρυνση της εαμικής επιρροής στην πόλη αναδεικνύεται εναργώς μέσα από τέτοια παραδείγματα. Από τα τέσσερα παιδιά του ζεύγους Λογοθέτη, δημόσιου υπαλλήλου και μοδίστρας, αντίστοιχα, η ΕΠΟΝ απέκτησε τρία μέλη: τον Γιάννη, σπουδαστή της Εμπορικής Σχολής, τη Σύλβα και τον Νίκο, μαθητές γυμνασίου· η Σύλβα επέδειξε πλούσια δραστηριότητα στη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, μέσα από τις οποίες προέβαλλε η ΕΠΟΝ την παρουσία της. Άλλα τρία μέλη κέρδισε η ΕΠΟΝ από την οικογένεια Παπαγιάννη που κατοικούσε στη συνοικία Χαλικιάτικα:

⁵¹ Τα κορίτσια του έδωσαν το προσωνύμιο «Αλεπού», από τη μορφή του προσώπου του, Ηλιού, *προφορική*.

⁵² Κυριακόπουλος, *προφορική*.

⁵³ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Δ', σ. 368 / Α.Μ., Ψαρρού-Κατριβάνου, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

τον Νούλη, κατοπινό υπεύθυνο της αντίστοιχης οργάνωσης της Αμαλιάδας⁵⁴, τον Δημήτρη και τον Κώστα, κατοπινό γραμματέα της ΕΠΟΝ του νομού⁵⁵. Ο πολιτικός μηχανικός Σταύρος Κέπετζης και η σύζυγός του Κατίνα εντάχθηκαν στην τοπική επιτροπή σχετικά νωρίς και ο πρώτος εξελίχθηκε σε στέλεχος της ΕτΑ· το ίδιο και ο αδελφός της δεύτερης, ο Τιμολίδης Ζαντές, μικροκτηματίας στο Καταράχι, με το ψευδώνυμο «Θεμιστοκλής»⁵⁶.

Η εμβληματική προσωπικότητα του ΕΑΜ Ηλείας ήταν ο μητροπολίτης Αντώνιος, ο ένας από τους τρεις ιεράρχες στην Ελλάδα που προσχώρησαν ανοιχτά στο ΕΑΜ, έλαβαν μέρος στο Εθνικό Συμβούλιο στις Κορυτσάδες και διώχθηκαν μεταπολεμικά για την επιλογή τους. Ο εορτασμός της εθνικής επετείου στην Αρχαία Ολυμπία, στις 25-3-1944, όπου ο μητροπολίτης μετά τη δοξολογία ευλόγησε τα όπλα του ΕΛΑΣ, αναγορεύτηκε σε κεντρικό σύμβολο της παλλαϊκής ενότητας στο πλαίσιο του εθνικού-απελευθερωτικού αγώνα. Ο Αντώνιος μυήθηκε στο ΕΑΜ σε χρονική στιγμή απροσδιόριστη, αλλά είχε δείξει ανεξάρτητα απ' αυτό τις μαχητικές πατριωτικές διαθέσεις του. Καταρχάς δημιούργησε έναν προσωπικό κύκλο επιρροής, από τον οποίο προήλθαν στελέχη της τοπικής επιτροπής, όπως οι δικηγόροι Ζαπάντης και Γκάβας⁵⁷. Τα πρώτα δύο χρόνια της κατοχής συνέδραμε δραστηριότητες πολιτιστικού και κοινωνικού περιεχομένου στον Πύργο: στα τέλη του 1942 διέθεσε το τυπογραφείο της Ιεράς Μητροπόλεως για την έκδοση του περιοδικού λόγου και τέχνης «Οδυσσέας», από φοιτητές και σπουδαστές που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο μετείχαν στο ΕΑΜ⁵⁸. Καλλιέργησε σχέσεις εμπιστοσύνης με τον δήμαρχο Τάση Καζάζη και τον νομάρχη Νικόλαο Κουράση, των οποίων ο πατριωτισμός δεν αμφισβητείται, δημιουργώντας μαζί τους ένα μέτωπο αξιόπιστης εθνικής εκπροσώπησης απέναντι στις αρχές κατοχής. Μετά τη στροφή του εαμικού κινήματος στον ένοπλο αγώνα, κάλυψε πολλούς διωκόμενους και όχι μόνο από την Ηλεία, ενώ και ο ίδιος ανέλαβε πρωτοβουλίες για την ενίσχυση αυτής της στροφής.

Ας παρακολουθήσουμε δύο ενδεικτικές πράξεις του ιεράρχη:

Το πρώτο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου 1943, έφτασε στο Μαρινάκι ο 2/1/12 λόχος του ΕΛΑΣ. Λίγο αργότερα κατέφθασαν ο μητροπολίτης και ο ανωτέρω αναφερόμενος νομάρχης και σε μία στοχευμένη επίδειξη πατριωτικού φρονήματος με

⁵⁴ Μάργαρης, *προφορική*. Βλ. και παρακάτω.

⁵⁵ Φαρρού-Κατριβάνου, *Άννα*, σ. 108.

⁵⁶ Πετραλιά, *προφορική*.

⁵⁷ Πετραλιάς, *προφορική*.

⁵⁸ Κούρος, *Η άγρια*, σ. 82.

αποδέκτη την κοινότητα, συγχάρηκαν τους αντάρτες για την απελευθερωτική τους δράση. Στην ομιλία του προς τους κατοίκους, ο Αντώνιος τους επιτίμησε για την απροθυμία που είχαν έως τότε επιδείξει στην υλική βοήθεια προς τους αντάρτες. Για τους χωρικούς, οι οποίοι ζούσαν με το φόβο των γερμανικών αποσπασμάτων που εξορμούσαν από τα Σπάτα και την Αμαλιάδα στα χωριά της περιοχής, το κύρος του δεσπότη ήταν αρκετό για να υπερνικήσουν τους δισταγμούς τους και αμέσως έφεραν από τα σπίτια τους τρόφιμα και ρούχα που τα παρέδωσαν στον υπεύθυνο της επιμελητείας, στο σχολείο⁵⁹.

Οι αντίπαλες ένοπλες παρατάξεις ΕΑΜ και ΕΣ υπέγραψαν στο Χελιδόνι, στις 3 ή 4-10-1943, ως συνέχεια των σχετικών διαβουλεύσεων στη Μιράκα, σύμφωνο ειρήνης και συνεργασίας. Από πλευράς ΕΑΜ υπέγραψε ο υπίλαρχος Ηλίας Κονδύλης και από πλευράς ΕΣ ο ταγματάρχης Χρίστος Καραχάλιος. Το σύμφωνο, που προέβλεπε την ένταξη αξιωματικών της κάθε πλευράς στα τμήματα της άλλης παραβιάστηκε πολύ σύντομα⁶⁰, αλλά είναι αδιαμφισβήτητο ότι η προσωρινή ισχύς του κατακυρώθηκε με τη συνυπογραφή του από τον μητροπολίτη και τον νομάρχη⁶¹.

ε. Ο επιχειρηματικός κόσμος της πόλης και το ΕΑΜ

Η παράθεση των ονομάτων των Εαμιτών μαζί με τις ιδιότητες που τα συνοδεύουν, εκτός από την προφανή σκοπιμότητα να γίνουν γνωστά τα πρόσωπα που αποφάσιζαν σχετικά με την τακτική και ενίοτε τη στρατηγική του κινήματος ή επηρέαζαν την ανάπτυξη του δικτύου του, φανερώνει τον βαθμό εμπλοκής της οργάνωσης στις λειτουργίες της πόλης. Η αντιπροσωπευτικότητα της κοινωνικής εκπροσώπησης στην τοπική οργάνωση δεν είναι δυνατό να αμφισβητηθεί. Αντιθέτως για την ποσοτική της μέτρηση οι πληροφορίες αυτές δεν είναι απλώς ανεπαρκείς· είναι απρόσφορες.

Το ζήτημα της ποσοτικής μέτρησης της εαμικής επιρροής θα αντιμετωπιστεί διεξοδικά. Προς το παρόν, για μία εικόνα του βαθμού αστικοποίησης του Πύργου των 19.000 κατοίκων, παραθέτουμε χωρίς περαιτέρω επεξεργασία τα ακόλουθα στοιχεία:

Από τις είκοσι (20) εξαγωγικές επιχειρήσεις⁶² που έδρευαν στην πόλη, τρεις ήσαν εταιρικές και οι υπόλοιπες προσωπικές. Απ' αυτές, οι δεκαπέντε (15) εξήγαν σταφίδα, μία (1) οικογενειακή επιχείρηση λάδι, μία (1) εταιρεία οίνου, κονιάκ και ηδύποτα, ενώ δύο (2) εταιρείες και ένας (1) έμπορος κονσερβοποιημένα λαχανικά.

⁵⁹ Τσουμπής, *Αναμνήσεις*, σ. 26.

⁶⁰ Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 70.

⁶¹ Μπίρμπας, «Η συμβολή», *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 46^η, σ. 71-72.

⁶² ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 7-19.

Επίσης δραστηριοποιούνταν επτά (7) αντιπρόσωποι ξένων οίκων⁶³. Υπήρχαν εννέα (9) βιομήχανοι με οικογενειακή ή εταιρική ιδιοκτησία⁶⁴, σαρανταέξι (46) ιδιωτικές εισαγωγικές επιχειρήσεις⁶⁵ και δεκατρείς (13) ασφαλιστές⁶⁶. Στην πραγματικότητα οι οικογένειες των επιχειρηματιών ήσαν λιγότερες, αφού μερικές δραστηριοποιούνταν σε περισσότερους από έναν διαφορετικούς κλάδους. Εκτός από την αντιπροσωπεία της Τραπεζής της Ελλάδος, λειτουργούσαν πέντε (5) εμπορικές τράπεζες, οι τέσσερις με υποκαταστήματα και μία με αντιπρόσωπο που διενεργούσε τραπεζικές εργασίες⁶⁷.

Από τον έλεγχο των ονομάτων αυτού του επιχειρηματικού μεγέθους δεν προκύπτει περίπτωση συμμετοχής στο ΕΑΜ, με εξαίρεση τον Θεόδωρο Πλέσσα, για τον οποίο μιλήσαμε ήδη. Σε χαμηλότερα μεγέθη υπήρξαν λίγοι ακόμη από τον εμπορικό, βιομηχανικό και επιχειρηματικό κόσμο που εντάχθηκαν στο ΕΑΜ. Ήδη πριν από τον πόλεμο ο έμπορος Θανάσης Αντωνόπουλος με καταγωγή από του Τόγια ανήκε στα στελέχη του ΚΚΕ· στην κατοχή επωμίστηκε καθοδηγητικά καθήκοντα⁶⁸, ιδιαίτερος ως στέλεχος της ΕτΑ, υπεύθυνος για την προετοιμασία των ανδρών του Πύργου που στρατολογούνταν στον ΕΛΑΣ⁶⁹. Ο κτηματίας-οινοπαραγωγός Περικλής Μερκούρης, ο βιομήχανος στον κλάδο της υφαντουργίας Γιώργος Τζιατζής, ο καταστηματάρχης Βασίλης Νικολόπουλος και ο Πάνος Παναγιωτόπουλος στελέχωσαν την τοπική «κυβέρνηση» του ΕΑΜ αμέσως μετά την απελευθέρωση.

Στο σημείο αυτό εξαντλείται η συμμετοχή των οικονομικών παραγόντων του Πύργου στην τοπική επιτροπή ΕΑΜ. Αντιθέτως, από τους κύκλους τους πρέπει να αρχίσει η αναζήτηση για τα άτομα που διενεργούσαν μαύρη αγορά από την έναρξη της κατοχής, τροφοδοτούσαν συνεχώς το δίκτυο πληροφοριών των διωκτικών αρχών για την εξάρθρωση του εαμικού δικτύου και χρηματοδοτούσαν παρασκηνακά το τοπικό ΤΑ, από την άνοιξη 1944. Γενικότερα, όλες οι ενδείξεις οδηγούν στην υπόθεση ότι η πλειονότητα των κατοίκων της πόλης και οπωσδήποτε των αστών, ήταν αδιάφορη απέναντι στο ΕΑΜ, όταν δεν διέκειτο εχθρικά προς αυτό.

Στην ιδιωτική σφαίρα, το «δαιμόνιο» ορισμένων επιχειρηματιών της πόλης ανακάλυψε στις κατοχικές συνθήκες ευκαιρίες κερδοφόρας δραστηριότητας, όπως δείχνει ο αξιοσημείωτος αριθμός ομόρρυθμων εμπορικών εταιρειών που συστάθηκαν

⁶³ Στο ίδιο, σ. 176.

⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 367-387.

⁶⁵ Στο ίδιο, σποράδην.

⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 334.

⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 337-350.

⁶⁸ Παράρτημα Ι, λ. Πλουτοχώρι (Τόγια), υποκατ. «ΚΚΕ-ΕΑΜ».

⁶⁹ Παράρτημα Ι, λ. Πύργος, υποκατ. «ΚΚΕ-ΕτΑ».

τα έτη 1943-1944. Οι έμποροι Σπήλιος Αγγελή Αγγελόπουλος και Γεώργιος Κατέβης υπέγραψαν, την 1-4-1943, συμφωνητικό ίδρυσης μιας τέτοιας εταιρείας «με σκοπόν την κατασκευήν και πώλησιν εφαπλωμάτων, φερέτρων και κιβωτίων» με προβλεπόμενη διάρκεια ενός έτους και εμπράγματα κεφάλαια συνολικής αξίας 300.000 δρχ.⁷⁰. Ο υποδηματοποιός Διονύσιος Σπ. Σοφός και ο έμπορος Αντώνιος Ιω. Κρητικόπουλος συνέστησαν, στις 22-6-1943, εταιρεία με σκοπό «την ίδρυσιν και εκμετάλλευσιν μηχανοκινήτου αλευρομύλου και πριονοκορδέλλας άτινα θα λειτουργήσουν εν τη πόλει του Πύργου και εις την οικίαν του Διον. Σοφού», με τριετή διάρκεια και κεφάλαιο 1.000.000 δρχ.⁷¹. Στην Αθήνα, τα αδέρφια από τον Πύργο, Κωνσταντίνος και Τάκης Λυκ. Αγγελόπουλος συνέστησαν, με προοπτική δύο χρόνια και συνολικό κεφάλαιο 20.000.000 δρχ., εταιρεία με έδρα τον Πύργο, που σκοπός της ήταν «η αγορά προς μεταπώλησιν επί κέρδει ψιλικών, ανδρικών ειδών και υφασμάτων»⁷². Ομοίως, σκοπός της εταιρείας που συνέστησαν, στις 17-2-1944 στον Πύργο, για διάρκεια δύο ετών και με κεφάλαιο 25.000.000 δρχ., τα αδέρφια Κωνσταντίνος και Σπυρίδων Ιω. Γουρέλης, ήταν «η αγορά προς μεταπώλησιν επί κέρδει πάσης φύσεως υφασμάτων ως και η εμπορία εγχωρίων προϊόντων»⁷³. Ο έμπορος Μεγακλής Γ. Αλικάκης και οι βιομήχανοι Διονύσιος Ι. Νάνος και Χαράλαμπος Σ. Νάνος από τα Κρέστενα υπέγραψαν στις 31-5-1943 συμφωνητικό για την ίδρυση στον Πύργο, από τις 10-6-1943 και για διάρκεια έξη μηνών, με κεφάλαιο 10.000.000 δρχ., εταιρείας παραγωγής και εκμετάλλευσης άνυδρου οينوπνεύματος (σούμας) στους αποστακτήρες του δεύτερου στα Κρέστενα· προβλεπόταν επίσης ότι ο χημικός Ιωάννης Κανελλακόπουλος θα αναλάμβανε τη λειτουργία της επιχείρησης με καθορισμένο μερίδιο στα κέρδη⁷⁴. Σ' αυτές τις οικογενειακές επιχειρηματικές συμπράξεις, το πλήθος των οποίων είναι ασφαλώς μεγαλύτερο από ό,τι έχει διασωθεί στα σχετικά αρχεία, περιλαμβάνεται και μία ακόμη: Στις 18-11-1943, ο έμπορος Βασίλειος Πέτρου Τσιαμπούκος και οι γιοι του, Πέτρος και Φίλιππος, επικύρωσαν με συμβόλαιο στον Πύργο τη λειτουργία της εταιρείας που είχαν συστήσει στην πόλη από το 1938 για δέκα χρόνια και με συνολικό κεφάλαιο 300.000 προπολεμικές δρχ., «με σκοπόν την εμπορίαν αποικιακών ειδών και κηροπλαστικής»⁷⁵. Για ορισμένους

⁷⁰ Πρωτοδικείο Ηλείας, *Τμήμα εταιρειών, Αρχείο συστάσεως εταιρειών*, αρ. εγγρ. 6.

⁷¹ Στο ίδιο, αρ. εγγρ. 7.

⁷² Στο ίδιο, αρ. εγγρ. 4.3/44.

⁷³ Στο ίδιο, αρ. εγγρ. 4.2/44.

⁷⁴ Στο ίδιο, αρ. εγγρ. 10.

⁷⁵ Στο ίδιο, αρ. εγγρ. 1.

κύκλους της πόλης, η περίοδος της κατοχής ανέδειξε άλλες σημασίες από εκείνες που συντήρησαν τον πολιτικό λόγο των αντιστασιακών οργανώσεων.

στ. Το αντιστασιακό δίκτυο στην Αμαλιάδα

Στην Αμαλιάδα των 15.000 κατοίκων αναδείχθηκαν από τους ευάριθμους κύκλους του ΚΚΕ οι δυνάμεις λαϊκής ηγεμονίας, τους πρώτους μήνες της κατοχής. Ορισμένα από τα πρόσωπα αναφέρονται παρακάτω.

Ο γραμματέας της αχτιδικής επιτροπής Μυρτουντίας, Ηλίας Ηλιόπουλος (Λευτέρης) από την έναρξη της κατοχής ασχολήθηκε με την ανασύσταση των κομματικών οργανώσεων στα χωριά Όλγα, Μπόρσι, Μαρκόπουλο, Αη Χαράλαμπο και κατά δεύτερο λόγο στα περίχωρα των ημιαστικών κέντρων του Κάμπου⁷⁶.

Ο Πάνος Λεονταρίτης είχε προσπαθήσει ανεπιτυχώς το 1937 να εντάξει στην ΟΚΝΕ μερικούς νεαρούς της πόλης και ο Νίκος Μπελογιάννης είχε δημιουργήσει ένα μικρό ρεύμα από νεαρούς κομμουνιστές, που γνώριζαν τη συμμετοχή του στις φοιτητικές συγκεντρώσεις, τον καιρό των σπουδών του στη Νομική της Αθήνας καθώς και τον επιτελικό του ρόλο στα αγροτικά συλλαλητήρια του ηλειακού κάμπου. Φαίνεται ότι η αποτυχία του Λεονταρίτη τον ωφέλησε, καθώς δεν προκάλεσε το ενδιαφέρον των διωκτικών μηχανισμών της 4^{ης} Αυγούστου και ζούσε ελεύθερος στην πόλη του, σε αντίθεση με τον Μπελογιάννη που συνελήφθη το 1939 και τώρα βρισκόταν εκτοπισμένος στην Ακροναυπλία.

Οι πιο έμπιστοι σύντροφοι του Μπελογιάννη από τα γυμνασιακά χρόνια, ο Θεόδωρος Φραγκογιαννόπουλος και ο Λάκης Αγάλος, πρωτοστάτησαν στις τοπικές αντιστασιακές διαβουλεύσεις. Δίπλα τους, ο πατέρας Σωτήρης Φραγκογιαννόπουλος, τα αδέλφια, Μίμης, Βιτόρια και Βάσω Φραγκογιαννοπούλου, Λεωνίδας, Σπύρος και Διονύσης Αγάλος καθώς και οι Ελένη Μπελογιάννη, Όρσα Καλλιμανοπούλου, αδελφή και σύζυγος του Μπελογιάννη, αντίστοιχα. Με άλλα λόγια οι πρώτοι κύκλοι σχηματίζονται στις οικογένειες· και υπήρχαν κι άλλες διαθέσιμες. Τις αναφέρουμε με τα γενεαλογικά ονόματα: Παπανδρικόπουλος, Αλτούνης, Καραμαλίκης, Παγουλάτος, Παλμαντούρας, που συνεισέφεραν στο συνολικό μέγεθος της τοπικής διαθεσιμότητας κάπου τρία μέλη κατά μέσον όρο, έκαστη.

Επιπλέον οι οικογένειες αυτές αποτελούσαν οικονομικές μονάδες· η καθεμία προσέφερε στην αντιστασιακή οργάνωση τα υλικά μέσα και τις εγκαταστάσεις της:

⁷⁶ Τσουραπάς, Κουτσούκος, *προφορικές*.

το υαλοπωλείο Παπανδρικόπουλου και η ταβέρνα Καραμαλίκη χρησίμευαν ως κέντρα διακίνησης αντικατοχικών εντύπων, που τυπώνονταν στο βιβλιοπωλείο-τυπογραφείο Παλμαντούρα. Οι οργανωτικές συσκέψεις, τουλάχιστον έως το φθινόπωρο 1942, διεξάγονταν στην οικία Φραγκογιαννόπουλου.

Μετά την ίδρυση του ΕΑΜ εισήλθαν νέα πρόσωπα στο αντιστασιακό δίκτυο της πόλης: ο δάσκαλος Γιώργος Σπηλιόπουλος και ο κρεοπώλης στην πατρική του επιχείρηση Φώτης Φλεβοτόμος, από τους νέους της επιρροής Λεονταρίτη· ο δημοσιογράφος Χρήστος Νικολόπουλος, ο συγγραφέας Κώστας Παπανδρικόπουλος, ο εφοριακός Αντώνης Φραγκογιαννόπουλος, συγγενής των προαναφερθέντων· ο Παναγιώτης Τσουκαλάς, ιδιοκτήτης καφενείου, από όπου οι Νίκος Πετρακόπουλος, Χρήστος Νικολόπουλος, Θάνος Δαρβίρας, Γαβρίλης Ξυδιάς, μαθητές γυμνασίου, διακινούσαν χειρόγραφα δελτία ειδήσεων από εκπομπές ξένων ραδιοσταθμών.

Οι γυμνασιόπαιδες εκτελούσαν απόφαση που είχε ληφθεί σε ειδική σύσκεψη λίγο καιρό νωρίτερα και στην οποία είχαν λάβει μέρος, εκτός από την οικοδέσποινα Βιττόρια Φραγκογιαννοπούλου και τους Παπανδρικόπουλο-Πετρακόπουλο, ο Ηλίας Λάμπρου και τα αδέλφια Γιώργος και Μήτσος Αλεξανδρόπουλος από την Αμαλιάδα καθώς και τα αδέλφια Σωτήρης και Νιόνιος Παπασωτηρίου από του Κατσαρού. Η συμμετοχή των δύο τελευταίων αποτελεί ένδειξη του καθοριστικού ρόλου που αναλαμβάνει το αστικό κέντρο στον συντονισμό του επαρχιακού κινήματος· οι αδελφοί Παπασωτηρίου μετέφεραν στα χωριά της περιοχής τους τη δεσμευτική γι' αυτά απόφαση του καθοδηγητικού κέντρου. Το γεγονός ότι η σύσκεψη περιορίστηκε στους νέους, δεν πρέπει να θεωρηθεί ένδειξη ανεξαρτησίας· όσο κι αν δεν αναφέρεται ρητά στις σχετικές μαρτυρίες, είναι βέβαιο ότι στο τρέχον στάδιο του αντικατοχικού αγώνα αποφάσιζαν και ενεργούσαν υπό την επίβλεψη των καθοδηγητών τους.

Η συμμετοχή στο αντιστασιακό δίκτυο είχε κόστος. Ήδη αμέσως μετά τις 22-6-1941 η караμπινιερία είχε συλλάβει κομμουνιστές στην πόλη, από στοιχεία των αρχείων του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου, στους οποίους δεν περιλαμβάνονται πρόσωπα που έχουν αναφερθεί έως τώρα. Το φθινόπωρο, οι Ιταλοί συνέλαβαν τον Τσουκαλά και όλα τα μέλη της ομάδας διακίνησης αντικατοχικών φυλλαδίων που συνδέονταν μαζί του⁷⁷. Για την έκβαση της δίκης που πραγματοποιήθηκε τον Μάιο 1942, οι πληροφορίες είναι αντιφατικές, πάντως κανένας από τους κατηγορούμενους δεν τιμωρήθηκε με την εσχάτη των ποινών και ο ένας μετά τον άλλο επανέκτησαν

⁷⁷ Α.Μ., Πετρακόπουλος, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

την ελευθερία τους και επανεντάχθηκαν στο εαμικό κίνημα, το αργότερο έως τον Σεπτέμβριο 1943.

Οι συλλήψεις, τα περιοριστικά μέτρα και γενικότερα το κλίμα τρομοκρατίας που θέλησαν να διασπείρουν στην πόλη και την ύπαιθρο οι αρχές κατοχής, δεν ήταν δυνατό να μην επηρεάσουν από οργανωτική άποψη το αντικατοχικό δίκτυο. Η τακτική των στρατολογήσεων, που εφαρμόστηκε με νέα ένταση το δεύτερο εξάμηνο 1942 μετά την αναδίπλωση της οργάνωσης εξαιτίας των συλλήψεων, θεωρήθηκε ατελέσφορη από μόνη της. Μεταξύ των νέων που συμμετείχαν στις συσκέψεις στην οικία Φραγκογιαννόπουλου ωρίμαζε η ιδέα της ενεργητικής άμυνας απέναντι στην κατοχική βία και τελικά ένας απ' αυτούς, ο Ηλίας Λάμπρου, έκανε τη σχετική πρόταση ολοκληρωμένα. Η πρόταση έγινε αποδεκτή. Περί τα τέλη Νοεμβρίου 1942 συγκροτήθηκε στην Αμαλιάδα ομάδα κρούσης ή μαχητική ομάδα με ομαδάρχη τον εισηγητή και μέλη τους Θωμά Φάσσο, Ανδρέα Καραμαλίκη, Ανδρέα Κοντονή και τον Θεόδωρο Βαλκανά από τα Δουναίικα· η συμπερίληψη του τελευταίου αποτελεί άλλη μία ένδειξη ότι κάθε νέα οργανωτική εξέλιξη στα καθοδηγητικά κέντρα δέσμευε αυτόχρονα τις οργανώσεις της υπαίθρου. Η ομάδα με επικεφαλής τον Λάμπρου παρακολουθούσε ύποπτα άτομα για συνεργασία με το καθεστώς αλλά και τους ίδιους τους ιταλούς στρατιωτικούς που θεωρούνταν κατάσκοποι στις γραμμές του ΕΑΜ⁷⁸.

Συγχρόνως νέο κύμα στρατολογήσεων στην Αμαλιάδα με συντονισμό από την καθοδήγηση Αγάλου και συμμετοχή του γεωπόνου Κώστα Μαδούρα, τραυματία του ελληνοϊταλικού μετώπου, έφερε στις τάξεις του ΕΑΜ πολλούς νέους που εντάχθηκαν σε συνωμοτικές τριάδες και ανέλαβαν αμέσως υπεύθυνα καθήκοντα⁷⁹. Ο Γεράσιμος Παπαγεωργίου, ο Γιώργος Δάρας και ο Κώστας Συριόπουλος εντάχθηκαν σε ομάδες του ΕΑΜΝ με φίλους τους, μερικοί από τους οποίους ήσαν απόφοιτοι γυμνασίου. Γραφή αντικατοχικών συνθημάτων στους τοίχους, διανομή παράνομου Τύπου σε πατριωτικούς κύκλους, οικονομική ενίσχυση στα στελέχη του ΕΑΜ, στρατολόγηση μελών στο εθνικό-απελευθερωτικό κίνημα και συγκέντρωση πληροφοριών για τις κινήσεις των κατακτητών και των συνεργατών τους, ήσαν οι βασικές δραστηριότητες των δύο πρώτων, ενώ ο Συριόπουλος ορίστηκε σύνδεσμος και προσέφερε κάλυψη στα στελέχη της ΠΕ ΚΚΕ / ΝΕ ΕΑΜ Αγάλο, Ζώρα και Κορφιάτη. Σημαντικό μερίδιο στον πολλαπλασιασμό των τριάδων έχει η λειτουργία των οικογενειακών δεσμών.

⁷⁸ Α.Μ., Λάμπρου, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

⁷⁹ Α.Μ., α) Μπελογιάννης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*, β) Δηλώσεις αναγνωρισμένων αγωνιστών / Α.Κ., α) Καπατσούλιας, *γραπτή*, β) «Οι Γερμανοϊταλοί στην Αμαλιάδα», ιδιόχειρη έκθεση, φακ. «Γενικά-αντιστασιακά».

Παράδειγμα, ο έφηβος Βασίλης Μπελογιάννης από τη γνωστή οικογένεια, ο οποίος ανέπτυξε μέσα στους κύκλους των μαθητών γυμνασίου δράση αντίστοιχη των Παπαγεωργίου-Δάρα.

Η πίεση από τους διωκτικούς μηχανισμούς του κατοχικού καθεστώτος επέβαλλε αναδίπλωση, αναμονή, κάποτε και αδράνεια στο απελευθερωτικό δίκτυο, το οποίο προστάτευε πρωτίστως τα καθοδηγητικά στελέχη του. Αυτή η μέριμνα, επιβεβαίωση του ιεραρχικού χαρακτήρα του απελευθερωτικού μετώπου, ήταν μία από τις αιτίες που έφεραν στην πόλη, την άνοιξη 1943, τους Ζώρα και Κορφιάτη από τον Πύργο, οι οποίοι φιλοξενήθηκαν από τον Συριόπουλο. Ωστόσο κατά κύριο λόγο η κίνηση αυτή συνδέεται με εξελίξεις που επέβαλαν αποφασιστική στροφή στους προσανατολισμούς του εαμικού κινήματος.

Η ΕΠΟΝ, η οργάνωση των νέων του ΕΑΜ από τον Μάρτιο 1943, επωμίστηκε αυξημένες αρμοδιότητες σε σύγκριση με το ΕΑΜΝ. Στην πραγματικότητα τα καθήκοντα της ΕΠΟΝ κάλυπταν όλο το εύρος της πολιτικής δουλειάς, από τη διαφώτιση έως τη στρατολόγηση, αλλά και ένα νέο είδος μαχητικής δράσης, που αφορούσε τόσο την ένοπλη προστασία των καθοδηγητών όσο και τη διοργάνωση εκδηλώσεων ανοιχτής αμφισβήτησης του καθεστώτος με σκοπό την αφύπνιση του πατριωτικού φρονήματος των υποδούλων. Εφεξής έγινε πρακτική, να αναθέτει η καθοδήγηση στους Επονίτες κάθε δύσκολη επιχείρηση. Για να μείνουμε στα παραδείγματά μας, η δράση των Παπαγεωργίου-Δάρα προσέλαβε νέους ρυθμούς από τις τάξεις της ΕΠΟΝ, το σπίτι του Συριόπουλου μετατράπηκε σε τόπο συσκέψεων και αποθήκευσης υλικού και όλη η οικογένειά του προσχώρησε στην οργάνωση, ενώ ο Μπελογιάννης παρά τη μικρή ηλικία του, έλαβε μέρος στον εορτασμό της εθνικής επετείου, στις 25-3-1943, στο ηρώο της πόλης, εργάστηκε για ένα διάστημα στον τομέα διανομής τροφίμων του ΔΕΣ και το καλοκαίρι βρέθηκε στου Λάτα, σύνδεσμος με τα αντάρτικα τμήματα της Πηνείας.

Η τελευταία πληροφορία παραπέμπει στο δεύτερο καθοριστικό γεγονός για το εαμικό κίνημα, την έναρξη του ένοπλου απελευθερωτικού αγώνα. Τα ζητήματα που συνδέονται με την εξέλιξη καθαυτή θα τα πραγματευτούμε σε προσεχές κεφάλαιο. Προσωρινά θα αρκεστούμε στην επισήμανση δύο εξελίξεων που συνέπεσαν με τον στρατηγικό αναπροσανατολισμό του ΕΑΜ.

Πρώτα, η ένταξη στις τάξεις του ορισμένων «αστών», που του προσέδωσαν πρόσθετο κύρος. Σημαντικά πρόσωπα αυτής της κατηγορίας είναι ο γιατρός Αντώνης Πετραλιάς, αδελφός του Στέφανου που ζούσε στον Πύργο· ο δικηγόρος Κώστας

Αποστολόπουλος και ο συνάδελφός του Βασίλης Φιλοσοφόπουλος, της φιλελεύθερης παράταξης· για τον τελευταίο είχε διαδοθεί ότι ενέδωσε στις εκκλήσεις της εαμικής ηγεσίας, όταν συνειδητοποίησε ότι μάταια ανέμενε από την παράταξή του να ιδρύσει πατριωτική οργάνωση· ο διευθυντής του ΑΣΟ Πάνος Αργυρόπουλος· οι καθηγητές γυμνασίου Ανδρέας Μητρόπουλος και Βασίλης Κανελλής. Αργότερα, Πετραλιάς και Αποστολόπουλος ακολούθησαν τα αντάρτικα τμήματα. Αλλού συνέβη το αντίθετο. Η εμφάνιση ένοπλων ομάδων στην ύπαιθρο τρώμαξε κάποιους φιλελεύθερους που είχαν ήδη προσχωρήσει στο εαμικό κίνημα με αποτέλεσμα όχι απλώς να το εγκαταλείψουν αλλά και να στραφούν εναντίον του.

Η επόμενη επισήμανση αφορά στην ίδια τη διαδικασία ίδρυσης της ΕΠΟΝ, την οποία συντόνισε ο Μήτσος Κονδύλης από του Δρούβα. Ο Κονδύλης, δραπέτης της Ακροναυπλίας και στέλεχος της κεντρικής καθοδήγησης του ΚΚΕ, πριν φτάσει στην Ηλεία συντόνισε αντίστοιχες κινήσεις στην Αργολιδοκορινθία, μεταφέροντας σχετική εντολή της ΚΕ από την Αθήνα. Με υπόδειξή του, ορίστηκε γραμματέας της ΕΠΟΝ Αμαλιάδας ο μουσικός Νίκος Μάργαρης από τη Δάμιζα, ο οποίος είχε ήδη αρχίσει τη δράση του από τα Λεχαινά. Πολύ σύντομα ο Μάργαρης κλήθηκε σε περιοδεία για την ενίσχυση των οργανώσεων Κάμπου-Πηνείας, οπότε τον διαδέχθηκε ο Νούλης Παπαγιάννης από τον Πύργο. Με άλλα λόγια, η νομαρχιακή καθοδήγηση δεν αναγνώρισε στην τοπική επιτροπή το δικαίωμα να επιληφθεί του ζητήματος στον χώρο της, δηλαδή να στελεχώσει την ηγεσία της ΕΠΟΝ από το εντόπιο ανθρώπινο δυναμικό, δείγμα κι αυτό του συγκεντρωτισμού της εαμικής ιεραρχίας.

Όπως έχουμε επισημάνει, η ανάπτυξη του αντιστασιακού δικτύου στην Αμαλιάδα ακολούθησε ασύμπτωτη πορεία. Τον Δεκέμβριο 1943 οι αρχές κατοχής εξάρθρωσαν την αχτιδική επιτροπή με επικεφαλής τον γραμματέα της, Θοδωράκη Ζώρα, ο οποίος εκτελέστηκε στην Πάτρα μαζί με τους αδελφούς Παλμαντούρα⁸⁰. Νέος αιφνιδιασμός τον Μάιο 1944, με μπλόκο στο κέντρο της πόλης, οδήγησε στη σύλληψη δεκάδων ανδρών, οι περισσότεροι από τους οποίους αφέθηκαν ελεύθεροι⁸¹.

ζ. Ο επιτελικός ρόλος των ημιαστικών κέντρων: Κρέστενα

Οι πόλεις έδωσαν το παράδειγμα οργανωτικής συγκρότησης στα χωριά μέσω της πρωταρχικής εμπειρίας τους. Η καθοδήγηση των χωριών υπήρξε κατά κύριο λόγο αντικείμενο των ημιαστικών κέντρων.

⁸⁰ Τσάνος, *Στα 18*, σ. 19 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Α', σ. 94, λεζάντα.

⁸¹ Παναγόπουλος, *Αντιστασιακή*, σ. 26.

Οι ρίζες των προπολεμικών κομμουνιστικών πυρήνων στα Κρέστενα, ημιαστικό κέντρο με πλούσιο και διαφοροποιημένο εργατικό δυναμικό, πρέπει να αναζητηθούν στην ύπαρξη εργατών ελεύθερης απασχόλησης, οι οποίοι είχαν εκτεθεί στην επιρροή τόσο του ΚΚΕ όσο και διεθνιστικών κομμουνιστικών οργανώσεων. Το αρχειακό μας υλικό περιλαμβάνει εικοσιέξι (26) ονόματα στελεχών και μελών του ΚΚΕ που εντάχθηκαν στο ΕΑΜ. Από τους ανθρώπους αυτούς, επτά ήσαν αγνώστου επαγγέλματος και από τους υπόλοιπους δεκαεννιά (19), οι δύο ήσαν αγρότες, ένας ποιητής, ένας ξυλουργός, έξι ράφτες, δύο αδέρφια έμποροι ξυλανθράκων, ένας έμπορος, ένας έμπορος σιδηρικών με τρία μέλη της οικογένειάς του, ένας πιλοποιός και ένας υποδηματοποιός.

Το μέγεθος της τοπικής κομμουνιστικής διαθεσιμότητας, όπως το εμφανίζουν οι προφορικές μαρτυρίες, επιβεβαιώνεται από την έκβαση των κοινοβουλευτικών εκλογών του Ιανουαρίου 1936, που διεξήχθησαν με το αναλογικό σύστημα. Το ΚΚΕ έλαβε συνολικά 74 ψήφους. Αναλυτικότερα, Κρέστενα και χωριά: 41 + 1 ψήφοι, Ζαχάρω και Κακόβατος⁸²: 7, Μπεσχίни 7, Μακρίσια 7, Καλίδονα 6, Μάζι 3, Αγουλνίτσα 2 ψήφοι. Η εν λόγω οργανωτική συσπείρωση διαλύεται την περίοδο των διώξεων από το δικτατορικό καθεστώς και ανασυγκροτείται στις νέες συνθήκες της κατοχής, για να αποτελέσει κέντρο των εξελίξεων σε μία ευρύτατη περιφέρεια.

Ο επιτελικός ρόλος των Κρεστένων στη συγκρότηση του επαρχιακού εθνικού-απελευθερωτικού δικτύου επαληθεύεται σε δύο επίπεδα: της προετοιμασίας και της καθοδήγησης.

Από τους νέους της υπαίθρου, οι οποίοι εντάχθηκαν στην Αριστερά λόγω προπολεμικής βιωματικής εμπειρίας στους κομματικούς συνωμοτικούς κύκλους της κωμόπολης και διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στις αντιστασιακές κινήσεις στα χωριά τους, ξεχωρίζουμε τις ακόλουθες περιπτώσεις:

Ο Λάμπης Μπάμης από την Κουμουθέκρα, προσχώρησε στην κομμουνιστική ιδεολογία ως μαθητής γυμνασίου στα Κρέστενα. Πολιτικός υπεύθυνος στο χωριό του και στρατιωτικός διοικητής, αργότερα, στον ΕΛΑΣ.

Ο Γιώργης Ιω. Βλάχος από του Μπαράκου, τελειόφοιτος γυμνασίου στα Κρέστενα, φίλος του Μπάμη και επηρεασμένος πολιτικά απ' αυτόν. Μέλος της οργάνωσης του χωριού του.

⁸² Από το 2^ο εκλογικό τμήμα Ζαχάρως, όπου ψήφισαν οι Κακοβατίτες.

Ο αυτοκινητιστής Αγγελής Κιάμος από τα Κρέστενα, διαμορφωμένος κομμουνιστής, εγκαταστάθηκε μόνιμα στα Μακρίσια. Νέος με ωραίο παρουσιαστικό, ευπρόσωπη κοινωνική παρουσία και ευρύ κύκλο γνωριμιών, εντάχθηκε στις πρώτες αντάρτικες ομάδες της περιοχής, το φθινόπωρο 1943. Μετά την επιστροφή του στο χωριό, το 1944, ανέλαβε στρατιωτικός υπεύθυνος της οργάνωσης.

Την περίοδο Μάιος-Αύγουστος 1941 αναλήφθηκαν από επιτελικά στελέχη του τοπικού ΚΚΕ οι ακόλουθες οργανωτικές προσπάθειες στην ύπαιθρο:

Ο προ-εαμικός αντιστασιακός πυρήνας του Τόγια οφείλεται σε πρωτοβουλία που ανέλαβαν τα επαρχιακά στελέχη του ΚΚΕ Παναγιώτης Αργυρόπουλος από τα Κρέστενα και Μπάμπης Αναστασόπουλος από το Μάζι⁸³.

Τα επαρχιακά στελέχη από τα Κρέστενα, Αντώνης Σπηλιωτόπουλος, Νίκος Κόρδας, Μέλιος Κόρδας και Διονυσία Πράππα, έθεσαν τις βάσεις της οργάνωσης του Αλητσελεπή· η Πράππα οργάνωσε το γυναικείο τμήμα, από το οποίο στελεχώθηκε κατά κύριο λόγο η ΕτΑ⁸⁴.

Στη δημιουργία αντιστασιακής υποδομής στο Μπιτζιμπάρδι πρωτοστάτησαν ο Μπάμπης Αναστασόπουλος από το Μάζι και καθοδηγητές από τα Κρέστενα που δεν κατονομάζονται⁸⁵.

Σε πιο προχωρημένο στάδιο, τον Μάιο 1943, οι οργανώσεις των Κρεστένων και των χωριών της περιοχής έσπασαν οκτώ αποθήκες της ΑΤΕ στην κωμόπολη με σταφίδα, λάδι, σιτάρι, εμπορεύματα, χαλκώματα και τα μοίρασαν στον πληθυσμό. Ακολούθησε κύμα ανάλογων κινητοποιήσεων στην ύπαιθρο, το οποίο περιγράφεται αλλού.

η. Η διαχείριση της σίτισης του πληθυσμού: Ανδραβίδα

Οι τομείς στους οποίους μπορούσε να προσφέρει έργο μία τοπική οργάνωση το καλοκαίρι 1941, δεν ήταν προδιαγεγραμμένοι. Διεξήχθησαν πολλές συζητήσεις την περίοδο εκείνη στις πόλεις και τα ημιαστικά κέντρα του κάμπου και της περιοχής του Πύργου, οι περισσότερες άκαρπες. Το ερώτημα ήταν σε όλες το ίδιο: σε ποια πεδία κοινού ενδιαφέροντος θα μπορούσε να επιτευχθεί σύμπλευση των οργανώσεων με ευρύτερες πληθυσμιακές ομάδες;

⁸³ Λέφας, Πυρλής, Καραγιάννης, *προφορικές* / Α.Κ., Λέφας, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη».

⁸⁴ Κονίδης Δημ. Γεωρ., Κωνσταντούρος, Δαμάσκος, *προφορικές*.

⁸⁵ Κωνσταντάρης, *προφορική*.

Στο ερώτημα απάντησαν οι κομμουνιστές που ανασυγκρότησαν τον πυρήνα της Ανδραβίδας. Ας δούμε πρώτα ποιοι ήσαν:

Ο δάσκαλος Τάσος Παπαδάτος, ο κτηματίας Κώστας Αναστασόπουλος, ο υποδηματοποιός Χρήστος Κυπριώτης (Λιάντζος), ο τοπικός αντιπρόσωπος της εταιρείας Σίγγερ, Νιόνιος Γιαννακούλιας και ο αδελφός του Αρίστος, ο πρώην χωροφύλακας Ανδρέας Λιβάνης, αποταγμένος από το σώμα για απείθεια, τα αδέρφια Νίκος και Θανάσης Γρηγορόπουλος, ο σπουδαστής Μίμης Φουσκαρίνης, γιος εύπορου κτηματία, ο Τάκης Κοντάρης, γόνος κι αυτός πλούσιας οικογένειας, ιδιοκτήτριας ελαιотреβείου, η τελειόφοιτος γυμνασίου Δήμητρα Ψαρρού, από την πλουσιότερη οικογένεια της κωμόπολης, ο υποδηματοποιός Χρήστος Καπατσούλιας, ο Φώτης Γκουτζουρής, που η οικογένειά του είχε αρτοποιείο στο χωριό και τα αδέρφια Μάκης και Χρήστος Τσουραπάς, αγρότες. Από τους 14, οι πρώτοι έξι ανήκαν στους καθοδηγητές της αλυσκής και οι υπόλοιποι στους νέους κομμουνιστές των κύκλων της. Η κοινωνική προέλευση των ανθρώπων αυτών ουδόλως προδίδε την ένταξή τους. Αυτό σημαίνει ότι απλούστατα δεν λειτούργησαν τέτοια κριτήρια.

Στους στενούς κύκλους επιρροής του τοπικού ΚΚΕ βρίσκονταν:

Ο Βασίλης Γρηγορόπουλος, εξάδελφος του Νίκου και του Θανάση, τα τρία αδέρφια του Γκουτζουρή, Νίκος, Γιάννης και Δημήτρης, η σύζυγος του Νιόνιου Γιαννακούλια, ο Τάσος Καπατσούλιας, αδελφός του υποδηματοποιού, ο Δημήτρης Π. Καπετανόπουλος, ανεψιός του φιλελεύθερου κτηματία Μπάμπη Καπετανόπουλου, ο συνώνυμος του υποδηματοποιού Χρήστος Καπατσούλιας, οι Κώστας Γώτης, Ντίνος Βαρβαρέσος, Ντίνος Νταούρος, Μεμάς Σκαμνάκης και Κώστας Κορομηλάς, ο Πέτρος Φουσκαρίνης, μικρότερος αδελφός του σπουδαστή, καθώς και τα τέσσερα από τα πέντε εξαδέλφια Τσουραπά, Νικόλας, Τάσης, Κώστας και Θοδωράκης.

Το σοβαρότερο πρόβλημα στην κωμόπολη ήταν το επισιτιστικό. Η οργάνωση, που δεν είχε βρει αντικείμενο δραστηριότητας τους πρώτους μήνες της ύπαρξής της, αποφάσισε να βοηθήσει όσους αποδεικνύονταν αδύναμοι να αντιμετωπίσουν την πείνα· τα παιδιά κυρίως. Ο Αρίστος Γιαννακούλιας πρότεινε να μην εμφανιστεί η βοήθεια ως φιλανθρωπία, αλλά «να μπει σαν καθήκον» συλλογικό η δημιουργία επιτροπών για τη συγκέντρωση τροφίμων, με πρωτοπόρο την οργάνωση.

Μία βραδιά του Σεπτεμβρίου 1941 κι αφού είχε ολοκληρωθεί η περίοδος εντατικής εργασίας στα χωράφια, συναντήθηκαν κάτοικοι με πρωτοβουλία του πυρήνα, στο σπίτι του Νιόνιου Γιαννακούλια. Καινοτομία, ότι μετείχαν και γυναίκες. Για την εισήγηση είχε επιλεγεί ο Λιάντζος. Η πείρα του από την πρότερη

συνδικαλιστική του ενασχόληση συνιστούσε υψηλότερο τεκμήριο καταλληλότητας για την εναρκτήρια επαφή με τη συλλογική ψυχοσύνθεση απ' ό,τι, λ.χ., η «μόρφωση» του Παπαδάτου. Ο «εργάτης» επιβεβαιώνει αυτό που ήδη του αναγνωρίζεται μέσα στο κόμμα, την ιδιότητα του κατεξοχήν πολιτικού υποκειμένου.

Η επιλογή δικαιώθηκε πλήρως. Ο ομιλητής επικεντρώθηκε στο θέμα και αποφεύγοντας παρεκβάσεις θεωρητικού ή ιδεολογικού περιεχομένου, εξήγησε ότι μπορούσαν οι κάτοικοι να διοργανώσουν συσσίτια με συνεισφορά όλων και ότι η οργάνωση είχε έλθει κιόλας σε επαφή με τον ΔΕΣ, άρα δεν αντιμετώπιζαν το ενδεχόμενο κατασταλτικής επέμβασης των αρχών, αφού τα συσσίτια αναγνωρίζονταν κι απ' αυτές ως νόμιμα.

Το πλαίσιο είχε τεθεί έτσι, ώστε η συζήτηση να διεξαχθεί στο πνεύμα και τη θεματολογία της εισήγησης. Δεν επρόκειτο για αυθεντική αναζήτηση του πρακτέου από ισότιμους συνομιλητές αλλά για συνάντηση που διοργανώθηκε για να υιοθετήσει ένα επεξεργασμένο σχέδιο, διατηρώντας βέβαια το δικαίωμα και να το απορρίψει. Η ομήγυρη αποδέχτηκε το πλαίσιο. Οι μη οργανωμένοι, αδαείς περί τα οργανωτικά, δεν διανοήθηκαν ούτε να ελέγξουν τις πηγές των πληροφοριών ούτε να αντιπροτείνουν εναλλακτικά μέτρα για την αντιμετώπιση του επισιτιστικού προβλήματος. Από τους επόμενους ομιλητές, οι περισσότεροι ενέκριναν την πρόταση κι αυτό οφείλεται στην προσωπικότητα ορισμένων που επηρέασαν καθοριστικά τους υπόλοιπους, από τον ηλικιωμένο «κυρ Γεώργη» έως τον Τάκη, γιο πρώην κομματάρχη, οι οποίοι αντέστρεψαν το ρεύμα φοβίας που έτεινε να δημιουργηθεί μετά την προειδοποίηση κάποιων ότι «θα έρθουν οι Ιταλοί να κάψουν το χωριό». Η τελική απόφαση ανέθετε σε τέσσερις επιτροπές να συγκεντρώσουν τα τρόφιμα και σε μία επιτροπή δασκάλων τον γενικό συντονισμό και τις επαφές με τις αρχές.

Το αδιαμφισβήτητο ενδιαφέρον της οργάνωσης για τη σίτιση των παιδιών δεν θα μας απασχολήσει ιδιαίτερα· αντιθέτως αξίζει να επισημανθεί η πολιτική ιδιοτέλειά της, στο μέτρο που απέβλεπε στα παράγωγα οφέλη αυτής της κινητοποίησης: α) την κατοχύρωσή της ως τοπική ηγεμονική δύναμη και β) τον εθισμό του πληθυσμού σε συλλογικές μορφές δράσης. Για το πρώτο οι προοπτικές παρουσιάζονταν ευνοϊκές. Το δεύτερο, το παιδευτικό μέρος του εγχειρήματος, έχει κιόλας περιγραφεί από τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε. Από την οργάνωση θα περίμεναν όλοι την επόμενη πρωτοβουλία, απ' αυτήν θα λάμβαναν κατευθύνσεις και όποιοι απέφευγαν τις σχέσεις μαζί της, απλούστατα θα αποκλείονταν από τη συλλογική δράση.

Για την Ανδραβίδα των 3.200 κατοίκων, ο αριθμός των είκοσι και ενός (21) ατόμων που έλαβαν μέρος στη συζήτηση, δεν ήταν κολακευτικός, η οργάνωση όμως έμεινε ευχαριστημένη τόσο από τη σύνθεση όσο και από το αποτέλεσμα της. Τα συσσίτια άρχισαν αμέσως μετά τα Χριστούγεννα 1941 με τη διανομή μαγειρεμένου φαγητού στα παιδιά σε υπαίθριο χώρο, σε μερίδες κανονισμένες σύμφωνα με τις ανάγκες της οικογένειας του καθενός. Όταν τα συσσίτια έληξαν, τον Μάρτιο 1942, η τοπική επιτροπή ΕΑΜ είχε καθιερωθεί στην Ανδραβίδα ως δύναμη λαϊκής ηγεμονίας, ανεξάρτητα από τον αριθμό των κατοίκων που ήταν διατεθειμένοι να πλαισιώσουν τις τάξεις της. Ας θεωρήσουμε ένδειξη γι' αυτό, ότι τον επόμενο χειμώνα τα συσσίτια επαναλήφθηκαν.

Θ. Το πολυσχιδές έργο των μεγάλων οργανώσεων: Λεχαινά

Στα ημιαστικά κέντρα, οι σοβαρές ελλείψεις τροφίμων προκάλεσαν από πολύ νωρίς δυναμικές αντιδράσεις των κατοίκων.

Στα Λεχαινά, ενώ συνεχιζόταν ακόμη η μάχη της Κρήτης τον Μάιο 1941, τα καταστήματα τροφίμων είχαν αδειάσει. Την απόφαση του κομμουνιστικού πυρήνα να υποκινήσει τους κατοίκους σε συλλαλητήριο στον χώρο της αγοράς, ανέλαβε να την εφαρμόσει ο Νίκος Κων. Σεφερλής (Κωτσανέλος), ενταγμένος στο ΚΚΕ από το 1934, επιτελικό στέλεχος με πείρα από αγροτικές κινητοποιήσεις. Η ενεργοποίηση των συνωμοτικών μηχανισμών έφερε ένα πρωινό στην πλατεία ένα πλήθος ανθρώπων, οι οποίοι κατήγγειλαν κάποιους «μεγαλοτσιφλικάδες» ότι είχαν αποθηκευμένα τρόφιμα. Με τις φωνές συγκεντρώθηκαν περισσότεροι, έσπασαν την αποθήκη τροφίμων του εμπόρου Τσαμάκου και μοιράστηκαν το αλεύρι, κάπου 200 σακιά, που είχε απομείνει από την υποχώρηση του βρετανικού εκστρατευτικού σώματος⁸⁶. έπειτα, κατευθύνθηκαν προς άλλη αποθήκη, ο ιδιοκτήτης της οποίας, Βασίλης Τσαγκάρης, πείστηκε να δώσει λίγα τρόφιμα στους συγκεντρωμένους και η παραβίαση αποφεύχθηκε⁸⁷.

Με τέτοιες χειρονομίες δεν ήταν δυνατό να λυθεί το πρόβλημα. Οι κάτοικοι κατηγορήσαν τις τοπικές αρχές ότι παρέδωσαν στα στρατεύματα κατοχής βενζίνη, αλεύρι και τρόφιμα και τον Σεπτέμβριο, σε λιγότερο μαζική κινητοποίηση, ζήτησαν και πάλι τρόφιμα. Ο Σπύρος Σεφερλής, ιδιοκτήτης ουζοπωλείου στην αγορά, συνδεδεμένος με το αντιστασιακό δίκτυο που άρχιζε να συγκροτείται, υπέδειξε

⁸⁶ Ερευνητής, «Το αντάρτικο», *Διάλογος*, τχ. 17, σ. 20.

⁸⁷ Α.Μ., Αναστόπουλος, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

ανοιχτά τους εμπόρους ως μόνους δυναμένους να προμηθεύσουν τρόφιμα στον πληθυσμό, παραπέμποντας στο δίκτυο απόκρυψης και μαύρης αγοράς που είχε στηθεί στην κωμόπολη με προορισμό τα μεγάλα αστικά κέντρα. Δεν πρωτοτύπησε άλλωστε. Την ίδια εποχή ήταν γνωστό ότι υπήρχαν επιταγμένα τρόφιμα και σε κεφαλοχώρια, όπως στα Σαβάλια, όπου τα μέλη της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ παρακίνησαν τους κατοίκους και «σήκωσαν» τη σταφίδα από την αποθήκη του ΑΣΟ⁸⁸.

Ο εχθρός του κατοχικού καθεστώτος δεν ήταν τα δίκτυα των μαυραγοριτών αλλά οι κομμουνιστικοί πυρήνες. Μετά την επίθεση της Γερμανίας στην ΕΣΣΔ, 22-6-1941, συνελήφθησαν μερικοί από τους πιο γνωστούς κομμουνιστές στα Λεχαινά. Σύμφωνα με μία εκδοχή της προφορικής παράδοσης⁸⁹, πληροφοριοδότης των αρχών κατοχής ήταν ο κομμουνιστής αγροτοσυνδικαλιστής Ανδρέας Ζαπάντης από τη Ρετούνη, με καταγωγή από την Κεφαλονιά· δεν αναφέρεται ωστόσο, εάν η επιλογή του υπήρξε εθελούσια ή καταναγκαστική. Δεύτερη εκδοχή αμφισβητεί ριζικά την πρώτη. Σύμφωνα μ' αυτήν⁹⁰, ο Ζαπάντης παρέμεινε στο εαμικό δίκτυο ως επαρχιακός καθοδηγητής μαζί με τον Δημητρώ Κοκολάρα από την Κάτω Παναγιά και τον Τάκη Σταθόπουλο (Σταθιά) από το Τραγανό έως τα τέλη της άνοιξης 1943, οπότε προσχώρησε στην υπηρεσία των κατακτητών χολωμένος, διότι η ΝΕ ΕΑΜ τον αντικατέστησε στα καθήκοντά του με τον Κώστα Ξανθόπουλο από τον Πύργο.

Οι συλληφθέντες ήσαν τοπικά στελέχη του ΚΚΕ, σεσημασμένοι λόγω της πολιτικής δράσης τους: Νίκος Σεφερλής, Διονύσης Χαραλ. Μέτσος, Γεράσιμος Στεφανάκας (Τσαρπέλιας) και Δημήτρης Γενοβέζος, υπάλληλος των ΣΠΑΠ. Συλληφθέντες φέρονται και άλλοι δύο για τους οποίους δεν διαθέτουμε σαφείς διαβεβαιώσεις, αλλά από τον συνδυασμό των πληροφοριών επικρατέστεροι είναι ο Γιώργος Συλλαϊδής και ο Διονύσης Μουζάκης (Καπελάς). Όλοι κρατήθηκαν στα Λεχαινά γύρω στις 15 μέρες, κατόπιν εκτοπίστηκαν και με εξαίρεση τον Γενοβέζο, ο οποίος μεταφέρθηκε στο στρατόπεδο της Λάρισας και εκτελέστηκε αργότερα, απολύθηκαν ύστερα από 7-8 μήνες και επέστρεψαν στα Λεχαινά.

Εν τω μεταξύ είχε συσταθεί στην κωμόπολη τοπική επιτροπή ΕΑΜ, η οποία δημιούργησε τον χειμώνα 1941-1942 επιτροπή συσσιτίων με συμμετοχή πολιτών υψηλού κοινωνικού κύρους. Ήταν μία ευκαιρία και γι' αυτή να εμφανιστεί ξανά στην

⁸⁸ Τσάνος, *Στα 18*, σ. 26.

⁸⁹ Αναστόπουλος, Ζωγόπουλος, *προφορικές*.

⁹⁰ Κοκολάρας, *προφορική*.

τοπική κοινωνία με ανανεωμένο πρόσωπο μετά από τις απώλειες στο στελεχιακό της δυναμικό. Την επιτροπή συσσιτίων στελέχωσαν οι:

Γιάννης Αγναντιάδης, διευθυντής ΑΣΟ.

Ηράκλειος Μαζιώτης, υπάλληλος στην Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών.

Μιλτιάδης Παπαδιονυσίου, φοιτητής Νομικής, ο οποίος εξελίχθηκε σε σημαντικό επιτελικό στέλεχος του ΕΑΜ και ανέλαβε υπεύθυνος των χωριών «πάνω από το ποτάμι»⁹¹, δηλαδή βόρεια και δυτικά του Πηνειού, έως τη θάλασσα.

Δημήτρης Τσαγκάρης, 28 ετών⁹², ο μεγαλύτερος γιος του «μεγαλοτσιφλικά».

Βασίλης Αθαν. Κεφάλας, εμποροράφτης ανδρικών εσωρούχων, ενδυμάτων και πίων από το 1925, με ευρεία πελατεία από την Πηνεία και τον Κάμπο.

Ο Παντελής Μηχανός (μπαρμπα-Παντελής) και η σύζυγός του καθώς και ο Δημήτρης Κατσάπης, αγνώστων στοιχείων.

Τον Μάρτιο 1942, έλαβαν μέρος σε μυστική συνάντηση του κομμουνιστικού πυρήνα σε καλύβι, κάπου προς την παραλία των Λεχαινών: ο Σεφερλής, απολυμένος από το στρατόπεδο συγκέντρωσης στα Τρίκαλα Θεσσαλίας, ο Ιάκωβος Κουρκουμέλης, από τα μη σεσημασμένα μέλη του προπολεμικού πυρήνα και ο οικοδεσπότης [. . .] Βεσκούκης με το οικογενειακό παρανόμι Μήτρος, από του Σουλεϊμάναγα. Η συνάντηση αναγνώρισε ότι ο πυρήνας βρισκόταν στα πρόθυρα της διάλυσης και μετέδωσε το μήνυμα στην ΠΕ, η οποία έστειλε στις αρχές καλοκαιριού στα Λεχαινά τον Πονήρη, με επίσημη μετάθεση στον τοπικό ΑΣΟ από τη Γαστούνη και εντολή να δημιουργήσει νέα οργάνωση από το διαθέσιμο δυναμικό.

Η προσπάθεια απέδωσε. Νέος πολιτικός υπεύθυνος ορίστηκε ο λογιστής Νίκος Βασ. Λάζαρης, 31 ετών, σύνδεσμος με την Αθήνα για μεταφορά υλικού ο Τάκης Διον. Τηλέμαχος (Νταμίτσουλας ή Παντελονάκας), 30 ετών και καθοδηγητής της νεολαίας ο Αλέκος Ανδρ. Σκαμνάκης από την Ανδραβίδα, πρώην στέλεχος της ΟΚΝΕ, «αρκετά μαχητικός νεολαίος . . . παρά την αστική του προέλευση»⁹³. Με το πέρας της οργανωτικής ανασυγκρότησης έληξε η αποστολή του Πονήρη, ο οποίος αναχώρησε στις αρχές του 1943 για την ύπαιθρο με τις ένοπλες ομάδες. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η σειρά των μετακινήσεων του Πονήρη αντικαθρεφτίζει τον ρυθμό ανέλιξής του στην ιεραρχία του ΚΚΕ και του ΕΑΜ. Εν πάση περιπτώσει τον διαδέχτηκε ο «τριάτατικός» Γιώργος Αναστόπουλος (Μουρούζης), τελειόφοιτος

⁹¹ Καπελιώτης, *προφορική*.

⁹² Μητρώον Λεχαινών, από όπου και οι ηλικίες των υπολοίπων που αναφέρονται παρακάτω.

⁹³ Αναστόπουλος, *προφορική*.

σχολαρχείου και «μορφωμένος», αφού «ήξερε να γράφει κείμενα»⁹⁴. Στην προσπάθειά του να διευρύνει την οργάνωση, ο νέος γραμματέας προσέγγισε μεταξύ άλλων τον νεαρό και αδαή προς τα ζητήματα αυτά, Θανάση Αναστόπουλο, για να τον εντάξει στη νεολαία.

Αδαής; Ίσως όχι τόσο. Στη διαφώτιση στην οποία υποβάλλεται σχετικά με τη σκοπιμότητα της συμμετοχής στο ΕΑΜ, αναγνωρίζει από τον πόλεμο 1940-1941 ακόμη, από «τον καιρό της αεράμυνας», οικεία νοήματα από τα ίδια στόματα: «Μερικές φορές λοιπόν είχα ακούσει τον Γιώργο τον Τσαγκάρη, ο οποίος μίλαγε μια άλλη γλώσσα. Αυτόν, έναν, τον Αλέκο τον Σκαμνάκη τον συγχωρεμένο, δύο, ο οποίος έπεσε στη μάχη των Καλαβρύτων, το '44 μου φαίνεται . . . και όλο και κάτι μου έλεγε μέσα μου ότι άλλη γλώσσα μιλούσαν οι άνθρωποι, άλλα πράγματα τους απασχολούν, άλλα πράγματα θίγανε, δεν μιλούσαν . . . για γυναίκες, για κρασιά, για παρέες, για γλέντια . . . Τότε λοιπόν, στις αρχές του '43 . . . άρχισε και σχηματιζότανε κάποιος πυρήνας, κάποιο έμβρυο»⁹⁵.

Συνέχεια δόθηκε με τον υπεύθυνο του επαρχιακού δικτύου της νεολαίας Νίκο Μάργαρη, ο οποίος έφτασε στα Λεχαινά τον Μάρτιο 1943 και φιλοξενήθηκε από τον Λάζαρη. «Ήταν ένας πυρήνας από παιδιά», αφηγείται ο Μάργαρης. «Τους έφερα το μήνυμα της ΕΠΟΝ. Είχα περάσει από Γαστούνη, Ανδραβίδα, Δάμιζα και είχα φτάσει στα Λεχαινά. Τον Σεπτέμβριο 1943, ήταν λίγο πριν παραδώσω την οργάνωση της ΕΠΟΝ, η οποία είχε επεκταθεί σ' όλη την Πηνειά και σ' όλο τον Κάμπο, σ' έναν απεσταλμένο του Νομαρχιακού Συμβουλίου από τον Πύργο»⁹⁶. Έκτοτε έφυγα και πήγα σε άλλη αποστολή».

Υπεύθυνος της ΕΠΟΝ⁹⁷ ορίστηκε ο Πέτρος Σεφερλής, αδελφός του Νίκου, με συνεργάτες τον Γρηγόρη Γρηγοράκη και τον Νιόνιο Μπίκα. Σε αυτό το στάδιο στρατολογήσεων, εντάχθηκαν στην ΕΠΟΝ και οι δύο μικρότεροι γιοι του Λάζαρη, ο Γιώργος 22 και ο Γιάννης 20 ετών. Έτσι η οικογένεια του 67ετή εμπόρου και της συζύγου του Αριστέας αναδείχθηκε σε αιμοδότη του αντιστασιακού δικτύου, πράγμα που ασφαλώς δεν περίμενε κανένας τον Μάιο του 1941 στα Λεχαινά.

Περίπου ένα μήνα πριν από την ιταλική συνθηκολόγηση, το ΕΑΜ κυριάρχησε στην κωμόπολη, έβγαζε περιπολίες, έπαιρνε τρόφιμα από τους μαυραγορίτες και αποτέλεσε ένα είδος δικαστικής εξουσίας αναγνωρισμένης από τους κατοίκους: το

⁹⁴ Αναστόπουλος, *προφορική*.

⁹⁵ Αναστόπουλος, *συνέχεια αφήγησης*.

⁹⁶ Πρόκειται για τον Νούλη Παπαγιάννη (βλ., παραπάνω, β. «Πύργος»).

⁹⁷ Αναστόπουλος, *συνέχεια αφήγησης / Διάλογος*, τχ. 19-20.

σύντομο διάστημα έως την πλήρη γερμανική επικράτηση ο κατοχικός έλεγχος είχε τόσο χαλαρώσει, ώστε στους δρόμους εμφανίζονταν ακόμη και μπερέδες με το όνομα «ΕΛΑΣ». Τότε ακριβώς σχηματίστηκε μια επιτροπή στρατολόγων για το αντάρτικο, στην οποία μετείχαν γνωστά ονόματα: Στεφανάκιος, Λάζαρης, ο Μουζάκης, β' γραμματέας του τοπικού ΕΑΜ, ο ποτοποιός Νίκος Μαζιώτης και ο Σπύρος Σεφερλής, εξάδελφος του Νίκου, ο ουζοπώλης που είχε υποδείξει το δίκτυο της μαύρης αγοράς τον Σεπτέμβριο 1941 και τώρα ήταν υπεύθυνος του εφεδρικού ΕΛΑΣ. Μερικά από τα μέλη της επιτροπής αυτής μετείχαν στην ομάδα που αναχώρησε τέλη Σεπτεμβρίου 1943 για την ύπαιθρο για να πλαισιώσει τον ΕΛΑΣ, ακολουθώντας το δρομολόγιο Σώστι-Χάβαρι-Δάμιζα-Σιμόπουλο-Μπεζαΐτη-Ολύμπια⁹⁸.

ι. Το ανεπαρκές κριτήριο του μεγέθους: Αγουλινίτσα

Η αναβάθμιση του αντιστασιακού κινήματος σε εθνικό-απελευθερωτικό ενίσχυσε τη διαδικασία αμφισβήτησης του κατοχικού καθεστώτος. Από μακροσκοπική θεώρηση η διαδικασία εμφανίζεται ενιαία. Σε κάθε σημείο της περιοχής ευθύνης τους, έως και τον μικρότερο οικισμό, οι καθοδηγητικοί πυρήνες του ΚΚΕ αναλάμβαναν να εντάξουν τις τοπικές διαθέσιμες δυνάμεις σε καθορισμένο οργανωτικό πλαίσιο, να τις εποπτεύουν και να τις συνδράμουν σε πρακτικά θέματα.

Ωστόσο το σχέδιο εμπεριείχε μία πρωτογενή αντινομία. Ο προγραμματισμός είχε ολοκληρωθεί πριν εκδηλωθούν οι τοπικές δυνατότητες, άρα δεν ήταν δυνατό να εκτιμηθεί εκ των προτέρων η αποτελεσματικότητά του. Επρόκειτο για διακύβευμα.

Ας πάρουμε ένα παράδειγμα. Η Αγουλινίτσα, το πρώτο ημιαστικό κέντρο κάτω από τον Αλφειό, είχε τριπλάσιους κατοίκους από τη Βάρδα, το πρώτο σημαντικό κεφαλοχώρι στην κάθοδο από την Αχαΐα στην Ηλεία. Εντούτοις τα δύο πεδινά, σχεδόν παραθαλάσσια συγκροτήματα αποτελούν συγκρίσιμα μεγέθη καθώς ο πληθυσμός τους, που περιελάμβανε αξιόλογο επιστημονικό δυναμικό, συντηρούσε μία διαφοροποιημένη οικονομία με πλούσια εμπορική δραστηριότητα, συνδεδεμένη με την αγροτική παραγωγή. Η Βάρδα, καταμεσίς του ηλειακού κάμπου και κοντά στο Κουνουπέλι, λιμάνι στρατηγικής σημασίας, επικοινωνούσε με τα Λεχαινά· η Αγουλινίτσα, δίπλα στις όχθες του ποταμού και στη λιμνοθάλασσα, παρέμενε στη σκιά του Πύργου ενώ δεν απείχε πολύ και από τα Κρέστενα· και οι δύο βρίσκονταν στον κύριο οδικό άξονα της δυτικής Πελοποννήσου. Εξαιτίας της θέσης τους

⁹⁸ Αναστόπουλος, *τέλος αφήγησης*.

βρέθηκαν και οι δύο από τις αρχές του καλοκαιριού 1941, υπό στενό κατοχικό έλεγχο με την εγκατάσταση Καραμπινιερίας στο έδαφός τους.

Οι καθοδηγητές από τα Λεχαινά, Νίκος Σεφερλής, Νίκος Καρδιανός, Βάσω Αρβανιτάκη, υπεύθυνοι για τη δημιουργία οργανώσεων στη Βουπρασία, έστησαν τον Ιούνιο την τοπική οργάνωση της Βάρδας. Η οργάνωση εμπλουτίστηκε με τους Επονίτες, φοιτητές κυρίως, που επέστρεψαν στο χωριό τους από την Αθήνα την άνοιξη 1943. Έκτοτε μετείχε σε συσκέψεις ανώτερων οργάνων, κρατούσε επαφή με τον ΕΛΑΣ και γενικότερα αναδείχτηκε σε σημαντικό κόμβο στο απελευθερωτικό δίκτυο της περιοχής.

Αντιθέτως στην Αγουλινίτσα το ΕΑΜ «είχε πολύ μικρή δύναμη»⁹⁹, παρά τα ανοίγματα που έκανε η οργάνωση προς τον πληθυσμό: τον Σεπτέμβριο 1943 διέρρηξε τις δεξαμενές του ΑΣΟ και μοίρασε τον μούστο στους αγρότες¹⁰⁰. Οι Λαμπρούλιας και Μαστροβασιλόπουλος, κτηματίες που εκμεταλλεύονταν προπολεμικά με ενοικίαση το κρατικό «διβάρι», έμειναν έξω από τις τάξεις της και χρειάστηκε να ορίσει τον Κώστα Σταυρόπουλο (Καλαμάτα) από τη Μεσσηνία υπεύθυνο για τη διαχείριση του αλιευτικού πλούτου. Για τη μεταφορά των ψαριών στην οργάνωση του Πύργου, η οποία τα διέθετε για τις ανάγκες ενός ευρέος εαμικού δικτύου που συμπεριλάμβανε πολλά χωριά, το 1944, δεν υπήρχε έμπιστο πρόσωπο και επιστρατευόταν ο Μάκης Παπαπολυχρονίου από τα Κρέστενα, μέλος του συμβουλίου της ΕΠΟΝ Ολυμπίας, για να τα κουβαλήσει ως εκεί¹⁰¹. Μεγαλύτερη επιρροή στον τοπικό πληθυσμό άσκησε ο ΕΣ κατά τη σύντομη παρουσία του στην περιοχή, το καλοκαίρι 1943, με τις ομάδες Καραχάλιου, Θεοχαρόπουλου, παρά το ΕΑΜ.

Η απροθυμία συμμετοχής στο ΕΑΜ Αγουλινίτσας αποδίδεται από πολλούς σε μια εξωγενή συνθήκη: την εγκατάσταση στις 10/11-9-1943, μετά την αιχμαλωσία και μεταφορά της ιταλικής φρουράς στον Πύργο¹⁰², γερμανικής βάσης στον λόφο του Μάρκα, στον ΑηΓιώργη, με βαριά όπλα, φλογοβόλα, πολυβόλα κλπ. και τη ναρκοθέτηση της περιοχής¹⁰³. Περιέργως την ίδια εποχή στη Βάρδα η οργάνωση δεν διέκοψε τη δράση της, όταν εγκαταστάθηκε γερμανική διοίκηση στο χωριό και άρχισαν οχυρωματικά έργα στο Κουνουπέλι με αγγαρεία των κατοίκων· απεναντίας

⁹⁹ Φωτόπουλος, *προφορική*.

¹⁰⁰ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198.

¹⁰¹ Παπαπολυχρονίου, *προφορική*.

¹⁰² Σινόπουλος, *Φρουροί*, σ. 13.

¹⁰³ Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 346.

έδινε πληροφορίες και πρακτική βοήθεια στους αντάρτες, κατά τη διεξαγωγή δυναμιτιστικών επιχειρήσεων στον κεντρικό συγκοινωνιακό άξονα.

Το φράγμα που όρθωσε ο εντόπιος πληθυσμός στο αντιστασιακό εγχείρημα στην Αγουλινίτσα, δεν πρέπει να περάσει απαρατήρητο. Φανερώθηκε εκεί, όπως και αλλού, σε άλλες στιγμές, ότι η ευόδωση του προτάγματος της λαϊκής ηγεμονίας που έθεσε το ΕΑΜ, δεν εξαρτιόταν από τα πληθυσμιακά μεγέθη αλλά από τον βαθμό έμπρακτης συλλογικής διαθεσιμότητας σε κάθε τόπο.

Κεφάλαιο 3

Η τυπολογία της οργανωτικής συγκρότησης

α. Το εύρος της οργανωτικής πολυτυπίας

Στις ποικίλες μορφές έμπρακτης συλλογικής διαθεσιμότητας η κατά τόπους καθοδήγηση του ΚΚΕ προσπαθούσε να απαντήσει με διαφορετικές μεθόδους οργανωτικής προσέγγισης. Στο πεδίο των προσωπικών σχέσεων, όπου κινήθηκαν οι αχτιδικοί και οι τοπικοί καθοδηγητές για την εκτέλεση της ρητής εντολής της 1-7-1941, συνάντησαν εκπλήξεις. Παλαιά δοκιμασμένα στελέχη αυτοαποκλείστηκαν από τις διεργασίες, νέοι άνθρωποι προθυμοποιήθηκαν απρόσμενα να αναλάβουν ευθύνες, προσωπικότητες με κομμουνιστική ιδεολογία αλλά χωρίς αγωνιστικό παρελθόν συγκρότησαν τοπικούς θύλακες ή και ολόκληρα αντιστασιακά δίκτυα και μεικτές συσπειρώσεις αναδύθηκαν από νέους κομμουνιστές και δηλωσίες, αφετηρία για επόμενες πρωτοβουλίες. Η δυναμική αυτής της εξέλιξης κάλυψε τα πρώτα δύο στάδια του αντικατοχικού αγώνα.

Σε μια πιο γενική διατύπωση, άλλοτε η τοπική διαθεσιμότητα προλάβαινε τον κεντρικό προγραμματισμό και άλλοτε ο δεύτερος επέβαλλε θεσπίσεις ανεξάρτητα από την πρώτη. Αναπτύχθηκε με αυτό τον τρόπο μία οργανωτική πολυτυπία, από την οποία ξεχωρίζουν πέντε κατηγορίες οργανώσεων του ΕΑΜ.

Οι *αυτοσύστατες* οργανώσεις: Δημιουργήθηκαν αποκλειστικά από εγχώριες δυνάμεις, από τους κατοίκους κατά κυριολεξία. Μερικές απ' αυτές, οι *επιτελικές*, προχώρησαν κατόπιν ή και συγχρόνως στην ίδρυση οργανώσεων και σε άλλα χωριά· οι υπόλοιπες, οι *εσωστρεφείς*, περιορίστηκαν στον χώρο τους.

Οι *παράγωγες* οργανώσεις: Δημιουργήθηκαν από παλιννοστήσαντες εντόπιους ή ξένους όψιμους αστούς. Διακρίνονται σε *εγχώριας επήρειας* και σε *εξωτερικής επήρειας*, ανάλογα με την εντοπιότητα των προσώπων.

Οι *ετερόδυνες* οργανώσεις: Προσαρτήθηκαν εξ αρχής σε άλλες μεγαλύτερες και παρέμειναν έως την απελευθέρωση χωρίς αυτόνομη ύπαρξη.

Οι *εξωγενείς οργανώσεις*: Δημιουργήθηκαν με εξωτερική παρέμβαση για την εξυπηρέτηση υπερτοπικών αναγκών. Είχαν αυτόνομη ύπαρξη, αλλά όχι πρωτογενή τοπική δικαίωση.

Οι *σκιώδεις* οργανώσεις: Προφορικές συμβάσεις μεταξύ της επαρχιακής καθοδήγησης ΕΑΜ και των προεστών της τοπικής κοινότητας, οι οποίες καθόριζαν

τις υπηρεσίες που θα προσέφερε το χωριό στο εαμικό δίκτυο και ιδίως στον αντάρτικο στρατό.

β. Οι αυτοσυστάτες οργανώσεις

Θα εξετάσουμε πρώτα τις επιτελικές (Α) και κατόπιν τις εσωστρεφείς (Β).

Α) Κόμβος στο σιδηροδρομικό άξονα δυτικής Πελοποννήσου που τον έφερνε πιο κοντά στα αστικά κέντρα και με νωπές μνήμες από τα σταφιδικά, ο Κακόβατος απέκτησε το 1928 κομμουνιστική οργάνωση. Την πρωτοβουλία ανέλαβαν πρώην χωριανοί εγκατεστημένοι στην Αθήνα, στελέχη του ΚΚΕ¹⁰⁴:

Ο λογιστής Φώτης Θεοδωρόπουλος. Ταξίδευε συχνά στον Κακόβατο· υπήρξε ο βασικός πολιτικός καθοδηγητής των συγχωριανών του. Γι' αυτόν, ο υπάλληλος των ΣΠΑΠ Νίκος Αναγνωστόπουλος είχε πει: *«ερχόταν ο Φώτης και μας δασκάλευε»*.

Ο Κώστας Κωνσταντινόπουλος (Κουτσοκώστας), δικηγόρος στην Αθήνα και στην Κυπαρισσία. Πέθανε από φυματίωση στο χωριό του, πριν από την κατοχή.

Ο συνδικαλιστής Μήτσος Σακκάς, υπάλληλος της Εταιρείας Λιπασμάτων στη Δραπετσώνα.

Ο φοιτητής Κώστας Δ. Μιχαλόπουλος, μέλος της ΟΚΝΕ.

Ακόμη ένας πολιτικός καθοδηγητής, που το όνομά του δεν έχει διασωθεί.

Από τους τέσσερις γνωστούς, οι δύο ανήκουν στην κατηγορία «επιστήμονας», ένας είναι φοιτητής και ο τέταρτος, «εργάτης». Η ευκατρία κοινωνική εκπροσώπηση θα συμπληρωνόταν ιδανικά εάν ο πέμπτος ήταν αγρότης· στην περίπτωση αυτή θα μπορούσε ίσως να εξηγηθεί, εν όψει των αστικών φαντασιακών επιδράσεων, η λήθη περί του ονόματός του. Οπωσδήποτε η σύνθεση της ηγετικής ομάδας εκφράζει τα κομματικά στερεότυπα, εφόσον περιλαμβάνει τις ζωντανές δυνάμεις της κοινωνίας, αλλά και τα ιδεότυπα του αγροτικού κόσμου.

Το περιεχόμενο του διαφωτιστικού έργου υπαγορεύτηκε και στον Κακόβατο από τα κομματικά θέσφατα. Οι αποδέκτες του, στην πλειονότητά τους αγρότες, εργάτες γης και γυμνασιόπαιδες, πληροφορούνταν ότι η ανατροπή του άδικου, αυταρχικού και παρηκμασμένου αντιλαϊκού «συστήματος» από τις επαναστατικές δυνάμεις θα οδηγήσει στην επιβολή καθεστώτος πλήρους ελευθερίας, δικαιοσύνης, ισονομίας, «προόδου», το οποίο εγγυάται την επίγεια ευτυχία. Η επιχειρηματολογία στηριζόταν σε παραδείγματα από τη βιωματική εμπειρία της υπαίθρου: αναντιστοιχία

¹⁰⁴ Κατερίνης Παν., Κατερίνης Ανδ., Δούκας, *προφορικές*.

τιμών-εισοδημάτων, έλλειψη κοινωνικής προνοίας και μία αυταρχική εξουσία που υποθάλλει τους μηχανισμούς οικονομικής εκμετάλλευσης.

Η επίθεση των διωκτικών οργάνων της 4^{ης} Αυγούστου εναντίον των κομμουνιστικών πυρήνων σε πανελλαδική κλίμακα περιέλαβε και τον Κακόβατο. Ο Θεοδωρόπουλος εξορίστηκε στην Ακροναυπλία και μετά από μερικές μεταγωγές βρέθηκε στις φυλακές της Λάρισας· το 1943 εκτελέστηκε από τους Ιταλούς στο Κούρνοβο¹⁰⁵ μαζί 99 άλλους πολιτικούς κρατούμενους, σε αντίποινα για τη γνωστή επιτυχημένη υπονομευτική ενέργεια των ανταρτών του ΕΛΑΣ σε ιταλικό συρμό, στη σήραγγα. Τα υπόλοιπα μέλη του πυρήνα υποχρεώθηκαν να υπογράψουν δήλωση μετανοίας στην Κυπαρισσία. Η οργάνωση διαλύθηκε ή τουλάχιστον ατόνησε, αλλά οι «δηλωσίες» παρέμειναν πιστοί στις ιδεολογικές τους αρχές και αμετακίνητοι στην πολιτική τους τοποθέτηση. Με άλλα λόγια η διαθεσιμότητα διατηρήθηκε.

Αυτή η πολιτική παρακαταθήκη ενεργοποιήθηκε τον Μάιο 1941, οπότε οι κομμουνιστές του χωριού ανανέωσαν τους πολιτικούς δεσμούς μεταξύ τους με στόχο να συνδέσουν την κοινωνική επανάσταση με την αντίσταση στο καθεστώς της ξένης κατοχής. Η σχετική πρωτοβουλία ανήκει στον Παναγιώτη Κατερίνη, στον οποίο έχουμε ήδη αναφερθεί¹⁰⁶. Ο ιδεολογικά αναμάρτητος, ως μη δηλωσίας, νεαρός καθοδηγητής αναλαμβάνει ένα εγχείρημα που κανονικά ενέπιπτε στις αρμοδιότητες των παλαιίμαχων συντρόφων του: την ανασύσταση των οργανώσεων βάσης του ΚΚΕ, πρώτα απ' όλα στα χωριά της υπο-αχτίδας με έδρα τον Κακόβατο, ήτοι Μπεσχίνι, Καλίδονα, Νιοχώρι, Θολό, Γλάτσα και ύστερα σε ευρύτερες περιοχές. Στην πρώτη συνεδρίασή του, τον Μάιο, ο τριμελής κομματικός πυρήνας του Κακόβατου όρισε ισάριθμες γραμματείες τομέων δράσης: ο Γιώργης Τσαρουχάς ανέλαβε γραμματέας της υπο-αχτίδας, ο Μήτσος Δούκας της ΚΟΒ και ο Κατερίνης της υπο-αχτίδας ΟΚΝΕ. Στον Γιάννη Πούρνο ανατέθηκε η καθοδήγηση της νεολαίας του Κακόβατου. Με άλλα λόγια, η αυτοσύστατη οργάνωση του χωριού αναλαμβάνει επιτελικό ρόλο στην ανασυγκρότηση ολόκληρου του επαρχιακού κομματικού δικτύου.

Το διάστημα των επόμενων τριών μηνών, παλαιά στελέχη δηλωσίες όπως ο Τσαρουχάς, ο αδελφός του Φώτη, Κώστας Θεοδωρόπουλος, ο Κανέλος Αθούλης και ο Ζώης Γαλάνης, εργάζονται μαζί με τους νεότερους και μη διωχθέντες συντρόφους τους για την ανασύσταση των οργανώσεων του ΚΚΕ και της ΟΚΝΕ, αλλά σε μια παραλλαγμένη προοπτική σε σχέση με το παρελθόν: την ανατροπή του καθεστώτος

¹⁰⁵ Γεωργίου (επιμ.) *Ιστορία*, τομ. 2, σ. 758.

¹⁰⁶ Κεφ. 2, σ. 40.

της ξένης κατοχής. Η νέα οργάνωση ονομάζεται ΝΦΕ, κατά το πρότυπο της πρώτης ευρείας αντιστασιακής οργάνωσης, που συστάθηκε τον Ιούλιο 1941 στη Μεσσηνία. Η οργάνωση ΝΦΕ Κακόβατου συγκεντρώνει περίπου 25 ενήλικες και 15 νεολαίους. Αμέσως μετά, στελέχη της οργάνωσης εξορμούν στην περιοχή, όχι μόνο της υπο-αχτίδας αλλά ευρύτερα, για να βοηθήσουν στην ίδρυση τοπικών πυρήνων ΝΦΕ, σε ενιαία οργανωτική διαδικασία όπου συμμετέχουν στελέχη των άλλων χωριών. «Με μύηση στη ΝΦΕ ο Χρήστος Πετρόπουλος από τη Μουφκίτζα. Ήταν υπηρέτης στον Φώτη Χριστοδουλόπουλο, ο οποίος είχε μεγάλη περιουσία», θα πει ο Θεόδωρος Δούκας, από τους νέους κομμουνιστές του Κακόβατου, παραπέμποντας σε αυτό το ιδιαίτερος αξιοσημείωτο πλέγμα επιρροής.

Τον Αύγουστο επισκέφτηκε τον Κακόβατο ο Μήτσος Κονδύλης στο πλαίσιο της οργανωτικής του περιοδείας¹⁰⁷, φορέας της απόφασης της ΚΕ του ΚΚΕ, που όριζε να παραμεριστούν οι δηλωσίες από την κομματική δράση και να παραμείνουν διαθέσιμοι «στο μαζικό κίνημα». Η εντολή εφαρμόζεται αμέσως. Εφεδρικά στελέχη αναλαμβάνουν καίριες αρμοδιότητες. Στον Τέλη Τσαρουχά, αδελφό του Γιώργη, ανατίθεται η γραμματεία της υπο-αχτίδας. Ο παραμερισμός των έμπειρων στελεχών δεν ανέκοψε την ανάπτυξη της τοπικής αντιστασιακής κίνησης. Κάθε άλλο. Είναι ενδεικτικό ότι τον Σεπτέμβριο η ΠΕ Μεσσηνίας με τον απεσταλμένο της Παναγιώτη Κούτρη εξουσιοδότησε την οργάνωση του Κακόβατου να συστήσει αντιστασιακό πυρήνα στην Κυπαρισσία. Το γεγονός πρέπει να προσεχθεί. Το καθοδηγητικό κέντρο για την Ολυμπία δεν είναι ο Πύργος αλλά η Καλαμάτα. Παρά το γεγονός ότι η Ολυμπία ανήκει πλέον στον νομό Ηλείας¹⁰⁸, οι Ολύμπιοι θεωρούν πάντα τους εαυτούς τους Μεσσηνίους και το ΚΚΕ υποτάσσεται σ' αυτή την εθμική πραγματικότητα.

Το κεντρικό πρόβλημα που αντιμετώπιζε η ηγεσία της υπο-αχτίδας εντοπιζόταν στην ανυπαρξία κομματικής βάσης στη Ζαχάρω. Σε μια αντιστροφή της σχέσης του ημιαστικού κέντρου με το χωριό, ο Γιώργης Τσαρουχάς ασχολήθηκε συστηματικά, το τρίμηνο που προηγήθηκε της εκκαθάρισης του κόμματος από τους δηλωσίες, με την ένταξη στο αντιστασιακό δίκτυο του δικηγόρου Νίκου Γκότση, τον οποίο γνώριζε αρκετά χρόνια ως αντίπαλο ποδοσφαιριστή στο τοπικό πρωτάθλημα. Η κομμουνιστική καθοδήγηση του Κακόβατου επένδυε στη στρατολόγηση αυτής της τοπικής προσωπικότητας, με την ακτινοβολία που ασκούσε στο περιβάλλον του, όλες

¹⁰⁷ Βλ., κεφ. 1, σ. 28 και κεφ. 2, σ. 52.

¹⁰⁸ Α.Ν. 1937/1939, ΦΕΚ 355/Α της 2-9-1939 και 395/Α της 18-9-1939.

τις ελπίδες της για να αποκτήσει ερείσματα στην κωμόπολη των τριών χιλιάδων (3.000) κατοίκων. «Θεωρούσαμε ότι εάν παίρναμε τον Γκότση, θα άνοιγε ο δρόμος για να φτιάξουμε οργάνωση στη Ζαχάρω, όπου είχαμε καθυστερήσει σοβαρά»¹⁰⁹. Από την πλευρά του ο Γκότσης, που παρεμπιπτόντως είχε ταχθεί ενεργά υπέρ της διοικητικής μεταρρύθμισης του 1939, συνειδητός φιλελεύθερος, δύσπιστος απέναντι στο ΚΚΕ, αλλά και πρόθυμος να εξετάσει τη συμμετοχή του σε αντιστασιακή δράση, αναρωτιόταν πώς συνέβαινε και η αντικατοχική οργάνωση δεν είχε να του στείλει για συνεννόηση παρά έναν κομμουνιστή. Η ανυπαρξία άλλου πολιτικού υποκειμένου στον χώρο συγκρότησης της λαϊκής ηγεμονίας προβλημάτιζε τους πατριώτες φιλελεύθερους αστούς, ώσπου υποχρεώθηκαν να επιλέξουν ανάμεσα στην αδράνεια και τη συνεργασία με τους κομμουνιστές.

Ενώ η εκκρεμότητα στη Ζαχάρω παρατεινόταν, στον Κακόβατο η τοπική επιτροπή ΕΑΜ που διαδέχτηκε τη ΝΦΕ το φθινόπωρο 1941, απέβη μαζικότερη από την προκάτοχό της. Η οργανωτική δυναμική κορυφώθηκε τον Ιανουάριο-Φεβρουάριο 1942, οπότε η οργάνωση ξεπέρασε τα εκατό μέλη. Θα χρειαστούν κάποια μείζονα συμβολικά γεγονότα, εξωτερικής προέλευσης αυτή τη φορά, οι συμμαχικές νίκες στο Ελ Αλαμείν και ιδιαιτέρως στο Στάλινγκραντ, για να αυξηθεί περαιτέρω η αριθμητική της δύναμη. Την άνοιξη 1943 ο Κακόβατος είναι το κέντρο της απελευθερωτικής δράσης στην περιοχή. Στις 20 Απριλίου και 16 Μαΐου, αγρότες από γειτονικά χωριά έσπασαν τις αποθήκες λαδιού και σταφίδας στο χωριό¹¹⁰. τη δεύτερη φορά η ενέργεια έγινε απροετοίμαστα, επενέβη η Καραμπινιερία και οι αγρότες είχαν τέσσερις νεκρούς.

Β) Στην κατηγορία των αυτοσυστατών εσωστρεφών οργανώσεων ανήκει το Κατάκωλο, όπου υπήρχε κομμουνιστική φύτρα πριν από τον πόλεμο.

«Ήτανε στην οργάνωση του Κατακώλου ο Γιάννης το γκαρσόνι (είχε δηλαδή ένα μαγαζάκι δικό του), ο Άγγελος Θεοδωρόπουλος που ήταν υπάλληλος του κρατικού μονοπωλίου του αλατιού του Κατακώλου, ο σιδηροδρομικός Γιάννης Αγγελόπουλος που εργαζόταν στο τρενάκι του Κατακώλου, εγώ κι άλλος ένας, δεν τον θυμάμαι τώρα», λέει ο δευτεροετής της Σχολής Ικάρων Γιάννης Οικονομάκος. Στους τρεις πρώτους αναγνωρίζουμε προπολεμικά στελέχη του τοπικού ΚΚΕ, οι δύο τελευταίοι είναι στρατολογημένοι. Ποιο ήταν το περιεχόμενο της δράσης τους;

¹⁰⁹ Κατερίνης Παν., *προφορική*.

¹¹⁰ Βλ. και κεφ. 5, σ. 114, 115.

«Πότε σε μια αποθήκη, πότε σε ένα μαγαζάκι μέσα, συνεδριάζαμε. Συζητάγαμε για τις προκηρύξεις: πού θα τις μοιράσουμε. Η οργάνωση που θα γινόταν, θα ήτανε κατά τριάδες, για λόγους συνωμοτικούς. Δεν την εφαρμόσαμε· εγώ φερ' ειπείν δεν καθοδήγησα ποτέ κανέναν στο Κατάκωλο. Απλώς μετείχα σ' αυτή την επιτροπή. Άλλωστε αυτοί που σου είπα, ήμαστε όλοι κι όλοι . . . Το τέλος του '41 και ολόκληρο το '42 πέρασε με τέτοιες συσκέψεις και μοίρασμα προκηρύξεων. Τίποτ' άλλο δεν κάναμε. Από τα γύρω χωριά, τίποτα δεν κάνανε. Πάντως ο Αγγελόπουλος, με συζητήσεις φιλικές που έκανε όλο το '42, εκρατούσε μια επαφή με ορισμένους ανθρώπους, αλλά πολύ προσεκτικά».

Με τη δική μας ορολογία, δεν υπήρχε σε κανένα από τα προσβάσιμα χωριά η έμπρακτη συλλογική διαθεσιμότητα που θα διευκόλυνε το επιτελικό έργο. Ωστε η όποια οργανωτική επιτυχία δεν πρέπει να πιστώνεται μονοσήμαντα στις ικανότητες της ηγεσίας, αλλά να αποτιμάται και σε συνάρτηση με την τοπική διαθεσιμότητα.

Την αδράνεια της οργάνωσης («εκτός από προκηρύξεις και από συνθήματα στους τοίχους, που δεν γραφτήκανε ποτέ, δεν προλάβαμε να κάνουμε τίποτε άλλο») την αποδίδει ο Οικονομάκος, συν τοις άλλοις, στην απειλή που έλαβε ο ίδιος από την ιταλική στρατιωτική διοίκηση, ότι θα τον θεωρούσαν προσωπικά υπεύθυνο για κάθε εχθρική ενέργεια απέναντι στις δυνάμεις κατοχής: όπως ήταν επόμενο, η τοπική καθοδήγηση τον αδρανοποίησε και με την πρώτη ευκαιρία, στα τέλη 1942, τον φυγάδευσε στον Πύργο. Σ' αυτό το στάδιο οργανωτικής ανάπτυξης, η πόλη αποτελεί το πιο πρόσφορο καταφύγιο για τα διωκόμενα στελέχη του ΕΑΜ, με την ανωνυμία που υποτίθεται ότι εγγυάται το πληθυσμιακό της μέγεθος.

Πάντως η παθητικότητα των κατοίκων του Κατακώλου δεν ήταν καθολική. «Μετά την δημιουργία των πρώτων αντάρτικων ομάδων, άρχισαν και χανόντανε, ένας-ένας. Φεύγανε και ανέβαιναν στο βουνό. Επομένως είναι πολύ πιθανόν ότι ήταν πολύ περισσότεροι οι οργανωμένοι και δεν το ήξερα και δεν το ξέρω ακόμα και σήμερα . . . εγώ πάντως βρήκα στον ΕΛΑΣ Κατακωλιώτες». Ο Οικονομάκος βγήκε στο αντάρτικο τον Ιούνιο 1943 με μεσολάβηση της οργάνωσης του Πύργου. Πρώτος σταθμός του, τα Πλατάνια Τριφυλίας, όπου ο καθοδηγητής Θανάσης Κούτρης από τη Μεσσηνία «μου πήρε κάτι σαν βιογραφικό». Ύστερα από περιοδείες σε χωριά ο ίκαρος βρέθηκε τον Αύγουστο στην Ανδρίτσαινα, όπου «είχαμε πάει για να φτιάξουμε βάσεις οργανώσεων». Λειτουργεί η αντίστροφη τάση. Τα στελέχη φεύγουν από τις πόλεις για την ορεινή ύπαιθρο, όπου συγκροτούνται υπό την κάλυψη και στο

πλαίσιο της δράσης του ΕΛΑΣ νέες οργανώσεις, ενισχύονται τα υπάρχοντα δίκτυα και δημιουργούνται συνθήκες ελεύθερης ζώνης.

Όλες οι αυτοσυστατες οργανώσεις ιδρύθηκαν από πυρήνες του προπολεμικού ΚΚΕ την περίοδο της ΝΦΕ και των άλλων προ-εαμικών συσπειρώσεων, με σημείο έναρξης τον Ιούνιο και σημείο τερματισμού τις αρχές Νοεμβρίου 1941, οπότε γίνονται αισθητές στην περιοχή της μελέτης μας οι συνέπειες της ίδρυσης του ΕΑΜ στην Αθήνα. Αρχίζει έτσι η εαμική περίοδος, στη διάρκεια της οποίας συγκροτούνται οργανώσεις διαφορετικού χαρακτήρα.

γ. Οι παράγωγες οργανώσεις

Διακρίνονται σε εγχώριας (Α), εξωτερικής (Β) και μεικτής επήρειας (Γ).

Α) Στις παράγωγες οργανώσεις εγχώριας επήρειας η οργανωτική πράξη αρχίζει ευθύς με την παλιννόστηση του επιτελικού στελέχους· χρόνος προσαρμογής δεν απαιτείται σε τέτοιες περιπτώσεις.

Στο χωριό του, το Αλποχώρι, επέστρεψε το καλοκαίρι 1941 από την Αθήνα ο απόφοιτος σχολαρχείου, εργάτης στην εριουργία Μποδοσάκη, στέλεχος του ΚΚΕ, Θανάσης Γεωρ. Θεοδωρόπουλος, ο οποίος επιχείρησε ευθύς αμέσως να συγκροτήσει αντιστασιακό πυρήνα. Η απόπειρα απέτυχε. Ο Θεοδωρόπουλος όμως εκτελούσε σχετική εντολή από το καθοδηγητικό του όργανο στην Αθήνα κι αυτό φαίνεται από δύο κατοπινά γεγονότα. Πρώτον, ότι ξαναπροσπάθησε· κι αυτή τη φορά, αρχές 1942, η οργάνωση στήθηκε. Δεύτερον, ότι μετά την επιτυχία του έφυγε πάλι για την Αθήνα, όπου κατατάχθηκε στην ΟΠΛΑ.

Η τοπική κίνηση συγκεντρώθηκε γύρω από μία οικογένεια, αυτή με την οποία συνδέθηκε ο εξ Αθηνών καθοδηγητής. Ο Κώστας Διαμαντόπουλος και η σύζυγός του Παναγιώτα με τα παιδιά τους, Διονυσάκη, Χρήστο και Θανάση, οικογένεια αγροτών, ανέλαβαν τα πρακτικά καθήκοντα λειτουργίας της τοπικής επιτροπής. Ο Διονυσάκης ορίστηκε ευθύς εξ αρχής πολιτικός υπεύθυνος· την άνοιξη 1943 αυτός ή ο Χρήστος εκπροσώπησε το χωριό στην α' πανηλειακή διάσκεψη του ΕΑΜ¹¹¹ και το ίδιο έτος ο Θανάσης στρατολογήθηκε στον ΕΛΑΣ.

Δεν γνωρίζουμε ποια επιχειρήματα χρησιμοποίησε ο Θεοδωρόπουλος για να εντάξει την οικογένεια Διαμαντόπουλου στο ΕΑΜ, αλλά η επιτυχία του έγκειται στο γεγονός ότι επένδυσε στη λειτουργία των οικογενειακών σχέσεων. Καθώς βρέθηκαν

¹¹¹ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

συγγενείς πρώτου και δεύτερου βαθμού να ομονοήσουν για το πρακτέο, γεννήθηκε ένας κορμός που έβγαλε κλαδιά· με άλλα λόγια ο καθένας προσέλκυε στην οργάνωση όποιο άτομο επηρέαζε προσωπικά, αλλά και ολόκληρη η οικογένεια με την παρουσία της παρείχε συνθήκες υποδοχής για να σχηματιστεί ένα ευρύτερο σύνολο. Κάπως έτσι βρέθηκαν τα πρόσωπα να αναλάβουν στρατιωτικός υπεύθυνος και επικεφαλής της μαχητικής ομάδας και κάπως έτσι ακολούθησε τον Θανάση στο βουνό ένας εξάδελφος των παιδιών.

Αντίθετα με το Αλποχώρι, όπου ένας και μόνος καθοδηγητής έβαλε σε κίνηση τα πράγματα, στη Βολάντζα διαπιστώνουμε πληθώρα επιδράσεων. Θεμελιωτής του πυρήνα φέρεται ο Αυγέρης Ασημακόπουλος, δικηγόρος στην Αθήνα, στέλεχος του ΚΚΕ και διαφωτιστής των νέων στο χωριό, το οποίο επισκεπτόταν στη διάρκεια του μεσοπολέμου. Στα επιτελικά στελέχη αναφέρεται και ο αγροτοσυνδικαλιστής Νιόνιος Παπαπέτρου, για τον οποίο οι πληροφορίες είναι συγκεχυμένες. Σε κάποια αποστολή στις αρχές του 1942 συνελήφθη από τους Ιταλούς και κακοποιήθηκε, σύντομα όμως απελευθερώθηκε από το νοσοκομείο του Πύργου με παρέμβαση της οργάνωσης και παρέμεινε στις τάξεις της έως την απελευθέρωση¹¹². Μεταξύ των επιτελικών στελεχών που επισκέπτονταν περιστασιακά τη γενέτειρά τους, αναφέρεται και ο φοιτητής Νομικής Ανάστος Παπαπέτρου, α' εξάδελφος του Νιόνιου.

Μόλις συγκροτήθηκε η τοπική επιτροπή, ανέλαβε πολιτικός υπεύθυνος ο Παναγιώτης Βασιλόπουλος, σπουδαστής στη Σχολή Ικάρων, την οποία εγκατέλειψε λόγω φυματίωσης. Σε χρονική στιγμή απροσδιόριστη τον διαδέχθηκε ο δάσκαλος Χρήστος Μακρής. Σημαντική συμβολή στην αύξηση του κύρους της οργάνωσης είχε ο οικονομολόγος Ξενοφών Μικελόπουλος, σταθερά παρών στο χωριό σε όλη τη διάρκεια της κατοχής.

Ιδιαίτερη μνεία αξίζουν τα τέσσερα αδέλφια Μιχαλόπουλου: ο Γιάννης, πρώην αστυφύλακας στην Αθήνα, σεσημασμένος από τις γερμανικές αρχές για την πατριωτική του δράση, για την οποία δεν γνωρίζουμε τίποτε, ο Κώστας, αγρότης το επάγγελμα, η Γιώτα, που ορίστηκε υπεύθυνη του γυναικείου τομέα και η Ευρυδίκη, δασκάλα στη Μακεδονία· η Ευρυδίκη, ύστερα από μία πλατωνική αισθηματική σχέση με τον Νίκο Πλουμπίδη, παντρεύτηκε τον αδελφό του τον Γιώργο, με τον οποίο απέκτησε τρία παιδιά. Τα τέσσερα αδέλφια πέρασαν την κατοχή στο χωριό και στην οργάνωση. Η προσωπική τους ιστορία επιβεβαιώνει τη σοβαρή επίδραση των

¹¹² Γκρουμούτης, *προφορική*.

οικογενειακών δεσμών και του παράγοντα «μόρφωση» στη σύσταση της διαθεσιμότητας.

Για να τονιστούν περαιτέρω αυτά τα στοιχεία, παραθέτουμε τα άλλα βασικά μέλη της τοπικής επιτροπής:

Ο Φώτης Γκρουμούτης της ΟΚΝΕ, α' εξάδελφος του καθηγητή μαθηματικών Νίκου Γκρουμούτη της οργάνωσης Πελοπίου, ο αδελφός του ο Γιώργης, τα αδέρφια Γιώργης και Αγλαΐα Ηλιοπούλου, η Χρυσαφούλα Μιχαλοπούλου, εξαδέλφη των ανωτέρω αναφερόμενων, η εξαδέλφη του οικονομολόγου Χρυσή Μικελοπούλου, ο δικηγόρος του Πύργου Μήτρος Ασημακόπουλος, ο μουσικός (κιθαρίστας) από του Λαδικού Πάνος Παναγόπουλος, καθώς και τρεις αγρότες, τα εξαδέλφια Δημήτρης Ανδρέα και Δημήτρης Γεωρ. Κόκκαλης και ο Γιώργης Δημακόπουλος.

Η υψηλή διαφοροποίηση καθηκόντων στην οργάνωση τεκμαίρεται και από τη δημιουργία ξεχωριστού γυναικείου τμήματος.

Β) Στις παράγωγες οργανώσεις εξωτερικής επήρειας η πρωτοβουλία ανήκει στον εξωτερικό καθοδηγητή, αλλά το εγχείρημα εξαρτάται σε μέγιστο βαθμό από τον εντόπιο παράγοντα διαμεσολάβησης προς τη συλλογική διαθεσιμότητα.

Τα σημαντικότερα παράγωγα της επιτελικής δράσης του Κακόβατου ήσαν οι οργανώσεις στο Μπεςχίνι και την Καλίδωνα, που προέκυψαν από τη διαθεσιμότητα εντόπιων δηλωσιών κομμουνιστών. Από την επομένη της σύστασής τους οι εν λόγω παράγωγες οργανώσεις εργάστηκαν για την ανασυγκρότηση του κόμματος μέσα στα όρια της υπο-αχτίδας αλλά και ευρύτερα, στην Κοστομέρα και την Άλβена, στου Μπαράκου και τη Μουφκίτζα. Άνθρωποι με τη γνωστή οργανωτική προπαίδεια, με παρακίνηση των κομματικών τους συντρόφων ανασυγκρότησαν τους πυρήνες τους, οι οποίοι έκτοτε λειτούργησαν χωρίς επίβλεψη και μάλιστα κινήθηκαν, από την έναρξη του β' σταδίου του αντικατοχικού αγώνα, για τη συγκρότηση εαμικών οργανώσεων σε άλλα χωριά. Στου Μπαράκου, ίδρυσαν τοπική επιτροπή ΕΑΜ το φθινόπωρο, ο Φώτης Τσιότσιος από την Καλίδωνα, οι Τέλης Τσαρουχάς, Αντώνης Μπαράκίτης από τον Κακόβατο και οι Λευτέρης Μακρής, Νίκος Μποφίλης από το Μπεςχίνι. Στον βαθμό που ωρίμαζε η ιδέα του ενιαίου μετώπου απέναντι στο καθεστώς, τονιζόταν περισσότερο το αντιστασιακό περιεχόμενο της οργανωτικής πράξης εις βάρος του στενά πολιτικού, αλλά χωρίς να αμφισβητείται η σχέση εξάρτησης των οργανώσεων από τον κομματικό μηχανισμό.

Ο Τέλης Τσαρουχάς από τον Κακόβατο επισκέφθηκε το Γιαννιτσοχώρι τον Μάρτιο 1942, για να ιδρύσει τοπική επιτροπή ΕΑΜ. Η υπο-αχτίδα του Κακόβατου θα

μπορούσε να είχε αναθέσει σε άλλον την αποστολή, αλλά θεωρήθηκε πιο κατάλληλος ο ίδιος ο γραμματέας της, πρώτον γιατί ως γιος παπά είχε την κοινωνική αναγνώριση που συνήθως ακολουθεί άτομα με αυτή την ιδιότητα, δεύτερον διότι ως μη δηλωσίας ήταν κομματικά άφθαρτος και τρίτον επειδή μπορούσε να έλθει σε προσωπική επαφή στο Γιαννιτσοχώρι με τον Πάνο Γ. Παπαβασιλείου, φίλο και συμμαθητή του από το γυμνάσιο της Κυπαρισσίας. Εξυπακούεται ότι η υπο-αχτίδα έκρινε κατάλληλο τον Παπαβασιλείου για το προτεινόμενο έργο με ευθύνη του Τσαρουχά, ο οποίος παρείχε τη σχετική διαβεβαίωση.

Με άλλα λόγια, εφόσον υπάρχει ικανός καθοδηγητής και εγκεκριμένη τοπική διαμεσολάβηση, πληρούνται οι προϋποθέσεις για την ανάληψη του εγχειρήματος.

Η συνεννόηση επιτεύχθηκε εύκολα, στη συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στην άκρη του χωριού, λίγο μακρύτερα «από του Κουρή το γεφυράκι», όπως γράφει ο Παπαβασιλείου: «Αγκαλιαστήκαμε και φιληθήκαμε με συγκίνηση και τέλος πριν προφτάσω να τον ρωτήσω το λόγο που τον έφερε σε μένα και στο χωριό με τράβηξε παράμερα στο κούφωμα της γραμμής, άρχισε να μου μιλάει για την ίδρυση του ΕΑΜ, τους σκοπούς και τους στόχους αναλύοντάς μου με σαφήνεια το κάθε τι. Τον άκουσα ως το τέλος. Του υποσχέθηκα ότι θα φτιάξουμε και εμείς στο χωριό μας οργάνωση, να είναι βέβαιος . . . Είχαμε πολλές κρυφές συναντήσεις από τότε, που σταμάτησαν σαν αυτός έφυγε για το βουνό και γω έμεινα στην πολιτική οργάνωση. Έτσι γεννήθηκε το ΕΑΜ στο χωριό μας»¹¹³.

Εκεί όπου απουσιάζουν οι οικογενειακοί δεσμοί, το έργο πραγματοποιείται με πολιτικούς όρους. Ο φιλικός δεσμός προϋποθέτει κοινά σημεία αναφοράς, τα οποία λειτουργούν ως υπόβαθρο συνεννόησης, καθώς τα επικαλείται ο καθοδηγητής για να εισαγάγει τον συνομιλητή του στο νόημα της πράξης. Ωστόσο αυτό δεν αρκεί από μόνο του. Χρειάστηκαν επανειλημμένες συναντήσεις για να εκπαιδευτούν τα τοπικά στελέχη πάνω στη σύνδεση της θεωρίας με την πράξη, στις τεχνικές στρατολόγησης και στις λεπτομέρειες της οργανωτικής λειτουργίας· κι όπως φαίνεται, η καθοδήγηση δεν είχε βεβαιωθεί, ένα χρόνο και παραπάνω από την πρώτη συνάντηση οπότε ο καθοδηγητής προσχωρεί στο αντάρτικο, ότι μπορούσε να αφήσει την οργάνωση στις δικές της δυνάμεις, γι' αυτό και οι επαφές συνεχίστηκαν έως την τελευταία στιγμή.

Η συνεχής επικοινωνία με το καθοδηγητικό κέντρο ωφέλησε πάντως την τοπική οργάνωση, η οποία πέτυχε στο εσωτερικό της υψηλή διαφοροποίηση

¹¹³ Παπαβασιλείου, *Αλλοτινές*, σ. 261-262.

καθηκόντων, καθώς δημιούργησε πενταμελές καθοδηγητικό όργανο, τριμελές γραφείο γυναικών, σύστημα αυτοδιοίκησης και μηχανισμό προώθησης ανταρτών στον ΕΛΑΣ. Επιπλέον, κατόρθωσε να κινητοποιήσει τους χωριανούς στη διάρρηξη της αποθήκης τροφίμων, τον Μάιο 1943, στο Θολό, συνοικισμό της Κάτω Φιγαλίας, που πραγματοποιήθηκε με συμμετοχή αγροτών από τα γειτονικά χωριά Αη Λιάς και Πρασιδάκι και από τα χωριά της Τριφυλίας, Κοπάνιτσα, Μπούζι, Αγαλιανή και Καημένη Γυναίκα. Εκτός από τη συγκομιδή της επιχείρησης, σταφίδα, λάδι, σύκα και άλλα τρόφιμα¹¹⁴, οι χωρικοί της περιοχής υπό την καθοδήγηση των εαμικών οργανώσεων, έδωξαν τον τοποτηρητή ενός εντόπιου «τσιφλικά» από τον βάλτο και μοιράστηκαν μεταξύ τους τα τρόφιμα που κατακρατούσε¹¹⁵. Ήδη το Γιαννιτσοχώρι υπολογιζόταν στο δίκτυο των εαμικών βάσεων Ολυμπίας-Τριφυλίας που δημιουργήθηκε στις αρχές του ίδιου έτους υπό την επιστασία του Επαμεινώνδα Καφίρη από τη Γάρδιτσα¹¹⁶.

Κάπως διαφορετική είναι η περίπτωση των εξωγενών οργανώσεων με εξαρχής κομμουνιστικό τοπικό δυναμικό. Στου Σαμπάναγα, η οργάνωση δημιουργήθηκε από το ΚΚΕ Γαστούνης. Πρωτεργάτες, ο γεωπόνος Νίκος Αβραμόπουλος (Κολλημένος), ο υπάλληλος της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Νιόνιος Διαμαντόπουλος (Κοτσαύτης), ο ράφτης Γιώργης Σχοινάς (Μαστρογιώργης), ο φοιτητής Ανωτάτης Εμπορικής Δημήτρης Πετρόπουλος και δύο γιοι της ζακυνθινής οικογένειας Βούρτση, ο ένας από τους οποίους είχε ολοκληρώσει δύο έτη σπουδών στη Νομική Αθηνών.

Οι δύο πρώτοι, υποθετικά τουλάχιστον, διατηρούν επαφή με τους γεωργούς και ο τρίτος με το επαναστατικό κίνημα του αστικού κόσμου· οι άλλοι ασκούν έντονη επιρροή, λόγω ηλικίας και ακαδημαϊκών γνώσεων, στη νεολαία και στον αγροτικό κόσμο, ο οποίος δίνει στη «μόρφωση» αξία αντιστρόφως ανάλογη προς τη σχέση του μαζί της.

Οι καθοδηγητές της Γαστούνης απέφευγαν να επισκέπτονται ομαδικά το χωριό, πρωτίστως για λόγους συνωμοτικούς. Οπωσδήποτε η κατανομή χρόνου και αρμοδιοτήτων μεταξύ τους συνδέεται με τα συναφή καθήκοντά τους την ίδια εποχή προς τα άλλα χωριά του τομέα τους, σε ακτίνα που επέτρεπε ημερήσιες επισκέψεις,

¹¹⁴ Στο ίδιο, σ. 263-264.

¹¹⁵ Α.Κ., α) Αλεξανδρόπουλος, *γραπτή*, φακ. «Ηλεία», β) Λέφας, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη».

¹¹⁶ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. ΣΤ', σ. 310.

πεζή· μεταφορικά μέσα, σε συνθήκες σφιχτού κατοχικού ελέγχου και για τέτοιες δραστηριότητες, ήταν εξαιρετικά δύσκολο να εξευρεθούν.

Στου Σαμπάναγα η εγκεκριμένη τοπική διαμεσολάβηση προερχόταν από τον κομμουνιστικό χώρο, εκφραζόταν δε στα πρόσωπα τριών χωριανών:

Ο απόστρατος αξιωματικός Γιάννης Στεφανάτος ή μπαρμπα-Γιάννης, πολιτικός καθοδηγητής, η ενσάρκωση της κομματικής συμπεριφοράς, αξιολογούσε τον αντίπαλο με αποκλειστικό μέτρο τους κομματικούς κανόνες· όποτε διαπίστωνε παραβίαση, η τιμωρία του ενόχου ήταν γι' αυτόν ζήτημα τετελεσμένο. Σε άγνωστο χρόνο, πάντως μετά την άνοιξη 1943, καταδίκασε ως ανταρτοδίκης σε θάνατο ένα 10ετές κοριτσάκι που κρίθηκε ένοχο συνεργασίας με τις ιταλικές αρχές¹¹⁷.

Ο πολιτικός υπεύθυνος της πρώτης τοπικής επιτροπής ΕΑΜ, Γιάννης Γεωργόπουλος, απόφοιτος του Γυμνασίου Πύργου, λίγον καιρό μετά την εισαγωγή του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών εγκατέλειψε τις σπουδές του για αδιευκρίνιστους λόγους. Εντρύφησε όμως στη μαρξιστική θεωρία, όσο του ήταν εφικτό, επέστρεψε στο χωριό φορτωμένος με κλασικά μαρξιστικά κείμενα και τα μοίραζε σε νέους¹¹⁸ τους οποίους έκρινε άξιους να τα εκτιμήσουν και να τα αξιοποιήσουν.

Ο απόφοιτος σχολαρχείου Γιάννης Καπογιάννης συμπλήρωσε την καθοδηγητική τριάδα.

Πλάι τους στην τοπική ηγεσία, ο νομικός σύμβουλος της ΑΤΕ Αμαλιάδας Νίκος Κοντογιαννόπουλος, εγκαταστάθηκε στη γενέτειρά του για να βοηθήσει την οργάνωση στα πρώτα της βήματα. Αν και φιλελεύθερος, δεν δυσκολεύτηκε να συνεργαστεί με τους κομμουνιστές, οι οποίοι από την πλευρά τους δέχθηκαν ευχαρίστως τη συμπόρευση αυτή. Ο Κοντογιαννόπουλος κατέγραφε τις ειδήσεις που άκουγε από ραδιοσταθμούς της ελεύθερης Ευρώπης, φιλοξενούμενος στα καλύβια της οργάνωσης στον περίγυρο του χωριού και αναμετέδιδε το περιεχόμενό τους, υπό μορφή πολιτικής διαφώτισης, σε κλειστούς κύκλους νεαρών χωριανών.

Μετά τη συγκρότησή της, η οργάνωση του Σαμπάναγα περιήλθε στην ευθύνη των τριών τοπικών στελεχών του ΚΚΕ με τη συνεπικουρία του Κοντογιαννόπουλου. Το τμήμα της νεολαίας αναπτύχθηκε σε βαθμό που αναλάμβανε και πρωτοβουλίες. Μία ημέρα του καλοκαιριού 1944, κάποιοι ή και οι δεκατρείς Επονίτες του χωριού επισκέφτηκαν με αγωνιστικά τραγούδια το Ρουπάκι, σε μία ατελέσφορη προσπάθεια

¹¹⁷ Ενεργούσε για λογαριασμό του πρόσφυγα Νίκου Κολεμεκίδη. Βλ., Παράρτημα Ι, λ. Γαστούνη, υποκατ. «Αξιομνημόνευτα πρόσωπα».

¹¹⁸ Καπελιώτης, *προφορική*.

να προσελκύσουν τους χωριανούς στις τάξεις του ΕΑΜ. Ατελέσφορη, διότι εκεί «οι κάτοικοι ήσανε τσελγκάδες και γεωργοί κι επειδή είχανε δυο πρόβατα παραπάνω, αισθάνονταν προύχοντες»¹¹⁹. επομένως, σύμφωνα με το συλλογισμό, δεν είχαν λόγους να μετέχουν στον απελευθερωτικό αγώνα.

Η διαθεσιμότητα ομοϊδεατών με ομοειδείς πολιτικές εμπειρίες απλούστευε το έργο του καθοδηγητή. Σε τέτοιες περιπτώσεις ο τελευταίος παρέκαμπε τη φάση της πειθούς, ίσως και της μύησης στην οργανωτική λειτουργία, διεργασίες απαραίτητες εκεί όπου τέτοιες προϋποθέσεις είτε δεν υπήρχαν ή δεν ήσαν ολοκληρωμένες, όπως συνέβη με το Γιαννιτσοχώρι.

Γ) Ο χαρακτηρισμός «παράγωγή οργάνωση μεικτής επήρειας» επιβάλλεται μάλλον από τη δυσκολία εντοπισμού του πρωτεύοντα από τον δευτερεύοντα παράγοντα στη συγκρότηση μιας οργάνωσης παρά σε έναν πραγματικό διαχωρισμό.

Για τα απρόοπτα που επιφύλασσε συχνά η οργανωτική διαδικασία, μαρτυρεί η εμπειρία στο Τραγανό, όπου η ίδρυση της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ αποδίδεται στον φοιτητή της Ανωτάτης Εμπορικής Δημήτρη Πετρόπουλο από τη Γαστούνη¹²⁰:

«Με το Τραγανό τον συνέδεε το γεγονός ότι η Διαμάντω, η γυναίκα του θείου του Νικόλα Κόττα, που τον είχε υιοθετημένο, ήταν κόρη του Γιώργη Κασσιανού και αδελφή του Θεοδωράκη Γ. Κασσιανού εδώ. Ως εκ τούτου. . . είχε γνωριμίες με τις εδώ οικογένειες των Κασσιαναίων, καθώς και με τον Νικόλα Σαμπανιώτη, γείτονά τους. Ακόμη και τούτο. Ο αδελφός του ο Παναγιώτης ή Τάκης, γεωπόνος, καλός επιστήμονας και άνθρωπος εκλεκτός, ήταν πολύ γνωστός στο Τραγανό και ιδιαίτερα στους Κασσιαναίους, διότι προσέφερε κι εδώ τις υπηρεσίες του και μάλιστα με μεγάλη προθυμία».

Οι προσδοκίες διαψεύστηκαν. Ο συγγενικός κύκλος δεν ανταποκρίθηκε και οι πρώτες επαφές απέβησαν άκαρπες. Ο Πετρόπουλος απευθύνθηκε τότε στον Κώστα Ψαρρό του Χρήστου, γόνο αρχοντικής οικογένειας, νεαρό δικηγόρο που «εθεωρείτο ότι είχε προοδευτικές ιδέες»¹²¹. Ο Ψαρρός στελέχωσε από τους πρώτους την τοπική επιτροπή. Τον ακολούθησε ο Τάκης Σταθόπουλος (Σταθιάς), σπουδαστής σε τεχνική σχολή της Αθήνας¹²². «Στην Αθήνα μολιάστηκε, όπως ήταν επόμενο, με προοδευτικές ιδέες και ήταν από τους πρώτους που μπήκαν στην κίνηση της οργανώσεως, με αποτέλεσμα να τον ακολουθήσουν και άλλα παιδιά, φίλοι του, από

¹¹⁹ Καπελιώτης, *προφορική*.

¹²⁰ Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 209-212 / Καπελιώτης, *προφορική*.

¹²¹ Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 210.

¹²² Τσουραπάς, *προφορική*.

το χωριό μας»¹²³. Η νεαρή ηλικία, το υψηλό μορφωτικό επίπεδο και η πατριωτική συνείδηση, οι όροι δημιουργίας της οργάνωσης, είναι συγχρόνως τα στοιχεία που ευνοούν τη διεύρυνσή της. Στον δάσκαλο από τα Γιαννιτσά, Γιάννη Σ. Ηλιόπουλο, αποσπασμένο από το σχολείο του Λάππα στην Ανδραβίδα με εαμικό «δάκτυλο» για να βρίσκεται κοντά στον αδελφό του, τον παπά του Τραγανού, ο οποίος του προμήθευε τρόφιμα για την οικογένειά του, αποδίδεται σοβαρό μερίδιο της επιτυχίας στην προσέλκυση των νέων του χωριού στον οργανωτικό μηχανισμό¹²⁴. Εν κατακλείδι, το επιτελικό έργο του Πετρόπουλου στηρίχτηκε στους τέσσερις αυτούς κοσμοπολίτες, ενώ τα συγγενικά δίκτυα το είχαν καταδικάσει.

Παράγωγες οργανώσεις δημιουργήθηκαν σποραδικά στα τρία πρώτα στάδια του αντικατοχικού αγώνα.

δ. Οι ετερόδυνες οργανώσεις

Δημιουργήθηκαν εκεί όπου οι παραγωγικές, κοινωνικές, εθιμικές σχέσεις ή η σφιχτή κατοχική πραγματικότητα επέβαλαν με απόλυτο τρόπο τους όρους του οργανωτικού έργου.

Οι γεωργοκτηνοτρόφοι του Καλολετσή, όποτε χρειάζονταν γιατρό, πήγαιναν στου Δούκα· δάσκαλο για τα παιδιά είχαν κάποιον Δημακόπουλο από το Χελιδόνι και διάδοχό του τον Γιάννη Φραγκούλη από του Δούκα· μάστορες είχαν τους περίφημους Λαγκαδιανούς· τεχνίτες για τα βαγένια, Ηπειρώτες¹²⁵. Η μη αγροτική επαγγελματική δραστηριότητα ήταν πάντα υπόθεση ξένων· αντιστοίχως τώρα και η οργανωτική. Η επαρχιακή καθοδήγηση του ΕΑΜ δεν εμπιστευόταν τον εντόπιο έφεδρο αξιωματικό Γιάννη Παπαδόπουλο, για να του αναθέσει αρμοδιότητες στην πενταμελή οργάνωση, στην οποία τα δύο από τα πέντε πρόσωπα μετείχαν καταναγκαστικά¹²⁶. Οι υπεύθυνοι του ΕΑΜ για την περιοχή, ο Γιώργος Ιω. Μπίρμπας από το Χελιδόνι και ο εκάστοτε τομεάρχης Ωλένης από του Καρατούλα, προσπαθούσαν να συντηρήσουν με συχνές προσωπικές επισκέψεις στο χωριό έναν θνησιγενή θύλακα.

Για πολλές δεκαετίες πριν από τον πόλεμο, τα Χανάκια ήσαν προσδεδεμένα στην οικονομία του Αλποχωριού. Ο μοναδικός Εαμίτης στα Χανάκια, ο Σπύρος Αγγελόπουλος (Ντουφέκας), εγκατέλειψε το χωριό για τον ΕΛΑΣ, το φθινόπωρο

¹²³ Του ίδιου.

¹²⁴ Του ίδιου.

¹²⁵ Παπασπύρου Γ., Παπασπύρου Δημ., προφορικές.

¹²⁶ Των ίδιων.

1943. Έως εκείνη τη στιγμή ασκούσε καθήκοντα τοπικού εκπροσώπου της οργάνωσης του Αλποχωριού¹²⁷, την οποία παρουσιάσαμε νωρίτερα.

Στη Σκαφιδιά, η οργάνωση θεωρήθηκε εξ αρχής τμήμα του ευρύτερου εαμικού δικτύου, αποκλειστικά χάρη στη συνεχή επαφή με την περιοχή του Γιώργου Παναγ. Αμπελά από τα Γρανιτσαίικα¹²⁸, μέλους της ομάδας κρούσης του τομέα Λετρίνων¹²⁹. Άλλωστε η έντονη γερμανική στρατιωτική παρουσία, κυρίως με το ναρκοπέδιο στα Καλακαίικα, το οποίο άρχιζε από το σημερινό ξενοδοχείο Αλτεμάρ και έφτανε έως το ποτάμι, τον Ιάρδανο, απομάκρυνε κάθε σκέψη για ένοπλη ή υπονομευτική δράση κατά των στρατευμάτων κατοχής. Αποτέλεσμα, το χωριό δεν γνώρισε εντάσεις. Ο μοναδικός χωριανός που προσχώρησε στο ΤΑ Πύργου, δεν κατέδωσε ποτέ στους αρμόδιους της παράταξής του τον μοναδικό Εαμίτη, Ανδέα Χαραλ. Καλόφωνο. Έτσι κι αλλιώς με την αναχώρηση του Καλόφωνου για τον ΕΛΑΣ, έπαψε η εαμική παρουσία στο χωριό.

Ο χρόνος δημιουργίας των οργανώσεων αυτού του τύπου ποικίλει και οπωσδήποτε εμπίπτει στα τρία πρώτα στάδια του αντικατοχικού αγώνα. Πάντως οι περισσότερες ανάγονται στο δεύτερο και ειδικότερα στην πρώτη φάση εξάπλωσης του εαμικού δικτύου στην ύπαιθρο, από την άνοιξη έως το φθινόπωρο 1942.

ε. Οι εξωγενείς οργανώσεις

Η επισήμανση ότι κάλυπταν υπερτοπικές ανάγκες καλύπτει δύο πτυχές της λειτουργίας τους. Αφενός αποτελούσαν καταφύγιο για τα πολιτικά στελέχη που δεν μπορούσαν πλέον να παραμείνουν στον τόπο τους, αφετέρου ανεφοδίαζαν τον ΕΛΑΣ. Συχνά συνέβαιναν και τα δύο.

Η οργάνωση του Μπόρσι εξυπηρετούσε κυρίως τη λειτουργία του επαρχιακού οργανωτικού δικτύου του ΕΑΜ. Στο σπίτι του πολιτικού υπεύθυνου, αγροφύλακα Γιάννη Ψιχαλή, είχαν κρατουμένους. Οι σκοπιές στη διασταύρωση προς Τραγανό, Βάρδα κλπ.¹³⁰ εγγυούνταν την αποφυγή εχθρικού αιφνιδιασμού. «Ερχόντανε και ξένοι» στο χωριό, εαμικά στελέχη όπως οι Γιώργης Καρδιανός, Σπύρος και Νίκος Σεφερλής από τα Λεχαινά, Γιώργης Μουλάς από του Σουλειϊμάναγα κ.α. «Αντάρτες ερχόντανε συνέχεια».

¹²⁷ Λιανός, Θεοδωρόπουλος, Σιλαϊδόπουλος, *προφορικές*.

¹²⁸ Κριτσέλης, Αρβανιτάκης, *προφορικές*.

¹²⁹ Κοσμίδης, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92.

¹³⁰ Τσουραπάς, Αλεξόπουλος Αλ., Σερέτης, *προφορικές*.

Η εγκατάσταση της ΝΕ στην Όλγα αποδίδει πληρέστερα τη λειτουργία αυτού του είδους των οργανώσεων¹³¹:

«Επειδή η μεγαλύτερη δύναμη της οργάνωσης συγκεντρώθηκε στα χωριά της Πηνείας, που ήταν απόμερα κάπως για τους κατακτητές, από την Όλγα περνούσαν για να κατέβουν στα χωριά του κάμπου. Ήταν δηλαδή το πέρασμα η Όλγα.

»Εκτός δε αυτού, πολλοί από την οργάνωση είχαν γνωριμίες και κουμπαριές με Ολγίτες. Γι' αυτούς τους λόγους το χωριό αυτό εκρίθη κατάλληλο για έδρα νομαρχιακού. Πρώτος νομαρχιακός διορίστηκε ο δικηγόρος Λεχαινών Μιλτιάδης Παπαδιονυσίου, γιος του παπα-Νιόνιου από την Αγία Μαύρα, ευγενικός και αξιοπρεπής. Σαν συγγενής δε του Πέτρου Γεωργόπουλου (Μπλατσάρα), έμενε στο σπίτι του. Ο Πέτρος Μπλατσάρας - έτσι τον θυμούνται καλύτερα - γαμπρός του Δήμου Κατσάπη στην Όλγα και κληρονόμος του στη μεγάλη περιουσία του, ήταν τύπος ευγενικός και πάντα πρόσχαρος. Είχε πολλές γνωριμίες με τους Πηνειώτες, επειδή πολλά χρόνια έκανε το ζωέμπορο. Κατά συνέπεια, πολλοί οι γνωστοί του ανάμεσα στους αντάρτες και ιδιαίτερα οι αρχηγοί.

»Ο Πέτρος πολλές φορές μεριμνούσε για τρόφιμα μέσα στα σπίτια του χωριού, με άψογη συμπεριφορά όμως, για ένα καρβέλι ψωμί, μια μπουκάλα κρασί κτλ. Και με τις γνωριμίες του αυτές πολλές φορές προστάτεψε ανθρώπους που τους έφερναν κατηγορούμενους . . . Μερικοί τον έλεγαν κομμουνιστή. Όχι. Οι σχέσεις μας ήταν τέτοιες, ώστε να είμαι σε θέση να γνωρίζω πρόσωπα και πράγματα. Τα ίδια ισχύουν και για τον Νικολή Καρβουνιάρη, που τον ώρισαν φρούραρχο στην Όλγα, καθώς και για τον Θανάση Σερέτη, που τον ώρισαν στρατιωτικό υπεύθυνο.

»Στην Όλγα λοιπόν, έμενε το πρώτο κλιμάκιο της οργάνωσης. Έτσι, εκτός από το σπίτι του Πέτρου Μπλατσάρα, υπήρχε και το σπίτι του Πετράκου Μαραζιώτη, στο οποίο εμαζεύωντο οι αντάρτες και στο οποίο κατέφευγε ο Μπλατσάρας με το θάρρος της συγγένειας. Η μάνα του Πετράκου ήταν αδελφή του Δήμου Κατσάπη. Μεγάλη νοικοκυρά και ο Πετράκος πρόσχαρος και ευγενικός, με πολλές γνωριμίες με τους Πηνειώτες. Βοηθούσε πολύ».

Στη Μπουκοβίνα η απουσία ικανών καθοδηγητικών στελεχών δεν επέτρεψε τη δημιουργία σοβαρής αντιστασιακής υποδομής, αν και η περιοχή προσφερόταν για κάτι τέτοιο λόγω της μεγάλης απόστασής της από τις πλησιέστερες έδρες των αρχών κατοχής. Ορισμένα κατά τεκμήριο σεβαστά πρόσωπα, ώριμης ηλικίας, προσπάθησαν

¹³¹ Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 212-213.

να παρακινήσουν κάποιους νεαρούς προς τον ΕΛΑΣ, αλλά το μόνο που κατόρθωσαν, ήταν να συσταθεί μία υποτυπώδης οργάνωση νεολαίας με δύο άτομα. Οι χωριανοί δεν έδειξαν ενδιαφέρον. Ο μοναδικός αντάρτης ήταν «σώγαμπρος», γεννημένος στα Τσίπιανα και με καταγωγή από τη Χαλαμπρέζα. Έχει μείνει χαρακτηριστική η φράση ενός νεαρού, που αργότερα χρίστηκε «αετόπουλο», όταν ο καπετάνιος ενός τμήματος του ΕΛΑΣ προσπάθησε να τον εντάξει στην οργάνωση· ο νεαρός ρώτησε: «Οι άλλοι πλερώνουν, εσείς θα με πλερώστε;»¹³². Μέσα από το κωμικό στοιχείο φανερώνεται η επιρροή της αντι-εαμικής προπαγάνδας, φορέας της οποίας ήταν μία ομάδα 8-10 ενόπλων της ΕΟΒ με επικεφαλής τον ταγματάρχη Χρίστο Καραχάλιο που πέρασε από το χωριό, τέλη καλοκαιριού 1943. Εάν αποφασίσουμε να αξιοποιήσουμε την αντίδραση του χωριατόπουλου για τις ανάγκες της τεκμηρίωσής μας, συμπεραίνουμε ότι η ομάδα Καραχάλιου υποσχόταν αμοιβή για την ένταξη στη δική της πολιτική οργάνωση· οργάνωση, η οποία ουδέποτε συστάθηκε.

Τελικά ο 38ετής γραμματέας της Κοινότητας της Μπουκοβίνας και άλλος ένας χωριανός 39 ετών αποτέλεσαν την τοπική εκπροσώπηση στη λειτουργία του επαρχιακού δικτύου ανεφοδιασμού του ΕΛΑΣ¹³³.

Σε αντίθεση με το Μπόρσι και την Όλγα, των οποίων η θέση έθετε επιτακτικά το «καθήκον» της δημιουργίας εαμικών βάσεων, στην απομονωμένη Μπουκοβίνα πολιτική οργάνωση θα μπορούσε να ιδρυθεί μόνο έτσι όπως πράγματι συνέβη: με την παρέμβαση του ΕΛΑΣ. Τα επόμενα παραδείγματα φωτίζουν καλύτερα τις διεργασίες οργανωτικής συγκρότησης στις ζώνες ελέγχου του αντάρτικου στρατού.

Στον Ερύμανθο, βόρεια της Δίβρης, εμφανίστηκαν τον Μάιο 1943 οι πρώτες αντάρτικες ομάδες, στελεχωμένες από τις εαμικές οργανώσεις της Πάτρας και της αχαϊκής υπαίθρου¹³⁴. Συγχρόνως ο Θανάσης Πουρνάρας από τη Γορτυνία, επαρχιακό στέλεχος του ΕΑΜ, αναζητούσε θύλακες τοπικής διαθεσιμότητας για τη δημιουργία οργανώσεων ανεφοδιασμού των αντάρτικων ομάδων στην ορεινή περιοχή που είχε επιλεγεί για πεδίο δράσης τους. Έχοντας ενημερωθεί σχετικά με την ατομική διαθεσιμότητα του Λάμπη Κούλου στη Δίβρη, του μήνυσε να τον συναντήσει. Η συνάντηση έλαβε χώρα στις 21-5-1943 κάπου έξω από το χωριό. Ο Πουρνάρας είπε

¹³² Σταθόπουλος, Δάρμας, *προφορικές*. Βλ., Παράρτημα Ι, λ. Αγία Τριάδα (Μπουκοβίνα), υποκατ. «Αετόπουλα».

¹³³ Ο.π. / *Μητρώον αρρένων* Κοινότητος Αγίας Τριάδος (Μπουκοβίνας).

¹³⁴ Πολυζωγόπουλος, Παναγούλης, Φωτεινός, *προφορικές*.

στον Κούλο ότι είχαν βγει αντάρτες στο βουνό με απελευθερωτικό σκοπό και ότι ένα τμήμα τους βρισκόταν στα όρια Αχαΐας-Ηλείας¹³⁵.

Ο Κούλος ήταν απόφοιτος γυμνασίου όπως και ο συγχωριανός και φίλος του Λάμπης Ζαχαριάς, στον οποίο εμπιστεύτηκε τις ειδήσεις από τον Πουρνάρα και με τον οποίο συνάντησε ύστερα από λίγες μέρες έξω από το Καλέντζι Αχαΐας μία ένοπλη ομάδα με αρχηγό τον καπετάν-Νικήτα, κατά κόσμον Νίκο Πολυκράτη, από την Πάτρα. Αποδέκτες της σχετικής πληροφόρησης μετά την επιστροφή των δύο νεαρών στο χωριό τους, έγιναν ορισμένοι χωριανοί με κοινές μαζί τους πατριωτικές ανησυχίες: ένας δικολάβος, δύο δάσκαλοι, ένας έμπορος, ένας αυτοκινητιστής, ένας αγρότης κι ένας αγνώστου επαγγέλματος, πιθανόν μέλος του ΚΚΕ¹³⁶. Οι άνθρωποι αυτοί συνεδρίασαν λίγες μέρες αργότερα για να καθορίσουν τη στάση τους απέναντι στον νέο παράγοντα που εισερχόταν στη ζωή του χωριού: «Ανταλλάξαμε απόψεις και πήραμε την απόφαση να σταθούμε οι Διβριώτες ενωμένοι και να προσφέρουμε ό,τι μπορούμε στην Εθνική Αντίσταση¹³⁷ αλλά να μην εκθέσουμε το χωριό μας σε κινδύνους».

Ο όρος που τέθηκε, φανερώνει ότι από τις διαθέσιμες τοπικές προσωπικότητες έλειπε το ρηξικέλευθο πνεύμα· γι' αυτό χρειάστηκε η παρέμβαση περιφερειακών καθοδηγητών για να συσταθεί οργάνωση. «Σε λίγες μέρες με επισκέφτηκε στο σπίτι μου ένας άγνωστος που μου συστήθηκε με το όνομα Μάριος. Μου είπε ότι είναι εκπρόσωπος του ΕΑΜ. Για πρώτη φορά έμαθα λεπτομέρειες για το ΕΑΜ . . . και τον ΕΛΑΣ . . . Μου είπε τον τρόπο της οργάνωσης και ότι σε λίγες μέρες θαρχόταν να μ' εύρη ο καθοδηγητής του ΕΑΜ που είχε αναλάβει την οργάνωση της Ορεινής Ηλείας που λεγόταν Γεροδήμος».

Ο «τρόπος» είναι η μέθοδος οργανωτικής συγκρότησης, προκαθορισμένη από τον μηχανισμό του ΕΑΜ, υποχρεωτική για τη συμμετοχή στην τοπική επιτροπή. «Δεν πέρασε πολύς καιρός όταν ήρθε και με βρήκε ο Γεροδήμος . . . ύστερα από μια κατατοπιστική συζήτηση γύρω από την οργάνωση και τους σκοπούς της μου ζήτησε πρόσωπα με τα οποία θα μπορούσαμε να στελεχώσουμε την οργάνωση του ΕΑΜ Δίβρης. Ειδοποίησα όσους μπορούσα κείνη τη στιγμή από τους παλιούς και καινούργιους μνημένους στην κίνηση¹³⁸. Συγκεντρωθήκαμε στο Αγρονομείο . . . Μετά από μία κατατοπιστική εισήγηση του Γεροδήμου φτιάξαμε και το πρώτο

¹³⁵ Κούλος, «Η ίδρυση», *Δίβρη*, τχ. 34, σ. 12-13.

¹³⁶ Πολυζωγόπουλος, Παναγούλης, Φωτεινός, *προφορικές*.

¹³⁷ Η χρήση του όρου αποτελεί αναχρονισμό.

¹³⁸ Υπονοεί τη δυναμική της οργανωτικής διαδικασίας.

συμβούλιο . . .»¹³⁹. Δεν υπάρχει πιο καθαρή εξήγηση για το γεγονός ότι έως τότε τα μέλη της «κίνησης» δεν είχαν κάνει σχεδόν τίποτε άλλο από συζητήσεις. Χαρακτηριστική περίπτωση μελών που περιμένουν παρότρυνση, οδηγίες, εντολές, κατευθύνσεις· μονολεκτικά: καθοδήγηση.

Την καθοδήγηση την πήραν με τη μεσολάβηση ενός ανθρώπου που δεν έχει αναφερθεί μέχρι στιγμής: του κομμουνιστή Θανάση Γαλύφα, εργάτη στο εργοστάσιο ζαχαροπλαστικής Ηλιάδη στην Πάτρα, ο οποίος επέστρεψε στο χωριό του εκείνη την εποχή και ανέλαβε τον κρίσιμο ρόλο του μεσολαβητή προς τον ΕΛΑΣ. Η απρόσμενη εμφάνιση μιας ανεξάρτητης ένοπλης ομάδας στην περιοχή¹⁴⁰, στα μέσα Αυγούστου 1943, ήταν προσωρινό επεισόδιο. Με την επικράτηση του ΕΛΑΣ στην περιοχή, το χωριό υπήχθη στον έλεγχό του έως την απελευθέρωση. Η κυριαρχία του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ διερράγη προσωρινά, στη διάρκεια των σύντομων γερμανικών επισκέψεων στις 28-8-1943 και 10-9-43, που φόβισαν τους κατοίκους και ανέδειξαν το βάθος των αντι-εαμικών αισθημάτων τους¹⁴¹.

Άλλα δύο χωριά στην ίδια ορεινή περιοχή, κοντά στα όρια με την Αχαΐα, η Κρυόβρυση (Βερβενή) και τα Καλύβια Κρυόβρυσης που απέχουν 5 χλμ μεταξύ τους, έστειλαν στο μέτωπο της Αλβανίας πάνω από 100 άνδρες¹⁴². Εντούτοις τα πρώτα δύο χρόνια της κατοχής και τουλάχιστον έως την εμφάνιση των πρώτων μονάδων του ΕΛΑΣ στην περιοχή, δεν επέδειξαν αντιστασιακή δράση.

Η Βερβενή υπέστη με βίαιο τρόπο τον κατοχικό νόμο. Την άνοιξη 1942 Ιταλοί εισέβαλαν στο χωριό σε αναζήτηση παράνομου οπλισμού, μάζεψαν τα όπλα που τους έφεραν οι κάτοικοι, κακοποίησαν κάποιους απ' αυτούς και έφυγαν. Το γεγονός δεν προκάλεσε αντιδράσεις. Στα τέλη του καλοκαιριού 1943 πύκνωσε η προπαγανδιστική δραστηριότητα των αντιστασιακών οργανώσεων· τον Αύγουστο, εμφανίστηκε και στη Βερβενή η ένοπλη ομάδα της ΕΟΒ, πήγε στο μαγαζί του Μήτσου Δελέγκου από όπου ο Καραχάλιος μίλησε σε συγκέντρωση των χωριανών και ύστερα αναχώρησε για τη Δίβρη, επόμενο σταθμό της περιοδείας της στην ορεινή Ηλεία, προς αναζήτηση αντιστασιακών ερεισμάτων. Λίγες μέρες αργότερα επισκέφτηκε το χωριό ομάδα του ΕΛΑΣ με επικεφαλής τον υπίλαρχο Ηλία Κονδύλη. Σε αντίθεση με την ΕΟΒ, το ΕΑΜ είχε τοπική οργάνωση, έστω κι αν δεν είχε κάνει αισθητή την παρουσία της έως

¹³⁹ Κούλος, «Η ίδρυση», *Δίβρη*, τχ. 34, σ. 12-13. Χρόνος αφήγησης, τέλη άνοιξης - αρχές καλοκαιριού 1943.

¹⁴⁰ Βλ., εδώ, κεφ. 6, α.

¹⁴¹ *Ο.π.* / Καζάκης, *Οι Γερμανοί*, σ. 72.

¹⁴² Παπαθεοδώρου, *Κρυόβρυση*, σ. 128-140.

τότε. Έτσι οι αντάρτες φιλοξενήθηκαν σε σπίτια, έφαγαν μαγειρεμένο φαγητό και οι αρχηγοί τους είχαν την ευκαιρία να εκφωνήσουν πατριωτικές ομιλίες σε κοινό που ήταν κάπως πιο συγκροτημένο.

«Οι αντάρτες έπρεπε να πείσουν ότι η παρουσία τους ήταν ανταποδοτική. Κυκλοφορούσαν διάφορες διαδόσεις από στόμα σε στόμα για τον αριθμό των ανδρών του [Κονδύλη], για τα κατορθώματά τους, για τον εξοπλισμό τους κλπ. Όλα αυτά απέβλεπαν στη δημιουργία αντιστασιακού κλίματος. Καλλιεργούσαν την πεποίθηση ότι μπορούσαν οι αντάρτες να αντιμετωπίσουν αμέσως και δυναμικά τους Γερμανούς. Μέσα από τα λόγια των ανταρτών φαινόταν ότι η ημέρα της απελευθέρωσης των Ελλήνων από τους Γερμανούς πλησίαζε! Για πρώτη φορά οι κάτοικοι του χωριού άκουσαν συνθήματα για το ΕΑΜ, τον ΕΛΑΣ και την ΕΠΟΝ. [Στις επόμενες επισκέψεις αντάρτικων μονάδων] οι στρατολόγοι και οι καθοδηγητές του ΕΛΑΣ προσπαθούσαν απεγνωσμένα να στρατολογήσουν, ιδίως νέους, για το στρατό τους, χωρίς αποτέλεσμα. Ζητούσαν διευκολύνσεις και εξυπηρετήσεις και τις είχαν. Τα ζώα του χωριού ήταν στη διάθεσή τους. Νέοι άνθρωποι χρησιμοποιούνταν ως σύνδεσμοι για τη μεταφορά μηνυμάτων από το ένα χωριό στο άλλο. Οι γυναίκες συνεχώς ζύμωναν ψωμί για τις ανάγκες του λαϊκού στρατού. Όλα σχεδόν τα σπίτια πρόσφεραν φιλοξενία και κλινοσκεπάσματα στα διερχόμενα από την Κρυόβρυση τμήματα του ΕΛΑΣ. Αυτά κρίθηκαν αρκετά από τους αντάρτες αλλά πληρώθηκαν ακριβά, όταν οι Γερμανοί ήλθαν στο χωριό»¹⁴³.

Πώς «πληρώθηκαν»; Το βράδυ της 11-12-1943, στο πλαίσιο των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων στη βορειοδυτική Πελοπόννησο που κορυφώθηκαν με το ολοκαύτωμα των Καλαβρύτων, γερμανική δύναμη κατέλυσε στο χωριό, έστησε φυλάκια, ερεύνησε τα σπίτια για όπλα και λεηλάτησε τα νοικοκυριά. Την επόμενη μέρα, οι κατακτητές πυρπόλησαν μερικά σπίτια, επειδή βρήκαν παλιά όπλα, γκράδες και εμπροστογεμή, που τα είχαν αφήσει οι παραχειμάζοντες στα πεδινά ιδιοκτήτες τους, Ασημάκης Ασημακόπουλος, Φώτης Παπανικολάου, Θεόδωρος Πανταζής (Νιάμης), Χρήστος Μαρτζάκης, Πάκης Θεοδωρακόπουλος, όλοι ανένταχτοι.

Οι Εαμίτες μαζί με τους συμπαθούντες περιορίζονταν σε 5-6 οικογένειες. Σε γενικές γραμμές οι χωρικοί συμπεριφέρονταν ιδιαίτερος επιφυλακτικά απέναντι στο ΕΑΜ, αλλά όσο κι αν ήθελαν να τηρήσουν «ουδετερότητα», τα γεγονότα χτύπησαν την πόρτα τους. Την περίοδο των γερμανικών εκκαθαριστικών επιχειρήσεων, το 2/12

¹⁴³ Στο ίδιο.

Τάγμα ΕΛΑΣ συγκρούστηκε με μία ανεξάρτητη αντάρτικη ομάδα με αμφιλεγόμενη δράση στην περιοχή, την ομάδα Καραλή, προτού συμπυχθεί στη Βερβενή¹⁴⁴. Σύντομα, νέο επεισόδιο αναστάτωσε τους ρυθμούς των «φιλήσυχων» χωριών. Στις 11-1-1944 συνετρίβησαν πέντε-έξι αμερικανικά αεροπλάνα στον Ερύμανθο· πριν προσκρούσουν στο έδαφος, ξεφορτώθηκαν τις βόμβες τους μακρύτερα για να μην καταστρέψουν τους οικισμούς. Οι κάτοικοι έθαψαν τους νεκρούς αεροπόρους και περιέθαλψαν τους διασωθέντες. Ο Θεόδωρος Μενούνος διέθεσε το σπίτι του για την περίθαλψή τους, την οποία ανέλαβε ο γιατρός Αρίστος Θούας από το Λιβάρτζι Αχαΐας, προσκεκλημένος από το εαμικό-ελασίτικο δίκτυο της ορεινής Ηλείας. Συγχρόνως οι χωριανοί έσπευδαν στα συντρίμια. «Πήγαμε για πλιάτσικο, για τίποτε λάστιχα δηλαδή, που τα χρησιμοποιούσαμε για να φτιάχνουμε σόλες παπουτσιών»¹⁴⁵. Την ίδια ώρα, «τις διάσπαρτες στην περιοχή σφαίρες περιμάζεψαν τα παιδιά και τις χρησιμοποιούσαν στα παιχνίδια τους, με κίνδυνο να διαμελιστούν ή να σκοτωθούν. Ακόμα και τα ατσαλένια μέρη των αεροπλάνων κομματιάστηκαν και μεταφέρθηκαν άλλα στα Τριπόταμα και άλλα στο Αντρώνι, για να γίνουν γεωργικά εργαλεία, κασμάδες, αξίνες και τσεκούρια»¹⁴⁶. Τα μυδραλιοβόλα που διατηρούνταν σε καλή κατάσταση, παραδόθηκαν στον ΕΛΑΣ.

Από την εξιστόρηση αναδεικνύονται οι διάυλοι επικοινωνίας της Βερβενής με τα υπόλοιπα ορεινά και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής, που την καθιστούσαν ιδεώδες αντάρτικο ορμητήριο· αυτή ήταν και η μοναδική χρησιμότητά της για το ΕΑΜ. Πράγματι, η λεπτομέρεια σχετικά με τη φιλοξενία των ανταρτών του ΕΛΑΣ υπό τον υπίλαρχο Κονδύλη επιτρέπει τη διαπίστωση ότι η εξωγενής αυτή οργάνωση δημιουργήθηκε για να συνδράμει το πολιτικό δίκτυο· και μόνο χάρη σ' αυτό το προηγούμενο, απέκτησε ο ΕΛΑΣ προβάδισμα έναντι του αποσπάσματος Καραχάλιου και της ανεξάρτητης ομάδας Καραλή στον ανταγωνισμό επιρροής στο χωριό.

Οι εξωγενείς οργανώσεις που συνέδραμαν τα πολιτικά δίκτυα, ιδρύθηκαν στο δεύτερο στάδιο του αντικατοχικού αγώνα, οπότε πυκνώνουν οι μετακινήσεις των εαμικών επιτελείων από τις πόλεις και τα ημιαστικά κέντρα προς την ύπαιθρο. Οι υπόλοιπες εξωγενείς οργανώσεις, εκείνες δηλαδή που προορίστηκαν να στηρίζουν

¹⁴⁴ Τσουμπρής, *Αναμνήσεις*, σ. 32-34.

¹⁴⁵ Μπούμπαλης, *προφορική*.

¹⁴⁶ Παπαθεοδώρου, *Κρυόβρυση*, σ. 128-140.

αποκλειστικά τον αντάρτικο πόλεμο, ιδρύθηκαν στο τρίτο στάδιο, από την άνοιξη 1943.

στ. Οι σκιώδεις οργανώσεις

Την πιο χαρακτηριστική περίπτωση προσφέρει το Κακοτάρι.

Από το χωριό αυτό επιστρατεύθηκαν και πολέμησαν στα μέτωπα του 1940-41 οι εξής εικοσιδύο (22) κάτοικοι¹⁴⁷: Τουτούνης Δημήτρης (γεν. το 1908) και Γιώργος (γεν. το 1910) του Παναγιώτη, Θεοδωρόπουλος Κώστας (γεν. το 1910) και Ανδρέας (γεν. το 1916) του Θεόδωρου, Θεοδωρόπουλος Γιάννης (γεν. το 1912) και Γιώργος (γεν. το 1913) του Λεωνίδα, Θεοδωρόπουλος Δημήτρης (γεν. το 1915) και Θεόδωρος (γεν. το 1912 ή 1913) του Κώστα, Τσιφρήκας Αντώνης (γεν. το 1904) και Κώστας (γεν. το 1913) του Χαράλαμπου, αδέρφια ανά ζευγάρι· επίσης, οι Τουτούνης Δημήτρης του Χαράλαμπου, γεν. το 1910, Τουτούνης Δημήτρης του Μεγακλή, γεν. το 1916, Πατρώνας Δημήτρης του Ιωάννη, γεν. το 1916, Πατρώνας Ελισαίος του Κώστα, γεν. το 1910, Παναγιωτόπουλος Παναγιώτης του Παναγιώτη, γεν. το 1912, Τσιφρήκας Κώστας Δημητ., Παναγιωτόπουλος Δημήτρης του Γεωργίου, γεν. το 1911, Παναγιωτόπουλος Δημήτρης Γεωρ. (συνωνυμία), Ντίνος Γιάννης του Γεωργίου, γεν. το 1917, Χρυσανθόπουλος Ανδρέας του Νίκου, γεν. το 1905, Σταμόπουλος Χαράλαμπος, Παπαθεοδώρου Θεόδωρος του Χρήστου, γεν. το 1910· σύνολο, 22 άτομα· ίσως και άλλοι, που δεν τους έχει διασώσει η μνήμη.

Οι επιστρατευθέντες βρίσκονταν, το 1943, σε ηλικία από 26 έως 39 ετών. Κανένας από αυτούς δεν προσχώρησε στον ΕΛΑΣ και γενικότερα, κανένας χωριανός δεν διώχθηκε από το μεταπολεμικό κράτος για συμμετοχή στο ΕΑΜ.

Ωστόσο το Κακοτάρι βρισκόταν μέσα στη ζώνη του αντάρτικου πολέμου και δεν θα του επιτρεπόταν από καμία πλευρά να μείνει παρατηρητής των εξελίξεων. Το ζήτημα ρυθμίστηκε με τον ακόλουθο τρόπο: Η πολιτική καθοδήγηση του 2/12 Τάγματος ΕΛΑΣ συνήψε συμφωνία τιμής με τους τέσσερις δημογέροντες του χωριού, ότι οι αντάρτες θα απέφευγαν τις εμφανίσεις στο χωριό με αντάλλαγμα τον τακτικό ανεφοδιασμό τους από τους χωριανούς σε ό,τι χρειαζόνταν. Φαίνεται ότι οι «προεστοί» έμειναν ικανοποιημένοι από τη ρύθμιση και δεν εκδήλωσαν δυσφορία για την παρουσία του ΕΛΑΣ στην περιοχή· και βέβαια, μετέδιδαν το συναίσθημα αυτό στους απλοϊκούς συγχωριανούς τους. Εξυπακούεται ότι η συμφωνία θα διαρκούσε

¹⁴⁷ Θεοδωρόπουλος, Πατρώνας, *προφορικές* / Μητρώον Κακοταρίου.

όσο παρέμεναν τα στρατεύματα κατοχής στη χώρα και θα τερματιζόταν με την απελευθέρωση.

Στον εμφύλιο, οι χωριανοί κλήθηκαν εκ των πραγμάτων να διαλέξουν μεταξύ της επίσημης εξουσίας και της αντικαθεστωτικής, την οποία εκπροσωπούσαν οι αντάρτες του ΔΣΠ. Όπως ήταν επόμενο, η στάση τους έγινε αρνητική απέναντι στους τελευταίους, ωστόσο για άλλη μια φορά αδυνατούσαν να αμφισβητήσουν την αντάρτικη εξουσία και μάλιστα την υπηρετούσαν υποχρεωτικά. Το 1948, ο χωριανός Κώστας Βγενόπουλος, που είχε εντολή από τον ιερέα να οδηγήσει έναν αντάρτη στη Βερβενή, καθ' οδόν τον δολοφόνησε και έσπευσε να ζητήσει προστασία από τον κρατικό στρατό. Η ηγεσία του ΔΣΠ δυσκολεύτηκε να πιστέψει ότι επρόκειτο για ατομική πράξη και προέβη σε αντίποινα: αντάρτες απήγαν τους δημογέροντες από το χωριό και τους εκτέλεσαν¹⁴⁸. Το γεγονός άνοιξε τους ασκούς του Αιόλου. Το μίσος της τοπικής κοινότητας εκδηλώθηκε συνολικά για τους αντάρτες και με αναδρομική ισχύ, χωρίς διαχωρισμό ανάμεσα στις δύο περιόδους του αντάρτικου πολέμου.

Η αδυναμία των πολιτικών κλιμακίων ή των αντάρτικων τμημάτων να ιδρύσουν τοπικές επιτροπές ΕΑΜ, οφειλόταν συχνά στην ύπαρξη τοπικής αντι-εαμικής βάσης. Στου Σέκουλα η αντι-εαμική επιρροή ήταν ιδιαίτερος ευρεία. «Δεν κατασκηνώσαμε ποτέ εκεί και οι καπεταναίοι έλεγαν: μακριά από του Σέκουλα και τη Δαφνούλα»¹⁴⁹. Ο φόβος ότι οι αντι-εαμίτες θα κατέδιδαν τις κινήσεις του ΕΛΑΣ είτε στις κατοχικές αρχές είτε σε κάποιο αντίπαλο αντάρτικο σχηματισμό, είναι ολοφάνερος. Παρόλα αυτά, για να μην αφεθεί το πεδίο εντελώς ελεύθερο στον εχθρό, τα καθοδηγητικά κλιμάκια του ΕΑΜ φρόντιζαν κατά διαστήματα να κάνουν αισθητή την παρουσία τους: «4 Μάρτη [1944]. Μπελούσι-Σέκουλα-Μαχαλά ομιλία»¹⁵⁰. Στις περισσότερες περιπτώσεις υπήρχε κάλυψη από τμήματα του ΕΛΑΣ.

Ολοκληρώνουμε με την Πλατανίτσα, όπου οργάνωση δεν υπήρξε και για τον πρόσθετο λόγο ότι το χωριό νέκρωνε τους χειμερινούς μήνες. Το υπόλοιπο διάστημα οι κάτοικοι, όλοι κτηνοτρόφοι και διπλοκάτοικοι, υπάκουαν στην εξουσία του ΕΛΑΣ αλλά από φόβο και μόνο. Οι αντάρτες, οι οποίοι «είχανε πολιτοφυλακή»¹⁵¹ εκεί, τους χρησιμοποιούσαν για μεταφορείς και για συνδέσμους. Ο ΕΛΑΣ διεξήγαγε πολλές επιχειρήσεις κατά των γερμανικών δυνάμεων με ορμητήριο το χωριό, σημιάδι ότι δεν συναντούσε εμπόδια στην περιοχή.

¹⁴⁸ Θεοδωρόπουλος, Πατρώνας, *προφορικές*.

¹⁴⁹ Νικολόπουλος Παν., αντάρτης του ΕΛΑΣ από την Τριφυλία, *προφορική μαρτυρία*.

¹⁵⁰ Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*.

¹⁵¹ Πρόσωπα του οικογενειακού κλάδου Παπακανέλλου, *προφορικές*.

Οι σκιώδεις οργανώσεις ανάγονται στο τρίτο στάδιο του αντικατοχικού αγώνα, προς το τέλος του.

ζ. Τα κοινά ειδοποιά χαρακτηριστικά των οργανώσεων

Οι αποδέκτες του εαμικού μηνύματος ήσαν κατά συντριπτική πλειονότητα εργάτες και αγρότες: δύο κατηγορίες πληθυσμού που αντιδρούν στην αθλιότητα του βιοτικού τους επιπέδου με εντυπωσιακά διαφορετικούς τρόπους. Εξαγγέλλοντας την επανάσταση, η εργατική τάξη μεθοδεύει την αυτοκατάργησή της· πάνω στο τέλμα του δικού της βίου η αγροτική τάξη διαιωνίζει την αυτοπεριφρόνησή της. Σε αντίθεση με τον εργάτη, ο χωρικός δεν έχει πρόταγμα· κάτι περισσότερο, είναι ολότελα ξένος προς την ιδέα του προτάγματος. Για να μη συντριβεί ο εαμίτης καθοδηγητής από τη φαντασιακή ακινησία του αγροτικού κόσμου κατά την επαφή μαζί του, έπρεπε να τη χτυπήσει στο μαλακό της υπογάστριο, μεταθέτοντας το κέντρο βάρους του μηνύματος από το νόημα στην εντύπωση.

«[Στου Κοσκινά, 1943-1944] οι αρχηγοί των αντάρτικων ομάδων δεν έχαναν την ευκαιρία να βγάζουν λόγους και να κάνουν τη σχετική «διαφώτιση» στους κατοίκους . . . Όμως αυτό που έχει σημασία δεν ήταν τόσο αυτά που έλεγαν, επειδή αυτοί οι καπεταναίοι ήσαν άγνωστοι στο χωριό και κανένας δεν τους πίστευε, αλλά κυρίως ο τρόπος που τα έλεγαν και η προσωπικότητα του κάθε αρχηγού. Και αυτοί που έκαναν τις ομιλίες, ήξεραν καλά να χρησιμοποιούν τη γλώσσα, να μιλάνε στις καρδιές των χωρικών, να χρησιμοποιούν μειλίχιο ύφος και ευγενικούς τρόπους, να εκμεταλλεύονται το περιβάλλον της εκκλησίας και να επηρεάζουν έτσι τον κόσμο»¹⁵².

Είπαμε και νωρίτερα ότι ο χωρικός εκτιμούσε τις αξίες στις οποίες ο ίδιος δεν συμμετείχε: ακαδημαϊκή παιδεία, αστική επαγγελματική ειδίκευση, εξωγενή βιώματα, πολιτική εμπειρία, οικονομική επιφάνεια. Σύμφωνα με το θέσφατο της εαμικής καθοδήγησης, μόνο εάν συγκέντρωνε ορισμένες από αυτές τις ιδιότητες μπορούσε ο κομιστής του εθνικού-απελευθερωτικού μηνύματος να το μεταδώσει στον χωρικό. Σε αντιδιαστολή προς τις εμπειρίες του χωρικού, θα χαρακτηρίσουμε «κοσμοπολίτες» τους φορείς των τριών πρώτων ιδιοτήτων και «άρχοντες» τους φορείς των άλλων δύο.

Μια επεξήγηση είναι απαραίτητη. Ο μπαλωματής, ο ξυλουργός ή ο πιλοποιός, οι οποίοι προπολεμικά, σε ανύποπτο χρόνο, είχαν δεχθεί κομμουνιστική διαφώτιση

¹⁵² Σκαλτσάς, *Στις όχθες*, σ. 113-114.

από τους έμπειρους κομματικούς καθοδηγητές τους, αναγνωρίζονται ως φορείς μιας ιδεολογίας που δεν διαφοροποιείται απλώς από τις παραστάσεις του αγροτικού κόσμου αλλά αποτελεί τον πυρήνα του στρατηγικού προτάγματος του ΕΑΜ. Ακριβώς το πανανθρώπινο στοιχείο της ιδεολογίας αυτής αντί να ακυρώνει, εμπνέει την εθνική προσπάθεια και δικαιώνει για τους φορείς της τον χαρακτηρισμό κοσμοπολίτης. Κατά τον ίδιον τρόπο, ο χτεσινός αφέντης, σατράπης, τοκογλύφος κτηματίας ο οποίος συστρατεύεται στο ΕΑΜ, ενισχύει με το κύρος που ως πρόκριτος αντλεί από τους μηχανισμούς αναπαραγωγής της ταξικής κοινωνίας τη συλλογική προσπάθεια για την κατάργησή της. Έτσι απεκδύεται τον εξουσιαστικό του ρόλο, απαλλάσσεται από τις μιαρές του ιδιότητες και αναγορεύεται ως πραγματικός άρχοντας στον τοπικό του χώρο.

Σχετικά με την ορολογία της ταξινόμησης των οργανώσεων σημειώνουμε:

Κομμουνιστικός πυρήνας ονομάζεται η τοπική κομμουνιστική διαθεσιμότητα που δημιούργησε την αυτοσύστατη ή την παράγωγη οργάνωση. Ο χαρακτηρισμός δεν συμπεριλαμβάνει τα ιδρυτικά της πρόσωπα.

Ο όρος συγγενικοί δεσμοί αναφέρεται στο πλέγμα των οικογενειακών και συγγενικών σχέσεων χάρη στο οποίο δημιουργήθηκε και συντηρήθηκε η οργάνωση.

Η οργάνωση που χειραγωγείται από στελέχη κοσμοπολίτικου ή αρχοντικού χαρακτήρα, λαμβάνει τον αντίστοιχο χαρακτηρισμό ανεξάρτητα από τον αριθμό των αγροτών μελών της. Η οργάνωση που αποτελείται μόνο από αγρότες ή επηρεάζεται ανεπαίσθητα από τους άλλους παράγοντες, θεωρείται αγροτικού χαρακτήρα. Όποτε η συμβολή στην οργανωτική λειτουργία των ετερόκλιτων αυτών παραγόντων κρίνεται ισόρροπη, η οργάνωση θεωρείται μεικτού χαρακτήρα. Η ταξινόμηση υπαγορεύεται από τη σκοπιμότητα, να αναδειχθεί η πολυσημία της κοινωνικής εκπροσώπησης στο ΕΑΜ και μέσω αυτής να καταδειχθούν οι διαφορές τακτικού προσανατολισμού μεταξύ των οργανώσεων.

Ο όρος διαφοροποίηση παραπέμπει στην εξειδίκευση της λειτουργίας, τελικά στην ισχύ της οργάνωσης. Συχνά ο βαθμός διαφοροποίησης είναι προφανής από την απλή παράθεση των εαμικών κλάδων (ΕΑ, ΕΠΟΝ, ΕτΑ, ΕΠ, μαχητική ομάδα).

Στις περιπτώσεις ανεπαρκούς τεκμηρίωσης, οι αξιολογικοί χαρακτηρισμοί στα ανωτέρω πεδία παρατήρησης παραλείπονται.

Κεφάλαιο 4

Η φυσιογνωμία του Εαμίτη

α. Η αυθεντία του καθοδηγητή

Οι καθοδηγητές του πρώτου σταδίου ανάπτυξης του κινήματος φέρουν κυρίως κοσμοπολίτικες εμπειρίες.

Ο πολιτικός υπεύθυνος ΕΑΜ στο Καπελέτο, Κώστας Γκούμας, κάτοικος Λυών πριν από τον πόλεμο, ναυτεργάτης το επάγγελμα, είχε πολεμήσει στον ισπανικό εμφύλιο μέσα από τις τάξεις των ΔΤ εναντίον του φασιστικού στρατού¹⁵³. Μετά την άτυχη κατάληξη του πολέμου για τη δημοκρατική παράταξη, ήρθε στην Ελλάδα και ύστερα από σύντομη διαμονή στην Πάτρα, αρραβωνιάστηκε και εγκαταστάθηκε στο Καπελέτο, γενέτειρα της μηστής του. Την ίδια εποχή επέστρεψαν στη γενέτειρά τους από την Αθήνα, για να καλύψουν τις επισιτιστικές τους ανάγκες, οι τέσσερις κομμουνιστές αδελφοί Παναγιωτόπουλου· οι δύο ήσαν κουρείς. Συνδυασμός κοσμοπολιτισμού και ιδεολογίας, όρισε το πλαίσιο της οργανωτικής συγκρότησης προσδίδοντας σ' αυτή την παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας χαρακτηριστικά σκληρού κομμουνιστικού πυρήνα. Είναι ενδεικτικό ότι μετά τη Βάρκιζα διώχθηκαν και τα πέντε βασικά στελέχη της¹⁵⁴.

Ο πολιτικός υπεύθυνος ΕΑΜ στου Κούκουρα, Κώστας Γιάνναρος, μέλος του ΣΕΚΕ, επιστρατευμένος το 1922, λιποτάκτησε με βουτιά στο λιμάνι του Βόλου από το πλοίο που τον μετέφερε στη Μικρά Ασία, εφαρμόζοντας τη γραμμή του κόμματος για ειρήνη. Στην κατοχή φιλοξενούσε τον Δημητράκη Παναγιωτακόπουλο της ΠΕ, στις συχνές περιοδείες του από τον Πύργο. Επιτελικό έργο στην αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση επιτελούσαν επίσης ο Αυγέρης Καραγιάννης, αγρότης, στέλεχος του ΚΚΕ και ο αδελφός του Κώστας Καραγιάννης, κατοπινά γραμματέας αχτίδας, που σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου¹⁵⁵, λίγες ώρες πριν από την απελευθέρωση της πόλης¹⁵⁶.

Η γεωμετρική αύξηση της τοπικής διαθεσιμότητας στο Βρεστό, με την ένταξη των οικογενειών Γεωργακόπουλου, Δημητρούλη και Θανάσουλα, αποδίδεται στον ξυλουργό Γιώργη Λαμπρόπουλο, τον επιλεγόμενο μπολσεβίκο. Για τους νέους της

¹⁵³ Παλαιοιολογόπουλος, *Έλληνες αντιφασίστες*, σ. 124-125.

¹⁵⁴ Για την οργάνωση Καπελέτου: Παναγιωτόπουλος Γ., Πολυζωγόπουλος, *προφορικές*.

¹⁵⁵ Επιτροπή, «Αγωνιστές», σ. 9, αρ. 198 / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9/9/1945, σ. 1.

¹⁵⁶ Για του Κούκουρα: Γιάνναρου-Νικολάου, Γκρουμούτης, *προφορικές* / Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

οργάνωσης δύσκολα θα μπορούσε να βρεθεί καλύτερο πρότυπο από αυτόν τον «μαρξιστικά καταρτισμένο» προλετάριο, με τη βιωματική πείρα από τους βαλκανικούς πολέμους του 1912-1913 και το μικρασιατικό μέτωπο του 1922¹⁵⁷.

Μείγμα κοσμοπολίτικου και αρχοντικού τύπου εμπειριών εκπροσωπεί ο αδιαφιλονίκητος τοπικός ηγέτης στην Κουκουβίτσα¹⁵⁸, Ανδρέας Λαμπρόπουλος του Ανδρέα και της Νικολίτσας. Γεννήθηκε το 1908, ορφάνεψε από πατέρα προτού γεννηθεί και από μητέρα στα πέντε (5) του χρόνια και μεγάλωσε στα χέρια του θείου του από μητέρα, Θεόδωρου Θεοδωρακόπουλου. Στη νεανική του ηλικία απόλαυσε απόλυτη ελευθερία, ανεπιφύλακτη στήριξη και άφθονα υλικά μέσα. Καθώς δεν του ζητήθηκε ποτέ να εργαστεί, εξελίχτηκε σε ανεπάγγελτο πολυπράγμονα, που αφιέρωνε τον χρόνο του, εκτός από το διάβασμα, σε ταξίδια σε Αμαλιάδα, Πάτρα, Αθήνα. Με τον αέρα της οικονομικής άνεσης έκανε πολλές γνωριμίες, ιδιαίτερα στην Αμαλιάδα. Σύμφωνα με τη λαϊκή πρόσληψη, «είχε λέγειν, ήτανε ρήτορας και μυαλό της εποχής», εν ολίγοις «έκοβε το κεφάλι του». Λόγω χαρακτήρα, μπόρεσε να γίνει ο εμπνευστής, όχι όμως και ο στυλοβάτης μιας οργάνωσης, η οποία για να επιβιώσει, χρειάστηκε να περιέλθει στην ευθύνη πιο μετριοπαθών αλλά και πιο μεθοδικών ανθρώπων.

Οι συγγενικοί δεσμοί επέδρασαν καταλυτικά στην ίδρυση της αυτοσύστατης εσωστρεφούς οργάνωσης της Κουκουβίτσας, η οποία βρίσκεται σε απομονωμένη δεσπόζουσα θέση πάνω από τα χωριά του τομέα Λετρίνων, στα προύλαια της ορεινής ζώνης, σε περιοχή πρόσφορη για αντάρτικες επιχειρήσεις. Η τοπική επιτροπή ΕΑΜ βασίστηκε στους τρεις γιους του Ανδρέα Μιχαλόπουλου¹⁵⁹, αν και όχι στον ίδιο προσωπικά. Ο Γιώργης, απόφοιτος σχολαρχείου, ορίστηκε πολιτικός υπεύθυνος και πρόεδρος του λαϊκού δικαστηρίου. Ο Νίκος, που «ούτε να διαβάσει καλά-καλά δεν ήξερε», ανέλαβε στρατιωτικός υπεύθυνος με την εμπειρία του από τον πόλεμο στα μακεδονικά οχυρά και λίγο αργότερα τοποθετήθηκε επικεφαλής της «ομάδας κρούσης του τομέα Λετρίνων»¹⁶⁰. Αμφότεροι καθώς και ο τρίτος αδελφός, ο Κώστας, ήσαν αγρότες· κι εδώ βρίσκεται η καινοτομία σε σχέση με τα προηγούμενα παραδείγματα.

¹⁵⁷ Για την οργάνωση Βρεστού: Δημόπουλος, *προφορική*.

¹⁵⁸ Για την τοπική οργάνωση και τον Λαμπρόπουλο: Θεοδωρακόπουλος Στ. Παναγ., *προφορική*.

¹⁵⁹ «Αναγνωρισμένου», *Η Ευθύνη*, 21/5/84.

¹⁶⁰ Κοσμίδης, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92.

Οι πρωτεργάτες στη συγκρότηση και λειτουργία της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ στην Κεραμιδιά¹⁶¹ ήσαν δύο κομμουνιστές: ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Τάκης Τερζής, υποδηματοποιός το επάγγελμα και ο απόφοιτος σχολαρχείου Γιάννης Δημοσθ. Καραθανάσης, «διαβασμένος» αγρότης. Στο τρίτο στάδιο του αντικατοχικού αγώνα στρατολογήθηκαν στον ΕΛΑΣ. Ο Τερζής κατέληξε υπασπιστής στο 2^ο Ανεξάρτητο Τάγμα Ηλείας¹⁶² και ο Καραθανάσης ανέλαβε καπετάνιος μονάδας με το ψευδώνυμο Ανδρούτσος. Τους διαδέχθηκε στην κεφαλή της οργάνωσης ο Νίκος Αντωνόπουλος (Κόκκινος) που δεν είχε τη δική τους προετοιμασία και ίσως εκεί οφείλεται το γεγονός ότι «γύρισε μετά»¹⁶³.

Η τοπική επιτροπή της Βροχίτσας¹⁶⁴ και ο τομέας Λετρίνων απέκτησαν στο τέταρτο στάδιο του αντικατοχικού αγώνα ένα δραστήριο στέλεχος ύστερα από μια μικρή προσωπική οδύσσεια, τον Γιάννη Κων. Φιλιππόπουλο από το Σκούπι Καλαβρύτων. Εγκατεστημένος προπολεμικά στην Πάτρα, εργάτης στην Πειραιϊκή-Πατραϊκή, εγγράφηκε στο ΚΚΕ το 1934, υπό την επιρροή ενός κύκλου πολιτικών εξόριστων από την Καβάλα, στα πρόσωπα των οποίων αναγνώριζε ήρωες στην υπηρεσία μιας καινούριας, ακαταμάχητης ιδέας. Την ιδεολογία αυτή υπηρετούσε πλέον και ο ίδιος, όταν εγκαταστάθηκε στον Πειραιά, για να εργαστεί στη «Χρωπεί». Με την έναρξη της κατοχής επέστρεψε στη γενέτειρά του, όπου άρχισε να συγκροτεί κομμουνιστικές τριάδες. Είναι προφανές ότι στον Πειραιά συνδεόταν με κάποιον κομματικό πυρήνα και ότι ο καθοδηγητής του, εφαρμόζοντας την κομματική γραμμή, του συνέστησε να μεταβεί στον χώρο που γνώριζε καλύτερα.

Ωστόσο η συμμετοχή του στο ΕΑΜ αποκαλύφθηκε στις ιταλικές αρχές, οι οποίες τον συνέλαβαν την άνοιξη 1942 στο Σκούπι. Κρατήθηκε περίπου ένα χρόνο σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως σε Τρίκαλα-Λάρισα, απολύθηκε το Πάσχα 1943 και επέστρεψε στο χωριό, όπου επανεντάχθηκε στο εαμικό δίκτυο. Για άλλη μια φορά η επιτελική του δράση και μάλιστα σε επαρχιακό επίπεδο πλέον, τον εξέθεσε σε άμεσο κίνδυνο· μετά από 5-6 μήνες κάποιοι τον κατέδωσαν στις αρχές. Για να μη συλληφθεί πάλι, αναγκάστηκε να αναχωρήσει, τη φορά αυτή για τη Βροχίτσα, όπου ζούσε η οικογένειά του· εκεί τον πλησίασε ο Νίκος Γεωρ. Ψυχογιός της τοπικής επιτροπής και του μετέφερε εντολή της επαρχιακής καθοδήγησης να ενταχθεί στον μηχανισμό

¹⁶¹ Ρούτσης, *προφορική* / Ντελόπουλος, *Κεραμιδιά*, σ. 106-107.

¹⁶² ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 369.

¹⁶³ Ρούτσης, *προφορική*.

¹⁶⁴ Φιλιππόπουλος Ιω. Κων., Βέρρος, Βασιλόπουλος, *προφορικές* / Α.Μ., Μαρνέρος, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*, α' όψη κασέτας (βλ., και λ. Ρόμεσι) / Αρχείο ΚΜΙΕΑ για την Ηλεία / Κοσμίδη, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92.

της. Έκτοτε ο Φιλιππόπουλος έμεινε μέλος της τομεακής Λετρίνων και συγχρόνως της αντίστοιχης αχτιδικής, έως την απελευθέρωση.

Ο Φιλιππόπουλος ανήκε στα σεσημασμένα μεσαία επιτελικά στελέχη όπως ο Σπ. Αναγνωστόπουλος¹⁶⁵, τα οποία απομακρύνονταν με εντολή της καθοδήγησης από τις καυτές περιοχές για να συνεχίσουν με μεγαλύτερη ασφάλεια το έργο τους. Με τη διαφορά ότι στη Βροχίτσα υπήρχε οικογενειακή στέγη και δεν χρειάστηκε να επιστρατευθεί ο μηχανισμός της οργάνωσης, όπως έγινε στον Πύργο. Εκεί όμως όπου απλούστατα δεν υπήρχε διαθεσιμότητα, η εμμονή του ΚΚΕ να υπάρχει οργάνωση «για να μην αφήσουμε το χωριό στην αντίδραση», όπως έλεγε στερεότυπα ο κάθε «αχτιδικός»¹⁶⁶, επέβαλλε εμβολωματικές λύσεις.

Στου Κλινδιά, πρότυπο απομονωμένου οικισμού, χωρίς γειτονικό δίκτυο οικισμών ή δρόμους που να οδηγούν σ' αυτόν, η πραγματικότητα της κατοχής έγινε μόλις άπαξ αισθητή: «Ήρθαν Ιταλοί και μας πήρανε τα όπλα· βαρέσανε πολλούς. Γερμανοί δεν ήρθανε»¹⁶⁷. Πέρασαν τα τριάμισι χρόνια της κατοχικής διακυβέρνησης και οι χωρικοί δεν είδαν γερμανό στρατιώτη, τους έμεινε όμως η δυσάρεστη εμπειρία από τη βίαιη αποστέρωση ενός βασικού βιοτικού μέσου. Πάντως οι χωρικοί δεν έβγαλαν από την ιταλική εισβολή τα συμπεράσματα που θα ήθελαν οι εαμίτες καθοδηγητές, για την ανάγκη αντίδρασης στο καθεστώς κλπ.

Ορεινό χωριό, μέσα στο πεδίο κινήσεων των αντάρτικων τμημάτων, δεν θα μπορούσε να αφεθεί ουδέτερο. Τον Ιούλιο 1943 έφθασε στου Κλινδιά ένα τμήμα του ΕΛΑΣ με τον καπετάνιο Δήμο Καμαρινό. Μπροστά στον καπετάνιο και το επιτελείο του βρέθηκε ένας χωριανός, ο Θανάσης Γιαννόπουλος (Ντασουράς), ο οποίος «διάβαζε, θυμόταν [ως εκ τούτου] ήτανε λόγιος [και] έγινε το δεξί τους χέρι· αυτός ήτανε ο πιο έμπιστος των ανταρτών». Οι συγχωριανοί του πιστεύουν ότι προσχώρησε στους αντάρτες από συμφέρον, αφού «έτρωγε κι έπινε μαζί τους». Στη σκιώδη οργάνωση που δημιουργήθηκε, εντάχθηκε και ο γιος του, Βασίλης¹⁶⁸. Εντούτοις για να ολοκληρωθεί το οργανωτικό σχήμα, βρέθηκε και τρίτος, που ορίστηκε στρατιωτικός υπεύθυνος: ο Αναστάσης Βασ. Αγγελόπουλος, 31 ετών, απόφοιτος δημοτικού, αγρότης βέβαια, με το βασικό προσόν για την περίπτωση ότι το 1933 είχε

¹⁶⁵ Βλ., κεφ. 2, σ. 43.

¹⁶⁶ Κατερίνης, *σχόλιο-εκτίμηση*.

¹⁶⁷ Αγγελόπουλος Αναστάσης Βασ., Αγγελόπουλος Γιάννης του Νικήτα, *προφορικές*.

¹⁶⁸ Αυτοί οι δύο και μόνον αυτοί, κακοποιήθηκαν από εκτελεστικά όργανα του καθεστώτος μετά τη Βάρκιζα.

διατελέσει λοχίας στον στρατό. «Εγώ έδινα τα σημειώματα», λέει ο ίδιος, εννοώντας ότι ήταν ο σύνδεσμος με τα τμήματα του ΕΛΑΣ.

Από το χωριό κανένας νέος δεν στρατολογήθηκε, ούτε στον αντάρτικο στρατό ούτε στην πολιτική οργάνωση. «Ηρθε ο Δήμος ο Καμαρινός από την Αμαλιάδα για να οργανώσει τα παιδιά και τα παιδιά λακάγανε· κι εγώ λάκισα»¹⁶⁹. Τον ίδιο μήνα, Ιούλιο 1943, ιδρύθηκε στου Κλινδιά το αρχηγείο Ερυμάνθου από τους καπετάνιους Ανέστη και Βασίλη και άρχισαν εξορμήσεις των τμημάτων στα γύρω χωριά για τη δημιουργία οργανώσεων¹⁷⁰. Εμφανίστηκε τότε το οξύμωρο της λειτουργίας εντός - και δια μέσου - του αντάρτικου μηχανισμού ενός κέντρου στρατολόγησης στου Κλινδιά, ενώ το ίδιο το χωριό παρέμεινε ανύπαρκτο ως τοπική εαμική βάση, με οργάνωση μηδενικής διαφοροποίησης. Το οξύμωρο παρατάθηκε έως την απελευθέρωση.

β. Η διαθεσιμότητα των μελών και η εγρήγορση των νέων

Κάτω από τους προβεβλημένους τοπικούς ηγέτες στέκονταν οι μετριοπαθείς Εαμίτες, οι άνθρωποι με τη βαθιά, αταλάντευτη πίστη στο εαμικό πρόταγμα, στους οποίους βασιζόταν κατά το μεγαλύτερο μέρος η εφαρμογή των σχεδίων της ηγεσίας, η ανάδειξη των ίδιων των ηγετών και συνολικά η λειτουργία των οργανώσεων.

Στην Κουκουβίτσα θα είχαν περάσει απαρατήρητοι οι Χρήστος Γεωρ. Δημήτρουλας, Σωτήρης Ιω. Νικολόπουλος και Γιώργης Κων. Μόσχοβος, μέλη της τοπικής επιτροπής από την αρχή, εάν δεν συνέβαινε ένα γεγονός που τους δικαίωσε αναδρομικά. Από έρευνα των κατασταλτικών μηχανισμών του μεταβαρκιζιανού κράτους στα ψηφοδέλτια του εκλογικού τμήματος της Βροχίτσας, στο δημοψήφισμα της 1-9-1946 για το πολιτειακό, αποκαλύφθηκε ότι ψήφισαν και οι τρεις υπέρ της αβασίλευτης Δημοκρατίας, αψηφώντας το καθεστώς τρομοκρατίας εις βάρος της δημοκρατικής παράταξης.

Ο κουρέας Δημήτρης Δημητρακόπουλος στο Λυκούρεσι¹⁷¹ δεν ανήκε στα επιτελικά στελέχη της τοπικής διαθεσιμότητας, ωστόσο ο ρόλος που διαδραμάτισε, υπήρξε ανάλογος μιας επιτελικής προσωπικότητας: μεταδίδοντας ο ίδιος, στον χώρο μιας ετεροπροσδιοριζόμενης οργάνωσης μέσης διαφοροποίησης μέσα σε περιοχή αντάρτικων επιχειρήσεων, την εμπειρία από τη θητεία του ως οδηγού οχημάτων στο

¹⁶⁹ Αγγελόπουλος Ιω., *προφορική*.

¹⁷⁰ Κράγκαρης, «Η άνοδος», λεύκωμα *Πονήρης* κλπ.

¹⁷¹ Γκούβας, Γκούβα, *προφορικές*.

μικρασιατικό μέτωπο, έθεσε, χωρίς να το επιδιώξει ούτε καν να το αντιληφθεί, ένα ύψος προσδοκιών αγωνιστικής προσφοράς και μαχητικότητας μέσα στην οργάνωση, που την έκανε στο σύνολό της πιο δραστήρια απ' ό,τι θα ήταν χωρίς τη συνεισφορά του αυτή.

Στο Μάτεσι, η οργάνωση πέτυχε υψηλή διαφοροποίηση χάρη στην εγρήγορση των μελών της. «Η ζωή κυλούσε φυσιολογικά, το σχολείο λειτουργούσε, η λαϊκή αυτοδιοίκηση ήταν καλή στη δουλειά της. Μαζί με το ΕΑΜ έβγαζαν υπεύθυνο της ημέρας ο οποίος ήταν υποχρεωμένος να παρατηρεί τα πάντα και να ελέγχει ποιοι περνούσαν από το χωριό, έκανε και γιορτές η ΕΠΟΝ και διασκεδάζε ο κόσμος»¹⁷².

Λίγο έξω από την Παλαιόπολη και τα Καλύβια της, χωριά υπό συνεχή εαμικό έλεγχο, είχε εγκατασταθεί για μεγάλο διάστημα η καθοδήγηση του ΕΑΜ και του ΚΚΕ της επαρχίας Ανδραβίδας-Γαστούνης· σκοπιές ειδοποιούσαν για ενδεχόμενες κινήσεις των στρατευμάτων κατοχής¹⁷³. Σε κάθε επίσκεψη αντάρτικου τμήματος, η οργάνωση προσέφερε την υποδομή για τη φιλοξενία του. Το πρώτο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου 1943, πέρασε από την περιοχή ο 2/1/12 Λόχος ΕΛΑΣ και κατέλυσε στην Παλαιόπολη¹⁷⁴. Εξάλλου, περιγράφεται¹⁷⁵ το δείπνο που έδωσε η οργάνωση στους αντάρτες, τον Αύγουστο 1944, αμέσως μετά τη φυγή των Γερμανών από την περιοχή και εν όψει της οριστικής αποχώρησής τους από την Ηλεία. Από τους καπεταναίους που φιλοξενήθηκαν στα δύο χωριά με τα τμήματά τους, χάρη στην ακούραστη ενεργητικότητα των μελών της τοπικής επιτροπής, αναφέρονται ο Γιάννακας και ο Νικήτας (Νίκος Πολυκράτης) από την Αχαΐα.

Η Όλγα, από τα ορεινά χωριά της περιοχής του Τραγανού και κομβικό σημείο διέλευσης των τμημάτων του ΕΛΑΣ καθώς και των πολιτικών στελεχών στις μακρές μετακινήσεις τους σε δυτική-ανατολική κατεύθυνση, ήταν τόπος συνεδριάσεων και ανταλλαγής πληροφοριών, προσωρινή έδρα της ΝΕ του ΕΑΜ και της ΠΕ του ΚΚΕ και μόνιμη έδρα της μαχητικής ομάδας της περιοχής. Τη μοναδική πρόσβαση στο χωριό την προσέφερε ο δρόμος από το Τραγανό. «Στον δρόμο αυτό και εκεί όπου είναι η εκκλησία, τοποθετούσαν [οι υπεύθυνοι του ΕΑΜ] ένα φρουρό, άνδρα ή γυναίκα, για να επιβλέπει μήπως φανεί κανένα γερμανικό απόσπασμα και ακόμη, να ελέγχει τους εισερχόμενους, ξένους και αγνώστους. Σύμφωνα με τις διαταγές, καθένας από τους ξένους και αγνώστους έπρεπε να έχει σημείωμα από την οργάνωση

¹⁷² Βασιλόπουλος, *Μνήμες*, σ. 21.

¹⁷³ Καγιανός Δημ. Νικολ., Αγγελόπουλος Αλέξης Αγγ., Καπελιώτης, Αλεξόπουλος Αλ., *προφορικές*.

¹⁷⁴ Τσουμπής, *Αναμνήσεις*, σ. 26-27.

¹⁷⁵ Κάνδυλας, *Ο Πατέρας*, σ. 33-40, ιδ. σ. 23.

του χωριού που ερχόταν. Η φρούρηση δε αυτή ήταν ημέρα και νύχτα»¹⁷⁶. Το καλοκαίρι 1944 η περιφρούρηση απέκρουσε απόπειρα ταγματασφαλιτών να προσεγγίσουν το χωριό. «Πλακωθήκαμε εκεί, καμπόσα σμπάρα, με τα μυδράλια και τα λοιπά, και τους κυνηγήσαμε»¹⁷⁷.

Στη ζώνη Ορεινή Ηλεία, μία σειρά από χωριά περιλήφθηκαν τον Φεβρουάριο 1944 στη «ζώνη ευθύνης» για άντληση στρατιωτικών πληροφοριών για λογαριασμό του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ: Καρατούλα, Βαρβάσινα, Λατζόι, Σόπι, Μαγούλα, Ωλενα. Μέλη των αντίστοιχων οργανώσεων επιφορτίστηκαν με αυτό το καθήκον. Ένας λοχαγός του ΕΛΑΣ εγκαταστάθηκε σε ένα σπίτι μεταξύ Καρατούλα και Μαγούλας για να επεξεργάζεται τις πληροφορίες που συγκεντρώνονταν¹⁷⁸. Από εκείνη την ημέρα διαφοροποιήθηκαν τα καθήκοντα μέσα στην οργάνωση, καθώς ενισχύθηκαν οι σκοπιές, πύκνωσαν οι πορείες και αυξήθηκε η επιφυλακή των μελών τόσο στον τομέα της συλλογής πληροφοριών όσο και της προστασίας των καθοδηγητικών στελεχών.

Έχουν καταγραφεί περιστάσεις, κατά τις οποίες τα μέλη μιας κοινότητας επιστράτευσαν την επινοητικότητα τους για να δώσουν λύσεις σε κρίσιμα ζητήματα. Το καλοκαίρι 1944, γερμανικό απόσπασμα προσέγγισε το Λατζόι και ο πρόεδρος της Κοινότητας, Κυριάκος Μπεχράκης, πρώην αστυνομικός από τη Μάνη, χτύπησε τις καμπάνες για να φύγουν οι κάτοικοι. Οι Γερμανοί τους πρόλαβαν, τους έφεραν στην πλατεία και ρώτησαν τον πρόεδρο απειλητικά, γιατί χτύπησε την καμπάνα. Η απάντησή του, «για να σας φέρουνε ψωμί να φάτε, να σας περιποιηθούμε», υπήρξε αρκετά πειστική ώστε να μεταστραφεί η διάθεση του επικεφαλής αξιωματικού, ο οποίος απέσυρε ειρηνικά το απόσπασμά του από το χωριό¹⁷⁹.

Άλλοτε πάλι, ο αιφνιδιασμός από τα στρατεύματα κατοχής δεν άφηνε περιθώρια αντίδρασης και τότε η καταστροφή ήταν αναπόφευκτη. Προς τα τέλη Ιουνίου 1944 έφτασε στον Πύργο ένα γερμανικό απόσπασμα «ειδικών αποστολών», που δεν ήταν τίποτε άλλο από μια ομάδα δολοφόνων σε διατεταγμένη υπηρεσία: να εξοντώσουν όσο το δυνατόν περισσότερους άνδρες από τον πληθυσμό του ηλειακού κάμπου¹⁸⁰, καθώς, σύμφωνα με τις πληροφορίες των γερμανικών μυστικών υπηρεσιών, τα μέλη των εαμικών οργανώσεων παρίσταναν τους φιλήσυχους χωριανούς στη διάρκεια της ημέρας, αλλά τη νύχτα εξορμούσαν σε αποστολές

¹⁷⁶ Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 213.

¹⁷⁷ Τσουραπάς, *προφορική*.

¹⁷⁸ Α.Μ., Αναστόπουλος, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

¹⁷⁹ Ηλιόπουλος Νίκος Θεοδ., *Ντόκος, προφορικές*.

¹⁸⁰ Το θέμα αναπτύσσεται διεξοδικά στο κεφ. 5, η.

υπονόμευσης της στρατιωτικής παρουσίας του κατακτητή. Στις 8-7-1944, το απόσπασμα της Βέρμαχτ οδηγήθηκε από ταγματасφαλίτες στην περιοχή Γούμερο - Χελιδόνι και εκεί, στη Σκάλα Γούμερου, αιφνιδίασε διερχόμενη ομάδα Επονιτών της υποδειγματικής του 3/12, από τους οποίους έξι σκοτώθηκαν και δέκα τραυματίστηκαν¹⁸¹. Οι έξι νεκροί Επονίτες: Διονύσης Κολόκας (Κατσαντώνης) από το Λαμπέτι, ομαδάρχης, Δημήτρης Ζορμπάς από τον Καρατούλα, Ξενοφών Πατήρης από τον Πύργο, Σόλων Παπαδάτος από το Βούναργο, Παναγιώτης Τσάκωνας από την Ανδραβίδα, Ανδρέας Μπιλάλης από τη Μυρτιά¹⁸².

Σε γενικές γραμμές, τα μέλη προσέφεραν την αφειδώλευτη διαθεσιμότητά τους στην οργάνωση, έχοντας συμμετοχή εξίσου στο θρίαμβο και στην ήττα. Στη Βρίνα, όπου έδρασε προπολεμικά μία τριάδα κομμουνιστών, οι δύο απ' αυτούς υποδηματοποιοί, υπήρχε ισχυρή τοπική βάση βενιζελικών από φοιτητές, επιστράτους κ.α., η οποία συνεισέφερε αποφασιστικά στη συγκρότηση της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ, κυρίως οι οικογένειες Παναγόπουλου και Χριστόπουλου. Ο εφεδρικός ΕΛΑΣ, στελεχωμένος από νεαρούς τόσο αριστερής όσο και φιλελεύθερης οικογενειακής προέλευσης, εκτελούσε συχνές νυχτερινές πολεμικές αποστολές. Η σοβαρή συμμετοχή της οργάνωσης στο επαρχιακό δίκτυο ΕΑΜ δεν πέρασε απαρατήρητη. Μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας, κακοποιήθηκαν κάπου 100 χωριανοί από τα μέλη των παραστρατιωτικών σωμάτων της νικήτριας παράταξης, σε διάφορα στάδια έξαρσης της αντι-εαμικής τρομοκρατίας.

Εξετάζοντας ειδικότερα τη νεολαία του ΕΑΜ, έχει νόημα να συζητήσουμε τα ειδοποιά της χαρακτηριστικά και να αποφύγουμε εκείνα που τη συνέδεαν με τις παλαιότερες γενιές. Πρώτα ας προσδιορίσουμε τις ηλικίες: από 16 έως 19 ετών την πρώτη νεότητα και από 19 έως 23 τη δεύτερη, από την οποία προήλθαν και τα επιτελικά στελέχη της ΕΠΟΝ.

Ο χαρακτηρισμός *νεοφώτιστος* για το σύνολο των νέων που προσχώρησαν στις τάξεις του εθνικού-απελευθερωτικού κινήματος αγγίζει την απόλυτη ακρίβεια, τις στιγμές εκείνες όπου το πραγματολογικό υλικό τους εμφανίζει:

- *έκθαμβους* μπροστά στις μορφές - και ζηλωτές της δόξας - των ηγετών τους:

«Τον Γιάννη τον Μιχαλόπουλο τον είδα τότε που είχαμε πάει στην Ανδρίτσα για να κάνουμε εκεί βάσεις οργανώσεων. Πριν μπω στο χωριό, βλέπω σε ένα άλογο απάνω, ένα μαυροσκούφι να πηγαίνει, τακ τακ τακ τακ. Και μου

¹⁸¹ Α.Μ., Ξύδης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη* / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 362.

¹⁸² Βλ., Παράρτημα Ι, αντίστοιχα λήμματα.

είπανε, ότι ήτανε καπετάνιος δεν θυμάμαι ποιανής μονάδας ή συντάγματος, πάντως μου μίλησαν γι' αυτόν, ότι είναι κάποιο στέλεχος, ο Ωρίων. Το πραγματικό του όνομα δεν το ξέραμε, μόνο το ψευδώνυμο. Αυτό έγινε πριν από το Σύμφωνο του Δυρραχίου. Το παρουσιαστικό του μου έκανε τρομερή εντύπωση. Όπως ήτανε λεβέντης, ψηλός, με μαύρο γένι, φουσεκλίκια, πιστόλι, ωραίο άλογο, είπαμε, διαθέτουμε και τέτοια στελέχη . . . Τέτοια συναισθήματα προκαλούσε και στους άλλους. Όπως το ερμηνεύω τώρα, νιώσαμε τότε ότι δεν είμαστε τρεις κι ο κούκος, ξεχαρβαλωμένοι, ότι έχουμε και τέτοιους λεβέντες επικεφαλής και είμαστε έτοιμοι να δώσουμε τον ένοπλο αγώνα»¹⁸³.

- ενθουσιώδεις για το καθήκον που επιτελούσαν:

«Μερικά παιδιά από την 5^η Γυμνασίου Πύργου είχαμε φτιάξει μια «μαχητική ομάδα», όπως τη λέγαμε, που κινιόταν, περί τα μέσα του 1943, άοπλη έξω από την πόλη. Θυμάμαι πως ήμαστε ο Γιάννης Κολοτούρος από τον ΑηΓιώργη κι άλλος ένας από το ίδιο χωριό, ένας Παναγιωτόπουλος από το Καταράχι, εγώ, ο Σπύρος Φαρμάκης από τον Πύργο, ο Άγγελος Πασσάς, ο Χριστόφορος Παπαδόπουλος, ο Γιάννης Κωνσταντόπουλος, όλοι αυτοί από τον Πύργο και μερικοί ακόμη. Δεν είχαμε ούτε εντολή ούτε σχέδιο, έτσι μόνοι μας το είχαμε αποφασίσει να περιφερόμαστε εκεί πέρα»¹⁸⁴.

- ψύχραιμους μπροστά στους κινδύνους:

Τον Ιούλιο 1944, πριν από τις 20 του μήνα, ομάδα εαμικών στελεχών από την Αμαλιάδα, μεταξύ αυτών οι Βιττόρια Φραγκογιαννοπούλου, Απόστολος Ζωγώνης, Φώτης Αργυρόπουλος, Γιώργος Αλεξανδρόπουλος, καθώς και οι Φωτάκης και Τραγκατσίκας, κρυβόταν στα δάση έξω από του Κούλουγλι για να αποφύγει ισχυρή δύναμη ταγματасφαιλιτών, που επέδραμε στην περιοχή. Η ομάδα έστειλε τον νεαρό χωριανό Γιώργο Σταυρόπουλο να μεταφέρει βενζίνη και άλλα είδη στην αγγλική αποστολή, στο δάσος της Κάπελης. Ο Σταυρόπουλος συναντήθηκε με τους άγγλους στρατιωτικούς στη βρύση του ΑηΓιάννη Προδρόμου και επέστρεψε μεταφέροντας έναν πομπό για το εαμικό κλιμάκιο¹⁸⁵.

- αλλά και πανικόβλητους εκεί όπου καλούνταν να δράσουν πλημμελώς προετοιμασμένοι:

¹⁸³ Οικονομάκος, *προφορική*.

¹⁸⁴ Κυριακόπουλος, *προφορική*.

¹⁸⁵ Σταυρόπουλος, *γραπτή και προφορική*.

Τον Αύγουστο 1943 ο Τάκης Αλεξανδρόπουλος της ΕΠΟΝ Πύργου μετέφερε με το ποδήλατό του όπλα σε σάκο, στις παρυφές της πόλης. Η τυχαία συνάντησή του με έναν ιταλό στρατιώτη που βάδιζε προς το μέρος του από την αντίθετη κατεύθυνση, τον γέμισε φόβο και το ποδήλατό του έπεσε σε μία γράνα. Πιθανώς δεν θα ζούσε για να προσφέρει τη μαρτυρία του, εάν ο στρατιώτης, αντί να τον βοηθήσει να σηκωθεί¹⁸⁶, είχε διαανοηθεί να ερευνήσει το περιεχόμενο του σάκου. Έτσι αποσοβήθηκε και το ενδεχόμενο μιας μείζονος έρευνας από τις αρχές κατοχής στις δραστηριότητες του τοπικού εαμικού δικτύου.

Το ίδιο πραγματολογικό υλικό πιστοποιεί ότι οι νέοι ήσαν:

- *ευπροσάρμοστοι* στις δύσκολες καταστάσεις, στοιχείο που καθόρισε την επιτυχία πολλών επιχειρήσεων, κυρίως των ένοπλων.

Τον Ιούνιο 1944 στον Άγιο Χαράλαμπο, ο Λάκης Αγάλος της ΠΕ ανέθεσε στον Μάκη Τσουραπά από την Ανδραβίδα, μέλος των μαχητικών ομάδων Κάμπου, να μαζέψει 30-50 άντρες για να συγκροτήσουν ένοπλη ομάδα, ανεξάρτητη από τις αντάρτικες μονάδες, με αποστολή να αποτρέπει τη δράση των ταγματасφαιλιτών, άρα να εγκαθιδρύσει εαμικό έλεγχο, σε τρεις περιοχές: α) Μυρτουντία (από τα Λουτρά Κυλλήνης έως την Όλγα), β) Βουπρασία (από τα Λεχαινά έως τη Μανολάδα), γ) Ήλιδα (από Γαστούνη-Σώστι έως το φράγμα του Πηνειού). Η πρωτοτυπία βρίσκεται στη μεθόδευση. Πρώτα συγκροτήθηκε η ομάδα¹⁸⁷ και ύστερα βρέθηκαν τα όπλα με τα οποία έλαβε μέρος, στις 23 Απριλίου, σε επιχείρηση εκπόρθησης του γερμανικού φυλακίου στο Κουρτέσι, την οποία εκτέλεσαν τμήματα του ΕΛΑΣ¹⁸⁸.

- *ρηζικέλευθοι και ευφάνταστοι* στις ανεξάρτητες αποφάσεις τους:

Ο αρχηγός της μαχητικής ομάδας που είχε συσταθεί στο Αλποχώρι, Νίκος Διάκος (Κουλαντώνης) και άλλοι δύο χωριανοί οι οποίοι δεν μετείχαν στην τοπική επιτροπή, έπεσαν σε γερμανική ενέδρα το καλοκαίρι 1944, σε ένα πέρασμα έξω από το χωριό, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ο Κουλαντώνης. Η παρουσία τους εκεί δεν ήταν τυχαία: για αρκετό διάστημα, παραμόνευαν συστηματικά στο πέρασμα και λήστευαν από τους διερχόμενους μαυραγορίτες το αλάτι που κουβαλούσαν για να το προωθήσουν στις πόλεις¹⁸⁹.

- *αλλά και πεποιθότες και συμμορφωμένοι* στις εξαγγελίες της ηγεσίας τους:

¹⁸⁶ Αλεξανδρόπουλος, *προφορική*.

¹⁸⁷ Με πολιτικό καθοδηγητή τον εργάτη-συνδικαλιστή από την Πάτρα, Κώστα Καράβολα, προπολεμικό στέλεχος του ΚΚΕ.

¹⁸⁸ Τσουραπάς, *προφορική*.

¹⁸⁹ Λιανός, Θεοδωρόπουλος, Σιλαϊδόπουλος, *προφορικές*.

Οι σταφιδοπαραγωγοί του Σαμπάναγα είχαν μάθει στα παιδιά τους να τραγουδάνε υπέρ του πολιτευτή Στέφανου Στεφανόπουλου: «Της χήρας το παιδί / θ' ανέβει στη Βουλή / το ψωμί να κατεβάσει / τη σταφίδα ν' ανεβάσει». Κάποια από τα παιδιά αυτά στελέχωσαν την τοπική μαχητική ομάδα, η οποία σε χρονική στιγμή που δεν προσδιορίζεται, προσχώρησε εν σώματι στον ΕΛΑΣ. Ο μηχανισμός της ένταξης δεν διαφέρει και πολύ από τη μία περίπτωση στην άλλη.

- *πολυμήχανοι και πολύμοχθοι:*

«[Οι Επονίτες στη Μουριά, το 1944] χαλάγαμε τις γράνες για να μην περνάνε τα γερμανικά αμάξια»¹⁹⁰.

«Εμείς ήμαστε τσακάλια. Παίρναμε ένα σωλήνα και τον κάναμε όπλο· και με ρωτάς πώς προσαρμοζόμασταν στα εξελεγμένα όπλα των κατακτητών που παίρναμε λάφυρα στις μάχες;»¹⁹¹.

- *αξιοπίστοι:*

Ο Φώτης Αρβανιτάκης (Τζαβέλας) από τη Μυρτιά, το 1943 φοιτούσε στο γυμνάσιο του Πύργου. Κατοικούσε στη σοφίτα ενός σπιτιού της οδού Ερμού. Η σπιτονοικοκυρά του, ονόματι Γιαννακαρά, στέλεχος του ΕΑΜ, ίσως και του ΚΚΕ πόλης, του είχε εμπιστευθεί να φυλάει στη σοφίτα μερικά όπλα, που προορίζονταν για τον τομέα Λετρίνων και τον ΕΛΑΣ¹⁹².

- *αλλά και απερίσκεπτοι:*

Ο Αντώνης Νικ. Τσιγουρής από το Κουφόπουλο, απόφοιτος του γυμνασίου Κυπαρισσίας, υποκινητής της αντιστασιακής κίνησης στο χωριό του και γραμματέας της τοπικής επιτροπής, συγκέντρωνε πολλά από τα χαρακτηριστικά του αυθεντικού νεολαίου ηγέτη. Το καλοκαίρι 1943 εντάχθηκε στην υποδειγματική ΕΠΟΝ του 9^{ου} Συντάγματος (Μεσσηνίας) και κάποια περίοδο που δεν προσδιορίζεται, διετέλεσε γραμματέας του επαρχιακού συμβουλίου ΕΠΟΝ Ολυμπίας. Στην πολιορκία του Μελιγαλά πήγε κι αυτός, μονάχα από τον ενθουσιασμό του και καθόλου από οργανωτική δέσμευση. Στη μάχη διέπρεψε, όπως λένε οι μαρτυρίες, αλλά σκοτώθηκε λίγη ώρα προτού επικρατήσει ο ΕΛΑΣ και ενώ είχε παρέλθει μία εβδομάδα από την πλήρη επικράτηση του ΕΑΜ στην Ηλεία.

Πολλές φορές, οι συνέπειες της προσωπικής απερισκεψίας υπερέβαιναν τα όρια της ατομικής τύχης. Στην Ώλενα, έδρα τομέα, με έμπειρους καθοδηγητές και

¹⁹⁰ Μαντζώρος, *προφορική*.

¹⁹¹ Κυριακόπουλος, *προφορική*.

¹⁹² Αρβανιτάκης, *προφορική*.

υψηλή διαφοροποίηση καθκόντων στην τοπική επιτροπή, είχε συγκροτηθεί μαχητική ομάδα από τους Μήτσο Σακελλαρίου (Λούφα), Διονύση Παναγ. Παναγιωτόπουλο, Γιάννη Νικολ. Βιτόπουλο. Ο Λούφας, ορφανός από πατέρα, απόφοιτος β' γυμνασίου και αρχηγός της ομάδας, θέλησε στα 17 του, καλοκαίρι 1943, να αναβαθμιστεί σε αντάρτη του ΕΛΑΣ και επισκέφθηκε για τη σχετική εξουσιοδότηση το γιατρό Διονύση Αντωνόπουλο στη Μαγούλα, επαρχιακό στέλεχος ΚΚΕ-ΕΑΜ. Έχοντας τις σχετικές συστάσεις, παρουσιάστηκε στο τμήμα του Νικηφόρου, ο οποίος ωστόσο τον θεώρησε ακατάλληλο για τα μάχιμα τμήματα και τον έστειλε πίσω στην πολιτική οργάνωση. Περί τα τέλη Σεπτεμβρίου με αρχές Οκτωβρίου, συνοδευόμενος από τους άλλους δύο της ομάδας, δολοφόνησε εν ψυχρώ στη Ρεικιά του Καρατούλα τον Γιάννη Γιαννακόπουλο από το Χειμαδιό, μόνο και μόνο επειδή του το υπέδειξε για προσωπικούς του λόγους ένα ήδη έκπτωτο στέλεχος του επαρχιακού δικτύου¹⁹³. Περίπου ένα μήνα αργότερα, αντάλλαξε την αμνήστευσή του από τον ΕΛΑΣ προσφέροντας αρωγή στη σύλληψη του ηθικού αυτουργού, αλλά όντας ανεπιθύμητος πλέον στα χωριά της περιοχής του, αναχώρησε για την Αθήνα όπου χάθηκαν τα ίχνη του¹⁹⁴.

Στη συνέχεια των θεματικών ενοτήτων θα επανεξετάζουμε, κάθε φορά από διαφορετικούς δρόμους, τη φυσιογνωμία των μελών και των νέων του ΕΑΜ καθώς και τη συνεισφορά τους στην ευόδωση του συλλογικού προτάγματος.

γ. Μία προσωρινή ταξινόμηση

Από τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν για τη ζώνη Κάμπος-Πηνεία, χαρακτηρίζονται οι 60 από τις 73 οργανώσεις, ως εξής: Κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, 8 / αρχοντικού, 4 / κοσμοπολίτικου-αρχοντικού, 4 / μεικτού, 16 / αγροτικού, 28.

Στις οργανώσεις κοσμοπολίτικου και αρχοντικού χαρακτήρα, διακρίνονται:

α) Κομμουνιστές με εξωγενή βιώματα: ένας πρώην μαχητής των ΔΤ στην Ισπανία και ένας με πείρα από τη συμμετοχή του στην εκστρατεία του 1922· ο δεύτερος μετείχε στην ηγετική ομάδα της τοπικής του επιτροπής μαζί με τον έναν από τους τρεις υποδηματοποιούς ΚΚΕ-ΕΑΜ, που αναφέρονται παρακάτω. Σύνολο, 2.

β) «Εργάτες»: δύο αρτοποιοί· δύο ράφτες (ο ένας ΚΚΕ-ΕΑΜ, ο άλλος στον ΕΛΑΣ)· έξι υποδηματοποιοί (οι 3 ΚΚΕ-ΕΑΜ, από τους οποίους οι δύο σήκωσαν το μεγαλύτερο ή όλο το βάρος της τοπικής επιτροπής και ο ένας βγήκε και στο βουνό,

¹⁹³ Κεφ. 6, σ. 147 κ.ε.

¹⁹⁴ Βέρρος, Δημητρόπουλος, Σακελλαρίου, Παπαδόπουλος, Ασημακόπουλος, *προφορικές*.

ένας στον ΕΛΑΣ και οι υπόλοιποι δύο συνεργάζονται στενά με τον έναν από τους κομμουνιστές πρωτεργάτες της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ)· δύο ξυλουργοί-μαραγκοί (ο ένας ΚΚΕ-ΕΑΜ). Σύνολο, 13.

γ) Δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Ένας ΚΚΕ-ΕΑΜ, καθοδηγητής των νέων, ένας πολιτικός υπεύθυνος και άλλοι δύο που στελέχωναν, μόνοι αυτοί, την τοπική ΕΠΟΝ. Σύνολο αποφοίτων - τελειοφοίτων, 4.

δ) Μέσης εκπαιδευτικής βαθμίδας: 12 δάσκαλοι (ένας οργανωτικός πρωτεργάτης, δύο ΚΚΕ-ΕΑΜ από τους οποίους ο ένας διετέλεσε και τομεάρχης, τρεις τοπικοί πολιτικοί υπεύθυνοι, ένας στον ΕΛΑΣ, στρατιωτικός λόχου)· δύο δικολάβοι (ο ένας διετέλεσε γραμματέας ΝΕ)· ένας σε ανώτερη τεχνική σχολή στην Αθήνα (ΚΚΕ-ΕΑΜ, επαρχιακός και τοπικός καθοδηγητής). Σύνολο, 15.

ε) Πανεπιστημιακού επιπέδου (φοιτητές και επιστήμονες): δύο εισήχθησαν στο πανεπιστήμιο και δεν συνέχισαν (ο ένας ΚΚΕ-ΕΑΜ, τοπικός πολιτικός υπεύθυνος, ένας ΚΚΕ-ΕΑΜ, πρωτεργάτης που διετέλεσε και μέλος της ΝΕ)· πέντε της Νομικής Αθηνών (οι δύο ΚΚΕ-ΕΑΜ, τοπική ηγεσία, ο ένας τοπικός πολιτικός υπεύθυνος και ένας βγήκε στον ΕΛΑΣ), τρεις της Ιατρικής Αθηνών, ένας της Μέσης Γεωπονικής Πατρών· τρεις γιατροί (ο ένας στην επαρχιακή καθοδήγηση ΕΑΜ, ο άλλος τοπικός πολιτικός υπεύθυνος και ο τρίτος τοπικός διαφωτιστής)· ένας δικηγόρος (διαφωτιστής των νέων)· δύο γεωπόνοι (ο ένας επαρχιακός καθοδηγητής ΕΑΜ και ο άλλος τοπικός πολιτικός υπεύθυνος). Σύνολο, 17.

στ) Στρατιωτικού κλάδου: δύο αξιωματικοί (ο ένας τοπικός καθοδηγητής και κατόπιν στον ΕΛΑΣ και ο άλλος απευθείας στον ΕΛΑΣ). Σύνολο, 2.

ζ) Προύχοντες του αγροτικού χώρου: τρεις έμποροι (ο ένας, πολιτικός υπεύθυνος)· τέσσερις κτηματίες (οι δύο, μέλη της τοπικής καθοδήγησης). Σύνολο, 7.

Γενικό σύνολο, 60 (ποσοστό 9,66%) της καταγεγραμμένης διαθεσιμότητας ΕΑΜ¹⁹⁵.

Το σκιαγράφημα φανερώνει ότι τα στελέχη κοσμοπολίτικου και αρχοντικού χαρακτήρα αναλάμβαναν κατά κανόνα τις πιο υπεύθυνες θέσεις στις τοπικές επιτροπές ΕΑΜ και στα τμήματα του ΕΛΑΣ.

¹⁹⁵ Το ποσοστό θα μειώνεται, στον βαθμό που καλύπτονται οι ελλείψεις στην τεκμηρίωση για τη στελέχωση των τοπικών επιτροπών: τα κενά της προφορικής μνήμης αφορούν περισσότερους αγρότες απ' ό,τι πρόσωπα των άλλων προσδιορισμών. Ωστόσο, πτώση κάτω από το 7% πρέπει να αποκλειστεί.

Κεφάλαιο 5

Ένοπλος αγώνας 1943: Ο στρατηγικός αναπροσανατολισμός του ΕΑΜ

α. Αναβάθμιση των ορεινών οργανώσεων

Το τόλμημα των κομμουνιστών και άλλων Εαμιτών, να συγκροτούν αντιστασιακά δίκτυα κάτω από τη μύτη των αρχών κατοχής, πληρώθηκε κατ' επανάληψη με την απώλεια της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας ή της ελευθερίας τους.

Στις αρχές της κατοχικής περιόδου, το 1941, οι Ιταλοί φυλάκισαν στον Πύργο τέσσερις χωριανούς από το Κολίρι, κατηγορούμενους για κατοχή όπλων¹⁹⁶. Στις 17-11-1941 συνέλαβαν δώδεκα άνδρες στου Δρούβα, από τους οποίους οι έξι μετείχαν στην τοπική απελευθερωτική κίνηση: Γιώργος Παπαβασιλείου (Σισίνης), Θουκυδίδης Κοσμόπουλος και τα αδέλφια Αλέξης¹⁹⁷ και Γιώργος Δαμιανός, Δημήτρης και Σάκης Σεφερλής¹⁹⁸. Τον Ιούνιο 1942 συνελήφθησαν στα Σαβάλια οι κομμουνιστές δηλωσίες Παναγιώτης Μπίσας, Πάνος Καραντούσης· αργότερα αφέθησαν ελεύθεροι, ωστόσο οι συλλήψεις τους τότε «οδήγησαν σχεδόν σε διάλυση την οργάνωση, η οποία είχε περιοριστεί σε τρεις πυρήνες νεολαίων»¹⁹⁹.

Η νομαρχιακή ηγεσία του ΕΑΜ συνειδητοποίησε την επισφάλεια του οργανωτικού έργου των επιτελικών στελεχών στις πεδινές περιοχές, για πρώτη φορά το φθινόπωρο-χειμώνα 1941-1942. Έχουμε αναφερθεί στην περιπέτεια του Νιόνιου Παπαέτρου από τη Βολάντζα²⁰⁰ καθώς και στα πλήγματα που δέχτηκαν οι οργανώσεις Πύργου και Αμαλιάδας την ίδια περίοδο²⁰¹. Εξίσου κινδύνευαν όσοι, απλά μέλη του ΕΑΜ ή και ιδιώτες, περιέθαλπαν μέλη του συμμαχικού εκστρατευτικού σώματος που είχαν ξεμείνει στη χώρα. Στο Χρυσόχωρι, ο 28ετής δάσκαλος από του Μπάρτζελι, Ηλίας Νικολ. Κυριακόπουλος συνελήφθη το καλοκαίρι 1942, επειδή ένα χρόνο νωρίτερα είχε κρύψει κύπριο αξιωματικό και καταδικάστηκε σε θάνατο στον Πύργο. Ευτύχησε να λάβει χάρη σε κάποια επέτειο του Μουσολίνι και επέστρεψε στο χωριό και στην οργάνωση²⁰². Πάντως το κύμα των

¹⁹⁶ Τσαγκρής Στ. Αχ., Κράλλης Διον. Κων., Μπαλοδήμος, *προφορικές*.

¹⁹⁷ Πρόκειται για τον γνωστό σκηνοθέτη.

¹⁹⁸ Κοσμόπουλος, Γεωργούλης, *προφορικές*.

¹⁹⁹ Τσάνος, *Στα 18*, σ. 23

²⁰⁰ Κεφ. 3, σ. 71.

²⁰¹ Κεφ. 2, σ. 40-41 και 49.

²⁰² Γρηγορόπουλος Σωκράτης, Γρηγορόπουλος Κώστας Ιω., Γρηγορόπουλος Δημήτρης Φ., Καραγιάννης, *προφορικές*.

διώξεων στα δύο πρώτα στάδια του αντικατοχικού αγώνα επεκτάθηκε και σε μη ενταγμένα άτομα. Μία μέρα του Μαΐου 1941, στο Βούναργο, ο 26ετής Θανάσης Παναγ. Δημόπουλος καυγάδισε με γερμανό στρατιωτικό και τον αφόπλισε, αλλά συνελήφθη και την επομένη εκτελέστηκε στον Πύργο²⁰³.

Σε γενικές γραμμές, με την πρώτη σοβαρή κινητοποίηση των διωκτικών μηχανισμών του κατοχικού καθεστώτος, το εαμικό δίκτυο στις πόλεις και τα κεφαλοχώρια κινδύνευε με διάλυση. Εκτός αυτού, οι μέθοδοι πολιτικής δράσης που επικεντρώνονταν στη διαφώτιση του πληθυσμού για την αναγκαιότητα αντίστασης στο καθεστώς, την ενημέρωσή του σχετικά με τη συνολική πορεία του πολέμου και την αφύπνισή του στο ζήτημα της επιβίωσης έδειξαν από το φθινόπωρο 1942 ότι είχαν εξαντλήσει την αποτελεσματικότητά τους. Όλο και περισσότερα ηγετικά στελέχη αντιλαμβάνονταν ότι το κατοχικό καθεστώς δεν κινδύνευε από τη διαιώνιση του καταγγελτικού λόγου, αλλά από δυναμική δράση.

Το αδιέξοδο στο οποίο είχε φτάσει το αντικατοχικό κίνημα στην Ηλεία ήταν δυνατό να αρθεί μόνο με την υπέρβαση των πλαισίων του. Ανταποκρινόμενη σ' αυτή την ανάγκη, η ΠΕ ΚΚΕ εξήγγειλε στις 2-1-1943, μετά τη λήξη μιας «πλατειάς σύσκεψης» κάπου στην Ηλεία, την εντατικοποίηση των διεργασιών για τη δημιουργία ισχυρών εαμικών οργανώσεων στην ύπαιθρο, που θα στήριζαν αντάρτικες ομάδες. Άλλωστε, πίεςεις για το πέρασμα στο ένοπλο στάδιο ασκούνταν πανταχόθεν. Ο πρωτοπόρος ΕΛΑΣ στη Στερεά Ελλάδα είχε σημειώσει την πρώτη εντυπωσιακή επιτυχία με τον Γοργοπόταμο, η Θεσσαλία περνούσε στο στάδιο του ένοπλου αγώνα με μείζονα οργανωτική ανασυγκρότηση και ο πρωτεργάτης της, Κώστας Γαμβέτας²⁰⁴, βρισκόταν ήδη στην Πάτρα ως γραμματέας του ΠΓ για να συντονίσει τον αντίστοιχο αναπροσανατολισμό του κινήματος στην Πελοπόννησο. Με αυτή την έννοια η απόφαση ήταν γνωστή, πριν αρχίσει η σύσκεψη.

Στη σύσκεψη έλαβαν μέρος παλαιοί κομμουνιστές, οι πιο πολλοί· παλαίμαχος, κανένας: Δημήτρης Πετρόπουλος, Νίκος Καρδιανός από τον Κάμπο, Σάκης Κορφιάτης, Γιώργης Πανόπουλος από την περιοχή Πύργου-Πελοπίου, ο Τέλης Τσαρουχάς από την Ολυμπία και οι Θωδωράκης Ζώρας, Γιώργης Χριστόπουλος, με δράση στον Πύργο. Η σύνθεση συμπληρώθηκε από τους νεοσύλλεκτους του κομμουνιστικού χώρου, Γιάννη Πονήρη και Γιάννη Γαλανόπουλο. Στα αξιοσημείωτα

²⁰³ Φωτόπουλος Σπύρος Γεωρ., Μπέλιας Γιώργος Ανδ., Συρογιάννης, *προφορικές / Επιτροπή, Αγωνιστές*, σ. 5, αρ. 495.

²⁰⁴ Για τη δράση του Γαμβέτα στη Θεσσαλία, βλ. Αρσενίου, *Η Θεσσαλία*, τομ. Α', *passim*, ιδ. σ. 29-35 και στην Πελοπόννησο, Λάζαρης, *Πολιτική*, τομ. Γ', σ. 102-103.

πρέπει να αναφερθεί ότι οι περισσότεροι από τους ανωτέρω πρωτοστάτησαν στην εφαρμογή της απόφασης, βγαίνοντας κατόπιν στο βουνό με τις πρώτες ένοπλες ομάδες.

Αρχίζει έτσι η διαδικασία αναβάθμισης των ορεινών οργανώσεων και είναι χαρακτηριστική η έγκαιρη θετική τους αντίδραση ως προς τούτο. Την Καθαρά Δευτέρα του 1943 η οργάνωση της Καλίδονας κάλεσε ανοιχτά τους κατοίκους να πλαισιώσουν το ΕΑΜ· συγχρόνως προετοίμαζε την υποδομή της, συγκέντρωση οπλισμού, ένταση της δουλειάς της ΕΑ κλπ., για να υποδεχθεί τις ένοπλες ομάδες. Η αυτοσυστατη οργάνωση στο Χάβαρι ετεροπροσδιορίζεται, καθώς στρέφει κι αυτή την προσοχή της όλο και εντονότερα στη δημιουργία υποδομής για την υποδοχή των ενόπλων που αναμένονται. Στο Χειμαδιό, ο τοπικός γραμματέας και συγχρόνως επαρχιακός υπεύθυνος του εαμικού δικτύου Θανάσης Τσίκληρας, κομμουνιστής, εξόριστος και δηλωσίας, συγκεντρώνει οπλισμό που θα τον δώσει αργότερα στην «ομάδα Πύργου-Κριεκουκίου» κατά την έξοδό της στην ορεινή ύπαιθρο²⁰⁵. Κέντρα του πολιτικού αγώνα και στυλοβάτες του μελλοντικού αντάρτικου, στη ζώνη Κάμπος-Πηνεΐα, ανατολικά από την Αμαλιάδα, καθίστανται πλέον: α) το Χάβαρι, βασική πύλη προς τις ορεινές περιοχές, β) η Δάμιζα με την ισχυρή της οργάνωση, γ) η Κεραμιδιά, λόγω της φυσικής της προστασίας από πευκώνες και λοφίσκους, δ) του Σιμόπουλου, λόγω απόστασης από τις έδρες των κατοχικών στρατευμάτων και ε) το Μαζαράκι, χάρη στην ιδιάζουσα θέση του, υπεράνω αλλά και κοντά στον κεντρικό δρόμο.

Σύντομα θα αλλάξει και η σύνθεση πολλών από αυτές τις οργανώσεις. Για τους καθοδηγητές στου Κελεβή²⁰⁶, τον δάσκαλο Διονύση Κάνδυλα και τον αγρότη Παναγιώτη Ιω. Μαυρογένη (Κάτσενο), πλησιάζει η στιγμή της αναχώρησης. Θα είναι από τους πρώτους στις ένοπλες ομάδες το καλοκαίρι 1943. Διάδοχοί τους, ο Παναγιώτης Θεοδ. Πλιάκας (Μπούκας) ως πολιτικός υπεύθυνος και ο Γιώργος Παναγ. Νταλαμάρας στα καινοφανή καθήκοντα του στρατιωτικού υπεύθυνου. Όταν συγκροτήθηκε το 2^ο Ανεξάρτητο Τάγμα Ηλείας του ΕΛΑΣ, ένα χρόνο αργότερα, ο Κάνδυλας έγινε ανθυπολοχαγός με το ψευδώνυμο Καψάλης και ο Μαυρογένης καπετάνιος τμήματος με το ψευδώνυμο Μαύρος. Με αυτό τον τρόπο, οι πολιτικές οργανώσεις έχαναν τα πιο άξια στελέχη τους προς όφελος των αντάρτικων ομάδων.

²⁰⁵ Ημερομηνία εξόδου, 3 Ιουνίου 1943. Μπουρατζής, «Το αντάρτικο», *ΙΑΕΑ*, τχ. 15, σ. 69.

²⁰⁶ Παρασκευόπουλος, Πλιάκας Σπύρος Κων., Γιαννόπουλος, Καπελιώτης, Τσουραπάς, *προφορικές*.

β. Η αντιμετώπιση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς

Στην αναβάθμιση των ορεινών - και όχι μόνο αυτών - οργανώσεων της υπαίθρου συνέβαλε και ο πόλος της κατοχικής συνεργασίας.

Το 1942 ήταν το έτος εκκαθάρισης της υπαίθρου από τους πληροφοριοδότες των ιταλικών αρχών. Η μαχητική ομάδα της εαμικής οργάνωσης Κάτω Σαμικού σκότωσε τον Γιάννη Νικολόπουλο επειδή είχε καταδώσει στην Καραμπινιερία συγχωριανό του για κατοχή όπλου. Οι μαχητικές ομάδες της περιοχής σκότωσαν τον Πέτρο Καλαθά από το Σαμικό καθώς και δύο χωρικούς στις Ράχες, για την ίδια αιτία. Στο Αγραπιδochóri, ο Δημήτρης Δημόπουλος, «σκότωνε στο ξύλο τον κόσμο, για να παραδώσουν τα όπλα, αλλά τον σκότωσαν οι αντάρτες του ΕΛΑΣ· τον πήραν πέρα στου Βάλμη και στον δρόμο τον σκότωσαν»²⁰⁷.

Ωστόσο δεν εξοντώθηκαν όλοι οι καταδότες· η δράση τους συνεχίστηκε και μετά τις επεμβάσεις των αντάρτικων ομάδων, έστω και πιο περιορισμένη. Στου Λαγανά, κάποιοι χωριανοί κατέδωσαν τον Γιάννη Ανδρέα Αναγνωστόπουλο, ο οποίος δεν ανήκε στην τοπική οργάνωση, για κατοχή κυνηγετικών όπλων και οι ιταλοί στρατιώτες τον ξυλοκόπησαν στην πλατεία του χωριού. Στο Νιοχώρι Πηνειών, ο Παναγιώτης Πιερρόπουλος (Τσέλιος) που εμφανίζεται στις προφορικές μαρτυρίες ως τύπος περιθωριακός, θέλοντας να εκδικηθεί τους συγχωριανούς του για την περιφρόνηση που ανέκαθεν του έδειχναν, ειδοποίησε στις 27-7-1943 την ιταλική δύναμη στο Μουζάκι ότι στο χωριό υπήρχαν κρυμμένα όπλα· οι δυνάμεις κατοχής έσπευσαν επιτόπου και κατά την ανακριτική διαδικασία σκότωσαν στο ξύλο τον Μήτρο Μπεκρή της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ. Άνοιξη με αρχές καλοκαιριού 1943 στο Ρίσοβο, οι Ιταλοί έκαψαν δύο σπίτια, όπου ανακάλυψαν παράνομο πολεμικό υλικό· διερμηνέα είχαν έναν χωριανό, ονόματι Τάσο Ασημακόπουλο, ο οποίος καλούσε τους κατοίκους να δώσουν τρόφιμα «στο αφεντικό», όπως αποκαλούσε συλλήβδην τους Ιταλούς. Στα τέλη του ίδιου έτους, ο Γιάννης Τζαβέλας, από τους δημιουργούς και βασικούς καθοδηγητές της εαμικής οργάνωσης στο Δραγώι, κατήγγειλε έξι συγχωριανούς του για συνεργασία με τους κατακτητές. Οι άνθρωποι αυτοί οδηγήθηκαν στην έδρα του 9Α Συντάγματος, στου Καραμούσταφα Μεσσηνίας, όπου το αντάρτικο επιτελείο τους έκρινε αθώους και τους απέλυσε²⁰⁸.

Σε απροσδιόριστη ημερομηνία, μάλλον καλοκαίρι 1943, στον συνοικισμό Τσαμέικα των Σπάτων μία παρέα άγνωστων ανθρώπων έπεισε τον 60ετή βετεράνο

²⁰⁷ Χαραλαμπίδης, προφορική.

²⁰⁸ Τασσόπουλος, προφορική.

του αλβανικού μετώπου Χρήστο Τσάμη ότι ζηταγε επαφή με τους αντάρτες· όταν ο Τσάμης ανέσυρε από το χώμα ένα κρυμμένο όπλο και τους το παρέδωσε μέσω του Χρήστου Χάλα, τσοπάνη στην υπηρεσία του, εκείνοι φανέρωσαν την αληθινή τους ιδιότητα, των ιταλών κατασκόπων σε διατεταγμένη υπηρεσία. Οι στρατιωτικοί αυτοί, που μίλαγαν άψογα ελληνικά, συγκέντρωσαν τους κατοίκους στην εκκλησία και τους εκφώνησαν αντι-αντάρτικο λόγο· πριν αποχωρήσουν, εκτέλεσαν τους Τσάμη-Χάλα.

Δίπλα στους καταδότες δρούσαν οι ζωοκλέφτες. Το παμπάλαιο έθιμο της ζωοκλοπής φούντωσε στην αρχή της κατοχής, ωστόσο οι δυνάμεις της Χωροφυλακής αδυνατούσαν για διάφορους λόγους να την αντιμετωπίσουν. Στο Μαζαράκι, η ζωοκλοπή πατάχθηκε μόλις την άνοιξη 1943 με την εμφάνιση του ΕΛΑΣ, στον οποίο προσχώρησαν αρκετοί χωροφύλακες. Το καλοκαίρι έληξε μία οδυνηρή εκκρεμότητα στην περιοχή της Παλαιόπολης, κάτω από τη νότια όχθη του Πηνειού, με την εξόντωση του Ζώη Σταμούλη από το Στρούσι και κάποιου Γεωργέα από τη Μάνη. Με απόφαση του τομέα, δύο μαχητές από του Μπουχιώτη και δύο από τα Καλύβια Παλαιόπολης έπιασαν τους ζωοκλέφτες κυριολεκτικά στον ύπνο σε έναν κήπο στα Καλύβια και τους οδήγησαν στου Δελήμπαλη, όπου η οργάνωση τους εκτέλεσε με απαγχονισμό²⁰⁹. Στις 16/17-8-1943, ομάδα του ΕΛΑΣ αφόπλισε καμιά δεκαριά ζωοκλέφτες, στο μοναστήρι της Μαρίτσας, κοντά στο Μπράτι²¹⁰.

Η αντίστοιχη πληγή στην περιοχή των χωριών Βρεστό και Λογγό επουλώθηκε στα τέλη της άνοιξης του 1943, οπότε το πρώτο αντάρτικο τμήμα του ΕΛΑΣ που εμφανίστηκε εκεί, με επικεφαλής τον υπολοχαγό Κώστα Κανελλόπουλο από τη Μεσσηνία, κατεδίωξε και σκότωσε τον ζωοκλέφτη Τρύφωνα Τζανετόπουλο από την Κράνα. Αμέσως μετά, πενταμελής αντάρτικη ομάδα επισκέφτηκε το Βρεστό και σε δημόσια ομιλία ανέπτυξε τους σκοπούς της. Λίγες μέρες αργότερα, ενώ είχε μπει ο Ιούνιος, κάτοικοι του Βρεστού φορτωμένοι με κρέας, τυρί, ψωμί και κεράσια, επισκέφτηκαν τους αντάρτες στην Άλβενα, γνώρισαν από κοντά τον Κανελλόπουλο και ενημερώθηκαν πληρέστερα για το νόημα του απελευθερωτικού αγώνα. Όταν επέστρεψαν στο χωριό, συγκρότησαν τοπική επιτροπή ΕΑΜ που κάλυπτε και το Λογγό, υπό την καθοδήγηση επαρχιακών στελεχών από γειτονικές οργανώσεις, όπως οι Χρήστος Λυμπερόπουλος και Νικήτας Θανάσουλας από την Πλατιάνα, οι Γιώργης Ματράγκας και Λεωνίδας Μπρούμας από του Ζάχα και ο δικηγόρος Παναγιώτης Κωνσταντόπουλος από το Μπρουμάζι.

²⁰⁹ Καπελιώτης, Τζιβιάς, Γεωργούλιας, *προφορικές*.

²¹⁰ Τσουμπρής, *Αναμνήσεις*, σ. 24-25.

Διώκτες ζωοκλεφτών, τιμωροί καταδοτών, εκτελεστές ειδικών αποστολών: δεν είναι και λίγες οι εμπειρίες που συλλέγουν σε διάστημα ενός-ενάμισι χρόνου τα παιδιά των 17-22 ετών, τα οποία στελεχώνουν τις μαχητικές ομάδες και θέτουν έτσι υποψηφιότητα για να ενταχθούν στους πρώτους αντάρτικους σχηματισμούς. Στην πραγματικότητα αποτελούν τα εκτελεστικά όργανα ενός οιονεί κράτους του ΕΑΜ.

γ. Η λειτουργία του συγκυριακού παράγοντα

Στον στρατηγικό αναπροσανατολισμό του εαμικού κινήματος προς τον ένοπλο αγώνα συνέβαλαν άθελά τους οι ιταλικές αρχές κατοχής, εξαγγέλλοντας για το δεκαήμερο 1 έως 10-7-1943 την υποχρεωτική καταγραφή φορητών ζώων και οχημάτων, ώστε να τα επιτάξουν· για την καταγραφή συνέστησαν μεικτές επιτροπές από ιταλούς στρατιωτικούς, έλληνες κτηνιάτρους και στελέχη του διοικητικού μηχανισμού. Μόλις οι σχετικές προκηρύξεις κοινοποιήθηκαν στις κοινότητες, εμφανίστηκαν διάφοροι επιτήδειοι που διαφήμιζαν τις πραγματικές ή φανταστικές σχέσεις τους με τις αρχές και τα μέλη των επιτροπών, ώστε να αποσπούν πολύτιμα είδη από τους χωρικούς, με την υπόσχεση ότι «αυτούς» θα τους απάλλασσαν από την υποχρέωση²¹¹.

Μετά την κοινοποίηση της διαταγής άρχισε μία πρωτόγνωρη κινητοποίηση των εαμικών δικτύων σε επίπεδο τομέα με στόχο τη ματαίωση της επίταξης.

«Προς τον σκοπόν αυτόν», γράφει ο Μπουρατζής, «ήρχισε πλατειά διαφωτιστική δουλειά εκ μέρους των τοπικών πολιτικών οργανώσεων εις όλα τα χωριά και δραστηριοποιήσεις των ανταρτικών ομάδων, αι οποίαι περιήρχοντο όλα τα χωριά και δια ομιλιών συνίστων την μη συμμόρφωσιν των κατοίκων προς τας προκηρύξεις επιτάξεων, φθάνοντας μέχρις απειλών εφαρμογής αντιποίνων εναντίον εκείνων των (ελαχίστων) λιποψύχων, οι οποίοι θα συνεμμορφούντο προς ταύτας. Η προσοχή των ανταρτικών ομάδων εστράφη περισσότερο προς τα πλησιέστερα προς τα αστικά κέντρα ευρισκόμενα χωριά, των οποίων οι κάτοικοι φοβούμενοι τας τυχόν κυρώσεις υπό των ιταλικών αρχών ήσαν διατεθειμένοι να συμμορφωθούν προς το πνεύμα των προκηρύξεων επιτάξεως, και δια τον λόγον αυτόν αι προς τούτους απειλαί κυρώσεων υπό των ανταρτικών ομάδων ήσαν πλέον έντονοι και κατηγορηματικάί»²¹².

Η αμεσότητα του κινδύνου τιμωρίας από τους αντάρτες υποχρέωνε τους χωρικούς σε συμμόρφωση προς τις δικές τους διαταγές. Ήδη από το ύφος του

²¹¹ Μπουρατζής, «Το αντάρτικο», *ΙΑΕΑ*, τχ. 15, σ. 72.

²¹² Στο ίδιο.

αφηγητή είναι φανερό κάτι τέτοιο. Υπάρχει και άλλη μαρτυρία αυτόπτη που το βεβαιώνει: «Βρέθηκα τυχαία στον δρόμο από Αμαλιάδα για την 111 που συναντάει τον Πηνειό, έξω από του Σιμόπουλου. Τότε δεν υπήρχαν αυτοκίνητα, ο δρόμος πέρναγε μέσα από το ποτάμι, από ένα πολύ μεγάλο πλάτωμα που είχε και πλατανάκια μικρά. Στο πλάτωμα αυτό, στη νεκρή κοίτη του ποταμού, πίσω από κάθε θάμνο ήτανε κι αντάρτης. Βρέθηκα λοιπόν εκεί. Από εκεί θα περνούσαν οι κάτοικοι να πάνε τα ζώα στην Αμαλιάδα. Εκεί ακριβώς τους σταμάταγαν οι αντάρτες και τους έλεγαν, «τα επιτάσσουμε εμείς». Ο ΕΛΑΣ τότε δεν είχε έμπεδα. Τα ζώα τα κράτησαν εκεί, επιτόπου και το βράδυ της ίδιας μέρας ο καθένας έπαιρνε πίσω το ζωντανό του. Έτσι ματαιώθηκε η επίταξη»²¹³.

Ανάλογες σκηνές εξελίχθηκαν και στα υπόλοιπα περάσματα που οδηγούσαν στα αστικά κέντρα. Όλα τελείωσαν σε μία, το πολύ δύο ημέρες, από τις πρώτες του Ιουλίου. Για όσους υπήρχαν υπόνοιες εκ των προτέρων ότι θα συμμορφώνονταν με την ιταλική διαταγή, οι αντάρτες πήγαιναν κατευθείαν στο χωριό και τους εμποδίζαν ακόμη και να ξεκινήσουν. Βλέποντας αυτά, μερικοί χωριανοί κοντά στα αστικά κέντρα, έδιναν μόνοι τους τα ζώα προσωρινά στους αντάρτες, προσποιούμενοι προς τις αρχές κατοχής ότι τους τα είχαν κατασχέσει²¹⁴.

Η ελευθερία κινήσεων των ανταρτών οφείλεται στην πλήρη απουσία ιταλικών δυνάμεων από την περιοχή. Είναι αλήθεια ότι στην αρχή της κατοχής εγκαταστάθηκε Καραμπινιερία στου Σιμόπουλου, αλλά μετά την ήττα της από τον ΕΛΑΣ στη διπλή μάχη της Ερυμάνθειας στις 25 και 27-7-1943²¹⁵, αποσύρθηκε. Έτσι μπόρεσε άλλωστε να κατέβει στο χωριό μετά τη μάχη ο επικεφαλής των ανταρτών Γιάννης Μιχαλόπουλος από τη Χρυσοκελλαριά Κορώνης, με το ψευδώνυμο Ωρίων, απεσταλμένος του ΓΣ ΕΛΑΣ Ρούμελης στην Πελοπόννησο. Στου Σιμόπουλου έφτασε επίσης η ομάδα Αγάλου-Γαλανόπουλου από 7-8 άνδρες, «ακολουθήσασα το δρομολόγιον Χάβαρι-Μπεζαΐτη-Εφύρα-Σιμοπούλου»²¹⁶. Από αυτές και άλλες ομάδες που ακολούθησαν, συγκροτήθηκε επιτόπου το 2/12 Τάγμα του ΕΛΑΣ. Επικρατέστερη ημερομηνία φέρεται η 2-8-1943.

Οι επιτελείς του 2/12 Τάγματος ήσαν οι εξής²¹⁷:

Στρατιωτικός, ταγματάρχης Γιάννακας -

²¹³ Κυριακόπουλος, *προφορική*.

²¹⁴ Μπουρατζής, «Το αντάρτικο», *ΙΑΕΑ*, τχ. 15, σ. 73.

²¹⁵ Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 366.

²¹⁶ Μπουρατζής, *ο.π.*, σ. 69.

²¹⁷ Τσουμπής, *Αναμνήσεις*, σ. 19.

πολιτικός, Δημήτρης Πετρόπουλος (Ζαχαριάς) από τη Γαστούνη - καπετάνιος, Παναγιώτης Μανωλόπουλος (Μελάς) από την Πάτρα - μέλος της διοίκησης του τάγματος, ο ανθυπολοχαγός Σάκης Κουτσουμάρης (Παπαφλέσσας) από τον Πύργο²¹⁸.

Η επιχείρηση για τη ματαίωση της επίταξης των ζώων ενίσχυσε το ΕΑΜ ως δύναμη λαϊκής ηγεμονίας· επιπλέον έδωσε την ευκαιρία να συντονιστούν οι πολιτικές οργανώσεις με τις ένοπλες ομάδες από τις οποίες σύντομα συγκροτήθηκε ο ΕΛΑΣ. Στην πραγματικότητα ο προγραμματισμός που αποφασίστηκε στη σύσκεψη της 2^{ης} Ιανουαρίου, επιταχύνθηκε μετά από αυτή τη συγκυριακή όσο και απρόβλεπτη εξέλιξη.

Εν τω μεταξύ είχαν οριστεί από τη σύσκεψη οι υπεύθυνοι για την ανάληψη των κρυμμένων όπλων καθώς και για τη στρατολόγηση των ανταρτών. Όπως ήταν επόμενο, η επιλογή έγινε από τους κομμουνιστικούς κύκλους. Η καινοτομία βρίσκεται στη γεωγραφική κατανομή των αρμοδιοτήτων. Ο Πανόπουλος αντί για το Πελόπιο έλαβε εντολή να κινηθεί στην περιοχή της Αμαλιάδας, ο Γαλανόπουλος στον κάμπο Γαστούνης-Λεχαινών και μόνο ο Τσαρουχάς επέστρεψε σε οικεία μέρη, τα χωριά της υπο-αχτίδας του Κακόβατου.

δ. Πολιτικά δίκτυα και αντάρτικες ομάδες

Στο πεδίο εφαρμογής του ανωτέρω μείζονος αναπροσανατολισμού, η ηγεσία του Πύργου επικεντρώθηκε στο στρατιωτικό του σκέλος. Ο γραμματέας της ΠΕ Σωτήρης Κανελλόπουλος (Πανάγος) και τα μέλη της επιτροπής πόλης ΕΑΜ, Άθης Χαριάτης και Θοδωράκης Ζώρας²¹⁹, συσκέφθηκαν με ειδικούς προκειμένου να επιλέξουν την περιοχή εκκίνησης του αντάρτικου στην Ηλεία. Η σύσκεψη, που έλαβε χώρα μάλλον στον Πύργο, τον Φεβρουάριο 1943, με τον μόνιμο λοχαγό Γιώργο Μπουρατζή, τον έφεδρο λοχαγό Χρήστο Γαλανόπουλο και τον έφεδρο ανθυπολοχαγό Γιώργη Βαρελά, αποφάσισε ότι η καταλληλότερη περιοχή ήταν η Ολυμπία, «η οποία προσφερόταν ως ορεινή και επειδή είχε καλύτερες οργανωτικές προϋποθέσεις»²²⁰, καθώς συνοψίζει ο συγγραφέας τα στοιχεία που του δίνουν οι μη κατονομαζόμενοι πληροφορητές του.

Θα επιμείνουμε στα πρόσωπα. Από τους έξι της σύσκεψης του Πύργου μόνο δύο, ο Ζώρας και ο Βαρελάς, ήσαν Ηλείοι και απ' αυτούς μόνο ο δεύτερος μπορούσε

²¹⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», σ. 366.

²¹⁹ Για τα στελέχη αυτά, βλ. εδώ, κεφ. 2, σ. 36-37.

²²⁰ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Α', σ. 200.

να έχει έγκυρη γνώμη, κατά πόσον η φύση του εδάφους θα ευνοούσε την ανάπτυξη αντάρτικων επιχειρήσεων. Για κάτι τέτοιο προσφέρονταν ευνοϊκότερα εδάφη από την ορεινή Ολυμπία, στο βόρειο και ανατολικό τμήμα της γεωγραφικής περιοχής που ενέπιπτε στη δικαιοδοσία της ΠΕ. Ωστόσο παρέμεναν απρόσιτα στο οργανωτικό της δίκτυο. Το πρόβλημα ήταν πολιτικό. Του Σιμόπουλου και η Δίβρη δεν διέθεταν αξιόπιστες εαμικές οργανώσεις για το σχέδιο του αντάρτικου· αντιθέτως κάτω από τον Αλφειό, καθώς πίστευαν οι πολιτικοί και συμφωνούσαν οι στρατιωτικοί, υπήρχαν τέτοιες οργανώσεις. Προφανώς είχαν υπόψη τους καταρχήν τα Κρέστενα και έπειτα τα χωριά από την παραλιακή ζώνη έως τα υψώματα της Μίνθης: Κακόβατος, Μπεςχίνι, Καλίδονα, ίσως και κάποια άλλα. Ο στρατιωτικός σχεδιασμός άρχιζε, επομένως, από την αξιολόγηση του πολιτικού δικτύου.

Πριν από την έξοδο των ομάδων, η κεντρική καθοδήγηση άνοιξε ένα ζήτημα κεφαλαιώδους σημασίας: «Διεβιβάσθησαν εις τους αρχηγούς των ομάδων έγγραφοι και προφορικά οδηγία ως προς την σύνδεσίν των μετά των μελλόντων ν' απαρτίσουν ταύτας και ιδίως δια την συμπεριφοράν αυτών κατά την έξοδόν των προς τους κατοίκους και δη προς τας ανά την ύπαιθρον αρχάς χωροφυλακής, προς τους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς, η οποία έδει να είναι από πάσης απόψεως άψογος και εξαιρετική δεδομένου ότι η αντίστασις του λαού κατά του κατακτητού ήτο καθολική και από την συμπεριφοράν των ενόπλων ανταρτικών ομάδων θα εξηρτάτο η εμπιστοσύνη των κατοίκων προς αυτάς και το αγκάλιασμα του λαού εις ένα πανελλήνιον αντιστασιακόν κίνημα»²²¹. Η ηγεσία του ΕΑΜ δείχνει να αντιλαμβάνεται την πρωτεύουσα σημασία του πολιτικού παράγοντα στην ευόδωση του ένοπλου απελευθερωτικού αγώνα. Η συμμόρφωσή της προς τα κρατούντα ήθη εκφράζεται ανεπιφύλακτα.

Ο γραμματέας της νεολαίας Παναγιώτης Κατερίνης (Ορέστης) θυμάται²²² ότι έλαβε εντολή από τον Πανάγο να επιστρέψει στον Κακόβατο, να συγκεντρώσει ό,τι μπορούσε να του προμηθεύσει η οργάνωση από χλαίνες, άρβυλα και εξαρτήματα και να τα φέρει στον Πύργο. Η αποστολή εκτελέστηκε. Τα πολύτιμα είδη μεταφέρθηκαν με τρένο, τσουβαλιασμένα με κατάλληλο τρόπο. Η 25^η Μαρτίου επιλέχθηκε συμβολικά ως ημερομηνία εξόδου των ανταρτών. Η ομάδα ορίστηκε πενταμελής. Επικεφαλής, δύο κομμουνιστές καθοδηγητές, ο Πέτρος Παυλόπουλος²²³, από τους

²²¹ Μπουρατζής, «Το αντάρτικο», *ΙΑΕΑ*, τχ. 15, σ. 68-69.

²²² Κατερίνης Παν., *προφορική*.

²²³ Βλ., κεφ. 2, σ. 36-37.

πρωτεργάτες στην ίδρυση της επιτροπής πόλης του Πύργου και ο δηλωσίας αλλά αδιαμφισβήτητης πίστης στο κόμμα του, Γιώργης Τσαρουχάς²²⁴ από τον Κακόβατο, αδελφός του Τέλη. Οι άλλοι τρεις ήσαν από το Μπεσχίνι: οι Νιόνιος Παλαμήδας, Φώτης Μακρυγιάννης και Μενέλαος Φουντής, ανερχόμενα κομμουνιστικά στελέχη με σοβαρή συμμετοχή στην τοπική επιτροπή ΕΑΜ· ο τελευταίος ήταν ενταγμένος μαζί με όλη την οικογένειά του. Είναι φανερό εδώ η μέριμνα των οργανωτών, να συγκροτήσουν ομοιογενή ομάδα. Ο αξιοθρήνητος οπλισμός των ανδρών δεν επηρέασε την απόφαση.

Το εγχείρημα απέτυχε. Ο Ορέστης, που είχε την ευθύνη των επαφών με την ομάδα, στην πρώτη συνάντηση με τον Παυλόπουλο δέκα μέρες αργότερα, έξω από τον Πύργο, δέχτηκε επικρίσεις για την εγκατάλειψη των ανδρών από την οργάνωση²²⁵. Νηστικοί, ρυπαροί και εξαντλημένοι, οι άνδρες αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στα σπίτια τους για να ανανεώσουν τις δυνάμεις τους. Αποδεικνύεται ότι δεν υπήρχε ούτε σχέδιο ούτε σκοπός και ότι οι προϋποθέσεις, για τις οποίες έγινε λόγος παραπάνω, ήσαν ευνοϊκές μονάχα στη φαντασία των στελεχών που θέλησαν με την όποια εμπειρία τους από το κίνημα της πόλης, να διοργανώσουν ένοπλη επανάσταση στην ύπαιθρο.

Ωστόσο δεν πτοήθηκαν και ξαναπροσπάθησαν. Δεύτερη ομάδα αναχώρησε στα τέλη Απριλίου 1943 για την ύπαιθρο²²⁶ με ενισχυμένη σύνθεση. Στους άνδρες της πρώτης είχαν προστεθεί οι Νίκος Χρονόπουλος και Χρήστος Γραμματικός από το Μπεσχίνι, οι Χρίστος Νικολόπουλος (Ντόζης), Παναγιώτης Αλεξόπουλος (Σπανός), Νίκος Σπυρ. Βλάμης από την Καλίδωνα και ένας έμπειρος καθοδηγητής, τουλάχιστον όσο και οι άλλοι δύο, ο Γιώργης Πανόπουλος (Βασίλης) από το Πελόπιο, σε μια τριμελή ηγεσία με στρατιωτικό, πολιτικό και καπετάνιο. Η προσπάθεια να διατηρηθεί η ομοιογένεια της ομάδας, επιβεβαιώνεται. Μετέχουν μόλις τρία χωριά, ο Κακόβατος με τον Τσαρουχά που η λογική λέει ότι ήταν ο στρατιωτικός²²⁷, το ημιορεινό Μπεσχίνι με πέντε άνδρες και η ακόμη πιο ορεινή Καλίδωνα με τρεις, από τους οποίους ο Ντόζης, κατ' επάγγελμα αγροφύλακας άρα πιο έμπειρος στα όπλα, βοηθούσε τον στρατιωτικό στα επιχειρησιακά ζητήματα· εννέα άνδρες με γνώση των περιοχών όπου θα αναπτυσσόταν η ομάδα, εξοικείωση με τις συνθήκες της υπαίθρου και γνώριμοι μεταξύ τους· ώστε απέμενε να μοιραστούν οι έμπειροι και σταθεροί

²²⁴ Βλ., κεφ. 3, σ. 66.

²²⁵ Κατερίνης Παν., *προφορική*.

²²⁶ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Α', σ. 200.

²²⁷ Οι πηγές δεν διευκρινίζουν τις αρμοδιότητες.

συνεργάτες στην κομματική δουλειά της πόλης, Παυλόπουλος-Πανόπουλος, τα μη πολεμικά καθήκοντα της ηγετικής τριάδας. Ο προγραμματισμός εμφάνιζε καλές προϋποθέσεις. Εντούτοις, ούτε αυτή η έξοδος ευδοκίμησε.

Η καθοδήγηση δεν σκόπευε να κάνει πίσω, αλλά τα προβλήματα ζητούσαν τη λύση τους. Οι αναφορές των εαμικών πηγών στις «δυσκολίες [που] ήταν . . . σοβαρές και αξεπέραστες»²²⁸ και οι οποίες συνίσταντο κυρίως «εις την έλλειψιν οπλισμού»²²⁹, φανερώνουν την αδυναμία των δραστήριων εκείνων ανθρώπων να αξιολογήσουν βαθύτερα τη διπλή αρνητική τους εμπειρία. Η λύση δόθηκε στην πράξη, καθώς συγκροτήθηκε και τρίτη ομάδα και ορίστηκε ημερομηνία εξόδου η 18^η Μαΐου. Αυτή τη φορά ανέλαβε καπετάνιος ο Παυλόπουλος και πολιτικός ο Τσαρουχάς. Η συμμετοχή των δύο ορεινών χωριών περιορίστηκε στους Αρίστο Βασιλόπουλο και Γιώργο Ζήρο από το Μπεσχίνι και στον θερμόαιμο αγρότη Γιάννη Σιάγκα²³⁰ από την Καλίδονα· σ' αυτούς προστέθηκε ο μυλωνάς Δήμος Κρούσκος από το Στροβίτσι, ενώ ενισχύθηκε η συμμετοχή του Κακόβατου με τους Κανέλλο Αθούλη, Λευτέρη Δούκα, Αντώνη Κωνσταντόπουλο, από τους οποίους ο πρώτος ανήκε στον ιδρυτικό κομμουνιστικό πυρήνα του χωριού, το 1928. Κέρδος για την ομάδα και συγχρόνως μεγάλη επιτυχία των μηχανισμών στρατολόγησης θεωρήθηκε η ένταξη του δικηγόρου Νίκου Γκότση και του εμπόρου Κώστα Κακαβούλη από την οργάνωση της Ζαχάρως²³¹. Διατηρήθηκε με άλλα λόγια η ποικιλία των ιδιοτήτων που κρίνονταν απαραίτητες για τη σύνθεση της ομάδας: πολιτική πείρα, «μόρφωση», ζωτικότητα, εντοπιότητα και εξοικείωση με τις συνθήκες του ορεινού χώρου.

Ωστόσο το καθοριστικό στοιχείο στις εξελίξεις ήταν η συμμετοχή στην ομάδα του Θανάση Κούτρη από την Καλλιρρόη (του Μπούγα) άνω Μεσσηνίας. Ο Κούτρης ανέλαβε στρατιωτικός, αλλά στην πραγματικότητα είχε το γενικό πρόσταγμα.

Διόλου τυχαία. Οι οργανώσεις της Ολυμπίας τον γνώριζαν ως τον κυριότατο οργανωτή του αντιστασιακού δικτύου από την άνω Μεσσηνία έως την Καλαμάτα, από τις αρχές Ιουνίου 1941 έως τις 5-8-1942, συμβολική ημερομηνία έναρξης του ένοπλου απελευθερωτικού κινήματος στη Μεσσηνία και κατ' επέκταση στη νότια Πελοπόννησο και μάλιστα ως τον εμπνευστή της εναρκτήριας πράξης εκείνη την ημέρα, της επίθεσης σε ιταλικό στρατιωτικό απόσπασμα από τα μέλη του εαμικού

²²⁸ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Α', σ. 200.

²²⁹ Μπουρατζής, «Το αντάρτικο», *ΙΑΕΑ*, τχ. 15, σ. 68.

²³⁰ Για ένα ενδιαφέρον επεισόδιο με τον Σιάγκα, βλ., Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 443.

²³¹ Βλ., κεφ. 3, σ. 67-68.

πυρήνα του Μπούγα, μέσα στο χωριό²³². Με άλλα λόγια, στην τρίτη απόπειρά τους να βγουν και να σταθεροποιηθούν στην ορεινή ύπαιθρο, οι αντάρτες της Ολυμπίας καθοδηγούνταν από τον πρωτεργάτη μιας μείζονος στρατηγικής μεταβολής στη νότια Πελοπόννησο που είχε επηρεάσει τις τύχες και του δικού τους κινήματος. Επιπλέον, ο άνθρωπος αυτός έθετε στην υπηρεσία τους τη βιωματική του πείρα τόσο από την επτάμηνη περίοδο παρανομίας στην ύπαιθρο μαζί με τους συντρόφους του όσο και από την ηγετική του συμμετοχή στη διοργάνωση των αντάρτικων ομάδων της Μεσσηνίας, από τον Φεβρουάριο έως τα μέσα Μαΐου 1943, στον Ταΰγετο και το Τετράζι.

Νεαρός κομμουνιστής πριν από τον πόλεμο, ο Κούτρης είχε παρακολουθήσει θεωρητικά, πολιτικά και οργανωτικά μαθήματα από τους καθοδηγητές του ΚΚΕ στη Φολέγανδρο, όπου τον είχε εξορίσει το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου και από όπου δραπέτευσε στις 15-5-1941 με την ομάδα των 120, στην οποία περιλαμβανόταν και ο Ανδρέας Ραμπαβίλας από το Χάβαρι²³³. Την εντολή της ΚΕ προς τους δραπέτες, για την οποία έχουμε μιλήσει, να επιστρέψουν στη γενέτειρά τους και να αναμένουν εντολές, ο Ραμπαβίλας την εφάρμοσε και περιορίστηκε σε επαφές με συντρόφους υπεράνω υποψίας· ο Κούτρης την παραβίασε, αξιοποιώντας το διαθέσιμο δυναμικό για να ιδρύσει νέους συνωμοτικούς πυρήνες και όχι μόνο στο χωριό του, όπως είπαμε. Ο πρώτος επέδειξε πνεύμα προσαρμογής στη δυναμική των εξελίξεων· ο δεύτερος δημιούργησε νέα δυναμική με την προσωπική του δράση. Ο κανόνας στα ηγετικά κλιμάκια του ΚΚΕ και του ΕΑΜ ήταν ο Ραμπαβίλας· ο τύπος του Κούτρη, εκφραστή της ανεξάρτητης πολιτικής σκέψης, αποτελούσε εξαίρεση, συχνά αφόρητη για την κομματική ιεραρχία.

Μάλλον εκεί, παρά στην ανυποχώρητη επιμονή του «να γίνεται το δικό του», συχνά αιτία προστριβών με τους συνεργάτες του, πρέπει να αναζητηθούν οι λόγοι της μετάθεσης του Κούτρη στην Ολυμπία από την ΠΕ Μεσσηνίας, λίγο πριν από τα μέσα Μαΐου 1943. Παρόλο που δεν γνώριζε την περιοχή, πρωτοστάτησε λίγες μέρες αργότερα στη διάρρηξη της αποθήκης επιταγμένων τροφίμων στον Κακόβατο και της διανομής τους στους χωρικούς της περιοχής²³⁴. Μετά απ' αυτό, οι οργανώσεις της Ολυμπίας του ζήτησαν να συνδράμει την ομάδα.

²³² Για τον Κούτρη, βλ. Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, ιδ. σ. 277-299.

²³³ Τα ονόματα και η καταγωγή των εξορίστων, στο Γεωργίου (επιμ.), *Ιστορία*, τομ. 1, σ. 200-201.

²³⁴ Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 357

Αμέσως η ομάδα απέκτησε προσανατολισμό. Ο Κούτρης έθεσε τους όρους της μετάβασης από την πολιτική αντίσταση στον ένοπλο απελευθερωτικό αγώνα. Ειδικότερα:

1) Ανάλυση αυτόνομης δράσης. Οι αντάρτες δεν περιμένουν από πουθενά τακτικές οδηγίες, αλλά κατευθύνουν τη δράση τους στην πάταξη της ζωοκλοπής, στην εξόντωση των καταδοτών και στη διάσωση της αγροτικής παραγωγής από τις αρπακτικές διαθέσεις του κατοχικού καθεστώτος. Με αυτό τον τρόπο παρουσιάζονται μπροστά στους αγροτικούς πληθυσμούς, οι οποίοι δεν έχουν τη δυνατότητα επίλυσης τέτοιων προβλημάτων, ως η λαϊκή εξουσία που επιβάλλει ένα νέο καθεστώς ευταξίας στην ύπαιθρο και εγγυάται την προστασία του βιοτικού επιπέδου, καλύπτοντας το κενό του απόντος κράτους. Συγχρόνως αγωνίζονται και στο πεδίο των εντυπώσεων με συντεταγμένες εμφανίσεις στα χωριά, όπου, μέσω της ανάδειξης του πατριωτικού στοιχείου τονίζεται η απελευθερωτική τους αποστολή²³⁵.

2) Σύσταση δικτύων ανεφοδιασμού. Οι αντάρτες δεν προμηθεύονται τρόφιμα από στημένα δίκτυα, αλλά από τους κατοίκους των χωριών, ως αντάλλαγμα για την επιτυχία τους στα ανωτέρω πεδία.

3) Εξασφάλιση οπλισμού. Προτεραιότητα, ίση με τις άλλες. Τα όπλα θα εξευρεθούν από συγγενικούς και φιλικούς κύκλους, οπωσδήποτε από πρόσωπα εχέμυθα.

Παύει η μονοσήμαντη σχέση των ανταρτών με τις οργανώσεις, κύρια αιτία της αποτυχίας των δύο πρώτων εξορμήσεων. Η σχέση αυτή εμπλουτίζεται με νέους παράγοντες και δίνεται η δυνατότητα ανασύνθεσης του οργανωτικού δικτύου με προοπτική όχι απλώς την αντίσταση στο καθεστώς, αλλά την ανατροπή του και την εθνική απελευθέρωση. Αναδεικνύεται το διαλεκτικό νόημα που ανέλυσε ο Κούτρης ένα χρόνο νωρίτερα στους συντρόφους του στη Μεσσηνία: «Το ΕΑΜ θα φτιάξει στην αρχή τους λίγους αντάρτες, οι λίγοι αντάρτες το μεγαλύτερο ΕΑΜ και με μία τέτοια πορεία θα φτάσουμε στην ολοκλήρωση· αντάρτες και ΕΑΜ, όλος ο λαός»²³⁶.

Στον Κακόβατο, ο Κούτρης είχε εμφανιστεί με στρατιωτική στολή, άρβυλα και αυτόματο. Ανάλογο εξοπλισμό επιζητούσε και για την ομάδα, γι' αυτό την έφερε σε επαφή με τα μικρά τμήματα των μεσσηνίων ανταρτών στα όρια Μεσσηνίας-Ολυμπίας, τα οποία την οδήγησαν στην τοποθεσία Βουνί και στο μεσσηνιακό χωριό

²³⁵ Αναγνωρίζουμε την ίδια μέθοδο που εφάρμοσε στην περιοχή Βρεστού-Λογγού ο Κώστας Κανελλόπουλος, συγχωριανός του Κούτρη και συναγωνιστής του από την έναρξη της αντικατοχικής τους δράσης. Βλ., παρόν κεφ., σ. 106.

²³⁶ Μούτουλας, *ο.π.*, σ. 280.

Πλατάνια, όπου βρίσκονταν τα επιτελεία του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και του ΕΣ καθώς και το αρχηγείο της βρετανικής αποστολής που διένεμε τη συμμαχική στρατιωτική βοήθεια στις δύο πλευρές. Την 1^η Ιουνίου η ομάδα εμφανίστηκε στην Κοστομέρα με δεκαπενταμελή σύνθεση και συνοδό νοσοκόμα. Οι άνδρες φορούσαν στρατιωτικές στολές και έφεραν δύο οπλοπολυβόλα, δύο-τρία αυτόματα στεν, δέκα ιταλικές αραβίδες, πυρομαχικά και μερικές χειροβομβίδες μιλς²³⁷.

Από το Βουνί η ομάδα είχε υπαχθεί στο κοινό αρχηγείο ανταρτών ΕΛΑΣ-ΕΣ Καραμούσταφα-Πλατανιών. Μετά την περάτωση της αποστολής του Κούτρη αποκτά νέο στρατιωτικό έναν επαγγελματία, τον υπολοχαγό πεζικού Βασίλη Στυλιανόπουλο από του Κούκουρα. Καθώς έχει αναβαθμιστεί σε πλήρες αντάρτικο τμήμα υπό τις διαταγές ορισμένου στρατιωτικού κέντρου, η σημασία των υπόλοιπων συνεκτικών στοιχείων μειώνεται: η εντοπιότητα δεν συμπεριλήφθηκε στα κριτήρια επιλογής του διοικητή της. Ύστερα από δεκαπέντε μέρες συγκροτήθηκε δεύτερη ομάδα Ολυμπίας, ισάριθμη και με ισότιμο οπλισμό²³⁸. Ονομάζεται ΕΛΑΣ και αναλαμβάνει δράση. Πριν βγει ο μήνας, σκοτώνει τρεις ιταλούς στρατιώτες κοντά στη Ζαχάρω και μετά από λίγο καιρό αφοπλίζει άλλους έξι που είχαν βγει στην ύπαιθρο για πλιάτσικο²³⁹. Την ίδια εποχή επισκέπτεται τη Μούντριζα όπου ιδρύει τοπική επιτροπή ΕΑΜ²⁴⁰.

ε. Δεσμός προοδευτικής αλληλεξάρτησης

Στο μέτρο που οι πρώτοι ένοπλοι σχηματισμοί εξοικειώνονταν με τις συνθήκες της ορεινής υπαίθρου, διανοίγονταν περιθώρια ενίσχυσής τους με νέο δυναμικό. Οι νέοι αντάρτες, στις αρχές τουλάχιστον, έπρεπε να είναι άτομα στενής εμπιστοσύνης που δεν ήταν δυνατό παρά να προέλθουν από τις εαμικές οργανώσεις και πρώτα-πρώτα των πόλεων, όπου «ο βαθμός συνειδητοποίησης», όπως θα έλεγαν οι καθοδηγητές, ήταν μεγαλύτερος.

Στην κατηγορία αυτή ανήκε ο Γιώκος (Γιώργος) Ξύδης, κάτοικος Πύργου. «Οργανώθηκα το 1943 . . . με τον Στροφύλλα τον Γιώργη, με τον Καχτίση τον Φαίδωνα . . . ήμασταν μια ομάδα περί τους εφτά-οχτώ νέοι, οι οποίοι μπήκαμε στο ΕΑΜ Νέων, στη νεολαία του ΕΑΜ»²⁴¹. Υπενθυμίζουμε ότι στις προφορικές μαρτυρίες ο προσδιορισμός του χρόνου είναι συχνά προβληματικός. Με την ίδρυση

²³⁷ Μπουρατζής, «Το αντάρτικο», ΙΑΕΑ, τχ. 15, σ. 69.

²³⁸ Στο ίδιο, σ. 70.

²³⁹ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Α', σ. 202.

²⁴⁰ Παράρτημα Ι, Ολυμπία, λ. Γρύλλος κλπ., υποκατ. «Επαρχιακή καθοδήγηση».

²⁴¹ Α.Μ., Ξύδης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

της ΕΠΟΝ στις 23-2-1943, τα μέλη του ΕΑΜΝ πέρασαν στις τάξεις της καινούριας οργάνωσης. Συνεπώς, για να προστατευθεί η ακρίβεια της μαρτυρίας, ο χρόνος ένταξης των αναφερόμενων πρέπει να τοποθετηθεί στους δύο πρώτους μήνες του έτους. Εξίσου πιθανό είναι να εντάχθηκαν στο ΕΑΜΝ νωρίτερα, ας πούμε το φθινόπωρο του 1942. Έτσι κι αλλιώς, στην υψηλή πυκνότητα των γεγονότων της περιόδου, οι αρετές, οι δεξιότητες και η εχεμύθεια τεκμαίρονταν σε μικρά διαστήματα· ώστε δεν προκαλεί έκπληξη ότι οι νεαροί αυτοί επελέγησαν σε λίγους μήνες από το ΕΑΜ Πύργου, ως Επονίτες πλέον, για να ενισχύσουν τις πρώτες αντάρτικες ομάδες.

Ο υπεύθυνος του ΕΑΜ Πύργου για την επαφή των υποψήφιων ανταρτών με την ύπαιθρο, ο έμπορος Θανάσης Αντωνόπουλος²⁴², ρύθμισε τις λεπτομέρειες της αναχώρησης της ομάδας για τα κέντρα στρατολόγησης του ΕΛΑΣ, σε ημερομηνία που τοποθετείται σίγουρα μετά τις 25-3-1943. Οι Γιώργος Στροφύλλας, Γιώκος Ξύδης, Μίμης Λιούρδης, Βασίλης Αποστολόπουλος, κάποιος Βασιλόπουλος και ένας Αρίστος, γιος του παπα-Νεοκλή, συνάντησαν στου Κοσκινά τον έφεδρο ανθυπολοχαγό και μέλος του ΚΚΕ Γιώργη Βαρελά, στον οποίο επέδειξαν το διαπιστευτήριό τους, ένα συστατικό σημείωμα από τον Αντωνόπουλο.

Οι Βαρελάς-Αντωνόπουλος ανήκουν στη σειρά των εαμικών στελεχών που συντονίζουν στον χώρο τους το κρίσιμο και επείγον ζήτημα της στρατολόγησης. Όμως το δίκτυο πληροφοριών του ΕΑΜ δεν έχει επαρκώς αναπτυχθεί, ώστε να αποσοβηθεί ένα άσκοπο ταξίδι: ο Βαρελάς αναγκάζεται να διώξει τους νεαρούς καθώς το τάγμα των ανταρτών από την Ηλεία, το κατοπινό 3/12, δεν έχει ακόμη συγκροτηθεί· πράγμα που σημαίνει ότι τα γεγονότα τοποθετούνται στο διάστημα Απριλίου-Μαΐου ή τα μέσα Ιουνίου, το αργότερο. Ο Βαρελάς τους υπόσχεται πάντως να τους ειδοποιήσει, μόλις ωριμάσουν οι συνθήκες για τη στρατολόγησή τους.

Για την επιστροφή τους στον Πύργο στηρίχτηκαν πάλι στις οργανώσεις. Ο δεσμός αποδείχτηκε σωτήριος. Ένα απρόσμενο συναπάντημα με ιταλικό στρατιωτικό τμήμα στη διαδρομή, όπως αναφέρει η πηγή μας²⁴³, θα μπορούσε να είχε αποβεί μοιραίο. Οι νεαροί ξέφυγαν προσωρινά και κρύφτηκαν στο Καταράχι, αλλά καθώς οι Ιταλοί παρέμεναν στην περιοχή, μόνο χάρη σε παρέμβαση της τοπικής επιτροπής και υπό την καθοδήγησή της κατόρθωσαν να διαφύγουν, έστω και με καθυστέρηση λίγων ωρών.

²⁴² Βλ., κεφ. 2, σ. 46.

²⁴³ Ξύδης, *ο.π.*

Στη δεύτερη έξοδό της, τον Ιούλιο, η ομάδα ακολούθησε άλλο δρομολόγιο προς τους αντάρτικους καταυλισμούς της ορεινής Ηλείας με πρώτο σταθμό τον ΑηΓιώργη, όπου έλαβε εφόδια, πληροφορίες και οδηγίες από τους υπεύθυνους της τοπικής επιτροπής, προπολεμικούς κομμουνιστές, Πάνο και Νιόνιο Δαμασκόπουλο, αδέρφια του Παντελή²⁴⁴. ο δεύτερος είχε πρωτοστατήσει και στη δημιουργία της τοπικής επιτροπής στο Μαλαπάσι²⁴⁵, όπου ζούσε με την οικογένειά του. Στον επόμενο σταθμό, το Χειμαδιό, υποδέχτηκε τους αντάρτες ο τοπικός υπεύθυνος Θανάσης Τσίκληρας²⁴⁶. Επόμενος και τελευταίος σταθμός, το Βελανίδι.

Το δίκτυο λειτουργεί ομοιόμορφα. Εκπρόσωπος της τοπικής οργάνωσης είναι πάντα ο πιο έμπειρος κομμουνιστής, ανεξάρτητα από τις πτυχές της προσωπικής του ιστορίας. Ο υπεύθυνος ελέγχει το σημείωμα που κομίζει η ομάδα και αν το κρίνει σκόπιμο εγχειρίζεται στον αρχηγό της κι ένα δικό του για προώθηση. Από την πλευρά της η ομάδα αποκρύπτει επιμελώς τον σκοπό του ταξιδιού της απέναντι σε πρόσωπα ή φορείς που δεν έχουν οργανωτική αρμοδιότητα και αποφεύγει τα χωριά όπου δεν υπάρχει σύνδεσμος, εφόσον άλλωστε επιδιώκει τη συντόμευση του ταξιδιού.

Είναι η περίοδος της εξόδου των μαχητών στην ύπαιθρο. Η κατεξοχήν ορεινή Ηλεία τέθηκε ως προορισμός και από τέσσερις Εαμίτες της Κάτω Παναγιάς, οι οποίοι αποτέλεσαν την πρώτη ομάδα από την τομεακή επιτροπή Λεχαινών που βγήκε στο βουνό, στις αρχές καλοκαιριού 1943. Ας δούμε πώς συγκροτήθηκε²⁴⁷.

Η Κάτω Παναγιά απείχε το 1941-1942 από κάθε αντιστασιακή κίνηση. Στις αρχές του 1943 απολύθηκε από τις ιταλικές φυλακές²⁴⁸ ο κομμουνιστής Δημητρός Κοκολάρας, ήλθε στο χωριό και συνδέθηκε με την οργάνωση Λεχαινών. Μερικούς μήνες νωρίτερα είχε παλινοστήσει από την Αθήνα ο Δημήτρης Μαυράκης, δηλωσίας αλλά και ο στρατολόγος του Κοκολάρα στο ΚΚΕ.

Δάσκαλος και μαθητής συμφώνησαν να συστήσουν στο χωριό αντιστασιακό πυρήνα. Ο Μαυράκης, εξαιτίας του στίγματος που έφερε, δεν είχε κατορθώσει έως τότε να υποκινήσει ανάλογη δραστηριότητα. Αντιθέτως ο Κοκολάρας, με τις δάφνες του αγωνιστή που είχε αντέξει τις κακουχίες των ανακρίσεων και της φυλακής, άπλωσε τη δράση του και αλλού: μπήκε στην αχτιδική επιτροπή, στρατολογούσε

²⁴⁴ Δημόσιος υπάλληλος, ηγετικό συνδικαλιστικό στέλεχος του ΚΚΕ στην Αθήνα με πολυκύμαντη δράση τόσο προπολεμικά όσο και στην κατοχή. Δολοφονήθηκε από το κόμμα του, πιθανότατα με εντολή του Γιάννη Ιωαννίδη. Βλ., Δαμασκόπουλος, *Παντελής Γιαν. Δαμασκόπουλος*.

²⁴⁵ Παράρτημα Ι, Ορεινή Ηλεία, λ. «Ελαιώνας».

²⁴⁶ Α.Μ., Ξύδης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

²⁴⁷ Κοκολάρας, *προφορική*.

²⁴⁸ Δεν αναφέρεται ο τόπος φυλάκισης.

μέλη στο ΕΑΜ του χωριού του, ενώ συγχρόνως και σε συνεργασία με τον Ανδρέα Ζαπάντη από τη Ρετούνη και τον Τάκη Σταθόπουλο (Σταθιά) από το Τραγανό, εργαζόταν για τη δημιουργία επαρχιακού οργανωτικού δικτύου.

Η οργανωτική δραστηριότητα στην Κάτω Παναγιά απέφερε περιορισμένα αποτελέσματα. Από τους κατοίκους της, προσχώρησε στον τοπικό πυρήνα ο Νίκος Κουτουβίδης και πολύ γρήγορα έγινε κι αυτός μέλος του ΚΚΕ. Όταν η αντιστασιακή ομάδα αποφάσισε, τέλη Ιουλίου 1943, να βγει στο βουνό, την τελευταία στιγμή της αναχώρησής της προσκολλήθηκε σ' αυτή και ο αδελφός του Δημητρώ, ο Σωτήρης. Η ομάδα έγινε δεκτή με επιφύλαξη στου Σιμόπουλου από την τοπική οργάνωση, η οποία απέφυγε να παρουσιαστεί μπροστά της ενώ συγχρόνως ειδοποίησε σχετικά τον ΕΛΑΣ, μεταθέτοντας την ευθύνη στην αντάρτικη ηγεσία, η οποία αναγνωριζόταν ως υπέρτερη από κάθε τοπικό πολιτικό θύλακα. Τελικά έφτασε στο χωριό ο καπετάν-Ανέστης και οδήγησε τους νεοφερμένους στους αντάρτικους καταυλισμούς. Η ομάδα έδωσε τον καθιερωμένο πια αντάρτικο όρκο στις 4/5-8-1943 στο Βελανίδι, όπου ο Κουτρουβίδης έλαβε το ψευδώνυμο Νικοτσάρας. Ο αρχηγός της ομάδας, Δημητρός Κοκολάρας, εξελίχθηκε σε καπετάνιο διμοιρίας στο 3/12 Τάγμα, όπου εκτός των άλλων ανέλαβε την ασυνήθιστη πρωτοβουλία, να διαφωτίζει τους αντάρτες σχετικά με τη γαλλική και την οκτωβριανή επανάσταση.

Καθώς συγκροτούνται οι κόμβοι του εαμικού δικτύου, εξασφαλίζεται ο έλεγχος της διαδικασίας στρατολόγησης και συγχρόνως αναβαθμίζεται η σημασία και ο ρόλος των τοπικών οργανώσεων που διευκολύνουν τη διέλευση των ανταρτών· στα ορεινά της Ορεινής ζώνης, τέτοιες οργανώσεις ξεφυτρώνουν η μία μετά τη άλλη από τις αρχές του καλοκαιριού 1943.

Τα αντάρτικα τμήματα έτσι κι αλλιώς δεν μπορούν να υπάρξουν χωρίς την επιμελητεία των οργανώσεων· αλλά και οι οργανώσεις βρίσκουν λόγο ύπαρξης στο μέτρο που εμπλέκονται, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, στην ενδυνάμωση του ένοπλου σκέλους του εαμικού κινήματος. Στο δίπολο πολιτική οργάνωση - αντάρτικος στρατός, πρωτεύουσα σημασία κατέχει ο δεύτερος πόλος καθώς αποτελεί την αιχμή του κινήματος στο εθνικό-απελευθερωτικό στάδιο της ανάπτυξής του. Με την πάροδο του χρόνου ο δεσμός αυτός θα ενισχύεται. Οι συντριπτικά περισσότερες από αυτές τις εξωγενείς οργανώσεις του ορεινού χώρου για τον οποίο γίνεται λόγος, είτε ιδρύθηκαν απευθείας από τον ΕΛΑΣ είτε στερεώθηκαν στο έδαφος των σχέσεων μαζί του και οπωσδήποτε υπηρέτησαν τους σκοπούς του.

στ. Η έννοια του εαμικού κέντρου

Με τη δυναμική των τοπικών επιτροπών ΕΑΜ στα ημιαστικά κέντρα, τη δράση των καθοδηγητικών τους στελεχών και το γενικότερο εαμικό έργο στις περιοχές ευθύνης τους, έχουμε ασχοληθεί²⁴⁹. Η συμβολή τους στη συγκρότηση του αντιστασιακού-απελευθερωτικού δικτύου άρχισε από το α' στάδιο του αντικατοχικού αγώνα. Στα μεταγενέστερα στάδια, σημαντικό μέρος των σχετικών πρωτοβουλιών μετατέθηκε στα χωριά.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Μάζι Ολυμπίας, όπου κυριαρχεί το όνομα Μπάμπης Αναστασόπουλος²⁵⁰. Ωριμο στέλεχος του ΚΚΕ, απόφοιτος γυμνασίου με αξιόλογη οικογενειακή κτηματική περιουσία, κινήθηκε πυρετωδώς στο α' στάδιο του αντικατοχικού αγώνα για την ανασυγκρότηση των κομματικών πυρήνων σε επαρχιακή κλίμακα μαζί με επιτελικά στελέχη από τα Κρέστενα. Η αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση στο Μάζι συμπεριελάμβανε τον αδελφό του τον Νίκο, τον «σώγαμπρο» εργολάβο από τη Φρίζα, Νιόνιο Χρυσαιδίη, που μετείχε κατά καιρούς σε δημόσια έργα με τα αδέρφια του στην Ήπειρο, καθώς και τα αδέρφια Δημήτρη και Άγγελο Αθαν. Γαλανόπουλο, εργάτες στα εργοστάσια του Μποδοσάκη έως την έκρηξη του πολέμου. Με εμπειρίες κοσμοπολίτικες και αέρα αρχοντικό, η οργάνωση τα είχε όλα· κι αυτό φάνηκε στην επιρροή της πρώτα απ' όλα στους νέους του χωριού.

Στο Μάζι φιλοξενήθηκε το καλοκαίρι 1943, στις αρχές της δράσης του ΕΛΑΣ στην επαρχία Ολυμπίας, ένα αντάρτικο τμήμα με καπετάνιο τον Κώστα Κακαβούλη από τη Ζαχάρω και πολιτικό τον Πέτρο Παυλόπουλο από τον Πύργο. Από τότε, έως τον Αύγουστο 1944, οπότε ο ΕΛΑΣ επιστράτευσε περί τους 15 νεαρούς άντρες του χωριού στην Πολιτοφυλακή, η ΕΠΟΝ ανέπτυξε πλούσια δραστηριότητα στο χωριό, αναβάθμισε την κοινωνική θέση των γυναικών, διατηρούσε επαφή με την πολιτιστική κίνηση στον Πύργο και συνέβαλε ακόμη και στην προσέλκυση αντιπάλων στο ΕΑΜ. Θα μπορούσε να είχε χαρακτηριστεί «Μικρή Μόσχα», όπως συνέβη με τα εξής χωριά: Άσπρα Σπίτια, Κακόβατος, Κούκουρα, Μάζι, Μιράκα, Μουσουλούμπεη, Μπράτι, Νεμούτα, Παλαιοβαρβάσαινα, Τζελέχοβα, Φοναίτικα. Τα χωριά αυτά καθώς και μερικά ακόμη με ισχυρές οργανώσεις αποτέλεσαν εαμικά κέντρα, έστω κι αν δεν εντάχθηκαν στην ίδια σημειολογία.

²⁴⁹ Κεφ. 2.

²⁵⁰ Βλ., επίσης, κεφ. 2, σ. 54.

Τι σήμαινε για ένα χωριό, να είναι εαμικό κέντρο; Στο Λαμπέτι²⁵¹, ο Γιάννης Πετρόπουλος διέθετε το σπίτι του σε διωκόμενους αγωνιστές. Ωστόσο χρειάστηκαν περισσότερα καταλύματα την άνοιξη 1943, οπότε το χωριό ορίστηκε προσωρινή έδρα της ηγεσίας του ΕΑΜ στην επαρχία Ηλείας. Στις 9/10-10-1943, κατέβηκαν στο χωριό περίπου 40 αντάρτες υπό τον καπετάν-Μανούσο, τóριξαν στο χορό με κορίτσια της ΕΠΟΝ και ύστερα έστησαν ανταρτοδικείο με κατηγορούμενους αιχμαλώτους άγνωστης ταυτότητας. Τη νύχτα της 24-3-1944, με απόφαση της ΝΕ ΕΑΜ Ηλείας, η τοπική οργάνωση εξασφάλισε την έξοδο του μητροπολίτη Αντωνίου προς την Αρχαία Ολυμπία με ένα βαγονέτο από τον σιδηροδρομικό σταθμό του χωριού.

Σεσημασμένο λόγω της τοπικής εαμικής δράσης, το Λαμπέτι υπέστη δύο γερμανικά μπλόκα, αλλά οι διώκτες δεν κατόρθωσαν να συλλάβουν κανέναν από τους καταζητούμενους Εαμίτες. Σύμφωνα με μια αντίθετη εκδοχή, στις 19/24-5-1944 συνελήφθησαν σε γερμανο-ταγματасφалίτικη επιδρομή, μεταφέρθηκαν στον Πύργο και εκτελέστηκαν στη γέφυρα Κουτσογιάννη, οι: Πετρόπουλος Νίκος συνταξιούχος δάσκαλος - Γιώργης, 35 ετών - Βασίλης, 27 ετών * πατέρας και γιοι / Ντέλος Γιώργης, 20 ετών - Χρίστος, 19 ετών * αδέρφια / Φουφόπουλος Ανδρέας, 20 ετών· γεωργός / Νικολακόπουλος Ανδρέας - Μπουγάς Χαράλαμπος - Παυλόπουλος Κώστας - Αθανασόπουλος Πάνος - Γεωργακόπουλος Σπύρος - Βενιζέλος Λεωνίδας - Παπαδόπουλος Κώστας - Γολέμης Δημήτρης * χωρίς στοιχεία, αλλά πιθανότατα μέλη του ΕΑΜ οι περισσότεροι. Είχε προηγηθεί, το ίδιο πρωί, φονική επιδρομή της ΟΠΛΑ στο χωριό, για την οποία δεν έχουμε πληροφόρηση. Οι ταγματасφалίτες συνέλαβαν άλλους είκοσι (20) κατοίκους και τους οδήγησαν «στο στρατόπεδό τους», αλλά αργότερα τους απέλυσαν· επίσης τραυμάτισαν τον Γιώργο Γεωργακόπουλο, τον οποίο σκότωσαν τελικά τον Σεπτέμβριο. Στις 4-7-1944 πραγματοποιήθηκε νέα επιδρομή γερμανικών δυνάμεων οι οποίες κύκλωσαν το Λαμπέτι, αλλά σύντομα απέλυσαν όσους συνέλαβαν. Το χωριό θρήνησε στις 10-7-1944 τον θάνατο του Διονύση Ιω. Κολόκα (Κατσαντώνη) της τοπικής ΕΠΟΝ, θύμα γερμανικής ενέδρας στη Σκάλα Γούμερου.

Μεταπολεμικά το μόνο που απέμεινε στα χωριά που αποτέλεσαν εαμικά κέντρα, ήταν ο στιγματισμός τους. Ο Γιώργος Αναγνωστόπουλος στο Τραγανό, ο οποίος φιλοξένησε πολλά διερχόμενα στελέχη του ΕΑΜ στη διάρκεια της κατοχής,

²⁵¹ Της σύνταξης, «Από τη δράση» *Η Ευθύνη*, 13/6/1981 / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, «Λαμπέτι» / Α.Κ., α) χ.τ., «Πελοπόννησος, νεκροί της ΕΠΟΝ», σ. 7, φακ. «Διπλά», β) Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Ηλεία», φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 357-363.

μετά τα δεκεμβριανά κακοποιήθηκε άγρια από τους παρακρατικούς. Ο συγχωριανός του Τάκης Σταθόπουλος (Σταθιάς) του Νίκου και της Βασιλικής, σπουδαστής σε τεχνική σχολή της Αθήνας, «παλικάρι που δεν λογάριζε τίποτε»²⁵², παρέμεινε στο χωριό μετά τη Βάρκιζα και περιόδευε στην περιοχή για να στρατολογήσει μαχητές για το νέο στάδιο ένοπλης πάλης που διέκρινε στον άμεσο ορίζοντα· ο ίδιος σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ. Για τη σημαντική συμμετοχή στο ευρύτερο απελευθερωτικό δίκτυο της τοπικής οργάνωσης Βρίνας, περίπου εκατό (100) χωριανοί υπέστησαν βασανιστήρια²⁵³, την περίοδο ανάμεσα στη Βάρκιζα (Φεβρουάριος 1945) και την επίσημη έναρξη του «δεύτερου γύρου» (φθινόπωρο 1947).

ζ. Επιστροφή στον κάμπο με τον ΕΛΑΣ

Η ένοπλη αντίσταση στο κατοχικό καθεστώς πραγματοποιήθηκε σταδιακά. Πριν από τη συγκρότηση αντάρτικων σχηματισμών, οι πολιτικές οργανώσεις σύστησαν μαχητικές ομάδες, οι οποίες συνέβαλαν καθοριστικά, όπως είδαμε, στην πάταξη της ληστείας στην ύπαιθρο. Το κύριο βάρος της ένοπλης δράσης στις πόλεις το ανέλαβε ειδική οργάνωση, η ΟΠΛΑ.

Στις σημαντικές επιτυχίες της ΟΠΛΑ στην Ηλεία συγκαταλέγεται ο αφοπλισμός της Χωροφυλακής Πύργου, τη νύχτα της 13^{ης} προς 14-12-1943, που συνοδεύτηκε από την απαγωγή του υπενωμοτάρχη και του γραμματέα διοικήσεως και την προσχώρηση στον ΕΛΑΣ του χωροφύλακα Παύλου Δερμιτζάκη, προφανώς συνδέσμου της ΟΠΛΑ μέσα στο κτήριο της διοίκησης. Ταραγμένοι οι Γερμανοί, έθεσαν την επομένη ολόκληρη τη δύναμη υπό περιορισμό²⁵⁴. Έχουν καταγραφεί και άλλες επιχειρήσεις της ΟΠΛΑ στον Πύργο: ο φόνος ενός χωροφύλακα και ο τραυματισμός άλλων δύο στις 11-1-1944, η απελευθέρωση σαράντα (40) κρατουμένων από τις φυλακές Δροσοπούλου στις 14 του ίδιου μήνα, η απαγωγή μοιράρχου της Χωροφυλακής σε χρόνο που τοποθετείται την άνοιξη 1944 και η απόπειρα απαγωγής χωροφύλακα που κατέληξε στον φόνο ενός άνδρα της ΟΠΛΑ, την ίδια εποχή²⁵⁵.

Αρκετές φορές στις επιχειρήσεις της ΟΠΛΑ συμμετείχαν Επονίτες ή μαχητές των ομάδων κρούσης. Στην πραγματικότητα, τα όρια μετάβασης από τον ένα

²⁵² Τσουραπάς, *προφορική*.

²⁵³ Δρακόπουλος, *προφορική* / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198.

²⁵⁴ Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 167-174.

²⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 207-210.

προσδιορισμό στον άλλο (Οπλατζής, μαχητής, Επονίτης) ήσαν δυσδιάκριτα. Εν πάση περιπτώσει οι νέοι άνδρες που στελέχωναν αυτές τις ομάδες δεν περιορίζονταν σε επθέσεις κατά των εγχώριων αντιπάλων. Στην Αμαλιάδα, ο υπεύθυνος της μαχητικής ομάδας Ηλίας Λάμπρου και ο Θωμάς Φάσος συνέλαβαν το καλοκαίρι 1943 έναν ιταλό φασίστα με τη μεσολάβηση του ιταλομαθή εφήβου Γιώργου Τριανταφυλλόπουλου, ο οποίος προσποιήθηκε ότι προσφέρθηκε να τον οδηγήσει σε οίκο ανοχής. Κατόπιν «τον στείλαμε απάνω· τον σκοτώσανε τελικά αυτόνε»²⁵⁶. Μετά την ιταλική συνθηκολόγηση, το ίδιο δίδυμο μαχητών συνέλαβε κι άλλον μελανοχίτωνα, στην πλατεία Μεταξά, στο κέντρο της πόλης. Ακολουθήθηκε η γνωστή διαδικασία. «Τον στείλαμε απάνω, στην Πλατανιά. Πάει κι αυτός. Τον σκοτώσανε κι αυτόν, δηλαδή»²⁵⁷.

Οι δυναμικές ενέργειες των μαχητικών ομάδων και οι επιθέσεις της ΟΠΛΑ εναντίον εχθρικών στόχων στις πόλεις άρχισαν να λιγοστεύουν από τα τέλη Μαρτίου με αρχές Απριλίου 1944, οπότε μονάδες της Βέρμαχτ με έλληνες οδηγούς επέδραμαν σε χωριά της Ορεινής Ηλείας, διαπράττοντας φόνους, συλλήψεις, λεηλασίες και πυρπολήσεις σπιτιών που ανήκαν σε στελέχη των τοπικών επιτροπών. Προς τα μέσα Απριλίου, αποσπάσματα ευζώνων της Πάτρας εισέβαλαν στα Λεχαινά όπου συνέλαβαν τέσσερα (4) άτομα και συνέχισαν σε Ανδραβίδα-Κυλλήνη²⁵⁸. Θα μπορούσε να θεωρηθεί γενική δοκιμή πριν από την εγκατάστασή τους ως ΤΑ στις 20-5-1944 στον Πύργο. Πάντως η δυναμική δράση της εαμικής παράταξης στις πόλεις δεν έπαψε εντελώς. Στην Αμαλιάδα, Επονίτες συνέλαβαν κάποιον Ξανθόπουλο, ο οποίος περιγράφεται στη σχετική ανταπόκριση ως πράκτορας της Γκεστάπο και της βουλγαρικής κατασκοπίας και ενορχηστρωτής της εγχώριας αντιεαμικής προπαγάνδας. «Το κάθαρμα αυτό ξεπαστρέφτηκε στις 23 Απρίλη κι' η Αμαλιάδα ησύχασε απ' τον εφιάλτη του»²⁵⁹.

Αντιθέτως στην ύπαιθρο η ένοπλη αντικατοχική δράση παρουσιάζει έξαρση. Στον Κάμπο «έχει οργανωθεί ομάδα από επονίτες σαμποτέρ και έχει πάρει μέρος σε πολλά σαμποτάζ»²⁶⁰, προφανώς το πρώτο τρίμηνο του 1944. Δεν διευκρινίζεται κατά πόσο η δράση της ομάδας συνδέεται με τον πυροβολισμό γερμανού στρατιώτη στις

²⁵⁶ Α.Μ., Λάμπρου, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*. Ο τοπικός προσδιορισμός αναφέρεται στην προσωρινή έδρα του ΕΛΑΣ.

²⁵⁷ Λάμπρου, *ο.π.*

²⁵⁸ Της σύνταξης, «Βάρβαροι . . . και ταγματαλήτες», *Το Σάλπισμα*, φ. 3, 16/4/1944, σ. 4.

²⁵⁹ Της σύνταξης, «Καθάρματα», *στο ίδιο*, φ. 5, 27/5/1944, σ. 4.

²⁶⁰ Της σύνταξης, «Κινητοποιήσεις», *στο ίδιο*, φ. 3, 16/4/1944, σ. 4.

18-3-1944 στο Παλαιοχώρι²⁶¹ και με την καταστροφή του εργοστασίου ρητίνης, στις 18/19 του ίδιου μήνα στη θέση «Καρούτα» του δρόμου Πύργου-Αρχαίας Ολυμπίας, όπου οι κατακτητές εξήγαν κολοφώνιο για πολεμική χρήση²⁶².

Οι περιπέτειες στη συγκρότηση των μαχητικών ομάδων συχνά αναδεικνύουν τις οργανωτικές ιδιομορφίες του ΕΑΜ στη συγκυρία αλλά και γενικότερα. Θα αναφερθούμε σε μία τέτοια περίπτωση, μέσα από την οπτική ενός από τους πρωταγωνιστές της, παρόλο που έχουμε αναφερθεί περιληπτικά σ' αυτή²⁶³. Θα είναι και ένας τρόπος να διαπιστώσουμε την πολυσημία των γεγονότων.

Στον Αη Χαράλαμπο, Απρίλιος 1944, ο Λάκης Αγάλος της ΠΕ ανέθεσε στον Μάκη Τσουραπά της μαχητικής ομάδας Κάμπου που προστάτευε τα επιτελικά στελέχη, να συγκροτήσει ένοπλη ομάδα από 30-50 άντρες, ανεξάρτητη από τον ΕΛΑΣ, για να εγκαθιδρύσει εαμικό έλεγχο στη Μυρτουντία (από τα Λουτρά Κυλλήνης έως την Όλγα), τη Βουπρασία (από τα Λεχαινά έως τη Μανολάδα) και την Ήλιδα (από Γαστούνη-Σώστι έως το φράγμα του Πηνειού). Χαρακτηριστικό είναι ότι η ομάδα δεν είχε εξοπλιστεί ακόμη. Λίγες μέρες αργότερα, με μεσολάβηση του Αγάλου, επισκέφθηκαν τον αντάρτικο καταυλισμό τρεις ένοπλοι αυστριακοί στρατιώτες, που ζήτησαν να καταταγούν στον ΕΛΑΣ. Οι αντάρτες τους αφοπλίσαν και τους έστειλαν στο 12^ο Σύνταγμα για κατάταξη· «τους κακοφάνηκε ο αφοπλισμός τους, αλλά εμείς ζηλεύαμε τα γερμανικά πιστόλια, γιατί αυτά που είχαμε, δεν ήτανε καλά»²⁶⁴. Τις επόμενες ημέρες προσήλθαν στον ΕΛΑΣ κι άλλοι ένοπλοι από τους αυστριακούς αντιφασίστες που υπηρετούσαν στις γερμανικές μονάδες στην Ηλεία²⁶⁵. Στα μέσα Απριλίου, η ένοπλη ομάδα που είχε ζητήσει ο Αγάλος, ήταν έτοιμη, με πολιτικό καθοδηγητή τον εργάτη Κώστα Καραβόλα από την Πάτρα, συνδικαλιστικό στέλεχος του ΚΚΕ.

Σύντομα η ομάδα ανέλαβε δράση, καθώς της ανατέθηκε να συμμετάσχει σε επιχείρηση τμημάτων του ΕΛΑΣ για την εκπόρθηση του γερμανικού φυλακίου στο Κουρτέσι, με σκοπό την κατάσχεση του πλούσιου οπλισμού του. Το φυλάκιο αποτελούταν από: α) ένα πέτρινο κτήριο που δεν ήταν δυνατό να καταρρεύσει με

²⁶¹ Για τον Καζάζη, Α.Μ.

²⁶² Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 251. Στη σ. 258, όμως, γράφει ότι η ενέργεια έγινε στις 20 Μαρτίου.

²⁶³ Κεφ. 4, σ. 98.

²⁶⁴ Τσουραπάς, *προφορική*.

²⁶⁵ Σύμφωνα με τον πληροφορητή μας, ένας απ' αυτούς, ο Γιόχαν, προφανώς κομμουνιστής και πάντως σε διαρκή επαφή με τον εαμίτη καθοδηγητή Σάκη Ρετσινά, επισκεπτόταν τις γερμανικές φρουρές στα κέντρα Κουρτέσι, Λεχαινά, Καβάσιλα, Γαστούνη, Αμαλιάδα, έως και τη Ζαχάρω, για να τις οργανώσει στον αντιστασιακό αγώνα.

κανένα από τα όπλα που διέθετε τότε ο ΕΛΑΣ, β) άλλα τρία κτήρια, στρατώνες της 70μελούς φρουράς, γ) περιμετρικά χαρακώματα, δ) συρματοπλέγματα. Από το φυλάκιο διερχόταν η σιδηροδρομική γραμμή Πάτρας-Καλαμάτας. Σύμφωνα με το σχέδιο, μία ομάδα ανταρτών από την Αχαΐα, με επικεφαλής τον Νίκο Πολυκράτη (Νικήτα)²⁶⁶ και στελέχη κυρίως από την ισχυρή κομμουνιστική οργάνωση της Κάτω Αχαγιάς²⁶⁷, μεταξύ των οποίων ο Γιάννης Ντολάκας και ο Ντουραμάνης, θα σταματούσε το επιβατικό τρένο προς Καλαμάτα σε ένα σημείο πριν από το χωριό, θα επιβιβαζόταν στο τρένο και θα υποχρέωνε τον οδηγό να το σταματήσει ακριβώς μέσα στον περιφραγμένο χώρο στο Κουρτέσι· τότε ακριβώς ένας αυστριακός αυτόμολος της ομάδας θα πηδούσε έξω και θα αφοπλίζε τον φρουρό με το μυδράλιο· κατόπιν οι άντρες της ανεξάρτητης ένοπλης ομάδας που θα είχαν εν τω μεταξύ καταλάβει θέσεις γύρω και πολύ κοντά στο φυλάκιο, θα αιφνιδίαζαν τους στρατιώτες των τριών κτηρίων και θα τους αφοπλίζαν. Με αυτόν τον τρόπο το φυλάκιο στο σύνολό του θα έπεφτε στα χέρια του ΕΛΑΣ και ολόκληρος ο γερμανικός οπλισμός θα φορτωνόταν από τους αντάρτες σε μεταγωγικά ζώα που θα περίμεναν λίγο μακρύτερα. Γενικός αρχηγός της επιχείρησης ορίστηκε ο Δημήτρης Γκοτσούλιας (Μωραΐτης) από τα Σαγέικα Αχαΐας²⁶⁸.

Η κατανομή καίριων αρμοδιοτήτων σε Αχαιούς φανερώνει ότι οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ στη ζώνη Κάμπος-Πηνεία δεν είχαν επαρκή προετοιμασία για επιχειρήσεις τέτοιας κλίμακας και επιβεβαιώνει ότι τα πιο αξιόμαχα τμήματά του κινούνταν αποκλειστικά στη ζώνη Ορεινή Ηλεία.

Η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε στις 23 Απριλίου. Στην αρχή εξελίχθηκε σύμφωνα με το σχέδιο: το σταμάτημα του τρένου με τη χρήση της κόκκινης προειδοποιητικής σημαίας από τον Ντολάκα, ο οποίος παρίστανε τον σιδηροδρομικό, η επιβίβαση, η συνεννόηση με τον οδηγό, η κατάληψη των θέσεων τριγύρω, η μεταφορά των μεταγωγικών . . . όμως το σχέδιο χάλασε, όταν οι επιβάτες των είκοσι και πλέον βαγονιών του τρένου υποψιάστηκαν ότι κάτι σοβαρό συνέβαινε και άρχισαν να πηδάνε έξω και να σκορπίζονται στους αγρούς, ενώ και οι λιπαντές των πίσω βαγονιών, που έπρεπε να επιβραδύνουν μαζί με τον οδηγό για να σταματήσει το

²⁶⁶ Συνδυάζε επιτελικές και μαχητικές ικανότητες, συνδυασμός σπάνιος στους στρατιωτικούς. Βραβείο ανδραγαθίας στο αλβανικό μέτωπο. Από τους ικανότερους αντάρτες του ΕΛΑΣ στην Πελοπόννησο. Βλ., Μούτσουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 10, 363, 365-366, 535.

²⁶⁷ Για την οργάνωση αυτή, βλ., Ρεμπούτσικας - επιμ. Χρονόπουλος, «Αντίσταση Αχαΐας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 97, σ. 63 κ.ε. καθώς και του ίδιου, «Αυτοί», *στο ίδιο*, συλλογή 42^η, σ. 136-137.

²⁶⁸ Για την πολεμική του δράση, βλ., Γκοτσούλιας, «Η μάχη», *στο ίδιο*, τχ. 77, Οκτώβρης-Δεκέμβρης 1992, σ. 38.

τρένο, άφησαν τη δουλειά τους και πήδηξαν έξω κι αυτοί. Αποτέλεσμα: όταν ο αυστριακός αντάρτης του ΕΛΑΣ πλησίασε τον γερμανό φρουρό, ο τελευταίος ταμπουρώθηκε στο πέτρινο φυλάκιο και άνοιξε πυρ κατά του τρένου· ταυτόχρονα οι στρατιώτες των άλλων κτηρίων βγήκαν έξω, έπεσαν στα χαρακώματα και άρχισαν να βάλλουν κατά του τρένου. Η ομάδα του Νικήτα και οι άντρες της ανεξάρτητης ομάδας περιφρούρησης απάντησαν στα πυρά, αλλά ήταν φανερό ότι ο αιφνιδιασμός είχε αποτύχει, γι' αυτό οι αντάρτες υποχώρησαν προς τη θάλασσα κατά προτροπή του Τσουραπά, ο οποίος κατόπιν τους οδήγησε μέσω ενός βορινότερου σημείου της σιδηροδρομικής γραμμής στην ορεινή περιοχή, όπου είχαν καταφύγει και τα μεταγωγικά. Ο οπλισμός του φυλακίου παρέμεινε σε γερμανικά χέρια²⁶⁹.

Για όσους γνωρίζουν κάπως τα πρόσωπα, τις ισορροπίες και τις συνθήκες στο εαμικό κίνημα εκείνη την εποχή, το επείγον αίτημα του Αγάλου για τη σύσταση της μαχητικής ομάδας, η ανάθεση της διαφώτισης των ανδρών της σε στέλεχος του ύψους του Καραβόλα καθώς και το πλήθος τους²⁷⁰, ο καθαυτό στόχος της επιχείρησης, η συμμετοχή σ' αυτήν του Νικήτα, από τους ικανότερους αντάρτες σε όλη την Πελοπόννησο, αλλά και του αξιόμαχου 1/2/12 Λόχου των Αχαιών μαχητών, παραπέμπουν στην υψηλή αλλά και επείγουσα σημασία που απέδιδε η περιφερειακή καθοδήγηση στον έλεγχο του Κάμπου κοντά στα ημιαστικά κέντρα και γύρω από την Αμαλιάδα. Ίσως το εαμικό δίκτυο πληροφόρησης προειδοποιούσε ήδη για επικείμενη κάθοδο οργανωμένων δυνάμεων των συνεργατών του κατακτητή στις μεγάλες πόλεις. Ανεξαρτήτως αυτού όμως, οποιοσδήποτε αξιωματικός τακτικού στρατού θα έκρινε τη φιλοδοξία της εαμικής καθοδήγησης ανέφικτη, ενδεχομένως και παράλογη, με τον υπάρχοντα οπλισμό και το βαθμό ετοιμότητας των ομάδων κρούσης, αφού το ελάχιστο διάστημα από τη σύστασή τους δεν τους επέτρεπε να αποκτήσουν την ικανότητα ελέγχου μιας τόσο εκτεταμένης περιοχής, εκτεθειμένης στα εμπειροπόλεμα στρατεύματα κατοχής.

Παρόλα αυτά ο στόχος παρέμεινε και ο παράγοντας στον οποίο ανατέθηκε η επίτευξή του, ήταν η πολιτική οργάνωση.

²⁶⁹ Τσουραπάς, *προφορική*. Σε μία ελαφρώς διαφορετική εκδοχή, οι αντάρτες απέτυχαν να ανατινάξουν το τρένο, παρόλα αυτά όμως εξουδετέρωσαν τη γερμανική αντίσταση, σκότωσαν 5-6 γερμανούς στρατιώτες και ιταλούς μελανοχίτωνες, κατέσχεσαν οπλισμό, τρόφιμα και αλεύρι, αλλά το φυλάκιο έμεινε ανέπαφο. Τσουμπής, *Αναμνήσεις*, σ. 48-50. Περιγραφή της επιχείρησης και στο Αλεξανδρόπουλος, «Πάσχα αγώνα», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 87, σ. 29-30.

²⁷⁰ Η εκτίμηση του Τσουραπά για διακόσιους (200) άνδρες μάλλον είναι υπερβολική, αλλά δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ήσαν πολλές δεκάδες.

η. Η πρωτεύουσα σημασία του αντάρτικου πολέμου

Η μεγάλη γερμανική επίθεση στην ενδοχώρα της Ηλείας άρχισε στα τέλη Μαΐου 1944 με τη συνδρομή του άρτι συσταθέντος ΤΑ Πύργου και εντάχθηκε στο πλαίσιο της παμπελοποννησιακής επιχείρησης εναντίον του ΕΛΑΣ και των οργανώσεων που τον στήριζαν. Εν όψει της υποχώρησης του Γ' Ράιχ στα μέτωπα του πολέμου, η προσπάθεια των κατακτητών να σταθεροποιήσουν τις θέσεις τους σε ορισμένη περιοχή, πρέπει να συνδεθεί α) με την ανασφάλεια που ένιωθαν στις δυτικές ακτές της Πελοποννήσου και στην Ηλεία, όπου φοβούνταν συμμαχική απόβαση, β) με την έγνοια να διατηρήσουν ανοιχτούς τους δρόμους για τη στιγμή της αποχώρησής τους από την Πελοπόννησο, γ) με τον εγγενή μισανθρωπισμό της ναζιστικής ιδεολογίας που επιβάλλει στον ναζιστή να σκοτώνει, όποτε αδυνατεί να καθυποτάξει.

Για το ΕΑΜ, το διακύβευμα ήταν ούτε λίγο ούτε πολύ η ακεραιότητα της επικράτειάς του. Οι πληροφορίες του 12^{ου} Συντάγματος έλεγαν, αλλά και κάποια γεγονότα έδειχναν, ότι οι επιδρομές στα χωριά με στόχο τις εαμικές οργανώσεις θα συνδυάζονταν οσονούπω με τη λεηλασία του γεωργικού πλούτου και την αρπαγή της κινητής περιουσίας των κτηνοτρόφων. Η εξέλιξη χαρακτηρίστηκε κρίσιμη. Με διαταγή της 3^{ης} Μεραρχίας, το σύνταγμα κατέβασε στην οργανωτική ζώνη Ορεινή Ηλεία, στα ημιορεινά του νομού, επίλεκτα τμήματα από διάφορες κατευθύνσεις για να αντιτάξουν άμυνα. Η διάταξη, με σταθμό διοίκησης του Σιμόπουλου, ήταν η ακόλουθη:

Το 2/12 κατέλαβε την περιοχή Κεραμιδιάς-Καλαθά, στα χαμηλά της ζώνης Κάμπος-Πηνεία.

Το 3/12 την περιοχή γύρω από το Χειμαδιό, της ζώνης Ορεινή Ηλεία, που συγκοινωνεί με την προηγούμενη.

Οι μαχητικές ομάδες που πλαισίωναν το σύνταγμα, βρίσκονταν σε εφεδρεία πλησιέστερα στον Πύργο, στα χωριά Τζόγια, Ρόμεσι, Μαλαπάσι, Βυτιναίικα, Αλποχώρι, Βροχίτσα, Βούναργο, Φοναίτικα, Κατσαρού, Ξυλοκέρα του τομέα Ωλένης, στην περιοχή του Ιάρδανου.

Μέσα στον Πύργο κινούνταν σύνδεσμοι από τις πολιτικές οργανώσεις για να πληροφορούν τα ένοπλα τμήματα για ύποπτες κινήσεις του εχθρού.

Από τους συνδέσμους είχε επισημανθεί το καθημερινό δρομολόγιο Πύργου-Αμαλιάδας ενός γερμανού ταγματάρχη, που όπως πίστευαν οι οργανώσεις, είχε μετάσχει στο ολοκαύτωμα των Καλαβρύτων. Η διοίκηση του 12^{ου} Συντάγματος έστειλε μία ημέρα του Μαΐου 1944, ένα επίλεκτο τμήμα με στρατιωτικό διοικητή τον

αξιωματικό πεζικού Κώστα Σταματόπουλο από τον Πύργο, να στήσει ενέδρα στη γέφυρα έξω από τα Λασταίικα, της «κυράς το Λαγκάδι», διασταύρωση της εθνικής οδού με τον δρόμο προς Κατάκωλο. Την παρακολούθηση του στόχου είχε αναλάβει ο μαθητής της έκτης γυμνασίου Χαράλαμπος Κυριακόπουλος από του Κατσαρού, στην κεντρική πλατεία του Πύργου, απέναντι από τους γερμανικούς στρατώνες. Συμπτωματικά την πρώτη ημέρα το δρομολόγιο δεν πραγματοποιήθηκε, αλλά την επομένη ο γερμανός αξιωματικός επιβιβάστηκε στο στρατιωτικό όχημα στις 14:00, ακριβώς στην ώρα του. Το δίκτυο των συνδέσμων λειτούργησε εντυπωσιακά. Η πληροφορία από το στόμα του Κυριακόπουλου έφτασε στον τόπο της ενέδρας νωρίτερα απ' ό,τι το γερμανικό όχημα και σύντομα ο αξιωματικός έλαφτε νεκρός από τις σφαίρες των ανταρτών²⁷¹.

Εξαπολύοντας τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις, οι κατακτητές σκόπευαν όχι τόσο στην εκδίκηση όσο στη διαφύλαξη των βασικών οδικών αρτηριών υπό τον δικό τους έλεγχο, για το ενδεχόμενο εσπευσμένης αποχώρησής τους από τον Πύργο. Το σχέδιο εφαρμόστηκε με τη βοήθεια μιας ομάδας άρτια οπλισμένων δολοφόνων, που είχε συσταθεί από τη Βέρμαχτ με σκοπό να εκκαθαρίζει τις βάσεις υποστήριξης του αντάρτικου στρατού στις κατεχόμενες χώρες. Η ομάδα έφτασε στον σιδηροδρομικό σταθμό του Πύργου, στις 4-7-1944 και κατέλυσε μέσα στον σταθμό αντί για τους στρατώνες της πόλης. Το επόμενο πρωί οι σύνδεσμοι του ΕΑΜ δεν τη βρήκαν εκεί. Είχε προχωρήσει η μέρα, όταν οι εαμικές οργανώσεις ανακάλυψαν στην περιοχή του χωριού Κουζούλι δώδεκα (12) σφαγιασμένους χωρικούς, μεταξύ των οποίων μία μητέρα με το βρέφος αγκαλιά. Ξημερώνοντας η επόμενη μέρα, άλλοι 20-25 χωρικοί βρέθηκαν νεκροί με τον ίδιο τρόπο, στην περιοχή του Βούναργου²⁷².

Θα κάνουμε μία μικρή παράκαμψη της χρονικής σειράς των γεγονότων για χάρη μιας ζωντανής περιγραφής από την εαμική πλευρά των μεθόδων ενεργείας του γερμανικού αποσπάσματος. Στις 14-7-1944, στη γέφυρα Φονικά, τοποθεσία μεταξύ Καρατούλα και Κουτσοχέρα, εικοσιτρείς (23) αγρότες πήγαιναν στα χωράφια τους· ήσαν «. . . χωριάτες ανύποπτοι που κατέβαιναν στον Πύργο για δουλειές τους από τα γύρω χωριά, άλλοι που από την Ώλενα και από το Μουζάκι πήγαιναν στο μύλο. Μόλις έφτασαν στο Φονικό, ξεπρόβαλαν οι Ούννοι από τους θάμνους με τα αυτόματα, τους έπαιρναν έναν-έναν και τους οδηγούσαν μέσα στη λόχμη . . . ήταν

²⁷¹ Κυριακόπουλος, *προφορική* / Καζάκης, *Οι Γερμανοί*, σ. 300-330.

²⁷² Κυριακόπουλος, *προφορική*. Για το ίδιο θέμα γίνεται λόγος στο Κοσμίδη, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104 (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1999), σ. 91-92, με διαφορά στις ημερομηνίες, η οποία οφείλεται στους μηχανισμούς λειτουργίας της προφορικής μνήμης.

δεν ήταν Εαμίτες . . . Αργά προς το βράδυ τους έβαλαν σε κύκλο μπροστά στο πλάτωμα του δρόμου και εκεί, χωρίς καμιά άλλη διαδικασία, τους σκότωσαν»²⁷³.

Δεν υπήρχε αμφιβολία ότι εξελισσόταν μια επιχείρηση καταδρομών με σκοπό την τρομοκράτηση του αγροτικού πληθυσμού και πολύ περισσότερο, το ξεκαθάρισμα της υπαίθρου από το ανδρικό δυναμικό του και όχι απλώς από τα εαμικά ερείσματα. Ο τομέας Λετρίνων, ο οποίος γνώριζε ότι το δολοφονικό απόσπασμα καθοδηγούταν από ταγματасφαλίτες, έδωσε εντολή στις μαχητικές ομάδες των τοπικών επιτροπών να οργανώσουν αυτοάμυνα. Την καταδίωξη του αποσπάσματος ανέλαβε κατά κύριο λόγο η μαχητική ομάδα από τα Φοναΐτικα. Τις πρωινές ώρες της 7-7-1944 οι Έλληνες εγκλώβισαν τους Γερμανούς στη θέση Ψηλή Ράχη, πάνω από του Καρατούλα, αλλά ο φτωχός οπλισμός τους δεν επέτρεψε μία γρήγορη νίκη. Πάντως ο εχθρός καθηλώθηκε και δόθηκε η ευκαιρία σε ένα επίλεκτο τμήμα του 2/12 να φτάσει στην Ψηλή Ράχη και να εφορμήσει κατά του λόφου, βάζοντας φωτιά στα πουρνάρια. Στη μάχη αυτή οι επιδρομείς είχαν τους πρώτους νεκρούς τους, ενώ τέσσερις από τους διαφυγόντες αιχμαλωτίστηκαν και σφαγιάστηκαν λίγη ώρα αργότερα από τους Ελασίτες. Τμήμα της γερμανικής δύναμης διέφυγε, εγκαταλείποντας έξι μάουζερ στα χέρια των ανταρτών. Ένας από τους διασωθέντες αιχμαλωτίστηκε και σφαγιάστηκε ενώ οι μαχητές της οργάνωσης Μαλαπάσι σκότωσαν άλλους δύο που περιπλανιούνταν στα κτήματα ανάμεσα Μαλαπάσι-Ρόμεσι-Βροχίτσα, στην πορεία τους προς τα δυτικά παράλια²⁷⁴.

Χαρακτηριστικό του τρόπου εκπαίδευσης των γερμανών στρατιωτών, είναι ότι έκαψαν πολλά όπλα και πυρομαχικά που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν, καθώς και τους νεκρούς τους, πριν από την τελική έφοδο των ελλήνων μαχητών στην Ψηλή Ράχη. Από την άλλη πλευρά η περιτετειώδης υποχώρηση του αποσπάσματος σε αντίθεση με την ταχύτητα εκτέλεσης των επιχειρήσεών του τις δύο πρώτες νύχτες, αποδίδεται στη διάσπαση της συνοχής του εξαιτίας της αποκοπής ορισμένων μελών του από τους οδηγούς τους. Αποστερημένοι από την εμπειρία των εντοπίων, οι εμπειροπόλεμοι γερμανοί στρατιωτικοί εντοπίζονταν εύκολα από τους απειροπόλεμους εφεδρικούς μαχητές του ΕΛΑΣ, καθώς έμοιαζαν με τυφλούς που προσπαθούσαν να διαφύγουν από μονοπάτια. Σε τέτοια τοπικά γεγονότα καταδεικνύεται ο κεντρικός ρόλος των ελληνικών βοηθητικών σωμάτων στην

²⁷³ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 252.

²⁷⁴ Κυριακόπουλος, *προφορική* / Α.Μ., Αναστόπουλος, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη* / Α.Κ., «Εξόντωση Γερμανών στο Καρατούλα - 7 Ιουλίου 1944, μαρτυρία Ανδρέας Κατερίνης», φακ. «Ορεινή Ηλεία» / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 362 / Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 79-80.

προσπάθεια των κατοχικών στρατευμάτων να διατηρήσουν τον έλεγχο της υπαίθρου την κρίσιμη αυτή περίοδο και δικαιώνεται η επιμονή των τελευταίων να τα εξοπλίζουν, να τα συντηρούν και να τα χρησιμοποιούν στις επιχειρήσεις τους.

Από τη δική μας οπτική το ζήτημα έχει και άλλες διαστάσεις. Η ενεργοποίηση των ελληνικών παραστρατιωτικών μηχανισμών βάθαινε το ρήγμα που είχε αρχίσει να δημιουργείται μεταξύ του εαμικού και του μη εαμικού κόσμου ένα χρόνο νωρίτερα, λόγω της διάστασης απόψεων σχετικά με τη σκοπιμότητα του ένοπλου αγώνα. Τα συγγενικά και κοινωνικά δίκτυα των ταγματасφαιλιτών συγκροτούνταν σε παράταξη. Οι πόλεις και τα ημιαστικά κέντρα διαχωρίζονταν όλο και περισσότερο ως ενιαία επικράτεια από την «ελεύθερη ύπαιθρο» του ΕΑΜ. Η διαφορά ποιότητας στον πολεμικό εξοπλισμό του ενός στρατοπέδου από το άλλο, εις βάρος του ΕΛΑΣ, έτεινε να εξισορροπηθεί από τη μεγαλύτερη έκταση του εαμικού στρατοπέδου και τον δεσμό αλληλεξάρτησης του πολιτικού με το ένοπλο σκέλος του, που παρείχε στο δεύτερο πολύ μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα από όση επέτρεπαν οι καθαρά στρατιωτικές του δυνατότητες.

Αμέσως μετά τη μάχη του Καρατούλα, συγκροτήθηκε το 2^ο Ανεξάρτητο Τάγμα του ΕΛΑΣ Ηλείας, από μία διμοιρία του 3/12 και από άνδρες των μαχητικών ομάδων που μετείχαν στην καταδίωξη του γερμανικού αποσπάσματος. Η προσέλευση προσέλαβε χαρακτήρα διαγωνισμού ανάμεσα στα χωριά. Μόνο από του Κατσαρού στρατολογήθηκαν επτά Επονίτες. Στρατιωτικός διοικητής ορίστηκε ο Δήμος Βούρτσας από τη Γαστούνη, ηλικιωμένος αξιωματικός του πεζικού που μετατέθηκε από το 3/12, αλλά σύντομα παραχώρησε τη θέση του στον ταγματάρχη Νίκο Μαντούκο. Με τη δημιουργία του Ανεξάρτητου Τάγματος Ηλείας, ο ΕΛΑΣ αποκτά νέα ερείσματα στον νομό και προωθείται όλο και πιο κοντά στα κέντρα της κατοχικής διοίκησης.

Την ίδια περίοδο, συνεχίζεται η δράση του ειδικού αποσπάσματος της Βέρμαχτ. Έχουμε κιόλας αναφέρει τη σφαγή των Επονιτών, στις 8-7-1944, στη Σκάλα Γούμερου²⁷⁵. Στα Φοναΐτικα οι επιδρομείς του ίδιου αποσπάσματος επιτέθηκαν σε ομάδα χωριανών σε ύψωμα, λίγο έξω από το χωριό και σκότωσαν τον Σωτήρη Γιαννακούλια, που δεν ήταν ενταγμένος στην οργάνωση. Τα θύματα αυτών των επιχειρήσεων ανήλθαν σε πολλές δεκάδες σε διάστημα ημερών. Ωστόσο οι αλληπάλλληλες επιθέσεις των ανδρών των μαχητικών ομάδων του τομέα Λετρίνων

²⁷⁵ Κεφ. 4, σ. 96.

προξενούσαν καίρια πλήγματα στο γερμανικό απόσπασμα²⁷⁶ και προς τα τέλη Ιουλίου το ανάγκασαν να υποχωρήσει στον Πύργο, έχοντας χάσει κατ' εκτίμηση το 20%-30% της δύναμής του· έκτοτε, δεν επανεμφανίστηκε.

Συγχρόνως ο εφεδρικός και ο τακτικός ΕΛΑΣ έδιναν μάχες με τις γερμανικές τακτικές μονάδες που εκτελούσαν τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις. Ο εφεδρικός ΕΛΑΣ στα Λέτρινα σκότωσε στις 11-7-1944 δύο μέλη γερμανικού αποσπάσματος που λεηλατούσαν την περιοχή²⁷⁷. Στις 16 του ίδιου μήνα, διμοιρία του 2^{ου} Ανεξάρτητου Τάγματος προσβλήθηκε αιφνιδιαστικά κοντά στου Μπέχρου, ενώ κατευθυνόταν προς την Κουτσοχέρα, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ένας αντάρτης. Φεύγοντας προς την Κεραμιδιά, οι Γερμανοί δέχτηκαν επίθεση από αντάρτικα τμήματα· σκοτώθηκαν τέσσερις (4) στρατιώτες και ο επικεφαλής υπαξιωματικός. Οι υπόλοιποι διέφυγαν προς την Αμαλιάδα υπό συνεχή παρενόχληση από τους αντάρτες²⁷⁸.

Στην απόκρουση του εχθρού συνέβαλαν²⁷⁹:

α) ο επιτελικός σχεδιασμός στον Κάμπο-Πηνεία από τον διοικητή του 12^{ου} Συντάγματος, αντισυνταγματάρχη Βλάση Ανδρικόπουλο,

β) η μαχητικότητα των επικεφαλής των αντάρτικων τμημάτων, λοχαγού Γιώργου Κοτσώνη και εφέδρων υπολοχαγών Τάσου Μανούκα και Νίκου Πολυκράτη (Νικήτα), οι οποίοι απέτρεψαν γερμανική διείσδυση στα μετόπισθεν των αντάρτικων τμημάτων, καθώς και του ταγματάρχη Δήμου Βούρτση και των εφέδρων Δημήτρη Τσίγκλα και Κώστα Δαή που εξόντωσαν το γερμανικό απόσπασμα στην Ψηλή Ράχη,

γ) η αιφνιδιαστική προώθηση μαχητικών τμημάτων έως την Αμαλιάδα και τη σιδηροδρομική γραμμή από τον ταγματάρχη πλέον του ΕΛΑΣ Χρήστο Γαλανόπουλο (Κένταυρο),

δ) η ιδιαίτερη μαχητική ικανότητα και μαχητικότητα του υπολοχαγού Σάκη Κουτσουμάρη (Παπαφλέσσα) και των ανδρών του λόχου του, που προξένησαν τις μεγαλύτερες απώλειες στον εχθρό σε συνεχείς επιχειρήσεις καταδίωξής του έξω από τα χωριά Κεραμιδιά, Κουκουβίτσα, Μαλαπάσι, Ρόμεσι, Βροχίτσα,

ε) η σημαντική συνδρομή στον ίδιο τομέα των μαχητικών ομάδων Λαμπετίου υπό τον Κώστα Παπαδόπουλο, Πύργου υπό τον Σωτήρη Παπασωτηρίου και Αμαλιάδας υπό τον Κώστα Λύγκα (Σκάγια) και

²⁷⁶ Α.Μ., Ξύδης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

²⁷⁷ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 362.

²⁷⁸ Στο ίδιο.

²⁷⁹ Μπουρατζής, «Επιχειρήσεις», *ΙΑΕΑ*, τχ. 19, σ. 35-36.

στ) το αντάρτικο τμήμα από την Κάτω Αχαγιά υπό τον λοχαγό Μανιάτη, που απέτρεψε εχθρική διείσδυση στην Αχαΐα.

Το αξιοσημείωτο είναι ότι με την πάροδο του χρόνου ο ΕΛΑΣ προσέγγιζε την παραλιακή ζώνη με την ενεργό στήριξη των εαμικών οργανώσεων. Τμήματα του 2^{ου} Ανεξάρτητου Τάγματος επιτέθηκαν την 1-8-1944 στη γερμανική βάση των Δουναϊκών, όπου στρατώνιζονταν και ταγματасοφалίτες, με μηδαμινά στρατιωτικά αποτελέσματα· στη μάχη τραυματίστηκε ελαφρά ο αντάρτης Λευτέρης Λυμπέρης από τα Δουναϊκά, που είχε μετατεθεί από το 3/12 Τάγμα, όπου ήταν ομαδάρχης· στην ομάδα μετείχαν και οι συγχωριανοί του, Κώστας Χριστοφοράτος (Κεφαλονίτης) και Γιάννης Λαΐνης²⁸⁰, σε μια προφανή σκοπιμότητα να εκτελεστεί η επιχείρηση από τους γνώστες της περιοχής. Σε αντίποινα εκτελέστηκαν πέντε (5) χωριανοί. Συγχρόνως έσφιγγε και ο κλοιός γύρω από τον Πύργο. Στις 8-8-1944 αντάρτικα τμήματα διέλυσαν στον Άγιο Γεώργιο ομάδα οκτώ (8) ιππέων της διοίκησης του ταγματасοφалίτη Γιώργη Τορέγα, ο οποίος βρήκε το θάνατο έναν μήνα αργότερα στη μάχη του Πύργου. Το ίδιο βράδυ, κοντά στο Λαμπέτι, οι αντάρτες συγκρούστηκαν με γερμανικές μονάδες με άγνωστα αποτελέσματα²⁸¹. Στις 10-8-1944 τμήματα του 3/12 προσέβαλαν μεικτά γερμανο-ταγματасοφалίτικα αποσπάσματα που λεηλατούσαν την περιοχή η οποία ορίζεται από τα χωριά Τραγανό-Όλγα-Κόκλα-Μαρινάκι, τους πήραν τα ζωντανά και τα γεννήματα που είχαν αρπάξει και τα επέστρεψαν στους παραγωγούς²⁸². Γεγονότα τέτοιας απήχησης στον αγροτικό κόσμο αξιολογούνταν ιδιαίτερα από το ΕΑΜ για τη συμβολή τους στην κατοχύρωσή του ως δύναμη λαϊκής ηγεμονίας.

Η προώθηση των ελαστικών θέσεων προς τα ημιαστικά κέντρα συνεχίστηκε με τη συμπλοκή τμήματος του 3/12 με γερμανική δύναμη, στις 17-8-1944, έξω από τα Λεχαινά. Τραυματίστηκαν οι Ελασίτες Βασίλης Παπαζαφείρης (Λεπίδας) και Νίκος Σπυρ. Καρδιανός (καπετάν-Καρατζάς)²⁸³. Για άλλη μια φορά η εντοπιότητα αποτέλεσε εξίσου σοβαρό κριτήριο με τις πολεμικές ικανότητες στην επιλογή του προσώπου για την επιχείρηση· υπενθυμίζουμε ότι ο Καρδιανός μετείχε ως μέλος της αχτιδικής ΚΚΕ Λεχαινών το καλοκαίρι 1941 στα κλιμάκια που κινήθηκαν για τη συγκρότηση του αντιστασιακού δικτύου της Βουπρασίας. Τα αποτελέσματα της μάχης από στρατιωτική άποψη ήσαν πενιχρά. Η σύνδεση του αντάρτικου πολέμου με

²⁸⁰ Παράρτημα Ι, Ορεινή Ηλεία, λ. Δουναϊκά, υποκατ. «ΕΛΑΣ».

²⁸¹ Παπαστεριόπουλος, *ο.π.*, σ. 364.

²⁸² Στο ίδιο.

²⁸³ Στο ίδιο, σ. 365.

καθαρά πολιτικούς στόχους αναδεικνύεται για άλλη μια φορά στη σκοπιμότητα τέτοιων επιχειρήσεων. Η πυκνή παρουσία του αντάρτικου στρατού κοντά στα μεγάλα πληθυσμιακά συγκροτήματα απέβλεπε μάλλον στην ενίσχυση της φυσιογνωμίας του ως απελευθερωτή εν όψει της αμφισβήτησής του από το ΤΑ παρά σε μια μεγάλη στρατιωτική επιτυχία, που φαινόταν απίθανη.

Μετά την εγκατάσταση του ΤΑ στον Πύργο, η πολιτική δράση των εαμικών οργανώσεων δεν έχει την παραμικρή αυτονομία από τον πόλεμο που διεξάγει ο ΕΛΑΣ. Οι οργανώσεις εξυπηρετούν αποκλειστικά τις αντάρτικες επιχειρήσεις.

Προς την ίδια κατεύθυνση συνδράμουν και ανεξάρτητες εξελίξεις. Στις 20-8-1944 μεταδόθηκε στην ενδοβρετανική τηλεγραφική επικοινωνία ότι οι Γερμανοί μετέφεραν δύο χιλιάδες (2.000) στρατιώτες τους από τα νησιά του Ιονίου στο Κατάκωλο²⁸⁴, προφανώς για να ενισχύσουν την παράκτια άμυνά τους στην Ηλεία. Οι γερμανικές δυνάμεις περιελάμβαναν και καταδιωκτικά²⁸⁵. Τώρα οι κατακτητές συγκεντρώνονται στις ακτές. Ο κλοιός του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στο ημικόκλιο του Πύργου σφίγγει από νέους μαχητές, σκληραγωγημένους στις συγκρούσεις του καλοκαιριού, έτοιμους να εκτεθούν εκ νέου σε θανάσιμο κίνδυνο για την απελευθέρωση της πόλης από το ΤΑ μετά την οριστική αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων.

²⁸⁴ Σπηλιωτοπούλου - Παπαστράτης, *Χρονολόγιο*, τομ. Β', σ. 476, αρ. 3954.

²⁸⁵ Στο ίδιο, αρ. 3955.

Κεφάλαιο 6

Προγραμματική βούληση και αυθόρμητη θέσμιση

α. Το πλαίσιο

Η παρούσα εργασία εκκινά από τη θεμελιώδη υπόθεση ότι το ΕΑΜ ως δύναμη λαϊκής ηγεμονίας κατευθυνόταν από στρατηγικές αποφάσεις, αποτέλεσμα έλλογης επεξεργασίας στα κεντρικά του όργανα και ότι το ίδιο συνέβαινε, έστω και σε πιο σφιχτά χρονικά πλαίσια, με τις τακτικές αποφάσεις των κατώτερων οργάνων του. Το σώμα αυτών των αποφάσεων, που αφορούσε ευθέως μερικές χιλιάδες ανθρώπους και εμμέσως πολύ περισσότερους, περιγράφεται με τον όρο «προγραμματική βούληση». Από την άλλη, ο όρος «αυθόρμητη θέσμιση» αγκαλιάζει το σύνολο των ατομικών ή/και συλλογικών ενεργειών οι οποίες, ενώ είναι απότοκα αποφάσεων του τρέχοντα χρόνου, εντούτοις απορρέουν από κοινωνικά πρότυπα βαθιά ριζωμένα στον χρόνο και ως εκ τούτου διαμορφώνουν προοπτικές, δηλαδή εισβάλλουν βίαια στο πεδίο της προγραμματικής βούλησης.

Εξυπακούεται ότι η ανάδειξη των όρων ανάπτυξης του εαμικού κινήματος προϋποθέτει ακρίβεια στη διατύπωση των ορισμών, στον προσδιορισμό των σχέσεων, στην περιγραφή των αλληλουχιών και στη συγκρότηση των νοηματικών ενοτήτων. Αλλά όσο πιο τεχνικά άρτιο είναι το αποτέλεσμα τόσο πιο κοντά βρίσκεται ο κίνδυνος, να σχηματιστεί η εντύπωση ότι το ΕΑΜ, οι οργανώσεις του και ο ΕΛΑΣ περιβάλλονταν από κάποιο είδος στεγανότητας, που απομάκρυνε τις συναισθηματικές επιρροές από τον χώρο τους, απέκλειε τις διαρροές από τις τάξεις τους και απέτρεπε διαφοροποιήσεις από καθιερωμένα πρότυπα.

Μέσα από τις επόμενες αφηγηματικές ενότητες θα εξετάσουμε κατά πόσο και με ποιους τρόπους η αυθόρμητη θέσμιση που δημιουργούσε αυτόνομα περιθώρια ενεργειών, επιδρούσε στις ατομικές και συλλογικές τύχες αντίθετα από τις στοχεύσεις της προγραμματικής βούλησης.

β. Αγώνας για την επικράτηση στην ύπαιθρο

Συνοδευόμενος από δύο μέλη της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ του χωριού του, Αετός Τριφυλίας, ο συνταγματάρχης πυροβολικού Παναγιώτης Παπαδόπουλος ανέβηκε, αρχές Ιουνίου 1943, στο Βουνί για να συναντήσει τον ηγέτη της ΝΕ ΕΑΜ Μεσσηνίας Γιάννη Φράγκο (Ακρίτα). Στη μακρά συνομιλία μαζί του έλαβε τη διαβεβαίωση ότι ο

ΕΛΑΣ διέθετε «έτοιμες και τελείως εξοπλισμένες» έξι αντάρτικες ομάδες, που όμως δεν είχαν επανδρωθεί επαρκώς με αξιωματικούς, συνθήκη την οποία ο εαμίτης καθοδηγητής απέδιδε «στην έλλειψη οργανώσεων στα χωριά»²⁸⁶.

Ο Παπαδόπουλος αποδέχτηκε την πρόταση να ηγηθεί των ένοπλων ομάδων του ΕΑΜ και σύντομα ανέλαβε επικεφαλής του κοινού αρχηγείου ανταρτών ΕΛΑΣ-ΕΣ Ολυμπίας-Τριφυλίας. Η θέση είχε και πολιτικές ευθύνες. Από την αρχή ο συνταγματάρχης βρέθηκε αντιμέτωπος με μια αντιπαλότητα μεταξύ των δύο οργανώσεων, που δυσχέραινε το στρατιωτικό του έργο. Ο φόβος του ΕΣ για τον κομμουνιστικό χαρακτήρα του ΕΛΑΣ προβάλλεται από την εαμική πλευρά ως σοβαρός παράγοντας αυτής της αντιπαλότητας.

Θέλοντας να αποδείξει εκ των υστέρων το αβάσιμο της καταγγελίας των αντιστατών, ο Παπαδόπουλος παρατηρεί στην αφήγησή του: «Αλλά πόσοι ήσαν οι κομμουνιστές αντάρτες στα Πλατάνια; Από την έρευνα που έκανα στους 320 αντάρτες οι 15 ήσαν κομμουνιστές και για μερικούς από αυτούς είχα πολλές αμφιβολίες, αν ήξεραν τι θα πη κομμουνισμός. Τους αντάρτες, που ήσαν τότε στα Πλατάνια, τους γνωρίζαμε ένα προς ένα όλοι μας, γιατί ήσαν από τα γύρω χωριά και μέσα σ' αυτούς ήσαν και στενοί συγγενείς μας»²⁸⁷.

Παρακάτω υπερβάλλει, όταν λέει: «Δεν υπήρχε τότε άνθρωπος σε χωριό που να μην ανήκε στο ΕΑΜ. Ακόμη κι οι γυναίκες και τα μικρά παιδιά πειθαρχούσαν στην οργάνωση. Ήταν ένα φαινόμενο που με κατέπλησσε και διερωτώμουν αν υπό αυτούς τους όρους θα μπορούσε άλλη οργάνωση ν' αναπτυχθή και με ποιους να δημιουργήση αντάρτικο»²⁸⁸. Στην ενθουσιώδη αντίληψή του για το ΕΑΜ, παραβλέπει ότι η πειθαρχία στην οργάνωση δεν σημαίνει αυτόχρονα εθελούσια ένταξη· η ένταξη μπορεί να είναι καταναγκαστική.

Άλλωστε τον διαψεύδουν τα γεγονότα.

Εκείνη την εποχή, τέλη Ιουνίου 1943, ο ταγματάρχης Χρίστος Καραχάλιος ίδρυσε στον Ξηρόκαμπο πολιτική οργάνωση του ΕΣ με 27 μέλη και ο ανθυπολοχαγός Χαράλαμπος Νικολόπουλος από του Τόγια στρατολογήθηκε στις ένοπλες ομάδες του ΕΣ. Τον Ιούλιο εμφανίστηκε στα βουνά της Άλβαινας μία ομάδα του ΕΣ με επικεφαλής τον ανθυπολοχαγό Κώστα Καφίρη. Από τη Βερβίτσα κατατάχθηκαν στην ομάδα εν σώματι οι: Γιώργος Ιω. Φαραζής (Κοτσορδώνης), αγρότης και εποχιακός

²⁸⁶ Αφήγηση Παπαδόπουλου στο Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 18.

²⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 19.

²⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 21.

έμπορος στον Πύργο, Κώστας Ευθ. Ανδρίκουλας, Αριστείδης Νικολ. Σπηλιώτης (Ασκής), Δημήτρης Κων. Μπενάρδος, Βασίλης Ευστ. Καπής. Ο μηχανισμός της ένταξης δεν είναι δύσκολο να ανιχνευτεί, παρά τις ελλείψεις στην τεκμηρίωση. Η επιλογή που έκαναν οι άνδρες της Βερβίτσας υποκινήθηκε από εντόπιους κύκλους, συγγενείς ή παράγοντες κύρους συνδεδεμένους με τις παρατάξεις ΕΣ και ΕΟΒ με κοινό σημείο αναφοράς την αντίθεσή τους προς τον ΕΛΑΣ, σαν αυτούς που κινητοποιήθηκαν στον Ξηρόκαμπο και στου Τόγια.

Η τακτική κάθε παράταξης απέβλεπε στη φθορά της άλλης. Η ολοσχερής απουσία του ιταλικού στρατού από την ορεινή Ολυμπία έδινε στους αντιπάλους ελευθερία κινήσεων. Ο ανταγωνισμός λαϊκής επιρροής παρακινούσε τις ηγεσίες τους να αναζητούν διαρκώς νέα, ισχυρότερα και ευρύτερα ερείσματα μέσα στα χωριά.

Ωστόσο δεν μπορούσαν να είναι βέβαιοι ούτε για όσα συνέβαιναν δίπλα τους ή κάτω από τη μύτη τους, στο εσωτερικό των ομάδων τους, καθώς τα συναισθήματα μεταβάλλονταν διαρκώς. Τίποτε δεν μπορούσε να θεωρηθεί κεκτημένο. Η οργάνωση του ΕΣ στον Ξηρόκαμπο διαλύθηκε με την εμφάνιση τμήματος ανταρτών του ΕΛΑΣ, το οποίο έφτασε στο χωριό έγκαιρα ειδοποιημένο από το δίκτυο συνδέσμων του ΕΑΜ. Οι αντάρτες της Βερβίτσας αυτομόλησαν στα μέσα Ιουλίου και προσχώρησαν στον ΕΛΑΣ. Παρατηρούμε ότι η λειτουργία του μηχανισμού επαναλαμβάνεται. Οι νέοι από το χωριό αυτό ενεργούν ομαδικά, όλοι μαζί. Οι αιτίες της ομαδικής αυτομόλησης πρέπει να αναζητηθούν σε αντίστροφη επιρροή από το χωριό τους, όπως αντίστοιχα και η απόφαση του Νικολόπουλου, την ίδια εποχή πάντα, να προσχωρήσει κι αυτός στον ΕΛΑΣ.

Το συμπέρασμα από τις σύγχρονες μαρτυρίες ότι το καλοκαίρι 1943 στα χωριά που κείνται στα όρια Ολυμπίας-Τριφυλίας οι αγρότες δείχνουν απρόθυμοι να στελεχώσουν το αντάρτικο του ΕΣ επειδή «έχουν από καιρό στρατολογηθεί στο ΕΑΜ», δεν δεσμεύει τους αδιάλλακτους αντιεαμίτες αξιωματικούς, οι οποίοι καταφεύγουν στη βία για να αντιστρέψουν τις ισορροπίες.

Ο λοχαγός Θεοχαρόπουλος «στο χωριό Δραγώ έσπασε στο ξύλο αρκετούς που εδυστρόπησαν στις διαταγές του»²⁸⁹. Σε άλλα χωριά, «κτυπήθηκαν εαμικοί αγρότες γιατί δεν στέκονταν προσοχή όταν περνούσαν αξιωματικοί του ΕΣ»²⁹⁰. Δεν ενδιαφέρει τη μελέτη μας η στάση της βρετανικής αποστολής, όταν της ζητήθηκε από τους φιλοεαμίτες αγρότες να συνετίσει τον ΕΣ. Εγείρει όμως ερωτήματα το γεγονός

²⁸⁹ Στο ίδιο.

²⁹⁰ Στο ίδιο.

ότι σε περιοχή ελεγχόμενη από το ΕΑΜ μπορούσαν οι ομάδες του ΕΣ να συμπεριφέρονται κυριαρχικά.

Με το ίδιο πνεύμα Ελασίτες επισκέπτονται τη Γάρδιτσα, όπου διαθέτουν ερείσματα λόγω εντοπιότητας: «Στις 2 Αυγούστου ο λοχαγός Ναπολέον Παπαγιαννόπουλος (ΕΛΑΣ) έμενε με δυο ομάδες στη Γάρδιτσα. Γυρίζοντας από μια αποστολή τους, φτάνουν στο χωριό οι λοχαγοί Κρίβας και Θεοδωρόπουλος, ο υπίλαρχος Κατσέλης, ο υπολοχαγός Θεοχαρόπουλος, ο ανθυπολοχαγός Δούβρης και άλλοι της ΕΚΚΑ (νυν ΕΣ) με 80 αντάρτες τους. Ο λοχαγός Κρίβας, παρά το γεγονός ότι ήξερε πως μέσα στο χωριό ήταν μια ελασίτικη ομάδα, έβγαλε λόγο βρίζοντας το ΕΑΜ και συνιστώντας φωναχτά στους χωρικούς “αν τολμήσουν και θίξουν - οι Εαμίτες - κανέναν, να τον καλέσουν αυτόν . . . να τους κρεμάσει”»²⁹¹. Ύστερα επισκέπτονται την ημιαστική Ανδρίτσαίνα, όπου σημαντικό τμήμα του πληθυσμού δυστροπεί με το ΕΑΜ: «Αι κινηθείσαι την 3^{ην} Αυγούστου ομάδες [της ΕΟΒ] Θεοχαροπούλου-Κριτσέλη προς Ανδρίτσαίνα, διήλθον δια των προκαθορισθέντων χωρίων της Ολυμπίας. Εις έκαστον χωρίον συνεκέντρωναν τους κατοίκους, τους ανέπτυσαν τους σκοπούς του αγώνος και επιτίθεντο σφοδρώς κατά των οργανώσεων του ΕΑΜ και των ομάδων του ΕΛΑΣ. Την στάσιν αυτήν των εθνικών ομάδων επληροφόρουν αι οργανώσεις του ΕΑΜ και εις το αρχηγείον τους και εις τας ενόπλους ομάδας των»²⁹².

Στου Ζάχα, στις 5-8-1943, το βράδυ, αξιωματικοί και αντάρτες της ΕΟΒ συνέλαβαν και κακοποίησαν στελέχη του ΕΑΜ. Στο κεφαλοχώρι αυτό, όπου η εαμική οργάνωση είναι ισχυρότατη, «επιδίδονται στο γνωστό αντιεαμικό τους όργιο βρίζοντας και δέρνοντας» και φεύγουν «παίρνοντας μαζί και αιχμαλώτους»²⁹³, που δεν είναι τυχαίοι. Είναι ο πολιτικός καθοδηγητής της αντάρτικης ομάδας του Ναπολέοντα Παπαγιαννόπουλου, Τάσος Καυκανιώτης από τον Πύργο, κομμουνιστής και από τα πρωτοπόρα στελέχη του εαμικού κινήματος στην ηλειακή πρωτεύουσα, ο οποίος είχε σταλεί στην Ολυμπία για να καλύψει πολιτικά κενά στη συγκρότηση του ΕΛΑΣ, ο έφεδρος ανθυπολοχαγός του ΕΛΑΣ Γιώργης Βαρελάς, μέλος της σύσκεψης που έκρινε πρόσφορη την ανάπτυξη αντάρτικου κάτω από τον Αλφειό²⁹⁴, ο οποίος στάλθηκε επίσης από τη ζώνη Ορεινή Ηλεία για να βοηθήσει στην ανάπτυξη του

²⁹¹ Κείμενο ανωνύμου, στο *ίδιο*, σ. 34.

²⁹² «Εκθεση» Καραχάλιου, στο *ίδιο*.

²⁹³ Ανώνυμη εαμική πηγή, στο *ίδιο*.

²⁹⁴ Βλ., κεφ. 5, σ. 109-110.

ένοπλου κινήματος στην Ολυμπία «και δυο τρεις άλλους»²⁹⁵. Διαπιστώνουμε ότι το εαμικό δίκτυο δεν διαθέτει μηχανισμούς προστασίας ούτε για τα σημαίνοντα στελέχη του. Ο βαθμός κατοχύρωσης της εαμικής επικράτειας εμφανίζεται εδώ πολύ χαμηλός.

Από άλλη οπτική, η σχετικά εύκολη διείσδυση των εχθρών του ΕΑΜ στην επικράτειά του πρέπει να αποδοθεί λιγότερο στην ισχύ των αντίπαλων ρευμάτων επιρροής στην περιοχή με κέντρο τα Πλατάνια και περισσότερο στο πνεύμα ανοχής που επιδεικνύει η εαμική ηγεσία προς τους αντιπάλους της, σε μία ανεδαφική προσδοκία για συγκρότηση κοινού μετώπου κατά του κατακτητή, υπό την ηγεμονία του ΕΑΜ.

Πράγματι, εμπλέκονται πολλοί παράγοντες στις εξελίξεις Ιουλίου-Αυγούστου στην Ολυμπία-Τριφυλία. Οι μόνιμοι αξιωματικοί της Καλαμάτας με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Διονύσιο Παπαδόγκωνα, κατοπινό αρχηγό των ΤΑ Πελοποννήσου, κύκλοι της ΕΚΚΑ με εκπρόσωπο τον ταγματάρχη Γιάννη Κοκκώνη, κατοπινό αρχηγό του ΤΑ Πύργου, ο ΕΔΕΣ με τον απεσταλμένο του Ζέρβα, αντισυνταγματάρχη Κώστα Γεωργίου, εκδήλωσαν πρόθεση να θέσουν τις αντι-εαμικές δυνάμεις υπό ενιαία διοίκηση για λογαριασμό της η κάθε πλευρά, να διαλύσουν τον ΕΛΑΣ και να ηγεμονεύσουν στην περιοχή· γι' αυτό και μερικοί απ' αυτούς την επισκέφθηκαν αυτοπροσώπως²⁹⁶.

Όλες αυτές οι διεργασίες από την αντι-εαμική πλευρά ακυρώθηκαν το βράδυ της 6-8-1943, μετά από δίωρη ένοπλη σύγκρουση των τμημάτων του ΕΛΑΣ με τις ομάδες ΕΣ και ΕΟΒ, διπλή ταυτόχρονη μάχη για την ακρίβεια, έξω από τη Γάρδιτσα και τα Νιβιτσοχώρια, που κατέληξε σε πλήρη επικράτηση του ΕΛΑΣ²⁹⁷. Οι αρχηγοί

²⁹⁵ Παπαστεριόπουλος, *ο.π.*

²⁹⁶ *Ο.π.*, σ. 27. Το ενδιαφέρον του ΕΔΕΣ για την Πελοπόννησο γενικότερα, διατηρήθηκε έως τα τέλη Σεπτεμβρίου 1943, οπότε οριστικοποιήθηκε η επικράτηση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στην πελοποννησιακή ύπαιθρο. Σε τηλεγράφημα του Ναπολέοντα Ζέρβα προς τον Κομνηνό Πυρομάγλου στην Αθήνα, ζητείται ενημέρωση για τα διατρέξαντα στην Πελοπόννησο και εντέλλεται ο Γεωργίου να συνεργαστεί με τον νέο απεσταλμένο της οργάνωσης, Δημήτρη Μιχ. Αντωνόπουλο. Η προσπάθεια του ΕΔΕΣ να συγκροτήσει αντάρτικες ομάδες κατέληξε σε αποτυχία, καθώς ο αρχηγός της ΟΚΑ με έδρα την Καλαμάτα, λοχαγός Σταύρος Νικολόπουλος, είχε απορρίψει από νωρίς το ενδεχόμενο συνεργασίας με τον Γεωργίου και φρόντισε να ανατεθεί στον συνταγματάρχη Αθανάσιο Γιαννακόπουλο η διοίκηση της συσταθείσας στις 17 Ιουλίου στο Δυρράχιο Αρκαδίας αντάρτικης οργάνωσης ΕΣ, στην οποία ο ίδιος ανέλαβε την υπαρχηγία. Οι εν λόγω αξιωματικοί της Μεσσηνίας καθώς και ο λοχαγός Δημήτρης Καραγιαννάκος στη Λακωνία έκριναν ανεδαφικές τις προτάσεις συνεργασίας του Γεωργίου και τον υποχρέωσαν από τα μέσα Αυγούστου να ομολογήσει σε επιστολή προς τον αρχηγό του τον άδοξο τερματισμό της αποστολής του στην περιοχή Ταυγέτου-Τετραζίου-Μαινάλου· λίγο πριν από το τέλος του μήνα, η συνολική του αποτυχία στη νότια Πελοπόννησο επισφραγίστηκε με τη ματαίωση ρίψης πολεμικού υλικού στον νότιο Ταΰγετο, την οποία ο Γεωργίου πίστευε ότι είχε εξασφαλίσει από το Κάιρο. Βλ., ΕΛΙΑ, Α.Ζ., 1/1.3.5, πρωτόκολλον ασυρμάτου ΕΟΕΑ 1943+1944, τηλεγράφημα 6/6/2-9[-43].

²⁹⁷ Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 445-447.

των ΕΣ-ΕΟΒ εξουδετερώθηκαν, οι αντάρτες τους εξαφανίστηκαν και όλη η φιλολογία σχετικά με την προσπάθεια επιβολής της αντι-εαμικής πλευράς απώλεσε πλήρως το νόημά της. Εφεξής, το ΕΑΜ δεν έχει εσωτερικό αντίπαλο στην Ολυμπία.

Αντίστοιχες εξελίξεις σημειώθηκαν την ίδια εποχή και στις άλλες δύο ζώνες οργανωτικής ανάπτυξης του ΕΑΜ.

Την άνοιξη 1943 έφτασε έξω από τη Γαστούνη η ανεξάρτητη αντάρτικη ομάδα των καπετάνιων Ολύμπου και Κανάρη και ήλθε σε επαφή με την εαμική οργάνωση²⁹⁸. Η επιλογή του τόπου δεν ήταν τυχαία. Ο Όλυμπος, κατά κόσμον Αγγελέτος (Άγγελος) Σπεντζάρης²⁹⁹, καταγόταν από τη Γαστούνη. Οι λεπτομέρειες σχετικά με την επαφή αυτή παραμένουν άγνωστες. Γεγονός είναι ότι στις αρχές καλοκαιριού η ομάδα πραγματοποίησε επίθεση εναντίον της καραμπινιερίας στη Βάρδα³⁰⁰. Λίγες μέρες αργότερα συναντήθηκε με τμήμα του ΕΛΑΣ υπό τον καπετάν-Μανούσο, στο Μαζαράκι. Μετά από συνομιλία που είχαν σε σπίτι «προύχοντα» του χωριού, οι δύο αρχηγοί ανακοίνωσαν στους κατοίκους, «από σήμερα είμαστε μαζί»³⁰¹.

Την περίοδο εκείνη η ομάδα Ολύμπου-Κανάρη επισκέφθηκε πολλά χωριά του Κάμπου και της Πηνείας, όπου έκανε και στρατολογήσεις. Στη Μουζικά εντάχθηκε σ' αυτή ο Άγγελος Δημητρακόπουλος³⁰². Ωστόσο η ενθουσιώδης ατμόσφαιρα της συνάντησης στο Μαζαράκι δεν επαναλήφθηκε παντού. Στου Δελήμπαλη, ο Όλυμπος ξυλοκόπησε τον σιδηρουργό Νιόνιο Κλητιρινό, μέλος της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ³⁰³, για λόγους που δεν γνωρίζουμε. Με συναισθήματα μεταβαλλόμενα υποδέχονταν την ομάδα που επέμενε να παραμένει ανεξάρτητη, οι τοπικές κοινότητες και επιτροπές ΕΑΜ στο Αγραπιδωχώρι³⁰⁴, τον Αη Λια Πηνειών³⁰⁵ κ.α. Ήταν φανερό ότι ο δυισμός εξουσίας στην αντάρτικη επικράτεια, ξένιζε πολλούς.

Σκοτάδι επικρατεί ως προς τον χρόνο και τον τρόπο συγκρότησης της ομάδας Ολύμπου-Κανάρη. Γνωρίζουμε ότι η ομάδα είχε έλθει από τη Στερεά Ελλάδα. Στην αρχή οι εαμικές οργανώσεις θεώρησαν ότι είχε σταλεί από το ΓΣ του ΕΛΑΣ για να

²⁹⁸ Παπαθεοδώρου, *προφορική*.

²⁹⁹ Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 207 και 209.

³⁰⁰ Τσουμπής, *Αναμνήσεις*, σ. 26-27.

³⁰¹ Α.Κ., Μάργαρης, *σημειώσεις*, φακ. «Κάμπος-Πηνεία».

³⁰² Ζαχαρόπουλος Παν. Ανδ., Δρακόπουλος Δημοσθένης Ανδ., Χόκας Άγγελος Κων., *προφορικές*.

³⁰³ Γεωργούλιας, *προφορική*.

³⁰⁴ Παπαδόπουλος Αριστείδης (Λάκης), Χαραλαμπίδης Δημήτρης από του Δελήμπαλη, *προφορικές*.

³⁰⁵ Σπηλιόπουλος Νίκος Χαραλ., *προφορική*.

ενισχύσει το ένοπλο κίνημα στην Ηλεία³⁰⁶, αλλά η άρνησή της να ενσωματωθεί στον ΕΛΑΣ ήρε την παρεξήγηση. Τον Αύγουστο και αφού είχε προηγηθεί η ορκωμοσία του 2/12 στου Σιμόπουλου³⁰⁷, η ομάδα προσκλήθηκε από το ΕΑΜ στο ίδιο χωριό, όπου αποπλίστηκε και υπήχθη καταναγκαστικά στον ΕΛΑΣ. Τα γεγονότα ακολούθησαν το ίδιο σχήμα με την Ολυμπία. Ορισμένοι αντάρτες της ομάδας προσχώρησαν στον ΕΛΑΣ, όπως ο Γιάννης Καραθανάσης (Ανδρούτσος) από το Βαρθολομίο³⁰⁸, ενώ άλλοι ιδιώτευαν. Λίγο καιρό αργότερα ο ΕΛΑΣ εκτέλεσε τον Όλυμπο με πρόσχημα, πραγματικό ή κατασκευασμένο, συμμετοχή του σε επιχείρηση λαφυραγωγίας (πλιάτσικο)³⁰⁹.

Για τα ορεινά χωριά Δίβρη, Νουσά και Μοστενίτσα μαθαίνουμε ότι στις 13-8-1943 οι κάτοικοί τους με συμμετοχή και των Τριποταμιτών υπονόμευσαν τις οδικές συνδέσεις που χρησιμοποιούνταν από τις γερμανικές μονάδες, στον άξονα Τριπόταμα-Δίβρη-Πύργος, με εντολή μιας αντάρτικης ομάδας από την περιοχή Καλαβρύτων με αρχηγό τον Πάνο Πετρόπουλο (καπετάν Καραλή)³¹⁰, κατά τα άλλα άγνωστης ταυτότητας. Στην ίδια περιοχή βρίσκεται και η Βερβενή³¹¹, που φιλοξένησε για λίγο αντάρτες του ΕΛΑΣ τον Δεκέμβριο 1943, όπως μας πληροφορεί άλλη πηγή, μετά από μάχη με την ομάδα του «λήσταρχου Καραλή», που συνεργαζόταν με τις δυνάμεις κατοχής³¹².

Μέσα στο πέλαγος των σκοπιμοτήτων που διέπουν τα σχετικά απολογητικά κείμενα, τις πηγές μας, είναι δύσκολο να αποσαφηνιστούν τα γεγονότα. Η ομάδα Καραλή πλαισιώνεται μόνο μία φορά από τον άμαχο πληθυσμό, όταν ο τελευταίος αναγκάζεται να υπακούσει στις εντολές της. Οι χωρικοί φέρονται ευεργετημένοι από την παρέμβαση του από μηχανής θεού, του δημάρχου Πύργου Τάση Καζάζη, ο οποίος μεσολαβεί προς τον γερμανό διοικητή και πετυχαίνει να μην πληρώσουν αυτοί το τίμημα μιας πατριωτικής ενέργειας αποκομμένης από προέλευση, κίνητρα, βάσεις στήριξης, μηχανισμούς, στην οποία έλαβαν μέρος καταναγκαστικά³¹³. Οργανώσεις ΕΑΜ υπήρχαν βέβαια στην περιοχή³¹⁴, διαφορετικά δεν θα εύρισκαν κατάλυμα οι Ελασίτες στη Βερβενή. Όταν ο καπετάν-Καραλής «συνελήφθη μετά τина χρονικόν

³⁰⁶ Κυριακόπουλος, *προφορική*.

³⁰⁷ Βλ., κεφ. 5, σ. 108-109.

³⁰⁸ Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 269 / Τσουμπής, *Αναμνήσεις*, σ. 15.

³⁰⁹ Τσουμπής, *ο.π.*, σ. 15-17.

³¹⁰ Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 20-21.

³¹¹ Σε πολλές πηγές αναγράφεται «Δερβινή».

³¹² Τσουμπής, *ο.π.*, σ. 32-34.

³¹³ Καζάζης, *ο.π.*, σ. 38-40.

³¹⁴ Μπουρατζής, «Η σκληρή», *ΙΑΕΑ*, τχ. 15, σ. 38-41 / Τσουμπής, *ο.π.*, σ. 19.

διάστημα από άλλες ανταρτικές ομάδες και εξετελέσθη ως “αντιδραστικός”³¹⁵, γεγονός που αποσιωπάται από την εαμική πλευρά, ο ρόλος των οργανώσεων αυτών υποβαθμίζεται στην «ουδέτερη» πηγή· ούτε καν κατονομάζεται ο θύτης, που είναι ο ΕΛΑΣ, διότι κρίνεται άσκοπο να δυσανεστηθούν μετά από 33 χρόνια οι φιλο-εαμίτες αναγνώστες. Ωστόσο το ερώτημα παραμένει: πώς μία αντάρτικη ομάδα που εκτελεί ένα μείζον υπονομευτικό έργο πατριωτικού χαρακτήρα, βρίσκεται τέσσερις μήνες αργότερα στην υπηρεσία των κατακτητών; Δυστυχώς η τεκμηρίωση είναι ανύπαρκτη. Το βέβαιο είναι ότι τα γεγονότα εντάσσονται στον ανταγωνισμό επιρροής μεταξύ των αντιπάλων παρατάξεων για την ανάδειξη μίας και μόνης δύναμης λαϊκής ηγεμονίας στην Ηλεία.

Με τον ανταγωνισμό αυτό σχετίζονται και τα τοπικά γεγονότα στου Κοσκινά, τα οποία περιγράφονται σε αξιοσημείωτη έκταση, στη μοναδική γραπτή πηγή που διαθέτουμε για το χωριό³¹⁶, από τη σκοπιά της αδέσμευτης πατριωτικής στάσης, που προβάλλεται ως αντιστάθμισμα στη συνειδητή ένταξη. Αναφέρονται δύο χωριανοί μόνιμοι αξιωματικοί, ένας λοχαγός κι ένας ταγματάρχης με το αρχικό επωνύμου Κ., άτομα με πατριωτική συνείδηση, ευγενικό χαρακτήρα και ευπρόσωπη κοινωνική παρουσία. Σε ένα στιγμιότυπο, ο πρώτος διαπληκτίστηκε «με κάποιον άλλο συμπατριώτη μας από την Αθήνα [που] ήταν κι αυτός αξιωματικός, απ’ ό,τι έλεγαν στο χωριό, αλλά τον είχαν διώξει από το στρατό, σε πολύ μικρό βαθμό, δεν ξέρω για ποιο λόγο»³¹⁷.

Οι χωριανοί ζητούν τη γνώμη του ταγματάρχη, όταν μαζεύουν προκηρύξεις από αεροπλάνο που τους καλούν να χτυπήσουν «αλύπητα την ντόπια μπουρζουαζία» και να ετοιμάσουν «τους μαύρους πίνακες των ντόπιων ταξικών εχθρών»³¹⁸. Εκείνος τους απαντά ότι «δεν είναι τίποτε», χωρίς εξηγήσεις. Η απάντηση δόθηκε με χαμόγελο, από άνθρωπο που γνώριζε περισσότερα απ’ όσα ήθελε εκείνη τη στιγμή να αποκαλύψει στους χωριανούς, οι οποίοι από την πλευρά τους απογοητεύτηκαν, διότι, δεν το κρύβει ο συγγραφέας, λαχταρούσαν να αντικρίσουν στρατό ελληνικό και αγγλικό (!) στα χωριά τους, που θα τους έφερνε τρόφιμα, ρούχα και άλλα ζωτικά είδη.

Σε μία άτεχνη προσπάθεια να κρύψει τον αναχρονισμό, ο συγγραφέας δηλώνει ότι θεώρησε ορθογραφικό λάθος τα διακριτικά «ΕΛΑΣ», όταν τα πρωτοείδε

³¹⁵ Καζάκης, *ο.π.*, σ. 22.

³¹⁶ Σκαλτσάς, *Στις όχθες*, σ. 94-149.

³¹⁷ *Στο ίδιο*, σ. 95.

³¹⁸ *Στο ίδιο*, σ. 99.

στο χωριό, ενώ παρακάτω εξηγεί σωστά, «Ελληνικός Στρατός», τα διακριτικά «Ε.Σ.», που έφερε ένας αξιωματικός «στο πηλίκιό του, δεξιά και αριστερά από την κορόνα», στο γειτονικό χωριό Πλάτανος³¹⁹. Αλλά η σύγχυση ανάμεσα στο τι πρέπει να γράψει σήμερα και στο τι φανταζόταν τότε, έχει αρχίσει πολύ νωρίτερα. Αεροπλάνο, που να πετάξει σε κατεχόμενη περιοχή κομμουνιστικά συνθήματα, ήταν αδύνατο να υπάρξει· και όλοι οι χωριανοί γνώριζαν ότι ο απότακτος αξιωματικός ήταν φιλελεύθερος λοχαγός, που είχε πληρώσει με αυτό το τίμημα τη συμμετοχή του στο κίνημα του 1935 και τώρα βρισκόταν πολύ κοντά στην οργάνωση ΕΑΜ, την ίδρυση της οποίας πληροφορήθηκε ο συγγραφέας όταν τελείωσαν οι εργασίες στα οικογενειακά κτήματα και επέστρεψε στο χωριό τον Σεπτέμβριο 1943, μετά την ιταλική συνθηκολόγηση³²⁰.

Σε μια επιλεκτική λειτουργία της μνήμης ο συγγραφέας ανακαλεί ότι ο στρατιωτικός υπεύθυνος της τοπικής επιτροπής «δεν είχε πάρει στα σοβαρά το πόστο που του είχαν αναθέσει και δεν ήθελε να απομακρύνεται από τις απολαύσεις του καφεeneίου»³²¹. Αντιθέτως καλύπτει με γενικότητες ένα πολύ πιο σημαντικό ζήτημα, τη συγκρότηση, δράση και διάλυση από τον ΕΛΑΣ της ομάδας του ταγματάρχη Κ., που «είχε πλαισιωθεί . . . και από άλλους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς του στρατού, μόνιμους ή έφεδρους, καθώς και από συγγενείς τους και φίλους τους, από τα χωριά της περιοχής μας [οι οποίοι] βγήκαν στο βουνό για να πολεμήσουν για την πατρίδα, από καθήκον, όπως είχαν και υποχρέωση σαν αξιωματικοί που ήσαν»³²².

Μετά τη νικηφόρα μάχη του ΕΛΑΣ επί της γερμανικής φάλαγγας στο Πούσι, για την οποία γίνεται λόγος με τη μεγαλύτερη δυνατή ασάφεια, μπαίνει το 1944 και η κατάσταση στο χωριό είναι ντυμένη με ζοφερά χρώματα.

«Στην περιοχή μας κυκλοφορούν μόνο αντάρτικες ομάδες του ΕΛΑΣ, αυτές έχουν επικρατήσει. Η ομάδα του πατριώτη μας του ταγματάρχη, όπως και άλλες ακόμη εθνικές ομάδες, έχουν διαλυθεί. Οι αξιωματικοί που υπηρετούσαν στην ομάδα αυτή, γύρισαν κρυφά στην περιοχή μας και κρυβόντουσαν, σε εξοχικά σπίτια, σε καλύβια ή μέσα στις σταφίδες για να μην τους βρουν οι Ελασίτες και τους σκοτώσουν. Ο καθένας προσπαθούσε να σώσει τη ζωή του όπως μπορούσε. Όσοι μπόρεσαν έφυγαν για την Αθήνα, αλλά όσοι δεν το κατόρθωσαν κατατάχτηκαν στα Τάγματα Ασφαλείας για να σώσουν το κεφάλι τους. Φήμες κυκλοφορούσαν ότι ο

³¹⁹ Στο ίδιο, σ. 106.

³²⁰ Στο ίδιο, σ. 107-108.

³²¹ Στο ίδιο, σ. 108.

³²² Στο ίδιο, σ. 109.

πατριώτης μας ο ταγματάρχης Κ. τραυματίστηκε και αιχμαλωτίστηκε. Πως βρίσκεται αιχμάλωτος κάπου στην Αρκαδία ή στη Μεσσηνία. Άλλοι λέγανε ότι σκοτώθηκε . . . κανένας δεν ξέρει, κανένας δεν λέει τίποτε. Ο αδελφός του . . . ξεκινάει μόνος του γι' αυτά τα μέρη τα άγνωστα, για να μάθει για την τύχη του. Οι καιροί είναι δύσκολοι. Παντού επικρατεί το μίσος· δεν ξέρεις τι σε βρίσκει στο ξένο μέρος, μακριά από το σπίτι σου. Ο κόσμος τώρα είναι χωρισμένος σ' αυτούς που συμπαθούν τους Εαμίτες και σ' αυτούς που τους μισούν . . . Πέρασαν κάμποσες μέρες και λίγο μετά τα Χριστούγεννα κυκλοφόρησε στο χωριό η συνταρακτική είδηση «σκοτώσαν τον ταγματάρχη!!!». Το είπε ο αδελφός του που γύρισε . . . Πού να βρεις άκρη. Κανείς δεν ήξερε τελικά γιατί τον σκότωσαν, ποιος τον σκότωσε και πού ήταν θαμένος»³²³.

Στην πραγματικότητα είχαν διεξαχθεί διαβουλεύσεις για συνεργασία μεταξύ ΕΑΜ και ΕΣ, στις 28-8-1943, στη Μιράκα, που κατέληξαν λίγο καιρό αργότερα σε υπογραφή συμφωνίας, στο Χελιδόνι³²⁴. Η εαμική πλευρά κατηγόρησε τον ΕΣ ότι παραβίασε τη συμφωνία και διέθετε αρκετά στοιχεία για να στηρίξει την κατηγορία. Η διαμάχη εντάχθηκε στη συνολική αντιπαράθεση των δύο παρατάξεων στη νότια και κεντρική Πελοπόννησο, που εξελίχθηκε σε ένοπλη σύγκρουση. Στα γεγονότα σκοτώθηκε ο ταγματάρχης Δημήτρης Καραχάλιος, «ο ταγματάρχης Κ.» από του Κοσκινά, αδελφός του Χρίστου, επικεφαλής του ΕΣ στην επαρχία Ολυμπίας³²⁵, όπου μόλις είχε χαθεί για την παράταξή του η αντίστοιχη μάχη επιρροής. Εάν όχι η ακρίβεια των ημερομηνιών, πάντως ο πυρήνας και η σειρά των γεγονότων ήσαν γνωστά από πολύ νωρίς στου Κοσκινά.

Από τα ανωτέρω αναδεικνύεται μία συνθήκη που υπερβαίνει τα γεωγραφικά όρια της περιοχής του ενδιαφέροντός μας, εντός της οποίας επωάστηκαν οι ενδο-αντιστασιακές συγκρούσεις στα ελληνικά βουνά, το δεύτερο εξάμηνο 1943 και την άνοιξη 1944³²⁶: την κοινή πεποίθηση φίλων και αντιπάλων, ότι για να επιτύχει ο αγώνας κατά της κατοχής, μόνο ένας και ενιαίος αντάρτικος σχηματισμός χωρούσε σε κάθε περιοχή, εφόσον η αντιπαλότητα των ξεχωριστών παρατάξεων θα τις οδηγούσε οπωσδήποτε σε σύγκρουση. Προτείνεται δηλαδή το οξύμωρο σχήμα, ότι ενόψει του κινδύνου εθνικού διχασμού επιβάλλεται η εκκαθάριση του χώρου υπέρ

³²³ Στο ίδιο, σ. 131-132.

³²⁴ Βλ., κεφ. 2, σ. 45.

³²⁵ Η δράση του είχε επεκταθεί κάποιο διάστημα και στην ορεινή ζώνη. Βλ., κεφ. 3, σ. 80.

³²⁶ Οι περισσότερες «ενδοαντιστασιακές συγκρούσεις» επιλύθηκαν το 1943. Το 1944 έλαβε χώρα το μεμονωμένο αλλά βαρυσήμαντο γεγονός της διάλυσης του 5/42 Συντάγματος (Ψαρρού) στη Γκιώνα από τον ΕΛΑΣ.

του εκάστοτε ισχυρότερου· πρόταση, η οποία καλλιεργεί αυτό ακριβώς που επιθυμεί να αποτρέψει.

γ. Τα όρια της ατομικής παρέκκλισης

Ορισμένα πρόσωπα βγαίνουν από το βάθος της ιστορίας με ομιχλώδη κάλυψη και φανερώνονται σιγά-σιγά, όσο πλησιάζουν προς το μέρος μας. Σ' αυτή τη δυναμική διαδικασία βαθμιδόν συγκεκριμενοποιούνται οι πληροφορίες, σταθεροποιούνται τα περιγράμματα και διευκρινίζονται οι μορφές.

Ο Θανάσης Τσίκληρας ήταν από τους ανθρώπους που δεν μπορούσες να τους ξεχάσεις³²⁷. Γεννήθηκε στη Ρετεντού κατά τις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του αιώνα και βρισκόταν σε ηλικία τελειόφοιτου γυμνασίου, όταν το χωριό μετονομάστηκε Χειμαδιό. Παραμένει άγνωστο σε ποιο γυμνάσιο σπούδασε ή αν αποφοίτησε καν· πάντως στα μητρώα του γυμνασίου Πύργου το όνομά του δεν υπάρχει. Οι χωριανοί τον θυμούνται μετρίου αναστήματος, λεπτό, νευρώδη, γρήγορο στα πόδια, θαρραλέο, δυναμικό και ασυμμόρφωτο. Αναφέρονται στη διαρκή σύγκρουσή του με τον πατέρα του, τον οποίο κατηγορούσε ότι είχε κάνει κτηματική περιουσία με ανέντιμα μέσα. Αυτές οι προφορικές αφηγήσεις αφήνουν μία αδιόρατη εικόνα του νεαρού ως μαχητικού κομμουνιστή, ο οποίος μάλιστα πήγαινε και στην Καλαμάτα, όπου «έβγαζε λόγους». Εξίσου αβέβαια είναι τα στοιχεία για την κατοπινή φάση της ζωής του, στην Καβάλα, όπου αναμφισβήτητα εγκαταστάθηκε· ίσως μετά την ολοκλήρωση της στρατιωτικής του θητείας. Στην Καβάλα εμφανίζεται συνδεδεμένος με το σωματείο καπνεργατών, ως διαχειριστής του ταμείου τους, αλλά και πάλι δεν έχουμε τίποτε συγκεκριμένο.

Στην ανασυγκρότηση του βίου αυτού του ανθρώπου, τα γεγονότα επενεργούν με αντίστροφη φορά. Την άνοιξη 1942 ο Θανάσης Τσίκληρας επανεγκαταστάθηκε στο Χειμαδιό, με τη σύζυγό του και τον πενταετή γιο τους, που είχε έλθει στη ζωή στην Καβάλα. Από τη γνωριμία με την οικογένεια πληροφορήθηκαν τότε οι χωριανοί ότι η σύζυγος καταγόταν από τη Θάσο, όπου ο Τσίκληρας είχε εκτοπιστεί από το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου και ότι η κοπέλα, που του έπλενε τα ρούχα και του μαντάριζε τις κάλτσες, γοητεύτηκε απ' αυτόν και συνήψε σχέσεις μαζί του. Η αναχώρησή τους ως ζευγάρι από τη Θάσο αλλά και η ηλικία του παιδιού μαρτυρούν

³²⁷ Το πραγματολογικό υλικό προήλθε από την προφορική μαρτυρία του Θεόδωρου Βέρρου στην Αθήνα καθώς και από συζητήσεις, σε δύο ξεχωριστές φάσεις, στη διάρκεια μιας ημέρας στο Χειμαδιό με 10-15 χωριανούς, οι οποίοι δεν επιθυμούν δημοσιότητα.

ότι ο Τσίκληρας είχε κάνει δήλωση - κάτι που δεν διατυμπάνιζε, αλλά ούτε διέψευδε - μόλις εκδηλώθηκε η εγκυμοσύνη. Το γεγονός μπορεί να θεωρηθεί προανάκρουσμα του δράματος που θα ακολουθούσε. Ο άνθρωπος που στερήθηκε την ελευθερία του για να μην αποκηρύξει τις ιδέες του, ήξερε συγχρόνως και να τις παραβλέπει για χάρη προσωπικών σκοπιμοτήτων.

Στο σημείο αυτό ένας χωριανός, που υπηρέτησε κι αυτός δυο-τρία χρόνια αργότερα τη θητεία του στην Καβάλα, δηλώνει ότι συνάντησε εκεί τον Τσίκληρα. Για την ακρίβεια, ο Τσίκληρας ήταν εκείνος που τον είδε σε μία στρατιωτική εορταστική εκδήλωση και τον πλησίασε, ντυμένος με ένα ωραίο αδιάβροχο, για να τον βεβαιώσει ότι σε ο,τιδήποτε επιθυμούσε, μπορούσε να του φανεί χρήσιμος και να μη διστάσει να του το ζητήσει. Κάτι τέτοιο μπορούσε να το πει μόνο κάποιος που συνδεόταν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο με το καθεστώς. Εάν η πληροφορία αληθεύει, τότε η εντύπωση από την ακροτελεύτια διαπίστωση της προηγούμενης παραγράφου μεγεθύνεται. Ο άνθρωπος που μας ενδιαφέρει, δεν αρκείται στην ιεράρχηση των αξιών του με ατομικά κριτήρια, αλλά μπορεί απ' αυτά να οδηγηθεί έως και στην εγκατάλειψή τους. Έτσι φωτίζεται καλύτερα η σχετικά εύκολη απόλυσή του από τον τόπο της εξορίας, με την υπογραφή «δήλωσης» ασφαλώς: ο οικογενειάρχης πείθεται ευκολότερα να υποχωρήσει στο πεδίο όπου αντιστάθηκε όσο ήταν αδέσμευτος.

Εν όψει της μεγάλης έλλειψης στελεχών στο ΕΑΜ κατά το β' στάδιο του αντικατοχικού αγώνα, αλλά και των εξαιρετικών ατομικών προσόντων του παλιννοστήσαντα, δεν είναι περίεργο που η τοπική επιτροπή στο Χειμαδιό δημιουργήθηκε απ' αυτόν τον δηλωσία ούτε ότι ανέλαβε αυτός πολιτικός υπεύθυνος. Ίσως προκαλεί την περιέργεια το πώς συνδέθηκε με το εαμικό δίκτυο σε κλίμακα επαρχίας και ανέλαβε τον συντονισμό της ίδρυσης οργανώσεων στην περιοχή καθώς και άλλες σημαντικές αρμοδιότητες, αλλά γι' αυτά έχουμε ασφαλείς μαρτυρίες. Έχουμε ήδη γραπτή μαρτυρία από πρόσωπο μη εμπλεκόμενο στις τοπικές διεργασίες ότι στα τέλη Μαΐου 1943 ο Τσίκληρας προμήθευσε οπλισμό στην αντάρτικη ομάδα Πύργου-Πελοπίου, η οποία συνέχισε προς Μουζάκι-Καρακασίμη-Χάνι Πανοπούλου και κατέληξε στο Κακοτάρι³²⁸. Γνωρίζουμε επίσης ότι τον Ιούλιο χορήγησε σημείωμα στους Επονίτες από την Αμαλιάδα Γιώργο Στροφύλλα και Γιώκο Ξύδη, με το οποίο προωθήθηκαν στις ένοπλες ομάδες που συγκροτούνταν από εαμικά στελέχη

³²⁸ Κεφ. 4, σ. 104, σημ. 10: Μπουρατζής, «Το αντάρτικο», *ΙΑΕΑ*, τχ. 15, σ. 69.

στο βουνό³²⁹. Χωρίς αμφιβολία ο Τσίκληρας αποτελεί κατά την έναρξη του στρατηγικού αναπροσανατολισμού του ΕΑΜ, βασικό του στέλεχος σε επαρχιακή κλίμακα.

Δίπλα του βρέθηκε από την αρχή ο συγχωριανός του Θεόδωρος Βέρρος, τελειόφοιτος γυμνασίου στον Πύργο. Η ορθολογικότητά του, που καθοδηγούσε την πειθαρχημένη ιδιοσυγκρασία του, συνέπλεε με την αφέλεια του πρωτόβγαλτου, την υποχωρητική του διάθεση και τη γοητεία που άφησε να του ασκεί η αυθεντία, τα στοιχεία της ανεπιφύλακτης διαθεσιμότητάς του. Εάν για κάθε Εαμίτη υπήρξε ένα πρότυπο που τον προσέλκυσε στο κίνημα, το πρότυπο για τον Βέρρο ήταν ασφαλώς ο Τσίκληρας, για τον οποίο θα πει: «τον σεβόμουν και τον φοβόμουν ταυτόχρονα»³³⁰. Όλο αυτό το διάστημα διεκπεραιώνει την αλληλογραφία του καθοδηγητή του με τα στελέχη της ΠΕ στον Πύργο. Ο ίδιος διδάσκεται τις αρχές της συνωμοτικότητας. Στο χωριό πάντως δεν φαίνεται να αναπτύσσεται, πέρα απ' αυτούς τους δύο, ευρύτερη οργανωτική κίνηση.

Ο Βέρρος θα εκπροσωπήσει την τοπική επιτροπή στην α' πανηλειακή διάσκεψη ΕΑΜ, η οποία πραγματοποιήθηκε σε κάποιο χωριό της περιοχής, πιθανόν στη Βροχίτσα, τον Ιούνιο 1943. Δυστυχώς η μνήμη του δεν βοηθά σε μια πειστική ανασυγκρότηση των κατοπινών εξελίξεων σ' αυτό το κρίσιμο στάδιο, επειδή δεν έχει πληροφόρηση από πρώτο χέρι. Εκείνο που συνάγεται από τις συγκεκριμένες ειδήσεις που μας δίνει, είναι ότι σε μία-δύο περιπτώσεις ο Τσίκληρας αμφισβήτησε ανοιχτά τις βασικές τακτικές επιλογές της εαμικής ηγεσίας και ότι η αμφισβήτησή του έφτασε έως την απόρριψη της συνολικής στρατηγικής του ΕΑΜ, το οποίο κατηγορούσε ότι αντί να επιδιώξει την ένοπλη επανάσταση, ακολουθούσε μεσοβέζικες συμβιβαστικές λύσεις που «πρόδιναν» την επανάσταση.

Η ΠΕ αντέδρασε δραστικά. Τον Ιούλιο 1943, έφτασαν στο Χειμαδιό δύο επαρχιακά στελέχη, ο Σοφοκλής (ψευδώνυμο) από τον Πύργο και ο Παλαιολόγος Στασινόπουλος από την Ξυλοκέρα, εκφώνησαν λόγο σε συγκέντρωση που διοργάνωσε ο Βέρρος ως τοπική επιτροπή ΕΑΜ και αμέσως μετά άρχισαν να στρατολογούν μέλη. Είναι χαρακτηριστική η εικόνα των δύο στελεχών, που στήνουν τραπεζάκι στην πλατεία και καλούν τους χωριανούς να εγγραφούν στην οργάνωση. Σ' αυτή την εμφανώς προμελετημένη οργανωτική ανασυγκρότηση, που προσήλκυσε αρκετούς χωριανούς στο ΕΑΜ και οδήγησε αργότερα σε υψηλή διαφοροποίηση

³²⁹ Α.Μ., Ξύδης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

³³⁰ Βέρρος, *προφορική*.

καθηκόντων στο εσωτερικό της τοπικής επιτροπής, ο Τσίκληρας αποκλείστηκε εντελώς και πολιτικός υπεύθυνος ορίστηκε ο Βέρρος³³¹. Εντούτοις η προσπάθεια αποκλεισμού του τοπάρχη από τις οργανωτικές λειτουργίες απέβη μάταιη. Μετά την αναχώρηση του κλιμακίου, ο Τσίκληρας εξακολούθησε να κρατά τα ηνία της τοπικής επιτροπής, κυρίως μέσω της επιρροής του στον νεαρό σύντροφό του. Αντιθέτως οι σχέσεις του με τους παλιούς συντρόφους του είχαν διαρραγεί.

Αφορμή για την έκρηξη έδωσε η επίσκεψη στο Χειμαδιό, τον Αύγουστο 1943, ενός κλιμακίου της επισιτιστικής επιτροπής ΕΑΜ Πύργου με επικεφαλής το στέλεχος της ΝΕ Γιώργη Αργυράκη, για να μοιράσει ψάρια στους κατοίκους. Συντονιστής της διανομής ορίστηκε, όπως ήταν επόμενο, ο Βέρρος. Από τη στιγμή εκείνη ο νεαρός μπήκε σε περιπέτειες. Λίγες μέρες αργότερα υπέκυψε στις πιέσεις του Τσίκληρα, να γράψει με το ίδιο του το χέρι καταγγελία, ότι η διανομή ήταν άδικη με ευθύνη του Αργυράκη και επιπλέον, σε μία έσχατη επίδειξη υποχωρητικότητας απέναντι στον αρχηγό του, να μεταφέρει το σημείωμα στη ΝΕ αυτοπροσώπως.

Αναζητώντας την έδρα της ΝΕ, ο Βέρρος έφτασε στο ιατρείο του επαρχιακού στελέχους Διονύση Αντωνόπουλου στη Μαγούλα, γύρω στα τέλη Αυγούστου με αρχές Σεπτεμβρίου, κομίζοντας το κλειστό σημείωμα. Για άλλη μια φορά φάνηκε υποχωρητικός και το άνοιξε για να το διαβάσει ο Αντωνόπουλος, ο οποίος τον συμβούλευσε να μην πραγματοποιήσει το διάβημα προς τη ΝΕ, γιατί διακινδύνευε προσωπικά από μία αναπόδευκτη καταγγελία και μάλιστα για στέλεχος του επιπέδου του Αργυράκη. Αρωγός στην προσπάθεια να μεταπειστεί ο νεαρός στάθηκε ο Λάκης Αγάλος (Πέτρος), που έτυχε να βρίσκεται εκεί. Ο Βέρρος θυμάται την ταραχή του Αγάλου στο άκουσμα του ονόματος του Τσίκληρα, καθώς και τη συμβιλική του δήλωση, ενώ έσχιζε το σημείωμα: «έχουμε τραβήξει πολλά μ' αυτούς τους Θανασάδες, αλλά σύντομα θα ξεκαθαρίσουν τα πράγματα».

Στο δ' στάδιο του αντικατοχικού αγώνα, ένα από τα κέντρα της εαμικής ισχύος ήταν το Χελιδόνι, έδρα της περιφερειακής καθοδήγησης, σταθμός για τα τμήματα του ΕΛΑΣ, γενέθλιος τόπος του 3/12 Τάγματος και προσωρινή έδρα του τομέα Πελοπίου³³². Ο Βέρρος θυμάται ότι συγκλήθηκε εκεί, το φθινόπωρο 1943, συνέδριο της αχτιδικής επιτροπής, όπου καταγγέλθηκε συλλήβδην η παράταξη των αρχειομαρξιστών για ασέβεια προς τις θρησκευτικές παραδόσεις του λαού και για

³³¹ Για τη στελέχωση της τοπικής επιτροπής, βλ., εδώ, Παράρτημα Ι, λ. Χειμαδιό.

³³² «Το 1^ο Συνέδριο του τομέα Πελοπίου των οργανώσεων του ΕΑΜ έγινε στο Χελιδόνι, στη θέση "Στου Πίκουλα τις Κερασίδες"». Μπίρμπας, «Η συμβολή», *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 46^η, σ. 71-72. Βλ., επίσης, Γριβάκης, *Μακρόσια*, σ. 70.

«συνεργασία με τους ασφαλίτες»· το γεγονός ισοδυναμούσε με επικήρυξή τους, μεταξύ αυτών και του Τσίκληρα, για τον οποίο είχε διαδοθεί ότι ανήκε στις τάξεις τους. Προανάκρουσμα του γεγονότος μπορεί να θεωρηθεί η φράση του Αγάλου στη Μαγούλα.

Το ίδιο διάστημα σημειώθηκαν σοβαρές εξελίξεις στον προσωπικό βίο του κεντρικού προσώπου της αφήγησης. Ο Τσίκληρας είχε συνάψει ερωτικό δεσμό με κοπέλα του χωριού του, την «ωραιότερη που υπήρχε»³³³, αλλά το πληροφορήθηκε ο αδελφός της, Γιάννης Γιαννακόπουλος· η κοπέλα φέρεται να προειδοποίησε ανήσυχη τον εραστή της ότι «θα τους σκότωνε και τους δύο». Ο φόβος της δεν επαληθεύτηκε, διότι ο Τσίκληρας πρόλαβε να πειθαναγκάσει, με τρόπο που μόνο εκείνος γνώριζε, τα τρία μέλη της μαχητικής ομάδας της Ωλενας, παιδιά 17-18 ετών, τους Μήτσο Σακελλαρίου (Λούφα), Διονύση Παναγ. Παναγιωτόπουλο και Γιάννη Νικολ. Βιτόπουλο, να σκοτώσουν τον Γιαννακόπουλο³³⁴. Το έγκλημα διαπράχθηκε στη θέση Ρεικιά του χωριού Καρατούλα, μήνα Οκτώβριο. Λέγεται ότι την τελευταία στιγμή ο αρχηγός της ομάδας, ο Λούφας, υπαναχώρησε, αλλά τελικά υποχρεώθηκε να εκτελέσει την εντολή υπό την απειλή του περιστρόφου του Τσίκληρα.

Αμέσως η ομάδα διαλύθηκε, καθώς το γεγονός μαθεύτηκε και οι υπαίτιοι επισημάνθηκαν. Ο Λούφας βγήκε στο βουνό, αλλά ήταν φανερό ότι δεν θα μπορούσε να αντέξει, με μοναδικό στήριγμα τον ηθικό αυτουργό του φόνου, ο οποίος του προμήθευε ψωμί και φαγητό. Οι λεπτομέρειες της επαφής του με το εαμικό δίκτυο μας διαφεύγουν, αλλά είναι γεγονός ότι με τη συνεργασία του και με αντάλλαγμα την αμνήστευσή του, ο Τσίκληρας συνελήφθη από αντάρτες κάπου κοντά στο Χειμαδιό, Νοέμβριο μήνα. Προς στιγμήν τους ξέφυγε και με τα χέρια δεμένα πισθάγκωνα, αποπειράθηκε να χωθεί στο δάσος εκμεταλλευόμενος την ταχύτητά του, αλλά ένας πυροβολισμός από τον επικεφαλής καπετάνιο τον έριξε στο έδαφος. Στην ομάδα που έλαβε εντολή να τον μεταφέρει στα αρμόδια όργανα του ΕΛΑΣ, ανήκαν ο συντετριμμένος Θεόδωρος Βέρρος και ο Γιώκος Ξύδης, ο οποίος είχε καταταγεί στον ΕΛΑΣ με σημείωμα από τον Τσίκληρα. Στην ταραχή τους, δεν τον στερέωσαν

³³³ Χωριανός στο καφενείο, *προφορική μαρτυρία*.

³³⁴ Από αυτό το σημείο, το πραγματολογικό υλικό εμπλουτίζεται με τις μαρτυρίες των κατοίκων της Ωλενας, Παύλου Δημητρόπουλου, Χρόνη Σακελλαρίου, Φώτη Παπαδόπουλου και Χρήστου Ασημακόπουλου, οι οποίες επιβεβαιώνουν τις αντίστοιχες μαρτυρίες του Θεόδωρου Βέρρου και των κατοίκων του Χειμαδιού.

σωστά, ο τραυματίας έπεσε από το άλογο και τότε ο Ξύδης, με νεύμα του καπετάνιου του αντάρτικου τμήματος, του έδωσε τη χαριστική βολή³³⁵.

Εξόριστοι στα 1950 στη Γιάρο, ανακάλεσαν ο Βέρρος με τον Γιάννη Γαλανόπουλο (Ανέστη) τα γεγονότα και ο πρώτος ρώτησε τον δεύτερο, πώς θα αντιμετώπιζε τον Τσίκληρα η εαμική ηγεσία, εάν δεν είχε διαπραχθεί ο φόνος του Γιαννακόπουλου. Η απάντηση ήλθε αβίαστα: «Και πάλι θα τον σκοτώναμε»³³⁶.

Η ιδέα της ένοπλης επανάστασης έως την οριστική της επικράτηση δεν ήταν ξένη στον Ανέστη. Κάθε άλλο. Τα απολογητικά του κείμενα³³⁷ ταιριάζουν με το περιεχόμενο των προφορικών μαρτυριών για το πρόσωπό του, μερικές από τις οποίες αναφέρονται στην επιδοκιμαστική άποψή του για το αντάρτικο πόλεων, μετά το 1974. Ο άνθρωπος που συγκαταλέγεται στους πρώτους αντάρτες της Ηλείας, δεν θεμελιώνει την αντίθεσή του προς τον Τσίκληρα σε ιδεολογικές διαφορές ούτε καν σε διαφωνίες τακτικής· στα ζητήματα αυτά οι απόψεις τους μάλλον συνέκλιναν παρά απέκλιναν. Γιατί λοιπόν να επικροτεί την απόφαση για την εξόντωσή του;

Το κεντρικό πρόβλημα του ΕΑΜ από την ίδρυσή του ήταν η σύζευξη, στην πράξη, της πρώτης με τη δεύτερη στρατηγική του επιλογή, οι οποίες εκφράζονταν με τα αντίστοιχα συνθετικά της ονομασίας του. Η άρνηση του λαϊκού ακροατηρίου του ΕΑΜ να συμπορευτεί με τη δισημία του «απελευθερωτικού», καθιστούσε αδύνατη την ανεπιφύλακτη εκ μέρους του αποδοχή του «εθνικού», ενδυναμώνοντας το ειδικό βάρος της τρίτης στρατηγικής επιλογής. Έτσι, το «μέτωπο» σκλήραινε, στον βαθμό που το αντίπαλο εγχώριο στρατόπεδο προσέγγιζε τον αλλοδαπό εχθρό, αν μη τι άλλο για να επιβιώσει, ελλείψει πατριωτικού προτάγματος από την πλευρά του. Απέναντι στην ενοποιημένη ισχύ του εχθρού, το εαμικό μέτωπο όφειλε τουλάχιστον να διατηρείται αρραγές. Εκδηλώσεις αμφισβήτησης της ηγεσίας του ισοδυναμούσαν με διασάλευση της ιεραρχίας του και το αποδυνάμωναν. Τέτοιας ποιότητας παραβατικότητα, στην έναρξη του δ' σταδίου του αντικατοχικού αγώνα, οπότε το διακύβευμα της λαϊκής ηγεμονίας τίθεται με τη μεγαλύτερη οξύτητα, ήταν αδύνατο να γίνει αποδεκτή, να καλυφθεί υπό τον πέπλο της ανοχής ή να περάσει απαρατήρητη.

³³⁵ Μία ηλικιωμένη χωριανή στο Χειμαδιό, μου αναπαρέστησε το μοιρολόι της χήρας, μόλις μαθεύτηκε ο θάνατος του συζύγου της. Το πρωτεύον μήνυμα προς τον νεκρό, σ' αυτό το παράπονο απέραντης απελπισίας, ήταν: «τι θ' απογίνω τώρα εγώ με το παιδί μας;».

³³⁶ Βέρρος, *προφορική*.

³³⁷ Α.Κ., Γαλανόπουλος, *Επικήδεια για τον Κονδύλη*, φακ. «Κάμπος-Πηνεία».

δ. Ατομική παρέκκλιση και συλλογική τύχη

Στα Γρανιτσαίικα, σε μη ακριβώς καθορισμένη ημερομηνία, αλλά οπωσδήποτε το καλοκαίρι 1944, ανέκυψε διαφωνία στα όργανα εκπροσώπησης της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ. Ο Σωτήρης Πρίνος, ο οποίος δυσανεστήθηκε «γιατί του πήρε τη θέση ο καθηγητής», ετοιμαζόταν να αναχωρήσει για τον Πύργο για να καταταγεί στο ΤΑ, αλλά οι προθέσεις του έγιναν αντιληπτές από τα μέλη της οργάνωσης, που του έστησαν καρτέρι έξω από το σπίτι του για να τον σκοτώσουν· αυτός τους ξέφυγε κι εκείνοι σκότωσαν τον αμέτοχο πατέρα του. Την επομένη, ο Πρίνος οδήγησε δεκάδες χίτες του Πύργου στο χωριό, οι οποίοι δολοφόνησαν τον Βασίλη Παναγ. Καυγά, από τα επιτελικά στελέχη της οργάνωσης, με ειδεχθή τρόπο: αφού τον ξυλοκόπησαν, τον έσυραν πίσω από ένα όχημα έως το κέντρο του χωριού, όπου ξεψύχησε.

Ο αναφερόμενος καθηγητής ήταν ο φιλόλογος Γιώργος Βασιλόπουλος του Συμεών, πολιτικός υπεύθυνος της οργάνωσης με στενό συνεργάτη τον δάσκαλο Χαράλαμπο Αναγνωστόπουλο. Μετά τη δολοφονία του Καυγά, οι Βασιλόπουλος-Αναγνωστόπουλος παραδόθηκαν στον αρχηγό του ΤΑ Πύργου Γιάννη Κοκκώνη και κρατήθηκαν όμηροι στην πόλη έως τις παραμονές της μάχης για την απελευθέρωσή της, οπότε ανταλλάχτηκαν με Εαμίτες ομήρους.

Εάν οι δύο υπεύθυνοι της εαμικής οργάνωσης ευθύνονταν πραγματικά για τη δολοφονία του πατέρα Πρίνου, κατά πάσα πιθανότητα θα είχαν αναζητήσει προστασία στον ΕΛΑΣ ή σε ένα πιο ορεινό χωριό με ισχυρή εαμική παρουσία. Η υπόθεση ενισχύεται από το γεγονός ότι το ΤΑ δεν τους σκότωσε, προφανώς διότι η ενοχή τους αποκλείστηκε. Συνεπώς η αναζήτηση των υπεύθυνων πρέπει να στραφεί προς δύο κατευθύνσεις: είτε κάποιοι από τα μέλη της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ βρήκαν την ευκαιρία να ξεκαθαρίσουν προσωπικούς λογαριασμούς με την οικογένεια Πρίνου, φονεύοντας τον ηλικιωμένο, ή το έγκλημα διαπράχθηκε εν θερμώ από τα εκτελεστικά όργανα, τα οποία βέβαια δεν είχαν τέτοια εντολή από τους επιτελείς.

Προσωπικά κίνητρα γέννησαν μία σειρά εγκληματικών πράξεων, οι οποίες ξέφυγαν αμέσως από το πλαίσιό τους, απέκτησαν ευρύτερες κοινωνικές διαστάσεις, κατέστρεψαν την εσωτερική συνοχή της κοινότητας και επέφεραν τη διάλυση της οργάνωσης στο τελευταίο στάδιο του αντικατοχικού αγώνα, σε περίοδο κατά την οποία το εαμικό δίκτυο είχε επιστρατεύσει όλες τις δυνάμεις του στην περιοχή για να περισφίξουν τον Πύργο³³⁸, ενόψει της αποχώρησης των γερμανών κατακτητών. Στα

³³⁸ Κυριακόπουλος, *προφορική*.

Γρανιτσαίικα η σκιά του θανάτου των δύο ανθρώπων ενταφίασε οριστικά ο,τιδήποτε μπορούσε να είχε καταγραφεί στις συνειδήσεις ως κατάκτηση της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ έως τότε.

Άλλη εκδοχή καθορισμού της συλλογικής τύχης από την ατομική παρέκκλιση προσφέρει το Ξηροχώρι. Ο Θανάσης Καραμπότσος, κομμουνιστής από το 1936 και ίσως ο μοναδικός στο χωριό έως την έναρξη της κατοχής, διεύθυνε από επιτελική θέση τις μείζονες υποθέσεις της οργάνωσης και του επαρχιακού δικτύου ΕΑΜ: α) υποδέχτηκε τις πρώτες αντάρτικες ομάδες το καλοκαίρι 1943, β) οργάνωσε την περίθαλψη ιταλών αιχμαλώτων από ένα βυθισμένο υποβρύχιο στην παραλία της λίμνης Καϊάφα την ίδια εποχή, γ) φιλοξένησε μέλη της βρετανικής αποστολής και διέθεσε το σπίτι του για τη λειτουργία του ασύρματου πομπού τους την άνοιξη 1944, δ) διαχειρίστηκε τη διανομή της συμμαχικής βοήθειας προς τις αντιστασιακές οργανώσεις της περιοχής.

Σε χρόνο απροσδιόριστο αλλά οπωσδήποτε μετά τον Μάιο 1944, ο άνθρωπος αυτός κατηγορήθηκε από την εαμική επαρχιακή ηγεσία ότι έδινε τις μισές από τις λίρες ή τη μισή ποσότητα πολεμικού υλικού στο ΤΑ, με αποτέλεσμα να καταδικαστεί σε θάνατο από ανταρτοδικείο και να εκτελεστεί από τον ΕΛΑΣ. Στοιχείο που κίνησε τις υποψίες εις βάρος του, είναι ότι ο αδελφός του πολεμούσε ως λοχαγός από τις τάξεις της ταξιαρχίας του Ρίμινι, στη Μέση Ανατολή. Δυστυχώς δεν υπάρχουν τα στοιχεία, τα οποία θα βοηθούσαν την έρευνα προς την κατεύθυνση που υποδεικνύει η τελευταία πληροφορία: την ανάδειξη των μηχανισμών με τους οποίους ενδέχεται να πιάστηκε ο εαμίτης καθοδηγητής, είτε πολιτικά είτε συναισθηματικά, προς την επιλογή της διπλής ταυτόχρονης ένταξης.

ε. Το απρόοπτο των προσωπικών επιλογών

Στην ακόλουθη ενότητα³³⁹ ανασυντίθενται οι ατομικές πράξεις που καθόρισαν, το τελευταίο ενάμισι έτος της κατοχής, τα γεγονότα στο Βαρθολομιό. Πέρα και από την αδιαμφισβήτητη επίδρασή τους στις εξελίξεις σε ολόκληρη τη ζώνη Κάμπος-Πηνεία, η ευρύτερη σημασία που διακρίνουμε σ' αυτά υπαγόρευσε κυρίως τη σκοπιμότητα της επιλογής.

³³⁹ Πηγές-βιβλιογραφία: Καπελιώτης, Τσουραπάς, Βρυώνης, Τούμπος, Φραγκογιάννης, Σοφιανός, Αλεξοπούλου-Σοφιανού, *προφορικές* / Βελουχιώτης, «Σχέδιο ενεργείας», ΑΣΚΙ, αρχείο ΚΚΕ, κουτί 496, φ. 30/4/146 / ΚΚΕ, *Κείμενα*, τομ. 5, σ. 387-391 / Γληνός, *Τι είναι και τι θέλει*, *passim* / Μπράτης, *Βαρθολομιό*, *passim* / Σταυρογιαννόπουλος, *Τάγματα*, σ. 73-77 / Κατριβάνου, *Άννα*, σ. 116 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198.

Ο Γιώργος Αλεξόπουλος από το Κάστρο ορφάνεψε πολύ μικρός από τη μικρασιάτισσα μητέρα του. Από την καινούργια σύζυγο του πατέρα του είχε μόνο να θυμάται τη βάνauση συμπεριφορά της, την κακομεταχείριση που του επιφύλαξε· το ίδιο και ο αδελφός του ο Παναγιώτης. Οι λεπτομέρειες των συνθηκών στις οποίες μεγάλωσαν τα δύο παιδιά παραμένουν άγνωστες. Εκείνο που έχει διασωθεί, είναι ότι, μη βρίσκοντας άλλο τρόπο να αντιδράσουν, εκδήλωναν στην καθημερινότητά τους ασυνήθιστη επιθετικότητα προς όλες τις κατευθύνσεις.

Άνοιξη, 1943. Στο Κάστρο βρήκε τον Γιώργο Αλεξόπουλο η είδηση ότι στα ορεινά της Ηλείας κινούνταν ένοπλες αντάρτικες ομάδες. Ο ενδιαφερόμενος να τις πλαισιώσει, χρειαζόταν σημείωμα από την οργάνωση ΕΑΜ του τόπου του και συνοδό που θα τον οδηγούσε στους καταυλισμούς τους. Τοπική επιτροπή στο Κάστρο δεν υπήρχε· ίσως ο Αλεξόπουλος απευθύνθηκε στην επιτροπή του Βαρθολομιού. Το γεγονός είναι ότι το αργότερο στα μέσα του καλοκαιριού 1943 βρέθηκε στον Ερύμανθο, αντάρτης στο 12^ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ, όπου επέλεξε το ψευδώνυμο Αετός. Από την αρχή επέδειξε ιδιαίτερα προσόντα για την αντάρτικη ζωή: γεροδεμένος, «κοντοστοιβαράτος»³⁴⁰, θαρραλέος και πάνω απ' όλα ικανότατος στη χρήση των όπλων. Όταν συνθηκολόγησε η Ιταλία, συμπεριλήφθηκε στην αντάρτικη ομάδα η οποία, με εντολή της ηγεσίας του συντάγματος, πήγε στα περίχωρα της Πάτρας για να πείσει ιταλούς αντιφασίστες στρατιώτες να καταταγούν στον ΕΛΑΣ με τον οπλισμό τους· η εντολή έλεγε ότι όσο περισσότερους έφερναν μαζί τους στο βουνό τόσο μεγαλύτερη άδεια θα έπαιρναν. Η αποστολή ευοδώθηκε και ο Αετός έφυγε με άδεια για το χωριό του, συνοδευόμενος από τον καπετάν-Κρόνο από το Αίγιο, πολιτικό καθοδηγητή τάγματος στο ίδιο Σύνταγμα, ο οποίος έμεινε στο Βαρθολομίο.

Θα ήταν ενδιαφέρον να γνωρίζαμε τι επιζητούσε ο Ελασίτης καθοδηγητής στο Βαρθολομίο. Πάντως η ευκολία με την οποία φιλοξενήθηκε εκεί για λίγες μέρες, αποτελεί ένδειξη ότι η τοπική εαμική οργάνωση λειτουργούσε ικανοποιητικά και οπωσδήποτε έλεγχε τα πράγματα. Υπάρχει κι άλλο ένα στοιχείο που ενισχύει την υπόθεση: την περίοδο εκείνη, φθινόπωρο του 1943, ο γιατρός Νικόλαος Σπεντζάρης απέτυχε στην προσπάθειά του να ιδρύσει ΤΑ στο χωριό.

Λίγα λόγια γι' αυτόν: Στη διάρκεια της κοινοβουλευτικής περιόδου πριν από τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου ο Σπεντζάρης ήταν στέλεχος του φιλελεύθερου

³⁴⁰ Αλεξοπούλου-Σοφιανού, *προφορική*.

χώρου. Ως γιατρός έχαιρε γενικής εκτιμήσεως κυρίως διότι, όπως λένε, ουδέποτε αρνήθηκε να προσφέρει τις υπηρεσίες του σε ανθρώπους που δεν είχαν χρήματα για να τον πληρώσουν. Μετά τη συγκρότηση του τοπικού ΕΑΜ προσχώρησε στις τάξεις του, αν και δεν γνωρίζουμε τι καθήκοντα είχε αναλάβει. Εκείνη την περίοδο η προσέλευση στους αντιστασιακούς πυρήνες προσωπικοτήτων, όπως αυτός, στην ώριμη ηλικία των 35 ετών, έδινε κύρος στο εγχείρημα.

Φαίνεται πάντως ότι υπήρξε μεγάλη προσέλευση χωριανών στο τοπικό ΕΑΜ. Η δραστηριοποίηση της οργάνωσης στον επισιτιστικό τομέα με τη διάρρηξη της αποθήκης τροφίμων τον Ιούνιο 1943, η εκδήλωση του κομμουνιστικού φρονήματος ορισμένων Εαμιτών και η εμφάνιση των πρώτων αντάρτικων ομάδων προκάλεσαν ρεύμα ενθουσιασμού προς αυτή. Παράδειγμα, τα αδέλφια Γιώργης και Κώστας Τσιράκης, εργάτες γης επί μακρά χρονικά διαστήματα στα Καβάσιλα, πλαισίωσαν τις ένοπλες μαχητικές ομάδες του εαμικού δικτύου του Κάμπου, εγκαταλείποντας το χωριό. Για κάποιους άλλους όμως, τα ίδια γεγονότα επέδρασαν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Το φανέρωμα των χαρακτηριστικών της οργάνωσης προκάλεσε διαρροές από τις τάξεις της.

Μεταξύ εκείνων που είδαν στα γεγονότα μία απαράδεκτη ή και επικίνδυνη αλλοίωση της φυσιογνωμίας της οργάνωσης και την εγκατέλειψαν, ήταν και ο γιατρός, ο οποίος είχε προσωπική εμπειρία από τους πρώτους εαμίτες ενόπλους, από τις επαφές του μαζί τους την άνοιξη 1943, κάπου στα ορεινά του νομού. Οι λεπτομέρειες δεν είναι γνωστές, εντούτοις εύκολα αναγνωρίζουμε τους συνομιλητές του στα πρόσωπα των καπετάνιων Ξάνθου, Ανέστη, Νικηφόρου ή ακραιφνών κομμουνιστών καθοδηγητών του τύπου Λάκη Αγάλου. Στο πεδίο αυτών των επαφών και σε ό,τι αφορά τον Σπεντζάρη, δοκιμάστηκε η βιωσιμότητα του προτάγματος του ΕΑΜ: ενότητα στους σκοπούς, την οργάνωση και την καθοδήγηση με στόχους τη λαϊκή επιβίωση, την αντίσταση στον κατακτητή και τους συνεργάτες του, την υπονόμηση της πολεμικής του βάσης και τον ένοπλο αγώνα έως την απελευθέρωση· μεταπολεμική προσωρινή εαμική διακυβέρνηση για αποκατάσταση συνταγματικών ελευθεριών, εκλογές για συντακτική εθνοσυνέλευση και καθιέρωση λαοκρατικού πολιτεύματος³⁴¹.

Μέσα στην πυκνότητα των νοημάτων που περιέχονται στο εαμικό πρόταγμα, δεν ήταν και πολύ δύσκολο να βρεθούν σημεία παρεξήγησης ή ανοιχτής διαφωνίας,

³⁴¹ Γληνός, *Τι είναι και τι θέλει*, σ. 39-41.

αλλά τέτοια ζητήματα κρίνονταν, όπως είπαμε, σε επίπεδο προσωπικό. Στην πράξη, οι τρόποι με τους οποίους το «Ιδρυτικό» και το «Διάγγελμα» του ΕΑΜ³⁴² έγιναν αντικείμενο επεξεργασίας από την καθοδήγηση του νομού και μετατράπηκαν σε «διαφωτιστικό» λόγο στα χείλη των στελεχών της επηρέασαν την άποψη που σχημάτισε για όλα αυτά ο γιατρός από το Βαρθολομιό, ο οποίος αποφάνθηκε ότι το ΕΑΜ και οι αντάρτες αγωνίζονταν αποκλειστικά για την κομμουνιστική τους ιδεολογία. Απογοητευμένος, άφησε το βουνό και επέστρεψε στο χωριό του, όπου αποπειράθηκε να ιδρύσει «δικό του» ΕΑΜ, χωρίς επιτυχία. Εδώ διακρίνεται η τάση ηγεμονίας του ανθρώπου, που δεν βρήκε πρόσφορο έδαφος για να επιβάλει τις απόψεις του σχετικά με τη στρατηγική ή την τακτική ενός συλλογικού προτάγματος· και ακριβώς γι' αυτό δεν μπόρεσε να ησυχάσει. Θεωρώντας ότι η κατεύθυνση των πραγμάτων έπρεπε να είναι σύμφωνη με τις δικές του αντιλήψεις, άρχισε να εξετάζει δυνατότητες για απελευθερωτική δράση με άλλους κύκλους. Δυστυχώς οι γραπτές πηγές³⁴³ σιωπούν σχετικά με ενδεχόμενη βολιδοσκόπηση της ηγεσίας του ΕΣ από τον γιατρό, την περίοδο εκείνη.

Το πολιτικό παρελθόν του Σπεντζάρη παρακινεί τον ερευνητή να αναζητήσει εκεί γενικότερους κανόνες πολιτικής συμπεριφοράς και ίσως ενισχύει τη διάθεσή του να εξαγάγει συμπεράσματα καθολικής ισχύος. Την τάση προς ένα τέτοιο ολίσθημα έρχεται να την αμφισβητήσει μια αντίθετη περίπτωση, ήδη καταγεγραμμένη³⁴⁴. Ο νομικός σύμβουλος της ΑΤΕ Αμαλιάδας, Νίκος Κοντογιαννόπουλος, από τις σημαίνουσες προσωπικότητες του αστικού κόσμου, συνδεδεμένος με τους κύκλους των Πετραλιά-Φιλοσοφόπουλου αλλά και με παραδοσιακούς, όπως η οικογένεια Στεφανόπουλου, βρέθηκε από πολύ νωρίς μακριά από το σπίτι του, στην υπηρεσία του ΕΑΜ. Κατοικώντας σε καλύβες κοντά στου Σαμπάναγα και συντηρούμενος από την τοπική οργάνωση, κατέγραφε τις ειδήσεις από ραδιοσταθμούς της ελεύθερης Ευρώπης και συνόψιζε το περιεχόμενό τους σε ειδικές συγκεντρώσεις με τα μέλη του πυρήνα, ιδιαίτερα με τους νέους, στους οποίους αφιέρωνε τον περισσότερο χρόνο του³⁴⁵. Για τον Κοντογιαννόπουλο, το ζήτημα της κομμουνιστικής καθοδήγησης του ΕΑΜ δεν αποτέλεσε ούτε στιγμή στοιχείο προβληματισμού αναφορικά με την ατομική του ένταξη.

³⁴² ΚΚΕ, *Κείμενα*, σ. 387-391 / Χατζής, *Νικηφόρα*, σ. 114-117.

³⁴³ Σταυρογιαννόπουλος, *Τάγματα*, σ. 76-77 / Μπράτης, *Βαρθολομιό*, σ. 27.

³⁴⁴ Βλ., εδώ, σ. 75.

³⁴⁵ Βλ., επίσης, Παράρτημα Ι, λ. Αγία Μαύρα κλπ., υποκατ. «ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση».

Το δεύτερο εξάμηνο του 1943 σηματοδοτεί καμπή στις τοπικές εξελίξεις στο Βαρθολομίο. Η προφορική μνήμη αδυνατεί, βέβαια, να διασώσει γεγονότα με ακριβείς ημερομηνίες, μπορεί όμως να ανασυγκροτήσει τον πυρήνα τους. Ασφαλώς υπήρχαν κάποια προσχήματα, έστω, για την αλλαγή στάσης του Σπεντζάρη απέναντι στο ΕΑΜ· ίσως οι τοπάρχες του ενέχονται για αντιδεοντολογική συμπεριφορά απέναντί του· στοιχεία δεν έχουμε. Από τον Νοέμβριο 1943 εξέλιπαν οι δυνατότητες εναλλακτικού αντάρτικου απέναντι στον ΕΛΑΣ, μετά τη διάλυση των ομάδων του ταγματάρχη Καραχάλιου. Όμως ο Σπεντζάρης επιμένει να ιδρύσει αντι-εαμική οργάνωση στο Βαρθολομίο. Αναζητά συνεργάτες στα πρόσωπα κάποιων που φέρονται ως εκπρόσωποι της απελευθερωτικής οργάνωσης ΕΚΚΑ, η οποία διατηρεί στη Γκίωνα μία αντάρτικη δύναμη, το 5/42 Σύνταγμα, με ηγέτη τον συνταγματάρχη Δημήτριο Ψαρρό. Μόλις συνειδητοποιεί ότι η ΕΚΚΑ δεν έχει ερείσματα στην Πελοπόννησο, δοκιμάζει την έσχατη λύση. Στρέφεται προς τους κύκλους οι οποίοι, με επικεφαλής το συνταγματάρχη Διονύσιο Παπαδόγκωνα, εξοπλίζονται από τους Γερμανούς για να συγκροτήσουν νέες, μετά τα Ευζωνικά τάγματα, δυνάμεις κρούσης κατά του ΕΛΑΣ στο πλευρό των στρατευμάτων κατοχής: τα ΤΑ³⁴⁶. Βρισκόμαστε πλέον στον χειμώνα του 1944.

Ο γιατρός ήταν νυμφευμένος με την αρκετά νεώτερή του φαρμακοποιό Οθωνία Λουκοπούλου, σχετικά με την οποία η προφορική μνήμη έχει διασώσει την ακόρεστη δίψα της για έρωτα και για εξουσία. Δεν είναι σαφές κατά πόσον τον επηρέασε στις επιλογές του, αλλά από τα γεγονότα που ακολούθησαν μπορούμε εκ του ασφαλούς να υποθέσουμε ότι τουλάχιστον δεν διαφωνούσε με αυτές.

Αλλά ας ξαναπιάσουμε το νήμα. Ο Αετός άφησε τον Κρόνο στο Βαρθολομίο και ο ίδιος πήγε στο Κάστρο, όπου ακόμη το ΕΑΜ ήταν ανύπαρκτο. Υπήρχε όμως ένας σεσημασμένος κομμουνιστής από τα τελευταία προπολεμικά χρόνια, που στη διάρκεια της στρατιωτικής θητείας του είχε αρνηθεί να υπογράψει «δήλωση» με συνέπεια να εξοριστεί στο Καλπάκι, από όπου απολύθηκε ή απέδρασε με την έκρηξη του ελληνοϊταλικού πολέμου: ο εξάδελφος του Αετού, Αλέξης Αναστ. Αλεξόπουλος. Μετά τη συνθηκολόγηση, ο Αλεξόπουλος επέστρεψε στο χωριό του και ιδιώτευσε. Το περιβάλλον ήταν απρόσφορο για άλλου είδους επιλογές. Στο Κάστρο ουδέποτε στο παρελθόν είχε εκδηλωθεί κομμουνιστική διαθεσιμότητα, ώστε να είναι εφικτή η

³⁴⁶ Για την ίδρυση των ευζωνικών, βλ. *ΦΕΚ*, αρ. 180/Α, 18/6/1943. Για τα ΤΑ, βλ., Μούτσουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 470-505.

ανασύστασή της· ο ίδιος δε, φαινόταν απρόθυμος να εμπλακεί σε νέες περιπέτειες το καλοκαίρι 1941.

Ωστόσο στα δύο καλοκαίρια που μεσολάβησαν, πολλά άλλαξαν. Η Ιταλία έχει αποσυρθεί από τον πόλεμο, το εαμικό μήνυμα έχει προ πολλού διεισδύσει στην ευρύτερη περιοχή του Κάμπου και ο Αετός έχει διαπαιδαγωγηθεί στον ΕΛΑΣ, ότι ο σωστός αντάρτης, οπουδήποτε μπορεί, φτιάχνει οργανώσεις. Κατά τη γνώμη του, ο πλέον κατάλληλος να ηγηθεί της τοπικής οργανωτικής συγκρότησης στη γενέτειρά του είναι ο εξάδελφός του, τον οποίο πιέζει να αναλάβει τις σχετικές ευθύνες. Το αντεπιχείρημα του συνομιλητή του, ότι θα γίνει εύκολος στόχος των διωκτικών αρχών, δεν τον πείθει. Αντιθέτως πείθεται ο Αλέξης Αναστ. Αλεξόπουλος, «μετά από πολλές συζητήσεις»³⁴⁷, να ιδρύσει τοπική επιτροπή ΕΑΜ και προς τον σκοπό αυτό απευθύνεται στους «προοδευτικούς» συγχωριανούς του από τη φιλελεύθερη παράταξη, τον κτηματία Γιώργη Χαραλαμπόπουλο και τον ανεψιό του τον Γιάννη, πρώην πρόεδρο της Κοινότητας, καθώς και στα αδέλφια της φιλενάδας του Αετού, Γιαννούλας Λευκαδίτη· τον Τάσο, αστυνομικό στην Αθήνα έως την έναρξη της κατοχής και τον Φώτη, που είχε παραμείνει αγρότης στο χωριό. Μετά τη θετική τους ανταπόκριση, ο πυρήνας διευρύνθηκε τουλάχιστον με άλλους πέντε. Έστω και καθυστερημένα, το Κάστρο απέκτησε οργάνωση και το εαμικό δίκτυο απλώθηκε και σ' αυτή την περιοχή.

Μετά την ολοκλήρωση της αποστολής του στο Κάστρο, ο Αετός επανέρχεται στο Βαρθολομιό, όπου ο Σπεντζάρης προωθεί τα πολιτικά του σχέδια. Είναι η στιγμή κατά την οποία ο γιατρός προσεγγίζει τον αντάρτη για να τον μεταστρέψει. Τότε ακριβώς ο Αετός εκδηλώνει κάποιες από τις γνώριμες πλευρές του εαυτού του, οι οποίες έμεναν θαμμένες όσο πειθαρχούσε στους εσωτερικούς κανονισμούς του 12^{ου} Συντάγματος· γίνεται επιθετικός προς ορισμένα πρόσωπα του χωριού, προκαλώντας αντιδράσεις. Οι υπεύθυνοι του ΕΑΜ του υποδεικνύουν να ξαναφύγει για το βουνό, για να μην εκθέτει την οργάνωση. Αυτός αρνείται. Ωστόσο η επιμονή του προς μία ανεξάρτητη ατομική συμπεριφορά δεν συμβιβάζεται με την ιδιότητα του αντάρτη. Γι' αυτό αλλάζει παράταξη. Για τους αντι-εαμίτες παύει να είναι αντίπαλος και γίνεται δικός τους. Εδώ λέγονται πολλά: ότι η Λουκοπούλου συνήψε ερωτικές σχέσεις μαζί του και τον παρότρυνε σε βίαιη συμπεριφορά κατά των Εαμιτών³⁴⁸. σύμφωνα με

³⁴⁷ Σοφιανού-Αλεξοπούλου, *προφορική*.

³⁴⁸ Σοφιανός, Αλεξοπούλου-Σοφιανού, *προφορικές*.

άλλη εκδοχή³⁴⁹, τον καθοδηγούσε στη διαδικασία της μεταστροφής του ο παπα-Σέσουλας, κρυφός υπονομευτής της εαμικής οργάνωσης και λίγο αργότερα μέλος της ηγετικής ομάδας του τοπικού ΤΑ.

Όλες οι εκδοχές συμφωνούν ότι η ριζική αλλαγή προσανατολισμού του Αετού συμπίπτει με την ίδρυση του ΤΑ. Σχετικά με τη χρονική στιγμή αυτού του δεύτερου γεγονότος, η γραπτή μαρτυρία ότι «οι οπαδοί του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, προς ματαίωσιν της προσπαθείας ταύτης, περί τα τέλη Μαΐου 1944, προεκάλεσαν δια του ΕΛΑΣ αιματηράν συμπλοκήν μετά της μικράς και εν αναπτύξει ευρισκομένης εισέτι ομάδος Σπεντζάρη, της οποίας σχεδόν επέφερον την διάλυσίν της»³⁵⁰, δεν προσδιορίζει πότε και πώς συστάθηκε αυτή η ομάδα και εν πάση περιπτώσει πώς θα ήταν εφικτό να ανασυγκροτηθεί το ΤΑ, που κατά την ίδια πηγή έφτασε τους διακόσιους (200) ενόπλους, εάν δεν προμηθευόταν γερμανικό εξοπλισμό. Είναι φανερό ότι λίγο μετά τη σύγκρουση με τον ΕΛΑΣ ή τη μαχητική ομάδα του ΕΑΜ Βαρθολομιού για την οποία δεν γνωρίζουμε τίποτε, παρενέβη το Ευζωνικό τάγμα της Πάτρας σε κάποια από τις δυο-τρεις οργανωμένες καθόδους που πραγματοποίησε Μάρτιο-Απρίλιο στην Ηλεία³⁵¹, για να στήσει σε γερές βάσεις, με την υποστήριξη των γερμανικών αρχών κατοχής, ΤΑ στο Βαρθολομίο, πριν εγκαταστήσει, στις 20-5-1944, τον βασικό θύλακα των ΤΑ στον Πύργο³⁵².

Τώρα οι ταγματасφαλίτες κυριαρχούν στο χωριό. Αρχίζουν τις συλλήψεις με την κατηγορία της συμμετοχής στο ΕΑΜ· όσους συλλαμβάνουν, τους στοιβάζουν σε ένα πρόχειρο κρατητήριο. Οι εαμίτες καθοδηγητές, για να διαφύγουν τον κίνδυνο, αναχωρούν προς διάφορες κατευθύνσεις, κυρίως για το βουνό³⁵³ και η οργάνωση διαλύεται. Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλε αρκετά ο Αετός, ο οποίος την ίδια περίοδο εμφανιζόταν στους δρόμους μεθυσμένος, απειλούσε, έκλεβε, βιαιοπραγούσε και τρομοκρατούσε, αδιακρίτως. Ίσως για πρώτη φορά στη ζωή του ένιωθε ότι κατείχε εξουσία χωρίς όρια. Έμπαινε αυθαίρετα στο κρατητήριο και σκότωνε κρατουμένους εν ψυχρώ³⁵⁴. Το κορυφαίο έγκλημά του από άποψη απήχησης ήταν η δολοφονία, μέρα-μεσημέρι στην πλατεία του χωριού, του ράφτη Παύλου Βρυώνη, αντάρτη του ΕΛΑΣ, στον οποίο είχε μηνύσει να έλθει να συζητήσουν, δίνοντας λόγο τιμής ότι η ασφάλειά του ήταν εγγυημένη.

³⁴⁹ Τσουραπάς *προφορική*.

³⁵⁰ Σταυρογιαννόπουλος, *ο.π.*, σ. 76.

³⁵¹ Της σύνταξης, «Βάρβαροι . . . και ταγματαλήτες», *Το Σάλπισμα*, 16/4/1944, σ. 4.

³⁵² Σταυρογιαννόπουλος, *ο.π.*, σ. 73.

³⁵³ Βλ., εδώ, Παράρτημα Ι, λ. Βαρθολομίο, υποκατ. «ΚΚΕ-ΕΑΜ» και «ΕΑΜ-ΕΛΑΣ».

³⁵⁴ Κατριβάνου, *Άννα*, σ. 116.

Εντύπωση προκαλεί η χαλαρότητα των ιεραρχικά ανωτέρων του αντάρτη που δεν τον προστάτευσαν, αλλά περισσότερο η ευπείθεια του ίδιου. Η διαδικασία που προηγήθηκε είναι χαρακτηριστική. Ο Σπεντζάρης έπεισε εύκολα τα μεγαλύτερα αδέρφια του Βρυώνη, τους αγρότες Γιώργο και Κώστα, αμέτοχους στα πράγματα, ότι ήταν στίγμα για το Βαρθολομίο να βρίσκεται έστω κι ένας χωριανός στον ΕΛΑΣ, πόσο μάλλον από την «καλή» τους οικογένεια. Εκείνοι μετέφεραν με θετικό πνεύμα το επιχείρημα στον Παύλο, ο οποίος ανταποκρίθηκε στην πρόσκληση του πρώην συναγωνιστή του στο βουνό και νυν ταγματасφαλίτη· και δεν τον εμπόδισε να αναλάβει αυτό το ρίσκο ούτε η κομμουνιστική παιδεία που είχε λάβει προπολεμικά στο χωριό του, μαζί με τα άλλα «ραφτόπουλα που βελονιάζανε στου Ντόλλα το μαγαζί»³⁵⁵, από έναν παλαιίμαχο κομμουνιστή, τον πρόσφυγα κάλφα με το παρωνύμιο «Γιώργαρος».

Ο Σπεντζάρης συνέχισε την τακτική του: από τους άνδρες του Βαρθολομίου που είχαν ενταχθεί στο ΕΑΜ, δεν έπρεπε να μείνει ούτε ένας που να μην επιστρέψει στο χωριό μετανιωμένος. Την άνοιξη 1944, τα αδέρφια Τσιράκη βρίσκονταν στον Αη Χαράλαμπο ως περιφρούρηση της εαμικής ηγεσίας. Εκεί δέχτηκαν επίσκεψη της αδελφής τους, η οποία δεχόταν αφόρητες πιέσεις από τον γιατρό, να καταταγεί όλη η οικογένεια στο ΤΑ. Η αδελφή τους προσπάθησε φορτικά να τους πείσει να εγκαταλείψουν τον Αη Χαράλαμπο. Αντιδρώντας, ο εαμίτης καθοδηγητής Τάσος Παπαδάτος, δάσκαλος από την Ανδραβίδα, που έτυχε να είναι παρών στη συνομιλία, εξαπέλυσε βίαιη φραστική επίθεση εναντίον της.

Το σκηνικό από την έναρξή του έλαβε προσωπικό και συναισθηματικό τόνο. Η αδελφή των εφεδροελασιτών φοβόταν τον Σπεντζάρη. Δεν ήταν η μόνη· υπήρχαν και άλλες γυναίκες από οικογένειες με παιδιά στο αντάρτικο, τρομοκρατημένες με τις εξελίξεις, ανίκανες να συλλάβουν το νόημα αυτού που έκαναν οι γιοι ή τα αδέρφια τους, αδιάφορες για την «υπόθεση» της εθνικής και κοινωνικής απελευθέρωσης, μονοσήμαντα προσηλωμένες στο οικογενειακό «συμφέρον» και πεπεισμένες ότι οι δικοί τους έπρεπε να καθίσουν φρόνιμα και «να κοιτάζουν το έχει τους». Ο δάσκαλος βρισκόταν στην αντίπερα όχθη· ως καθοδηγητής «γνώριζε» τι έπρεπε να κάνει ο κάθε χωριανός και δεν αποδεχόταν ότι μόνο συναισθηματικοί παράγοντες μπορούσαν να υποχρεώσουν τους δύο νεαρούς μαχητές να εγκαταλείψουν το καθήκον τους. Χάσμα αγεφύρωτο. Όσο για τους δύο άμεσα ενδιαφερόμενους, τους αδελφούς Τσιράκη,

³⁵⁵ Γκατζούνας, *προφορική*.

εκείνοι δεν εξέτασαν το ζήτημα από άποψη γενικότερου εαμικού συμφέροντος, αλλά περιορίστηκαν στο επεισόδιο, στο πνεύμα που έλαβε εξαρχής: συναισθηματικά. Ο δάσκαλος είχε βρίσει την αδελφή τους, μπροστά τους· και χολώθηκαν μαζί του.

Η μεταστροφή ήταν γεγονός.

Εκείνες τις ημέρες ο δάσκαλος έλαβε από την τομεακή επιτροπή ΕΑΜ εντολή μετάθεσης σε άλλο χωριό· η ίδια εντολή όριζε συνοδεία του έως την Ανδραβίδα για να πάρει ρούχα και άλλα προσωπικά είδη, τους δύο μαχητές από το Βαρθολομίο. Στο μυαλό των τελευταίων το πρόσφατο επεισόδιο ήταν ακόμη ζωντανό και δεν άφησαν την ευκαιρία να χαθεί. Στη διαδρομή, σε μια ερημική τοποθεσία λίγο έξω από την Ανδραβίδα, τον σκότωσαν πυροβολώντας τον από πίσω, καθώς πορευόταν καβάλα στον γάιδαρο. Έπειτα απ' αυτό, επιλογή άλλη δεν υπήρχε. Ο Γιώργης και ο Κώστας Τσιράκης επέστρεψαν στο Βαρθολομίο και κατετάγησαν στο ΤΑ.

Αξιίζει να εξετάσουμε το ζήτημα των προσωπικών κινήτρων και από άλλη πλευρά, για να αναδείξουμε έναν ακόμη τρόπο με τον οποίο η ατομική παρέκκλιση από τα θεσπισμένα πρότυπα επηρέαζε τις συλλογικές τύχες. Την περίοδο των ριζικών ανακατατάξεων στο Βαρθολομίο, άνοιξη-καλοκαίρι 1944, οπότε οι τοπικές επιτροπές ΕΑΜ διαλύονταν η μία μετά την άλλη σε όλη την περιοχή, ο Αλέξης Αλεξόπουλος βρέθηκε καταζητούμενος των γερμανικών αρχών και αναζήτησε καταφύγιο με την οικογένειά του στα ρουμάνια του Κάστρου, περίπου 170 υψόμετρο, όπου μπορούσε να κρυφτεί κανείς, αλλά μόνο για μικρό διάστημα. Το πιθανότερο είναι ότι θα είχε επισημανθεί, παρενέβη όμως ένας αναπάντεχος παράγοντας και τον έσωσε. Ο Αετός, που διατηρούσε στο ακέραιο τα συναισθήματά του για τον εξάδελφό του, εγγυήθηκε στους υπευθύνους του ΤΑ στο Βαρθολομίο και εκείνοι στη γερμανική διοίκηση ότι ο καταζητούμενος απείχε από οποιαδήποτε εμπλοκή σε αντιστασιακή δράση. Αν και οι τοπάρχες του ΤΑ γνώριζαν την αλήθεια, υποχώρησαν μπροστά στη θέληση του συνεργάτη τους.

Ωστόσο η ανοχή τους απέναντί του πλησίαζε στο τέλος της. Την ίδια εποχή ο Αετός βιαιοπραγούσε και εις βάρος ατόμων της παράταξής τους, πάντοτε με κίνητρα προσωπικά. Στους κύκλους του ΤΑ κυριαρχούσε πλέον το ομαδικό συναίσθημα του φόβου. Κανένας δεν μπορούσε να εγγυηθεί ότι το επόμενο θύμα του Αετού δεν θα ήταν κάποιος ανάμεσά τους. Τελικά³⁵⁶, με εντολή του Σπεντζάρη και με τη συγκατάθεση του ίδιου του πατέρα του, του έστησαν ενέδρα στο κέντρο του χωριού.

³⁵⁶ Στις αναμνήσεις των επιζώντων έχει επικρατήσει η ημερομηνία, 3 Αυγούστου.

Ολόκληρη ομάδα με επικεφαλής τους αδελφούς Σταθόπουλου άνοιξε πυρ εναντίον του. Δόθηκε μάχη, γιατί ο Αετός αμύνθηκε, αλλά σε κάποια στιγμή τραυματίστηκε και εξασθενημένος αποσύρθηκε στο σπίτι του, όπου εισέβαλαν οι αδελφοί Βρυώνη και τον κομμάτιασαν με μία κάμα³⁵⁷, παίρνοντας εκδίκηση για τον αδελφό τους.

Μετά τη γερμανική αποχώρηση, Ελασίτες από τα χωριά της περιοχής πήραν από τους τρομοκρατημένους ταγματασφαλίτες του Βαρθολομιού ένα οπλοπολυβόλο για να το χρησιμοποιήσουν στη μάχη που σχεδίαζε ο ΕΛΑΣ κατά του ΤΑ Πύργου. Ακριβώς σ' εκείνη τη συγκυρία η παλινорθωμένη εαμική ηγεσία του χωριού έδωσε ανεπισήμως αμνηστία στους αδελφούς Σταθόπουλου, επειδή είχαν πρωτοστατήσει στη συμπλοκή με τον Αετό. Με άλλα λόγια, μετά την εκπόρθηση από τον ΕΛΑΣ του ταγματασφαλίτικου οχυρού στον Πύργο, οι εν λόγω ταγματασφαλίτες αφέθηκαν ανενόχλητοι να ακολουθήσουν τους συνεργάτες τους οι οποίοι αφού εγκατέλειψαν το Βαρθολομίο, «αφίχθησαν εις Πάτρας και προσεκολλήθησαν εις το εκεί Σύνταγμα Ασφαλείας»³⁵⁸.

Υπενθυμίζουμε ότι ο Άρης Βελουχιώτης με τη στρατιωτική διαταγή της 31-5-1944 καθόριζε, «δια την περίπτωση σημαντικής αραιώσεως της κατοχής ή ραγδαίας αποχωρήσεως των Γερμανών», ως αποστολή του Κλιμακίου Πελοποννήσου του ΕΛΑΣ την κατάληψη των κέντρων της Πελοποννήσου, την παρακώλυση της αποχώρησης των Γερμανών και την «δια παντός τρόπο» εξουδετέρωση και διάλυση των ταγματασφαλιτών³⁵⁹. Το τελευταίο δεν προέκυψε από κάποια έξαρση του θυμικού του πρωτοκαπετάνιου, αλλά εντασσόταν στο σχέδιο απογύμνωσης του «συμμαχικού» παράγοντα από τα ντόπια στηρίγματά του και ανάδειξης του ΕΑΜ ως μοναδικού πολιτικού φορέα αρμόδιου και ικανού να διαχειριστεί τις εθνικές υποθέσεις μετά την απελευθέρωση. Η απονομή χάριτος σε στελέχη του εχθρικού συγκροτήματος στο Βαρθολομίο, κατά παράβαση της διαταγής της ηγεσίας του ΕΛΑΣ και σε αντίθεση με κάθε τακτική λογική, επιβεβαιώνει ότι το ΕΑΜ ως συντεταγμένο κέντρο αποφάσεων δεν ήταν πάντα άμοιρο επιλογών που αντέβαιναν στους προσανατολισμούς του. Το συνταίριασμα των κριτηρίων της καθημερινής θέσμησης με τις στρατηγικές επιδιώξεις αυτής της λαϊκής ηγεμονικής δύναμης παρέμεινε ζητούμενο έως και μετά το τέλος της κατοχής.

³⁵⁷ Σοφιανός, Αλεξοπούλου-Σοφιανού, *προφορική*.

³⁵⁸ Σταυρογιαννόπουλος, *ο.π.*, σ. 77.

³⁵⁹ Βελουχιώτης, «Σχέδιο», ΑΣΚΙ, *ο.π.*

στ. Ένα πρότυπο συλλογικής αυτοοργάνωσης που εγκαταλείφθηκε

Οι λεπτομέρειες για τη μάχη της Κοστομέρας, στις 21-7-1943, μεταξύ των μελών της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ και των χωριανών από τη μία πλευρά και των μαχητών του ΕΣ από την άλλη, έχουν γίνει αντικείμενο επεξεργασίας αλλού³⁶⁰. Εν ολίγοις, ο ανθυπολοχαγός του ΕΣ Κώστας Καφίρης από τη Γάρδιτσα, με την 45μελή γερά οπλισμένη ομάδα του, αναζητούσε μερικούς λιποτάκτες του. Στην πορεία της, η ομάδα στρατοπέδευσε δύο χλμ. από την Κοστομέρα, όπου δέχτηκε επίθεση από ένα πλήθος άοπλων χωριανών και από την 15μελή ανεπαρκώς εξοπλισμένη φρουρά του τραυματία Θανάση Κούτρη³⁶¹. Απρόθυμοι να πολεμήσουν, οι άντρες του Καφίρη παραδόθηκαν μαζί με τον αρχηγό τους, που οδηγήθηκε αιχμάλωτος στην Κοστομέρα, όπου με παρότρυνση του Κούτρη ζήτησε δημόσια συγγνώμη και δεσμεύτηκε να μην ξαναστραφεί εναντίον του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Ο οπλισμός του ΕΣ περιήλθε στα χέρια του ΕΑΜ, σε πείσμα των μελών της βρετανικής στρατιωτικής αποστολής που έσπευσαν επί τόπου επί ματαίω.

Από τους λιποτάκτες, ο Γιάννης Παλιούρας (Κατσαράκης) από την Άλβена προσχώρησε αργότερα στον ΕΛΑΣ, ενώ ο συγχωριανός του Δημήτρης Μαυροειδής (Τραγουλός), δεκανέας στο μέτωπο της Αλβανίας που βρέθηκε συμπτωματικά στην Κοστομέρα, αποφάσισε εν θερμώ να συνεργαστεί με την οργάνωση και με το οπλοπολυβόλο του έκρινε σε μεγάλο βαθμό την έκβαση της μάχης· ωστόσο αρνήθηκε να στρατολογηθεί στον ΕΛΑΣ. Ο Νίκος Δημητρούλιας από του Ζάχα ιδιώτευσε. Στους υπόλοιπους έχουμε αναφερθεί³⁶². Οι Γιώργος Ιω. Φαραζής (Κοτσορδώνης), Κώστας Ευθ. Ανδρίκουλας, Αριστείδης Ν. Σπηλιώτης (Ασκής), Δημήτρης Κων. Μπενάρδος, Βασίλης Ευστ. Καπής, από τη Βερβίτσα³⁶³, προσχώρησαν στον ΕΛΑΣ με τον ίδιο μηχανισμό απόφασης που τους είχε οδηγήσει στην ομάδα Καφίρη, δηλαδή υπό την επιρροή παραγόντων του χωριού τους.

Μετά την αναπάντεχη έκβαση της μάχης, στην οποία σκοτώθηκε ο Χρίστος Νικολόπουλος (Ντόζης), στέλεχος της οργάνωσης ΕΑΜ Καλίδονας, στην Κοστομέρα δεν άλλαξε τίποτε. Το χωριό παρέμεινε στην απομόνωσή του και η οργάνωσή του διατηρήθηκε αδύναμη έως την απελευθέρωση. Η όποια αίσθηση από το είδος συλλογικού αγώνα που θεσπίστηκε αυθόρμητα, εξανεμίστηκε μετά το πέρας της

³⁶⁰ Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 440-444.

³⁶¹ Τραυματίστηκε από ατύχημα τον Ιούλιο 1943, με δυναμίτη τον οποίο ήθελε να χρησιμοποιήσει για ψάρεμα στη Νέδα και μετά την εγχείρησή του στην οποία υποβλήθηκε στου Καραμούσταφα, μεταφέρθηκε για το πρώτο στάδιο αποθεραπείας στην απομονωμένη Κοστομέρα.

³⁶² Βλ., το παρόν κεφ., τμήμα α.

³⁶³ Κανελλόπουλος, *Η Εθνική*, σ. 152.

συγκυρίας, οπότε οι χωριανοί επέστρεψαν στον μικρόκοσμό τους, ευχαριστημένοι γιατί απέκρουσαν έναν εχθρό που είχε έλθει να τους χαλάσει τη ρουτίνα.

ζ. Ο αρνητικός ορισμός της οργάνωσης

Ας συνοψίσουμε τα συναχθέντα έως τώρα, σ' αυτό το κεφάλαιο.

Οι αντάρτες των ομάδων Ολύμπου-Κανάρη και Καραλή ακολούθησαν τους αρχηγούς τους στο βουνό, στη βάση της πίστης στο πρόσωπό τους· τα διαθέσιμα στιγμιότυπα με τους ίδιους πρωταγωνιστές απομακρύνουν τη σκέψη ότι μπορεί οι άνθρωποι αυτοί να είχαν μετάσχει σε κάποιο προηγούμενο έμπρακτης συλλογικής διαθεσιμότητας ή επεξεργασίας πολιτικού προτάγματος.

Οι μαχητές των ΕΣ-ΕΟΒ διαπαιδαγωγήθηκαν στο πνεύμα της αντίθεσης των πολιτικών τους ηγεσιών προς το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ· με άλλα λόγια, εκκινούσαν για το πολιτικό-στρατιωτικό τους εγχείρημα με έναν μονοσήμαντο και εξαιρετικά ευάλωτο θεμελιώδη προσανατολισμό.

Η διάλυση των ομάδων αυτών από τον ΕΛΑΣ ανάγεται μάλλον στην ατελή συγκρότηση του πολιτικού τους προτάγματος που καθόρισε και την ποιότητα της διαθεσιμότητάς τους, παρά σε μία αδιαφιλονίκητη διαφορά πολεμικής ισχύος μεταξύ των αντιπάλων.

Παράδειγμα που ενισχύει την τελευταία παρατήρηση, είναι η έκβαση της μάχης της Κοστομέρας· ωστόσο ο αποκλειστικά συγκυριακός της χαρακτήρας, που απέκλεισε τη σύνδεσή της με ένα πολιτικό πρόταγμα, επέφερε πολύ σύντομα τη διάλυση της τοπικής συλλογικής διαθεσιμότητας.

Ο Τσίκληρας στο Χειμαδίο και ο Καραμπότσος στο Ξηροχώρι αποβλήθηκαν από τον εαμικό κορμό, ο πρώτος για την προβολή μιας ατομικότητας που υπέσκαπτε τα θεμέλια της συλλογικής διαθεσιμότητας και ο δεύτερος για την αμφιρρέπουσα προσωπική του τοποθέτηση στον ανταγωνισμό ισχύος μεταξύ των δυνάμεων λαϊκής ηγεμονίας.

Ο Πρίνος και ο Αετός θεώρησαν την τοπική επιτροπή ΕΑΜ στα Γρανιτσαίικα και το 12^ο Σύνταγμα ΕΛΑΣ, αντίστοιχα, ως χώρους για την άσκηση προσωπικής εξουσίας, ενώ ο Σπεντζάρης, προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα, θέλησε να καθορίσει μόνος του τη φυσιογνωμία μιας ολόκληρης τοπικής επιτροπής ΕΑΜ. Μόλις η ατομική τους φιλοδοξία συνετρίβη από την ανώτερη δύναμη της συλλογικότητας, εγκατέλειψαν ανεπιστρεπτί το στρατόπεδο των δυνάμεων λαϊκής ηγεμονίας.

Το κοινό ατύχημα και για τα πέντε τελευταία πρόσωπα βρίσκεται στο μάταιο διάβημα, να εκτρέψουν το συλλογικό πρόταγμα σε κατευθύνσεις ασυμβίβαστες με τον θεμελιώδη σχεδιασμό του.

Στην έκβαση των συγκρούσεων που περιγράφηκαν, η μοναδική συσπείρωση που δημιουργήθηκε, το ΤΑ Βαρθολομιού, δεν συμπεριλαμβάνεται στο στρατόπεδο της λαϊκής ηγεμονίας αλλά της κρατικής εξουσίας και ως εκ τούτου δεν αφορά την παρούσα πραγμάτευση. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις οι οργανωτικές διεργασίες ναυάγησαν είτε διότι δεν υπήρχε συλλογική διαθεσιμότητα ή επειδή έλλειπε το πολιτικό πρόταγμα. Μέσα από αυτά τα παραδείγματα εναλλακτικού πολιτικού σχεδιασμού, τα αντιπροσωπευτικότερα που κατόρθωσα να βρω, επιβεβαιώνεται από την αρνητική του πλευρά ο θεμελιώδης ορισμός της οργάνωσης³⁶⁴.

η. Σφυρηλατώντας την εικόνα του εαυτού και του άλλου

Μετά την επικράτηση του ΕΛΑΣ επί των εσωτερικών του αντιπάλων στην ύπαιθρο, το ΕΑΜ ασχολήθηκε πιο εντατικά με την προβολή της φυσιογνωμίας του ως δύναμη λαϊκής ηγεμονίας. Η ΕΠΟΝ, αναβαθμισμένη από τη συμμετοχή της σε δημόσιες εκδηλώσεις όπου αμφισβητήθηκε η νομιμότητα του κατοχικού καθεστώτος και με το κύρος που είχε αποκτήσει χάρη στη συμμετοχή μελών της στον ΕΛΑΣ, τέθηκε επικεφαλής μιας ευρείας επιχείρησης για τη διαφώτιση του πληθυσμού σχετικά με το εαμικό πρόταγμα. Βασικό εργαλείο της επιχείρησης αποτέλεσε το δημοσιογραφικό όργανο του Συμβουλίου ΕΠΟΝ Ηλείας, «Το Σάλπισμα», το οποίο κυκλοφόρησε για πρώτη φορά, τον Νοέμβριο 1943.

Διαβάζοντας το πρώτο φύλλο, από τις πρώτες αράδες κιόλας, προκαλούν το ενδιαφέρον του αναγνώστη οι υψηλοί τόνοι, οι ακραίες εκφράσεις, η ένταση των συναισθημάτων, η οξύτητα των παθών. Γενικά το ύφος και το περιεχόμενο της αρθρογραφίας καθορίζονται από το αβυσσαλέο μίσος που ενώ είναι προφανές ότι χωρίζει τους δύο κόσμους, εαμικό και ταγματασφαλίτικο, ταυτόχρονα τους συνέχει κιόλας. Ωστε, μέσα από αυτή την πολεμική οι δύο κόσμοι αυτοαναγνωρίζονται, συνειδητοποιούνται, παιδεύονται, οργανώνονται, προσανατολίζονται και κινούνται, σε μια δυναμική διαδικασία η οποία αλληλοτροφοδοτείται ακατάπαυστα.

³⁶⁴ Βλ., κεφ. 1, σ. 22-23.

Στο κύριο άρθρο του πρώτου φύλλου επιχειρείται μια γενική εισαγωγή στο περιεχόμενο του προτάγματος της λαϊκής ηγεμονίας από τη σκοπιά του Επονίτη, με τη φρασεολογία που ταιριάζει στο πολεμικό κλίμα.

«Νέοι και νέες του Νομού μας! Ριχτείτε παληκαρίσια στον αγώνα για να περάσουμε απ' τον βάρβαρο καταναγκασμό της σκλαβιάς και της ψυχικής ταπείνωσης του φασισμού στη δημιουργική λευθεριά.

ΕΜΠΡΟΣ! Όλοι μαζί ν' αναπτύξουμε τους αγώνες για τη ζωή, τη χαρά και τον πολιτισμό.

Στρατολογείστε χιλιάδες κά [σχισμένο] μέλη, νέους και νέες στη γραμμή της ΕΠΟΝ. Καλλιεργείστε με τον μεγαλύτερο φανατισμό ανάμεσα στις μάζες των νέων την πεποίθηση ότι η οργάνωσή μας, η ηρωϊκή ΕΠΟΝ αποτελεί για τη νέα γενιά του τόπου μας τη μοναδικότερη εγγύηση για ένα φωτεινό κι' ευτυχισμένο μέλλον. Τσακίστε τα μούτρα των ξένων και ντόπιων φασιστών και των κάθε λογής εχθρών μας που στέκονται φραγμός στην ενότητα για την Εθνική λευτεριά και τη δημιουργική ανάπτυξή μας.

ΖΗΤΩ Η ΗΡΩΪΚΗ ΕΠΟΝ

ΖΗΤΩ Η ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΜΑΣ

ΖΗΤΩ ΟΙ ΕΠΟΝΙΤΕΣ ΑΝΤΑΡΤΕΣ ΜΑΣ

ΖΗΤΩ Η ΛΑΪΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ»³⁶⁵.

Το μανιχαϊστικό σχήμα στις δύο πρώτες παραγράφους αντιπροσωπεύει την αντίληψη περί του εαυτού και του εχθρού, ενώ εκφράσεις όπως, «με τον μεγαλύτερο φανατισμό» ή «τσακίστε τα μούτρα κλπ.», χρησιμεύουν για την ενδυνάμωση της εσωτερικής ενότητας. Τα συνθήματα με τα οποία κλείνει το άρθρο, παρακολουθούν την κλιμάκωση από την πολιτική πάλη στον στρατηγικό αναπροσανατολισμό προς τον ένοπλο αγώνα, ο οποίος οδηγεί το κίνημα στην κορυφαία πολιτική του επιδίωξη.

Μόλις είχε λήξει η αντιπαράθεση για την ηγεμονία στην ύπαιθρο, αλλά η συντακτική επιτροπή αισθάνεται υποχρεωμένη να ασχοληθεί με τους ηττημένους. Οι εχθροί καταγγέλλονται, επειδή

«... υπογράψανε κι' αυτοί ανοιχτή συμμαχία με τους Ιταλογερμανούς και τη Γκεσταπό ενάντια στο ΕΑΜ, ΕΛΑΣ και τους συμμάχους μας»³⁶⁶.

³⁶⁵ Της σύνταξης, κύριο άρθρο, *Το Σάλπισμα*, φ. 1, 5/11/1943, σ. 1. Είναι ανυπόγραφο για ευνόητους λόγους. Κατά δήλωσή του, η οποία δεν υπάρχει λόγος να αμφισβητηθεί, το συνέταξε ο Παναγιώτης Κατερίνης.

³⁶⁶ Πρόκειται για το σύμφωνο Ντόρια-Παπαδόγκωνα, της 20 Ιουλίου 1943, στην Καλαμάτα. Βλ., Μούτσουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 450-453.

»Και μετά τον Παπαδόγκωνα και τον Γιαννακόπουλο στη Μεσσηνία, ο Καραχάλιος κι' ο Βρεττάκος στην Ηλεία»³⁶⁷.

Αφήνουμε κατά μέρος τα πραγματολογικά λάθη που περιέχει το δημοσίευμα³⁶⁸ και προσέχουμε την προσπάθεια που καταβάλλεται για την επαρκή λειτουργία της σημειολογίας, να ομογενοποιηθούν οι εχθροί σε ενιαία παράταξη με ιδεολογική συνοχή και ενιαία πολιτική. Προφανώς η επιρροή τους δεν είχε απομακρυνθεί οριστικά καθώς πιστοποιούσαν και τα μηνύματα από τις οργανώσεις της υπαίθρου. Κανείς από την παράταξη του ΕΑΜ δεν τολμούσε να βεβαιώσει ότι ανησυχίες σαν κι αυτή που διατύπωσε στον εαμίτη καθοδηγητή στην Παύλιτσα το καλοκαίρι 1943 ο χωριανός Πολυχρόνης Γιαννικόπουλος, «εδώ έχουμε τους αξιωματικούς· εσείς δεν είστε μαζί τους;»³⁶⁹, είχαν εκλείψει, παρά το μακρύ διαρρέυσαν διάστημα. Επιπλέον η εαμική καθοδήγηση ένιωθε ανασφάλεια, όποτε διαπίστωνε απροθυμία συμμετοχής στις οργανώσεις, όπως στο Μπόρσι, έλασσαν επαρχιακό κέντρο και σε προνομιακή περιοχή κινήσεων του ΕΛΑΣ, όπου ο «υπεύθυνος ασφαλείας» Γιώργος Δημητρακόπουλος (Ντούσκος), δεν ήθελε στην πραγματικότητα να αναλάβει τέτοιες ευθύνες, αλλά «τον είχανε βάλει»³⁷⁰.

Ιδιαίτερους προβληματισμούς προκαλούσε η διαρροή από τις τάξεις της ΕΠΟΝ. Στη Μέλισσα, εκτός από τις δύο κόρες και τον γιο του πολιτικού υπεύθυνου της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ, προσήλθαν «κι άλλα παιδιά, αλλά φύγανε»³⁷¹. Ακόμη πιο ανησυχητικό ήταν το θέαμα των νέων που εγκατέλειπαν το ΕΑΜ για να προσχωρήσουν στις τάξεις του αντιπάλου, όπως ο Γιάννης Κολοτούρος της «μαχητικής ομάδας» των μαθητών γυμνασίου του Πύργου³⁷². Για να αποτρέπονται τέτοιες εκδηλώσεις, έπρεπε να διατηρηθεί σε υψηλούς τόνους η πολεμική εναντίον των στελεχών του εχθρού.

«Έλληνες πατριώτες, φτύστε τους κατάμουτρα σαν τα πιο αισχρότερα υποκείμενα, εξοντώστε τους αλύπητα σας τους μεγαλύτερους εχθρούς της Λευτεριάς και της Λαϊκής κυριαρχίας. Πίσω απ' αυτούς υπάρχει μία κλίκα της ίδιας κάστας. Θα τους τσακίσουμε χωρίς οίχτο. Τους ξέραμε μόνο σαν αντίδραση, μα τώρα

³⁶⁷ Της σύνταξης, «Όχι μόνο αντιδραστικοί αλλά γκεσταπίτες εθνοπροδότες», *Το Σάλπισμα*, φ. 1, 5/11/1943, σ. 2.

³⁶⁸ Ο συνταγματάρχης Γιαννακόπουλος από την Καλαμάτα δεν ακολούθησε τον Παπαδόγκωνα, ενώ ο ύληρχος Βρεττάκος από τη Λακωνία εντελώς συμπτωματικά και πρόσκαιρα συνδέθηκε με την Ηλεία· το πεδίο της - εγκληματικής - δράσης του ήταν η Αρκαδία.

³⁶⁹ Γιαννικόπουλος, *προφορική*.

³⁷⁰ Τσουραπάς, Αλεξόπουλος Αλ., Σερέτης, *προφορικές*.

³⁷¹ Κουτσούκος, Βελής, *προφορικές*.

³⁷² Κυριακόπουλος, *προφορική*. Για την ομάδα αυτή, Βλ. εδώ, κεφ. 4, γ.

ξεσκεπάστηκαν σ' ολόκληρο τον ελληνικό λαό και σαν Γκεσταπίτες Εθνοπροδότες»³⁷³.

Οι εχθροί βέβαια πολεμούν για να στερεώσουν τις θέσεις τους και ο πόλεμός τους επιφέρει θύματα στην εαμική παράταξη. Τέτοια γεγονότα αναφέρονται όχι ως αναμενόμενα, αλλά για να τονίζεται το δίκαιο του αγώνα της οικείας πλευράς σε αντίθεση με το άδικο της άλλης.

«Στις 17 οχτώβρη [1943 στον Πύργο] . . . ένα κοινωνικό απόβρασμα που ακούει στο όνομα Παρασκευόπουλος δολοφόνησε ύπουλα και άνανδρα τον Γιάννη Τσαρουκιάν . . . με το άτιμο πρόσχημα ότι έγραφε στους τοίχους του φονιά εθνικά απελευθερωτικά συνθήματα . . . η ΕΠΟΝ Πύργου . . . σημειώνει στο βιβλίο της τον πρώτο Επονίτη της περιφέρειάς μας, που έπεσε πάνω στο καθήκον του»³⁷⁴.

Εξίσου αναγκαία θεωρείται η υπενθύμιση ότι η παράταξη ξέρει να αμύνεται κι επομένως προξενεί κι αυτή απώλειες στον εχθρό. Μερικά από τα τελευταία σχετικά περιστατικά αναφέρονται σε ειδική στήλη³⁷⁵:

Συνελήφθη στην Αμαλιάδα από τον εφεδρικό ΕΛΑΣ³⁷⁶ ένα από τα «κεφάλια της αντίδρασης», οδηγήθηκε στην ελεύθερη περιοχή και από εκεί στην έδρα του 12^{ου} Συντάγματος ΕΛΑΣ, όπου έκανε έμπρακτη δήλωση μετανοίας. Κάτι τέτοιο πρακτικά σήμαινε ότι έδωσε πληροφορίες για τους συνεργάτες του ή επέδειξε με άλλους τρόπους διάθεση συνεργασίας. Στη Γαστούνη Επονίτες ξυλοκόπησαν «ρουφιάνο των Ιταλών» ο οποίος είχε κλέψει έξι (6) οκάδες σιτάρι, του πήραν τα χρήματα και τα επέστρεψαν στον δικαιούχο. Πάλι στη Γαστούνη, συνελήφθη από Επονίτες «ύποπτος που βγήκε από σπίτι αντιδραστικού», κατασχέθηκε ένα σημείωμα επάνω του και οι Επονίτες «τον ανάγκασαν» να τους αποκαλύψει ορισμένα στοιχεία, χρήσιμα για το ΕΑΜ. Μετά την απελευθέρωση θα αποκαλυφθούν και άλλες δυναμικές ενέργειες της ίδιας οργάνωσης. Σε χρονική στιγμή που δεν προσδιορίζεται, «ο Γιώργης της ΕΠΟΝ» συνέλαβε με το πιστόλι του έναν «ελληνόφωνο γκεσταπίτη», τον έβγαλε έξω από την πόλη και τον σκότωσε³⁷⁷.

³⁷³ Της σύνταξης, «Όχι μόνο αντιδραστικοί αλλά γκεσταπίτες εθνοπροδότες», *Το Σάλπισμα*, φ. 1, 5/11/1943, σ. 2.

³⁷⁴ Της σύνταξης, «Μυσαρή δολοφονία», *ο.π.*, σ. 2.

³⁷⁵ Της σύνταξης, «Από την ΕΠΟΝ Αμαλιάδας-Κάμπου», *ο.π.*, σ. 4.

³⁷⁶ Πρόκειται για τη μαχητική ομάδα.

³⁷⁷ Της σύνταξης, «Επονίτικοι ηρωϊσμοί», *ο.π.*, φ. 13, 13/10/1944, σ. 2. Η πληροφορία ταιριάζει με την προφορική μαρτυρία ότι ο Γιώργος Αθαν. Ντρούλιας από την περιοχή του Πύργου σκότωσε τον συνεργάτη των Ιταλών, Καρβέλα, το 1942, στη Γαστούνη: βλ., Παράρτημα Ι, Κάμπος-Πηνεία, λ. Λευκοχώρι (Μουσουλούμπεη), υποκ. «ΕΛΑΣ».

Το εσωτερικό μέτωπο ενδυναμώνονταν όμως και με ειρηνικές δραστηριότητες, τις πιο εξευγενισμένες, τις πολιτιστικές δραστηριότητες. Στην πρώτη επέτειο της ίδρυσης της ΕΠΟΝ υπήρχαν κιόλας οργανωμένες απ' αυτή ομοειδείς «τμηματικές επιτροπές» στον κλάδο των εμποροϋπαλλήλων, στους μαθητές και τους φοιτητές, καθώς και στις συνοικίες, ενώ «στα περισσότερα χωριά» λειτουργούσαν λέσχες, σε μερικά υπήρχαν θέατρα και αλλού «γίνηκαν διαλέξεις με εθνικοαπελευθερωτικό και νεολεϊστικό περιεχόμενο»³⁷⁸.

Ισότιμο έργο επιτελείται και στον κοινωνικό τομέα. Η νέα γενιά χτίζει από τα ερείπια τον νέο κόσμο. «Κι αρχίζει απ' το καθάρισμα της βρύσης, την επιδιόρθωση του δρόμου και τη δεντροφυτία για να φτάσει στη δημιουργία πιο μεγάλων και σοβαρών έργων με την ολοκληρωτική απελευτέρωση όταν πια τα μέσα θάναι όλα στη διάθεσή της»³⁷⁹.

Το χτίσιμο του καινούριου κόσμου εξαρτιόταν από τη διαμόρφωση του νέου ανθρώπου. Το φύλλο περιγράφει και τον τύπο του: «Η οργάνωση των Αετόπουλων στο Νομό μας μόλις τώρα αρχίζει να παίρνει τον οργανωμένο της χαρακτήρα Στα λεύτερα χωριά, πάνω σ' αυτή μας τη δουλειά μπορούν και πρέπει να μας βοηθήσουν οι δάσκαλοι, που απ' την επαγγελματική τους ιδιότητα θάνε πολύ κατάλληλοι, ύστερα από μια καλή διαφώτιση που θα τους κάνουμε εμείς, για να καταπιαστούν με το Παιδικό κίνημα Θα πρέπει να ενδιαφερθούμε άμεσα και πρακτικά για την προστασία και ανάπτυξη του παιδιού, με την οργάνωση παιδικών συσσιτίων, τη δημιουργία εκδρομών, παιδικών θεάτρων, με την έκδοση παιδικών εφημερίδων στα σχολεία, με την οργάνωση παιδικών δικαστηρίων, ελεύθερων συζητήσεων κ.λ.π. Να φτιάσουμε σ' όλα τ' Αετόπουλα μπερεδάκια που να γράφουν απάνω ΕΠΟΝ, έτσι που να ενθουσιάζονται τα παιδιά μας και να προκαλούν την επιθυμία και στ' άλλα να οργανωθούν»³⁸⁰. Με άλλα λόγια ιδρύεται μία στρατιωτικοποιημένη ιεραρχία, με καθορισμένο καταμερισμό ευθυνών και αποστολή να διαμορφώσει σε κάθε επίπεδο, πραγματικό, συμβολικό ή σημειολογικό, έναν ομογενοποιημένο ανθρώπινο τύπο ο οποίος θα στελεχώσει την κοινωνία της Λαϊκής Δημοκρατίας που θα επικρατήσει μετά την απελευθέρωση³⁸¹. Τίποτε δεν αφήνεται στην τύχη, όλα κανοναρχούνται, όλα τίθενται υπό επίβλεψη, ακόμη και το έργο των

³⁷⁸ Της σύνταξης, «Από τη δράση της ΕΠΟΝ του νομού μας», ο.π., φ. 2, εκτ. εκδ., 23/2/1944, σ. 2.

³⁷⁹ Της σύνταξης, «Ένας χρόνος αγώνων για τη ζωή, τη λευτεριά, τη λαοκρατία», ο.π., σ. 2.

³⁸⁰ Της σύνταξης, «Τα αετόπουλα», ο.π., φ. 3, 16/4/1944, σ. 2. Βλ., εδώ, Παράρτημα Ι, Ολυμπία, λ. Γρύλλος κλπ., υποκατ. «ΕΠΟΝ».

³⁸¹ Της σύνταξης, κύριο άρθρο, ο.π., φ. 2, 23/2/1944, σ. 1.

ειδικών, που δεν αναγνωρίζονται πλήρως ως τέτοιοι παρά μόνο αφού περάσουν από τη διαφώτιση της καθοδήγησης. Ορισμένα αποτελέσματα δεν αργούν να φανούν. «Τ' αετόπουλά μας έκαναν αυτοδιοίκηση και δικαστήριο. Είνε πολύ ευχάριστο να τα βλέπει κανείς που συνεδριάζουν και λύνουν τις υποθέσεις τους μόνα τους»³⁸².

Από τις στήλες του εντύπου η καθοδήγηση καθορίζει με πολύ συγκεκριμένο τρόπο τα καθήκοντα των μελών της νέας κοινωνίας που εξαγγέλλεται. «Εδώ στο Νομό μας είναι γεγονός πως το γυναικείο κίνημα καθυστερούσε πολύ [αλλά τώρα που αναπτύσσεται] θα πρέπει στις οργανώσεις των κοριτσιών να δοθεί πρακτικό περιεχόμενο, με την απασχόλησή τους γύρω από ζητήματα που άμεσα τ' αφοράνε και που ν' αποκομίζουν απ' αυτά προσωπικά οφέλη (οικοκυρικά, ανάγνωση, ραφτική, πλέξιμο, μαθήματα μητέρας κ.τ.λ.). Μπορούν πάλι να καταπιαστούν ενεργά με το δέμα και το γράμμα του αντάρτη, με την Ε.Α. και άλλα»³⁸³.

Ειδικότερα το δέμα του αντάρτη ήταν από τα πρώτα ζητήματα που ανέδειξε το φύλλο. «Εμπρός ας ετοιμάσουμε όλοι και όλες το δέμα του επονίτη αντάρτη. Λίγα πλεχτά, εσώρουχα, τσιγάρα, σαπούνη κι' ένα σωρό άλλα μικροπράγματα που τάχουν ανάγκη»³⁸⁴. Οι αντάρτες είναι πολεμιστές, άρα δεν μπορεί να είναι παραγωγοί, γι' αυτό χρειάζονται ένα δίκτυο τροφοδοσίας ώστε να συνεχίσουν το απελευθερωτικό έργο τους.

Οι συνθήκες υπό τις οποίες διεξάγεται η θανάσιμη πάλη με τον εχθρό είναι μόνιμο θέμα στις στήλες του εντύπου. Από το πρώτο φύλλο τονίζεται ότι η πτώση του βιοτικού επιπέδου έχει φτάσει στα έσχατα όρια: ο υποσιτισμός, η φυματίωση και η ελονοσία θερίζουν, τα μικρά παιδιά μαραζώνουν από την πείνα, οι καπνεργάτες στο εργοστάσιο Καραβασίλη μόλις που κάνουν δύο μεροκάματα την εβδομάδα, «το λάδι κρύφτηκε απ' τους μεγαλοκαρχαρίες» και «στην Αμαλιάδα πουλήθηκε λάδι με 80 χιλιάδες [δρχ.]», όταν οι υπάλληλοι αμείβονται με 150-200 χιλιάδες δρχ. το μήνα, ώστε δεν είναι περίεργο που «στους δρόμους κυκλοφορούν πάλι οι πιτσιρίκοι με τα σταφιδένια παστέλια τους όπως το 1941»³⁸⁵. Τα συνθήματα της ΕΠΟΝ στους τοίχους, «Ψωμί και λάδι στο λαό», «Κάτω η μαύρη αγορά», «Θάνατος στους μαυραγορίτες», περιγράφουν τους στόχους του αντικατοχικού αγώνα στον τομέα της οικονομίας.

³⁸² Της σύνταξης, «Κάμπος», *ο.π.*, φ. 5, 27/5/1944, σ. 4.

³⁸³ Της σύνταξης, «Το κορίτσι», *ο.π.*, φ. 3, 16/4/1944, σ. 3.

³⁸⁴ Της σύνταξης, «Επονίτες-Αντάρτες», *ο.π.*, φ. 1, 5/11/1943, σ. 2.

³⁸⁵ Της σύνταξης, «Ακρίβεια», *ο.π.*, φ. 1, 5/11/1943, σ. 3.

Από την κυβέρνηση κανείς δεν περιμένει λύσεις. «Ο Ράλλης διαθέτει 75 δις δρχ. την ημέρα για τους χαφιέδες και ταγματαλήτες», όταν στις πόλεις, Πύργο, Αμαλιάδα, Λεχαινά, «πείνα και πάλι πείνα»³⁸⁶. Το φύλλο καλεί σε υπομνήματα, στάσεις, διαμαρτυρίες και απεργίες, κρίνοντας ότι τέτοιες μορφές δράσης αποφέρουν αποτελέσματα. Στον Πύργο, μετά από αλλεπάλληλες διαμαρτυρίες, οι μαθήτριες εξασφάλισαν από τον Ερυθρό Σταυρό 500 μερίδες συσσίτιο για τις άπορες μαθήτριες και τα εργατικά σωματεία αύξηση στο μεροκάματο και διπλή μερίδα συσσιτίου³⁸⁷.

Σύντομα παίρνουν τη σκυτάλη οι αγρότες. Συλλαλητήριο σταφιδοπαραγωγών στις 22 Απριλίου 1944 στον Πύργο, με αίτημα φάρμακα για τις σταφίδες και δάνεια για τους παραγωγούς, συγκέντρωσε 6.000 κόσμο, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΕΑΜ. Η συγκέντρωση στην πλατεία μπροστά από τη Νομαρχία εξελίχθηκε σε πορεία στην ΑΤΕ. Μετά την επιστροφή του στη Νομαρχία, το πλήθος αποδοκιμάζει τον νομάρχη, δεν αφήνει τον διευθυντή της εφημερίδας «Πατρίς» να μιλήσει, βρίζει τις αρχές, φωνάζει συνθήματα υπέρ της ΠΕΕΑ, της ΕΠΟΝ, του ΕΑΜ και κατόπιν προχωρεί σε πιο αποφασιστικές ενέργειες: αυτοί που είναι ακριβώς μπροστά στο κτήριο, σπάνε τα τζάμια και τις πόρτες και μία επιτροπή που συστάθηκε επιτόπου, επιδίδει στον νομάρχη κατάλογο αιτημάτων. Ο νομάρχης «μετά από παλινδρομήσεις» υπόσχεται ότι εάν δεν λυθούν τα αιτήματα, θα παραιτηθεί. Ύστερα από δύο ημέρες ανακοίνωσε ότι φορτώθηκαν για την Ηλεία 180 τόνοι χαλκός και 230 τόνοι θειόχωμα³⁸⁸. Για άλλη μια φορά λειτούργησε ο μηχανισμός του ΕΑΜ από τα κομμουνιστικά στελέχη που κατηύθυναν τις ενέργειες του πλήθους, σε έναν αποτελεσματικό συντονισμό.

Οι στόχοι της ΕΠΟΝ στον τομέα της οικονομίας αποκρυσταλλώνονται στην απόφαση της α' νομαρχιακής συνδιάσκεψης³⁸⁹. Ο αγώνας για την επιβίωση τέθηκε πρώτος στόχος, με τη διοργάνωση παιδικών συσσιτίων, τη δημιουργία υποδομής για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την ίδρυση βρεφοκομικών-παιδοκομικών σταθμών, τη σύσταση δικτύου βοήθειας προς τους σταφιδοπαραγωγούς και την ανάληψη δράσης κατά της ελονοσίας.

Πάνω απ' όλα ο εαμικός κόσμος κατοχυρώνει τη φυσιογνωμία του με την περιγραφή του ανθρώπινου τύπου που τον χαρακτηρίζει. Στην πρώτη θέση, οι νέοι.

³⁸⁶ Της σύνταξης, «Κάτου η ακρίβεια», *ο.π.*, φ. 3, 16/4/1944, σ. 2.

³⁸⁷ Της σύνταξης, «Κινητοποιήσεις», *ο.π.*, σ. 4.

³⁸⁸ Της σύνταξης, «Οι σταφιδοπαραγωγοί σπάνε τα αμαρτωλά καταστήματα», *ο.π.*, φ. 4, έκτακτη έκδοση, 3/5/1944, σ. 2.

³⁸⁹ Της σύνταξης, Απόφαση Α' Νομαρχιακής Συνδιάσκεψης ΕΠΟΝ Ηλείας, *ο.π.*, φ. 5, 27/5/1944, σ. 1.

Οι Επονίτες, διακηρύσσει το φύλλο, «τα ηρωϊκά αυτά Σουλιωτόπουλα του 1943, τα τρυφερά βλαστάρια του λαού μας, γεμάτα φλογερή πίστη, ενθουσιασμό και συγκίνηση για τον ιερό αγώνα της λευτεριάς, αφήσανε τα χάρδια της μάνας τους και τη γλυκειά θαλπωρή του σπιτιού τους, πήρανε το όπλο στο χέρι, γίναν αντάρτες και πολεμάνε απ' τα βουνά τους καταχτητές»³⁹⁰.

Σε κατάφωρη αντίθεση με τη γλυκειά ατμόσφαιρα της οικογενειακής κοιτίδας από όπου ξεπηδά η τρυφερή μορφή του νέου ήρωα, βρίσκεται το έρεβος της απέναντι πλευράς, η οποία ξέρει μόνο να ρίχνει την κοινωνία στην αθλιότητα και μέσα εκεί να γεννά αποβράσματα, προδότες, τέρατα και βαρβάρους. Οι δύο κόσμοι είναι αδύνατο να συνυπάρξουν. Ο διαχωρισμός τους σε οντολογικό επίπεδο θέτει με αποφασιστικό τρόπο τους όρους του εθνικού διχασμού, αδιαμφισβήτητη πραγματικότητα στο δ' στάδιο του αντικατοχικού αγώνα.

θ. Ο φόβος των αντιποίνων από τις δυνάμεις κατοχής

Ο εντοπισμός του ερευνητικού μας φακού στις οργανωτικές λειτουργίες του ΕΑΜ δεν πρέπει να οδηγήσει σε παραπλανητικά συμπεράσματα σχετικά με τον βαθμό επιρροής του κινήματος στις πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις. Για να διερευνήσει το εύρος και το βάθος της επιρροής αυτής ανεξάρτητα από τους τρόπους με τους οποίους την εμφάνιζαν οι ηγετικοί κύκλοι του κινήματος, η οπτική μας θα επιχειρήσει για άλλη μια φορά να αποδεσμευτεί από τα σχήματα που η ίδια έχει θέσει.

Το εγχείρημα δεν είναι εύκολο. Διατηρούμε την ελπίδα ότι η προηγούμενη ανάλυση έχει δείξει κάποιες από τις δυσκολίες και κάποιες φορές την πλήρη αδυναμία εναρμονισμού της προγραμματικής βούλησης με την αυθόρμητη θέσμιση. Εδώ θα εξετάσουμε τη λειτουργία του μαζικού συναισθήματος του φόβου. Πώς επιδρούσε στους κατοίκους της υπαίθρου η γνωστή τακτική των κατακτητών, να μεταθέτουν στον άμαχο πληθυσμό την ευθύνη για τον περιορισμό της αντάρτικης δράσης; Έως ποιο σημείο έφτανε σε τέτοιες περιστάσεις η λαϊκή αμφισβήτηση του προτάγματος της εαμικής ηγεμονίας; Τι συνέπειες άφηνε για το προηγούμενο εαμικό έργο μία μείζων τοπική αναστάτωση ή ολοσχερής καταστροφή; Σε ποιον βαθμό ενισχυόταν τότε το στρατόπεδο των εγχώριων συνεργατών του Άξονα;

Το κορυφαίο γεγονός για το Γεράκι άρχισε με γερμανική ανακοίνωση της 30-7-1943 ότι ένας γερμανός στρατιώτης τραυματίστηκε ελαφρά από πυρά ανταρτών σε

³⁹⁰ Της σύνταξης, «Επονίτες-Αντάρτες», ο.π., φ. 1, 5/11/1943, σ. 2.

φυλάκιο των κατακτητών, 1,5 χλμ. έξω από το χωριό, στην τοποθεσία Τραγάνη. Οι Γερμανοί περικύκλωσαν το χωριό και το πυρπόλησαν· κάηκαν 127 σπίτια και διασώθηκαν μόνο τρία. Επίσης εκτέλεσαν επί τόπου τον πρόεδρο και τον γραμματέα της Κοινότητας Χαράλαμπο Γιαννακόπουλο, 36 ετών και Δημήτρη Τσάμη, συνταξιούχο δάσκαλο, 68 ετών και μετέφεραν ως ομήρους στη Γαστούνη περίπου 100 κατοίκους. Χάρη στην παρέμβαση του δημάρχου Γαστούνης Διονύση Λάτση και του γυμνασιάρχη Ευάγγελου Σιούτα, γερμανομαθών, οι όμηροι απολύθηκαν³⁹¹. Σήμερα επικρατεί η άποψη στο χωριό ότι ο στρατιώτης δεν τραυματίστηκε από πυρά ανταρτών· είναι αδύνατο να έφτανε σφαίρα στο φυλάκιο από το ύψωμα, από όπου υποτίθεται ότι πυροβόλησαν οι αντάρτες, επειδή υπάρχει δάσος ανάμεσά τους αλλά και λόγω της γεωμορφίας της περιοχής. Η αλήθεια είναι, λένε στο χωριό, ότι ο Γιαννακόπουλος είχε ένα αμπέλι κοντά στο φυλάκιο και για να μην του το καταπατούν οι γερμανοί φρουροί του φυλακίου, προκάλεσε το επεισόδιο, άγνωστο πώς, πιστεύοντας ότι έτσι θα αναγκάζονταν να φύγουν³⁹². Φαίνεται ότι οι Γερμανοί κατάλαβαν περίπου τι είχε συμβεί και εκτέλεσαν τον πρωταίτιο μαζί με τον στενό συνεργάτη του. Ωστόσο η απήχηση του γεγονότος κυριάρχησε στα αντι-εαμικά συναισθήματα σημαντικού μέρους του πληθυσμού και έμεινε ζωντανή έως και μετά την απελευθέρωση. Στις 28-11-1944 ιδρύθηκε στην Αμαλιάδα «Σύλλογος πυροπαθών Γερακίου» με έδρα το χωριό, σκοπός του οποίου προσδιορίστηκε «η ανακούφισης των μελών του και η επιδίωξις αποζημιώσεώς των δια τας ζημίας άς υπέστησαν εκ της αποτεφρώσεως της περιουσίας των υπό των Γερμανών»³⁹³. Ανάμεσα στις έντεκα υπογραφές που συνοδεύουν το κείμενο³⁹⁴, διακρίνεται το όνομα του Διονύση Βασιλόπουλου, πρωτεργάτη της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ, καθώς και των Λεωνίδα Κότσιφα και Νίκου Θ. Κατσαντώνη, οι οποίοι ενδέχεται να είναι συγγενείς ισάριθμων μελών της επιτροπής με το ίδιο επώνυμο.

Εάν εδώ οι κατακτητές περάτωσαν μόνοι τους τη διαδικασία, στις επόμενες τρεις περιπτώσεις η παρέμβαση τρίτων εισακούστηκε και δεν υπήρξαν θύματα.

Τον Δεκέμβριο 1943, ο αντάρτης Παναγιώτης Πανόπουλος από τη Μυρτιά πυροβόλησε και τραυμάτισε ελαφρά γερμανό στρατιώτη στη θέση Καπανδρίτι, έξω από το Αλποχώρι. Το ίδιο βράδυ, πραγματοποιήθηκε γερμανικό μπλόκο στο χωριό,

³⁹¹ Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 13.

³⁹² Βασιλόπουλος, χωριανοί στο καφενείο, *προφορικές*.

³⁹³ Πάλλα-Χρονοπούλου, *Καταστατικά*, «Καταστατικόν Συλλόγου Πυροπαθών Γερακίου», σ. 1, άρθρο 1.

³⁹⁴ *Ο.π.*, σ. 5.

που κατέληξε στη σύλληψη καμιά 15αριά χωριανών και τη μεταφορά τους στη Γαστούνη για εκτέλεση. Τελικά οι όμηροι απολύθηκαν με παρέμβαση από τον Πύργο, του μητροπολίτη Αντωνίου και του δημάρχου Καζάζη³⁹⁵.

Μέσα στο 1944, έφτασε στου Σαμπάναγα τετραμελής αντιπροσωπεία από τα Καβάσιλα για να πείσει την περιφερειακή οργάνωση του ΕΑΜ να απολύσει τους δύο γερμανούς στρατιώτες, τους οποίους είχαν συλλάβει οι αδελφοί Τσιράκη, μέλη της μαχητικής ομάδας Κάμπου, στον σιδηροδρομικό σταθμό Καβασιλών και τους είχαν φέρει μέσω Μουσουλούμπεη στου Σαμπάναγα· εκεί, τους παρέλαβαν μέλη της τοπικής μαχητικής ομάδας και τους οδήγησαν στην έδρα της ΠΕ, στην Παλαιόπολη. Το επιχείρημα της αντιπροσωπείας, ότι ο γερμανικός στρατός θα έκαιγε τα Καβάσιλα εάν οι αιχμάλωτοι δεν απολύονταν, έπεισε τους τοπικούς καθοδηγητές Καπογιάννη-Γεωργόπουλο να παρέμβουν προς τον ΕΛΑΣ. Τελικά οι αιχμάλωτοι παραδόθηκαν στην αντιπροσωπεία και οδηγήθηκαν στον Πύργο.

Τον Μάρτιο 1944, οι εφεδροελασίτες Στεφανάτος από του Σαμπάναγα και Βούρτσης από τη Γαστούνη πυροβόλησαν γερμανική περίπολο στου Κελεβή και διέφυγαν, χωρίς να προξενήσουν απώλειες στον εχθρό. Οι Γερμανοί συγκέντρωσαν τους χωριανούς μπροστά στην εκκλησία· το ολοκαύτωμα αποσοβήθηκε με κατευναστική παρέμβαση της Θηρεσίας Βασιλάκη, συζύγου γερμανού ιδιώτη στην Πάτρα. Πάντως οι κατακτητές πυρπόλησαν τα σπίτια των τοπικών καθοδηγητών του ΕΑΜ, Παναγιώτη Πλιάκα και Παναγιώτη Μαυρογένη.

Ο ρόλος των εαμικών οργανώσεων τονίζεται ιδιαίτερα στις περιπτώσεις κατά τις οποίες είτε διευκολύνθηκε η έγκαιρη απομάκρυνση των αντάρτικων τμημάτων από τον τόπο της επιχείρησης είτε η επιχείρηση αποσοβήθηκε εν τη γενέσει της.

Το καλοκαίρι 1944, ο ΕΛΑΣ ανατίναξε γερμανικό τρένο στη γέφυρα της Νέδας, ανάμεσα στα χωριά Μπούζι και Γιαννιτσοχώρι. Αμέσως μετά οι αντάρτες μπήκαν στο Νιοχώρι για να γιορτάσουν το γεγονός. Στην πραγματικότητα είχε ανατιναχτεί μονάχα η μπροστινή μηχανή του τρένου, χωρίς άλλες επιπτώσεις. Η τοπική επιτροπή ΕΑΜ, προβλέποντας γερμανικά αντίποινα, διευκόλυνε και επιτάχυνε την απομάκρυνση του αντάρτικου τμήματος, λίγο πριν καταφτάσει γερμανική δύναμη στο χωριό. Γενικότερα, η οργάνωση του Νιοχωρίου κατόρθωσε να πείσει την ηγεσία του ΕΛΑΣ, να ερωτάται, προτού οι αντάρτες συλλάβουν «αντιδραστικό» ή προβούν

³⁹⁵ Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 186-194.

σε άλλη ενέργεια που θα εξέθετε το χωριό· έτσι πέτυχε να διατηρηθεί ομόνοια μεταξύ των χωριανών.

Τον Μάιο 1944, ο ΕΛΑΣ αποφάσισε να κυκλώσει και να χτυπήσει το σχολείο της Μυρτιάς, γύρω από το οποίο οι Γερμανοί είχαν στήσει οχυρά· γι' αυτό άλλωστε είχαν απαγορεύσει την καθημερινή κυκλοφορία μετά τις 17:00. Η επίθεση ματαιώθηκε με παρέμβαση του πολιτικού υπεύθυνου ΕΑΜ από το γειτονικό Αλποχώρι, του Διονυσάκη Διαμαντόπουλου, ο οποίος έπεισε τους υπεύθυνους του ΕΛΑΣ ότι, μετά την επίθεση, οι Γερμανοί θα έκαιγαν τα χωριά της περιοχής.

Μερικές φορές ο χειρισμός κρίσιμων υποθέσεων ξέφευγε από τα στενά πλαίσια της εαμικής οργάνωσης και περνούσε στην ευθύνη της τοπικής κοινότητας στο σύνολό της. Στις περιπτώσεις θετικού αποτελέσματος από έναν τέτοιο χειρισμό ενισχυόταν το πνεύμα ομόνοιας στο εσωτερικό της κοινότητας. Παράδειγμα: Στις 13-1-1944, με διαταγή της διοίκησης του 12^{ου} Συντάγματος ΕΛΑΣ της 12-1-1944, πενήντα άνδρες του υπό τον στρατιωτικό Ανδρέα Ράλλη (Λύρα) 1/1 Λόχου, με επικεφαλής διμοιρίτη τον Διονύση Κάνδυλα (Καψάλη), εφόρμησαν κατά του γερμανικού φυλακίου στη μονή έξω από τα Σπάτα και χωρίς δική τους απώλεια ανάγκασαν τους εχθρούς να παραδοθούν· τραυματίστηκε ένας γερμανός στρατιώτης, άλλος ένας κατόρθωσε να διαφύγει κάνοντας «τον πεθαμένο» και οι υπόλοιποι δώδεκα αιχμαλωτίστηκαν. Σημαντικός οπλισμός πέρασε στα χέρια των ανταρτών· επίσης, κατασχέθηκαν αρχεία με σχέδια πτήσεων των γερμανικών αεροπλάνων, προφανώς του Αράξου, τα οποία παραδόθηκαν στη συμμαχική αποστολή. Οι χωριανοί περιέθαλψαν τον τραυματία. Την επομένη, οι Γερμανοί «φέρανε τρία βαρέα πυροβόλα για να χτυπήσουν τα χωριά», αλλά τους απάντησε ο πρόεδρος μεσοδρομής και τους είπε ότι το χωριό είχε αδειάσει από τους κατοίκους του· μετά απ' αυτό και τη φιλική χειρονομία προς τον τραυματία, η γερμανική δύναμη αποχώρησε χωρίς αντίποινα. Στις 15 Ιανουαρίου και ύστερα από γερμανικές πιέσεις, επιτροπή του χωριού με επικεφαλής τον πρόεδρο επέδωσε στους αντάρτες αίτημα να επιστρέψουν αιχμαλώτους, λάφυρα και αρχεία· το αίτημα απορρίφτηκε, αλλά σε μεταγενέστερη ημερομηνία ανταλλάχθηκαν οι αιχμάλωτοι με έλληνες ομήρους. Το υπόλοιπο διάστημα έως την απελευθέρωση, τα Σπάτα έγιναν πέρασμα ανταρτών. Ο συχνός ανεφοδιασμός του ΕΛΑΣ δεν προκάλεσε εσωτερικές αντιθέσεις, με αποτέλεσμα να μη διωχθούν μεταπολεμικά τα μέλη της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ.

Ωστόσο ήταν αδύνατο η αντάρτικη δράση να μένει πάντα χωρίς συνέπειες. Μετά τον φόνο του γερμανού ταγματάρχη, 2 χλμ. έξω από τον Πύργο³⁹⁶, εκτελέστηκαν, στις 21-6-1944 στην τοποθεσία της Γαστούνης, Λάκκα του Χρέπα, έξι νεαροί σε αντίποινα: Άγγελος Ανδρουτσόπουλος 22 ετών, Ζώης Σουραλής 20 ετών, Βασίλης Τσαγκαράκης 28 ετών και Θανάσης Γενοβέζος 50 ετών, και οι τέσσερις από τα Λεχαινά, Νίκος Βούλγαρης 19 ετών από την Αμαλιάδα, Αλέκος Παπαδόπουλος 17 ετών από τη Γαστούνη³⁹⁷. Την παραμονή της Λαμπρής του 1944 (15 Απριλίου), το βράδυ, γερμανοί στρατιώτες και συνοδοί ταγματاسφαλίτες εισέβαλαν στα Καλύβια Κρυόβρυσης (Βερβενής). Ειδοποιημένοι από τον εαμίτη γιατρό της Αμαλιάδας Αντώνη Πετραλιά, που καταγόταν από τη Δίβρη, οι κάτοικοι της Βερβενής είχαν εγκαταλείψει τα σπίτια τους και διανυκτέρευαν στις πλαγιές. Την επόμενη ημέρα, της Λαμπρής, το γερμανικο-ταγματασφαλίτικο τμήμα δέχτηκε ριπές από μεμονωμένο αντάρτη έξω από το χωριό. Για αντίποινα οι εισβολείς μπήκαν στη Βερβενή και πυρπόλησαν τα σπίτια των Χρύσανθου και Βασίλη Μπούμπαλη, Μενέλαου Οικονομόπουλου και [Κανέλλου;] Γιαννικόπουλου, μελών της τοπικής εαμικής οργάνωσης.

Τα αντίποινα προσανατολίζονταν κατά βούληση. Στου Κούκουρα, τον Μάιο 1944, ομάδα γερμανών στρατιωτών στάθηκε στη βρύση του χωριού για νερό. Εκεί δέχθηκε πυροβολισμούς από ομάδα του ΕΛΑΣ με επικεφαλής τον εντόπιο ομαδάρχη Μητσαρόγιαννη³⁹⁸, ανταπέδωσε και πολύ σύντομα η αψιμαχία έληξε χωρίς θύματα εκατέρωθεν. Αμέσως μετά οι κατακτητές έκαψαν τα σπίτια των ανταρτών και ανταρτισσών από το χωριό. Το σπίτι του εαμίτη καθοδηγητή Κώστα Γιάνναρου γλίτωσε, μόνο και μόνο επειδή είχε μεσοτοιχία με το σπίτι του ταγματασφαλίτη, ο οποίος έδωσε στους κατακτητές τα στοιχεία των «ενόχων» της αντάρτικης ενέργειας.

Η τακτική των στρατευμάτων κατοχής έφτασε κάποτε και στην Ηλεία στα ακρότατα όριά της. Στις 17-7-1944, ενέδρα του ΕΛΑΣ σε γερμανικό τμήμα, στη θέση Μαυρόχωμα, κοντά στην Κεραμιδιά και στο Κρυονέρι (Λόπεσι), είχε αποτέλεσμα τον φόνο δύο Γερμανών και τον τραυματισμό άλλων δύο. «Το επόμενο πρωινό, 18 Ιουλίου 1944, ολόκληρη στρατιά Γερμανών ανέβηκαν από την Αμαλιάδα στην Κεραμιδιά με στόχο την ανελέητη εκδίκηση. Τότε ο σκοπός που φύλαγε στο χωριό μόλις είδε τους Γερμανούς φώναξε σαν τελάλης: «Γερμανοί στο Καλπάκι». Σε λίγο οι

³⁹⁶ Βλ., κεφ. 5, σ. 127.

³⁹⁷ Λούρμπας, *Γαστούνη*, σ. 229.

³⁹⁸ Βλ., Παράρτημα Ι, λ. Σαλμώνη κλπ., υποκατ. «ΕΛΑΣ».

Γερμανοί έστησαν τον βαρύ οπλισμό τους, όλμους, πυροβόλα και πολυβόλα στα αλώνια των Ρουτσαίων στα Χάνια και άρχισαν να χτυπούν την Κεραμιδιά. Εν τω μεταξύ κάποιοι από τους παραπάνω Γερμανούς πήγαν πίσω στο Μαυρόχωμα για να παραλάβουν τους δύο νεκρούς συναδέλφους τους από την προηγούμενη μέρα. Εκεί λέγεται ότι τους βρήκαν κακοποιημένους και γυμνούς. Τότε οι Γερμανοί οργίστηκαν ακόμα περισσότερο, γύρισαν πίσω στους υπόλοιπους που είχαν στρατοπεδεύσει όπως είπαμε πριν στην Κεραμιδιά, τους ανέφεραν τα γεγονότα και μια ώρα αργότερα άρχισε το χρονικό της μεγάλης σφαγής. Όλος ο γερμανικός στρατός μπήκε στο χωριό και άρχισε την καταστροφή. Οι στρατιώτες του Χίτλερ έσφαζαν όποιον έβρισκαν μπροστά τους. Έκαιγαν τα σπίτια και άρπαζαν ό,τι πολύτιμο έβρισκαν. Έσφαξαν, έκαψαν και σκότωσαν 22 άτομα . . . έκαψαν πάνω από 150 σπίτια, μέσα σε δύο περίπου ώρες . . . Το θέαμα που άφησαν πίσω τους ήταν φρικιαστικό. Άνθρωποι αθώοι, σφαγμένοι. Γέροι απανθρακωμένοι. Όλα είχαν γίνει στάχτη. Τίποτα δεν είχε απομείνει από την περιουσία των χωρικών»³⁹⁹.

Την ίδια μέρα, γερμανικές διμοιρίες έκαψαν μερικά σπίτια της Δάμιζας, σε αντίποινα για το ίδιο γεγονός⁴⁰⁰, με το οποίο συνδέονται και οι εκτελέσεις στη Χαβαρόβρυση (βλ., λ. Δάφνη (Δάμιζα). Επίσης, σκότωσαν από τη Μουζικά⁴⁰¹ τον Γιάννη Χόκια, αδελφό του Κώστα και της Αγγελικής, στη θέση Μαυρόχωμα⁴⁰² και τον τυφλό γέροντα Γιώργο Λιακόπουλο (Μπουμπούνα). Οι φονευθέντες ήσαν ανένταχτοι οργανωτικά.

ι. Στα ίχνη της ατομικής ένταξης

Εξετάσαμε περιπτώσεις κατά τις οποίες η προγραμματική βούληση συγκρούστηκε με την αυθόρμητη θέσμιση. Μέσα από αυτές φανερώνονται σύνθετες σχέσεις, πλήθος αλληλεπιδράσεων, πολυσημία νοηματικών ενοτήτων· ως εκ τούτου η εξαγωγή ενός καθολικού συμπεράσματος δεν κρίνεται σκόπιμη. Ειδικότερα οι ατομικές επιλογές στο κεντρικό ζήτημα της ένταξης, με τους όρους που επέβαλλε το πολεμικό σχήμα, γίνονται κατανοητές μάλλον μέσα από τις ιστορίες παρά μέσα από την ιστορία.

Εαμικά στελέχη από το Στροβίτσι προσπάθησαν να στήσουν οργάνωση στο Πρασιδάκι, αλλά οι χωριανοί τους αγνόησαν. Σχετικά με την υποτυπώδη λειτουργία

³⁹⁹ Ντελόπουλος, *Κεραμιδιά*, σ. 105-110 / Βλ., επίσης, Α.Κ., Τσάγας, Ασημακόπουλος, *γραπτές*, φακ. «Κάμπος-Πηνειά» / «Αμαλιαδίτικα παλιά», *Η Ευθύνη*, 2/11/1987.

⁴⁰⁰ Ντελόπουλος, *Κεραμιδιά*, σ. 109.

⁴⁰¹ Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 365.

⁴⁰² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, αρ. 456.

των εαμικών θεσμών, αναφέρεται ότι «ξένοι ερχόσαντε και κάνανε το δικαστήριο»⁴⁰³, ενώ προστίθεται και η παραδοχή ότι κανένας χωριανός δεν προσχώρησε στον αντάρτικο στρατό, παρόλο που «καμιά φορά περνάγανε [τμήματα του ΕΛΑΣ]»⁴⁰⁴. αλλά ούτε στην αντιαμική παράταξη ή στους ταγματاسφαλίτες έδωσε στελέχη το χωριό⁴⁰⁵. Ένδειξη για την απουσία οργάνωσης σε όλο το διάστημα της κατοχής είναι ότι το Πρασιδάκι ως κοινότητα απέφυγε την εσωτερική διάσπαση.

Πράγματι τα κριτήρια ένταξης δεν λειτουργούσαν πάντοτε· αρκετές φορές η ατομική συμπεριφορά διέψευσε τις προβλέψεις. Στο Βρεστό και το Λογγό, οι Παναγιώτης Θανάσουλας, εξάδελφος του Σωτήρη της τοπικής επιτροπής και Δήμος Λαμπρόπουλος εγκατέλειψαν τον ΕΛΑΣ πολύ σύντομα. Στις Τρύπες έγινε κάτι περισσότερο. Ο Θανάσης Σωτηρόπουλος της μαχητικής ομάδας βγήκε στον ΕΛΑΣ μαζί με τον συγχωριανό του Φώτη Γρηγορόπουλο, αλλά σύντομα εγκατέλειψε τους αντάρτες, επέστρεψε στο χωριό και πέρασε στην «αντίθετη παράταξη», στους χίτες του Ζάρα⁴⁰⁶. Στο Μαμ Τσαούς, τα στελέχη της οργάνωσης με εξαίρεση τους στυλοβάτες της, Γιάννη Φωτόπουλο - Χρήστο Νικολ. Λιακόπουλο, μεταπολεμικά άλλαξαν παράταξη υπό τις πιέσεις της ακραίας πολιτικής συγκυρίας· η μεταβολή γεννά ζητήματα «ποιοτικής» αξιολόγησης της προηγούμενης ένταξής τους.

Στο Αλποχώρι, ο ιδιοκτήτης του παντοπωλείου Νίκος Διαμαντόπουλος ήταν ο μεγαλύτερος αδελφός των Διονυσάκη, Χρήστου και Θανάση Διαμαντόπουλου, οι οποίοι αποτέλεσαν τον κορμό της εαμικής οργάνωσης και πόλο συσπείρωσης γύρω της⁴⁰⁷. Απόφοιτος σχολαρχείου και οικογενειάρχης - ο γιος του θα έδινε εξετάσεις ή φοιτούσε ήδη στην Ιατρική Σχολή Αθηνών - γνώριζε πολύ καλά το πατριωτικό του καθήκον. Είχε λάβει μέρος ως έφεδρος ανθυπολοχαγός στη μικρασιατική εκστρατεία και είχε πολεμήσει ξανά, στο αλβανικό μέτωπο. Η πολιτική του πείρα, πλούσια κι αυτή. Είχε διατελέσει πρόεδρος της Κοινότητας και πρόεδρος του β' γεωργικού πιστωτικού συνεταιρισμού στο χωριό. Ο άρχοντας αυτός αρνήθηκε να μετάσχει στην οργάνωση λόγω ηλικίας και οικογενειακών υποχρεώσεων.

Στο Βούναργο εργάζονταν τρεις μαραγκοί και από ένας χαλκιάς, μπαλωματής και υποδηματοποιός· από αυτή την ομάδα βρέθηκε κοντά στο ΕΑΜ μονάχα ο

⁴⁰³ Κομπορόζος, *προφορική*.

⁴⁰⁴ Του ίδιου.

⁴⁰⁵ Κομπορόζος, Φαμέλου, Τρίμης, *προφορικές*.

⁴⁰⁶ Γρηγορόπουλος Σωκράτης, Γρηγορόπουλος Κώστας Ιω., Γρηγορόπουλος Δημήτρης Φ., Καραγιάννης, *προφορικές*.

⁴⁰⁷ Βλ., κεφ. 3, σ. 70-71.

«συμπαθών» Βαρουξής⁴⁰⁸. Ίδιες αντιδράσεις συναντούμε και σε άλλα πρόσωπα κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα. Στου Σαμπάναγα έζησαν στην κατοχή ένας δάσκαλος και μία δασκάλα (Πόπη Ζαφειροπούλου από το Πελόπιο)⁴⁰⁹. στου Σουλεϊμάναγα τρεις δάσκαλοι (Λεονταρίδου, Φλωρίκα, Κοντάνας), δύο μπαλωματίδες (Γιάννης Ράπτης, Διονύσης Κυριακόπουλος), ένας χαλικιάς και δύο χτίστες, ενώ υπήρχαν και τέσσερις-πέντε ιδιοκτήτες μικρομάγαζων⁴¹⁰. στου Μαλίκη ο δάσκαλος Αλέξανδρος Τσίρος⁴¹¹, στην Παύλιτσα η δασκάλα Φωτεινή Τσάκου⁴¹² και στη Μυρτιά, ο μπαλωματής Γιώργος Καραμπάσης, ο υποδηματοποιός Δημήτρης Μπιλάλης, αδελφός του Ανδρέα της ΕΠΟΝ, ο χαλικιάς του χωριού που δεν έχει διασωθεί το όνομά του και ο δάσκαλος Κώστας Δούνιας· οι ανωτέρω απείχαν από τις αντίστοιχες τοπικές επιτροπές ΕΑΜ· ο Μπιλάλης ήταν κιόλας αντίθετος⁴¹³.

Ακόμη και η παρουσία κομμουνιστών συχνά αδυνατούσε να μεταβάλει την αρνητική συλλογική στάση απέναντι στο απελευθερωτικό μέτωπο.

Στου Μπεςερέ, χωριό απομονωμένο, «ούτε γιατρός δεν πάταγε . . . με τ' άλογα και τα γαϊδούρια μόνο πηγαίνανε· όποιος αρρώσταινε, πέθαινε, δεν προλάβαινε να γλιτώσει»⁴¹⁴. Ο κομμουνιστής Χρήστος Ράλλης, «γενικός δερβέναγας εδώ»⁴¹⁵, υπήρξε ο υποκινητής στη συγκρότηση της οργάνωσης. Πάντως δεν πρέπει να είχε επηρεάσει τα μέλη της η μαχητική της ιδεολογία. Οι δύο αντάρτες από το ντόπιο δυναμικό, Οδυσσέας Γαλανόπουλος και Νίκος Ράλλης, αφού ανέβηκαν στο βουνό, «έκατσαν κανά μήνα κι έφυγαν, γιατί δεν τους άρεσε»⁴¹⁶. Μέσα στο χωριό, το ενδιαφέρον για συμμετοχή ήταν υποτυπώδες έως τη λήξη της κατοχής και το αντίστοιχο για ένταξη στο ΚΚΕ, ανύπαρκτο. Έτσι, το βασικό έργο της οργάνωσης ήταν να συγκεντρώνει χρήματα και προμήθειες και να υποχρεώνει τις γυναίκες να πλέκουν φανέλες για τους αντάρτες⁴¹⁷.

Σε ανάλογες δυσκολίες προσέκρουσε η λειτουργία της εαμικής οργάνωσης στου Μπέχρου: «Είχανε βάλει όλους τους αντίθετους στο δικαστήριο. Στις φρουρές πηγαίναμε όλοι [οι νεολαίοι Αντώνης, Θανάσης, Χαράλαμπος Πολυζωγόπουλος και

⁴⁰⁸ Φωτόπουλος Σπύρος Γεωρ., Μπέλιας Γιώργος Ανδ., Συρογιάννης, *προφορικές*.

⁴⁰⁹ Καπελιώτης, Γεωργόπουλος, *προφορικές*.

⁴¹⁰ Καπελιώτης, Σοφιανός, Φρεζιάδου, Κοτίνης, Αγγελόπουλος Γιώργος, Αποστολόπουλος Χρ., *προφορικές*.

⁴¹¹ Χωριανός, *προφορικές*.

⁴¹² Γιαννικόπουλος, *προφορική*.

⁴¹³ Αρβανιτάκης, *προφορική*.

⁴¹⁴ Κακοταρίτης Γιώργος, *προφορική μαρτυρία*.

⁴¹⁵ *Του ίδιου*.

⁴¹⁶ *Του ίδιου*.

⁴¹⁷ *Του ίδιου*.

Αριστείδης Φωτόπουλος] από φόβο. Όσοι δίνανε τρόφιμα, κάτω από φόβο τα δίνανε»⁴¹⁸. Η φράση, «ο κόσμος φοβότανε», αποτελεί σήμερα κοινό τόπο στα χωριά Κουμουθέκρα, Μπέχρου, Νίβιτσα-Φτελιά-Ράφτη, Κοσκινά.

Άραγε οι «επιστήμονες» προσχώρησαν μαζικά στο ΕΑΜ; Ο γιατρός Αλέξης Φωτόπουλος επέστρεψε από την Αμαλιάδα, όπου ήταν εγκατεστημένος προπολεμικά, στη γενέτειρά του, τον Αη Λια Πηνειών, όπου πέρασε όλη την κατοχική περίοδο· ο γιατρός Φωτάκης Παπαδόπουλος επισκεπτόταν τα Άγναντα από του Λουκά· ο Κώστας Παπαδόπουλος ήταν ο μοναδικός γιατρός που είχε ο Αη Γιώργης στη ζώνη Ορεινή Ηλεία· το ίδιο διάστημα έζησαν στη Μυρτιά τα αδέρφια Παπαγεωργίου, Θανάσης, Γιώργος και Κάκια, γιατροί κι αυτοί. Κοινό στοιχείο και πάλι, ότι απέφυγαν την ένταξη· και βέβαια η έρευνα δεν εξαντλείται σ' αυτούς.

Το φάσμα του μη εαμικού κόσμου απολήγει στους αμείλικτους εχθρούς του ΕΑΜ. [Για τη Γκραίκα Ολυμπίας] «Ένας παπάς στο χωριό, αλεπού, εκλέχτορας, μου ζητάει διορισμό για το παιδί του να μου πουλήσει την ψήφο του εκλέχτορα. Αηδία. Τον έλουσα. Ο ίδιος προ μηνών που στεφανώναμε στο χωριό ένα ζευγάρι που το χώριζε η κακία και η ραδιουργία του, μου είπε, τελώνοντας το μυστήριο με τα ιερά του άμφια και το εβγγέλιο στο χέρι: «τι καλό γαμήσι θάχει τούτη τώρα που είναι έγκυος . . .». Αυτός ο παπάς φοβάται τον κομμουνισμό μην του χαλάσει την οικογένεια. Έτσι λέει. Κι ας διαλύει αυτός, ας σκοτώνει, ας κυλάει στο βούρκο την κόρη, την οικογένεια στη σφαγή. Μια βδέλλα του χωριού, ο Κωστάρας, το ίδιο. Ευχάριστα θα τους έσβινα να γλιτώσει το χωριό»⁴¹⁹.

Συνοψίζουμε: Στα αίτια της ατομικής συμπεριφοράς ή της συλλογικής πράξης την περίοδο και στο πλαίσιο που μας ενδιαφέρει, εκτός από τα στιγμιαία κίνητρα ανακαλύπτουμε και πάγιες αξίες, οι οποίες είχαν την τάση να επιβεβαιώνονται μόλις απομακρυνόταν η συγκυρία. Όποτε ο προγραμματισμός εδραζόταν σε πάγιες αξίες, είχε σοβαρές πιθανότητες ευόδωσης, αλλά τότε ακυρωνόταν ως ρηξικέλευθη πράξη. Αντιστρόφως, μόνο η υπέρβαση των πάγιων αξιών έδινε νόημα στην εαμική θέσμιση, αλλά τότε η σύγκρουση με το κοινό αίσθημα ήταν αναπόφευκτη. Οι Εαμίτες στην ειλικρινή πρόθεσή τους να αλλάξουν τον κόσμο, δεν φαίνεται να προβληματίστηκαν πάνω σ' αυτές τις αντιφάσεις.

⁴¹⁸ Πολυζωγόπουλος, *προφορική*.

⁴¹⁹ Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*, 21 Απριλίου 1944.

Κεφάλαιο 7

Η νομιμοποίηση της λαϊκής ηγεμονίας

α. Η στρατηγική για την επιβίωση στην επικράτεια του ΕΑΜ

Η επιρροή του ΕΑΜ στις πόλεις και την ύπαιθρο οφείλεται κατά μείζονα λόγο στην επέμβαση των οργανώσεων και δικτύων του για τη διατήρηση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού όσο το δυνατόν πιο κοντά στα προπολεμικά ύψη, για τη διάσωση της αγροτικής παραγωγής και την ανακατανομή του αγροτικού προϊόντος. Η εν λόγω στρατηγική επιλογή συνδέθηκε από την αρχή με την ευόδωση του ηγεμονικού προτάγματος του ΕΑΜ. Στο σημείο αυτό θα μας απασχολήσουν οι μηχανισμοί, με τους οποίους επιδιώχθηκε αυτό το αποτέλεσμα.

Ο αγώνας για την επιβίωση άρχισε με τα συλλαλητήρια του 1941 στις πόλεις και τα ημιαστικά κέντρα και συνεχίστηκε τον χειμώνα 1941-1942 με τη διοργάνωση λαϊκών συσσιτίων· σε αμφότερες τις μορφές δράσης η παρουσία των καθοδηγητικών μηχανισμών του ΕΑΜ και ακόμη περισσότερο του ΚΚΕ ήταν διακριτική για να προβάλλεται ο αυθόρμητος λαϊκός τους χαρακτήρας. Αντιθέτως, στο κύμα διάρρηξης αποθηκών επιταγμένων τροφίμων, που άρχισε το φθινόπωρο 1942 και κορυφώθηκε τον Μάιο-Ιούνιο 1943, η ένοπλη προστασία των επιχειρήσεων, ιδιαιτέρως στο τελευταίο στάδιο, υπενθύμιζε ότι τέτοιες ενέργειες υποκινούνταν, υποβοηθούνταν και συντονίζονταν από ένα συμπαγές καθοδηγητικό κέντρο.

Στο πραγματολογικό υλικό περιέχονται χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτών των μορφών δράσης.

Τον Σεπτέμβριο-Οκτώβριο 1942 στα Δουναίικα, χωριανοί, σε συνεννόηση με την τοπική επιτροπή ΕΑΜ, διέρρηξε την αποθήκη σταφίδας που την είχαν σφραγίσει οι Ιταλοί και πήραν τον καρπό. Το ίδιο συνέβη στις αρχές Ιουνίου 1943, με τις αποθήκες τροφίμων στα Σαβάλια, στο Στρέφι, το Αλποχώρι, τον Πλάτανο και το Πελόπιο. Υπό την καθοδήγηση της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ Μάτεσι, το φθινόπωρο 1943, χωριανοί κατέλαβαν το κτήμα του Ευταξόπουλου, το μοίρασαν σε κλήρους και πολλοί έσπειραν. Στην Ολυμπία, όπου δεν δόθηκαν πολλές μάχες με τις δυνάμεις κατοχής, η δουλειά με τα τρόφιμα προχώρησε πολύ. Τον Μάιο, η εαμική οργάνωση στις Ράχες διέρρηξε την αποθήκη σταφίδας και μοίρασε το προϊόν στους χωριανούς· το ίδιο και στο Ανεμοχώρι, τη Γκραίικα και τα Μακρίσια⁴²⁰. Τον Ιούνιο, η οργάνωση

⁴²⁰ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198.

στου Ζάχα μοίρασε το επιταγμένο λάδι και σιτάρι στους χωρικούς της περιοχής, στη Βολάντζα διέρρηξε την αποθήκη τροφίμων και στη Βρίνα σήκωσε όλη τη σταφίδα⁴²¹, υπό την προστασία ενόπλων του ΕΛΑΣ⁴²².

Μεταφερόμαστε στη ζώνη Κάμπος-Πηνεία. Το Τραγανό, το πρώτο ελεύθερο χωριό από την Ανδραβίδα προς τα υψώματα όπου κινούνταν αντάρτικες ομάδες από την άνοιξη 1943, εξελίχθηκε σε επαρχιακό κέντρο του ΕΑΜ και βάση ανεφοδιασμού του ΕΛΑΣ. Προηγουμένως, η τοπική επιτροπή που είχε συσταθεί με πρωτοβουλία καθοδηγητή από τη Γαστούνη, χρειάστηκε μία καίριας σημασίας έμπνευση για να αναπτυχθεί και να ριζώσει⁴²³: πρόκειται για την επιτυχή διοργάνωση, από τον Φεβρουάριο 1942, μαθητικών συσσιτίων στο σχολείο⁴²⁴.

Η χρονική επιλογή αποδείχθηκε καίρια, καθώς τον ίδιο μήνα εγκαταστάθηκε στο χωριό σταθμός Χωροφυλακής, ένδειξη ότι οι κατοχικές αρχές το προόριζαν ως πεδίο δικού τους ελέγχου. Η μάχη επιρροής διήρκεσε αρκετά. Στις αρχές της άνοιξης 1943 και υπό την πίεση του ευρύτερου εαμικού δικτύου, ο σταθμός Χωροφυλακής συμπτύχθηκε με τον σταθμό της Ανδραβίδας⁴²⁵. Την ίδια περίοδο, αντι-εαμικά κέντρα της Ζακύνθου προωθούσαν αξιωματικούς στην περιοχή Τραγανού-Όλγας, για να στήσουν οργανώσεις⁴²⁶, ένδειξη ότι διέθεταν κι εκείνοι αξιόλογη πολιτική βάση. Μετά την ευνοϊκή για το ΕΑΜ επίλυση των ενδο-αντιστασιακών συγκρούσεων σε πανηλειακή και πελοποννησιακή κλίμακα, το χωριό περιήλθε αδιαμφισβήτητα στον έλεγχο της οργάνωσης και είναι ενδεικτικό ότι τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, τμήμα του ΕΛΑΣ υπό τον καπετάν-Πλαπούτα έφερε από τη Βάρδα 4-5 νέους που κατηγορούνταν για ασέλγεια και τους κακοποίησε μέσα στο σχολείο⁴²⁷.

Μετά από όλα αυτά, το Τραγανό έγινε γερμανικός στόχος. Στις 20-12-1943 εισέβαλε γερμανικό τμήμα στο χωριό και έκανε ανακρίσεις σχετικά με τις κινήσεις των ανταρτών και ύστερα αποχώρησε ειρηνικά⁴²⁸. Επειδή οι δυνάμεις κατοχής δεν διέθεταν αριθμητική επάρκεια ώστε να εγκαθιστούν στρατιωτικές μονάδες εκεί όπου αναπτύσσονταν εαμικοί θύλακες, τις περισσότερες φορές τέτοιες επεμβάσεις έμεναν χωρίς συνέχεια. Άλλωστε ο οργανωτικός μηχανισμός του ΕΑΜ είχε την ευελιξία να

⁴²¹ Δρακόπουλος, *προφορική*.

⁴²² Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198.

⁴²³ Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 207.

⁴²⁴ Στο ίδιο, σ. 183-186.

⁴²⁵ Στο ίδιο, σ. 198-201.

⁴²⁶ Στο ίδιο, σ. 219-220.

⁴²⁷ Στο ίδιο, σ. 231.

⁴²⁸ Στο ίδιο, σ. 201-202.

αποσύρει τα πολιτικά στελέχη του από τα σημεία άμεσου κινδύνου ή να μεταφέρει δυνάμεις κρούσης για αιφνιδιαστικά χτυπήματα κατά του εχθρού. Έτσι κι εδώ· το επόμενο διάστημα ο εαμικός έλεγχος ανασυστάθηκε στο Τραγανό και ελάχιστα επεισόδια συνέβησαν που θα μπορούσαν να τον αμφισβητήσουν. Στις 26-4-1944, στη βρύση, στη διασταύρωση στο κέντρο του χωριού, άνδρες της τοπικής μαχητικής οργάνωσης ή κατ' άλλη εκδοχή, αντάρτες της ομάδας του Γιάννη Καραθανάση (καπετάν-Ανδρούτσου) από το Βαρθολομιά επιτέθηκαν σε τρεις γερμανούς στρατιώτες που είχαν φτάσει στο χωριό με ποδήλατα, σκότωσαν τους δύο και τραυμάτισαν τον τρίτο⁴²⁹. Το περίεργο είναι ότι οι κατακτητές δεν προέβησαν σε αντίποινα. Στις 10-8-1944, ο ΕΛΑΣ χτύπησε γερμανικό τμήμα στο χωριό. Στη μάχη σκοτώθηκε ένας αντάρτης⁴³⁰.

Τον χειμώνα 1942-1943, τα μέλη της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ Βάλακας-Κομποθέκρας «είχανε φτιάσει παιδικά συσσίτια και πηγαίνανε τα παιδιά στο σχολείο και τρώγανε»⁴³¹. Το έργο συντελέστηκε με συμμετοχή χωριανών και των δύο φύλων. Ο θεσμός λειτούργησε εκ νέου τον χειμώνα 1943-1944, καθώς επιβεβαιώνεται από την πληροφορία ότι οι χωριανοί αγόραζαν τα τρόφιμα με λίρες που τους έδιναν οι αντάρτες του ΕΛΑΣ από τη συμμαχική βοήθεια⁴³². νωρίτερα από τις αρχές του καλοκαιριού 1943 τέτοια βοήθεια δεν υπήρχε. Υπενθυμίζουμε ότι η λειτουργία των μαθητικών συσσιτίων, παντού όπου συστάθηκαν, ουδέποτε συνέπεσε με την εποχή βαριάς γεωργικής απασχόλησης, καλοκαίρι και Σεπτέμβριο.

Από τις προφορικές μαρτυρίες προκύπτει ότι το έργο του ΕΑΜ κρινόταν στο σύνολό του από τις εντυπώσεις που άφηνε στην τοπική κοινότητα μία κορυφαία πρωτοβουλία της. Στο θετικό κλίμα που διαμορφωνόταν, εναπέθετε τις ελπίδες της η τοπική επιτροπή για τη διεύρυνση της επιρροής της. Και όμως, δεν τεκμαίρεται πουθενά ότι ο κινητήριος ρόλος των κομμουνιστών στα συλλαλητήρια για την επιστροφή των κρυμμένων τροφίμων που προορίζονταν για τη μαύρη αγορά ή οι πρωτοβουλίες των τοπικών επιτροπών ΕΑΜ στη διοργάνωση λαϊκών συσσιτίων ή η συμβολή των μαχητικών ομάδων και των αντάρτικων τμημάτων στη διάρρηξη των αποθηκών τροφίμων, ότι όλα αυτά επέφεραν την επίτευξη του στόχου· μερική

⁴²⁹ Τσουραπάς, Καπελιώτης, *προφορικές / Μαραζιώτης, Τραγανό*, σ. 221-222.

⁴³⁰ Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 80.

⁴³¹ Χαραλαμπίδης, *προφορική*.

⁴³² *Του ίδιου*.

εξαίρεση αποτέλεσε το Τραγανό, όπου το ΕΑΜ είχε γερά θεμέλια και λειτουργούσε ειδική επιτροπή για τη διανομή τροφίμων⁴³³.

Από την άνοιξη του 1943, οπότε εμφανίστηκαν οι πρώτοι ένοπλοι στα βουνά, το ζήτημα ξανατέθηκε, καθώς έγινε αισθητή η θεμελιώδης συνθήκη του αντάρτικου: ο αντάρτης πολεμάει και δεν παράγει. Οι όροι διεξαγωγής του αντάρτικου πολέμου, που υποχρεώνουν τον αντάρτη να κινείται συνεχώς αλλάζοντας τόπο, να στήνει προσωρινό καταυλισμό οπουδήποτε, να μεταβάλλει τα σχέδιά του και γενικά να εξαντλεί τη δραστηριότητά του στην πολεμική του τακτική, αποκλείουν εξ ορισμού τη σύσταση μιας παραγωγικής βάσης από τον ίδιο και για τον ίδιο. Αφού λοιπόν αδυνατεί να παράγει την τροφή και τα υπόλοιπα ζωτικά του είδη, είναι υποχρεωμένος να τα προμηθεύεται.

Πρέπει να ξεκαθαριστεί ότι η συζήτηση δεν αφορά στις σκιώδεις οργανώσεις. Στην Πλατανίτσα βρέθηκε ο 2/1/12 λόχος του ΕΛΑΣ μετά τη μάχη του Ομπλού (3-12-1943) και έμεινε τρεις μέρες κάπου εκεί, στο γειτονικό δάσος. Στο διάστημα αυτό οι αντάρτες έφαγαν ένα μουλάρι, γιατί δεν είχαν τίποτε άλλο⁴³⁴. Οι κτηνοτρόφοι είχαν κατεβεί στα χειμαδιά. Αναφερόμαστε στις υπόλοιπες οργανώσεις, σταθερό μέλημα των οποίων ήταν το συνταίριασμα των πολιτικών τους επιδιώξεων με την ικανοποίηση του αισθήματος δικαίου των χωρικών. Στην «ελεύθερη» επικράτεια τέθηκε το ζήτημα της εαμικής δικαιοσύνης με αποφασιστικό τρόπο, μόλις ιδρύθηκε ο θεσμός της ΕτΑ για τον ανεφοδιασμό των τμημάτων του ΕΛΑΣ.

Στη Ροδιά, τρόφιμα δίνουν πολλοί για τον ΕΛΑΣ, αλλά οι περισσότεροι καταναγκαστικά, όπως ο «προύχοντας» Δημήτρης Κυριακόπουλος (Βοντσής)⁴³⁵. Στα Καβάσιλα, ο έμπορος Γιάννης Γιαννικόπουλος (Γκουντής) τροφοδοτεί τα αντάρτικα τμήματα, υπό την απειλή ότι σε διαφορετική περίπτωση θα χάσει τη ζωή του⁴³⁶. Στου Σαμπάναγα, όπου υπάρχει ισχυρή πολιτική οργάνωση, ο γαιοκτήμονας Χρήστος Αναγνωστόπουλος παρέχει τρόφιμα στους αντάρτες με αντάλλαγμα την προστασία της περιουσίας του⁴³⁷. Στη Λινίσταινα, ο πολιτικός υπεύθυνος Γρηγόρης Δεληγιώργης, «δίκαιος άνθρωπος, που έπαιζε ρόλο καταπραϊντικό», έπεισε τους διστακτικούς χωριανούς, σε μία από τις επισκέψεις τμήματος του ΕΛΑΣ στο χωριό, να δώσουν κοτόπουλα στους αντάρτες.

⁴³³ Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 226-227.

⁴³⁴ Τσουμπρής, *Αναμνήσεις*, σ. 32.

⁴³⁵ Τσούλος, Μπεκρής, Πολυζωγόπουλος, Διονυσόπουλος, *προφορικές*.

⁴³⁶ Μιντζόπουλος, *προφορική*.

⁴³⁷ Καπελιώτης, *προφορική*.

Για τη συμβολή των κοινοτήτων στη δράση του αντάρτικου στρατού, που εκτός από την παροχή τροφίμων επεκτεινόταν και στην προσφορά ορισμένων υπηρεσιών, διαθέτουμε μία μαρτυρία για την Κουμουθέκρα, αρκετά εύγλωττη ώστε να μη χρειάζεται σχολιασμό: «Είχαμε στείλει καθοδηγητές να οργανώσουν τον κόσμο. Εν πάση περιπτώσει, δεν πετύχαμε σοβαρά πράγματα. Ο κόσμος φοβότανε. Βάζανε τα άλογά τους, για να μεταφέρουν μερικά πράγματα που τους λέγαμε εμείς, αλλά τίποτε περισσότερο»⁴³⁸. Ανάλογη εντύπωση δίνεται και για το Μάζι της ζώνης Κάμπος-Πηνεία, όπου η λαϊκή απροθυμία για συμμετοχή στην τοπική επιτροπή αποτυπώνεται στην ακόλουθη δήλωση: «Αυτοί κανονίζανε εδώ πέρα ποιοι φυλάγανε σκοπιές κι ερχόντανε το βράδυ και ελέγχανε ποιοι φυλάζανε· κι άμα δεν φύλαγες, σε παίρνανε απάνω και σε σκοτώνανε. Αυτά ήτανε τότε τα συστήματα. Άσε, μην το συζητάς»⁴³⁹. Προφανώς δεν συνέβαινε έτσι, αλλά εκείνο που αξίζει προσοχής, είναι ότι οι πολιτικοί υπεύθυνοι καταγγέλλονται για καταχρηστική άσκηση εξουσίας.

Για την κατανόηση της περιόδου καταφεύγουμε στις προφορικές μαρτυρίες, προσβλέποντας σε μια αναπαράσταση του συλλογικού συναισθήματος στο εσωτερικό της αγροτικής κοινότητας, όσο είναι δυνατό κάτι τέτοιο. Το γεγονός ότι η αντίληψη του «ο κόσμος φοβότανε», εκφράζεται από πληροφορητές και συγγραφείς που δεν ανήκουν στην εαμική παράταξη, συνιστά λόγο αμφισβήτησης της εγκυρότητάς της;

β. Θεσμοί και μηχανισμοί της εαμικής δικαιοσύνης

Το ΕΑΜ δημιούργησε δύο δικαστήρια: το λαϊκό και το ανταρτοδικείο.

Το λαϊκό δικαστήριο εκδίκασε διαφορές μεταξύ χωριανών, για πράξεις που συντελούνταν μέσα στο χωριό: καταπάτηση χωραφιών, παράνομη χρήση χώρων, καθυστέρηση στην αποπληρωμή δανείων κ.α. Οι επικεφαλής των οργανώσεων στελέχωναν το όργανο με πρόσωπα κύρους, «νοικοκυραίους» μη ενταγμένους στο ΕΑΜ, με διπλό σκοπό: αφενός μεν για να ενδύεται η διαδικασία το κύρος των ανθρώπων αυτών, αφετέρου δε για να τους δίνεται η δυνατότητα μέσω της συμμετοχής να εκτιμήσουν από πρώτο χέρι τη νομιμότητα των εαμικών μηχανισμών και να «παρασυρθούν» στην οργάνωση. Βεβαίως η τελευταία έλεγε το όργανο, άλλοτε διακριτικά και άλλοτε πιο στενά με την ανάθεση σε κάποιο στέλεχός της καθήκοντα δικαστή, σπάνια όμως προέδρου ή λαϊκού επιτρόπου (εισαγγελέα), διότι πρωτίστως την ενδιέφερε να διατηρείται η πρωτοκαθεδρία των νοικοκυραίων.

⁴³⁸ Γεωργόπουλος, *προφορική*.

⁴³⁹ Σταθόπουλος, *προφορική*.

Οι υποθέσεις εκδικάζονταν ανοιχτά, μπροστά στο κοινό του χωριού, χωρίς τη μεσολάβηση εξωδικαστικών παραγόντων, όπως παλαιότερα του κομματάρχη στην αίθουσα του ειρηνοδικείου της πλησιέστερης πόλης. Πρωταρχική μέριμνα των δικαστών ήταν ο συμβιβασμός μεταξύ των διαδίκων με προφανή σκοπό να ενισχύεται η ομόνοια στο εσωτερικό της κοινότητας και ο σεβασμός προς τον θεσμό της λαϊκής δικαιοσύνης.

Είναι αλήθεια ότι ο νέος τρόπος εκδίκασης των υποθέσεων έδωσε άλλο αέρα νομιμότητας στη διαδικασία. Συγχρόνως, αυτή ακριβώς η απουσία μιας ισχυρής εξουσίας, όπως ήταν άλλοτε η επίσημη κρατική εξουσία την οποία έβλεπαν με δέος οι υπήκοοι να στέκεται υπεράνω του θεσμού της δικαιοσύνης, ενθάρρυνε τους κατηγορούμενους να αντιμετωπίζουν τη λαϊκή δικαιοσύνη με χαλαρότητα. Υπήρξαν περιπτώσεις εμφανούς αδιαφορίας του κατηγορούμενου για τις συνέπειες της στάσης του στο δικαστήριο και άλλες, κατά τις οποίες επιζήτησε συμβιβασμό απευθείας με τον πρόεδρο, σε προσωπικό επίπεδο. Στην τάση απαξίωσης του θεσμού συνέβαλλαν αρκετές φορές και οι δικαστές. Πολλές φορές ο στόμφορ και η φρασεολογία του «εισαγγελέα», αταίριαστα με την προσωπικότητά του, έδιναν τόνο φαιδρότητας στη διαδικασία και προκαλούσαν θυμηδία στο ακροατήριο⁴⁴⁰.

Εντελώς διαφορετικό κλίμα επικρατούσε στο ανταρτοδικείο, το οποίο εκδίκαζε ποινικές υποθέσεις έως και πράξεις εσχάτης προδοσίας με κατηγορούμενους αντάρτες αλλά και ιδιώτες. Συνήθως η διαδικασία λάμβανε χώρα «απάνω», όπως λένε οι πληροφορητές, δηλαδή στους αντάρτικους καταυλισμούς, μακριά από τα χωριά. Στην περίπτωση, λ.χ., του αντάρτη Αλέξανδρου Βόσσου από το Κορακοχώρι, ο οποίος εκτελέστηκε με απόφαση ανταρτοδικείου, επειδή «πείραξε κοπέλα»⁴⁴¹, κανένας από τους κατοίκους ή τα μέλη της οργάνωσης δεν ήταν παρών στη σχετική διαδικασία.

Άλλοτε όμως οι οργανώσεις μετείχαν με καθοριστικό τρόπο στη διαδικασία. Με υπόδειξη της τοπικής επιτροπής στο Στροβίτσι, οι αντάρτες εκτέλεσαν τους Στάθη και Κώστα Κρέσπη, πατέρα και γιο, επειδή ο τελευταίος κρίθηκε ένοχος προδοσίας, την οποία λέγεται ότι είχε ομολογήσει προηγουμένως του αρνήθηκαν να ενταχθεί στον ΕΛΑΣ, ως έμπρακτη αναγνώριση του «λάθους» του. Εάν για τις δύο εκτελέσεις υπήρχε η σχετική επιχειρηματολογία, αντιθέτως κανένας δεν κατάλαβε

⁴⁴⁰ Η ατμόσφαιρα αναβιώνει σήμερα στις προφορικές μαρτυρίες.

⁴⁴¹ Μάλλιος, Παπαγεωργίου, *προφορικές*.

γιατί το ανταρτοδικείο εξολόθρευσε την οικογένεια, στέλνοντας στον θάνατο άλλα δύο μικρά παιδιά της⁴⁴².

Πάντως δεν ήταν απαράβατος κανόνας να εκδικάζονται οι υποθέσεις του ανταρτοδικείου στους καταυλισμούς των ανταρτών. Το 1944 δικάστηκαν μέσα στη Ροδιά από αντάρτες δικαστές με πρόεδρο τον καπετάν-Μανούσο, οι εντόπιοι Αλέκος Χιόνης ως ταγματасφαλίτης και Δήμος Μπακάλης με την κατηγορία της κλοπής. Μάρτυρες κατά του Μπακάλη, ο Ελασίτης Πάνος Διονυσόπουλος από το Κούλουγλι και ο ιερέας Θανάσης Σταϊκόπουλος από του Μπέχρου. Οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν⁴⁴³. Ομοίως, στο Βούναργο, αρχές 1944, το ανταρτοδικείο καταδίκασε σε θάνατο δύο αγροφύλακες, μη εντόπιους (ο ένας ήταν από τη Μυρτιά), για συνεργασία με τις γερμανικές αρχές. Οι καταδικασθέντες εκτελέστηκαν στο νεκροταφείο του χωριού⁴⁴⁴.

γ. Ο μηχανισμός ηγεμόνευσης του ΚΚΕ

Η συμμετοχή των πολιτικών οργανώσεων στην παραπομπή υποθέσεων στην κρίση των ανταρτοδικείων υπαγόταν σε διαδικασία προκαθορισμένη από τα ανώτερα όργανα του κινήματος, ωστόσο το ζήτημα της νομιμότητας της εαμικής δικαιοσύνης το χρεωνόταν η τοπική ηγεσία.

«Η οργάνωση εδώ [Ρόμεσι] προσέφερε πάρα πολλά, κυρίως σε εφόδια και σε πληροφορίες. Όμως εδώ έγιναν κάτι παρατράγουδα. Μιλάμε τώρα, για Μάιο-Ιούνιο του 1944. Ως γνωστόν, τότε, το ΚΚΕ κατέλωσε το ΕΑΜ και θέλησε να δείξει ότι μόνο το ΚΚΕ ήταν εκείνο το οποίο πρωτοστάτησε κλπ. Η αλήθεια είναι ότι υπήρχε κάθε καρυδιάς καρύδι μέσα στο ΕΑΜ»⁴⁴⁵.

Μέσα στις οργανώσεις του ΕΑΜ κάθε επιπέδου καθώς και στις μονάδες του ΕΛΑΣ το ΚΚΕ είχε δικούς του πυρήνες, τις «φράζιες», που συνεδρίαζαν ξεχωριστά και σε απόλυτη μυστικότητα, ενώ παράλληλα τα μέλη τους μετείχαν και στα εαμικά όργανα. Ο θεσμός ανάγεται σε απόφαση του 5^{ου} συνεδρίου του κόμματος, Μάρτιος 1934, η οποία έλεγε τα εξής:

«Οι κομμουνιστικές ομάδες στις επαναστατικές μαζικές εξωκομματικές οργανώσεις εξασφαλίζουν την εφαρμογή της κομματικής γραμμής, αναπτύσσοντας μια απεριόριστη μπολσεβίκικη πρωτοβουλία, αναπτύσσουν φαρδύ εξωκομματικό

⁴⁴² Τρίμης, *προφορική*.

⁴⁴³ Τσούλος, Μπεκλής, Πολυζωγόπουλος, Διονυσόπουλος, *προφορικές*.

⁴⁴⁴ Βέρροιος, *προφορική*.

⁴⁴⁵ Μαρινέρος, *προφορική*.

αχτίφ⁴⁴⁶, δεν εκθέτουν με επιπολαιότητες «επαναστατικές» τη νόμιμη εμφάνισή τους, παλεύουν μέχρι τέλους για τη «νομιμότητά» τους και [για] τις πιο ελάχιστες δυνατότητες νόμιμης δουλειάς και τις προετοιμάζουν ολόπλευρα για τη συνέχιση της επαναστατικής τους δουλειάς [ακόμη] και όταν απαγορευθούν, «διαλυθούν» δικαστικά, [ή] ριχτούν στην πιο άγρια παρανομία»⁴⁴⁷.

Μέσω των συνωμοτικών του μηχανισμών, το ΚΚΕ έλεγχε τις εξελίξεις στους «μαζικούς» φορείς όπου δραστηριοποιούνταν τα στελέχη του. Κατά τον εθνικό-απελευθερωτικό αγώνα, οπότε όλη η πολιτική δραστηριότητα συμπυκνώθηκε στη μεγάλη εαμική παράταξη και στο ένοπλο σκέλος της, κρίθηκε σκόπιμο να συσταθούν κι εκεί φράξιες. Βέβαια, όσο υψηλό βαθμό μυστικότητας κι αν επετύγχαναν οι φράξιες, στο τέλος γίνονταν αντιληπτές από τους άλλους Εαμίτες και τότε ανοίγονταν δύο δυνατότητες.

α) της αποδοχής: «Είναι πολύ πιθανόν ότι [στο Κατάκωλο] ήταν πολύ περισσότεροι οι οργανωμένοι και δεν το ήξερα και δεν το ξέρω ακόμα και σήμερα. Και μήπως θα μούχανε εμπιστοσύνη εμένα; Αυτός [ο σιδηροδρομικός Γιάννης Αγγελόπουλος, τοπικός καθοδηγητής] ήτανε παλιός κομμουνιστής κι εμένα με ήξερε της Σχολής Ικάρων, βουτυρόπαιδο, από οικογένεια δεξιά· ο μπάρμπα μου ήτανε του Λαϊκού Κόμματος, αμέτοχος βέβαια, αλλά δεξιός, βαμμένος»⁴⁴⁸.

β) της αποδοκιμασίας: «Ζάχα. Συνεδρίαση τομέα. Ω πόσο κακό κάνει στον αγώνα, στο κίνημα, στην Ιδέα αυτός ο Γ. Ματράγκας της Ζάχας. Αλλοπρόσαλλος, εγωιστής, σχιζοφρενής, τερατολόγος και δειλός. Βλάπτει πολύ. Τίποτε το ζουμερό και ωφέλιμο για τον αγώνα δεν βγάζει η συνεδρίαση. Συλλήψεις. Μόνον συλλήψεις. Περιμένουν, λέει, τα παιδιά της Ζάχας με αδημονία πότε θα πάνε να συλλάβουν Ανδριτσάνους. Γιατί; Φαντασιώσεις, τερατολογίες. Σκονισμένα μυαλά. Ο Λένιν αυτούς θα τους κρέμαγε σίγουρα. Ζάχα-Φανάρι-Ανδρίτσαίνα. Συλλήψεις. Με την επιμονή του Ματράγκα και το κόμμα της Ζάχας. Κόμμα! Κομματικοί. Πιστεύουν, θέλουν, φλέγονται, πονούν για την Ιδέα. Μα τη βλάπτουν. Είναι ανεργάτιστοι, ακατάρτιστοι. Πέρνουν αποφάσεις το δευτερόλεπτο, χωρίς [αδιευκρίνιστη λέξη] χωρίς σκοπό. Έγιναν οι συλλήψεις. Πάει κι αυτό»⁴⁴⁹.

Σε πρακτικό επίπεδο, η λειτουργία μιας κλειστής εξουσίας είχε αποτέλεσμα:

⁴⁴⁶ Αχτίφ = σύσκεψη στελεχών (σ.τ.σ.).

⁴⁴⁷ ΚΚΕ, 5^ο Συνέδριο, «Τα οργανωτικά», ΚΚΕ, *Επίσημα*, τομ. 4, ιδ. σ. 61.

⁴⁴⁸ Οικονομάκος, *προφορική*.

⁴⁴⁹ Α.Τ., Τσέλαλης, *ημερολόγιο*.

α) την απομάκρυνση μελών από την οργάνωση: στο Καστράκι, «πολιτικός υπεύθυνος ΕΑΜ ήταν ο δάσκαλος Μπελέρης· στην ΕΠΟΝ μπήκαν οι δύο κόρες και ο γιος του· ήσαν κι άλλα παιδιά, αλλά φύγανε»⁴⁵⁰.

β) τη νομιμοποίηση της εμπειρίας στον χώρο: στο Αγραπιδochóri, «τα αδέρφια οι Παπαδοπουλαίοι, ο Κώστας, ο Γιώργος και ο Αντρέας, που ήταν και γραμματέας της Κοινότητας, μπήκαν στο ΕΑΜ αλλά διέπραξαν εγκλήματα» και για να αποφύγουν ενδεχόμενη τιμωρία πέρασαν στα ΤΑ, από όπου «αποφάσιζαν ποιον θα διώξουν, ποιον θα σκοτώσουν, ποιον θα ληστέψουν και ποιον θα αποφυλακίσουν»⁴⁵¹.

Γενικότερα, ήταν ανέφικτο να παραμείνει κρυφός έως το τέλος ο κομματικός μηχανισμός ελέγχου του ΕΑΜ. Ορισμένα στελέχη από μη κομμουνιστικές παρατάξεις του παλαιού κοινοβουλευτικού φάσματος, που εντάχθηκαν στις εαμικές οργανώσεις από τα τέλη του 1942 ή στις αρχές του 1943, διέκριναν στη λειτουργία των κομμουνιστικών πυρήνων μεθόδευση από την πλευρά του ΚΚΕ να υφαρπάξει την εξουσία στο ΕΑΜ και κατ' επέκταση τη μεταπολεμική εξουσία στη χώρα. Κατά τον ίδιο τρόπο, στα πρόσωπα των διαφωτιστών, των στρατολόγων, ακόμη και των υπεύθυνων της επιμελητείας ή των διοργανωτών πολιτιστικών εκδηλώσεων στο πλαίσιο της τοπικής οργάνωσης, αναγνώρισαν αυριανούς δικτατορίσκους. Σε τέτοιου είδους διαπιστώσεις βασιζόταν συνήθως το άλλοθι της ιδιώτευσης ή της ένταξης στο στρατόπεδο της κατοχικής συνεργασίας.

δ. Προαναγγέλλοντας τον χαρακτήρα της μεταπολεμικής εξουσίας

Το πιο πρόσφορο μέσο για την επίτευξη της λαϊκής ηγεμονίας θεωρήθηκε η εξάπλωση του ΕΑΜ σε όσο το δυνατόν περισσότερους τομείς της καθημερινής δραστηριότητας. Εκεί ακριβώς απέβλεπαν οι προτροπές της ηγεσίας στα μέλη και ιδιαίτερα στους νέους, να ιδρύουν σωματεία και συλλόγους, να ανοίγουν λέσχες, να στήνουν θέατρα και να διοργανώνουν διαλέξεις. Τα μέλη συνήθως αντιλαμβάνονταν τη σκοπιμότητα της πράξης και έκαναν ό,τι περνούσε από το χέρι τους για να ανταποκριθούν στο καθήκον τους.

Παράδειγμα: Από στελέχη της ΕΠΟΝ Αμαλιάδας ιδρύθηκε στις 2 Απριλίου 1944 σύλλογος φοιτητών και αποφοίτων γυμνασίου για την εξασφάλιση των μέσων που ικανοποιούσαν τις επιδιώξεις των μελών του. Ο σύλλογος έθεσε στόχο να

⁴⁵⁰ Κουτσούκος, Βελής, *προφορικές*.

⁴⁵¹ Χαραλαμπίδης Δημ. από του Δελήμπαλη, *προφορική*.

διοργανώνει διαλέξεις και εκδρομές, να δημοσιεύει κείμενα και να διατηρεί ακόμη και λέσχη, εάν του το επέτρεπαν τα οικονομικά του⁴⁵².

Στην απολογιστική έκθεση του Συμβουλίου Περιοχής ΕΠΟΝ Ηλείας, τον Μάρτιο 1944, σχετικά με το πρώτο έτος δράσης της οργάνωσης νεολαίας, αναφέρεται για τον Νοέμβριο 1943 ότι οι εργάτες γης προέβαιναν σε παραστάσεις προς τις αρχές για να πετύχουν την ίδρυση σωματείων τους. Προτού καλά-καλά στεγνώσει η μελάνη, εξαγγέλθηκε η πρώτη επιτυχία στον τομέα αυτό, αλλά από την πλευρά του αντιπάλου! Στις 25-3-1944 συστάθηκε «Εθνικός σύλλογος εργατών γης του χωρίου Καρδαμά», σκοπός του οποίου προσδιορίστηκε «η δια παντός νομίμου μέσου προβλεπόμενη θρησκευτική, Εθνική, ηθική και οικονομική ύψωσις του Συλλόγου και η δια διαφόρων διαλέξεων, παρωτρύνσεων και ηθικών μαθημάτων, και εν γένει δια διαφόρων άλλων χρησίμων μέσων ή και των μελών του Συλλόγου από πάσης αντιθρησκευτικής, Κομμουνιστικής ή άλλης κινήσεως αποσκοπούσης εις την παραπλάνησιν των μελών του Συλλόγου, και εν γένει η μόρφωσις εργατικής Συνειδήσεως σκοπόν έχουσης την τε Εθνικήν και την ατομικήν των μελών του Συλλόγου ανύψωσιν»⁴⁵³. Προφανώς οι αρμόδιες υπηρεσίες του κατοχικού πλέγματος εξουσίας έδιναν προτεραιότητα σε τέτοια σωματεία. Με την ευκαιρία πρέπει να επισημανθεί ότι στο ζήτημα αυτό η έρευνα που διεξάγουμε, δεν έχει τις προϋποθέσεις για να επεκταθεί προς την πλευρά των αρχών κατοχής και να εξετάσει κίνητρα, εκτιμήσεις, προθέσεις, στοχεύσεις κλπ. Θα περιοριστούμε στο εξαρχής καθορισμένο πεδίο της μελέτης μας.

Από τον Μάρτιο 1944, η ίδρυση μαζικών φορέων λαμβάνει χαρακτηριστικά κοινωνικού ρεύματος. Διάφοροι επαγγελματικοί κλάδοι προχωρούν στη θεσμική τους οργάνωση με πολύ πιο πρακτικό πνεύμα, προσπαθώντας να κρατούν σε αυστηρά επαγγελματικά πλαίσια την καταστατική τους συγκρότηση.

Στην Αμαλιάδα πραγματοποιήθηκε στις 26-3-1944 γενική συνέλευση των κτηματοκαραγωγέων της πόλης, η οποία ενέκρινε κατ' άρθρο το καταστατικό του υπό ίδρυση συλλόγου. Οι σκοποί ήσαν καθαρά επαγγελματικοί, μεταξύ άλλων, η προστασία κτηματιών και αγροτών της πόλης και ο καθορισμός αφενός μεν της

⁴⁵² Πάλλα-Χρονοπούλου, *Καταστατικά*, «Καταστατικών Συλλόγου φοιτητών και αποφοίτων Μέσης Εκπαιδεύσεως», σ. 1, άρθρο 2.

⁴⁵³ Στο ίδιο, «Καταστατικών Εθνικού Συλλόγου εργατών γης χωρίου Καρδαμά», σ. 1, άρθρο 2.

διάρκειας εργασίας αφετέρου δε του μεροκάματου βάσει τιμαρίθμου⁴⁵⁴. Ο σύλλογος εγκρίθηκε από το Πρωτοδικείο τέσσερις μέρες αργότερα⁴⁵⁵.

Άλλη συνέλευση, στις 10-6-1944, των επαγγελματιών караγωγέων της πόλης, ενέκρινε κατ' άρθρο το καταστατικό του υπό ίδρυση συλλόγου. Ο σύλλογος, που τελικά ιδρύθηκε μετά την απελευθέρωση, απέβλεπε στη μελέτη, προστασία και προαγωγή των οικονομικών και επαγγελματικών συμφερόντων των μελών του⁴⁵⁶, χωρίς την παραμικρή αναφορά σε πολιτικά ζητήματα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η γραπτή βεβαίωση της ΕΠ Αμαλιάδας ότι τα μέλη του υπό ίδρυση συλλόγου, Αντώνης Τσουκαλάς, Γιώργος Κουτσαβίτης, Πάνος Λουκά Λουκόπουλος, Γιώργος Π. Τεφάνης, Νίκος Παν. Κόντος, Γιώργος Περ. Κοσίτας και Γιάννης Λεων. Βοϊλάς «δεν διώκονται για αντεθνικές κλπ. ιδέες»⁴⁵⁷, σε απάντηση προς σχετική αίτηση του γραμματέα του Πρωτοδικείου.

Ακριβώς την ίδια ημέρα του Ιουνίου οι πτυχιούχοι μαίες Αμαλιάδας και περιχώρων ενέκριναν το καταστατικό του δικού τους σωματείου, που απέβλεπε στην εξύψωση του επαγγέλματος, στην υποστήριξη των συμφερόντων και την οικονομική εξασφάλιση των μελών του και στην απαγόρευση «εις τας αυτοχειροτονηθείσας μαίας» να ασκούν το ίδιο επάγγελμα⁴⁵⁸: η γνώριμη εμμονή στη μέθοδο, με την οποία δημιουργήθηκαν τα κλειστά επαγγέλματα.

Με πρωτοβουλία λίγων ατόμων τα οποία συγκρότησαν προσωρινές επιτροπές, ιδρύθηκαν α) στις 17 Απριλίου 1944 ο «Σύλλογος εργατών ο Άγιος Γεώργιος» στα Δουναίικα και β) στις 20 Απριλίου 1944 ο Κτηματικός Σύλλογος Αμαλιάδος.

Ο πρώτος έθεσε σκοπό τη συνένωση των εργατών στους κόλπους του, την ελάττωση των ωρών εργασίας, την αύξηση των εργατικών αμοιβών, την κατάργηση της εργασίας κατ' αποκοπή και την επέκταση της εργατικής νομοθεσίας⁴⁵⁹. Ο δεύτερος, την προστασία της αγροτικής περιουσίας⁴⁶⁰. Μεταξύ των μεθόδων που ορίζονται για την επίτευξη του κεντρικού σκοπού, είναι η σύσταση ταμείου που θα χρηματοδοτήσει την ίδρυση προμηθευτικού και εμπορικού συνεταιρισμού κυρίως για τη σταφίδα και το κρασί, η πίεση για την προώθηση νομοθεσίας περί «αποτροπής της

⁴⁵⁴ Στο ίδιο, «Καταστατικόν Συλλόγου Κτηματοκαρραγωγέων Αμαλιάδος», σ. 1, κεφ. Β', άρθρο 2.

⁴⁵⁵ Στο ίδιο, σημείωση στην τελευταία σελίδα του καταστατικού.

⁴⁵⁶ Στο ίδιο, «Καταστατικόν του συλλόγου караγωγέων Αμαλιάδος “Η αδελφότης”», σ. 1, άρθρο 2.

⁴⁵⁷ Εθνική Πολιτοφυλακή, Τμήμα Ε.Π. Αμαλιάδας, Γραφείο Λ.[αϊκής] Ασφάλειας, αρ. 2/7/1, Αμαλιάδα, 16/10/1944, Πάλλα-Χρονοπούλου, ο.π., συνημμένο έγγραφο.

⁴⁵⁸ Πάλλα-Χρονοπούλου, ο.π., «Καταστατικόν Σωματείου πτυχιούχων μαίων Αμαλιάδος-περιχώρων», σ. 1, άρθρο 2.

⁴⁵⁹ Στο ίδιο, «Καταστατικόν του εν Δουναίικις Συλλόγου Εργατών “ο Άγιος Γεώργιος”», σ. 1, άρθρο 2.

⁴⁶⁰ Στο ίδιο, «Καταστατικόν του εν Αμαλιάδι Κτηματικού Συλλόγου», σ. 1, άρθρο 2.

υπερβολικής νοσηράς αυξήσεως του ημερομισθίου εις ωρισμένας εποχάς του έτους» και η διαφοροποίηση της παραγωγής, ώστε να μην επηρεάζεται το αγροτικό εισόδημα από τις κρίσεις στις μονοκαλλιέργειες⁴⁶¹. Το Πρωτοδικείο αναγνώρισε τον σύλλογο στις 23 Ιουνίου του ίδιου έτους⁴⁶².

Αντιστοίχως στον Πύργο, από το Δικαστήριο των εν Ηλεία Πρωτοδικών αναγνωρίστηκαν: 1) στις 13-1-1943 το «Σωματείον Φορτοεκφορτωτών και Στιβαδόρων Πελοπίου ο Άτλας»⁴⁶³ ύστερα από αίτησή του της 23-12-1942, 2) στις 17-3-1943 το «Σωματείο Αναπήρων Πολέμου 1940-1941 της Επαρχίας Ολυμπίας»⁴⁶⁴, ύστερα από αίτησή του μόλις δύο ημερών, 3) στις 8-12-1943 ο «Σύνδεσμος Εμποροπαντοπωλών Πύργου»⁴⁶⁵ ύστερα από αίτησή του που υποβλήθηκε στις 18 Νοεμβρίου του ίδιου έτους. Ασφαλώς υπήρξαν και άλλες ανάλογες περιπτώσεις, που δεν έχουν διασωθεί στα αρχεία του Πρωτοδικείου Πύργου. Σημειώνουμε ότι «ο Άτλας» εκπροσωπήθηκε από τον Εαμίτη δικηγόρο Μιχάλη Μάρα, ο οποίος παρέστη επίσης στην εκδίκαση της αίτησης του σωματείου αναπήρων πολέμου ως «εισαγγελεύων δικηγόρος, κωλυομένου του εισαγγελέως και των αμέσως αυτού αναπληρωτών», όπως αναγράφεται στο κείμενο της σχετικής απόφασης.

Το πρώτο που παρατηρεί κανείς εδώ, είναι η δυναμική της διαδικασίας, που αγνοεί το καθεστώς της κατοχής και συνεχίζεται με ορμή, σαν να έχει απελευθερωθεί η χώρα. Προφανώς οι εμπνευστές των αναφερόμενων πρωτοβουλιών πιστεύουν ότι η ώρα της απελευθέρωσης πλησιάζει.

Με τη στροφή τους προς τη θεσμική οργάνωση - κι αυτή είναι η δεύτερη παρατήρηση - όλοι αυτοί οι κύκλοι αναγνωρίζουν ή μάλλον θεσπίζουν κατά το μέτρο των δυνάμεών τους, τη νομιμότητα του διάδοχου αστικού κράτους που θα αποκτήσει ξανά εθνική υπόσταση. Οι σχετικές πρωτοβουλίες, εαμικές και «αντιδραστικές», απευθύνονται στο αστικό κράτος αποβλέποντας είτε στην κατοχύρωση κλαδικών δικαιωμάτων ή στη διεκδίκηση αποζημιώσεων έναντι εθνικών υπηρεσιών.

Έτσι όμως συμβάλλουν στην παγίωση ενός πλέγματος εξουσίας έξω από τη λογική της λαϊκής ηγεμονίας, μέσα στο οποίο οφείλει πλέον να πολιτευθεί το ΕΑΜ, εάν επιθυμεί να διεκδικήσει τη μεταπολεμική διακυβέρνηση ή τη συμμετοχή σ' αυτήν. Οποιοσδήποτε πολιτικός σχεδιασμός έξω απ' αυτό το πλέγμα εξουσίας δεν

⁴⁶¹ Στο ίδιο, άρθρο 3.

⁴⁶² Στο ίδιο, αποφ. αρ. 13, συνημμένο έγγραφο.

⁴⁶³ Πρωτοδικείον Πύργου, *Καταστατικά*, αποφ. αρ. 18 της 13/1/43.

⁴⁶⁴ Στο ίδιο, αποφ. αρ. 158 της 17/3/43.

⁴⁶⁵ Στο ίδιο, αποφ. αρ. 489 της 8/12/43.

χρειάζεται να απαγορευθεί δια νόμου, γιατί ήδη από μόνος του έχει χάσει το νόημά του, εφόσον έχει κιόλας ακυρωθεί στην πράξη από την ίδια την παράταξη που υποτίθεται ότι σκόπευε να τον προωθήσει.

Κεφάλαιο 8

Εκτιμήσεις συμμετοχής στο ΕΑΜ

α. Ονομαστική και πραγματική λαϊκή επιρροή του ΕΑΜ

Κατά την ανάπτυξη των θεματικών ενοτήτων εξετάστηκαν οι κυριότεροι παράγοντες που καθόρισαν την οργανωτική εξέλιξη του ΕΑΜ και ελπίζουμε ότι ο ορισμός της οργάνωσης έχει αρκετά εμπλουτιστεί σε σχέση με την αρχική του διατύπωση⁴⁶⁶.

Ο διαφωτιστικός τομέας του οργανωτικού έργου στάθηκε αποφασιστικός τόσο για την προσέλκυση όσο και για την παραμονή των προσώπων στην τοπική οργάνωση σε συνάρτηση με την απόδοσή της στους διάφορους τομείς τοπικής ανασυγκρότησης: επισιτισμός, έργα υποδομής, βαθμός και ποιότητα της κοινωνικής ένταξης των γυναικών, πολιτιστικές εκδηλώσεις κλπ. Στο συνολικό οργανωτικό αποτέλεσμα συνέβαλαν ακόμη η λειτουργία της εαμικής δικαιοσύνης, κυριότατα της φορολογικής και ως έναν βαθμό της δικαστικής, η διαμόρφωση των σχέσεων με τον αντι-εαμικό περίγυρο και η επάρκεια της τοπικής ηγεσίας στην εκπροσώπηση της κοινότητας απέναντι στις αρχές κατοχής.

Στην εξέλιξη των οργανώσεων επέδρασαν επίσης, η αποτελεσματικότητα των μεθόδων καταστολής από την πλευρά των στρατευμάτων κατοχής αλλά και οι τρόποι με τους οποίους η παράταξη της συνεργασίας, σε σύνδεση με τις κατοχικές αρχές και με τα κέντρα Αθήνας και Πάτρας, οργάνωσε την επίθεση ή αν θέλετε, την αντεπίθεσή της, κυρίως μετά τον στρατηγικό αναπροσανατολισμό του εαμικού κινήματος προς τον ένοπλο αγώνα, τα μέσα που χρησιμοποίησε και την τακτική που ακολούθησε· συνειδητοποιούμε ότι πρόκειται για ζητήματα που εδώ δεν μελετώνται καθεαυτά παρά εμμέσως, μέσα από τις αντίστοιχες προσλαμβάνουσες του εαμικού χώρου.

Κατά τη διάρκεια αυτού του ανοιχτού πολέμου αναδύθηκε ένας παράγοντας που ήταν πολύ δύσκολο να προβλεφθεί και από τον πιο προσεκτικό προγραμματικό σχεδιασμό. Η έντονη παρουσία των στρατευμάτων κατοχής σε ορισμένες περιοχές, οι αποκλεισμοί αστικών συνοικιών που κατέληγαν σε μαζικές συλλήψεις και εκτελέσεις, οι επιδρομές μεικτών διωκτικών αποσπασμάτων στην ύπαιθρο και η ίδρυση οργανώσεων των ΤΑ σε χωριά αποδυνάμωναν τις τάξεις του ΕΑΜ, επέφεραν ακόμη και τη διάλυση ολόκληρων οργανώσεων και ως εκ τούτου επέβαλλαν τη

⁴⁶⁶ Βλ., σ. 22-23.

μετατόπιση των κέντρων εαμικής ισχύος και, συνολικότερα, την αλλοίωση του χάρτη της εαμικής εξουσίας στην περιοχή της μελέτης μας.

Εάν θέλαμε να συνοψίσουμε ακόμη περισσότερη την ανωτέρω ευθύνοπτη περιγραφή θα λέγαμε, κατ' αντιστοιχία του περιεχομένου των τριών προηγούμενων παραγράφων, ότι ο *αγωνιστικός ενθουσιασμός*, η *αντίπαλη ισχύς* και ο *γεωγραφικός έλεγχος* είναι τα πεδία πάνω στα οποία δοκιμάστηκε η ύπαρξη, το μέγεθος και η ποιότητα, η εξέλιξη, εμβέλεια και αποτελεσματικότητα της έμπρακτης συλλογικής διαθεσιμότητας· συγχρόνως είναι και τα κριτήρια για τη μέτρηση της απήχησης της στον πληθυσμό, το κεντρικό διακύβευμα αυτής της εργασίας: η αποτίμηση, με άλλα λόγια, της *συνολικής κοινωνικής αποδοχής του εαμικού προτάγματος*.

Σχετικά με το τελευταίο, οι εαμικές πηγές συνήθως δεν φείδονται πληθωρικών περιγραφών.

«Στον Κακόβατο . . . ζωντανά κορμιά, ψυχές γερές και αντρίκιες, οργανωμένοι όλοι, γέροι, νιοι, γυναίκες, παιδιά. Μιλάμε. Νιώθω πως κάτι τρανό συντελείται στη γη, στη χώρα, στην Ελλάδα. Το Εθνικό απελευθερωτικό κίνημα εδώ είναι ολόσωμο, ολόψυχα, έντονα . . . Η Ιδέα κυβερνάει εδώ. Ο Κακόβατος σηκωμένος σ' ανώτερο αγωνιστικό πλαίσιο. Δακρύζω που ακούω να τραγουδούν με [τις] παιδικές γλυκές τους φωνές τα μικρά, επαναστατικά τραγούδια για τον αγώνα, για τη ζωή, τη λευτεριά την πανανθρώπινη, την τιμή του λαού»⁴⁶⁷.

Αντιφατικότητα χαρακτηρίζει στο ίδιο θέμα τις εκτιμήσεις των οργάνων του ΕΑΜ. Το πανηγυρικό σύνθημα της ΕΠΟΝ: «Εμπρός για τις 45.000 μέλη μέχρι το τέλος του Μάη»⁴⁶⁸ ανάγεται στον Μάρτιο 1944. Τον ίδιο μήνα η τακτική και βεβαίως εμπιστευτική έκθεση του Συμβουλίου Περιοχής προς την ΕΠΟΝ Αθήνας ανέφερε συνολική δύναμη 9.470 μελών της οργάνωσης στην Ηλεία. Προφανώς αξίζει να ασχοληθεί κανείς με τη δεύτερη πληροφορία και να επεξεργαστεί τα κριτήρια αξιολόγησης των μελών.

Στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας των τοπικών επιτροπών ΕΑΜ και των ευρύτερων δικτύων συνέβαλαν και γυναίκες. Ωστόσο η συμπερίληψη των γυναικών σε έναν ποσοτικό υπολογισμό της εαμικής επιρροής θα υποτιμούσε τη συνολική ένταξη στο ΕΑΜ, διότι οι δομές της ελληνικής κοινωνίας ήσαν σχεδόν απαγορευτικές για την ελεύθερη έκφραση της γυναικείας ατομικής βούλησης. Τα στελέχη για τα οποία γίνεται λόγος, αποτελούσαν εξαίρεση σε έναν κανόνα, όπου τα θηλυκά μέλη

⁴⁶⁷ Α.Τ., *Ημερολόγιο*, Ιανουάριος 1944.

⁴⁶⁸ *Το Σάλπισμα*, 16/4/1944, σ. 2, σε πλαίσιο.

των οικογενειών, όπως μας δόθηκε η ευκαιρία να διαπιστώσουμε⁴⁶⁹, διαδραμάτιζαν ανασταλτικό ρόλο στην εαμική ένταξη· από αυτή την άποψη είναι χαρακτηριστική η εκτίμηση της ηγεσίας της ΕΠΟΝ Ηλείας για την καθυστέρηση στην ανάπτυξη του γυναικείου κινήματος στον νομό⁴⁷⁰.

Γενικότερα, αναφύονται προβλήματα κατά την αξιολόγηση των προσώπων και τη συνακόλουθη κατάταξή τους σε ενταγμένους ή μη. Πού κατατάσσονται τα κορυφαία στελέχη τα οποία άλλαξαν παράταξη πριν περατωθεί η περίοδος της κατοχής⁴⁷¹ ή εξαιτίας αποκλίνουσας συμπεριφοράς αποβλήθηκαν μεσοδρομίες από το ΕΑΜ⁴⁷², ενώ έως τότε είχαν συμβάλει σημαντικά στη συγκρότηση της τοπικής τους επιτροπής ή και του ευρύτερου εαμικού δικτύου; Πώς αξιολογείται η ποιότητα της συμμετοχής; Ανήκει στην εαμική παράταξη κάποιος, ο οποίος προωθείται από την τοπική του επιτροπή στον ΕΛΑΣ και τον εγκαταλείπει για να ιδιωτεύσει, αμέσως μόλις διαπιστώνει τις δυσκολίες του αντάρτικου βίου⁴⁷³; Οι αυτόμολοι των αντιπάλων αντάρτικων ομάδων, θεωρούνται πράγματι Ελασίτες⁴⁷⁴; Θεωρείται Ελασίτης κάποιος που εντάχθηκε στα αντάρτικα τμήματα μόνο και μόνο για να εξασφαλίσει την καθημερινή του σίτιση⁴⁷⁵ ή επειδή είδε στο αντάρτικο ένα πεδίο άσκησης προσωπικής εξουσίας⁴⁷⁶; Η τυπική συμμετοχή στην τοπική επιτροπή ΕΑΜ ενός στελέχους του προπολεμικού ΚΚΕ που τηρεί παθητική στάση, αποφεύγει τις πρωτοβουλίες και δεν αποτελεί πόλο έλξης των συντοπιτών του⁴⁷⁷, έχει άραγε την ίδια αξία με την παρουσία ενός δραστήριου νεοφώτιστου στελέχους από τη

⁴⁶⁹ Οικογένεια Τσιράκη. Βλ., κεφ. 6, σ. 157-158.

⁴⁷⁰ Κεφ. 6, σ. 166-167.

⁴⁷¹ Ανδρέας Ζαπάντης: Κεφ. 2, θ. / Παράρτημα Ι, λ. Λεχαινά, υποκατ. «ΚΚΕ-αρχικός αντιστασιακός πυρήνας».

⁴⁷² Θανάσης Τσίκληρας: Κεφ. 6, γ. / Παράρτημα Ι, λ. Χειμαδιό κλπ., υποκατ. «Αρχειομαρξιστές-ΕΑΜ».

⁴⁷³ Ενδεικτικά ορισμένες περιπτώσεις στο Παράρτημα Ι: Γιώργος Κων. Κανελλόπουλος - Ανδρέας Παν. Ευσταθόπουλος - Ανδρέας Παν. Τούμπας, λ. Ηράκλεια κλπ., υποκατ. «ΕΑΜ-ΕΛΑΣ» / Νίκος Πέτρου Ηλιόπουλος, λ. Λατζόι, υποκατ. «ΕΛΑΣ» / Παναγιώτης Θανάσουλας - Δήμος Λαμπρόπουλος, λ. Βρεστό κλπ., υποκατ. «ΕΛΑΣ».

⁴⁷⁴ Καπετάν-Κανάρης: Κεφ. 6, β. / Αυτόμολοι της ομάδας Καφίρη, Παράρτημα Ι, λ. Πετράλωνα κλπ., υποκατ. «ΕΛΑΣ».

⁴⁷⁵ Θανάσης Γιαννόπουλος (Ντασουράς) - Βασίλης Αθαν. Ντασουράς: Κεφ. 4, α. / Παράρτημα Ι, λ. Κλινιδά, υποκατ. «ΕΑΜ».

⁴⁷⁶ Τα κορυφαία παραδείγματα των Αετού-Ολύμπου επισκιάζουν αλλά δεν ακυρώνουν περιπτώσεις πολύ πιο μετριοπαθείς, αλλά υπαρκτές.

⁴⁷⁷ Παναγιώτης Νικολακόπουλος - Νίκος Χαραλ. Χασομέρης: Παράρτημα Ι, λ. Γρύλλος κλπ., υποκατ. «ΚΚΕ-ΕΑΜ».

φιλελεύθερη παράταξη⁴⁷⁸ ή ενός τοπικού άρχοντα, βασιλόφρονα, ο οποίος «φέρνει» στην οργάνωση τους συγγενείς και προστατευομένους του⁴⁷⁹;

Τέτοιου είδους προβληματισμός δεν χωρά στις ενθουσιώδεις περιγραφές του εαμικού οργανωτικού έργου, οι οποίες μπορεί εύκολα να οδηγήσουν σε ερμηνευτικές πλάνες. «Η οργάνωσή μας, στου Κατσαρού, είχε βάλει όλο το χωριό στο ΕΑΜ. Θέλαμε να βάλουμε σκοπιές; Διαλέγαμε μερικά παιδιά, τους λέγαμε να πάνε να φυλάξουν και πήγαιναν. Θέλαμε να στείλουμε ένα σημείωμα σε άλλη οργάνωση; Βρίσκαμε το κατάλληλο πρόσωπο και το αναλάμβανε. Στα έργα για την ύδρευση, σε βελτιωτικά έργα, σε ο,τιδήποτε, συμμετείχε όλο το χωριό. Από το καλοκαίρι του 1943, δεν υπήρχε χωριανός που να μη μετέχει με κάποιον τρόπο στην οργάνωση»⁴⁸⁰.

Ασφαλώς τίθεται ένα ζήτημα που αφορά τις συλλογικότητες. Η δυναμική μιας τοπικής επιτροπής ΕΑΜ δεν είναι δυνατό να περιγραφεί με την απλή καταγραφή του αριθμού των μελών της. Αντιθέτως το στεγνό αριθμητικό μέγεθος αποκρύπτει σημαντικές πλευρές του εαμικού έργου, η γνώση των οποίων απαιτείται για να κατανοηθούν οι σχέσεις των οργανωμένων μελών με τον τοπικό πληθυσμό. Το πρόβλημα λύνεται με τη διεξοδική μελέτη των τοπικών εξελίξεων και αυτό ακριβώς επιχειρήσαμε κατά την ανάπτυξη των θεματικών ενοτήτων, ενδεικτικά για ορισμένες πόλεις και χωριά, με την ελπίδα ότι τα πορίσματα των ερευνών μας διεκδικούν κάποια αντιπροσωπευτικότητα.

Είναι στατιστικά αποδεκτό ότι οι ηλικίες έως 15 ετών αντιπροσωπεύουν το 30% του ανδρικού πληθυσμού μιας τοπικής κοινότητας και οι ηλικίες από 45 ετών και άνω, το 30% επίσης. Απομένει η κατηγορία του 40% των ηλικιών 16-44 ετών, από την οποία προήλθαν κατά τεκμήριο οι άνδρες που στελέχωσαν το ΕΑΜ, τις επιμέρους οργανώσεις του και τον ΕΛΑΣ. Το μέγεθος αυτό είναι ο παρονομαστής και ο αριθμός των ανδρών-μελών του ΕΑΜ ο αριθμητής του κλάσματος, το οποίο απεικονίζει την έκταση της τοπικής εαμικής επιρροής.

Πώς διαμορφώνεται η σχέση ένταξης-επιρροής; Δεχόμαστε ότι η επιρροή ενός κοινοβουλευτικού κόμματος στην τοπική κοινότητα είναι τουλάχιστον τριπλάσια της οργανωμένης δύναμής του, με τεκμήριο τα εκλογικά αποτελέσματα όλης της μεταπολεμικής περιόδου. Το κριτήριο αυτό είναι ανεφάρμοστο εδώ, όχι μόνο επειδή οι γυναίκες απέκτησαν το δικαίωμα του εκλέγειν το 1952 ούτε επειδή αποφασίσαμε

⁴⁷⁸ Νίκος Κοντογιαννόπουλος: Παράρτημα Ι, λ. Αγία Μαύρα κλπ., υποκατ. «ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση».

⁴⁷⁹ Παναγιώτης Μπουρούκης (γερο-Ρουμπίνης): Παράρτημα Ι, λ. Λευκοχώρι κλπ., υποκατ. «ΕΑΜ».

⁴⁸⁰ Κυριακόπουλος, *προφορική*.

να αποκλείσουμε όλες τις γυναίκες καθώς και τους άνδρες άνω των 45 ετών στις μετρήσεις για το ΕΑΜ, τη στιγμή κατά την οποία οι πληθυσμιακές αυτές κατηγορίες συνυπολογίζονται υποχρεωτικά σε κρίσιμες εκδηλώσεις της εαμικής επιρροής, λ.χ., στα παιδικά συσσίτια ή στα λαϊκά δικαστήρια. Προφανώς αυτά αποτελούν έγκυρες ενστάσεις, αλλά πάνω απ' αυτά προβάλλει μία ακόμη πιο σοβαρή, θα λέγαμε καθοριστική, συνθήκη στη διαμόρφωση των πολιτικών επιλογών: στις εκλογές η συμμετοχή εξαντλείται στη μυστική ψήφο, που είναι πολλές φορές, αν όχι πάντα, ανώδυνη· αντιθέτως κατά την εξεταζόμενη περίοδο και στο πλαίσιο της δημοσιότητας που αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις υποθέσεις αυτής της εργασίας⁴⁸¹, ο καθένας όφειλε να επιβεβαιώνει, με προσωπικό του κίνδυνο, τη διαθεσιμότητά του στην ανεπιφύλακτη υπεράσπιση της ένταξής του, η οποία ενέπιπτε σε ένα γενικότερο πολεμικό σχήμα.

Το ποιοτικό χάσμα ανάμεσα στα δύο παραδείγματα είναι τεράστιο. Το ΕΑΜ, ως δύναμη λαϊκής ηγεμονίας, δεν «είχε» προκαταβολική νομιμοποίηση· τη διεκδικούσε, εν όψει της απελευθέρωσης. Επομένως υπάρχει διαφορά ανάμεσα α) στην ονομαστική επιρροή του ΕΑΜ σε μία κοινότητα, όπου οι κάτοικοι δέχονται να συμμετάσχουν στην κατασκευή ενός κοινωφελούς έργου ή να συνεισφέρουν, όπως απαιτεί η ΕτΑ, στη σίτιση των ανταρτών του ΕΛΑΣ και β) στην πραγματική επιρροή του στην ίδια κοινότητα. Πώς όμως εκτιμάται η πραγματική επιρροή του ΕΑΜ; Η απάντηση είναι: με τη μέτρηση της διαθεσιμότητας στην υπεράσπιση του ΕΑΜ, εάν και όποτε χρειαζόταν. Δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι κάθε ένα μέλος μιας τοπικής επιτροπής προσφερόταν ανεπιφύλακτα να λάβει μέρος στο διεκδικητικό αγώνα για τη νομιμοποίηση του ΕΑΜ· οι ενδείξεις υποδεικνύουν ότι πρέπει να στραφούμε μάλλον προς την αντίθετη κατεύθυνση. Ωστόσο η πραγματική επιρροή του ΕΑΜ έχει πολύ μεγαλύτερη αξία για την έρευνά μας απ' ό,τι η, πρόσκαιρη, ονομαστική επιρροή του στον πληθυσμό στη διάρκεια της κατοχής. Η εαμική επικράτεια και οι θεσμοί που την έκαναν να λειτουργεί θα έπαυαν, όπως και έπαψαν, να υπάρχουν με την απελευθέρωση της χώρας· σημασία είχε με ποιες δυνάμεις θα συνέχιζε το ΕΑΜ τον αγώνα του πάνω στο κοινωνικό σκέλος του απελευθερωτικού του προτάγματος, τι υποθήκες διέθετε για να συμμετάσχει στη μεταπολεμική εξουσία στη χώρα. Άλλωστε τα ελλείμματα στη συγκρότηση της εαμικής διαθεσιμότητας εμφανίστηκαν ήδη από την περίοδο ακμής του ΕΑΜ με αποτέλεσμα μεταβολές ισορροπιών στο εσωτερικό

⁴⁸¹ Βλ., Εισαγωγή.

αρκετών οργανώσεων, απώλειες ανθρώπινου δυναμικού, αλλοίωση ή ακύρωση της εαμικής ισχύος, παύση δραστηριοτήτων ή δημιουργία αντίπαλων πόλων στον τοπικό χώρο (Καστράκι, Βρεστό, Χειμαδιό, Γρανιτσαίικα, Βαρθολομιοί, Κοστομέρα, Ανδρίτσαινα)⁴⁸².

Καθώς διερευνούμε το μέγεθος της δύναμης και την έκταση της επιρροής του ΕΑΜ, κατά τόπους και συνολικά, επανερχόμαστε στις θεμελιώδεις προτάσεις αυτής της εργασίας και θυμόμαστε διαρκώς ότι αυτή η δύναμη λαϊκής ηγεμονίας που φιλοδόξησε να καλύψει όσο το δυνατό μεγαλύτερο μέρος από το κενό της εθνικής κρατικής εξουσίας μέσα σε ένα γενικότερο πολεμικό σχήμα, δεν διέθετε ωστόσο το βάθος της κυβερνητικής εμπειρίας, την ποικιλία των μηχανισμών εξουσίας, τις οικονομικές εφεδρείες ή τις απαραίτητες συναρτησιακές διαπλοκές με την κοινωνία, ώστε η πολιτική λειτουργία των μαζικών συναισθημάτων τελικά να το ωφελήσει. Αντιθέτως η παράταξη της συνεργασίας, με το προβάδισμα που είχε στο πεδίο της κρατικής εξουσίας, προέβαλλε ως βασική υποψήφια στον μεταπολεμικό κυβερνητικό διακανονισμό, παρά τη μελανή ιστορία της. Σίγουρα το ΕΑΜ δεν έδινε τις μάχες του από πλεονεκτικές θέσεις.

Θεωρούμε λοιπόν ότι η καταγεγραμμένη ένταξη στο ΕΑΜ υπερβαίνει την πραγματική επιρροή του. Δυστυχώς, η «μέτρηση», κατά κυριολεξία, της πραγματικής εαμικής επιρροής είναι μάλλον αδύνατη. Ωστόσο είναι δυνατός ένας υπολογισμός της ονομαστικής επιρροής του ΕΑΜ στον τοπικό πληθυσμό και μια εκτίμηση της πραγματικής, που είναι μικρότερη, το επαναλαμβάνουμε, από την πρώτη. Για τον υπολογισμό της ονομαστικής επιρροής του ΕΑΜ θα βασιστούμε υποχρεωτικά στην καταγεγραμμένη ένταξη, γνωρίζοντας ότι το ποσοστιαίο μέγεθος που θα προκύψει δεν είναι απολύτως ακριβές. Με την επιφύλαξη των παρατηρήσεων σχετικά με τη γυναικεία συνεισφορά στην ανάπτυξη του ΕΑΜ, θα προβάλουμε το αποτέλεσμα από το ανδρικό τμήμα του πληθυσμού στο σύνολο της κοινότητας, εφόσον κατά τεκμήριο οι άνδρες καθόριζαν τη στάση των γυναικών μέσα στις οικογένειες.

β. Στο μικροκύτταρο της τοπικής επιτροπής

Τα διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με την ονομαστική επιρροή του ΕΑΜ στον τοπικό πληθυσμό αξιολογούνται κατά περίπτωση ως ικανοποιητικά ή ανεπαρκή, με γνώμονα τη δυνατότητα ή μη, αντίστοιχα, να καθορίσουμε τον τύπο της τοπικής επιτροπής.

⁴⁸² Βλ., κεφ. 6 καθώς και Παράρτημα Ι, σχετικά λήμματα.

Όποτε η δυνατότητα αυτή πληρούται, αγνοούνται τα κενά πληροφόρησης σχετικά με τη στελέχωση της τοπικής επιτροπής. Αντιθέτως, όποτε δεν πληρούται, τα στοιχεία χαρακτηρίζονται ανεπαρκή, ακόμη και αν ο πίνακας των οργανωμένων μελών είναι ικανοποιητικός. Η ικανοποιητική τεκμηρίωση δηλώνεται με δύο σταυρούς μέσα σε αγκύλες δίπλα στο τοπωνύμιο και η ανεπαρκής με έναν σταυρό.

Κάμπος-Πηνεία (73 χωριά)

- 1) Αγία Μαύρα, η (Σαμπάναγα, του) - Ρουπάκι, το [++]
Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Επαρχιακό κέντρο από το γ' στάδιο. Λαϊκό δικαστήριο: αγρότες, Εαμίτες. Ένταξη: 31 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.
- 2) Αγία Τριάδα, η (Μπουκοβίνα, η) [++]
Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.
- 3) Άγιος Δημήτριος, ο (Μαρινάκι, το) - Κολοκυθά, του [++]
Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 5 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.
- 4) Άγιος Ηλίας Πηνειών, ο [+]
Οργάνωση ασαφούς τύπου, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 8 ΕΑΜ.
- 5) Άγιος Νικόλαος, ο (Σπάτα, τα) [++]
Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, ασαφούς προσδιορισμού, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 ΕΑΜ.
- 6) Άγιος Χαράλαμπος, ο [++]
Εξωγενής οργάνωση, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Μείζον επαρχιακό κέντρο από το τέλος του β' σταδίου. Ένταξη: 5 ΕΑΜ.
- 7) Άγναντα, τα [+]
Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 ΕΑΜ.
- 8) Αγραπιδochώρι, το [++]
Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.
- 9) Αετοράχη, η (Βάλακα, του) - Δάφνη, η (Κομποθέκρα, η) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· ανεφοδιάζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 2 EAM.

10) Ακροποταμιά, η (Μπέχρου, του) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης· ανεφοδιάζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 5 EAM-ΕΛΑΣ.

11) Αμπελόκαμπος, ο (Καρακούζι, το) [++]

Ετερόδυνη οργάνωση· πόλος, τα Σαβάλια. Ένταξη: 1 EAM.

12) Ανθώνας, ο (Τατάραλη, του) [++]

Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 2 EAM.

13) Άνω Κουρτέσι, το (Μάζι, το) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 EAM.

14) Απιδούλα, η (Κακαρούκα, η) [++]

Απ' ό,τι λέγεται, οργάνωση δεν υπήρξε.

15) Αρετή, η (Ρετούνη, η) - Μπάστα, του [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού προσδιορισμού, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 EAM-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

16) Αυγείο, το (Μπουχιώτη, του) [++]

Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του εαμικού δικτύου. Ένταξη: 3 EAM.

17) Αυγή, η (Κάτω Λουκάβιτσα, η) - Ωραία, η (Γενιτζαμί, το) [++]

Εξωγενής οργάνωση, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 EAM-ΕΛΑΣ.

18) Βάρδα, η [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 EAM-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

19) Βαρθολομιά, το - Βρανά, του - Λυγιά, η [++]

Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 16 EAM-ΕΛΑΣ και στην αρχή ευρύτερη.

20) Βελανίδι, το - Ρουπακιά, η - Σούλι, το [++]

Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 4 EAM-ΕΛΑΣ.

21) Βουλιαγμένη, η (Μηλιές, οι) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

22) Γεράκι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας αρχών β' σταδίου, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: αντι-ΕΑΜ. Ένταξη: 8 ΕΑΜ, στην αρχή.

23) Δάφνη, η (Δάμιζα, η) - Καλαθά, του [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

24) Δαφνιώτισσα, η (Μουζικά, η) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ και ευρύτερη.

25) Δήμητρα, η (Τρουμπέ, του) [++]

Δεν είχε οργάνωση.

26) Εφύρα, η (Δελήμπαλη, του) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Επαρχιακό κέντρο από το β' στάδιο. Ένταξη: 19 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

27) Ήλιδα, η (Παλαιόπολη, η) - Καλύβια Ήλιδος, τα [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού προσδιορισμού, υψηλής διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: πρόεδρος ΕΑΜ. Ένταξη: 15 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

28) Καβάσιλα, τα [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 2 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

29) Καγκάδι, το [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 16 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

30) Καλό Παιδί, το [++]

Ετερόδυνη οργάνωση: πόλος, του Τατάραλη.

31) Κάμπος, ο (Άνω Λουκάβιτσα, η) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 4 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

32) Καπελέτο, το [++]

Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 EAM.

33) Καρδαμά, του [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 EAM-ΕΛΑΣ.

34) Καρδιακαύτι, το [++]

Δεν στάθηκε δυνατό να στεριώσει οργάνωση.

35) Κάστρο, το - Λουτρά Κυλλήνης, τα (Λίτζι, το) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 EAM-ΕΛΑΣ.

36) Κάτω Παναγιά, η [++]

Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 EAM-ΕΛΑΣ-ΕΛΑΝ.

37) Κέντρο, το (Μαμ Τσαούς/Ιμάμ Τσαούση, του) [++]

Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 EAM.

38) Κεραμιδιά, η (Μπεζαίτη, του) [++]

Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Επαρχιακό κέντρο από το γ' στάδιο. Ένταξη: 22 EAM-ΕΛΑΣ.

39) Κόροιβος, ο (Κελεβή, του) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· διατηρούσε κρατητήριο στην εκκλησία· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: τουλάχιστον 11 EAM-ΕΛΑΣ.

40) Κουρτέσι, το [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· συνέδραμε τον ΕΛΑΣ στην επιχείρηση κατά του γερμανικού φυλακίου (βλ., κεφ. 4, στ). Ένταξη: τουλάχιστον 5 EAM.

41) Κρυονέρι (Λόπεσι), το [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: Εαμική κυριαρχία. Ένταξη: 14 EAM-ΕΛΑΣ.

42) Κυλλήνη, η [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· διαλύθηκε, με την αντεπίθεση των δυνάμεων κατοχής. Ένταξη: 3 EAM.

43) Λαγανά, του [++]

Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 EAM.

44) Λάτα, του [++]

Παράγωγή οργάνωση μεικτής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 12 EAM.

45) Λευκοχώρι, το (Μουσουλούμπεη, του) [++]

Παράγωγή οργάνωση μεικτής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. «Μικρή Μόσχα». Ένταξη: 14 EAM-ΕΛΑΣ.

46) Λουκά, του [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 9 EAM και ευρύτερη.

47) Μαζαράκι, το [++]

Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 2 EAM-ΕΛΑΣ.

48) Μανολάδα, η - Καρβουνέικα, τα - Κουνουπέλι, το - Παλουκείικα, τα [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 EAM-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

49) Ματαράγκα, του - Κεφαλείικα, τα [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 EAM.

50) Μάχου, του [++]

Δεν είχε οργάνωση.

51) Μέλισσα, η (Ζόγκα, του και τελευταία Καστράκι, το) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 EAM.

52) Μπόρσι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας του α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 EAM.

53) Μυρσίνη, η (Σουλειμάναγα, του) [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 24 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

54) Νεάπολη, η (Μπεντένι, το) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

55) Νεοχώρι Μυρτουντίων, το - Βυτινέικα, τα [++]

Ετερόδυνη οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα: πόλος, Λεχαινά. Ένταξη: 1 ΕΑΜ.

56) Νεοχώρι Πηνειών, το (Ροδιά, η) [++]

Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού προσδιορισμού, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 12 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

57) Νησί, το (Μαλίκη, του) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ.

58) Ξενιές, οι - Καλυβάκια, τα - Παλιοχώρα, η [++]

Γνωρίζουμε μόνο ότι η οργάνωση ήταν πολυμελής.

59) Οινόη, η (Κούλουγλη, του) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

60) Όλγα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού προσδιορισμού, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 ΕΑΜ.

61) Παλαιοχώρι, το (Σελήμ-Τσαούς, του) [++]

Ετερόδυνη οργάνωση: πόλος, Σαβάλια. Ένταξη: 1 ΕΑΜ.

62) Περιστέρι, το (Μπεσερέ, του) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

63) Πρόδρομος, ο (Χαλαμπρέζα, η) [++]

Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

64) Ροβιάτα, η [++]

Ετερόδυνη οργάνωση: πόλος, Σαβάλια. Ένταξη: τουλάχιστον 2 ΕΑΜ.

65) Σαβάλια, τα, - Μαραθιά, η [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 41 EAM-ΕΛΑΣ.

66) Σιμόπουλου, του [++]

Παράγωγή οργάνωση μεικτής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· κομβικό κέντρο του ΕΛΑΣ. Ένταξη: 11 EAM-ΕΛΑΣ.

67) Σκλήβα, το [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, άγνωστης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 EAM και ευρύτερη.

68) Σταφιδόκαμπος, ο (Μπράτι, το) [++]

Παράγωγή οργάνωση μεικτής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: EAM. «Μικρή Μόσχα». Ένταξη: 15 EAM-ΕΛΑΣ.

69) Στρούσι, το [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 EAM-ΕΛΑΣ.

70) Σώστι, το [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 EAM-ΕΛΑΣ.

71) Τραγανό, το - Μαρκόπουλο, το [++]

Παράγωγή οργάνωση μεικτής επήρειας, του τέλους του β' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 23 EAM-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

72) Χάβαρι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 EAM-ΕΛΑΣ.

73) Ψάρι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, άγνωστης διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 EAM.

Ορεινή Ηλεία (89 χωριά)

1) Αγία Άννα, η (Μπεντένι, το) [++]

Εξωγενής οργάνωση, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: EAM. Ένταξη: 13 EAM.

2) Αγία Κυριακή, η (Κερτίζα, η) [++]

Εξωγενής οργάνωση του γ' σταδίου για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

3) Άγιοι Απόστολοι, οι [++]

Εξωγενής οργάνωση, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ.

4) Άγιος Γεώργιος, ο [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 9 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

5) Άγιος Ηλίας Λετρίνων, ο [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

6) Άγιος Ιωάννης, ο [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 4 ΕΑΜ.

7) Αγράμπελα, τα (Πορετσό, το) [++]

Εξωγενής οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 4 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

8) Αλποχώρι, το - Χανάκια, τα [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 18 [17 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

9) Αμπελώνας, ο (Ρόμεσι, το) [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· ανεφοδιάζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 24 [21 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

10) Αντρώνι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 [4 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

11) Αρβανίτη, του [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· κορμός, οι Μιχαλόπουλοι. Ένταξη: 9 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

12) Αρχαία Ολυμπία, η (Ολύμπια, τα), - Δρούβα, του [++]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 29 [28 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

13) Άσπρα Σπίτια, τα [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· «Μικρή Μόσχα». Ένταξη: 24 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

14) Αστράς, ο (Νουσά, του) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επίδρασης, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αρχοντικού προσδιορισμού, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 16 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

15) Αχλαδινή, η (Ντάρδιζα, η) [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 9 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

16) Βαρβάσαινα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού προσδιορισμού, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 24 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

17) Βασιλάκι, το (Λυκούρεσι, το) [++]

Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 [15 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

18) Βούναργο, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 [10 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

19) Βροχίτσα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 [15 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

20) Βυτιναίικα, τα [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

21) Γούμερο, το [++]

Εξωγενής οργάνωση αρχών γ' σταδίου για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αρχοντικού προσδιορισμού, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 [14 άρρενες] ΕΑΜ.

22) Γρανιτσαίικα, τα [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

23) Δούκα, του - Λάσδικα, του [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 [7 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

24) Δουναίικα, τα [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

25) Ελαιώνας, ο (Μαλαπάσι, το) [++]

Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αρχοντικού-κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 ΕΑΜ και ευρύτερη.

26) Ηράκλεια, η (Μπρούμα, του) [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στην αρχή, κατόπιν ισχνότερη.

27) Κακοτάρι, το [++]

Σκιώδης οργάνωση.

28) Κάμενα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 [13 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

29) Κράτουλα, του [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 29 [27 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

30) Κατάκωλο, το [++]

Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

31) Κατσαρού, του [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 38 [30 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

32) Καυκανιά, η [++]

Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση του α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 [14 άρρενες] ΕΑΜ.

33) Κλάδεο ή Κλαδέο, το (Στραβοκέφαλο, το)⁴⁸³ [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 [10 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

34) Κλινδιά, του [++]

Σκιώδης οργάνωση.

35) Κολίρι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 [13 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

36) Κορακοχώρι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επίδρασης, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 12 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

37) Κορυφή, η (Κουκουβίτσα, η) [++]

Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ.

38) Κοσκινά, του [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

39) Κουζούλι, το [++]

Ετερόδυνη οργάνωση· πόλος, Ρόμεσι. Ένταξη: 2 ΕΑΜ.

40) Κούμανη, του [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ.

41) Κουτσοχέρα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ και ευρύτερη.

⁴⁸³ Βασιλόπουλος Σταμάτης, Γεωργούλης Γιάννης, *προφορικές μαρτυρίες*.

42) Κρυόβρυση, η (Βερβενή, η) - Καλύβια Κρυόβρυσης, τα [++]

Εξωγενής οργάνωση, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 EAM.

43) Κρυόνερο ή Κρυονέρι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 [4 άρρενες] EAM.

44) Λάλα, του [++]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 EAM.

45) Λάμπεια, η (Δίβρη, η, ύστερα Πρινόφυτο, το) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας του γ' σταδίου, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 [14 άρρενες] EAM-ΕΛΑΣ.

46) Λαμπέτι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού-κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 EAM-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

47) Λάνθι, το [++]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 EAM-ΕΛΑΣ.

48) Λασταίκα, τα [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 EAM-ΕΛΑΣ.

49) Λατζόι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Δικαστήριο: Εαμική επιτροπή. Ένταξη: 11 EAM-ΕΛΑΣ.

50) Λεβεντοχώρι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Δικαστήριο: EAM. Ένταξη: 10 EAM-ΕΛΑΣ. Γερμανική βάση με ναρκοπέδιο, στο κτήμα Καρανικολού, 500 μ. από το χωριό.

51) Λιναριά, η [++]

Κατά κοινή ομολογία, δεν είχε οργάνωση.

52) Λούβρου, του [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 EAM-ΕΛΑΣ.

53) Μάγαιρα, του [++]

Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αρχοντικού προσδιορισμού, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 16 EAM-ΕΛΑΣ.

54) Μαγούλα, η [++]

Εξωγενής οργάνωση για το εαμικό δίκτυο, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 EAM.

55) Μηλιές, οι [++]

Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 EAM-ΕΛΑΣ.

56) Μιράκα, η [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αρχοντικού προσδιορισμού, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 [8 άρρενες] EAM.

57) Μουζάκι, το [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 EAM.

58) Μουριά, η [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 18 EAM.

59) Μυρτιά, η [++]

Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 EAM-ΕΛΑΣ.

60) Νεμούτα, η [++]

Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. «Μικρή Μόσχα». Ισχυρή φιλελεύθερη βάση. Ένταξη: 34 [30 άρρενες] EAM-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

61) Νεράιδα, η (Καλολετσή, του) [++]

Ετερόδυνη οργάνωση. Πόλος, το Χελιδόνι. Ένταξη: 5 EAM.

62) Ξηρόκαμπος, ο [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 [8 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

63) Ξυλοκέρα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αρχοντικού-κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

64) Ορεινή, η (Μοστενίτσα, η) [++]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη: «υπήρχαν κι άλλοι, κρυφοί».

65) Παλαιοβαρβάσαινα, η [++]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, υψηλής διαφοροποίησης. Μικρή Μόσχα. Ένταξη: 6 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και πολύ ευρύτερη.

66) Πελόπιο, το (Κριεκούκι, το) [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Περιφερειακό κέντρο. Ένταξη: Πολύ πάνω από 30 [27 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

67) Πέρσαινα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 [14 άρρενες] ΕΑΜ.

68) Πεύκες, οι (Βύλιζα, η) [++]

Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

69) Πεύκη, η (Μπεντένι, το) [++]

Κατά κοινή ομολογία, δεν είχε οργάνωση.

70) Πλατανίτσα, η [++]

Σκιώδης οργάνωση.

71) Πλάτανος, ο [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 22 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

72) Πόθου, του [++]

Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ.

73) Πουρνάρι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 [9 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

74) Πράσινο, το (Τζόγια, του) [+]

Ανεπαρκή στοιχεία.

75) Σαλμώνη, η (Κούκουρα, του) [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. «Μικρή Μόσχα». Ένταξη: 24 [20 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

76) Σκαφιδιά, η [++]

Ετερόδυνη οργάνωση. Πόλος, Γρανιτσαίικα. Ένταξη: 1 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

77) Σκουροχώρι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ.

78) Σμίλα, του [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αρχοντικού προσδιορισμού, μέσης διαφοροποίησης. Δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 15 [13 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

79) Σόπι, το [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, χαμηλής διαφοροποίησης. Έδρα τομεακής Ωλένης. Ένταξη: 12 [11 άρρενες] ΕΑΜ και ευρύτερη.

80) Στρέφι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 20 [17 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

81) Τσίπιανα, τα [++]

Εξωγενής οργάνωση του δ' σταδίου για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

82) Υψηλό, το (Λαγάτουρα, του) [++]

Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 12 [11 άρρενες] ΕΑΜ.

83) Φλόκα, του [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 [16 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

84) Φολόη, η (Γιάρμενα, η) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· παιδικά συσσίτια, με λίρες από τη βρετανική αποστολή. Ένταξη: 11 [10 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

85) Φοναΐτικα, τα [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, μέσης διαφοροποίησης· έδρα τομέα· σταθμός στρατολόγησης στον ΕΛΑΣ· «Μικρή Μόσχα». Ένταξη: 12 [10 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

86) Χαριά, η [++]

Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 ΕΑΜ.

87) Χειμαδιό, το (Ρετεντού, η) [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση κομμουνιστικού πυρήνα του β' σταδίου, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 [15 άρρενες] ΕΑΜ.

88) Χελιδόνι, το [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση κομμουνιστικού πυρήνα του α' σταδίου, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 16 ΕΑΜ.

89) Ωλένη/Ωλενα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας β' σταδίου, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ολυμπία (62 χωριά)

1) Άγιος Ηλίας, ο - Γιαννιτσοχώρι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας του β' σταδίου, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 [8 άρρενες] ΕΑΜ.

2) Αλιφείρα, η (Ρογγοζιό, το) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας του γ' σταδίου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, άγνωστης διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 7 ΕΑΜ.

3) Αλφειούσα, η (Βολάντζα, η) [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας του α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 38 [32 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

4) Αμυγδαλιές, οι (Τζελέχοβα, η) - Καλέντζι, το - Κράνα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. «Μικρή Μόσχα». Λαϊκό δικαστήριο: εαμική επιρροή. Ένταξη: 17 [14 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

5) Ανεμοχωράκι, το (Φρίζα, η) [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

6) Ανεμοχώρι, το [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου του β' σταδίου, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, άγνωστης διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

7) Ανήλιο, το (Γλάτσα, η) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

8) Αρήνη, η (Τσορβατζή, του) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, άγνωστης διαφοροποίησης. Ένταξη: 4 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και πολύ ευρύτερη.

9) Βρεστό, το - Λογγό, το [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 18 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

10) Βρίνα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας του α' σταδίου, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 [13 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

11) Γκραίκα, του [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

12) Γρύλλος, ο (Μούντριζα / Μουνδράζα, η) [++]

Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

13) Δαφνούλα, η (Μπάρτζι, το) [++]

Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 ΕΑΜ.

14) Διάσελλα, τα (Μπρουμάζι, το) [++]

Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, κομμουνιστικού πυρήνα, αρχοντικού-κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 EAM-EΛΑΣ.

15) Δραγώγι, το - Καστρούγκαινα, η - Πλατεία, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 EAM-EΛΑΣ.

16) Θεισόα, η (Λάβδα, του) [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 EAM-EΛΑΣ και ευρύτερη.

17) Κακόβατος, ο [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση του α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 59 [47 άρρενες] EAM-EΛΑΣ.

18) Καλίδονα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, του α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 27 [25 άρρενες] EAM-EΛΑΣ.

19) Καλλιθέα, η (Ζάχα, του) [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση του α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 25 [23 άρρενες] EAM-EΛΑΣ.

20) Καλυβάκια, τα [++]

Ετερόδυνη οργάνωση πόλος, το Μάζι. Ένταξη: 1 EAM.

21) Κάτω Σαμικό, το [++]

Παράγωγή οργάνωση μεικτής επήρειας, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 EAM-EΛΑΣ.

22) Κάτω Φιγαλία, η (Ζούρτσα, η) - Θολό, το [++]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, αδιευκρίνιστου προσδιορισμού, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 27 EAM-EΛΑΣ-EΛAN, ίσως και ευρύτερη.

23) Κοστομέρα, η [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 EAM.

24) Κουμουθέκρα, η [++]

Ετερόδυνη οργάνωση· πόλος, Ζαχάρω. Ένταξη: 2 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

25) Κουφόπουλο, το [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 19 [16 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, ίσως και ευρύτερη.

26) Κρουνοί, οι (Ρίσοβο, το) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 [4 άρρενες] ΕΑΜ.

27) Κρυονέρι, το (Άνω Κοπάνιτσα, η) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

28) Λαδικού, του [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 [4 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

29) Λέπρεο, το (Στροβίτσι, το) [++]

Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 23 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

30) Λιβαδάκι, το (Νίβιτσα, η) - Φτελιά, η - Ράφτη, του [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 [4 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

31) Λυνίσταινα, η [++]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ.

32) Μάκιστος, ο (Μπαράκου, του) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας στην έναρξη του β' σταδίου, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 25 [24 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

33) Μακρίσια, τα [++]

Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 70 [62 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

34) Μάτεσι, το [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 44 [39 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

35) Μίνθη, η (Άλβена, η) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας έναρξης β' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

36) Μυρώνια, τα (Μπάρτζελι, του) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ.

37) Νεοχώρι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, του β' σταδίου (τέλη 1942 - αρχές 1943), κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 23 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

38) Ξηροχώρι, το [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

39) Παπαδού, η - Χάνια, τα - Κακή Σκάλα, η [++]

Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 [15 άρρενες] ΕΑΜ.

40) Περιβόλια, τα (Γάρδιστα, η) [++]

Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 23 [22 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

41) Πετράλωνα, τα (Βερβίτσα, η) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

42) Πευκί, το (Δραΐνα, η) [++]

Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του εαμικού δικτύου, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

43) Πλατάνα, η (Πλατιάνα, η) [++]

Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 ΕΑΜ.

44) Πλουτοχώρι, το (Τόγια, του) [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 [13 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

45) Πρασιδάκι, το [++]

Ετερόδυνη οργάνωση. Πόλος, Άγιος Ηλίας.

46) Ράχες, οι [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αρχοντικού-κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

47) Ρόβια, τα [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, υψηλής διαφοροποίησης· το χωριό έστειλε έναν εκλέκτορα στο Εθνικό Συμβούλιο ΠΕΕΑ. Ένταξη: 6 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

48) Ροδινά, τα (Γολέμη, του) [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα. Ένταξη: 6 ΕΑΜ.

49) Σαμικό, το (Αλητσελεπή, του) [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 24 [21 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

50) Σέκουλα, του [++]

Ετερόδυνη οργάνωση. Πόλος, Ζάχα. Ευρεία αντιαμική βάση. Ένταξη: 3 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

51) Σκυλλουντία, η (Μάζι, το) [++]

Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αρχοντικού-κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. «Μικρή Μόσχα». Δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 32 [31 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

52) Σμέρνα, η [+]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 12 [11 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

53) Στόμιο, το (Σμερλίνα, η) [++]

Εξωγενής οργάνωση, αγροτικού χαρακτήρα. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

54) Συκιές, οι (Μπελούσι, το) [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επίδρασης, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

55) Σχίνοι, οι (Μπεςχίνι, το) [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 22 [18 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

56) Ταξιάρχες, οι (Μουφκίτζα, η) [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας του α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ.

57) Τρυπητή, η (Μπιτζιμπάρδι, το) [++]

Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα. Ένταξη: 17 [16 άρρενες] ΕΑΜ.

58) Φανάρι, το - Μύλοι, οι (Μαχαλάς, ο) [++]

Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του εαμικού δικτύου και του ΕΛΑΣ, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

59) Φασκομηλιά, η (Μουνδρά, του) [++]

Εξωγενής οργάνωση, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ.

60) Φυγαλία, η (Παύλιτσα, η) [++]

Σκιώδης οργάνωση.

61) Χελιδόνι, το (Κούτσι, το) [++]

Δεν υπάρχουν στοιχεία.

62) Χρυσόχωρι, το (Τρύπες, οι) [++]

Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

γ. Αξιολόγηση αποτελεσμάτων, σύνοψη οργανωτικών προτύπων

Όλες οι οργανώσεις του ΕΑΜ ιδρύθηκαν είτε από πολιτικά υποκείμενα του στενού ή ευρύτερου κομμουνιστικού χώρου είτε με παρέμβαση του ΕΛΑΣ και επιβίωσαν χάρη στη συνεργασία των κομμουνιστών με άλλες πολιτικές προσωπικότητες, ιδίως του φιλελεύθερου χώρου, αλλά και με ανένταχτους νέους που εκδήλωσαν εγκαίρως τη διαθεσιμότητά τους. Οι ελάχιστες σποραδικές απόπειρες για τη συγκρότηση εναλλακτικών δυνάμεων λαϊκής ηγεμονίας, έξω από το ΕΑΜ, απέτυχαν από μόνες τους ή συνετρίβησαν από τον ΕΛΑΣ. Το γενικό πολεμικό σχήμα άνοιγε δυνατότητες μετασχηματισμού των τυπολογικών χαρακτηριστικών των οργανώσεων, οι οποίες

κατά την εξεταζόμενη διάρκεια μεταλλάσσονταν, αναβαθμίζονταν ή εξέπιπταν. Σε όλο το φάσμα της οργανωτικής τυπολογίας, όσο πιο ισχυροί συγγενικοί δεσμοί υπάρχουν και όσο υψηλότερη διαφοροποίηση αναπτύσσεται τόσο βαθαίνει το ρήγμα ανάμεσα στον εαμικό και τον αντι-εαμικό κόσμο. Ο βαθμός συγγενικών δεσμών και διαφοροποίησης μπορεί να θεωρηθεί έγκυρος δείκτης αυτού του ρήγματος δεδομένου ότι η οικογενειακή ένταξη συνεπάγεται από τη μια πλευρά αποκλεισμούς και από την άλλη σιωπηρή αντι-συσπείρωση.

Για να υπολογίσουμε το ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού⁴⁸⁴, τη συμμετοχή του οποίου κατόρθωσε να εξασφαλίσει το ΕΑΜ στο πεδίο της δράσης του, θα προσθέσουμε στο μέγεθος της καταγεγραμμένης ένταξης ένα 30% έλλειμμα στην τεκμηρίωση. Το ποσοστό αυτό, ενώ δεν δικαιολογείται σε καμία περίπτωση από τα αποτελέσματα της έρευνας στις κοινότητες και μάλιστα αντιφάσκει με την επιχειρηματολογία της όλης προσπάθειάς μας, θα λέγαμε ότι αποτελεί μια διπλή «παραχώρηση» υπέρ του ΕΑΜ: ώστε, αφενός να αντισταθμιστεί το «όντως όν» έλλειμμα τεκμηρίωσης στην ποσοτική εκτίμηση του οργανωτικού δυναμικού των πόλεων αλλά και των χωριών, εφόσον δεχόμαστε ότι σε τριάντα (30) οργανώσεις η ένταξη ήταν ευρύτερη από την καταγεγραμμένη, αφετέρου να ληφθεί υπόψη η ποιοτική διάσταση του εγχειρήματος, δηλ. να ενσωματωθεί η μέγιστη ένταξη στο ΕΑΜ σε περιόδους ενθουσιασμού, έξαρσης ή ευνοϊκών συγκυριακών εξελίξεων· έστω κι αν ακολουθούσε συχνά το αντίστροφο ρεύμα, μόλις οι συνθήκες άλλαζαν. Ως πρόσθετη μικρή παραχώρηση, συνυπολογίζουμε στο δυναμικό των οργανώσεων των χωριών τη γυναικεία συμμετοχή, παρόλο που ο παρονομαστής είναι ο ενεργός *ανδρικός* και όχι ο ενεργός *συνολικός* πληθυσμός. Αυτά, για να εξαλειφθεί κάθε υπόνοια ότι η δύναμη του ΕΑΜ έχει υποτιμηθεί σ' αυτή την εργασία.

Στη ζώνη Κάμπος-Πηνειά, το ύψος της καταγεγραμμένης διαθεσιμότητας ανέρχεται σε 621 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Εάν ληφθεί υπόψη το έλλειμμα στην τεκμηρίωση, θα πρέπει να υπολογιστεί σε 807. Από τους 20.769 άρρενες κατοίκους, το σύνολο της απογραφής στη ζώνη, αφαιρούνται οι 13.121 κάτοικοι της Αμαλιάδας και των τριών ημιαστικών κέντρων και απομένουν 7.648 κάτοικοι των χωριών. Απ' αυτούς, υπολογίζεται σε 3.059 ο αριθμός των ανδρών της ηλικιακής κατηγορίας 16-44 ετών, ο παρονομαστής του κλάσματος που εκφράζει το ποσοστό της ένταξης. Συνεπώς το ποσοστό των ανδρών που πλαισίωσε το ΕΑΜ στη ζώνη Κάμπος-Πηνειά βρίσκεται

⁴⁸⁴ Η ποσοτική ανάλυση που ακολουθεί, θα πρέπει να διαβαστεί με οδηγό το Παράρτημα Ι.

στο 20,3%, εάν υπολογιστεί η καταγεγραμμένη ένταξη και στο 26,4%, εάν υπολογιστεί η μέγιστη υποτιθέμενη ένταξη.

Στη ζώνη Ορεινή Ηλεία, η καταγεγραμμένη διαθεσιμότητα ανέρχεται σε 1.044 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και με το έλλειμμα στην τεκμηρίωση, υπολογίζεται σε 1.360. Σε σύνολο 25.475 ανδρικού πληθυσμού στα χωριά της ζώνης, οι άνδρες 16-44 ετών είναι 10.160. Συνεπώς η ένταξη στο ΕΑΜ δεν υπερβαίνει το 13,34% με βάση τη μέγιστη υποτιθέμενη ένταξη. Η διαφορά με τον Κάμπο-Πηνεία οφείλεται στη δυσανάλογα μεγάλη συγκέντρωση κατοχικών δυνάμεων που εμποδίζει την ανάπτυξη του εαμικού δικτύου, κυρίως στην παραλιακή ζώνη, αλλά και στην τεράστια απορροφητική δύναμη του Πύργου σε στελέχη και αντικατοχικές δραστηριότητες. Πολλοί Εαμίτες από χωριά έχουν καταγραφεί στην επιτροπή πόλης του Πύργου· ή μάλλον το αντίθετο: έχουν χαθεί μέσα στο πλήθος αυτής της μεγάλης οργάνωσης, η οποία είναι πολύ δύσκολο να ανασυγκροτηθεί επαρκώς.

Στη ζώνη Ολυμπία, τα μεγέθη είναι τα εξής: Καταγεγραμμένη διαθεσιμότητα ΕΑΜ, 870 άνδρες και με το έλλειμμα στην τεκμηρίωση, 1.131. Ανδρικός πληθυσμός στα χωριά, 16.272, κατηγορία 16-44 ετών, 6.500 άνδρες, περίπου. Συνεπώς η μέγιστη υποτιθέμενη ένταξη στο ΕΑΜ δεν υπερβαίνει το 17,4%.

Υπενθυμίζουμε:

- Τον αυτοπεριορισμό των δηλωσιών κομμουνιστών, η συμμετοχή των οποίων στις αυτοσύστατες οργανώσεις καθώς και στις παράγωγες του α' σταδίου δηλώνεται με τον χαρακτηρισμό «κομμουνιστικού πυρήνα». Οι δηλώσεις, που συνιστούν τη μεγαλύτερη έμπρακτη συλλογική διαθεσιμότητα στο α' στάδιο, δεν αναλαμβάνουν οργανωτικές πρωτοβουλίες αλλά τις στηρίζουν ανεπιφύλακτα, όποτε εκδηλώνονται.

- Την αποκλειστική ευθύνη των παλιννοστούντων κομμουνιστών στην ίδρυση των παράγωγων οργανώσεων εγχώριας επήρειας, στις οποίες ο κοσμοπολίτικος προσδιορισμός αποτελεί κανόνα. Εκεί όπου προϋπάρχει κομμουνιστικός πυρήνας, διευκολύνεται ή απλουστεύεται το οργανωτικό έργο και η χρονολογία ίδρυσης της οργάνωσης δεν υπερβαίνει τις αρχές του β' σταδίου, εκτός εάν συντρέχουν ειδικές περιστάσεις (Χειμαδίό).

- Την αποφασιστική συμβολή της φιλελεύθερης παράταξης (Κάστρο, Νεμούτα, Βρίνα, Μπρουμάζι) στις υπόλοιπες παράγωγες οργανώσεις, η ίδρυση των οποίων καθυστερεί, έως και τις αρχές του δ' σταδίου.

- Το πλήθος των παράγωγων και εξωγενών οργανώσεων, οι οποίες αποτελούν τη μεγάλη βάση του ΕΑΜ. Οι εξωγενείς οργανώσεις δημιουργούνται στο γ' στάδιο,

είναι κατά κανόνα αγροτικού χαρακτήρα και έργο του ΕΛΑΣ. Η τυπολογία τους παραπέμπει στην ιεραρχική δομή του ΕΑΜ. Ενίοτε ο κατάλογος των «μελών» μοιάζει υπερβολικά μακρύς για οργάνωση τέτοιου τύπου (Παλαιόπολη, Σπάτα, Μπεντένι, Μούντριζα). Δείγμα κι αυτό, της ατελούς οργανωτικής λειτουργίας των τοπικών επιτροπών, πολλές από τις οποίες είχαν μικρότερη πραγματική από την ονομαστική τους δύναμη.

- Την καθοριστική επίδραση που ασκούν στον χρόνο ίδρυσης των ετερόδυνων οργανώσεων τόσο οι τοπικές συνθήκες όσο και οι εξελίξεις στους κόλπους της κύριας οργάνωσης.

- Τη χειραγώγηση που ασκούσε ο ΕΛΑΣ στις σκιώδεις οργανώσεις.

Στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων η τοπική διαθεσιμότητα ενεργοποιείται σε πράττον υποκείμενο από εξωτερικές αιτίες οι οποίες, μετά τον στρατηγικό αναπροσανατολισμό του ΕΑΜ, συμπυκνώνονται στην ανάγκη στήριξης του ΕΛΑΣ. Εν όψει της αποφασιστικής συμβολής των ηγετικών προσωπικοτήτων στην ευόδωση του εαμικού προτάγματος, των αποτελεσμάτων που έδωσαν οι ποσοτικές μετρήσεις της εαμικής διαθεσιμότητας στις τοπικές κοινότητες και της γενικής εντύπωσης που προκαλείται από την ανάπτυξη των θεματικών ενοτήτων, η άποψη ότι «ο λαός ξεσηκώθηκε αυθόρμητα» και αγωνίστηκε με «συνέπεια και αποφασιστικότητα» από τις τάξεις του ΕΑΜ για την αποκατάσταση της ελευθερίας του, πρέπει να απορριφθεί ως ένας ακόμη λαϊκός μύθος.

Συντομογραφίες

Ακρωνύμια

ΑΣΟ = Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός (επισήμως, ΑΟΣ = Αυτόνομος Οργανισμός Σταφίδας)
 ΓΣ = Γενικό Στρατηγείο
 ΔΕΣ = Διεθνής Ερυθρός Σταυρός
 ΔΣΠ = Δημοκρατικός Στρατός Πελοποννήσου
 ΔΤ = Διεθνείς Ταξιαρχίες
 ΕΑ = Εθνική Αλληλεγγύη
 ΕΑΜ = Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
 ΕΑΜΝ = Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο Νέων
 ΕΕΑΜ = Εργατικό Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
 ΕΕΕΜ = Ενιαίο Εργατικό Εθνικό Μέτωπο
 ΕΛΑΣ = Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός
 ΕΟΒ = Εθνική Ένωση Βασιλοφρόνων
 ΕΠ = Εθνική Πολιτοφυλακή
 ΕΠΟΝ = Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων
 ΕΣ = Ελληνικός Στρατός
ΕτΑ = Επιμελητεία του αντάρτη
 ΚΔ = Κομμουνιστική Διεθνής
 ΚΕ = Κεντρική Επιτροπή
 ΚΚΕ = Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
 ΚΟΕ = Κεντρική Οργανωτική Επιτροπή
 ΜΕΣΕ = Μέτωπο Εθνικής Σωτηρίας - Ειρήνης
 ΝΕ = Νομαρχιακή Επιτροπή (ΕΑΜ)
 ΝΣ = Νομαρχιακό Συμβούλιο
 ΝΦΕ = Νέα Φιλική Εταιρεία
 ΟΚΑ = Οργάνωσις Κατωτέρων Αξιωματικών
 ΟΠΛΑ = Οργάνωση Προστασίας Λαϊκού(-ών) Αγωνιστή(-ών) (εναλλακτικά, Οργάνωση Προστασίας Λαϊκού Αγώνα)
 ΠΓ = Πελοποννησιακό Γραφείο (ΚΚΕ)
 ΠΕ = Περιφερειακή Επιτροπή (ΚΚΕ)

ΠΕΕΑ = Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης
 ΣΕΚΕ = Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας
 ΣΝ = Συμβούλιο Νεολαίας
 ΣΠΑΠ = Σιδηρόδρομοι Πειραιώς - Αθηνών – Πελοποννήσου
 ΤΑ = Τάγμα(τα) Ασφαλείας
 ΦΕ = Φιλική Εταιρεία

Βραχυγραφίες βιβλιογραφίας

A.B. = Αρχείο Βέρρου Θεόδωρου
 A.Z. = Αρχείο Ζέρβα Ναπολέοντα
 A.K. = Αρχείο Κατερίνη Παναγιώτη
 A.M. = Αρχείο Μάργαρη Νίκου
 A.N. = Αρχείο Νικολακόπουλου Ηλία
 A/N = Αναγκαστικός νόμος
 ΑΣΚΙ = Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας
 Α.Τ. = Αρχείο Τσέλαλη Γιώτας (Τσέλαλη Αγησίλαου)
 ΓΕΣ = Γενικό Επιτελείο Στρατού
 ΔΟΑ = Διεθνής Ομοσπονδία Αντιστασιακών
 ΔΙΣ = Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού
 ΕΒΕΑ = Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών
 ΕΔΙΑ = Εταιρεία Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων
 ΕΙΕ = Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
 ΕΚΧΦ = Επιμορφωτικό Κέντρο Χαρίλαος Φλωράκης
 ΕΛΙΑ = Ελληνικό Λαογραφικό και Ιστορικό Αρχείο
 ΙΑΕΑ = Ιστορικών Αρχείων Εθνικής Αντιστάσεως
 ΙΝΕ = Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών
 ΚΜΙΕΑ = Κέντρο Μελετών Ιστορίας Εθνικής Αντίστασης
 ΠΕΑΕΑ = Πανελλήνια Επιτροπή Αγонιστών Εθνικής Αντίστασης
 ΠΣΑΕΕΑ = Πανελλαδικός Σύνδεσμος Αγонιστών Εαμικής Εθνικής Αντίστασης

Ενδείξεις υποσημειώσεων

«Αναγνωρισμένοι» = «Οι αναγνωρισμένοι της Εθνικής Αντίστασης» (Η Ευθύνη).
 «Αναγνωρίστηκαν» = «Αναγνωρίστηκαν σαν αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης»
 (Πατρίς Πύργου).

Κατάλογος Ολυμπίας = Κατάλογος σκοτωμένων και εκτελεσμένων της επαρχίας Ολυμπίας στον εμφύλιο πόλεμο, στο Γεωργούλιας, *Αναμνήσεις*.

ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική» = ΕΛΑΣ, ΙΙΙ Μεραρχία Πελοποννήσου, «Κατάστασις ονομαστική των μονίμων, εφέδρων εκ μονίμων και εφέδρων αξιωματικών και καπεταναίων υπηρετούντων εις τας μονάδας και υπηρεσίας της Μεραρχίας», ΓΕΣ-ΔΙΣ, Αρχεία Εθνικής Αντίστασης, τομ. 6.

Εμπορικός = Εμπορικός και βιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος, ΕΒΕΑ, τμήμα ελληνικόν.

Επιτροπή = Επιτροπή ετεροδημοτών ΚΚΕ Ηλείας, κατάλογος «Αγωνιστές 05-04-06» (σελίδα και αριθμός).

χωριανοί = πληροφορητές που ζήτησαν να τηρηθεί η ανωνυμία τους.

Βιβλιογραφία

Ανέκδοτα τεκμήρια

- 1) Αρχείο Θεόδωρου Βέρρου (συντομογρ: Βέρρος, γραπτή), *Κατάλογος εκπροσώπων τοπικών επιτροπών ΕΑΜ στην α΄ πανηλειακή συνδιάσκεψη ΕΑΜ*, μάλλον στη Βροχίτσα, Ιούνιος 1943.
- 2) Αρχείο Ναπολέοντα Ζέρβα (Α.Ζ.), *ΕΛΙΑ*, κουτί 1, φάκελος 1, υποφάκελος 3 - «διάφορα βιβλία», στοιχείο 5 - «πρωτόκολλον ασυρμάτου ΕΟΕΑ 1943+1944».
- 3) Αρχείο Παναγιώτη Κατερίνη (Α.Κ.), *Κατοχή και Αντίσταση στην Ηλεία*, Φάκελοι: «Κάμπος-Πηνεία», «Ορεινή Ηλεία», «Ολυμπία», «Ηγετικά στελέχη», «Πύργος», «Αμαλιάδα», «Γενικά», «Διπλά».
- 4) Αρχείο Νίκου Μάργαρη (Α.Μ.), *Κατοχή και Αντίσταση στην Ηλεία*, Κείμενα και κασέτες. Βρίσκεται στην κατοχή του Παναγιώτη Κατερίνη.
- 5) Αρχείο Ηλία Νικολακόπουλου (Α.Ν.), *Κατάλογος σκοτωμένων και εκτελεσμένων της επαρχίας Ολυμπίας στον εμφύλιο πόλεμο, στο Γεωργούλιας Τάσος, Αναμνήσεις από τον εμφύλιο πόλεμο και τον Δημοκρατικό Στρατό Πελοποννήσου*, ανεκδ., δακτυλ., Αθήνα, 2005.
- 6) Αρχείο Γιώτας Τσέλαλη (Α.Τ.), *Χειρόγραφο ημερολόγιο Αγησίλαου Τσέλαλη, 1943-1944*.
- 7) Αρχείο ΚΜΙΕΑ, *Εθνική Αντίσταση*, διάφοροι φάκελοι.
- 8) ΓΑΚ Ν. Ηλείας, *Εισαγγελία Πρωτοδικών Ηλείας*, «Βιβλίο περατωθεισών ανακριτικών δικογραφιών» (1946), ΑΕΕ: Δικ. 6.3, ΑΒΕ: 83, τομ. Α, Β.
- 9) ΕΛΑΣ, Γενικών Στρατηγείων, Κλιμάκιο Πελοποννήσου, Επιτελικόν Γραφείον ΙΙΙ, Στρατιωτική Διοίκηση, Βελουχιώτης Άρης, «Σχέδιο ενεργείας», χ.τ. 31-5-1944, *ΑΣΚΙ*, αρχείο ΚΚΕ, κουτί 496, φ. 30-4-146.
- 10) Επιτροπή Ετεροδημοτών ΚΚΕ Ηλείας, *Αγωνιστές 05-04-06*, [χ.τ.]: [χ.ό.], [χ.χ.].
- 11) Μητρώα αρρένων, α) Δήμος Λεχαινών, β) Κοινότητες: Αγία Τριάδα (Μπουκοβίνα), Αγία Κυριακή (Κερτίτζα), Αντρώνι, Κακοτάρι, Κρυόβρυση (Βερβενή), Τσίπιανα, Νεμούτα, Δούκα, Λάλα.
- 12) Πάλλα-Χρονοπούλου Εύη (επιμ.), *Καταστατικά ιδρυθέντων σωματείων στη διάρκεια της Κατοχής (Αμαλιάδα)*, Αμαλιάδα: Παπαχριστοπούλειος Δημοτική Βιβλιοθήκη και σωματείο «Παπαχριστοπούλειος Βιβλιοθήκη», 2006.

13) Πρωτοδικείο Ηλείας (Πύργος), *Καταστατικά ιδρυθέντων σωματείων στη διάρκεια της Κατοχής*, αριθ. αποφ. 18, 158, 489.

14) Πρωτοδικείο Ηλείας (Πύργος), *Τμήμα εταιρειών, Αρχείο συστάσεως εταιρειών κατά τα έτη 1943 και 1944*, αριθ. εγγρ. 1-10 και 4.2/44, 4.3/44.

Δημοσιευμένα τεκμήρια

1) Βασίλειον της Ελλάδος, Α/Ν 1937/1939, *Περί μεταρρυθμίσεως των ορίων των Νομών Μεσσηνίας και Ηλείας*, ΦΕΚ 355/Α της 2-9-1939, αναδημ. ΦΕΚ 395/Α της 18-9-1939.

2) ΕΑΜ, Ιδρυτικό κείμενο, 28-9-1941 [ίδρυση ΕΑΜ, 27-9-41], *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 1^η, Απρίλιος 1962, σ. 3.

3) ΕΑΜ, ΚΟΕ, Διάγγελμα, 10-10-1941, *ΚΚΕ, Επίσημα Κείμενα*, τομ. 5, (1940-1945), Αθήνα: ΚΚΕ εσωτερικού, 1974, σ. 387-391 / *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 1^η, Απρίλιος 1962, σ. 4.

4) ΕΒΕΑ, *Εμπορικός και βιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος, τμήμα ελληνικών*, Αθήνα: Φλάμμα, 1935.

5) ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία της Εθνικής Αντίστασης*, ΕΛΑΣ, ΙΙΙ Μεραρχία Πελοποννήσου, «Κατάστασις ονομαστική των μονίμων, εφέδρων εκ μονίμων και εφέδρων αξιωματικών και καπεταναίων υπηρετούντων εις τας μονάδας και υπηρεσίας της Μεραρχίας», τομ. 6, σ. 356-386.

6) Ελληνική Πολιτεία, Ν. 260, «Περί συγκροτήσεως τεσσάρων ευζωνικών ταγμάτων», ΦΕΚ 180/Α της 18-6-1943.

7) ΙΝΕ/ΕΙΕ, *Πανδέκτης, Μετονομασίες των οικισμών της Ελλάδας*, ηλεκτρονικός τόπος, <http://www.eie.gr>

8) ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα*, ΚΕ ΚΚΕ, «Μανιφέστο», 3-5-1941, τομ. 5, Αθήνα: ΚΚΕ εσωτερικού, 1974, σ. 48-53.

9) ΚΚΕ, *Επίσημα κείμενα*, ΚΕ ΚΚΕ, Η 6^η Ολομέλεια, 1-7-1941, τομ. 5, Αθήνα: ΚΚΕ εσωτερικού, 1974, σ. 58-59.

10) ΚΕ ΚΚΕ, *Έπεσαν για τη ζωή*, τομ. Β', Αθήνα: ΚΕ ΚΚΕ, 1994.

11) ΚΚΕ, Το 3^ο Συνέδριο, Μάρτιος 1927, 280/δ', «Απόφαση πάνω στα οργανωτικά ζητήματα του Κόμματος», Ριζοσπάστης, 16-4-1927, (αναδημ.) ΚΚΕ, *Επίσημα*, τομ. 2, Αθήνα: Πολιτικές και λογοτεχνικές εκδόσεις, 1965, σ. 225-237.

- 12) ΚΚΕ, Το 5^ο Συνέδριο, Μάρτιος 1934, 520/γ', «Τα οργανωτικά ζητήματα στη σημερινή περίοδο», *Ριζοσπάστης*, 23-4-1934, (αναδημ.) ΚΚΕ, *Επίσημα*, τομ. 4, Αθήνα: ΚΚΕ εσωτερικού, 1974, σ. 53-63.
- 13) Μόσχος Γιώργος (συντ.-επιμ.), «Κατάλογος εκτελεσμένων στο Γηροκομείο Πατρών (θέση Σκοποβολή) κατά τον εμφύλιο πόλεμο 1946-1949», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 37-39.
- 14) ΠΕΕΑ, *Δελτίο Πράξεων και Αποφάσεων*, φ. 7, αρ. 24.
- 15) Της σύνταξης, *Το Σάλπισμα*, δημοσιογραφικό όργανο του Συμβουλίου ΕΠΟΝ Ηλείας, Άρθρα, ρεπορτάζ, ανταποκρίσεις, Ηλεία, 5-11-1943 έως 13-10-1944.
- 16) Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 16^{ης} Οκτωβρίου 1940*, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο, 1946.

Ανεξάρτητα δημοσιεύματα

- 1) Αγιαννιτόπουλος Γιώργος Δ., *Οχυρό Ιστίμπεη*, Αθήνα: [χ.ό.], 1995.
- 2) Αγιαννιτόπουλος Διονύσης Γ., *Μεταξύ Μαργαρίτας και Κουρλέσα - Σαβάλια, Ροβιάτα, Παλαιοχώρι, Αμπελόκαμπος*, Αθήνα: Πάραλος, 2000.
- 3) Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Πάσχα αγώνα για τη λευτεριά», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 87.
- 4) Αλεξανδρόπουλος Μήτσος, *Αυτά που μένουν : Α. Η γραμμή της ζωής*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2000.
- 5) Ανδρικόπουλος Χρίστος Βλ., *Ένα παιδί στον πόλεμο : από το 1940 έως το 1945*, Πάτρα: Περί τεχνών, 2007.
- 6) Ανταίος Πέτρος (Γιαννακόπουλος Σταύρος), *Συμβολή στην ιστορία της ΕΠΟΝ*, 2 τομ., Αθήνα: Καστανιώτης, 1977.
- 7) Ανυπόγραφο, «Αγωνιστές που έφυγαν», *Η Αυγή* (Αθήνας), 27-9-1998.
- 8) Ανυπόγραφο, «Η πρώτη ομάδα της επαρχίας Ολυμπίας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 52.
- 9) Ανυπόγραφο, «Όργιο αίματος και τρόμου στην Ηλεία», *Εθνική Αντίσταση*, τ. 80.
- 10) Ανυπόγραφο, σχετικά με την Ουρανία Στροφύλα, *Η Ευθύνη*, 4-6-1984.
- 11) Αρσενίου Λάζαρος, *Η Θεσσαλία στην Αντίσταση*, 2 τομ., 3^η εκδ. βελτ., Λάρισα: έλλα, [χ.χ.].
- 12) Ασημακόπουλος Θεόδωρος Γ., *Αρετή : Ήθη, έθιμα, ιστορία*, [χ.τ.]: [χ.ό.], 2008.
- 13) Βασιλόπουλος Ηλίας Χρ., *Μνήμες της κατοχής και του εμφυλίου, χρονικό 1941-1951*, Αθήνα: [χ.ό.], 2005.

- 14) Γαλανόπουλος Γιάννης (Ανέστης), «Χρονικό της Αντίστασης στην Ηλεία», *Διάλογος*, τχ. 17 (Δεκέμβριος 1982).
- 15) Γεωργίου Βάσος (επιμ.), *Ιστορία της Αντίστασης*, 6 τομ., Αθήνα: Αυλός, 1979.
- 16) Γκοτσούλιας Δημήτρης (Μωραΐτης), «Η μάχη στο μοναστήρι του ΑηΝικόλα (Σπάτα)», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 77, Οκτώβρης-Δεκέμβρης 1992.
- 17) Γκούτης Πέτρος, «Το εαμικό κίνημα Ολυμπίας του νομού Ηλείας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 96.
- 18) Γριβάκης Κωνσταντίνος, *Τα Μακρύσια στα χρόνια της κατοχής και της αντίστασης*, [χ.τ.]: [χ.ό.], [χ.χ.].
- 19) Δαμασκόπουλος Γιάννης Παντ., *Παντελής Γιαν. Δαμασκόπουλος, Η ζωή και η δολοφονία ενός ιδεολόγου*, Αθήνα: [χ.ό.], 1983.
- 20) Ενεπεκίδης Πολυχρόνης Κ., *Η Ελληνική Αντίστασις 1941-1944 : Όπως αποκαλύπτεται από τα μυστικά αρχεία της Βέρμαχτ εις την Ελλάδα : Μια νεοελληνική τραγωδία*, Αθήνα: Εστία, 1964.
- 21) «Ερευνητής», «Το αντάρτικο στην Ηλεία (1941-44)», *Διάλογος*, τχ. 17 (Δεκέμβριος 1982).
- 22) Κ. Ν., «Μεγάλη η πολεμική προσφορά του ένδοξου ΕΛΑΝ», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 74, Γενάρης-Μάρτης 1992.
- 23) Καζάζης Τάσης Δ., *Οι Γερμανοί στην Ηλεία*, Πύργος: [χ.ό.], 1977.
- 24) Κάνδουλας Ιωάννης, *Ο Πατέρας της Αντίστασης*, Αθήνα: [χ.ό.], 2005.
- 25) Κανελλόπουλος Παναγιώτης Θεμ., *Η Εθνική Αντίσταση στην Τριφυλία*, Αθήνα: [χ.ό.], 1980.
- 26) Καπατσούλιας Τάσος Γ., *Τα συσσίτια : Χρονικό της αντίστασης*, [χ.τ.]: Σ.Ε.Ο.Κ., [χ.χ.].
- 27) Καπετανόπουλος Περικλής, «Σχετικά με την Αντίσταση στην Ανδραβίδα», ηλεκτρονική έκδοση *Ο Μωρηάς*, 24-3-2010.
- 28) Κάπος Μιλτιάδης Μ., *Η Ηλεία στο μύθο και την ιστορία*, Αθήνα: [χ.ό.], [χ.χ.].
- 29) Καράγιωργας Ιωάννης Αντ., *Καρδαμάς Ηλείας, Αρχαιολογία - Ιστορία - Λαογραφία*, αυτοεκδ., Αθήνα: [χ.ό.], 1997.
- 30) Καφίρης Επαμεινώνδας, «Στο Γιώργο Στροφύλλα», *Η Ευθύνη*, 20-9-1982.
- 31) Κόλλιας Θεόδωρος, *Αλλοτινές εποχές* (Δούφας Χρήστος - Παπαβασιλείου Πάνος Γ., συμβολή στο κεφ. 12, σ. 243-259 και 260-26, αντίστοιχα), Αθήνα: Δρόμων, 2007.
- 32) Κοσμίδης Θ., «Τομέας Λετρίνων ΕΑΜ», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104 (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1999).

- 33) Κούλος Λάμπης, «Το ΕΑΜ στη Δίβρη», *Δίβρη*, περίοδος Β΄, χρόνος 4^{ος}, τχ. 34 (Οκτώβρης-Δεκέμβρης 1986).
- 34) Κούρος Απόστολος, *Η άγρια εκείνη εποχή : Τα σκληρά συναρπαστικά χρόνια της φυλακής, 1948-1958*, Αθήνα: Θεμέλιο, 2008.
- 35) Κράγκαρης Διονύσης, «Η άνοδος στο βουνό», εισαγωγή στο λεύκωμα *Γιάννης Πονήρης - Μνήμες αντίστασης*, Λεχαινά: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηλείας - ΕΠΟΠ - Πολιτιστικό Κέντρο Δήμου Λεχαινών, 2005.
- 36) Κριμπάς Γρηγόρης, *Η Εθνική Αντίσταση στη Μεσσηνία και τους γύρω νομούς, Καλαμάτα*: Λεβέντης, [χ.χ.].
- 37) Κυριαζής Δημήτρης, «Οι σκληροί άτεγκτοι νόμοι του πολέμου», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94.
- 38) Λάζαρης Βασίλης, *Πολιτική ιστορία της Πάτρας*, τομ. 3, 1940-1944, Αθήνα: Αχαϊκές Εκδόσεις, 1989.
- 39) Λαζάρου Φώφη, «Οργανώσεις της Εθνικής Αντίστασης», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 23.
- 40) Λούρμπας Κώστας, *Γαστούνη. Ιστορικά αποσπάσματα*, Γαστούνη: [χ.ό.], 1990.
- 41) Μακρυδημήτρης Θανάσης Αντ., *Από το Θρύο στο σημερινό Επιτάλιο*, Επιτάλιο: [χ.ό.], 2005.
- 42) Μαραζιώτης Γεώργιος Θ., *Η ιστορία του Τραγανού*, [χ.τ.]: [χ.τ.], [χ.χ.].
- 43) Μάργαρης Νίκος, «Κώστας Χρονόπουλος», *Αμαλιάδα*, Μάρτιος 1984.
- 44) Μαργαρίτης Λεωνίδας Γ., *Χρονικό του Κοροίβου*, Πάτρα: [χ.ό.], 2009.
- 45) Μαχαίρας Ευάγγελος, *Πενήντα χρόνια μετά*, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 1992.
- 46) Μούτουλας Παντελής, *Πελοπόννησος 1940-1945. Η περιπέτεια της επιβίωσης, του διχασμού και της απελευθέρωσης*, Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004.
- 47) Μούτουλας Παντελής, *Σύντομη ιστορία της κατοχής*, Αθήνα: Διογένης, [2005].
- 48) Μπίρμπας Γιώργος Ιω., «Η συμβολή του χωριού Χελιδόνη στην Εθνική Αντίσταση 1941-1944», *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 46^η.
- 49) Μπουρατζής Γιώργος (Μανούσος), «Η ίδρυση του αρχηγείου Ηλείας του ΕΛΑΣ», *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 48^η.
- 50) Μπουρατζής Γιώργος (Μανούσος), «Το ξεκίνημα του αντάρτικου στην Ηλεία (1941-44)», *Η Ευθύνη*, 15-6-1981.
- 51) Μπουρατζής Γιώργος (Μανούσος), «Το αντάρτικο κίνημα Ηλείας Πελοποννήσου», *Ιστορικών Αρχείων Εθνικής Αντιστάσεως*, τχ. 15.
- 52) Μπουρατζής Γιώργος (Μανούσος), «Η σκληρή μάχη στο Πούσι Ηλείας», *Ιστορικών Αρχείων Εθνικής Αντιστάσεως*, τχ. 15.

- 53) Μπουρατζής Γιώργος (Μανούσος), «Επιχειρήσεις των Γερμανών εναντίον μονάδων του ΕΛΑΣ», *Ιστορικόν Αρχεῖον Εθνικῆς Αντιστάσεως*, τχ. 19.
- 54) Μπουρνάς Νίκος, «Η Εθνική Αντίσταση της Αριστεράς στην Αρχαία Ολυμπία (1941-1944)», *Ηλειακή Επιθεώρηση*, έτος Γ' (Ιανουάριος-Μάρτιος 2006), τχ. 11.
- 55) Μπράτης Γ. Ανδρέας, *Βαρθολομιό : ιστορία των νεωτέρων χρόνων, 1914-1990*, [χ.τ.]: [χ.ό.], [χ.χ.].
- 56) Μώκος Διονύσιος Ν., *Μυρσίνη : Η ιστορία και ο κόσμος της*, Πάτρα: [χ.ό.], 1996.
- 57) Ντελόπουλος Γιώργος Α., *Κεραμιδιά Ηλείας : Χθες, σήμερα, αύριο*, Αθήνα: Σύλλογος Κεραμιδιωτών Αθήνας «Αγία Μαρίνα», 2000.
- 58) Παναγόπουλος Πάνος Διον., *Αντιστασιακή Αμαλιάδα 1941-1944 : Χρονικό της τιμής και της αντρειοσύνης*, Αθήνα: [χ.ό.], 1995.
- 59) Παπαθεοδώρου Παναγιώτης Θ., *Η Κρυόβρυση της Ηλείας*, Πάτρα: [χ.ό.], 2003.
- 60) Παπαστεριόπουλος Ηλίας, *Ο Μωρηάς στα όπλα : Εθνική Αντίσταση 1941-44*, 6 τομ., Αθήνα: Έρευνα και Κριτική της Νεοελληνικής Ιστορίας, 1965 και 1975.
- 61) Παπασωτηρίου Σωτήρης, «Βιττόρια Σωτηρίου Φραγκογιαννοπούλου», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 83.
- 62) Παυλόπουλος Γιώργος, συνέντευξη, *Διάλογος*, τχ. 18.
- 63) Πετράκος Β. Χ., *Τα αρχαία της Ελλάδος κατά τον πόλεμο 1940-1944*, Αθήνα: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, 1994.
- 64) Πορφυρογένης Μιλτιάδης, «Όλοι στον αγώνα για την άμυνα της Κρήτης», 16-5-1941, ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τομ. 5 (1940-1945), σ. 54-55.
- 65) Ρεμπούτσικας Χριστόφορος, «Αυτοί που δεν πεθαίνουν ποτέ», *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 42^η.
- 66) Ρεμπούτσικας Χριστόφορος - επιμ. Χρονόπουλος Βασίλης, «Η Εθνική Αντίσταση στο νομό Αχαΐας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 97.
- 67) Ρούσσος Γιώργος Ζαχ., «Μορφές αγωνιστών» *Εθνική Αντίσταση*, διάφορα τχ.
- 68) Σιμιτζής Θεόδωρος Ι., *Προσωπικές εντυπώσεις και ιστορικά ντοκουμέντα για την πόλη της Αμαλιάδας 1900-1950*, Αθήνα: Γκοβόστης, 1992.
- 69) Σινόπουλος Παύλος Γ., *Φρουροί της νύχτας : ένα χρονικό της γερμανικής κατοχής στον Πύργο*, Πύργος: Αλφειός, 1995.
- 70) Σινόπουλος Παύλος Γ. (επιμ.), «Πρόσωπα και γεγονότα στον 20^ο αιώνα», *Πατρίς Πύργου*, εκτ. εκδ. 2003, [για την κατοχή] Α' τχ., σ. 44-45.
- 71) Σκαλτσάς Παναγιώτης Δ., *Στις όχθες του Κλαδέου*, Αθήνα: [χ.ό.], 1994.

- 72) Σκουλαρίκος Γιώργος Μιχ., *Πύργος-Κατάκωλο με τον Κωλοσούρη : Χρονικό της μικρής μας πόλης*, Αθήνα: [χ.ό.], 1993.
- 73) Σπηλιωτοπούλου Μαρία - Παπαστράτης Προκόπης (συντ.), *Χρονολόγιο γεγονότων 1940-1944*, 2 τομ., Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης της Ιστορίας του Νεώτερου Ελληνισμού (ΚΕΙΝΕ), 2002.
- 74) Σταυρογιαννόπουλος Βασίλειος, *Η ζωή της κατοχής και τα Τάγματα Ασφαλείας*, Αθήνα: [χ.ό.], [χ.χ.].
- 75) Της σύνταξης, «Οι αθάνατοι νεκροί της μάχης του Πύργου», *Αγωνιστής*, 15-9-1944.
- 76) Της σύνταξης, «Το αντάρτικο στην Ηλεία», *Διάλογος*, τ. 17, 1982.
- 77) Της σύνταξης, «Ο κ. Τάσης Καζάκης δέχτηκε ότι η μάχη της Λιναριάς ήταν γεγονός», *Η Ευθύνη*, 6-11-1978.
- 78) Της σύνταξης, «Αμαλιαδίτικα παλιά», *Η Ευθύνη*, διάφορα τχ.
- 79) Της σύνταξης, «Ανεπίτρεπτη παράλειψη», *Η Ευθύνη*, 22-3-1982.
- 80) Της σύνταξης, «Από τη δράση του τάγματος των Γερμανοτσοβιάδων στην Ηλεία», *Η Ευθύνη*, 13-6-1981.
- 81) Της σύνταξης, Δεν πρέπει να ξεχνάμε», *Η Ευθύνη*, 25-4-1995.
- 82) Της σύνταξης, «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, διάφορα τχ.
- 83) Της σύνταξης, «Οι αναγνωρισμένοι της Εθνικής Αντίστασης», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.
- 84) Της σύνταξης, «Τιμήθηκαν», *Η Ευθύνη*, 24-2-1992.
- 85) Της σύνταξης, «Οι νεκροί της μάχης του Πύργου», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945.
- 86) Της σύνταξης, «Η τάξη και ο νόμος στο Μωρηά», *Ο Μωρηάς*, φ. 8 (1986).
- 87) Της σύνταξης, «Αναγνωρίστηκαν σαν αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης», *Πατρίς Πύργου*, διάφορα τχ.
- 88) Τσάνος Δημήτρης, *Στα 18 τότε & 52 μετά : Μύθοι και θύματα της ζωής και της ιστορίας*, Πύργος: [χ.ό.], 1997.
- 89) Τσουμπρής Χρήστος Γ. (Ικαρος), *Αναμνήσεις από την Εθνική Αντίσταση 41-44*, [χ.τ.]: [χ.ό.], [χ.χ.].
- 90) Φαράκος Γρηγόρης, *Η μάχη των συμβόλων : Το κατέβασμα της χιτλερικής σημαίας από την Αρχαία Ολυμπία*, 1^η εκδ., Αθήνα: Φιλίστωρ, 1996.
- 91) Ψαρρού-Κατριβάνου Δήμητρα, *Με έλεγαν Άννα*, Αθήνα: Πρόταση, 2008.

Ευρετήριο⁴⁸⁵

Ηλεία, Κάμπος-Πηνειά, Ολυμπία, Ορεινή Ηλεία / Αθήνα, Αμαλιάδα, Λεχαινά, Πάτρα, Πύργος / Πελοπόννησος / ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΕΠΟΝ, ΚΚΕ *passim*.

A

Αβραμόπουλος, Νίκος (Κολλημένος) 74

Αγαλιανή Τριφυλίας 74

Αγάλος, Διονύσης 48

Αγάλος, Λάκης (Πέτρος) 48, 50, 98, 108, 123, 125, 146, 147, 152

Αγάλος, Λεωνίδα 48

Αγάλος, Σπύρος 48

Αγγελόπουλος, Αλέξης Αγγ. 16

Αγγελόπουλος, Αναστάσης Βασ. 17, 92

Αγγελόπουλος, Γιάννης 68, 69, 185

Αγγελόπουλος, Γιάννης του Νικήτα 17

Αγγελόπουλος, Γιώργος 16, 19

Αγγελόπουλος, Κωνσταντίνος Λυκ. 47

Αγγελόπουλος, Σπήλιος Αγγελή 47

Αγγελόπουλος, Σπύρος (Ντουφέκας) 77

Αγγελόπουλος, Τάκης Λυκ. 47

Αγγελοπούλου, Γεωργία 19

Αγία Άννα, χωριό 10

Αγία Κυριακή, χωριό 10

Αγία Μαρίνα, συνοικία 40

Αγία Μαύρα, χωριό 79

Άγιος Νικόλαος, χωριό 6

Άγναντα, χωριό 177

Άγναντιάδης, Γιάννης 59

Αγουλινίτσα, ημιαστικό κέντρο 53, 61-63

Αγραπιδochώρι, χωριό 105, 138, 186

Αγροφύλακας (βλ. Τσούλος, Γιώργος)

Αδαμόπουλος, Γιώργος 17, 19

Αδαμόπουλος, Νίκος Αλ. 19

Αετός (βλ. Αλεξόπουλος, Γιώργος)

Αετός, χωριό Τριφυλίας 133

Αη Γιώργης, χωριό 177, 187

Αη Λιας Πηνειών, χωριό 74, 138, 177

⁴⁸⁵ Η αναγραφή των χωριών της Ηλείας ακολουθεί το κείμενο, που σημαίνει ότι τα χωριά δεν αναγράφονται απαραίτητως με τη σημερινή επίσημη ονομασία τους. Οι ονομασίες των χωριών εκτός Ηλείας συνοδεύονται από τον ευρύτερο γεωγραφικό τους προσδιορισμό, λ.χ. Σκούπι Καλαβρύτων. Στο ευρετήριο δεν συμπεριλαμβάνονται: α) τα ονόματα στις υποσημειώσεις, β) το κεφ. 8. β με τον πλήρη αλφαβητικό κατάλογο ημιαστικών κέντρων και χωριών κατά οργανωτική ζώνη, γ) το Παράρτημα Ι.

Αη Χαράλαμπος, χωριό 48, 123, 157
 Αθανασόπουλος, Γιώργης 16
 Αθανασόπουλος, Παναγιώτης 17
 Αθανασόπουλος, Πάνος 120
 Αθούλης, Κανέλος 66, 112
 Αίγιο 151
 ΑΚΕ 38
 Ακρίτας (βλ. Φράγκος, Γιάννης)
 Ακροναυπλία 36, 48, 52, 66
 Αλβανία 82, 160
 Άλβενα, χωριό 72, 106, 160
 Αλεξανδρόπουλος, Γιάννης 17
 Αλεξανδρόπουλος, Γιώργης 97
 Αλεξανδρόπουλος, Κώστας 43
 Αλεξανδρόπουλος, Μπάμπης 19, 20
 Αλεξανδρόπουλος, Μήτσος 29, 49
 Αλεξανδρόπουλος, Τάκης 98
 Αλεξόπουλος, Αλέξης 16
 Αλεξόπουλος, Αλέξης Αναστ. 154, 155, 158
 Αλεξόπουλος, Αριστείδης 19
 Αλεξόπουλος, Γιώργος (Αετός) 151-159, 161, 163
 Αλεξόπουλος, Παναγιώτης (πληροφορητής) 16
 Αλεξόπουλος, Παναγιώτης (ΤΑ Ναυπάκτου) 163
 Αλεξόπουλος, Παναγιώτης (Σπανός) 111
 Αλητσελεπή, χωριό 54
 Αλικάκης, Μεγακλής Γ. 47
 Αλποχώρι, χωριό 70, 71, 77, 78, 98, 126, 170, 172, 175, 178
 Αλτεμάρ, ξενοδοχείο 78
 Αλτούνη, οικογένεια 48
 Αλφειός 6, 7, 31, 61, 110, 136
 Αμπελάς, Γιώργος Παναγ. 78
 Ανάγνος, Λάμπρος 16
 Αναγνωστόπουλος, Γιάννης Ανδρέα 105
 Αναγνωστόπουλος, Γιώργος 121
 Αναγνωστόπουλος, Νίκος 65
 Αναγνωστόπουλος, Σπύρος 43, 92
 Αναγνωστόπουλος, Χαράλαμπος 149
 Αναγνωστόπουλος, Χρήστος 181
 Αναστασιάδης, Στέργιος 27
 Αναστασόπουλος, Θεμιστοκλής 19

Αναστασόπουλος, Κώστας 55
 Αναστασόπουλος, Μπάμπης 54, 119
 Αναστόπουλος, Γιάννης 19
 Αναστόπουλος, Γιώργος (Μουρούζης) 59
 Αναστόπουλος, Θανάσης 16, 17, 19, 60
 Αναστόπουλος, Χρύσανθος 6
 Ανδραβίδα, ημιαστικό κέντρο 21-23, 54-57, 59, 60, 77, 94, 96, 98, 122, 157, 158, 179
 Ανδρικόπουλος, Βλάσης 130
 Ανδρίκουλας, Κώστας Ευθ. 135, 160
 Ανδριόπουλος, Γιώργος 16
 Ανδριόπουλος, Γιώργος Ιω. 19
 Ανδριόπουλος, Τάκης 20
 Ανδρίτσεινα, ημιαστικό κέντρο 69, 96, 136, 185, 196
 Ανδρουτσόπουλος, Άγγελος 173
 Ανδρούτσος (βλ. Καραθανάσης, Γιάννης Δημοσθ.)
 Ανεμοχώρι, χωριό 178
 Ανέστης (βλ. Γαλανόπουλος, Γιάννης)
 Αντρώνι, χωριό 10, 84
 Αντωνακόπουλος, Αντώνης 43
 Αντωνακόπουλος, Γρηγόρης 17
 Αντώνιος, μητροπολίτης Ηλείας 44, 45, 120, 171
 Αντωνόπουλος, Γιώργης 39
 Αντωνόπουλος, Διονύσης 100, 116, 146
 Αντωνόπουλος, Θανάσης 46, 116
 Αντωνόπουλος, Νίκος (Κόκκινος) 91
 Αντωνόπουλος, Τάκης 17
 Αντωνοπούλου, Ελένη 17
 Αποστολόπουλος, Απόστολος 19
 Αποστολόπουλος, Βασίλης 116
 Αποστολόπουλος, Κώστας (ΕΑΜ) 52
 Αποστολόπουλος, Κώστας (πληροφορητής) 18
 Αποστολόπουλος, Νίκος 18
 Αποστολόπουλος, Νίκος Βασ. 19
 Αποστολόπουλος, Τάκης 39
 Αποστολόπουλος, Χρήστος 16
 Άραξος 172
 Αρβανιτάκη, Βάσω 62
 Αρβανιτάκης, Φώτης (Τζαβέλας) 18, 19, 99
 Αρβανίτης, Γιώργος 16
 Αργολιδοκορινθία 28, 41, 52

Αργυράκης, Γιώργης 35, 38, 146
 Αργυρόπουλος, Παναγιώτης 54
 Αργυρόπουλος, Πάνος 52
 Αργυρόπουλος, Φώτης 97
 Αρίστος του παπα-Νεοκλή 116
 Αρκαδία 31, 41, 142
 Αρματάκης, Χρήστος 16
 Αρχαία Ολυμπία (βλ. Ολύμπια)
 Ασβεστοχώρι Θεσσαλονίκης 27, 35, 36
 Ασημακόπουλος, Ασημάκης 83
 Ασημακόπουλος, Αυγέρης 71
 Ασημακόπουλος, Θεόδωρος 18
 Ασημακόπουλος, Μήτρος 72
 Ασημακόπουλος, Τάσος 105
 Ασημακόπουλος, Χρήστος 18
 Ασκής (βλ. Σπηλιώτης, Αριστείδης Νικολ.)
 ΑΣΚΙ 9, 12
 ΑΣΟ, 25, 52, 58, 59, 62
 Άσπρα Σπίτια, χωριό 119
 ΑΤΕ 55, 76
 Αχαΐα 6, 12, 27, 31, 34, 61, 81, 82, 84, 94, 124, 131

B

Βάλακα, χωριό 180
 Βαλκανάς, Θεόδωρος 50
 Βάλμη, τοποθεσία 105
 Βαρβαρέσος, Ντίνος 55
 Βαρβάσaina, χωριό 95
 Βάρδα, χωριό 61, 62, 78, 138, 179
 Βαρελάς, Γιώργης 109, 110, 116, 136
 Βαρελάς, Σπήλιος 18
 Βαρθολομιό, χωριό 139, 150-159, 162, 180, 196
 Βάρκιζα 10, 36, 89, 96, 121
 Βαρουξής, Θεόδωρος 20
 Βαρουξής, [. . .] 176
 Βασιλάκη, Θηρεσία 171
 Βασιλακόπουλος, Μπάμπης 18
 Βασίλης (βλ. Πανόπουλος, Γιώργης)
 Βασιλόπουλος, Αρίστος 112
 Βασιλόπουλος, Γιώργος Συμεών 141
 Βασιλόπουλος, Διονύσης 170

Βασιλόπουλος, Ηλίας 18
 Βασιλόπουλος, Θεμιστοκλής 19
 Βασιλόπουλος, Κώστας 16
 Βασιλόπουλος, Παναγιώτης 71
 Βασιλόπουλος, Σταμάτης 18
 Βασιλόπουλος, [. . .] 116
 Βγενόπουλος, Θεόδωρος 18
 Βγενόπουλος, Κώστας 86
 Βελανίδι, χωριό 117, 118
 Βελής, Παναγιώτης 16
 Βελουχιώτης, Άρης 9, 159
 Βενιζέλος, Λεωνίδα 120
 Βερβενή, χωριό 10, 82, 84, 86, 139, 173
 Βερβίτσα, χωριό 134, 135, 160
 Βέρρα, Γιώτα 18
 Βέρρας, Παντελής 18
 Βέρρος Θεόδωρος 11, 17, 18, 19, 145-148
 Βεσκούκης, [. . .] (Μήτρος) 59
 Βίνιανη Ευρυτανίας 32
 Βιτόπουλος, Γιάννης Νικολ. 100, 147
 Βλάμης, Νίκος Σπυρ. 111
 Βλασόπουλος, Θεόδωρος 16
 Βλάχος, Γιώργης Ιω. 54
 Βοϊλάς, Γιάννης Λεων. 188
 Βολάντζα, χωριό 71, 102, 179
 Βόλος 89
 Βοντσή (βλ. Κυριακόπουλος, Δημήτρης)
 Βορλόκας, Ανδρέας 18
 Βόσσος, Αλέξανδρος 183
 Βούλγαρης, Νίκος 173
 Βούναργο, χωριό 96, 103, 126, 127, 175
 Βουνί, τοποθεσία 115, 133
 Βουπρασία 62, 98, 123, 132
 Βούρτση, οικογένεια (ΕΑΜ) 74
 Βούρτσης, Δήμος 129, 130
 Βούρτσης, Κώστας Κυρ. 16, 171
 Βρεστό, χωριό 89, 106, 175, 196
 Βρεττάκος, Τηλέμαχος 164
 Βρίνα, χωριό 96, 121, 179
 Βροχίτσα, χωριό 91-93, 126, 128, 130, 145

Βρυώνης, Γιώργος 157, 159

Βρυώνης, Κώστας 157, 159

Βρυώνης, Παύλος 156

Βρυώνης, Χρήστος 16

Βυτιναίικα, χωριό 126

Γ

Γαλάνης, Ζώης 66

Γαλανόπουλος, Άγγελος Αθαν. 119

Γαλανόπουλος, Γιάννης (Ανέστης) 25, 32, 93, 103, 108, 109, 118, 148, 152

Γαλανόπουλος, Δημήτρης Αθαν. 119

Γαλανόπουλος, Χρήστος (Κένταυρος) 35, 38, 109, 130

Γαλανόπουλος, Οδυσσέας 176

Γαλύφας, Θανάσης 82

Γαμβέτας, Κώστας 103

Γάρδιτσα, χωριό 74, 136, 137, 160

Γαστούνη, ημιαστικό κέντρο 23, 59, 60, 74, 76, 94, 98, 109, 123, 129, 138, 165, 170, 171, 173, 179

Γαύδος 27

Γενοβέζος, Δημήτρης 58

Γενοβέζος, Θανάσης 173

Γεράκι, χωριό 169, 170

Γερμανία 13, 38, 58

Γεροδήμος (ψευδώνυμο) 81

Γεωργακόπουλος, Γιώργος 120

Γεωργακόπουλος, Σπύρος 120

Γεωργακόπουλου, οικογένεια 89

Γεωργέας, [. . .] 106

Γεωργίου, Κώστας 9, 137

Γεωργόπουλος, Γιάννης (ΕΑΜ - Κάμπος) 75, 171

Γεωργόπουλος, Γιάννης (πληροφορητής - Ορεινή Ηλεία) 16, 17

Γεωργόπουλος, Γιάννης (ΕΑΜ - Ολυμπία) 19

Γεωργόπουλος, Πέτρος (Μπλατσάρας) 79

Γεωργοπούλου, Χρυσάνθη 18

Γεωργούλης, Γιάννης 18

Γεωργούλιας, Ντίνος 16

Γεωργούλιας, Τάκης 20

Γιαννακαρά, [. . .] 99

Γιάννακας, καπετάνιος-στρατιωτικός 94, 109

Γιαννακόπουλος, Αθανάσιος 164

Γιαννακόπουλος, Αριστείδης 19

Γιαννακόπουλος, Γιάννης 100, 147, 148

Γιαννακόπουλος, Γιώργος 16
 Γιαννακόπουλος, Πάνος Γεωργ. 18
 Γιαννακόπουλος, Χαράλαμπος 170
 Γιαννακούλια, σύζυγος Νιόνιου 55
 Γιαννακούλιας, Αρίστος 55
 Γιαννακούλιας, Νιόνιος 21, 55
 Γιαννακούλιας, Σωτήρης 130
 Γιάνναρης, Δημοσθένης Κων. 16
 Γιάνναρος, Κώστας 89, 173
 Γιάνναρου-Νικολάου, Αθηνά 18
 Γιαννικόπουλος, Βαγγέλης 19
 Γιαννικόπουλος, Γιάννης (Γκουντής) 181
 Γιαννικόπουλος, [Κανέλλος;] 173
 Γιαννικόπουλος, Πολυχρόνης 164
 Γιαννικόπουλος, [. . .] 35, 38
 Γιαννίκος, Γιώργης 19
 Γιαννιτσία Μακεδονίας 77
 Γιαννιτσοχώρι, χωριό 72-74, 76, 171
 Γιαννόπουλος, Γιώργος 16
 Γιαννόπουλος, Θανάσης (Ντασουράς) 92
 Γιαννόπουλος, Φώτης Βασ. 19
 Γιάρος 148
 Γιώργαρος, παλαίμαχος κομμουνιστής 157
 Γκάβας, Στάθης 43, 44
 Γκατζούνας (βλ. Φραγκογιάννης, Γιώργος)
 Γκιουλμπαξιώτης, Ζήσης 17
 Γκιώνα 154
 Γκότσης, Νίκος 67, 68, 112
 Γκοτσούλιας, Δημήτρης (Μωραΐτης) 124
 Γκούβα, Θεοδώρα 18
 Γκούβας, Αριστοτέλης 18
 Γκούμας, Κώστας 89
 Γκουντής (βλ. Γιαννικόπουλος, Γιάννης)
 Γκουτζουρή, Γιάννης 55
 Γκουτζουρή, Δημήτρης 55
 Γκουτζουρή, Νίκος 55
 Γκουτζουρή, Φώτης 55
 Γκραίκα, χωριό 177, 178
 Γκρουμούτη, Χαρίκλεια 18
 Γκρουμούτης, Γιώργος (Ορεινή Ηλεία) 18

Γκρουμούτης, Γιώργης (Ολυμπία) 19, 72
 Γκρουμούτης, Νίκος 72
 Γκρουμούτης, Φώτης 72
 Γλάτσα, χωριό 66
 Γολέμης, Δημήτρης 120
 Γοργοπόταμος 103
 Γορτυνία 80
 Γούμερο, χωριό 96
 Γουρέλης, Κωνσταντίνος Ιω. 47
 Γουρέλης, Σπυρίδων Ιω. 47
 Γραμματικός, Χρήστος 111
 Γρανιτσαίικα, χωριό 78, 149, 150, 161, 196
 Γρηγοράκης, Γρηγόρης 60
 Γρηγορόπουλος, Βασίλης 55
 Γρηγορόπουλος, Γιώργος 20
 Γρηγορόπουλος, Δημήτρης Φ. 20
 Γρηγορόπουλος, Θανάσης 55
 Γρηγορόπουλος, Κώστας Ιω. 20
 Γρηγορόπουλος, Νίκος 55
 Γρηγορόπουλος, Σωκράτης 20
 Γρηγορόπουλος, Φώτης 175
 Γρηγοροπούλου, Αθηνά 20
 Γριβάκης, Κωνσταντίνος 13
 Γώτης, Κώστας 55
Δ
 Δαής (Νταής), Κώστας 38, 130
 Δακουράς, Σάκης 18
 Δαμασκόπουλος, Νιόνιος 117
 Δαμασκόπουλος, Πάνος 117
 Δαμασκόπουλος, Παντελής 117
 Δαμάσκος, Βασίλης 20
 Δαμιανός, Αλέξης 102
 Δαμιανός, Γιώργος 102
 Δάμιζα, χωριό 52, 60, 61, 104, 174
 Δάρας, Γιώργος 50
 Δαρβίρας, Θάνος 49
 Δάρμας, Θεόδωρος 17
 Δαφνούλα, χωριό 86
 Δελέγκος, Μήτσος 82
 Δεληγιώργης, Γρηγόρης 181

Δελήμπαλη, χωριό 106, 138
 Δερμιτζάκης, Παύλος 121
 ΔΕΣ 32, 51, 55, 168
 Δημακόπουλος, Γιώργης 72
 Δημακόπουλος, δάσκαλος από το Χελιδόνι 77
 Δημητρακόπουλος, Άγγελος 138
 Δημητρακόπουλος, Γιώργος (Ντούσκος) 164
 Δημητρακόπουλος, Δημήτρης 93
 Δημητρίου, Μιχάλης 17
 Δημητρόπουλος, Μιχάλης Γεωρ. 17
 Δημητρόπουλος, Παύλος 18
 Δημήτρουλας, Χρήστος Γεωρ. 93
 Δημητρούλη, οικογένεια 89
 Δημητρούλιας, Νίκος 160
 Δημόπουλος, Αντώνης 38
 Δημόπουλος, Γιάννης (Γιάννικος) 20
 Δημόπουλος, Γιώργης 20
 Δημόπουλος, Δημήτρης 105
 Δημόπουλος, Θανάσης Παναγ. 103
 Διάκος, Νίκος (Κουλαντώνης) 98
 Διακουμουγιαννόπουλος, Στέλιος 39
 Διαμαντόπουλος, γιος Νίκου 175
 Διαμαντόπουλος, Δημήτρης 18
 Διαμαντόπουλος, Διονυσάκης 70, 172, 175
 Διαμαντόπουλος, Θανάσης 70, 175
 Διαμαντόπουλος, Κώστας 70
 Διαμαντόπουλος, Νίκος 175
 Διαμαντόπουλος, Νίκος Κων. 17
 Διαμαντόπουλος, Νιόνιος (Κοτσαύτης) 74
 Διαμαντόπουλος, Παναγιώτης 18
 Διαμαντόπουλος, Χρήστος 70, 175
 Διαμαντοπούλου, Παναγιώτα 70
 Διαμάντω, θεία του Νικόλα Κόττα 76
 Δίβρη, χωριό 80-82, 110, 139, 173
 Διονυσόπουλος, Διονύσης 17
 Διονυσόπουλος, Νίκος Αλεξ. 17
 Διονυσόπουλος, Πάνος 184
 Δούβρης, ανθυπολοχαγός 136
 Δούζας, Χαράλαμπος 18
 Δούκα, χωριό 10, 77

Δούκας, Θεόδωρος 20, 66
 Δούκας, Λευτέρης 112
 Δούκας, Μήτσος 67
 Δουναίικα, χωριό 31, 50, 131, 178, 188
 Δούνιας, Κώστας 176
 Δραγώι, χωριό 105, 135
 Δρακιά, Αλεξάνδρα 17
 Δρακόπουλος, Δημοσθένης Ανδ. 17
 Δρακόπουλος, Μπάμπης 20
 Δρακόπουλος, Παναγιώτης Βασ. 18
 Δρεμπέλας, Ανδρέας 18
 Δρούβα, χωριό 29, 52, 102
 ΔΣΠ 86, 121
 ΔΤ 89, 100
 Δυρράχι Αρκαδίας 97
Ε
 ΕΑ 32, 104
 ΕΑΜΝ 32, 50, 51, 116
 ΕΒΕΑ 12
 ΕΔΕΣ 9, 137
 ΕΕΑΜ 34
 Εθνική Πολιτοφυλακή (ΕΠ) 32, 119, 201
 Εθνικό Ελευθερωτικό Μέτωπο 27
 ΕΚΚΑ 136, 137, 154
 Ελ Αλαμείν 68
 ΕΛΙΑ 9
 Ελλάδα 89
 Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών 59, 74
 ΕΟΒ 80, 82, 135-138, 161
 ΕΠ (βλ. Εθνική Πολιτοφυλακή)
 Εργατική Αλληλεγγύη 32
 Ερυμάνθεια, χωριό Αχαΐας 108
 Ερύμανθος, όρος 6, 80, 84, 151
 Ερύμανθος, ποταμός 7
 ΕΣ 45, 62, 115, 134-137, 142, 153, 160
 ΕΣΣΔ 27, 58
 ΕτΑ 32, 181
 Ευζωνικά τάγματα 12, 154, 156, 224
 Ευθυμιόπουλος, Κώστας 18
 Ευρώπη 75, 153

Ευταξόπουλος, κτηματίας 178

Ευφροσύνη, Νιώτη 18

Έρχος, Νίκος Δ. 20

Εφύρα, χωριό 108

Z

Ζάκυνθος 36, 179

Ζαντές, Τιμολιός (Θεμιστοκλής) 44

Ζαπάντης, Ανδρέας 58, 118

Ζαπάντης, Βασίλης 43, 44

Ζάρας, Γιώργης 175

Ζαφειράκης, Φώτης 20

Ζαφειροπούλου, Πόπη 176

Ζάχα, χωριό 107, 136, 160, 179, 185

Ζαχαριάς (βλ. Πετρόπουλος, Δημήτρης)

Ζαχαριάς, Λάμπης 81

Ζαχαρόπουλος, Αλέξης, 18

Ζαχαρόπουλος, Παναγιώτης 17

Ζαχάρω, ημιαστικό κέντρο 53, 67, 68, 112, 115, 119

Ζέρβας, Ναπολέον 9, 137

Ζήρος, Γιώργος 112

Ζορμπάς, Δημήτρης 96

Ζούπινα, Παναγιώτα 20

Ζούπινας, Αριστείδης 20

Ζωγόπουλος, Δημήτρης 18

Ζωγόπουλος, Παναγιώτης 18

Ζωγώνης, Απόστολος 97

Ζώρας, Θωδωράκης (Πασχαλινός, Φώτος) 35, 38, 50-52, 103, 109, 110

H

Ηλιάδη, εργοστάσιο 82

Ήλιδα 98, 123

Ηλιόπουλος, Γιάννης Σ. 77

Ηλιόπουλος, Ηλίας (Λευτέρης) 48

Ηλιόπουλος, Νίκος Θεοδ. 18

Ηλιόπουλος, Τάσος Ιω. 18

Ηλιοπούλου, Αγλαΐα 72

Ήπειρος 119

Θ

Θανάσουλα, οικογένεια 89

Θανάσουλας, Νικήτας 106

Θανάσουλας, Παναγιώτης 175

Θανάσουλας, Σωτήρης 175
 Θανόπουλος, Διονύσης Χρ. 18
 Θανόπουλος, Νίκος 18
 Θάσος 143
 Θεισά (Λάβδα), χωριό 6
 Θεοδωρακόπουλος, Θεόδωρος 90
 Θεοδωρακόπουλος, Πάκης 83
 Θεοδωρακόπουλος, Στέφανος Παναγ. 18
 Θεοδωρόπουλος, Άγγελος 68
 Θεοδωρόπουλος, Ανδρέας Θεοδ. 85
 Θεοδωρόπουλος, Βασίλης 16
 Θεοδωρόπουλος, Γιάννης 18
 Θεοδωρόπουλος, Γιάννης Λεων. 85
 Θεοδωρόπουλος, Γιώργος Λεων. 85
 Θεοδωρόπουλος, Δημήτρης Κων. 85
 Θεοδωρόπουλος, Θανάσης Γεωρ. 70
 Θεοδωρόπουλος, Θεόδωρος 18
 Θεοδωρόπουλος, Θεόδωρος Κων. 85
 Θεοδωρόπουλος, Κώστας (ΕΑΜ) 66
 Θεοδωρόπουλος, Κώστας (πληροφορητής) 28
 Θεοδωρόπουλος, Κώστας Θεοδ. 85
 Θεοδωρόπουλος, Σπύρος 18
 Θεοδωρόπουλος, Φώτης 65, 66
 Θεοδωρόπουλος, λοχαγός 136
 Θεοχαρόπουλος, [. . .] 62, 135, 136
 Θεσσαλία 59, 103
 Θολό, συννοικισμός Κάτω Φιγαλίας 66, 74
 Θούας, Αρίστος 84
 Θωμάτος, Γιάννης 36, 37

I

Ιάρδανος 78, 126
 Ιόνιο πέλαγος 7, 31, 132
 Ισπανία 100
 Ιταλία 151, 155

K

Καβάλα 91, 143, 144
 Καβάσιλα, χωριό 152, 171, 181
 Καγιανάς, Δημήτρης Νικολ. 17
 Καγκάδι, χωριό 6
 Κάγκουρας, Γιώργος Δημ. 20

Καζάζης, Τάσης 13, 44, 139, 171
 Καημένη Γυναίκα Τριφυλίας 74
 Καϊάφα, λίμνη 150
 Κακαβούλης, Κώστας 112, 119
 Κακαλής, Θεόδωρος Ιω. 18
 Κακόβατος, χωριό 40, 53, 65-68, 72, 109-113, 115, 119, 192
 Κακόγιαννος, Τάκης 18, 20, 29
 Κακοτάρι, χωριό 10, 85, 144
 Κακοταρίτης, Γιώργος 17
 Καλάβρυτα 60, 83, 91, 127, 139
 Καλαθά, χωριό 126
 Καλαθάς, Πέτρος 105
 Καλακαίικα, θέση 78
 Καλαμάτα 7, 27, 34, 62, 67, 112, 124, 137, 143
 Καλαμάτας (βλ. Σταυρόπουλος, Κώστας)
 Καλαμπόκας, Πέτρος 18
 Καλέντζι Αχαΐας 81
 Καλίδωνα, χωριό 53, 66, 72, 104, 110-112, 160
 Καλλιμανοπούλου, Όρσα 49
 Καλλιρρόη (Μπούγα) Μεσσηνίας 112, 113
 Καλογεράς, Νίκος 17
 Καλογερόπουλος, Χρήστος Γεωργ. 20
 Καλολετσή, χωριό 77
 Καλόφωνος, Ανδρέας Χαραλ. 78
 Καλπάκι Ηπείρου 154
 Καλπάκι, τοποθεσία 173
 Καλύβια Κρυόβρυσης, χωριό 82, 173
 Καλύβια Παλαιόπολης, χωριό 94, 106
 Καμαρινός, Δήμος 92, 93
 Κανάρης, καπετάνιος 138, 161
 Κανδρή, Δημήτρης 20
 Κάνδυλας, Διονύσης (Καψάλης) 104, 172
 Κανελλακόπουλος, Ιωάννης 47
 Κανελλής, Βασίλης 52
 Κανελλόπουλος, Δημήτρης 18
 Κανελλόπουλος, Κώστας 106
 Κανελλόπουλος, Σωτήρης (Πανάγος) 36, 40, 43, 109, 110
 Καπανδρίτι, τοποθεσία 170
 Καπατσούλιας, Τάσος 17, 19, 55
 Καπατσούλιας, Χρήστος (υποδηματοποιός) 55

Καπατσούλιας, Χρήστος 55
 Καπελάς (βλ. Μουζάκης, Διονύσης)
 Καπελέτο, χωριό 89
 Καπελιώτης, Παναγιώτης 17
 Καπετανόπουλος, Δημήτρης Π. 55
 Καπετανόπουλος, Μπάμπης 55
 Καπής, Βασίλης Ευστ. 135, 160
 Καπογιάννη, Θεανώ 43
 Καπογιάννη, Πόπη 43
 Καπογιάννης, Γιάννης 75, 171
 Κάπος, Μιλτιάδης Μ. 20
 Καπρούλια, Αλεξάνδρα 20
 Καραβόλας, Κώστας 123, 125
 Καραγιάννης, Αυγέρης 89
 Καραγιάννης, Διονύσης 20
 Καραγιάννης, Κώστας (Κούκουρα) 89
 Καραγιάννης, Κώστας (Πύργος) 41
 Καραγιάννης, Πάνος 18
 Καραθανάσης, Γιάννης Δημοσθ. (Ανδρούτσος) 91, 139, 180
 Καρακασίμη, συνοικισμός 144
 Καραλής (βλ. Πετρόπουλος, Πάνος)
 Καραμαλίκη, οικογένεια 48, 49
 Καραμαλίκης, Ανδρέας 50
 Καραμούσταφα, χωριό Τριφυλίας 105, 115
 Καραμπάσης, Γιώργος 176
 Καραμπέτσος, Φάνης 18
 Καραμπότσος, Θανάσης 150, 161
 Καραντούσης, Πάνος 102
 Καρατζάς (βλ. Καρδιανός, Νίκος Σπυρ.)
 Καρατούλα, χωριό 36, 77, 95, 96, 100, 127-129, 147
 Καραχάλιος, Δημήτρης 142
 Καραχάλιος, Χρίστος 45, 62, 80, 82, 84, 134, 154, 164
 Καρβουνιάρης, Νικολής 79
 Καρδαμά, χωριό 187
 Καρδιανός, Γιώργης 78
 Καρδιανός, Νίκος Σπυρ. (Καρατζάς) 62, 103, 131
 Καρκούλιας, Κώστας 18
 Κάρμης, Πέτρος 20
 Καρόγιαννης, Βασίλης 20
 Καρούτα, τοποθεσία 123

Κασσιανός, Γιώργης 76
 Κασσιανός, Θεοδωράκης Γ. 76
 Καστράκι, χωριό 186, 196
 Κάστρο, χωριό 151, 154, 155, 158
 Κατάκωλο, χωριό 68, 69, 127, 132, 185
 Καταράχι, χωριό 40, 44, 97, 117
 Κατέβης, Γεώργιος 47
 Κατερίνης, Ανδρέας 20
 Κατερίνης, Παναγιώτης (Ορέστης) 1, 11, 20, 40, 41, 66, 110
 Κατσαντώνης (βλ. Κολόκας, Διονύσης Ιω.)
 Κατσαντώνης, Νίκος Θ. 170
 Κατσάπης, Δημήτρης 59
 Κατσάπης, Δήμος 79
 Κατσαράκης (βλ. Παλιούρας, Γιάννης)
 Κατσαριώτης, Γιώργος 18
 Κατσαρού, χωριό 43, 49, 126, 127, 129, 194
 Κατσέλης, υπίλαρχος 136
 Κάτσενος (βλ. Μαυρογένης, Παναγιώτης)
 Κάτω Αχαγιά 124, 131
 Κάτω Παναγιά, χωριό 58, 117, 118
 Κάτω Σαμικό, χωριό 105
 Κάτω Φιγαλία, χωριό 74
 Καυγάς, Βασίλης Παναγ. 149
 Καυκανιώτης, Τάσος 27, 36, 136
 Καφίρης, Επαμεινώνδας 74
 Καφίρης, Κώστας 134, 160
 Καχτίσης, Φαίδων 115
 Καψάλης (βλ. Κάνδυλας, Διονύσης)
 Κελεβή, χωριό 104, 171
 Κένταυρος (βλ. Γαλανόπουλος, Χρήστος)
 Κέπετζη, Κατίνα 44
 Κέπεττης, Σταύρος 44
 Κεραμιδιά (Μπεζαΐτη), χωριό 61, 91, 104, 108, 126, 130, 173, 174
 Κερτίτσα, χωριό 10
 Κεφάλας, Βασίλης Αθαν. 59
 Κεφαλείκα, χωριό 6
 Κεφαλονιά 36, 58
 Κεφαλονίτης (βλ. Χριστοφοράτος, Κώστας)
 Κιάμος, Αγγελής 54
 Κίμωλος 27

Κλητιρινός, Νιόνιος 138
 Κλινδιά, χωριό 92.93
 Κοκαλιάρης, Αντώνης 20
 Κόκκαλης, Δημήτρης Ανδρέα 72
 Κόκκαλης, Δημήτρης Γεωρ. 72
 Κοκκινιά 43
 Κόκκινος, Δημήτρης 18
 Κόκκινος (βλ. Αντωνόπουλος, Νίκος)
 Κοκκώνης, Γιάννης 10, 137, 149
 Κόκλα, χωριό 131
 Κοκολάρας, Δημητρός 58, 117, 118
 Κοκολάρας, Σωτήρης 17, 118
 Κολίρι, χωριό 102
 Κολλημένος (βλ. Αβραμόπουλος, Νίκος)
 Κολόκας, Διονύσης Ιω. (Κατσαντώνης) 96, 120
 Κολοτούρος, Γιάννης 97, 164
 Κομποθέκρα, χωριό 180
 Κομπορόζος, Θανάσης 20
 Κονδύλη, Θεοδώρα 18
 Κονδύλη, Μαρία 18
 Κονδύλης, Ηλίας (Νικηφόρος) 29, 30, 45, 82-84
 Κονδύλης, Μήτσος 28, 29, 52, 67
 Κονίδης, Δημήτρης Γεωργ. 20
 Κοντάνας, δάσκαλος 176
 Κοντάρης, Τάκης 55
 Κοντογιαννόπουλος, Νίκος 75, 153
 Κοντονής, Ανδρέας 50
 Κόντος, Νίκος Παν. 188
 Κοπάνιτσα, χωριό Τριφυλίας 74
 Κορακοχώρι, χωριό 183
 Κόρδας, Μέλιος 54
 Κόρδας, Νίκος 54
 Κορμπάκης, Νίκος 18
 Κορμπάς, Γιώργος 20
 Κορομηλάς, Κώστας 55
 Κορύζης, Γιάννης 18
 Κορυσχάδες, χωριό Στερεάς Ελλάδας 44
 Κορφιάτης, Σάκης 36, 50, 51, 103
 Κοσκινά, χωριό 87, 116, 140, 142, 177
 Κοσμόπουλος, Θουκυδίδης 18, 42, 102

Κοστομέρα, χωριό 72, 115, 160, 196
 Κοτίνης, Διονύσης 17
 Κοτσαύτης (βλ. Διαμαντόπουλος, Νιόνιος)
 Κοτσίτας, Γιώργος Περ. 188
 Κότσιφας, Λεωνίδα 170
 Κοτσομούτης, Θάνος 17
 Κοτσορδώνης (βλ. Φαραζής, Γιώργος Ιω.)
 Κοτσώνης, Γιώργος 130
 Κόττας, Νικόλας 76
 Κούβελας, Γιάννης 18
 Κουβελιώτης, Χρήστος 39
 Κουζούλι, χωριό 127
 Κουκουβίτσα, χωριό 90, 93, 130
 Κούκουρα, χωριό 87, 115, 119, 173
 Κουλαμπάς, Τάσος 39
 Κουλαντώνης (βλ. Διάκος, Νίκος)
 Κούλης, Μίμης 18
 Κούλος, Λάμπης 80, 81
 Κούλουγλι, χωριό 97, 184
 Κουμουθέκρα, χωριό 53, 177, 182
 Κουνουπέλι, ακρωτήριο 6, 7
 Κουνουπέλι, λιμάνι 61, 62
 Κουράσης, Νικόλαος 44
 Κουρή, γεφυράκι 73
 Κουρκουλάκος, Νικόλαος 10
 Κουρκουμέλης, Αντώνης 17
 Κουρκουμέλης, Ιάκωβος 59
 Κούρνοβο 38, 66
 Κούρος, Απόστολος 42
 Κουρτέσι, χωριό 98, 124
 Κουτουβίδης, Νίκος (Νικοτσάρας) 118
 Κούτρης, Θανάσης 69, 112-115, 160
 Κούτρης, Παναγιώτης 67
 Κούτρος, Επαμεινώνδας 20
 Κουτσαβίτης, Γιώργος 188
 Κουτσογιάννη, γέφυρα 120
 Κουτσοκώστας (βλ. Κωνσταντινόπουλος, Κώστας)
 Κουτσομούτης, Βασίλης 17
 Κουτσούκος, Γιώργος, 17
 Κουτσομάρης, Σάκης (Παπαφλέσσας) 109, 130

Κουτσοχέρα, χωριό 127, 130
 Κουφόπουλο, χωριό 99
 Κράλλης, Διονύσης Ιω. 18
 Κράλλης, Διονύσης Κων. 18
 Κράνα, χωριό 106
 Κρεμμύδας, Γιάννης 17
 Κρέσπης, Κώστας 183
 Κρέσπης, Στάθης 183
 Κρέστενα, ημιαστικό κέντρο 47, 52-54, 61, 62, 110, 119
 Κρητικόπουλος, Αντώνιος Ιω. 47
 Κρίβας, λοχαγός 136
 Κριεκούκι (βλ. Πελόπιο)
 Κριτσέλης, αξιωματικός ΕΣ 136
 Κριτσέλης, Σωτήρης 18
 Κρόνιον, λόφος 42
 Κρόνος, καπετάνιος 151, 154
 Κρούσκος, Δήμος 112
 Κρυόβρυση, χωριό (βλ. Βερβενή)
 Κρυονέρι (Λόπεσι), χωριό 173
 Κυλλήνη, χωριό 98, 122, 123
 Κυπαρισσία 40, 65-67, 73, 99
 Κυπριώτης, Χρήστος (Λιάντζος) 55, 56
 Κυριαζόπουλος, Λεωνίδα Σπ. 20
 Κυριακόπουλος, Δημήτρης (Βοντσής) 181
 Κυριακόπουλος, Διονύσης 176
 Κυριακόπουλος, Ηλίας Νικολ. 102
 Κυριακόπουλος, Θανάσης Κυρ. 20
 Κυριακόπουλος, Ντίνος 17
 Κυριακόπουλος, Παναγιώτης 17
 Κυριακόπουλος, Χαράλαμπος 18, 127
 Κωνσταντάρης, Δημήτρης 20
 Κωνσταντινόπουλος, Κώστας (Κουτσοκώστας) 65
 Κωνσταντόπουλος, Αντώνης 112
 Κωνσταντόπουλος, Γιάννης 97
 Κωνσταντόπουλος, Γιώργος του Χρήστου 17
 Κωνσταντόπουλος, Παναγιώτης 107
 Κωνσταντούρος, Ηλίας 20
 Κωστανέλος (βλ. Σεφερλής, Νίκος Κων.)
 Κωστάρης, [. . .] 177

Λ

Λαγανά, χωριό 105
 Λάγιος, Κώστας 18
 Λαγκάδι της κυράς, τοποθεσία 127
 Λαγκαδινός, Γιώργης 17
 Λαδικού, χωριό 72
 Λάζαρη, Αριστέα 60
 Λάζαρης, Γιάννης 60
 Λάζαρης, Γιώργος 60
 Λάζαρης, Νίκος Βασ. 59, 60
 Λαΐνης, Γιάννης 131
 Λάκκα Χρέπα 173
 Λάλα, χωριό 10
 Λαμπέτι, χωριό 96, 120, 131
 Λαμπρόπουλος, Ανδρέας (γιος) 90
 Λαμπρόπουλος, Ανδρέας (πατέρας) 90
 Λαμπρόπουλος, Γιώργης 89
 Λαμπρόπουλος, Δήμος 175
 Λαμπροπούλου, Νικολίτσα 90
 Λάμπρου, Ηλίας 49, 50, 122
 Λαμπρούλιας, [. . .] 63
 Λάππα, χωριό 77
 Λάρισα 38, 58, 66, 91
 Λασταίικα, χωριό 127
 Λάτα, χωριό 52
 Λατζόι, χωριό 95
 Λάτσης, Διονύσης 170
 Λεβεντούρης, Γιάννης 18
 Λένιν, Βλαντιμίρ Ίλιτς Ουλιάνωφ 185
 Λεονταρίδου, δασκάλα 176
 Λεονταρίτης, Πάνος 48, 49
 Λεπίδας (βλ. Παπαζαφείρης, Βασίλης)
 Λέτρινα, προάστιο Πύργου 40, 130
 Λετρίνων, τομέας 37, 78, 90-92, 99, 128, 130
 Λευκαδίτη, Γιαννούλα 155
 Λευκαδίτης, Τάσος 155
 Λευκαδίτης, Φώτης 155
 Λευτέρης (βλ. Ηλιόπουλος, Ηλίας)
 Λέφας, Γιάννης 19, 20
 Λιακόπουλος, Γιώργος (Μπουμπούνας) 174
 Λιακόπουλος, Χρήστος Νικολ. 175

Λιανός, Θεόδωρος 18
 Λιάντζος (βλ. Κυπριώτης, Χρήστος)
 Λιβάνης, Ανδρέας 55
 Λιβάρτζι, χωριό Αχαΐας 84
 Λινάρδος, Αντώνης 18
 Λινίσταινα, χωριό 181
 Λιούρδης, Μίμης 116
 Λογγό, χωριό 106, 175
 Λογοθέτη, ζεύγος 43
 Λογοθέτη, Σύλβα 44
 Λογοθέτης, Γιάννης 43
 Λογοθέτης, Νίκος 44
 Λόπεσι (βλ. Κρυονέρι)
 Λουκά, χωριό 177
 Λουκόπουλος, Πάνος Λουκά 188
 Λουκοπούλου, Οθωνία 154, 155
 Λουπίδης, Θύμιος 40
 Λουτρά Κυλλήνης, χωριό 98, 123
 Λούφας (βλ. Σακελλαρίου, Μήτσος)
 Λύγκας, Κώστας (Σκάγιας) 131
 Λυκούρεσι, χωριό 93
 Λυμπέρης, Λευτέρης Σπ. 18, 131
 Λυμπερόπουλος, Χρήστος 106
 Λύρας (βλ. Ράλλης, Ανδρέας)
 Λυών, πόλη της Γαλλίας 89

M

Μάγειρα, χωριό 39
 Μάγκρας, Νίκος 18
 Μαγούλα, χωριό 95, 100, 146, 147
 Μαδούρας, Κώστας 50
 Μαζαράκι, χωριό 104, 106, 138
 Μάζι, χωριό 53, 54, 119, 182
 Μαζιώτης, Ηράκλειος 59
 Μαζιώτης, Νίκος 61
 Μαίναλο 7
 Μακρής, Βασίλης 20
 Μακρής, Λευτέρης 72
 Μακρής, Χρήστος 71
 Μακρίσια, χωριό 14, 53, 54, 178
 Μακρυγιάννης, Φώτης 111

Μαλαπάσι, χωριό 117, 126, 128, 130
 Μαλίκη, χωριό 176
 Μάλλιος, Διονύσης 18
 Μαμ Τσαούς, χωριό 175
 Μάνη 95, 106
 Μανιάτης, λοχαγός ΕΛΑΣ 131
 Μανολάδα, χωριό 98, 123
 Μανούκας, Τάσος 130
 Μανούσος (βλ. Μπουρατζής, Γιώργος)
 Μαντζώρος, Βασίλης 18
 Μαντούκος, Νίκος 129
 Μανωλόπουλος, Παναγιώτης (Μελάς) 109
 Μαραζιώτης, Πετράκος 79
 Μάρας, Κώστας 43
 Μάρας, Μιχάλης 35, 38, 43, 189
 Μαρινάκι, χωριό 44, 131
 Μαρκόπουλο, χωριό 48
 Μαρκόπουλος, Γιώργος 18
 Μαρκότσης, Γιάννης 39
 Μάργαρης, Νίκος 11, 17, 52, 60
 Μαρινάκι, χωριό 45
 Μάριος (ψευδώνυμο) 81
 Μαρνέρος, Βασίλης 18
 Μαρουσοπούλου, Ευδοκία 18
 Μαρτζάκης, Χρήστος 83
 Μαστροβασιλόπουλος, [. . .] 62
 Ματαράγκα, χωριό 6
 Μάτεση-Στροφύλα, Ουρανία 41
 Μάτεσι, χωριό 94, 178
 Ματζαβίνος, Γιώργος 18
 Ματζούνης, Δημήτρης 20
 Ματζούνης, Στάθης 20
 Ματράγκας, Γιώργης 107, 185
 Μαυράκης, Δημήτρης 117, 118
 Μαυρογένης, Παναγιώτης (Κάτσενο - Μαύρος) 104, 171
 Μαυροειδής, Δημήτρης (Τραγουλός) 160
 Μαύρος (βλ. Μαυρογένης, Παναγιώτης)
 Μαυρόχωμα, τοποθεσία 173, 174
 Μαχαλάς, συνοικισμός 86
 Μελάς (βλ. Μανωλόπουλος, Παναγιώτης)

Μελιγαλάς 99
 Μέλισσα, χωριό 164
 Μενούνος, Θεόδωρος 84
 Μερεμέτης, Άγης 36, 37
 Μερκούρης, Περικλής 46
 Μέση Ανατολή 150
 Μεσσηνία 6, 62, 67, 69, 99, 105, 106, 112-115, 133, 142, 164
 Μέτσος, Διονύσης Χαραλ. 58
 Μητρόπουλος, Ανδρέας 52
 Μητρόπουλος, Δημοσθένης 18
 Μητρόπουλος, Θεόδωρος (Ντούνης) 19
 Μητσαρόγιαννης, μαχητής ΕΛΑΣ 173
 Μηχανός, Παντελής 59
 Μηχανού, σύζυγος Παντελή 59
 Μικελόπουλος, Ξενοφών 71
 Μικελοπούλου, Χρυσή 72
 Μικρά Ασία 89
 Μίνθη, όρος 110
 Μιντζόπουλος, Παύλος Δ. 17
 Μιράκα, χωριό 45, 119, 142
 Μιχαλόπουλος, Ανδρέας 90
 Μιχαλόπουλος, Γιάννης 71
 Μιχαλόπουλος, Γιάννης (Ωρίων) 96, 198
 Μιχαλόπουλος, Γιώργης Ανδρ. 90
 Μιχαλόπουλος, Γιώργης 41
 Μιχαλόπουλος, Κώστας 71
 Μιχαλόπουλος, Κώστας Ανδρ. 90
 Μιχαλόπουλος, Κώστας Δ. 65
 Μιχαλόπουλος, Νίκος Ανδρ. 90
 Μιχαλοπούλου, Γιώτα 71
 Μιχαλοπούλου, Ευρυδίκη 71
 Μιχαλοπούλου, Χρυσάφουλα 72
 Μιχελής, Γιάννης 20
 Μιχελής, Πέτρος Χαραλ. 20
 Μοστενίτσα, χωριό 139
 Μόσχοβος, Γιώργης Κων. 93
 Μουζάκης, Διονύσης (Καπελάς) 58, 61
 Μουζάκι, χωριό 105, 128, 144
 Μουζίκας, χωριό 138, 174
 Μουλάς, Γιώργης 78

Μούντριζα, χωριό 115
 Μουριά, χωριό 99
 Μουρούζης (βλ. Αναστόπουλος, Γιώργος)
 Μουσολίνι, Μπενίτο 102
 Μουσουλούμπεη, χωριό 119, 171
 Μουφκίτζα, χωριό 67, 72
 Μπαϊλός, Γιάννης 17
 Μπαϊλού, Βασιλική Θεοδ. 17
 Μπακάλης, Δήμος 184
 Μπαλιούκος, Σάκης 20
 Μπαλοδήμος, Σάκης 19
 Μπάμης, Λάμπης 54
 Μπάντος, Θοδωρής 19
 Μπαρακίτης, Αντώνης 72
 Μπαράκου, χωριό 53, 72
 Μπάρκα, λόφος 62
 Μπάρλας, Γιώργος 20
 Μπάρτζελι, χωριό 102
 Μπεζαΐτη (βλ. Κεραμιδιά)
 Μπεκρής, Ηλίας 17
 Μπεκρής, Μήτρος 105
 Μπέλιας, Γιώργος Ανδ. 19
 Μπελέρης, δάσκαλος 186
 Μπέλμπας, Φώτης 19
 Μπελογιάννη, Ελένη 48
 Μπελογιάννης, Βασίλης 51
 Μπελογιάννης, Νίκος 48
 Μπελούσι, χωριό 86
 Μπενάρδος, Δημήτρης Κων. 135, 160
 Μπεντένι, χωριό 29
 Μπεσερέ, χωριό 176
 Μπεσχίνι, χωριό 53, 66, 72, 110-112
 Μπεχράκης, Κυριάκος 95
 Μπέχρου, χωριό 130, 176, 177, 184
 Μπίκας, Νιόνιος 60
 Μπιλάλης, Ανδρέας 96, 176
 Μπιλάλης, Δημήτρης 176
 Μπίρμπας, Γιώργος Ιω. 77
 Μπιρμπίλης, Νίκος 20
 Μπίσας, Παναγιώτης 102

- Μπιτζιμπάρδι, χωριό 54
 Μπλατσάρας (βλ. Γεωργόπουλος, Πέτρος)
 Μποδοσάκη, εριουργία 70, 119
 Μπόμπας, Ανδρέας 19
 Μπόρσι, χωριό 48, 78, 80, 164
 Μποσόλης, Ηλίας 19
 Μπότσας, Γιώργος 19
 Μπούγα (βλ. Καλλιρρόη)
 Μπουγάς, Χαράλαμπος 120
 Μπούζι, χωριό Τριφυλίας 74, 171
 Μπούκας (βλ. Πλιάκας, Παναγιώτης Θεοδ.)
 Μπουκοβίνα, χωριό 10, 79, 80
 Μπούλιαρης, Τάκης 19
 Μπούμπαλης, Βασίλης 173
 Μπούμπαλης, Σπύρος 18
 Μπούμπαλης, Χρυσανθος 173
 Μπουμπούνας (βλ. Λιακόπουλος, Γιώργος)
 Μπουρατζής, Γιώργος (Μανούσος) 14, 107, 109, 120, 138, 184
 Μπουχιώτη, χωριό 106
 Μποφίλης, Νίκος 72
 Μπράτι, χωριό 106, 119
 Μπρούμα, χωριό 25
 Μπρουμάζι, χωριό 107
 Μπρούμας, Λεωνίδα 107
 Μυρτιά, χωριό 96, 99, 170, 172, 176, 177
 Μυρτουντία 48, 98, 123
 Μυρτουντίας, αχτίδα 48
 Μωραΐτης (βλ. Γκοτσούλιας, Δημήτρης)
- N**
- Νάνος, Διονύσιος Ι. 47
 Νάνος, Χαράλαμπος Σ. 47
 Νέα Φιλική Εταιρεία 27, 67, 68, 70
 Νέδα 6, 7, 31, 171
 Νεμούτα, χωριό 10, 38, 119
 Νιβιτσοχώρια (Νίβιτσα-Φτελιά-Ράφτη), χωριά Ολυμπίας 137
 Νικήτας (βλ. Πολυκράτης, Νίκος)
 Νικηφόρος (βλ. Κονδύλης, Ηλίας)
 Νικολακόπουλος, Ανδρέας 120
 Νικολακόπουλος, Λάμπρος Ξεν. 20
 Νικολακόπουλος, Νίκος Αλεξ. 20

Νικολακόπουλος, Χρήστος Π. 20
 Νικολόπουλος, Βασίλης (ΕΑΜ) 46
 Νικολόπουλος, Βασίλης (πληροφορητής) 19
 Νικολόπουλος, Γιάννης 20
 Νικολόπουλος, Γιάννης (Κάτω Σαμικό) 105
 Νικολόπουλος, Διονύσης 19
 Νικολόπουλος, Νίκος 17
 Νικολόπουλος, Παναγιώτης 20
 Νικολόπουλος, Σωτήρης Ιω. 93
 Νικολόπουλος, Χαράλαμπος 134, 135
 Νικολόπουλος, Χρήστος 49
 Νικολόπουλος, Χρίστος (Ντόζης) 111, 160
 Νικοτσάρας (βλ. Κουτουβίδης, Νίκος)
 Νιοχώρι, χωριό Ολυμπίας 66, 171
 Νιοχώρι, χωριό Πηνειών 105
 Νουσά, χωριό 139
 Νούσας, Ανδρέας 19
 Νταής (βλ. Δαής)
 Νταλαμάρας, Γιώργος Παναγ. 104
 Νταμίτσουλας (βλ. Τηλέμαχος, Τάκης)
 Νταούρος, Ντίνος 56
 Ντασουράς (βλ. Γιαννόπουλος, Θανάσης)
 Ντέλης, Νίκος Γεωργ. 17
 Ντέλος, Γιώργης 120
 Ντέλος, Χρίστος 120
 Ντίνος, Γιάννης Γεωρ. 85
 Ντόζης (βλ. Νικολόπουλος, Χρίστος)
 Ντόκος, Παναγιώτης 19
 Ντολάκας, Γιάννης 124
 Ντόλλας, ράφτης 157
 Ντουμπέκης, Κώστας 19
 Ντούνης (βλ. Μητρόπουλος, Θεόδωρος)
 Ντουραμάνης, [. . .] 124
 Ντούσκος (βλ. Δημητρακόπουλος, Γιώργος)
 Ντουφέκας (βλ. Αγγελόπουλος, Σπύρος)
Ξ
 Ξανθόπουλος, Κώστας 58
 Ξανθόπουλος, πράκτορας Γκεστάπο 122
 Ξάνθος (βλ. Πονήρης, Γιάννης)
 Ξηρόκαμπος, χωριό 134, 135

Ξηροχώρι, χωριό 150, 161

Ξυδιάς, Γαβρίλης 49

Ξύδης, Γιώκος (Γιώργος) 115, 116, 144, 147, 148

Ξυλοκέρα, χωριό 37, 126, 145

Ο

Οικονομάκος, Γιάννης 18, 69, 69

Οικονομόπουλος, Βασίλης 17

Οικονομόπουλος, Μενέλαος 173

ΟΚΝΕ 38-40, 48, 59, 65, 66, 72

Όλγα, χωριό 48, 79, 80, 94, 98, 123, 131, 179

Ολύμπια (Αρχαία Ολυμπία), χωριό 28, 29, 42, 44, 61, 120, 123

Όλυμπος (βλ. Σπεντζάρης, Αγγελέτος)

Ομπλού, μοναστήρι 181

ΟΠΛΑ 70, 120-122

Ορέστης (βλ. Κατερίνης, Παναγιώτης)

Π

Παγουλάτου, οικογένεια 48

Παλαιοβαρβάσαινα, χωριό 119

Παλαιόπολη, χωριό 94, 106, 171, 219

Παλαιοχώρι, χωριό 123

Παλαμήδας, Νόνιος 111

Παλιούρας, Γιάννης (Κατσαράκης) 160

Παλμαντούρα, αδελφοί 52

Παλμαντούρα, οικογένεια 48, 49

Παναγιωτακόπουλος, Δημητράκης 39, 89

Παναγιωτόπουλος, Δημήτρης Γεωρ. 85

Παναγιωτόπουλος, Δημήτρης Γεωρ. (συνωνυμία) 85

Παναγιωτόπουλος, Διονύσης Παναγ. 100, 147

Παναγιωτόπουλος, Γιώργος 17

Παναγιωτόπουλος, Πάικος 19

Παναγιωτόπουλος, υιός Πάικου 19

Παναγιωτόπουλος, Παναγιώτης Παν. 85

Παναγιωτόπουλος, Πάνος 46

Παναγιωτόπουλος, [. . .] 97

Παναγιωτόπουλου, αδελφοί 89

Παναγιωτοπούλου, Αντωνία 17

Παναγόπουλος, Ανδρέας 19

Παναγόπουλος, Γιάννης 19

Παναγόπουλος, Θανάσης 19

Παναγόπουλος, Πάνος 72

Παναγόπουλου, οικογένεια 96
 Πανάγος (βλ. Κανελλόπουλος, Σωτήρης)
 Παναγούλης, Θωδωρής 19
 Παναγούλιας, Αγαθοκλής 20
 Πανόπουλος, Γιώργης (Βασίλης) 25, 27, 28, 38, 103, 109, 111, 112
 Πανόπουλος, Παναγιώτης 170
 Πανταζής, Θεόδωρος (Νιάμης) 83
 Παντελονάκας (βλ. Τηλέμαχος, Τάκης)
 Παπαβασιλείου, Γιώργος (Σισίνης) 102
 Παπαβασιλείου, Πάνος Γ. 73
 Παπαγεωργίου, Γεράσιμος 41
 Παπαγεωργίου, Γιώργος (γιατρός) 177
 Παπαγεωργίου, Γιώργος (ΕΑΜ) 35, 38
 Παπαγεωργίου, Γιάννης 19
 Παπαγεωργίου, Θανάσης 177
 Παπαγεωργίου, Κάκια 177
 Παπαγεωργίου, Λάμπης 19
 Παπαγεωργίου, Παναγιώτης 19
 Παπαγεωργίου, Σοφία 19
 Παπαγεωργίου, Σωκράτης 20
 Παπαγιάννη, οικογένεια 44
 Παπαγιάννης, Γιάννης 43
 Παπαγιάννης, Γιώργος 43
 Παπαγιάννης, Δημήτρης 44
 Παπαγιάννης, Κώστας 44
 Παπαγιάννης, Νούλης 44, 52
 Παπαγιαννόπουλος Γιώργος 29
 Παπαγιαννόπουλος, Ναπολέον 13, 136
 Παπαδάτος, Σόλων 96
 Παπαδάτος, Τάσος 55, 56, 157
 Παπαδημητρίου, Χρήστος 20
 Παπαδιονυσίου, Μιλτιάδης 59, 79
 Παπαδιονυσίου, Νιόνιος 79
 Παπαδόγκωνας, Διονύσιος 137, 154
 Παπαδόπουλος, Αλέκος 173
 Παπαδόπουλος, Ανδρέας (ΕΑΜ-Αγραπιδοχώρι) 186
 Παπαδόπουλος, Αριστείδης (Λάκης) 17
 Παπαδόπουλος, Βασίλης (Παφιλιάρης) 19
 Παπαδόπουλος, Γιάννης 77
 Παπαδόπουλος, Γιώργος (ΕΑΜ-Αγραπιδοχώρι) 186

Παπαδόπουλος, Κώστας (γιατρός) 177
 Παπαδόπουλος, Κώστας (ΕΑΜ-Αγραπιδοχώρι) 186
 Παπαδόπουλος, Κώστας (ΕΑΜ-Λαμπέτι) 120, 131
 Παπαδόπουλος, Νίκος 19
 Παπαδόπουλος, Παναγιώτης 133, 134
 Παπαδόπουλος, Φωτάκης 177
 Παπαδόπουλος, Φώτης 19
 Παπαδόπουλος, Χριστόφορος 97
 Παπαζαφείρης, Βασίλης (Λεπίδας) 131
 Παπαζαφειρόπουλος, Ορφέας 17
 Παπαθεοδώρου, Διονύσης 17
 Παπαθεοδώρου, Θεόδωρος 17
 Παπαθεοδώρου, Θεόδωρος Χρήστου 85
 Παπακανέλλου, οικογένεια 19
 Παπακυριακόπουλος, Παναγής 19
 Παπαναστασίου, Γιώργος (παπα-Γιώργος) 17
 Παπανάστου, Νίκος 19
 Παπανδρικόπουλος, Κώστας 49
 Παπανδρικοπούλου, οικογένεια 49
 Παπανικολάου, Φώτης 83
 Παπαπέτρου, Ανάστος 71
 Παπαπέτρου, Νιόνιος (Ορεινή Ηλεία) 40
 Παπαπέτρου, Νιόνιος (Ολυμπία) 71, 102
 Παπαπολυχρονίου, Μάκης 62
 Πάπαρης, Αλέκος 20
 Παπασημακόπουλος, Βασίλης 43
 Παπασπύρου, Γιώργος 19
 Παπαστεριόπουλος, Ηλίας 12, 13
 Παπασωτηρίου, Νιόνιος 49
 Παπασωτηρίου, Σωτήρης 49, 131
 Παπαφλέσσας (βλ. Κουτσουνάρης, Σάκης)
 Παρασκευόπουλος, Ανδρέας 19
 Παρασκευόπουλος, Γιώργος 17
 Παρασκευόπουλος, ταγματσαφίτης 165
 Πασπαλιάρης, Σωτήρης 17
 Πασσάς, Άγγελος 97
 Πασχαλινός, Φώτος (βλ. Ζώρας, Θοδωράκης)
 Πατήρης, Ξενοφών 96
 Πατρώνας Βασίλης, 19
 Πατρώνας, Δημήτρης Ιω. 85

Πατρώνας, Ελισαίος Κων. 85
 Παύλιτσα, χωριό 164, 176
 Παυλόπουλος, Κώστας (ΕΑΜ) 120
 Παυλόπουλος, Κώστας (πληροφορητής) 17
 Παυλόπουλος, Πέτρος 27, 36, 37, 111, 112, 119
 Παυλόπουλος, Τάκης 20
 Παφιλιάρης (βλ. Παπαδόπουλος, Βασίλης)
 ΠΕΕΑ 9, 32
 Πειραιάς 32, 91
 Πελόπιο (Κριεκούκι) 25, 28, 29, 38, 41, 72, 103, 109, 111, 144, 176, 178, 267
 Πελοπίου, τομέας 146
 Πετρακόπουλος, Νίκος 49
 Πετραλιά, Γιώτα 43
 Πετραλιάς, Αντώνης 51, 52, 153, 173
 Πετραλιάς, Στέφανος 43, 52
 Πετρόπουλος, Βασίλης Νικολ. 120
 Πετρόπουλος, Γιάννης 120
 Πετρόπουλος, Γιώργης Νικολ. 120
 Πετρόπουλος, Δημήτρης (Ζαχαριάς) 74, 76, 77, 103, 109
 Πετρόπουλος, Νίκος 120
 Πετρόπουλος, Παναγιώτης (Τάκης) 76
 Πετρόπουλος, Πάνος (Καραλής) 84, 139, 161
 Πετρόπουλος, Χρήστος (ΕΑΜ) 67
 Πετρόπουλος, Χρήστος (πληροφορητής) 19
 Πέτρος (βλ. Αγάλος, Λάκης)
 Πηνειός 59, 98, 106, 108, 123
 Πιερρόπουλος, Παναγιώτης (Τσέλιος) 105
 Πισιμάνης, Γιώργος 19
 Πλαμαντούρας, Νίκος 20
 Πλαπούτας, καπετάνιος 179
 Πλατανιά, συνοικισμός 122
 Πλατάνια, χωριό Τριφυλίας 69, 115, 134, 137
 Πλατανίτσα, χωριό 86, 181
 Πλάτανος, χωριό 141, 178
 Πλατιάνα, χωριό 106
 Πλέσσας, Ανδρέας 43
 Πλέσσας, Θεόδωρος 42, 46
 Πλιάκας, Παναγιώτης Θεοδ. (Μπούκας) 104, 171
 Πλιάκας, Σπύρος Κων. 17
 Πλουμπίδης, Γιώργος 71

Πλουμπίδης, Νίκος 71
 Πολυζωγόπουλος, Ανδρέας 17
 Πολυζωγόπουλος, Αντώνης 17, 176
 Πολυζωγόπουλος, Θανάσης 176
 Πολυζωγόπουλος, Νίκος 19
 Πολυζωγόπουλος, Χαράλαμπος 176
 Πολυκράτης, Νίκος (Νικήτας) 81, 94, 124, 125, 130
 Πονήρης, Γιάννης (Ξάνθος) 25, 28, 30, 59, 103, 152
 Πορτοκάλογλου, [. . .] 38
 Πούλου, Γιώτα 43
 Πουρνάρας, Θανάσης 80, 81
 Πούρνος, Γιάννης 66
 Πούσι, τοποθεσία 141
 Πράπα, Διονυσία 54
 Πρασιδάκι, χωριό 74, 174, 175
 Πρασσάς, Θανάσης Αλ. 20
 Πρίνος, πατέρας Σωτήρη 149
 Πρίνος, Σωτήρης 149, 161
 Πύλος 34
 Πυρλής, Βασίλης 20

P

Ράλλης, Ανδρέας (Λύρας) 172
 Ράλλης, Ιωάννης 168
 Ράλλης, Νίκος 176
 Ράλλης, Χρήστος 176
 Ραμπαβίλας, Ανδρέας 27, 34, 35, 113
 Ραμπαβίλας, Γιώργος Διον. 17
 Ράπτης, Γιάννης (μπαλωματής) 176
 Ράπτης, Γιάννης (πληροφορητής) 17
 Ράχες, χωριό 105, 178
 Ρηγόπουλος, Χρήστος 19
 Ρεικιά Καράτουλα, τοποθεσία 100, 147
 Ρετεντού (βλ. Χειμαδιό)
 Ρετούνη, χωριό 58, 118
 Ρίσοβο, χωριό 105
 Ροδιά, χωριό 181, 184
 Ρόμεσι, χωριό 126, 128, 130
 Ρούμελη 108
 Ρουμελιώτης, Πέτρος 19
 Ρουπάκι, χωριό 75

Ρούτσης, Μπάμπης 17

Σ

Σαβάλια, χωριό 39, 58, 102, 178

Σαγέικα, χωριό Αχαΐας 124

Σακελλαρίου, Μήτσος (Λούφας) 100, 147

Σακελλαρίου, Χρόνης 19

Σακκάς, Θανάσης 20

Σακκάς, Μήτσος 65

Σάκουλης, Δημήτρης 19

Σάκουλης, Νίκος 19

Σάμαρης, Μιχάλης 17

Σαμικό, χωριό 105

Σαμπάναγα, χωριό 74, 75, 99, 153, 171, 176, 181

Σαμπανιώτης, Νικόλας 76

Σγούρος, Τάκης 19

ΣΕΚΕ, 21, 22, 89

Σέκουλα, χωριό 86

Σερέτης, Θανάσης 79

Σερέτης, Μήτσος 17

Σέσουλας, παπάς 156

Σεφερλής, Δημήτρης 102

Σεφερλής, Νίκος Κων. (Κωστανέλος) 57-60, 62, 78

Σεφερλής, Πέτρος 60

Σεφερλής, Σάκης 102

Σεφερλής, Σπύρος 57, 61, 78

Σιάγκας, Γιάννης 112

Σιαπκίδης, Χαράλαμπος Λεων. 40, 41

Σίκινος 27

Σιλαϊδόπουλος, Επαμεινώνδας 19

Σιμόπουλου, χωριό 31, 104, 108, 110, 118, 126, 139

Σινόπουλος, Μαρίνος Κων. 20

Σίνος, Νίκος 19

Σιούτας, Ευάγγελος 170

Σισίνης (βλ. Παπαβασιλείου, Γιώργος)

Σκάγιας (βλ. Λύγκας, Κώστας)

Σκάλα Γούμερου, τοποθεσία 96, 120, 129

Σκαμνάκης, Αλέκος Ανδρ. 59, 60

Σκαμνάκης, Μεμάς 55

Σκαφιδιά, χωριό 78

Σκιαδοβούνι 6

Σκουμπούρης, Κώστας Δημητ. 20
 Σκούπι, χωριό Καλαβρύτων 91
 Σόπι, χωριό 95
 Σουλεϊμάναγα, χωριό 59, 78, 176
 Σουρανής, Ζώης 173
 Σοφιανός, Νίκος 17
 Σοφιανού-Αλεξοπούλου, Δήμητρα 17
 Σοφοκλής, ψευδώνυμο Εαμίτη 145
 Σοφός, Διονύσιος Σπ. 47
 Σπανός (βλ. Αλεξόπουλος, Παναγιώτης)
 ΣΠΑΠ 5, 65
 Σπάτα, χωριό 6, 45, 105, 172
 Σπεντζάρης, Αγγελέτος (Όλυμπος) 138, 139, 161
 Σπεντζάρης, Νικόλαος 151-158, 161
 Σπηλιόπουλος, Γιώργος 49
 Σπηλιόπουλος, Νίκος Χαραλ. 17
 Σπηλιώτης, Αριστείδης Νικολ. (Ασκή) 135, 160
 Σπηλιωτόπουλος, Αντώνης 54
 Σπίνος, Πάνος 19
 Σπυρόπουλος, Κώστας 19
 Σταθιάς (βλ. Σταθόπουλος, Τάκης)
 Σταθόπουλος, Ανδρέας 17
 Σταθόπουλος, Αρτέμης 17
 Σταθόπουλος, Δημήτρης Ιω. 19
 Σταθόπουλος, Στάθης 17
 Σταθόπουλος, Νίκος 121
 Σταθόπουλος, Τάκης (Σταθιάς) 58, 76, 118, 121
 Σταθόπουλου, αδελφοί 159
 Σταθοπούλου, Βασιλική 121
 Σταϊκόπουλος, Θανάσης 184
 Στάλινγκραντ 68
 Σταματελάτος, Μπάμπης Γερασ. 19
 Σταματόπουλος, Κώστας 127
 Σταματόπουλος, Παύλος 19
 Σταμόπουλος, Χαράλαμπος 85
 Στάμος, Οδυσσέας 17
 Σταμούλης, Ζώης 106
 Στασινόπουλος, Παλαιολόγος 37, 145
 Σταυρόπουλος, Γιώργος 17, 97
 Σταυρόπουλος, Κώστας (Καλαμάτας) 62

Στερεά Ελλάδα 103, 138
 Στεφανάκιας, Γεράσιμος (Τσαρπέλιας) 58, 61
 Στεφανάτος, Γιάννης 75
 Στεφανάτος, εφεδροελασίτης, 171
 Στεφανόπουλου, οικογένεια 153
 Στεφανόπουλος, Στέφανος 99
 Στρέφι, χωριό 178
 Στροβίτσι, χωριό 112, 174, 183
 Στρούσι, χωριό 106
 Στροφύλα, οικογένεια 41
 Στροφύλας, Αριστείδης 40
 Στροφύλας, Γιώργος 40, 115, 116, 144
 Στροφύλας, Θεόδωρος 40
 Στυλιανίδης, Στέλιος 27, 36
 Στυλιανόπουλος, Βασίλης 115
 Συλλαϊδής, Γιώργος 58
 Συριόπουλος, Κώστας 50, 51
 Συρμής, Δημήτρης Γρηγ. 17
 Σχοινάς, Γιώργης (Μαστρογιώργης) 74
 Σώστι, χωριό 61, 98, 123
 Σωτηρόπουλος, Θανάσης 175

T

ΤΑ 9, 33, 37, 39, 47, 78, 126, 132, 137, 149, 150, 156-159, 162, 186, 267
 Τασσόπουλος, Δήμος 20
 Ταῦγετος 113
 Τερζής, Τάκης 91
 Τετράζι 7, 113
 Τεφάνης, Γιώργος Π. 188
 Τζαβάρα, Μαρία Ευθ. 19
 Τζαβέλας (βλ. Αρβανιτάκης, Φώτης)
 Τζαβέλας, Γιάννης 105
 Τζανετόπουλος, Τρύφων 106
 Τζελέχοβα, χωριό 119
 Τζιατζής, Γιώργος 46
 Τζιβιάς, Νίκος 17
 Τζόγια, χωριό 126
 Τζουανόπουλος, Πάνος 19
 Τζουανοπούλου, Γιάννα 19
 Τηλέμαχος, Τάκης (Νταμίτσουλας ή Παντελονάκιας) 59
 Τίτιρης, Κώστας 19

Τόγια, χωριό 46, 54, 134, 135
 Τορέγας, Γιώργης 131
 Τούμπας, Θανάσης 19
 Τούμπος, Δημήτρης 17
 Τουρούνης, Ηλίας 19
 Τουτούνης, Γιώργος Παν. 85
 Τουτούνης, Δημήτρης Μεγ. 85
 Τουτούνης, Δημήτρης Παν. 85
 Τουτούνης, Δημήτρης Χαραλ. 85
 Τραγάνη, τοποθεσία 170
 Τραγανό, χωριό 58, 76-78, 94, 118, 121, 131, 179-181
 Τραγουλός (βλ. Μαυροειδής, Δημήτρης)
 Τρίκαλα 59, 91
 Τρίμης, Κώστας 20
 Τρίμης, Φώτης 20
 Τρίπολη 34, 36
 Τριπόταμα Αχαΐας 6, 84, 139
 Τριφυλία 36, 69, 74, 133-135, 137
 Τρύπες, χωριό 175
 Τρυφωνόπουλος, Λεάνδρος 20
 Τσάγας, Νίκος 18
 Τσαγκάρης, Βασίλης 57, 58
 Τσαγκάρης, Γιώργος 60
 Τσαγκάρης, Δημήτρης 59
 Τσιράκη, αδελφή Γιώργη-Κώστα 157
 Τσιράκης, Γιώργης 152, 157, 158, 171
 Τσιράκης, Κώστας 152, 157, 158, 171
 Τραγκατσίκας, [. . .] 97
 Τριανταφυλλόπουλος, Γιώργος 122
 Τσαγκαράκης, Βασίλης 173
 Τσαγκρή, Σταύρος Αχ. 19
 Τσάκου, Φωτεινή 176
 Τσάκωνας, Παναγιώτης 96
 Τσαμάκος, έμπορος 57
 Τσαμείκα, συνοικισμός Σπάτων 106
 Τσάμης, Γιώργος 17
 Τσάμης, Δημήτρης 170
 Τσάμης, Χρήστος 106
 Τσάνος, Δημήτρης 17
 Τσαρουκιάν, Γιάννης 165

Τσαρουχάς, Γιώργης 66, 67, 111, 112
 Τσαρουχάς, Τέλης 67, 72, 73, 193, 109
 Τσαρπέλιας (βλ. Στεφανάκιος, Γεράσιμος)
 Τσέλαλη, Γιώτα 10
 Τσέλαλης, Αγησίλαος 10, 11
 Τσέλιος (βλ. Πιερρόπουλος, Παναγιώτης)
 Τσέλος, Γιώργος 17
 Τσέλος, Δημήτρης 17
 Τσέλου, Ειρήνη Νικολ. 17
 Τσέλου, Μαρία 17
 Τσιαμπούκος, Βασίλειος Πέτρου 48
 Τσιαμπούκος, Πέτρος Βασ. 48
 Τσιαμπούκος, Φίλιππος Βασ. 48
 Τσίγκλας, Δημήτρης 130
 Τσιγουρής, Αντώνης Νικ. 99
 Τσίκληρα, σύζυγος Θανάση 143
 Τσίκληρας, Θανάσης 104, 117, 143-148, 161
 Τσίκληρας, γιος Θανάση 143
 Τσίμπρης, Γιώργος Ιω. 19
 Τσίμπρης, Παναγιώτης Δ. 19
 Τσιόδρας, Νίκος 43
 Τσιότσιος, Φώτης 72
 Τσίπιανα, χωριό 10, 80
 Τσίρος, Αλέξανδρος 176
 Τσιρώνης, Κώστας Ανδ. 19
 Τσιφρήκας, Αντώνης Χαραλ. 85
 Τσιφρήκας, Κώστας Δημητ. 85
 Τσιφρήκας, Κώστας Χαραλ. 85
 Τσότρας, Χρήστος 19
 Τσουκαλάς, Αντώνης 188
 Τσουκαλάς, Παναγιώτης 49
 Τσούλος, Γιώργος (Αγροφύλακας) 17
 Τσουραπάς, Θοδωράκης 55
 Τσουραπάς, Κώστας 55
 Τσουραπάς, Μάκης 17, 19, 55, 98, 123, 125
 Τσουραπάς, Νικόλας 55
 Τσουραπάς, Τάσης 55
 Τσουραπάς, Χρήστος 55

Φ

Φαμέλου, Θεοδώρα 20

Φανάρι, χωριό 185
 Φαραζής, Γιώργος Ιω. (Κοτσορδώνης) 134, 160
 Φαρμάκης, Κώστας 34
 Φαρμάκης, Σπύρος 97
 Φάσσος, Θωμάς 50, 122
 Φιλική Εταιρεία 27
 Φιλιππόπουλος, Γιάννης 19
 Φιλιππόπουλος, Γιάννης Κων. 91, 92
 Φιλιππόπουλος, Σπύρος 20
 Φιλοσοφόπουλος, Βασίλης 52, 153
 Φλεβοτόμος, Φώτης 49
 Φλωρίκα, δασκάλα 176
 Φολέγανδρος 27, 34, 36, 113
 Φοναίτικα, χωριό 119, 126, 128, 129
 Φονικά, τοποθεσία (γέφυρα) 127, 128
 Φουντής, Μενέλαος 111
 Φουσκαρίνης, Μίμης 55
 Φουσκαρίνης, Πέτρος 56
 Φουφόπουλος, Ανδρέας 120
 Φραγκογιάννης, Γιώργος (Γκατζούνας) 17
 Φραγκογιαννόπουλος, Αντώνης 49
 Φραγκογιαννόπουλος, Θεόδωρος 48
 Φραγκογιαννόπουλος, Μίμης 48
 Φραγκογιαννόπουλος, Σωτήρης 48-50
 Φραγκογιαννοπούλου, Βάσω 48
 Φραγκογιαννοπούλου, Βιτόρια 48, 49, 97
 Φράγκος, Γιάννης (Ακρίτας) 133
 Φραγκούλης, Γιάννης 77
 Φρεζάδου, Μαρία 17
 Φρίξα, χωριό 119
 Φυγαλία, Κάτω, χωριό 7
 Φωτάκης, [. . .] 97
 Φωτεινόπουλος, Δήμος 20
 Φωτεινοπούλου, Ανθή 20
 Φωτεινός, Ηρακλής 19
 Φωτόπουλος, Αλέξης 177
 Φωτόπουλος, Αριστείδης 177
 Φωτόπουλος, Γιάννης 175
 Φωτόπουλος, Γιώργος 27, 38
 Φωτόπουλος, Πάνος 19

Φωτόπουλος, Σπύρος Γεωργ. 19

X

Χάβαρι, χωριό 34, 61, 104, 108, 113

Χαβαρόβρυση, τοποθεσία 174

Χαλαζώνι Τριφυλίας 36

Χαλαμπρέζα, χωριό 80

Χάλας, Χρήστος 106

Χαλικιάτικα, συνοικία Πύργου 43

Χανάκια, χωριό 77

Χάνι Πανόπουλου 144

Χάνια Κεραμιδιάς, τοποθεσία 174

Χαραλαμπόπουλος, Γιάννης 155

Χαραλαμπόπουλος, Γιώργης 155

Χαραλαμπόπουλος, Δημήτρης 17

Χαριάτης, Θεόδωρος (Αθης) 36, 37, 109

Χειμαδιό (Ρετεντού), χωριό 25, 100, 104, 117, 126, 143-147, 161, 196

Χελιδόνι, χωριό 14, 45, 77, 96, 142, 146

Χιόνης, Αλέκος 184

Χίτλερ, Αδόλφος 174

Χόκια, Αγγελική 174

Χόκιας, Άγγελος Κων. 17

Χόκιας, Γιάννης 174

Χόκιας, Κώστας 174

Χούσος, Χρήστος 20

Χριστοδουλόπουλος, Φώτης 67

Χριστόπουλος, Γιώργης 27, 38, 103

Χριστόπουλος, Χρήστος 19

Χριστόπουλου, οικογένεια 96

Χριστοπούλου, Παρασκευή 19

Χριστοφοράτος, Κώστας (Κεφαλονίτης) 131

Χρονόπουλος, Κώστας Αντ. 42

Χρονόπουλος, Νίκος 111

Χρυσαιδής, Νιόνιος 119

Χρυσανθόπουλος, Ανδρέας Νικολ. 85

Χρυσοκελλαριά Κορώνης 108

Χρυσοστομίδης, Κυριάκος 36, 37

Χρυσοχώρι, χωριό 102

Ψ

Ψαρρός, Δημήτριος 154

Ψαρρός, Κώστας Χρήστου 76

Ψαρρού, Δήμητρα 55

Ψευδός, Δημήτρης 20

Ψηλή Ράχη, τοποθεσία 128, 130

Ψιχαλής, Γιάννης 78

Ψυχογιός, Νίκος Γεωρ. 91

Ω

Ωλενα, χωριό 95, 99, 128, 147

Ωλένης, τομέας 77, 126

Ωρίων (βλ. Μιχαλόπουλος, Γιάννης)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Προοίμιο

Στο εδάφιο «Κριτική παρουσίαση των πηγών» (σ. 9), η παρουσίαση του πρώτου από τα αυτοτελή ανέκδοτα τεκμήρια¹ παραπέμπεται εδώ. Πρόκειται για έναν δίτομο κατάλογο με τις ανακριτικές υποθέσεις στον νομό Ηλείας (εκτός από τα χωριά της ζώνης Κάμπος-Πηνεία που πρέπει επομένως να αναζητηθούν αλλού) μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας, επιγραμματικά καταγεγραμμένες: ημερομηνία συγκρότησης δικογραφίας, ονοματεπώνυμο και τόπος κατοικίας κατηγορουμένου, «πράξις δι' ήν κατηγορείται» κλπ. Είναι γνωστό ότι από τον Μάρτιο-Απρίλιο 1945 οι αρχές εξαπέλυσαν διώξεις εις βάρος τώως Εαμιτών με κατηγορίες επί το πλείστον χαλκευμένες. Ο λόγος της προνομιακής αναφοράς σ' αυτό το προοίμιο του εν λόγω - αναμφισβήτητα υψηλής αξίας - επίσημου σώματος τεκμηρίων είναι ότι χρησιμοποιήθηκε *αφού είχε περατωθεί η χρήση των άλλων πηγών*. Κρίθηκε σκόπιμο, με άλλα λόγια, να χρησιμοποιηθεί αφενός για την αξία του καθαυτή και αφετέρου για να ελεγχθεί η αξιοπιστία των πηγών προσωπικής διαχείρισης. Αξιοποιήσαμε τις ελάχιστες υποθέσεις του 1945 (αρχίζουν από τον Δεκέμβριο) και ολόκληρου του 1946, όχι όμως και των επόμενων ετών, διότι εμπίπτουν σε διεργασίες του εμφύλιου πολέμου που μας απομακρύνουν από το πεδίο της μελέτης μας.

Το ερώτημα τέθηκε ως εξής: Πόσα από τα πρόσωπα σ' αυτό το σώμα τεκμηρίων, για τα οποία διαπιστώνεται ότι υπέστησαν πολιτική δίωξη με ποινική δικαιολόγηση, απουσίαζαν έως τώρα από το καταγεγραμμένο δυναμικό της αντίστοιχης εαμικής οργάνωσης; Μετά την περάτωση της έρευνας, η απάντηση είναι ότι προστέθηκαν στους καταλόγους μας εικοσιτέσσερα (24) νέα πρόσωπα, με δευτερεύουσα - πρέπει να τονιστεί - έως ασήμαντη συμμετοχή στην τοπική εαμική κίνηση. Σε ποσοστά, προστέθηκε στο δυναμικό της Ορεινής Ηλείας ένα 4,6% και στο αντίστοιχο της Ολυμπίας ένα 4,07%. Από τα χωριά του Κάμπου-Πηνείας βρέθηκαν μόλις τρεις (3) αγωνιστές.

Γενικότερα, φανερώνεται ότι ήσαν λίγα τα στελέχη του ΕΑΜ στην Ηλεία για τα οποία οι αρχές θεωρούσαν επείγουσα τη δικαστική τους δίωξη· άλλωστε, πολλοί υποψήφιοι αυτής της κατηγορίας είχαν χάσει τη ζωή τους στον αντικατοχικό αγώνα. Πολύ περισσότερα υπήρξαν τα θύματα των τυφλών επιθέσεων των παρακρατικών ομάδων, που ξεχύθηκαν στην ύπαιθρο με εκδικητικούς σκοπούς από το καλοκαίρι 1945, οπότε έγινε αντιληπτό ότι οι αντίπαλοί τους ήσαν άοπλοι.

Ορισμένες ατομικές περιπτώσεις αναδεικνύουν γενικότερα ζητήματα. Ο κατάλογος των κατηγορηθέντων για «παράβαση εκλογικού νόμου» (αποχή από τις εκλογές της 31-3-1946) μας βοηθά να σχηματίσουμε μια ιδέα για τη διεύρυνση του δυναμικού του ΚΚΕ χάρη στην προσχώρηση εαμικών στελεχών στις τάξεις του, στη διάρκεια του 1941-1944: Χρ. Διαμαντόπουλος στο Αλποχώρι², Νικ. Βαρουξής στο Βούναργο³, Λεων. Καρατζάς στη Βροχίτσα⁴, Παν. Γρηγορόπουλος και Παν. Μπουτόπουλος στου Καρατούλα⁵ κ.α., οι οποίοι πλαισίωσαν τα στελέχη της προπολεμικής περιόδου:

¹ Επαναλαμβάνουμε την πλήρη βιβλιογραφική αναφορά: ΓΑΚ Ν. Ηλείας, *Εισαγγελία Πρωτοδικών Ηλείας*, «Βιβλίο περατωθεισών ανακριτικών δικογραφιών» (1946), ΑΕΕ: Δικ. 6.3, ΑΒΕ: 83, τομ. . . . Εφεξής θα αναγράφεται εν συντομία: ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α ή Β, α/α . . .

² Στο ίδιο, τομ. Α, α/α 726.

³ Στο ίδιο, τομ. Β, α/α 463.

⁴ Στο ίδιο, τομ. Β, α/α 461.

⁵ Στο ίδιο, τομ. Β, α/α 482, 639.

Φιλ. Φιλιππόπουλος στο Ρόμεσι¹, Ανδρ. Ζαχαρόπουλος στο Μαλαπάσι² κ.α. Συνήθως η κατηγορία «φόνος κλπ.» απευθύνεται σε ηγετικά στελέχη του ΕΑΜ, πρόκειται δηλ. για χαλκευμένη κατηγορία στις περισσότερες περιπτώσεις: Γ. Μπουρατζής και Ανδ. Φωτόπουλος στον Πύργο³, Χρ. Ράλλης και Θεοφ. Ρεχενιώτης στου Μπεσερέ⁴, Σωτ. Παπασωτηρίου και Ανδ. Μπέλιας στου Κατσαρού⁵, αν και δεν λείπουν κι εκείνες που αντιστοιχούν προς τα γεγονότα: Παν. Κουρκούτας και Κ. Χρονόπουλος από Παπαδού-Χάνια⁶, ίσως και ο Δημ. Μπαντούνας από την Καυκανιά⁷. Στο αντίθετο άκρο, ο «εμπρησμός δάσους» αφορούσε πολιτικά αμέτοχους αγρότες που προσπαθούσαν να ευρύνουν τις καλλιεργήσιμες γαίες τους ή να εξασφαλίσουν βοσκοτόπια για τα ζωντανά τους: Φ. Χρυσανθακόπουλος στου Δούκα, Χρ. Βουτσιώτης στη Νεμούτα, Δημ. Κολοβάδης στο Γούμερο, Αθ. Ψευδός στη Σμέρνα⁸ κ.α. Ο Πέτρος Παυλόπουλος, κατηγορούμενος για φόνο⁹, δεν μπορεί να είναι ο ζαχαροπλάστης¹⁰, πρωτοπόρο στέλεχος του ΚΚΕ-ΕΑΜ Πύργου, διότι είχε σκοτωθεί στις 9-9-1944 στη μάχη για την απελευθέρωση της πόλης ούτε όμως και ο συνώνυμός του γυμνασιόπαις¹¹, συνιδρυτής του «Πυργιώτικου Παρνασσού» και μέλος της ΕΠΟΝ, λόγω ηλικίας· ίσως πρόκειται για λανθασμένη εισαγωγή του ονόματος στους σχετικούς καταλόγους λόγω υπερβάλλοντος ζήλου των διωκτικών αρχών. Ο Θανάσης Περιβολιώτης από τη Μυρτιά ουδέποτε εντάχθηκε στο ΕΑΜ, αλλά διώχθηκε για παράνομη κατοχή όπλου¹². όντως κατείχε ένα προπολεμικό κυνηγετικό¹³. Το ίδιο και ο Χρήστος Καλογερόπουλος από το Ρίσοβο, μέλος των ΤΑ¹⁴. Από του Κατσαρού, ο Κώστας Θεοδωρόπουλος, αμέτοχος στην εαμική δράση και μέλος των ΤΑ από το φθινόπωρο 1944, διώχθηκε για φόνο¹⁵ επειδή σκότωσε για προσωπικούς λόγους τον συγχωριανό του Βασίλη Τρυπιώτη, ο οποίος ύστερα από υποτυπώδη παρουσία στην εαμική οργάνωση, είχε προσχωρήσει στα ΤΑ την ίδια περίοδο¹⁶ και παρόλα αυτά σχηματίστηκε και εις βάρος του δικογραφία για παράνομη κατοχή όπλου¹⁷. Δεν θα ήταν άσκοπο να αναφερθούν η δίωξη της «Επιτροπής διανομών τροφίμων Αγίας Άννης» (Απρίλιος 1945) για «υπεξάιρεσιν»¹⁸, της «Επιτροπής Διανομής Ιματισμού Ούνγρρα Κοινότητας Ορεινής» (16-12-1946) για

¹ Στο ίδιο, τομ. Β, α/α 722.

² Στο ίδιο, τομ. Β, α/α 464.

³ Στο ίδιο, τομ. Α, α/α 16 και 6, αντίστοιχα.

⁴ Στο ίδιο, τομ. Α, α/α 36 και 34, αντίστοιχα.

⁵ Στο ίδιο, τομ. Α, α/α 18 και 17, αντίστοιχα.

⁶ Στο ίδιο, τομ. Α, α/α 9, 185.

⁷ Στο ίδιο, τομ. Β, α/α 1343.

⁸ Στο ίδιο, τομ. Α, α/α 2, 120, 164, 301.

⁹ Στο ίδιο, τομ. Α, α/α 306.

¹⁰ Βλ., λ. Πύργος, υποκατ. «Στελέχη του τοπικού αντιστασιακού δικτύου από τον εργατικό χώρο».

¹¹ Βλ., λ. Πύργος, υποκατ. «Η δραστηριότητα των νέων στον πολιτιστικό χώρο συνδέεται με την εαμική δράση».

¹² Στο ίδιο, τομ. Α, α/α 352.

¹³ Αρβανιτάκης Φώτης (Τζαβέλας), *προφορική*.

¹⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ο.π., τομ. Α, α/α 478.

¹⁵ Στο ίδιο, τομ. Α, α/α 233.

¹⁶ Κυριακόπουλος Χαράλαμπος, *προφορική*.

¹⁷ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ο.π., τομ. Α, α/α 212.

¹⁸ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ο.π., τομ. Β, α/α 447.

«απάτη»¹, του Κέντρου Εφοδιασμού-Επισιτισμού Πύργου (9-10-1946) «άνευ χαρακτηρισμού»² και του «Μαχητή» (25-11-1946) για «δυσφήμισιν δημοσίας υπηρεσίας δημοσίας ασφαλείας»³.

Λίγα λόγια σχετικά με τη μορφή παρουσίασης των πληροφοριών. Στην πρώτη υποσημείωση κάθε λήμματος αναγράφονται οι πηγές από τις οποίες προέρχεται το σύνολο ή το μεγαλύτερο μέρος των πληροφοριών του λήμματος. Αυτές είναι: α) οι πηγές προσωπικής διαχείρισης, β) τα Α.Κ., Α.Μ. από την κατηγορία των αυτοτελών τεκμηρίων και γ) οι βασικότερες από την κατηγορία ανεξάρτητης επεξεργασίας (λ.χ., Παπαστεριόπουλος, τα περιοδικά «Εθνική Αντίσταση» και «ΕΑΜ-Αντίσταση» κλπ.). Κρίθηκε σκόπιμη αυτή η σύμπτυξη, αντί για τον σχολαστικό υπομνηματισμό κάθε μορίου πληροφορίας, ώστε να διατηρηθεί η οικονομία του Παραρτήματος. Ωστόσο κατά την ανάπτυξη του λήμματος, εκεί όπου υπάρχουν πρόσθετες πληροφορίες, μπαίνει ο σχετικός υπομνηματισμός. Με άλλα λόγια, τα Α.Β., Α.Ν., Α.Τ., ΓΕΣ-ΔΙΣ, ΓΑΚ, Επιτροπή κλπ. συνήθως επιβεβαιώνουν, στηρίζουν και διευρύνουν το πρώτο κύμα τεκμηρίωσης για τον εκάστοτε αγωνιστή της οργάνωσης και είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες αποτελούν την αποκλειστική πηγή για την ύπαρξη ή τη δράση του.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ο.π., τομ. Β, α/α 1403.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ο.π., τομ. Β, α/α 1154.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ο.π., τομ. Β, α/α 1291.

Ορολογία καταλόγων παραρτήματος

- * α' πανηλειακή = εκπροσώπησε την τοπική του επιτροπή στην α' πανηλειακή συνδιάσκεψη του ΕΑΜ, άνοιξη 1943, κάπου στην Ορεινή ζώνη.
- * αίτηση = Υπέβαλε αίτηση αναγνώρισης αντιστασιακής ιδιότητας για συνταξιοδότηση με βάση τον νόμο 1285/1982 και το προεδρικό διάταγμα 379/1983.
- * αλβανικό = πολέμησε στον ελληνοϊταλικό πόλεμο, στο μέτωπο της Αλβανίας
- * αναγνωρισμένος (-η) = Αναγνωρίστηκε η αντιστασιακή ιδιότητα με τον νόμο 1285/1982 και το προεδρικό διάταγμα 379/1983.
- * Αξιοσημείωτα πρόσωπα = Στέλεχος του απελευθερωτικού αγώνα, με καταγωγή από τον τόπο στον οποίο αναφέρεται το λήμμα, αλλά με δράση έξω απ' αυτόν, χωρίς την παραμικρή συμμετοχή στην τοπική οργάνωση.
- * Βάρκιζα = η συμφωνία της 12-2-1945 μεταξύ του ΕΑΜ και της ελληνικής κυβέρνησης για τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ.
- * γεν. = γεννημένος (-η)
- * γερμανοτσολιάς = ταγματσαφάλης
- * γραμματέας = πολιτικός υπεύθυνος της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ.
- * γυμνάσιο = απόφοιτος (η) γυμνασίου.
- * δημοτικό = απόφοιτος (η) δημοτικού σχολείου.
- * διώχθηκε = μετά την απελευθέρωση κακοποιήθηκε, βασανίστηκε, φυλακίστηκε ή εξορίστηκε ή υπέστη συνδυασμό των προηγούμενων για συμμετοχή στο ΕΑΜ.
- * δραπέτης = κομμουνιστής εξόριστος ή φυλακισμένος από το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, ο οποίος απέδρασε στη διάρκεια του 1941.
- * ΕΠΟΝ-ΕΛΑΣ = νεολαίος της πολιτικής οργάνωσης που πέρασε στο αντάρτικο.
- * ΚΚΕ-ΕΑΜ = προπολεμικός κομμουνιστής, που οργάνωσε την τοπική επιτροπή ΕΑΜ ή απλώς εντάχθηκε σ' αυτή.
- * κτηματίας = γαιοκτήμονας που απασχολούσε εργάτες γης, σε αντίθεση με το γεωργό ή τον αγρότη που φρόντιζαν τα χωράφια τους οι ίδιοι.
- * μάχη στο Πούσι = έλαβε μέρος στις 9-12-1943, στο δρόμο Λάλα-Δίβρης, στην ενέδρα του ΕΛΑΣ σε γερμανική φάλαγγα, που κατέληξε στην εξόντωση της εμπροσθοφυλακής της και στην ανάσχεση της πορείας της προς τον Ερύμανθο.
- * μάχη της Γάρδितσας = έλαβε μέρος στη διπλή νικηφόρα μάχη του ΕΛΑΣ κατά των ΕΣ-ΕΟΒ, στις 6-8-1943, έξω από τη Γάρδितσα και τα Νιβιτσοχώρια, που είχε συνέπεια να διαλυθούν οριστικά οι αντι-εαμικές οργανώσεις.
- * μάχη του Πύργου = Η νικηφόρα μάχη που έδωσε ο ΕΛΑΣ, στις 9-9-1944, για την απελευθέρωση του Πύργου από τους ταγματσαφάλες και χωροφύλακες.
- * πρωτεργάτης = εκείνος που ίδρυσε, μόνος ή σε συνεργασία με άλλους, την τοπική επιτροπή ΕΑΜ.
- * σκοτώθηκε στο Γούμερο = Επονίτης, που σκοτώθηκε στις 8-7-1944, σε γερμανική ενέδρα στη Σκάλα Γούμερου, μαζί με άλλους Επονίτες.
- * σχολαρχείο = απόφοιτος (η) σχολαρχείου.
- * σώγαμπρος = με καταγωγή από αλλού, νυμφευμένος στο χωριό.

- * τριατατικός = υπάλληλος στα Ταχυδρομεία-Τηλεφωνεία-Τηλεγραφεία ή «τρία ταυ» (ΤΤΤ).
- * υποκ. = υποκατηγορία λήμματος
- * φρούραρχος = στρατιωτικός υπεύθυνος της τοπικής επιτροπής ΕΑΜ.
- * χαλικιάς = σιδεράς
- * χίτης = ταγματасφαλίτης
- * χ.σ. = χωρίς άλλα στοιχεία.

Ονομαστικός κατάλογος

1. Κάμπος-Πηνεία

α. Πόλεις

Αμαλιάδα, η¹ [++]

Πληθυσμός: 15.321 κάτοικοι (7.677 Α + 7.644 Θ). Υπήρχαν δύο συνοικισμοί, η Καλίτσα και του Δερβιτσελεπή· από τη συγχώνευσή τους προέκυψε η ενιαία πόλη, Αμαλιάδα.

Στάδια οργανωτικής συγκρότησης:

Α) ΚΚΕ-προεαμική οργάνωση-EAM:

Λεονταρίτης Πάνος, τοπικός και περιφερειακός καθοδηγητής· είχε προσπαθήσει, το 1937, να εντάξει στην ΟΚΝΕ μερικούς νεαρούς.

Μπελογιάννης Νίκος, είχε επηρεάσει σοβαρά τους νεαρούς συντρόφους του στο κόμμα, με το ατομικό του παράδειγμα της συμμετοχής σε αγροτικά συλλαλητήρια προτού συλληφθεί, το 1939 και εξοριστεί. Δαλιάνης Γιώργος του Χαράλαμπου και της Ερασμίας γεν. το 1912, μέλος της ΟΚΝΕ· πέρασε στο ΚΚΕ, από το φθινόπωρο 1941 στο ΕΑΜ και αργότερα στον ΕΛΑΣ· εκτελέστηκε το 1943 από απόσπασμα του αντι-εαμίτη ταγματάρχη Χ. Καραχάλιου².

Τσάγας Χρήστος του Νίκου και της Ντίνας γεν. το 1900, εκτελέστηκε το 1944 στο στρατόπεδο κρατουμένων Χαϊδαρίου, στην Αθήνα³.

Συριοπούλος Γιώργος Θεοδ. (βλ. παρακάτω, «Κύμα συλλήψεων καθοδηγητικών στελεχών από τις γερμανικές αρχές»), πατέρας του Κώστα (βλ. παρακάτω, «Νέο κύμα προσχώρησης στην οργάνωση νεολαίας»).

Μαστρογιαννόπουλος Μελέτης του Βασίλη και της Γιώτας γεν. το 1917, εκτελέστηκε το 1944 με απαγχονισμό στη συνοικία Ψηλά Αλώνια της Πάτρας⁴.

Β) Από το καλοκαίρι 1941, άρχισαν συζητήσεις σχετικά με την κατοχή. Οι οργανωτικές προϋποθέσεις που υπήρχαν, ενισχύθηκαν όταν έφτασε στη πόλη, τέλη Ιουλίου 1941, ο Μήτσος Κονδύλης από του Δρούβα, δραπετής της Ακροναυπλίας· ιδρυτής της οργάνωσης· νωρίτερα είχε λάβει μέρος σε συσκέψεις στην Αργολιδοκορινθία με ανάλογο περιεχόμενο· μετέφερε εντολή από την Αθήνα.

¹ 1) Α.Κ.: α) Χειρόγραφο ανωνύμου «Συνάντηση με έναν ποιητή», φακ. «Πύργος», β) Τσάγας Νίκος, γραπτή, φακ. «Ολυμπία» γ) Θανάσης Σακκάς, γραπτή, φακ. «Ηλεία-γενικά» δ) Ανώνυμος, «Εθνική Αντίσταση στην Ηλεία, η αντίπαλη όχθη», «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες του Ν. Ηλείας», [Η Ευθύνη], [χ.χ.], φακ. «Διπλά» / 2) Α.Μ.: α) Βαλσαμής Αντώνης, γραπτή, β) Ανώνυμος, άρθρο αφιερωμένο στον γιατρό Αντώνη Πετραλιά, Ανώνυμος, γ) «Ένας αγωνιστής εκτελείται, θάβεται, αλλά στο τέλος κατορθώνει να σωθεί», δ) Ανώνυμος, «Ασημακόπουλος Σπύρος», ε) Χειρόγραφο ανωνύμου «Αμαλιάδα - καλοκαίρι 1945», στ) Ανώνυμος, «Τ. Ζάρκος του Θεμιστοκλή, 1910», ζ) Α.Κ., *συζήτηση Μάργαρη-Βαλσαμή 26-3-1996*, φακ. «Αμαλιάδα», η) Χειρόγραφες δηλώσεις αναγνωρισθέντων αγωνιστών / 3) Ανώνυμος, «Τιμήθηκαν», *Η Ευθύνη* 24-2-1992 / Μπουρατζής, «Το ξεκίνημα», *Η Ευθύνη*, 15-6-1981 / Ανώνυμος, «Όργιο», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 80, σ. 72-73 / Παπασωτηρίου Σωτήρης, «Βιττόρια Φραγκογιαννοπούλου», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 83, σ. 90-91 και ο.π., τχ. 104, σ. 121-122 / Ανώνυμος «Μορφές αγωνιστών», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 83, σ. 90-91 και ο.π., τχ. 83, σ. 90-91, τχ. 104, σ. 121-122 / 4) Παναγόπουλος, *Αντιστασιακή Αμαλιάδα*, σ. 13, 26, 28-29, 35, 46 κλπ. / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Α', σ. 35-36 και 201 / Σμιτζής, *Προσωπικές, σποράδην / Μούτουλας, Πελοπόννησος*, σ. 127.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 148.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 435.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 280.

Στις πρώτες αντιστασιακές κινήσεις μετείχαν οι ακόλουθες οικογένειες:

Φραγκογιαννόπουλος Σωτήρης - Θεόδωρος, πρωταγωνίστησε στις σχετικές ζυμώσεις - Μίμης - Βιττόρια - Βάσω * πατέρας και παιδιά.

Αγάλος Λάκης, στέλεχος ΚΚΕ, πρωταγωνίστησε στις αντιστασιακές ζυμώσεις - Λεωνίδας - Σπύρος - Διονύσης * αδέρφια, από του Καλίτσα.

Μπελογιάννη Ελένη - Καλλιμανοπούλου Όρσα * αδελφή και σύζυγος, αντίστοιχα, του εξόριστου Νίκου Μπελογιάννη.

Παπανδρικόπουλος [. . .] ιδιοκτήτης υαλοπωλείου - Κώστας - Νίκος - Αντώνης - Νίκη - Σούλα * πατέρας και παιδιά.

Αλτούνης [. . .] και τα παιδιά του· ο ένας απ' αυτούς, ο Άγγελος, είχε ιδιαίτερη συμβολή στα μαχητικά τμήματα (βλ., «Τέλη φθινοπώρου με αρχές χειμώνα 1941 δημιουργήθηκε ομάδα κρούσης»).

Καραμαλίκης Ανδρέας - Στάθης * αδέρφια· είχαν ταβέρνα στο κέντρο της πόλης.

Παγουλάτος Πάνος - Μενέλαος - Ρεγγίνα * αδέρφια.

Παλμαντούρας Μίμης - Μέλτης (Μιλτιάδης) * αδέρφια· ιδιοκτήτες βιβλιοπωλείου-τυπογραφείου· εκτελέστηκαν με απαγχονισμό μεταξύ 19/24-5-1944 στην Πάτρα από τις γερμανικές αρχές.

Μαντζαβίνος Γιώργος, πρόεδρος του Εργατικού Κέντρου Αμαλιάδας - Νίκος * αδέρφια.

Φλεβοτόμος Φώτης, γιος κρεοπώλη - Σπηλιόπουλος Γιώργος, δάσκαλος * από τους νέους που είχαν επηρεαστεί από τον Λεονταρίτη επί 4^{ης} Αυγούστου· μπήκαν στην επιτροπή πόλης μετά την άφιξη του Μήτσου Κονδύλη στην Αμαλιάδα.

ΕΑΜ, περιφερειακή καθοδήγηση:

Αλεξανδρόπουλος Αλέξανδρος - Γιώργος γεν. το 1922 - Παναγιώτης (Τάκης) * πατέρας και γιοι· έστησαν την οργάνωση ΕΑΜ στο Λόπεσι (βλ., σχετικό λ.) και μερικές άλλες· ο Γιώργος έλαβε μέρος και στη σύσκεψη των νεολαίων με τον Λάμπρου κ.α., που αποφάσισε τη σύσταση μαχητικής ομάδας (βλ. παρακάτω, «Τέλη φθινοπώρου με αρχές χειμώνα 1941 δημιουργήθηκε ομάδα κρούσης»)· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ¹.

ΕΑΜ, τοπική οργάνωση, από το φθινόπωρο 1941:

Τεμπέλογλου Στράτος (Ευστράτιος), με δράση στους αρτεργάτες· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου²· ο γιος του, Γιώργος γεν. το 1930, εντάχθηκε το 1944 στην ΕΠΟΝ και σκοτώθηκε το 1948 από τις τάξεις του ΔΣΠ³.

Θεοφίλης Μίμης του Άγγελου και της Μαρίας γεν. το 1917, μέλος του ΚΚΕ· αξιωματικός· από το καλοκαίρι 1944, στον ΕΛΑΣ· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁴.

Λαμπρόπουλος Αντρέας, συνεταιριστής.

Αναστασόπουλος Γιάννης, κουρέας.

Μαστρογιαννόπουλος Μιλτιάδης, συνελήφθη στην Αμαλιάδα από γερμανικά αποσπάσματα και απαγχονίστηκε τον Δεκέμβριο 1943 στη συνοικία Ψηλά Αλώνια της Πάτρας⁵.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 69.

² Α.Κ., ιδιόχειρη έκθεση, «Οι Γερμανοϊταλοί στην Αμαλιάδα», φακ. «Γενικά-αντιστασιακά» / «Οι αθάνατοι νεκροί της μάχης του Πύργου», *Αγωνιστής*, 15/9/1944, σ. 1.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 425.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 185.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 281.

Πολυχρονάς Θανάσης - Καραβίδας Γιάννης * χ.σ.

Νεολαία (εκτός από τα νεαρά μέλη των προαναφερόμενων οικογενειών):

Πετρακόπουλος Νίκος από τον συνδικισμό Καλίτσα· είχε οργανωθεί με συμμαθητές του από το γυμνάσιο σε αντιστασιακή ομάδα, από το καλοκαίρι 1941· το φθινόπωρο διένειμε μαζί τους χειρόγραφα δελτία ειδήσεων από ξένους ραδιοσταθμούς· συνελήφθη, κλείστηκε στις φυλακές Πύργου και κατόπιν της Τρίπολης και απολύθηκε με την ιταλική συνθηκολόγηση· μπήκε και πάλι στον παράνομο αγώνα, προκηρύξεις, συνθήματα, πληροφορίες, στρατολογία νέων μελών και τελικά εντάχθηκε στην ΕΠΟΝ, όπου συνέχισε τη δράση του έως την απελευθέρωση.

Τσουκαλάς Παναγιώτης, είχε καφενείο, όπου συντασσόταν παράνομα, χειρόγραφο δελτίο ειδήσεων.

Τέλη φθινοπώρου με αρχές χειμώνα 1941 δημιουργήθηκε ομάδα κρούσης¹:

Λάμπρου Ηλίας, εμψυχωτής και αρχηγός της πρώτης μαχητικής ομάδας, η οποία παρακολουθούσε ιταλούς στρατιωτικούς καθώς και έλληνες συνεργάτες τους.

Αλτούνης Άγγελος, τον διαδέχτηκε ως επικεφαλής της ομάδας· είχε υπηρετήσει λοχίας στον στρατό.

Φάσος Θωμάς, Καραμαλίκης Αντρέας, Κοντονής Αντρέας, Κονίδης Γιάννης, Δαλιάνης Αργύρης του Γεωργίου και της Γαλάτειας γεν. το 1925, φοιτητής * μέλη της ομάδας.

Νικολόπουλος Χρήστος, Δαρβίρας Θάνος, Ξυδιάς Γαβρίλης * χ.σ.

Γ) Επόμενο στάδιο οργανωτικής συγκρότησης, τέλη 1942:

Καθοδηγητική τριάδα²:

Παπανδρικόπουλος Γιώργος, α' εξάδελφος των άλλων· ο οργανωτής.

Μαδούρας Κώστας, απόφοιτος της Γεωργικής Σχολής Λάρισας· επαγγελματίας γεωπόνος· τραυματίας στον ελληνοϊταλικό πόλεμο· στρατολόγος, συνέβαλε στη διεύρυνση της οργάνωσης.

Νέο κύμα προσχώρησης στην οργάνωση νεολαίας³:

Παπαγεωργίου Γεράσιμος:

Οργανώθηκε με ομάδα φίλων του, αποφοίτων Γυμνασίου. Γραφή συνθημάτων, διανομή εντύπων, οικονομική ενίσχυση ήταν οι δραστηριότητές του. Όταν οι ταγματасφалίτες του Πύργου μπήκαν στην Αμαλιάδα (Φεβρουάριος 1944), συνελήφθη και με την παρέμβαση του πατέρα του, απολύθηκε· πήγε στην Πάτρα, όπου έμεινε έως την απελευθέρωση.

Δάρας Γιώργος:

Εντάχθηκε σε ομάδα που έγραφε συνθήματα στους τοίχους, μοίραζε προκηρύξεις και παράνομο Τύπο, στρατολογούσε μέλη και συγκέντρωνε πληροφορίες για λογαριασμό του αντιστασιακού δικτύου. Από την άνοιξη 1943 μαζί με τους συναγωνιστές του προσχώρησε στην ΕΠΟΝ. Στις 21-7-1944 συνελήφθη στην Αμαλιάδα από γερμανικά και ταγματасφалίτικά αποσπάσματα, κλείστηκε σε στρατόπεδο αιχμαλώτων στον Πύργο και απολύθηκε στις 7-9-1944.

Συριόπουλος Κώστας:

Σύνδεσμος· περιέθαλψε στο σπίτι του τους Λάκη Αγάλο, Θωδωράκη Ζώρα, Σάκη Κορφιάτη· από τα μέσα του 1943 το σπίτι του ήταν οργανωτικό στέκι· όλη η οικογένειά του μετείχε από πολύ νωρίς στην αντίσταση (για τον πατέρα του, βλ. παραπάνω, «ΚΚΕ-προεαμική οργάνωση-ΕΑΜ»).

¹ Γκλαβάς Μίμης, *προφορική* / Α.Κ., Λάμπρου Ηλίας, «Μαρτυρία για το μπλόκο», φακ. «Διπλά» / Τσάνος, *Στα 18*, σ. 49.

² Α.Μ., Μαδούρας Κώστας, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

³ Α.Μ., *δηλώσεις αναγνωρισθέντων αγωνιστών*.

Μπελογιάννης Βασίλης:

Στο ΕΑΜ μαθητών· συνθήματα, έντυπο υλικό, μεταφορά μηνυμάτων, συγκέντρωση πληροφοριών· μετείχε στις 25-3-1943 στον εορτασμό της εθνικής επετείου 1821 στο ηρώο της πόλης· για ένα διάστημα εργάστηκε στο κέντρο διανομής τροφίμων του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού και το καλοκαίρι 1943 ήταν στου Λάτα σύνδεσμος πληροφοριών με τα τμήματα του ΕΛΑΣ Πηνείας (συνεπώς το χωριό ήταν κέντρο).

Δ) Μάρτιος-Απρίλιος 1943, πραγματοποιήθηκε μεγάλη οργανωτική ανασυγκρότηση στην πόλη, καθώς ήρθαν από τον Πύργο με αποστολή να καθοδηγήσουν την περιοχή Αμαλιάδας-Κάμπου-Πηνείας οι Θεοδωράκης Ζώρας (Φώτος Πασχαλινός), Σάκης Κορφιάτης και Νούλης Παπαγιάννης.

ΚΚΕ-ΕΠΟΝ-περιφερειακή καθοδήγηση:

Μάργαρης Νίκος από τη Δάμιζα, μουσικός· ενημερώθηκε από τον Πασχαλινό ότι είχε ιδρυθεί η τοπική ΕΠΟΝ· ανέλαβε τη γραμματεία μόνο για ένα μήνα, πριν την παραδώσει στον Νούλη Παπαγιάννη που ήρθε κι αυτός από τον Πύργο με σχετική εντολή.

ΕΠΟΝ:

Σωτηρόπουλος Νίκος, επαρχιακό οργανωτικό στέλεχος· επικεφαλής κλιμακίου 4-5 νέων.

Τσάγας Νίκος του Χρήστου - Στέφανος * αδέρφια (για τον πατέρα τους, βλ. παραπάνω, «ΚΚΕ-προεαμική οργάνωση-ΕΑΜ»).

Ο ρόλος της Β. Φραγκογιαννοπούλου αναβαθμίζεται.

Μεταξύ άλλων οργανώθηκαν τριάδες και κυκλοφορούσε δελτίο ειδήσεων που τυπωνόταν στο ελαιοτριβείο Μιχαλόπουλου με συμμετοχή του Νίκου Πετρακόπουλου.

Νέα τριάδα στον συνεταιριστικό τομέα, Απρίλιος-Μάιος 1943:

Μαδούρας Κώστας (βλ. παραπάνω, οργανωτικό στάδιο Γ).

Ηλιόπουλος Αλέξης, στέλεχος της Εμπορικής Τράπεζας.

Φούφας Νότης, είχε τυπογραφείο.

Την ίδια περίοδο, ο Μαδούρας είχε μετάσχει σε σύσκεψη στη Δάμιζα με τον Λαμπρόπουλο, όπου ήταν και ο Σάκης Ρετσινάς· αποστολή είχαν να φτιάχνουν ομάδες του ΕΑΜ σε όλη την Αμαλιάδα και την ευρύτερη περιοχή της· επίσης, να βρίσκουν όπλα και είδη ζωτικής ανάγκης και να τα στέλνουν στο βουνό· προφανώς από αυτή την περίοδο αρχίζει να επεκτείνεται η δράση της οργάνωσης Αμαλιάδας σε επαρχιακό και κατόπιν σε περιφερειακό επίπεδο.

Πρώτη αντάρτικη αποστολή:

Καλογερόπουλος Γ. (Γρίβας), μετείχε μαζί με τον Λ. Αγάλο στην αντάρτικη ομάδα που ξεκίνησε μετά τα μέσα Μαΐου 1943 από την περιοχή Πύργου-Πελοπίου με κατεύθυνση προς τον Ερύμανθο.

Την άνοιξη 1943, εντάχθηκαν στην οργάνωση οι «αστοί»¹:

Πετραλιάς Αντώνης, γιατρός· η είσοδός του έδωσε νέα πνοή στην οργάνωση (βλ. και παρακάτω, «ΕΛΑΣ»).

Αποστολόπουλος Κώστας - Φιλοσοφόπουλος Βασίλης, πέρασε μία περίοδο μάταιης αναμονής για απελευθερωτική κίνηση από τον πολιτικό του χώρο (φιλελευθέρων), Τραγκατσίκας [. . .] * δικηγόροι.

Μητρόπουλος Αντρέας - Κανελλής Βασίλης * καθηγητές γυμνασίου.

Αργυρόπουλος Πάνος διευθυντής ΑΣΟ.

¹ Σταυρόπουλος Γιώργος από την Οινόη (Κούλουγλι), γραπτή και προφορική.

Αργυρόπουλος Φώτης, δημόσιος υπάλληλος «στα εφόδια».

Φωκάς Γιώργης, ζωγράφος.

Πενταμελής επιτροπή πόλης, από τον Μάιο 1943 και μετά:

Φραγκογιαννόπουλος Θεοδωρής, γραμματέας

Μαδούρας Κώστας

Πετρακόπουλος Νίκος

ένα μέλος με καταγωγή από τη Ζάκυνθο

ένα μέλος από την Αμαλιάδα, αγνώστων στοιχείων

Ανάπτυξη της ΕΠΟΝ - νέοι στον ΕΛΑΣ - η δράση της μαχητικής ομάδας συνεχίζεται:

Σαγιάς Στράτης του Αντρέα και της Θεοδώρας, υποδειγματική ΕΠΟΝ 3/12 - Νίκος, σύνδεσμος * αδέρφια.

Τέλη καλοκαιριού 1943, οι Λάμπρου-Φάσσος συνέλαβαν έναν ιταλό φασίστα. Τους βοήθησε ο έφηβος ακόμη Γιώργος Τριανταφυλλόπουλος, που ήξερε ιταλικά· τον πήρε για να τον οδηγήσει σε χώρους αγοραίου έρωτα και τον παρέδωσε στα μέλη της μαχητικής ομάδας. «Τον στείλαμε απάνω. Τον σκοτώσανε τελικά αυτόνε»¹, [τα τμήματα του ΕΛΑΣ].

Δ) Η προϊούσα αποδυνάμωση της ιταλικής παρουσίας ενισχύει τις οργανωτικές προσπάθειες· νέα πρόσωπα εντάσσονται στην οργάνωση και ο ΕΛΑΣ ενδυναμώνεται:

Ιούλιος-Αύγουστος 1943, κάπου δέκα ιταλοί δημοκρατικοί στρατιώτες εντάχθηκαν στον ΕΛΑΣ.

Λίγο μετά την ιταλική συνθηκολόγηση, προδόθηκαν οι δραστηριότητες των Επονιτών καθοδηγητών και μερικά στελέχη συνελήφθησαν· ο Νίκος Πετρακόπουλος αδυνατώντας να μείνει στην πόλη, πήγε στην περιοχή της Βουπρασίας.

Ζάρκος Τ. Θεμ., γραμματέας ΕΑΜ Αμαλιάδας, από τις 9-9-1943.

Προχωρημένο 1943, μετά την ιταλική συνθηκολόγηση, οι Λάμπρου-Φάσσος πιάσανε κι άλλο ιταλό φασίστα, μελανοχίτωνα, στην πλατεία Μεταξά, στο κέντρο της πόλης. «Τον στείλαμε απάνω, στην Πλατανιά. Πάει κι αυτός. Τον σκοτώσανε κι αυτόν, δηλαδή»².

ΕΛΑΣ (1943-1944), από μέλη των πολιτικών οργανώσεων και της μαχητικής ομάδας:

Φραγκογιαννόπουλος Αντώνης, εφοριακός· από τους πρώτους αντάρτες.

Πετραλιάς Αντώνης (καπετάν Σκουφάς), γιατρός· αεικίνητος, τον βρίσκουμε παντού στις μετακινήσεις των ανταρτικών τμημάτων· το καλοκαίρι 1944, λ.χ., εργαζόταν στο νοσοκομείο του ΕΛΑΣ, στην Τσαπουρνιά Αχαΐας³.

Αθανασόπουλος Χρήστος (Σαρλώ), από τα πιο δραστήρια μέλη της νεολαίας· το 1944 θα ονομαστεί και Λάζαρος, γιατί μετά τη σύλληψή του από ταγματασφαλίτες, βγήκε μόνος του από τον τάφο, όπου τον έριξαν, νομίζοντας ότι τον είχαν σκοτώσει· επιλοχίας της ΕΠ, μετά την απελευθέρωση.

Αντωνόπουλος Χρήστος (Σκάγιας) από τη Μαραθιά· καπετάνιος της ομάδας κρούσης του εφεδρικού ΕΛΑΣ· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου⁴.

¹ Λάμπρου, δήλωση στον Ν. Μάργαρη.

² Λάμπρου, δήλωση στον Ν. Μάργαρη.

³ Ανδρικόπουλος, Ένα παιδί στον πόλεμο, σ. 196 / ΓΕΣ-ΔΙΣ, Ιστορία, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 367, α/α 218.

⁴ Επιτροπή, Αγωνιστές, σ. 1, α/α 92.

Στην ίδια διμοιρία μετείχε ο Αργύρης Δαλιάνης (βλ. παραπάνω, στάδιο οργανωτικής συγκρότησης Β, υποκατ. «Τέλη φθινοπώρου με αρχές χειμώνα 1941 δημιουργήθηκε ομάδα κρούσης») και ο αδελφός του ο Σάκης γεν. το 1927, από την ΕΠΟΝ * σκοτώθηκαν και οι δύο από τις τάξεις του ΔΣΠ¹.

Καρνάρης Γιώργος (Μαγκανάρας) του Βασίλη και της Αμαλίας γεν. το 1919, τραυματίστηκε από το γερμανικό απόσπασμα στη μάχη της Ρεικιάς (Καράτουλα) και επέζησε².

Θωμόπουλος Βασίλης του Γιάννη και της Παναγιώτας γεν. το 1922, μέλος του ΚΚΕ· από την πολιτική οργάνωση στον ΕΛΑΣ· τον σκότωσε κυριολεκτικά στο ξύλο το 1947 ομάδα χιτών³.

Παγουλάτος Φώτης του Πέτρου και της Καλλιόπης γεν. το 1925, φοιτητής· από τους ιδρυτές του Συλλόγου φοιτητών και αποφοίτων Αμαλιάδας, το 1944· στέλεχος της ΕΠΟΝ· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁴.

Παπαζωγονόπουλος Αποστόλης (Ζωγόνης) του Διονύση και της Βασιλικής γεν. το 1914, σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁵.

Μεντζελόπουλος Τένης (Δημοσθένης) του Βασίλη και της Πηνελόπης, φοιτητής· συνελήφθη στην Αμαλιάδα και εκτελέστηκε το 1944 στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου, στην Αθήνα⁶.

Λεωνιδόπουλος Κώστας, σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁷.

Καμαρινός Κώστας του Γεωργίου και της Ευγενίας - Κωνστάντης Σπύρος του Αριστείδη και της Ζωίτσας * εκτελέστηκαν στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου⁸.

Τριανταφυλλόπουλος Θεόδωρος Αντ., στον εφεδρικό ΕΛΑΣ· σκοτώθηκε στη μάχη της Αθήνας⁹.

Κύμα συλλήψεων καθοδηγητικών στελεχών από τις γερμανικές αρχές: οι Θ. Ζώρας, Σ. Κορφιιάτης, Γ. Συριόπουλος μεταφέρθηκαν στην Πάτρα, κακοποιήθηκαν και εκτελέστηκαν με απαγχονισμό στη συνοικία της Πάτρας, Ψηλά Αλώνια¹⁰.

Στις 9-9-1944 έφτασε στην πόλη για δυναμική εμφάνιση, ομάδα 150 ενόπλων των ΤΑ¹¹· συλλήψεις Εαμιτών και κακοποίηση συλληφθέντων σε σχολείο της πόλης.

Άλλα μέλη και στελέχη της πολιτικής οργάνωσης, το 1943-1944:

Παππάς Γιώργος παλιός ποδοσφαιριστής του Πανηλειακού και διερμηνέας του γερμανού διοικητή.

Γερατόπουλος Γιώργης, διευθυντής Ταμείου Αμαλιάδας· κακοποιήθηκε από το ΤΑ.

Τρωμ Γιώργος Νικολ. από το Βαρθολομιο· συνελήφθη σε γερμανικό μπλόκο στον σιδηροδρομικό σταθμό, τέλη Μαΐου 1944, οδηγήθηκε στον Πύργο και εκτελέστηκε από το ΤΑ¹².

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 146, 149, αντίστοιχα.

² Ξύδης Γιώκος, *προφορική συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*, α' όψη, περίπου δέκα λεπτά μετά την αρχή / Αναφέρεται και στο Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 207, αλλά η σχετική επεξήγηση, ότι σκοτώθηκε «από Γερμανούς», είναι λανθασμένη.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 186.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 334.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 359.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 286.

⁷ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 259.

⁸ Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 38, α/α 52, 60, αντίστοιχα / Για τον πρώτο, βλ. επίσης, Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 191.

⁹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 433.

¹⁰ Για τον τρίτο, Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 420, όπου η αναγραφόμενη χρονολογία γεννήσεως, λανθασμένη.

¹¹ Σπηλιωτοπούλου - Παπαστράτης, *Χρονολόγιο*, τομ. Β', σ. 81, α/α 2397.

¹² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 434.

Μαρούδας Κώστας - Λεονταρίτης Γιάννης - Παναγόπουλος Χρήστος - Νικάκης [. . .], στιλβωτής παπουτσιών * συνελήφθησαν, τέλη Μαΐου 1944, στο ίδιο μπλόκο· μετά από πολυήμερα βασανιστήρια μεταφέρθηκαν στην Πάτρα και σε στρατόπεδο κρατουμένων στην Αχαγιά, από όπου απολύθηκαν τον Αύγουστο 1944.

Αγγελόπουλος Γιάννης, εκτελέστηκε μεταξύ 19 και 24-5-1944 στον Αγ. Γεώργιο από απόσπασμα χιτών¹.

Αλεξανδρόπουλος Κούλης, Πειραιώτης Κώστας, Κατσουρίδας Δημήτρης, Τεμπέλογλου Γιώργος, Κοτσάνης Δήμος, Θεοδωρακόπουλος Αναστάσιος, Βαλσαμής Αντώνης, Ασημακόπουλος Σπύρος, Μαστρογιαννόπουλος Σπύρος, Καμαρινός Σάκης, Καραγιαμπής Μιχάλης, Καραμπίνης Γ. (Μάνθος), Φούφας Νότης, Χαλβαζιώτης Νίκος * χ.σ.

Αντωνόπουλος Νίκος (Καρδαμαίος) - Κοτσέτας Ν. Κ. - Ζαφειρόπουλος Κώστας Α. - Τζουτζούκος Δημήτρης Δ. * εκτελέστηκαν στη Σοχιά, μαζί με τους Σέτα Ι. Β. - Σταθόπουλο Γ. Ν. - Κασκούρα Ν. από του Φλόκα και Θανόπουλο Β. Δ. από τη Ζαχάρω².

ΕΠΟΝ, 1943-1944:

Μπογιόπουλος Ανδρέας Νικολ. γεν. το 1924· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ στα Καλύβια³.

Ευθυμιοπούλου Βάσω, από τον Απρίλιο 1944 εργάστηκε με το ψευδώνυμο «Βάσω» ως οργανώτρια στο Τμηματικό Συμβούλιο ΕΠΟΝ, που δρούσε στον χώρο του Δήμου Ολυμπίων· τον Ιούνιο μετατέθηκε στον εκπαιδευτικό όμιλο του Νομαρχιακού Συμβουλίου ΕΠΟΝ υπό τη διεύθυνση του Θανάση Σακκά, κατοίκου Κακόβατου, και διατήρησε αυτή την υπευθυνότητα έως την απελευθέρωση.

Παπανδρικόπουλος Κώστας, καλλιτεχνικός όμιλος ΕΠΟΝ Ηλείας.

Βούλγαρης Νίκος Παναγ. γεν. το 1925, εκτελέστηκε από τις αρχές κατοχής μεταξύ 19 και 25-5-1944 στη Γαστούνη⁴.

Μενεξελόπουλος Αριστείδης, φοιτητής.

ΟΠΛΑ, 1944:

Βαρδάλος Ανδρέας του Ιωάννη και της Ελένης γεν. το 1915 στη Μαραθιά - Κίντος Βασίλης Γρηγ. γεν. το 1914 * με απόφαση του στρατοδικείου Πάτρας, εκτελέστηκαν το 1948 στο Αργοστόλι⁵.

Ζαρκοστάθης Χαράλαμπος του Παναγιώτη και της Ελένης γεν. το 1908, γιατρός· τραυματίστηκε σε μάχη με γερμανική μονάδα, το 1944, υπέκυψε στα τραύματά του και τάφηκε στον Καλίτσα⁶.

Βεργίνης Σάκης - Παπαρουσάκης Βασίλης * χ.σ.

[. . .] Κώστας από τον Πειραιά· σκοτώθηκε από γερμανικό απόσπασμα λίγο έξω από την πόλη, Μάιος 1944, στη διάρκεια της επιβολής γερμανικού μπλόκου στο κέντρο της πόλης⁷.

Χτύπημα της γερμανικής φρουράς της γέφυρας του Κουρλέσα⁸:

Πραγματοποιήθηκε στις 19-7-1944 από μεικτή ομάδα κρούσης Αμαλιάδας-Σαβαλίων. Από την Αμαλιάδα έλαβαν μέρος οι Αλτούνης, Κονίδης κι άλλος ένας μαχητής που δεν διασώθηκε το όνομά

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 70.

² «Αμαλιαδίτικα παλιά», *Η Ευθύνη*, 24-11-1986.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 305.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 107.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 99 και 220, αντίστοιχα.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 163.

⁷ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 375, όπου αναγράφεται «Πειραιώτης Κώστας».

⁸ Τσάνος, *Στα 18*, σ. 49.

του. Το άμεσο αποτέλεσμα ήταν περιορισμένο (ένας γερμανός στρατιώτης νεκρός και τρεις τραυματίες) αλλά το μακροπρόθεσμο, πολύτιμο: η γερμανική φρουρά αποσύρθηκε οριστικά.

Απελευθέρωση:

Μπότση-Τσαπαλίρα Μαρία, από την οικογένεια Μπότση, ιδιοκτήτρια της εφημερίδας «Ακρόπολις»· φαρμακοποιός· δήμαρχος της πόλης το 1944, αμέσως μετά την απελευθέρωση.

Πολιτοφυλακή (συστάθηκε την επομένη της απελευθέρωσης):

Κουμουνδούρος Νίκος, διοικητής.

Γερμανοί εγκληματίες πολέμου που έδρασαν το 1944 με έδρα την Αμαλιάδα¹:

Λιφ, λοχαγός - Tilly, αξιωματικός.

β. Ημιαστικά κέντρα

Ανδραβίδα, η² [++]

Πληθυσμός: 3.272 κάτοικοι (1.685 Α + 1.587 Θ). Πεδινή κωμόπολη (18 μ.).

ΣΕΚΕ- ΚΚΕ-πρώτη αντιστασιακή οργάνωση τον Ιούνιο 1941-EAM:

Γιαννακούλιας Νιόνιος, κυρίαρχη μορφή· γύρω του συσπειρώθηκε η τοπική επαναστατική ομάδα· από τους βασικούς συντονιστές της διοργάνωσης των συσσιτίων· εκτελέστηκε από γερμανούς στρατιώτες και τους ταγματасφαλίτες του Βαρθολομιού, στις 12-7-1944, στο «μπλόκο της Ανδραβίδας»³ - [Σπυριδούλα:] * ανδρόγυνο.

Παπαδάτος Τάσος (Αναστάσιος), δάσκαλος· καθοδηγητής των νέων· δολοφονήθηκε από τους αδελφούς Τσιράκη, τον Ιούνιο 1944, κοντά στην κωμόπολη⁴.

Κυπριώτης Χρήστος (Λιάντζος) - Καπατσούλιας Χρήστος * υποδηματοποιοί.

Ψαρρού Δήμητρα, από την πλουσιότερη οικογένεια της κωμόπολης· τελειόφοιτος γυμνασίου.

Κοτσαύτης Νιόνιος - η σύζυγός του * ιδιοκτήτες καφενείου.

Αναστασόπουλος Κώστας, κτηματίας.

Γιαννακούλιας Αρίστος - Νιόνιος * αδέρφια· ο δεύτερος, τοπικός αντιπρόσωπος της εταιρείας Σίγγερ.

Τσουραπάς Μάκης - Χρήστος * αδέρφια· αγρότες.

Λιβάνης Ανδρέας, πρώην χωροφύλακας· αποταγμένος για συμμετοχή σε εκδήλωση απείθειας.

ΟΚΝΕ-παρέα αλυκής-πρώτη αντιστασιακή οργάνωση τον Ιούνιο 1941-EAM:

Φουσκαρίνης Μίμης, γιος μεγαλοκτηματία· σπουδαστής· μετέπειτα καθοδηγητής της ΕΠΙΟΝ στον Κάμπο και τις νότιες περιοχές της Αχαΐας.

Κοντάρης Τάκης, «θεωρητικά καταρτισμένος»· οικογενειακός μύλος και ελαιοτριβείο· από τις αρχοντο-οικογένειες της κωμόπολης.

¹ Αντιναζιστικές οργανώσεις Δυτ. Γερμανίας και ΔΟΑ, «Γερμανοί εγκληματίες πολέμου», *Ιστορικών Αρχείων Εθνικής Αντιστάσεως*, τχ. 13, σ. 68-80.

² Τσουραπάς Μάκης, Γώτης Κώστας, *προφορικές* / Α.Μ., Ψαρρού-Κατριβάνου Δήμητρα, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη* / Καπατσούλιας, *Τα συσσίτια*, ιδ. σ. 12, 59-86 / κείμενο του ίδιου στο Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. ΣΤ', σ. 316-317 / «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984 / Α.Κ., 1) α) «Συνοδινός Τάκης», μαρτυρία Τάσου Καπατσούλια, β) «Ηλεία 1944 - Αντίσταση, Ανδραβίδα: πίνακας σκοτωμένων», γ) μαρτυρία Μάκη Τσουραπά, φακ. «Κάμπος-Πηνεία», 2) «Πελοπόννησος, νεκροί της ΕΠΙΟΝ», σ. 7, φακ. «Διπλά» / Άρθρο για την Ανδραβίδα, *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 92, σ. 83 / Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 94.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 125 / Καπετανόπουλος, *Ο Μωρηάς*, Τετάρτη, 24/3/2010.

⁴ Βλ., εδώ, κεφ. 6, ε / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 486.

Γρηγορόπουλος Νίκος - Θανάσης * αδέρφια· ομοίως, ο πατέρας τους, εύπορος άρχοντας, ιδιοκτήτης μύλου και ελαιοτριβείου.

Γρηγορόπουλος Βασίλης, εξάδελφος των προηγούμενων.

Γκουτζουρή Φώτης, οικογενειακός φούρνος.

ΕΑΜ (ακολούθησαν):

Θεοφιλόπουλος Πάνος, πέθανε φυματικός στην κατοχή - Λευτέρης· αδέρφια· οικογενειακή ιδιοκτησία, ο κινηματογράφος «Πάνθεον».

Μάργαρης Νίκος, μαθητής γυμνασίου από τη Δάμιζα· ΟΚΝΕ.

Καπατσούλιας Τάσος, αδελφός του υποδηματοποιού· α' πανηλειακή¹.

Νταούρος Ντίνος - Σκαμνάκης Μεμάς - Κορομηλάς Κώστας * 18-23 ετών.

Φουσκαρίνης Πέτρος, αδελφός του Μίμη.

Τσουραπάς Νικόλας, αργότερα στον ΕΛΑΣ· αναγνωρισμένος - Τάσης - Κώστας - Θεωράκης * εξαδέρφια.

Από στρατιώτες που μόλις είχαν επιστρέψει από τα μέτωπα, προμηθεύτηκαν οι Τάσος Καπατσούλιας, Μάκης Τσουραπάς και Μεμάς Σκαμνάκης μία αραβίδα και δύο μάλινχερ και τα έκρυψαν.

ΕΑΜ-πρωτοστάτησαν στα συσσίτια τον χειμώνα 1941-42:

Τσαμαδός Ν., μεγαλοκτηματίας.

Αργυρόπουλος Νάκος, γεωπόνος.

Μπραγιάννης Νίκος, φαρμακοποιός.

[. . .] κυρα-Γιαννιά, νοικοκυρά.

Μωραΐτου Παναγιώτα, δασκάλα.

Φραγκοπανάγου-Ναϊδού Λίλα - Τσαρπαλή Ελένη * χ.σ.²

«Η μικρή πλατεία που ήταν δίπλα στο σχολείο είχε γεμίσει κόσμος. Είχε γίνει συνήθεια σε πολλούς να έρχονται κάθε μεσημέρι και να χαζεύουν την ώρα που γίνεται η διανομή. Τρεις μήνες λειτουργούν σχεδόν τα συσσίτια. Χιλιάδες μερίδες μοιράστηκαν και δεν ακούστηκε το παραμικρό. Όλοι ήταν ευχαριστημένοι γιατί έβλεπαν πως τα λίγα τρόφιμα που δώσανε πιάσαν τόπο· και οι άνθρωποι που ανάλαβαν τη διαχείρισή τους τα κατάφεραν καλά. Λίγες γκρίνιες που ακούστηκαν στην αρχή για δήθεν κίνδυνο ή κλεψιές, σταμάτησαν γιατί έβλεπαν πως ο κόσμος δεν τις ακούει. Είναι αλήθεια πως ήταν πολύ δύσκολο το ξεκίνημα γιατί, οι γυναίκες και κυρίως οι κοπέλλες ντρεπόνταν και δεν ήθελαν να βοηθήσουν στο μαγείρεμα και στο ζύμωμα του ψωμιού. Σαν είδαν όμως κι αυτές πως ο κόσμος ήταν ευχαριστημένος και δεν κουτσομπόλεψε όπως άλλοτε, έτρεξαν να βοηθήσουν έτσι που έγιναν πολλές κι έβαναν σειρά στη δουλειά»³.

ΕΑΜ (β' στάδιο του αντικατοχικού αγώνα):

Καπετανόπουλος Μπάμπης, κτηματίας· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁴.

Τσάκωνας Παναγιώτης, υποδειγματική 3/12, από τις 10-1-1944· σκοτώθηκε στις 8-7-1944, στο Χελιδόνι, σε ενέδρα γερμανικού δολοφονικού αποσπάσματος⁵.

¹ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

² Κατριβάνου, Άννα, σ. 92.

³ Καπατσούλιας, *Τα συσσίτια*, σ. 31.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 196.

⁵ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 362 / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 438.

Συνοδινός Τάκης - Μπάτικας Παναγιώτης - Μπάτικας Τάσης * δολοφονήθηκαν από γερμανούς στρατιώτες και τους ταγματасφалίτες του Βαρθολομιού στις 12-7-44, στο «μπλόκο της Ανδραβίδας»¹. Τσουραπάς Μανώλης, συνελήφθη στις 12-7-1944 στην ίδια επιδρομή και απαγχονίστηκε στο Βαρθολομίο².

Τσουραπάς Αλέξης, διέθετε το καφενείο του για τις θεατρικές παραστάσεις της ΕΠΟΝ.

Γκουτζουρή Μάκης, πέθανε όμηρος στη Γερμανία.

Γαλούσης Ανδρέας - Δρακόπουλος Μίμης * χ.σ.

ΕΠΟΝ-πρώτο γραφείο³:

Βαρβαρέσος Ντίνος, α' γραμματέας - Καπετανόπουλος Δημήτρης Π., ανεψιός του κτηματία από τον κύκλο της ΟΚΝΕ· β' γραμματέας * οι πρώτοι μυηθέντες στην οργάνωση από τον δάσκαλο Τάσο Παπαδάτο.

Γώτης Κώστας από εννεαμελή οικογένεια, πατέρα αυτοκινητιστή, μηχανικό και φαναρτζή - Καπατσούλιας Χρήστος, συνωνυμία με τον υποδηματοποιό αγρότης * από τον κύκλο της ΟΚΝΕ.

Δημάκης Νίκος, χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Μαργαρίτης Μιχάλης από την Πάτρα· επικεφαλής της θεατρικής ομάδας.

Νταντής Ντίνος, μέλος.

Γκουτζουρή Νίκος - Γιάννης - Δημήτρης * αδέρφια του Φώτη· μέλη.

Οικονομόπουλος Νίκος, δολοφονήθηκε από μεθυσμένο παρακρατικό, λίγο προτού καταταγεί στον ΕΛΑΣ⁴.

Σκαμνάκης Αλέκος, σκοτώθηκε σε γερμανική ενέδρα στις 8-7-44, στη Σκάλα Γούμερου⁵.

Γούργουρας Διονύσης του Χρήστου και της Παναγιώτας, εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου⁶.

Κηπουρός Δημήτρης - Θανάσης * αδέρφια· σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ⁷.

Στεργίου Ανδρέας, βαφτιστήρι του Νιόνιου Γιαννακούλια - Γούργουρας Παναγιώτης * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ⁸.

Λάγαρης Χρήστος, αιχμαλωτίστηκε το 1949 από τις τάξεις του ΔΣΠ, καταδικάστηκε από το έκτακτο στρατοδικείο Κορίνθου και εκτελέστηκε⁹.

ΕΛΑΣ:

Κορομηλάς Κώστας - Καπράλος Αντρέας * χ.σ.

Κηπουρός Θανάσης, σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ¹⁰.

Αξιωμαθμόνευτα πρόσωπα:

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3. α/α 418, 295.

² Καπετανόπουλος, *Ο Μωρηάς*, Τετάρτη, 24/3/2010 / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 487.

³ Καπετανόπουλος, *Ο Μωρηάς*, Τετάρτη, 24/3/2010.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 333.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 401.

⁶ Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 37, α/α 36 / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 352.

⁷ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3. α/α 218 και 219, αντίστοιχα.

⁸ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3. α/α 415 και 140, αντίστοιχα.

⁹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3. α/α 253.

¹⁰ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3. α/α 219.

Παπαγεωργίου [. . .] του Γεωργίου και της Βασιλικής - [. . .] * αδέρφια· έδρασαν στα Λεχαινά (βλ., σχετικό λ.).

Γαστούνη, η¹ [++]

Πληθυσμός: 4.248 κάτοικοι (2.131 Α + 2.117 Θ). Αντιπρόσωποι υποκ/των Πύργου της Τραπεζής Αθηνών, Πύργου της Τράπεζας Καραβασίλη και Πατρών της Εμπορικής Τραπεζής της Ελλάδος².

ΕΑΜ-περιφερειακή καθοδήγηση:

Πονήρης Γιάννης (Ξάνθος) μετατέθηκε στον τοπικό ΑΣΟ από το Πελόπιο· το 1942 μετατέθηκε πάλι, αυτή τη φορά στα Λεχαινά.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, πρωτοπόροι:

Αβραμόπουλος Νίκος (Κολλημένος), έλαβε το προσωνόμιο από τα φυσικά του χαρακτηριστικά: μικρόσωμος, λεπτός και αδύναμος· απόφοιτος Γεωπονικής· μέλος ΝΕ.

Σχοινάς Γιώργης (Μαστρογιώργης), ράφτης· από τους πρώτους στο 3/12 του ΕΛΑΣ.

Διαμαντόπουλος Παναγιώτης, τριατατικός.

Διαμαντόπουλος (Κοτσαύτης), μακρινός συγγενής του προηγούμενου· δύο χρόνια στη Νομική Αθηνών· υπάλληλος στην Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Γαστούνης· τοπικός καθοδηγητής.

Πετρόπουλος Δημήτρης (Ζαχαριάς), φοιτητής Ανωτάτης Εμπορικής.

ΕΑΜ:

Βερτζάγιας Αντρέας, δάσκαλος· «λεβεντάνθρωπος» - Γιάννης - Αιμιλία, δασκάλα - [άλλη μία αδελφή, μαθήτρια γυμνασίου] * πατέρας και παιδιά.

Αναμουρλίδης Νίκος - Κλάδης Διονύσης³ * χ.σ.

Πλιάκας Γρηγόρης του Παύλου από του Κελεβή· γυμνάσιο Γαστούνης· ποιητής, δημοσιογράφος· εξαιρείται ο χαρακτήρας και η συγκρότησή του.

Κουνέλης Τάσης - Διαμαντής - [κι άλλο ένα άτομο] * αδέρφια· «νεαρά παιδιά, εγγράμματα»· πολιτοφύλακες το 1944 στην Παλαιόπολη.

Πεπελάσης Κώστας (Κόκος) - Πλιάκας Γρηγόρης * λαϊκοί δικαστές μετά την απελευθέρωση.

Κυριακόπουλος Κυριάκος Διον. γεν. το 1916, τεχνικός καλυκοποιείου· εκτελέστηκε στις 27-8-1943 από τις ιταλικές αρχές⁴.

Φραγκανδρέας Δημήτρης - Βερτζάγιας Μηνάς * αναγνωρισμένοι.

ΕΠΟΝ:

Αβραμόπουλος Γιώτης, 16ετής αδελφός του Νίκου (Κολλημένου).

¹ Παπαθεοδώρου Θεόδωρος, Μπαλάς Δημήτρης, *προφορικές* / «Αναγνωρίστηκαν», Πατρίς Πύργου, 27-5-1984 / Α.Κ., 1) «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες του Ν. Ηλείας», φακ. «Διπλά», 2) α) Συνέντευξη Πονήρη, β) «Τρισάγιο στη μνήμη των εκτελεσθέντων στη Λάκκα Χρέππα της Γαστούνης», φακ. «Κάμπος-Πηνειά» 3) Όλυμπος και Κανάρης (μέσα σε φάκελο), φακ. «Ορεινή Ηλεία», 4) α) Καπατσούλιας Τάσος, *γραπτή*, β) Κακόγιαννος Τάκης, «Ηλεία-Αντίσταση», φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Λούρμπας, *Γαστούνη*, σ. 229.

² ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 337-350.

³ Αρχείο ΚΜΙΕΑ για την Ηλεία.

⁴ Σινόπουλος «Πρόσωπα», *Πατρίς Πύργου*, Α' τχ., σ. 45.

Παπαδόπουλος Αλέκος, μαθητής γυμνασίου· εκτελέστηκε στις 21-7-1944 στη λάκκα του Χρέπα¹, σε ηλικία 16 ετών, σε αντίποινα για τον φόνο γερμανού αξιωματικού από τον ΕΛΑΣ, 2 χλμ. έξω από τον Πύργο· μαζί του, άλλοι πέντε πατριώτες από τα Λεχαινά και την Αμαλιάδα.

ΕΛΑΣ:

Βερτζάγιας Γιώργος, από κλάδο της οικογένειας που αναφέρεται παραπάνω (βλ., υποκατ. «ΕΑΜ»).

Βούρτσας Θεόδωρος, φοιτητής Νομικής· στο 3/12 («τάγμα Κάμπου»)· εκτελέστηκε στις 16-5-44 από τις γερμανικές αρχές κατοχής στο στρατόπεδο κρατουμένων Χαϊδαρίου, στην Αθήνα².

[. . .] Κόκκινος (ψευδώνυμο), σκοτώθηκε τον Ιούλιο 1944 σε μάχη με χίτες, στο Βελίτσι Αχαΐας³.

Μανουράς Τάσης - Γιώργης * αδέρφια· σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ⁴.

Μπαλάς Δημήτρης, αγρότης· διώχθηκε.

Στα αξιοσημείωτα: τον Απρίλιο 1944, συλλαλητήριο γυναικών πέτυχε να απολυθούν εκατό (100) πατριώτες, κρατούμενοι των κατακτητών⁵.

Αξιωματούμενα πρόσωπα:

«Άνθρωποι συνετοί την εποχή εκείνη σε κρίσιμες στιγμές έβγαλαν με τον τρόπο τους τον πληθυσμό από δύσκολες θέσεις. Πολλοί θα θυμούνται τον Τάση Κουρβισιάνο να μοιράζει πατάτες ή το γιατρό Δ. Λάτση και άλλους»⁶.

Σπεντζάρης Αγγελέτος (Άγγελος), γιος τσιγκάνας η οποία ζούσε με επαιτεία· τον Μάρτιο-Απρίλιο 1943 επισκέφθηκε με προφυλάξεις στη γενέτειρά του, προερχόμενος από τη Στερεά Ελλάδα, όπου είχε εμφανιστεί επικεφαλής αντάρτικης ομάδας φέροντας το ψευδώνυμο Όλυμπος· για άλλη μια φορά, τώρα, ήταν επικεφαλής αντάρτικης ομάδας, με συναρχηγό έναν αντάρτη με το ψευδώνυμο Κανάρης· ήλθε σε επαφή με την τοπική οργάνωση ΕΑΜ, με άγνωστο περιεχόμενο συνομιλιών· κατόπιν έφυγε για την ύπαιθρο, στη ζώνη Κάμπος-Πηνεία, επισκεπτόταν χωριά, έβγαζε λόγους, πραγματοποίησε μερικές επιτυχημένες αντάρτικες ενέργειες εναντίον στόχων των στρατευμάτων κατοχής, αλλά οι ενέργειές του στράφηκαν και εναντίον εαμιτών καθοδηγητών· πρέπει να ήταν τέλη Ιουλίου με αρχές Αυγούστου 1943, οπότε κλήθηκε από την περιφερειακή ηγεσία του ΕΑΜ στου Σιμόπουλου, όπου η ομάδα του αποπλίστηκε και εντάχθηκε υποχρεωτικά στον ΕΛΑΣ· δεν είχε βγει ο Αύγουστος, όταν κατηγορήθηκε από τα επιτελικά κλιμάκια του αντάρτικου στρατού για παραβατική συμπεριφορά και εκτελέστηκε⁷.

Κολεμεκίδης Νίκος, πρόσφυγας· αποκαλύφθηκε ότι το 10ετές κοριτσάκι που έστελνε στου Σαμπάναγα για να αντλεί πληροφορίες για το ΕΑΜ, το έστελνε στην πραγματικότητα για να τις μεταδίδει στις γερμανικές αρχές· δικάστηκε μεταπολεμικά ως προδότης, αλλά η κατάληξη της υπόθεσής του παραμένει άγνωστη.

¹ Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, εκτελέστηκε μεταξύ 19 και 24-5-1944. Βλ., Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 367.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 108.

³ Τσουμπής, *Αναμνήσεις*, σ. 60.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 559.

⁵ *Το Σάλπισμα*, 16/4/1944, σ. 3.

⁶ Λούρμπας, *Γαστούνη*, σ. 228.

⁷ Φραγκογιάννης Γιάννης, Κυριακόπουλος Χαράλαμπος, *προφορικές / Μαραζιώτης, Τραγανό*, σ. 207 και 209.

Λεχαινά, τα¹ [++]

Πληθυσμός (μαζί με του Μπάστα και τον προσφυγικό συνοικισμό): 3.473 κάτοικοι (1.741 Α + 1.732 Θ). Αντιπρόσωποι υποκ/των Αμαλιάδας της Τραπεζής Αθηνών, Πύργου της Τράπεζας Καραβασίλη και Πατρών της Εμπορικής Τραπεζής της Ελλάδος².

Τις ημέρες της μάχης της Κρήτης, οπότε είναι πια αισθητή η έλλειψη τροφίμων καθώς τα μαγαζιά έχουν αδειάσει, βγήκαν ένα πρωινό κάτοικοι στην πλατεία φωνάζοντας ότι μερικοί μεγαλοτσιφλικάδες είχαν αποθηκευμένα τρόφιμα· συγκεντρώθηκαν κι άλλοι και κατευθύνθηκαν όλοι μαζί προς μία αποθήκη, εξακολουθώντας να φωνάζουν και με πρόθεση να τη διαρρήξουν· ένας τσιφλικάς πείστηκε να δώσει λίγα τρόφιμα στους πιο πεινασμένους, οι οποίοι θαρήκανε για λίγες μέρες· το σπάσιμο της αποθήκης αποφεύχθηκε³. Ο «τσιφλικάς», Τσαγκάρης Βασίλης γεν. το 1874, είχε σύζυγο την Αριστέα και παιδιά την Ευτέρπη γεν. το 1908, τη Δέσποινα γεν. το 1910, την Αμαλία γεν. το 1911, τον Δημήτρη γεν. το 1913, τον Γιώργο γεν. το 1919 και τον Γιάννη γεν. το 1921· οι δύο τελευταίοι μπήκαν στην ΕΠΟΝ.

ΚΚΕ-προεαμικό αντιστασιακό κίνημα:

Αρβανιτάκη Βάσω Γεωρ., επαρχιακό στέλεχος.

Μπακαφούκας Ηλίας, υποδηματοποιός.

Σεφερλής Νίκος (Κωτσανέλος και αργότερα Μπουλαχάνης), κομμουνιστής από το 1934· από τους πρωταγωνιστές της πρόκλησης του συλλαλητηρίου τον Μάιο 1941 (βλ. παραπάνω, «Τις ημέρες της μάχης της Κρήτης») - Μέτσος Διονύσης Χαραλ. - Στεφανάκας Γεράσιμος (Τσαρπέλιας) - Γενοβέζος Δημήτρης, εργαζόμενος στον ΣΠΑΠ - και άλλοι δύο που πιθανολογείται ότι είναι οι Συλλαϊδής (Γιώργος;) - Μουζάκης Διονύσης (Καπελάς) * αρχικός αντιστασιακός πυρήνας· συνελήφθησαν από τις ιταλικές αρχές μετά την επίθεση της Γερμανίας στην ΕΣΣΔ, στις 22-6-1941, κρατήθηκαν 15 μέρες στην κωμόπολη και μετά εκτοπίστηκαν· ύστερα από απροσδιόριστο διάστημα, 7-8 μήνες έως ενάμισι χρόνο, απολύθηκαν και επέστρεψαν στη γενέτειρά τους, εκτός από τον Γενοβέζο, ο οποίος κρατήθηκε στο στρατόπεδο κρατουμένων της Λάρισας και εκτελέστηκε, μάλλον μετά τον Γοργοπόταμο⁴.

Ζαπάντης Ανδρέας, από την Αρετή (Ρετούνη), απώτερης καταγωγής από την Κεφαλονιά· σύμφωνα με μία εκδοχή⁵, αυτός έδωσε τον κατάλογο των συντρόφων του στις αρχές· σύμφωνα με άλλη εκδοχή⁶, παρέμεινε στο κίνημα και στην επαρχιακή καθοδήγηση μαζί με τον Δημητρώ Κοκολάρα από τη Κάτω Παναγιά και τον Τάκη Σταθιά από το Τραγανό και προσχώρησε στην υπηρεσία των κατακτητών στα τέλη της άνοιξης 1943, χολωμένος επειδή το ΕΑΜ έστειλε στην περιοχή τον Κώστα Ξανθόπουλο από τον Πύργο για να τον αντικαταστήσει.

¹ Αγγελόπουλος Άγγελος, *συμβολή στην έρευνα* / Κεφάλας Θανάσης, Αγγελάτος Αλέξης Στυλ., Παράσχης Νίκος, Κατσίνας Αλέξανδρος, Κράγκαρης Διονύσης, *προφορικές* / Α.Κ., α) Αναστόπουλος Θανάσης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*, β) Πονήρης Γιάννης, *γραπτή συνέντευξη*, γ) Καπατσούλιας Τάσος, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / *Η Ευθύνη*, α) Ψαρρός, ομιλία για το Πούσι, 12-7-1982, β) «Ηλειακά», 14-5-1984, γ) «Αναγνωρισμένοι», 21-5-1984 / «Το αντάρτικο στην Ηλεία», *Διάλογος*, τχ. 17, 1982 / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / Δήμος Λεχαινών, *Μητρώον Αρρένων*.

² ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 337-350.

³ Α.Μ., Αναστόπουλος, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

⁴ Α.Μ., Αναστόπουλος, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

⁵ Α.Μ., Αναστόπουλος, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

⁶ Κοκολάρας Σωτήρης, *προφορική*.

Τον Σεπτέμβριο 1941 οι κάτοικοι ζήτησαν αλεύρι και τρόφιμα από εκείνα που είχαν παραδώσει (μαζί με ποσότητες βενζίνης) οι τοπικές αρχές στα στρατεύματα κατοχής, την ημέρα της εισβολής· ο ουζοπώλης Σπύρος Σεφερλής (μήπως είναι ο Τζαβέλας, ο οποίος προωθήθηκε αργότερα στον ΕΛΑΣ;) πρότεινε να δώσουν οι έμποροι τρόφιμα στον πληθυσμό.

ΕΑΜ-χειμώνας 1942, επιτροπή συσσιτίων:

Αγναντιάδης Γιάννης, διευθυντής ΑΣΟ.

Μαζιώτης Ηράκλειος, εργαζόμενος στην Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών.

Παπαδιονυσίου Μιλτιάδης, φοιτητής Νομικής· με την ανάπτυξη του κινήματος, ανέλαβε υπεύθυνος των χωριών «πάνω από το ποτάμι», δηλαδή βόρεια και δυτικά του Πηνειού, έως τη θάλασσα¹.

Τσαγκάρης Δημήτρης, γιος του Βασίλη.

Κεφάλας Βασίλης Αθαν., εμποροράφτης· κατάσταση από το 1925· «είχε πάρα πολλή δουλειά - έρχονταν να ράψουν σ' αυτόν σακάκια, παντελόνια και κοστούμια ή να αγοράσουν έτοιμα εσώρουχα, κάλτσες και καπέλα απ' όλη την Πηνεία και τον Κάμπο»· κοινωνική συνείδηση και ανθρωπιστική συμπεριφορά· βοηθούσε φτωχούς.

Μηχανός Παντελής (μπαρμπα-Παντελής) - [. . .] σύζυγος του μπαρμπα-Παντελή * γονείς του αντάρτη (βλ. παρακάτω, υποκατ. «ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ»).

Κατσάπης Δημήτρης * χ.σ.

ΕΑΜ-Μάρτιος 1942. Η πρώτη συνεδρίαση κοντά στη θάλασσα:

Κουρκουμέλης Ιάκωβος, προπολεμικά ΚΚΕ· χάθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ.

Βεσκούκης (οικογενειακό παρατσούκλι, Μήτρος) από του Σουλεϊμάναγα, οικοδεσπότης.

Ασφαλός και άλλοι.

Καλοκαίρι 1942, ο Γιάννης Πονήρης (Ξάνθος) μετατέθηκε στον τοπικό ΑΣΟ από τη Γαστούνη· εντολή ΠΕ, να φτιάξει νέα οργάνωση. Τα πρόσωπα:

Λάζαρης Νίκος Βασ., γεν. το 1911, λογιστής· πολιτικός υπεύθυνος.

Τηλέμαχος Τάκης Διον. (Νταμίτσουλας ή Παντελονάκας) γεν. το 1912· σύνδεσμος με την Αθήνα για μεταφορά υλικού.

Σκαμνάκης Αλέκος Ανδρ. από την Ανδραβίδα· ΟΚΝΕ· υπεύθυνος ΕΠΟΝ.

Ο Πονήρης έφυγε στις αρχές του 1943, αλλά η μαγιά έμεινε. Τότε ακριβώς, αρχές 1943, ο νεολαίος και αδαής στα ζητήματα αυτά, Αναστόπουλος Θανάσης Ν., προσεγγίζεται από καθοδηγητές που ήσαν οι: «Αναστόπουλος Γιώργος (Μουρούζης), στον οποίο ο Πονήρης είχε παραδώσει την οργάνωση, τελειόφοιτος σχολαρχείου, υπάλληλος Τ.Τ.Τ. . . . μορφωμένος . . . ήξερε να γράφει κείμενα . . . ». Ο Αναστόπουλος μπαίνει στο κίνημα. Από τότε αρχίζει να θυμάται ότι νωρίτερα, από το 1941 ακόμη, τον καιρό της αεράμυνας, άκουγε από τους ίδιους τα ίδια που άκουγε και τώρα: «Μερικές φορές λοιπόν είχα ακούσει τον Γιώργο τον Τσαγκάρη, ο οποίος μίλαγε μια άλλη γλώσσα. Αυτόν έκανε, τον Αλέκο τον Σκαμνάκη τον συγχωρεμένο, δύο, ο οποίος έπεσε στη μάχη των Καλαβρύτων, το '44 μου φαίνεται, σκοτώθηκε, ένας αρκετά μαχητικός νεολαίος και παρά την αστική του προέλευση . . . άκουγα λοιπόν εκεί πέρα ορισμένα πράγματα . . . και όλο και κάτι μου έλεγε μέσα μου ότι άλλη γλώσσα μιλάνε οι άνθρωποι, άλλα πράγματα τους απασχολούνε, άλλα πράγματα θίγανε, δεν μιλάγανε για γκόμενες . . . για κατακτήσεις . . . για κρασιά . . . για παρέες . . . για γλέντια . . . Τότε λοιπόν, στις αρχές του '43,

¹ Καπελιώτης Παναγιώτης, *προφορική*.

τότε άρχισα και άκουγα, απ' αυτούς εκεί πέρα κυρίως, τι ακριβώς συμβαίνει. Είχε εν τω μεταξύ μεσολαβήσει όπως είπαμε και η προκήρυξη, άρχισε και σχηματιζότανε κάποιος πυρήνας, κάποιο έμβρυο . . . Μετά απ' αυτό είναι η συνέχεια με σένα. Δεν κάναμε τίποτα . . .»¹. Τελικά ο Αναστόπουλος έγινε μέλος του ΝΣ ΕΠΟΝ.

Ν. Μάργαρης: «Είχα έρθει αρχές του '43 στα Λεχαινά και φιλοξενήθηκα στο σπίτι του Νίκου του Λάζαρη, ο οποίος ήταν υπεύθυνος στην τοπική επιτροπή του ΕΑΜ. Ήταν ένας πυρήνας από παιδιά. Τους έφερα το μήνυμα της ΕΠΟΝ. Είχα περάσει από Γαστούνη, Ανδραβίδα, Δάμιζα και είχα φτάσει στα Λεχαινά. Τον Σεπτέμβριο 1943, ήταν λίγο πριν παραδώσω την οργάνωση της ΕΠΟΝ, η οποία είχε επεκταθεί σ' όλη την Πηνεία και σ' όλο τον Κάμπο, σ' έναν απεσταλμένο του Νομαρχιακού Συμβουλίου από τον Πύργο. Έκτοτε έφυγα και πήγα σε άλλη αποστολή. Τότε ήτανε που αντάμωσα με σένα».

Λίγο καιρό (περίπου μήνας) πριν από την ιταλική συνθηκολόγηση, το ΕΑΜ έβγαζε περιπολίες, έπαιρνε τρόφιμα από τους μαυραγορίτες, αποτέλεσε ένα είδος δικαστικής εξουσίας αναγνωρισμένης από τους κατοίκους, μέχρι και μπεδέδες με το όνομα «ΕΛΑΣ» εμφανίζονταν· αυτό κράτησε έως και λίγο μετά τη γερμανική επικράτηση.

Τότε σχηματίστηκε μια επιτροπή στρατολόγων για το αντάρτικο:

Στεφανάκιος - Λάζαρης - Μουζάκης, β' γραμματέας τοπικού ΕΑΜ - Μαζιώτης Νίκος, ποτοποιός - Σεφερλής Σπύρος, εξάδελφος των άλλων· είχε καφενείο· υπεύθυνος του εφεδρικού ΕΛΑΣ * μέλη της επιτροπής.

Αυτή η επιτροπή έδινε την ευκαιρία σε όποιον ήθελε, να φύγει για το βουνό, μεταξύ αυτών και από τα ίδια τα μέλη της (π.χ. Στεφανάκιος), τέλη Σεπτεμβρίου 1943. Η ομάδα ακολούθησε το δρομολόγιο: Σώστι-Χάβαρι-Δάμιζα-Σιμόπουλο-Μποζαΐτη-Ολύμπια².

ΕΑΜ:

Καταρέλος Αναστάσιος Γερασ. (Μπέης), εργάτης· φύλαγε στο σπίτι του τα όπλα της οργάνωσης με τα οποία ξεκίνησαν οι πρώτοι αντάρτες για το βουνό³.

Καρδιανός Γιώργης Σπυρ. γεν. το 1917· πέθανε το 1900 από φυσικό θάνατο.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Σκαμνάκης Αλέκος - Καπογιάννης Στάθης Αντ., μετέφερε τα όπλα της οργάνωσης με κάρο - Καρδιανός Νίκος Σπυρ., αδελφός του Γιώργη· διαχειριστής υλικού και αργότερα καπετάν-Καρατζάς στο 3/12 * στρατολογήθηκαν τον Ιούλιο 1943, μία παρέα, στις πρώτες αντάρτικες ομάδες⁴.

Παπαβραμόπουλος Νίκος (Καλαβρυτινός), στρατολογήθηκε στις πρώτες αντάρτικες ομάδες μαζί με τον Πονήρη, αφού ο τελευταίος παρέδωσε την ευθύνη της εαμικής οργάνωσης στον Γ. Αναστόπουλο⁵.

Μηχανός Θεοτόκης, έφεδρος ανθυπολοχαγός· διοικητής λόχου στο 2^ο Ανεξάρτητο Τάγμα Ηλείας⁶.

Καρκαβίτσας Μίμης, περιφερειακός καθοδηγητής (βλ., λ. «Κέντρο κλπ.»).

Αναστόπουλος Γιώργος (καπετάν Μουρούζης), βλ. παραπάνω, αφήγηση Αναστόπουλου.

¹ Αναστόπουλος, συνέχεια αφήγησης.

² Αναστόπουλος, τέλος αφήγησης.

³ Κράγκαρης, «Η άνοδος», λεύκωμα Γιάννης Πονήρης - Μνήμες αντίστασης.

⁴ Κράγκαρης, «Η άνοδος», λεύκωμα Γιάννης Πονήρης - Μνήμες αντίστασης.

⁵ Κράγκαρης, «Η άνοδος», λεύκωμα Γιάννης Πονήρης - Μνήμες αντίστασης.

⁶ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 369, α/α 253 / Τσουραπάς Μάκης, *προφορική*.

Άλλοι προσχωρήσαντες στην οργάνωση ΕΑΜ την ίδια περίοδο:

Δημάκης Παναγιώτης - Μηχανός Αντρέας - Πετρόπουλος Χριστόφορος * χ.σ.

Κεφάλας Πάνος Αθαν., μικρότερος αδελφός του Βασίλη· εμποροράφτης.

Ξανθάκης [. . .], ειρηνοδίκης.

Αναστόπουλος Νίκος Αθ. (Καψάλης), προωθήθηκε στον ΕΛΑΣ.

Ζαπάντης [. . .], υποδηματοποιός.

Άνοιξη-καλοκαίρι 1943 ιδρύθηκε τοπική ΕΠΟΝ. Μέλη¹:

Σεφερλής Πέτρος Κ., αδελφός του Νίκου· υπεύθυνος.

Σεφερλή Βασιλική (Βάσω), αδελφή των Πέτρου-Νίκου· έπαιζε θέατρο στις αποθήκες του ΑΣΟ.

Γρηγοριάδης Γρηγόρης (Χωνής), ράφτης· έλαβε το ψευδώνυμο από τον τομέα δράσης του (έκανε ανακοινώσεις με το χωνί).

Μελλάς Νίκος, κρεοπώλης.

Δημόπουλος Διονύσης του Ανδρέα, αυτοκινητιστής.

Μπαρλίγκας Άγγελος, παντοπώλης.

Ανδρουτσόπουλος Άγγελος - Γενοβέζος Θανάσης - Τσαγκαράκης Βασίλης - Σουρανής Ζώης, ξυλουργός * δραστήρια στελέχη του πολιτιστικό τομέα· συνελήφθησαν από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής στη Γαστούνη, όπου είχαν μεταβεί για να δώσουν θεατρική παράσταση, και εκτελέστηκαν στις 21-6-1944 στη λάκκα του Χρέπα².

Δημητρόπουλος Γιώργος (Φρίγανης) - Χαρίτος Δημήτρης - Μπούρας Θανάσης - Γιαΐτσης Νίκος - Δημάκης Αντρέας - Ζεϊμπέκης Φίλιππος - Λαγοπόδης Χαράλαμπος - Ζαφειρόπουλος Μάκης - Σεφερλής Παναγιώτης - Αρλετής Διονύσης - Αρλετής Νίκος - Μπίκας Νιόνιος * χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Αναστόπουλος Χαράλαμπος Αθαν. (Κοψοχειλής), επικεφαλής στο αντάρτικο αρχηγείο ΑηΓιώργη (Μπάστα).

Γιαΐτσης Σπύρος Χαραλ., λοχίας 2^{ου} Ανεξάρτητου· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου³.

Κουκουβίδης Νίκος (Νικοτσάρας), καπετάνιος λόχου.

Τρυφωνόπουλος Σωτήρης (καπετάν Νικηφόρος).

Σχοινάς Γιώργος, από την ΕΠΟΝ στον ΕΛΑΣ, όπου έλαβε το ψευδώνυμο Ερύμανθος.

Αγγελόπουλος Γιώργος του Αγγελή γεν. το 1917· δημοτικό· εργαζόταν στο ζαχαροπλαστείο του θείου του· μεταπολεμικά δικάστηκε στην Κόρινθο ως Ελασίτης και φυλακίστηκε· πέθανε το 1980 από φυσικό θάνατο.

Αγγελόπουλος Μήτσος Διον. γεν. το 1925.

Αρβανιτάκης Διονύσης Γεωρ. γεν. το 1923· αδελφός της Βάσως· εργαζόταν σε (ή είχε) υαλοπωλείο.

Βούρτσης Νίκος Διον. (Μπακιός) γεν. το 1922· εργάτης· μάχη του Πύργου· διώχθηκε.

Γούναρης Γιάννης του Ανδρέα γεν. το 1924· πέθανε το 1968-69 από παλιά φυματίωση.

Γαλιάτσος Ντίνος, εργάτης.

¹ Διάλογος, τχ. 19-20.

² Καπετανόπουλος, *Ο Μωρηάς*, Τετάρτη, 24/3/2010 / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, «Γαστούνη».

³ «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1.

Γατσούλης Ντίνος - Καμπίτσης Φίλιππος - Καραβαγγέλης Κώστας - Καρδιανός Διονύσης - Κοκλανάς Νίκος - Οικονομόπουλος Αντρέας - Παπαβραμόπουλος Νίκος - Πετρίδης Γιάννης - Παπαβλασόπουλος Γρηγόρης (Σελβέκος) - Συριανός Δημοκλής * χ.σ.

Αγγελάτος Αλέξης Στυλ. - Καρκαβίτσας Μίμης - Κόκκαλης Βαγγέλης Αναστ., εργάτης· αναγνωρισμένος * διώχθηκαν.

Μποτσώνης Αντρέας, φορτοεκφορτωτής.

Οικονομόπουλος Μεμάς (Γεράσιμος) Κων. γεν. το 1922.

Παπαγεωργίου, αδέρφια, του Γεωργίου και της Βασιλικής: 1) Ανδρέας γεν. το 1916, στον ΕΛΑΣ (Κατσαντώνης), εξορίστηκε μεταπολεμικά, 2) Ντίνος γεν. το 1919, στον ΕΛΑΣ (Ναπολέον), πέθανε το 1969 από φυσικό θάνατο, 3) Νίκος γεν. το 1926, 4) Χρήστος γεν. το 1928, σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ * από την Ανδραβίδα· ζούσαν στα Λεχαινά.

Αξιωμαθούμενα πρόσωπα:

Αναστόπουλος Χαράλαμπος του Ανδρέα, ράφτης· προπολεμικά ΚΚΕ· στην κατοχή ζούσε στην Αθήνα· μεταπολεμικά η οικογένειά του έκρυψε για ένα διάστημα τον Νίκο Πλουμπίδη.

γ. Χωριά

Αγία Μαύρα, η (Σαμπάναγα, του) - Ρουπάκι, το¹ [++]

Πληθυσμός: 705 κάτοικοι (355 Α + 350 Θ). Μετονομασία: 11-11-1926, ΦΕΚ Β88/1926. Πεδινά χωριά (20 μ. η Αγία Μαύρα και 30 μ. το Ρουπάκι) Δήμου Γαστούνης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση:

Καπογιάννης Γιάννης, σχολαρχείο· καθοδηγητής τεσσάρων χωριών· διώχθηκε.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Στεφανάτος Γιάννης (μπαρμπα-Γιάννης), απόστρατος αξιωματικός· καθοδηγητής της μαχητικής ομάδας· επιτελής στο 2^ο Ανεξάρτητο Τάγμα²· διώχθηκε.

Γεωργόπουλος Γιάννης, γυμνάσιο Πύργου· εισήχθη στο πανεπιστήμιο, αλλά δεν συνέχισε· πολιτικός υπεύθυνος της οργάνωσης· μεταπολεμικά εξορίστηκε, απολύθηκε αμέσως ως φυματικός, επανήλθε στην Αθήνα και σε λίγες μέρες πέθανε.

ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση:

Κοντογιαννόπουλος Νίκος, δικηγόρος· νομικός σύμβουλος της ΑΤΕ στην Αμαλιάδα· φιλελεύθερος· κατοικώντας σε καλύβες έξω από το χωριό, είχε αναλάβει την ανασύνταξη δελτίων ειδήσεων από ξένους ραδιοσταθμούς για λογαριασμό της οργάνωσης· η μεταπολεμική του δίωξη (συνελήφθη και προοριζόταν για εξορία), ματαιώθηκε με παρέμβαση της πολιτικής οικογένειας Στεφανόπουλου.

ΕΑΜ:

Κοντογιαννόπουλος Σταύρος - Ανδρέας· αδέρφια του Νίκου· διατηρούσαν μπακάλικο· ο Ανδρέας είχε γνώσεις πανεπιστημιακού επιπέδου.

Γιαννακόπουλος Νίκος Μιχ. - Τάσης, αγρότες· αδέρφια.

ΕΠΟΝ:

¹ Καπελιώτης Παναγιώτης, Γεωργόπουλος Γιάννης, *προφορικές* / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984 / «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984.

² ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 368, α/α 236.

Στεφανάτος Νίκος - Παύλος, γιοι του μπαρμπα-Γιάννη· Σκαλτσάς Κανάρης - Νίκος, αδελφία· Καπελιώτης Παναγιώτης, Γαλάνης Ανδρέας (Τσέκουρας), Κατσαούνιας Αριστείδης Γεωρ., Γεωργόπουλος Τάσος Αθαν., Φελεμέγκας Δημήτρης Διον., Κοντογιαννόπουλος Λάκης του Σταύρου, Γιαννακόπουλος Γιώργος Κων., Αγγελακόπουλος Πάνος Ανδρ., Αβραμόπουλος Ανδρέας Σπ. Παιδιά μικρής ηλικίας, εξυπηρετούσαν τους καθοδηγητές που πέραναν από το χωριό, αναλάμβαναν πρακτικά καθήκοντα και μετέφεραν σημειώματα προς την Αμαλιάδα και αλλού. Κάποτε επισκέφτηκαν από δική τους πρωτοβουλία το Ρουπάκι τραγουδώντας ηρωικά εμβατήρια, σε μία ατελέσφορη προσπάθεια να προσελκύσουν τους χωριανούς στις τάξεις του ΕΑΜ.

ΕΠΟΝ-ΕΛΑΣ:

Γεωργόπουλος Χαράλαμπος, πολέμησε στη μάχη του Πύργου.

Μαχητική ομάδα:

Πασπαλιάρης Γιάννης - Γεωργόπουλος Γιάννης, εξάδελφος του κομμουνιστή συνονόματού του, αδελφός του Χαράλαμπου - Στεφανάτος Διονύσης, γιος του μπαρμπα-Γιάννη - Γκλαβάς Γιώργος (Τζώρτζης), «παλικάρι»· πέθανε από φυματίωση μέσα στην κατοχή - Αγγελακόπουλος Γιώργος Ανδρ· νεολαίοι της οργάνωσης, μεγαλύτερης ηλικίας από τους Επονίτες· τέλη 1943 προσχώρησαν στο 2^ο Ανεξάρτητο Τάγμα Ηλείας του ΕΛΑΣ.

ΕΛΑΣ:

Γρίβας Θανάσης, αδελφός της αρραβωνιαστικιάς του Γιάννη Γεωργόπουλου της μαχητικής ομάδας.

Γαλάνης Γιώργης, τύπος ιδιόρρυθμος· στο βουνό έμεινε δύο μήνες· τον έδιωξαν λόγω ασυνέπειας.

Λαϊκό δικαστήριο:

Καπελιώτης Δημήτρης, πρόεδρος του οργάνου - Μαράτος Διονύσης - Χαϊκάλης . . . από τη Ζάκυνθο· αγρότες· Εαμίτες.

Αξιωμαθόνευστα πρόσωπα:

Γιαννακόπουλος Παναγιώτης Μιχ., αδελφός του Νίκου και του Τάση· υποδηματοποιός στον Πύργο· τον χαρακτήριζαν ευθύτητα και γενναιότητα· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Επαρχιακό κέντρο από το γ' στάδιο. Ένταξη: 31 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Αγία Τριάδα, η (Μπουκοβίνα, η)¹ [++]

Πληθυσμός: 238 κάτοικοι (126 Α + 112 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Ορεινό χωριό (460 μ.) της Πηνείας, όρια με νομό Αχαΐας.

ΕΑΜ:

Γκανάς Κώστας Σταμ. γεν. το 1906· γραμματέας της Κοινότητας· πολιτικός υπεύθυνος.

Τζαβάρας Ανδρέας Παναγ. γεν. το 1905, κληρωτός του 1925· υπεύθυνος ανεφοδιασμού του ΕΛΑΣ.

Δάρμας Γιάννης Αγγ. (Αγγελόγιαννης) γεν. το 1910.

ΕΠΟΝ:

Γιαννικόπουλος Γιάννης Ανδ. γεν. το 1922· αγρότης.

Γαλάνης Φρειδερίκος Σωτ. γεν. το 1922· έμεινε ορφανός από μητέρα· αγρότης.

¹ Σταθόπουλος Αρτέμις, Δάρμας Θεόδωρος, *προφορικές / Μητρώον αρρένων* Κοινότητος Αγίας Τριάδος (Μπουκοβίνας).

Αετόπουλα:

Παπαδημητρίου Βασίλης γεν. το 1931· σύμφωνα με μία μαρτυρία, ρώτησε τον καθοδηγητή που τον στρατολόγησε: «Οι άλλοι πλερώνουν· εσείς θα με πλερώσετε;»

ΕΛΑΣ:

Δούλος Ανδρέας Βασ. (Μελάς) γεν. το 1912 στα Τσίπιανα· ο πατέρας του, από τη Χαλαμπρέζα, ήταν σώγαμπρος στο χωριό· καπετάνιος μονάδας.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Άγιος Δημήτριος, ο (Μαρινάκι, το) - Κολοκυθά, του¹ [++]

Πληθυσμός: 346 (174 Α + 172 Θ) + 103 (55 Α + 48 Θ) = 449 κάτοικοι (229 Α + 220 Θ). Πεδινά χωριά του Πηνειού (80 μ. ο Άγιος Δημήτριος).

ΚΚΕ-ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση:

Θωμόπουλος Ηλίας από τη Δάμιζα· έστησε την οργάνωση και την επόπτευε.

ΕΑΜ:

Μπάτσης Γιώργης Νικολ. γεν. 1917· δημοτικό· ιδιοκτήτης μαγαζιού.

Παναγιωτάρας Τάσος Δημητ., αγρότης.

Ανδρικογιαννόπουλος Νίκος Ανδ., αγρότης· υπεύθυνος ανεφοδιασμού του ΕΛΑΣ.

Γιαννόπουλος Ανδρέας Νικολ., 18-19 ετών όταν εντάχθηκε στην οργάνωση «εγγράμματος».

Λαϊκό δικαστήριο:

Τσουραπάς Βασίλης από του Κολοκυθά - Ρουμελιώτης Νίκος Αλεξ. - Παναγιωτάρας Πάνος, θείος του Τάσου - Σταυρόπουλος Θεόδωρος από Τρίπολη, μπαλωματής * ηλικιωμένοι αμέτοχοι νοικοκυραίοι.

ΕΛΑΣ:

Παναγιωτάρας Ντίνος Λυκ., εξάδελφος του Τάσου.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 5 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Άγιος Ηλίας Πηνιών, ο² [+]

Πληθυσμός: 367 κάτοικοι (171 Α + 196 Θ). Πεδινό χωριό κοντά (100 μ.) στο φράγμα του Πηνειού, 3 χλμ. νότια από το Κέντρο.

ΕΑΜ:

Ανδριόπουλος Αναστάσιος Δημητ., αγρότης· αλβανικό· αναγνωρισμένος.

Σπηλιόπουλος Χαράλαμπος Αθαν. - Ηλίας * του Αθαν.· αδελφια· αγρότες.

Μπογιόπουλος Γιώργος Παναγ., αγρότης.

Αναγνωστόπουλος Δημήτρης Ευστ., αγροφύλακας.

ΕΠΙΟΝ:

Αναγνωστόπουλος Αντώνης του Πέτρου - Δημόπουλος Γιώργος Νικολ. * απόφοιτος και τελειόφοιτος γυμνασίου Αμαλιάδας, αντίστοιχα.

¹ Λαγκαδινός Γιώργης, Ανάγνος Λάμπρος, *προφορικές*.

² Σπηλιόπουλος Νίκος Χαράλ., *προφορική* / «Αναγνωρισμένοι», *Ευθύνη*, 21-5-1984.

Λαϊκό δικαστήριο:

Αναγνωστόπουλος Πέτρος, πατέρας του Αντώνη· σχολαρχείο· κτηματίας· Εαμίτης.

Πιτσικόλης Γιώργης του Φώτη, κτηματίας· καλλιέργειες σταφίδας· αμέτοχος.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ.

Άγιος Νικόλαος, ο (Σπάτα, τα)¹ [++]

Πληθυσμός: 295 (165 Α + 130 Θ) + 63 (29 Α + 34 Θ) = 358 κάτοικοι (194 Α + 164 Θ). Μετονομασία: 17-1-1957, ΦΕΚ 11/1957. Ορεινό απομονωμένο χωριό στη σημερινή Αχαΐα.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση: Στελέχη από τα Λεχαινά. Στη δημιουργία της οργάνωσης, άνοιξη-καλοκαίρι 1943, συνέβαλε και ο ΕΛΑΣ· επικεφαλής των ανταρτών, οι Σωτήρης Αντωνακόπουλος (Ζαΐμης) από την Κομποθέκρα και Γιάννης Ηλιόπουλος (Ρήλας) από του Πλανητέρου Αχαΐας.

ΕΑΜ:

Αθανασόπουλος Σωτήρης, πρόεδρος της κοινότητας· υπεύθυνος «επί των στρατιωτικών υποθέσεων».

Παυλόπουλος Μιλτιάδης - Γεωργόπουλος Αλέξης - Παπαδόπουλος Ανδρέας Βασ. - Θεοδωρόπουλος Παναγιώτης * χ.σ.

Ανδριόπουλος Ανδρέας, πατέρας του πληροφορητή· υποτυπώδης συμμετοχή.

Βάσος Γιώργης Βασ., σύνδεσμος των ανταρτών στις διαπραγματεύσεις για την παράδοση της γερμανικής φρουράς (βλ., κεφ. 8, γ).

ΕΠΟΝ:

Παπαδόπουλος Ανδρέας Γρηγ., ανεψιός του Εαμίτη - Γραμματσούλιας Νίκος Παναγ.· υπεύθυνοι ΕτΑ.

Πασσάς Παναγιώτης - Ανδριόπουλος Γιώργος· σκοποί και σύνδεσμοι.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, ασαφούς προσδιορισμού, μέσης διαφοροποίησης· δεσμοί με τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 11 ΕΑΜ.

Άγιος Χαράλαμπος, ο² [++]

Πληθυσμός: 94 κάτοικοι (44 Α + 50 Θ). Πεδινό χωριό (120 μ.) του Κάμπου, Δήμος Λεχαινών.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-περιφερειακή καθοδήγηση:

Παλαιολόγος Παύλος από την Αρκαδία, ΝΕ.

Αγάλος Λάκης (Πέτρος) από την Αμαλιάδα, ΠΕ.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση:

Ηλιόπουλος Ηλίας (Λευτέρης) από την Αμαλιάδα, γραμματέας αχτιδικής Μυρτουντίας.

Καραντούσης Σωτήρης από τα Σαβάλια, γραμματέας αχτιδικής Βουπρασίας.

ΕΑΜ:

Σιγαλός Νιόνιος από τα Σαβάλια, ανακριτής και φρουράρχος.

Καλάκος Κώστας - Κουτσούκος Χαράλαμπος - Καλάκος Τρύφων, 60-65 ετών * αγρότες.

Καλάκος Τάσος Τρυφ. - Νίκος * αδελφία.

¹ Ανδριόπουλος Γιώργος, *προφορική* / Ανδρικόπουλος, *Ένα παιδί στον πόλεμο*, σ. 167-171.

² Τσουραπάς Μάκης, Κουτσούκος Γιώργος, *προφορικές*.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Μείζον επαρχιακό κέντρο από το τέλος του β' σταδίου. Ένταξη: 5 ΕΑΜ.

Αγναντα, τα¹ [+]

Πληθυσμός: 229 κάτοικοι (168 Α + 131 Θ). Ορεινό χωριό της Πηνείας (460 μ.), όρια με την Ορεινή ζώνη.

ΕΑΜ:

Γκιούλμπας Χρυσάνθος Νικολ., σχολαρχείο· οικογενειάρχης· αγρότης· γραμματέας της Κοινότητας.
Ντέλης Γιώργης Νικολ., δημοτικό· οικογενειάρχης· καταστηματάρχης - Γιάννης * αγρότες· αδέρφια.
Δανίκας Χρυσάνθος Γεωρ., οικογενειάρχης· αγρότης - Σωτήρης Γεωρ., αγροφύλακας * β' εξαδέλφια.

Λαϊκό δικαστήριο:

Γκιούλμπας Νίκος Βασ. - Παναγιωτόπουλος Αλέκος Γεωρ. - Αχιλλόπουλος Χαρίλαος Δημητ. * αγρότες· «του δημοτικού, αλλά ήσανε οι πιο έξυπνοι και ό,τι γράμματα ξέρανε, τα καλλιεργούσανε».

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 ΕΑΜ. Αντάρτες δεν εμφανίστηκαν ποτέ στο χωριό. Γερμανοί έμειναν εκεί την άνοιξη 1944, όταν κατασκεύαζαν στου Πανόπουλου στρατιωτικό αεροδρόμιο.

Αγραπιδοχώρι, το² [++]

Πληθυσμός: 415 κάτοικοι (218 Α + 227 Θ). Πεδινό χωριό (200 μ.), στην ανατολική πλευρά του φράγματος του Πηνειού.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Τσάκωνας Θανάσης, «της γιάφκας»· παντοπώλης και χασάπης.
Ανδρικόπουλος Βασίλης, σώγαμπρος από του Σιμόπουλου· αγρότης.
Αναστασόπουλος Παρασκευάς, καταστηματάρχης.
Ζεύλας Βασίλης (Μπόγιας), αγρότης· πολιτικός καθοδηγητής· διαφωτιστής στον ΕΛΑΣ.

ΕΑΜ:

Χρόνης Δημήτρης, αγρότης· πολιτικός και στρατιωτικός υπεύθυνος.
Παπαδόπουλος [. . .], α' πανηλειακή³.
Κούκος Θεόδωρος, δάσκαλος.

Αποστολόπουλος Κλεομένης - Νίκος· αδέρφια - Παπαδόπουλος Βασίλης * αγρότες.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Αετοράχη, η (Βάλακα, του) - Δάφνη, η (Κομποθέκρα, η)⁴ [+]

¹ Ντέλης Νίκος Γεωρ., *προφορική*.

² Παπαδόπουλος Αριστείδης (Λάκης), Χαραλαμπίδης Δημήτρης από του Δελήμπαλη, *προφορικές*.

³ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

⁴ Διονυσόπουλος Νίκος Αλεξ., Αλεξόπουλος Αλέξης (Καραδώρας), *προφορικές*.

Πληθυσμός: 124 (66 Α + 58 Θ) + 168 (87 Α + 81 Θ) = 292 κάτοικοι (153 Α + 139 Θ). Μετονομασία: 17-1-1957, ΦΕΚ 11/1957 - 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Πεδινά χωριά (196 μ. η Αετοράχη) Δήμου Βουπρασίας, όρια με νομό Αχαΐας.

ΕΑΜ:

Αντωνακόπουλος Σωτήρης Ανδ., αγρότης· διώχθηκε· στο β' αντάρτικο.

Διονυσόπουλος Γιώργος Αλεξ., δημοτικό· αγρότης· διώχθηκε.

ΕΛΑΣ:

Σωτήρης Αντωνακόπουλος (Ζαΐμης), χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Νικολακόπουλος Ανδρέας Νικολ. - Δημητρόπουλος Χρήστος Ιω. * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· ανεφοδιάζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 2 ΕΑΜ.

Ακροποταμιά, η (Μπέχρου, του)¹ [+]

Πληθυσμός: 146 κάτοικοι (73 Α + 73 Θ). Μετονομασία: 17-1-1957, ΦΕΚ 11/1957.

ΕΑΜ:

Σταϊκόπουλος Αριστείδης (Αρίστος), πολιτικός υπεύθυνος.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Σταϊκόπουλος Θανάσης (παπα-Θανάσης), αδελφός του Αρίστου· α' πανηλειακή².

ΕΠΟΝ-ΕΛΑΣ:

Γεωργακόπουλος Σταύρος, συχνά φύλαγε σκοπιά.

ΕΛΑΣ:

Γιαννακόπουλος Γιάννης, αγρότης.

ΕτΑ:

Γεωργακόπουλος Κώστας γεν. το 1918-19· μεγαλύτερος αδελφός του Σταύρου· ιδιοκτήτης μαγαζιού· υπεύθυνος.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ζέρβας Λάμπρος, σώγαμπρος από την Ήπειρο· πρόεδρος - Σωτηρακόπουλος Βασίλης γεν. το 1918-19· αγρότης· λαϊκός επίτροπος· μη Εαμίτες.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης· ανεφοδιάζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 5 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Αμπελόκαμπος, ο (Καρακούζι/Καραγιούζι, το)³ [++]

Πληθυσμός: 702 κάτοικοι (329 Α + 373 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Πεδινό χωριό (20 μ.) του Δήμου Αμαλιάδας.

ΕΑΜ:

¹ Πολυζωγόπουλος Αντώνης, *προφορική*.

² Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

³ Τσάνος Δημήτρης, Αρματάκης Χρήστος, Καπελιώτης Παναγιώτης, Κοκολάρας Σωτήρης, *προφορικές*.

Τσακοπιάκος Γιάννης του Γεωργίου και της Μαρίας γεν. το 1882· εκτελέστηκε το 1944 από τις γερμανικές αρχές¹.

Παρατηρήσεις: Ετερόδουνη οργάνωση· πόλος, τα Σαβάλια. Ένταξη: 1 ΕΑΜ.

Ανθώνας, ο (Τατάραλη, του)² [++]

Πληθυσμός: 276 κάτοικοι (147 Α + 129 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ημιορεινό χωριό (342 μ.) στο φράγμα του Πηνειού.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση:

Μπούρος Αριστοτέλης από το Καλό Παιδί· γιατρός· έδρασε και στου Σιμόπουλου.

ΕΑΜ:

Γαλανόπουλος Βασίλης, αγρότης.

Ηλιοπούλος Λεωνίδα Θεοδ. από του Λουκά, οικογενειάρχης στο χωριό.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 2 ΕΑΜ.

Ανω Κουρτέσι, το (Μάζι, το)³ [++]

Πληθυσμός: 330 κάτοικοι (168 Α + 162 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Πεδινό χωριό του Κάμπου, δίπλα στο Κουρτέσι. «Αποικία» Αχαιών από τα παλαιά Μαζέικα, νυν Κλειτορία.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Σωτηρόπουλος Γιώργος Ιω., φοιτητής Νομικής Αθηνών.

ΕΑΜ:

[. . .] Μπιλέρης (ψευδώνυμο), πολιτικός υπεύθυνος.

Σωτηρόπουλος Παναγιώτης, γαμπρός του προηγούμενου, θείος του φοιτητή· υπεύθυνος κι αυτός.

Λαλιώτης Γιώργης Βασ., χ.σ.

Μαχητική ομάδα:

Φύλιας Ανδρέας Ηλία (Αντρικολιάς), μεταξύ άλλων φύλαγε σκοπός στις «συγκεντρώσεις».

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 ΕΑΜ.

Ανω Λουκάβιτσα (βλ., Κάμπος)

Απιδούλα, η (Κακαρούκα, η)⁴ [++]

Πληθυσμός: 123 κάτοικοι (57 Α + 66 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ημιορεινό χωριό, δεσπόζει του Πηνειού. Για δημοτικό, στο Μαζαράκι. Μπαλωματής ερχόταν από του Λάτα.

Παρατηρήσεις: Απ' ό,τι λέγεται, οργάνωση δεν υπήρξε.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 437.

² Ράπτης Γιάννης, Παπαθεοδώρου Θεόδωρος, Παπαθεοδώρου Διονύσης, Βλασόπουλος Θεόδωρος, *προφορικές*.

³ Σταθόπουλος Στάθης, *προφορική*.

⁴ Μπαϊλός Γιάννης, Μπαϊλού Βασιλική Θεοδ., Συρμής Δημήτρης Γρηγ., *προφορικές*.

Αρετή, η (Ρετούνη, η) - Άγιοι Θεόδωροι, οι (Μπάστα, του)¹ [+]

Πληθυσμός: 376 κάτοικοι (221 Α + 155 Θ). Μετονομασία: 15-12-1958, ΦΕΚ 5/1959 - 17-1-1957, ΦΕΚ 11/1957. Πεδινά χωριά (5 μ. η Αρετή) περιοχής Λεχαινών, στον άξονα Πάτρας-Πύργου. Γεωργικός πιστωτικός συνεταιρισμός Ρετούνης, ίδρυση 22-4-1929. Νερόμυλος Γιώργου Δημητ. Τσέλου 1880-1942. Προαιρετική σιδηροδρομική στάση της Κοινότητας, ίδρυση 4-3-1936 σε έκταση δωρεάς Τσέλου².

ΕΑΜ:

Τσέλος Χρήστος και στην υποδειγματική ΕΠΟΝ· αναγνωρισμένος³ - Ειρήνη Νικολ. * αδελφία· πολυμελής οικογένεια κτηματιών, με επιρροή στο χωριό· «ήταν η καρδιά της οργάνωσης».

Μυλωνάκης Ντίνος, αναγνωρισμένος⁴ - Δρακιάς Λάκης Περ. - Χαρίτος Νάκος του Χρήστου, «διφορούμενος» * κτηνοτρόφοι και νοικοκυραίοι.

ΕΛΑΣ:

Χαρίτος Παναγιώτης του Χρήστου, μεγαλύτερος αδελφός του Νάκου· σκοτώθηκε στο β' αντάρτικο.

Καπετανόπουλος Χαράλαμπος Λεων., χ.σ.

Αξιομνημόνευτα πρόσωπα:

Ζαπάντης Ανδρέας, μέλος του ΚΚΕ προπολεμικά· μέλος των πρώτων οργανωτικών κινήσεων στα Λεχαινά όπου ήταν εγκατεστημένος· πιθανόν στο σπίτι του διεξήχθη μία μυστική συνάντηση· για άγνωστους λόγους, προσχώρησε στους κατακτητές και κατέδωσε συντρόφους του.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης.

Αυγείο, το (Μπουχώτη, του)⁵ [++]

Πληθυσμός: 727 κάτοικοι (346 Α + 381 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Πεδινό χωριό (60 μ.) του Κάμπου, στην περιοχή Τραγανού.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-περιφερειακή καθοδήγηση:

Παπαδιονυσίου Μιλτιάδης γεν. στα Λεχαινά, γιος παπά από του Σαμπάναγα· δικολάβος· χαρακτηρίζεται ευγενικός και αξιοπρεπής· γραμματέας ΝΕ.

ΕΑΜ:

Ντακούλιας Νίκος - Περσάνης Χρήστος - Αυγουστής Νίκος * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του εαμικού δικτύου. Ένταξη: 3 ΕΑΜ.

Αυγή, η (Κάτω Λουκάβιτσα, η) - Ωραία, η (Γενιτζαμί, το)⁶ [++]

¹ Τσουραπάς Μάκης, Τσέλος Δημήτρης, Τσέλου Ειρήνη Νικολ., Τσέλος Γιώργος, Τσέλου Μαρία, Δρακιά Αλεξάνδρα, *προφορικές* / Α.Κ., Απόκομμα, «Το αντάρτικο στην Ηλεία», *Διάλογος*, φακ. «Κάμπος-Πηνεία».

² Ασημακόπουλος, *Αρετή*, passim.

³ «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

⁴ «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

⁵ Καπελιώτης Παναγιώτης, Αρβανίτης Γιώργος (Πέππας), *προφορικές*.

⁶ Γιαννακόπουλος Γιώργος, *προφορική*.

Πληθυσμός: 365 (184 Α + 181 Θ) + 133 (70 Α + 63 Θ) = 498 κάτοικοι (254 Α + 244 Θ).
Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955 (και για τα δύο). Πεδινά χωριά (113 μ. η Αυγή) στο φράγμα του Πηνειού. Το Γενιτζαμί ήταν χειμαδιό κτηνοτρόφων.

ΕΑΜ:

Τσάλας Αγγελής - Νικολιδόπουλος Ηρακλής * αγρότες.

ΕΛΑΣ:

Ευσταθόπουλος Νίκος Βασ. (καπετάν Αγκλαβουτσάς), αντάρτης σε ηλικία 17-18 ετών.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Βάλακα (βλ., Αετοράχη)

Βάρδα, η¹ [++]

Πληθυσμός: 902 κάτοικοι (502 Α + 400 Θ). Πεδινό κεφαλοχώρι (34 μ.) της παραλιακής ζώνης Κάμπου, Δήμου Βουπρασίας, κοντά στον άξονα Πάτρας-Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Ηλιοπούλος Γιάννης (Ρήλας), δάσκαλος από του Πλανητέρου Αχαΐας, εγκατεστημένος στο Τραγανό, εργάστηκε στο χωριό τα πρώτα 1-2 χρόνια της κατοχής· σε χρόνο απροσδιόριστο, ανθυπολοχαγός του ΕΛΑΣ - Σακαλής Γιάννης (μπαρμπα-Γιάννης), έμπορος ξυλείας· πολιτικός υπεύθυνος * πρωτεργάτες μαζί με τους λεχαινίτες καθοδηγητές στην ίδρυση της οργάνωσης.

ΕΑΜ:

Μπακογιάννης Μίμης του Ζώη, ιδιοκτήτης καφενείου· φρούραρχος.

Σερέτης Γιάννης - Ψαρόπουλος Αλέκος * αναγνωρισμένοι.

ΕτΑ:

Καλάκος Γιώργος Διον., χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Δρακόπουλος Δήμος Διον., εργαζόταν στο οικογενειακό αρτοποιείο όταν δεν σπούδαζε· του β' γυμνασίου αρρένων Πατρών· φοιτητής Ιατρικής στην Αθήνα από το 1943, εγκατέλειψε σχεδόν αμέσως τις σπουδές του - Γιώργος του Σπύρου, εργάτης κι αυτός στο αρτοποιείο * εξάδελφα.

Κωστόπουλος Γιώργος Κωνστ., του α' γυμνασίου αρρένων Πατρών· εγγράφηκε το 1943 στη Νομική Αθηνών και επέστρεψε στο χωριό· μεταπολεμικά, δικηγόρος.

Κλοκόνης Βασίλης Αντ., επιλοποιός· σε χρόνο απροσδιόριστο, βγήκε στον ΕΛΑΣ.

Μελίτας Γιώργος, του α' γυμνασίου αρρένων Πατρών· εγγράφηκε το 1943 στην Ιατρική Αθηνών και επέστρεψε στο χωριό· μεταπολεμικά, γιατρός.

ΕΛΑΣ:

Γραμματσουλιάς Φώτης Ιω., τραυματίστηκε στη μάχη του Πύργου².

Ρετουινιώτης [. .], χ.σ.

¹ Τσουραπάς Μάκης, Δρακόπουλος Δήμος, *προφορικές* / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984 / «Το αντάρτικο στην Ηλεία», *Διάλογος* / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 374-375.

² Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 374.

Λαϊκό δικαστήριο:

Σκαρτσώρας [. . .] κτηματίας με μεγάλη περιουσία· πρόεδρος· μη Εαμίτης.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, αλλά οπωσδήποτε ευρύτερη.

Βαρθολομιό, το - Βρανά, του - Λυγιά, η¹ [++]

Πληθυσμός: 3.265 (1.615 Α + 1.650 Θ) + 208 (104 Α + 104 Θ) + 234 (117 Α + 117 Θ) = 3.707 κάτοικοι (1.836 Α + 1.871 Θ). Πεδινά χωριά (23 μ. το Βαρθολομιό και 64 μ. η Λυγιά) της παραλιακής ζώνης Κάμπου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Σακουλόγιωργας Γιώργος (Μπαχάλος), ράφτης.

[. . .] Στάθης, πρόσφυγας· τον σκότωσε ο ταγματσαφάλης Γιώργος Αλεξόπουλος (Αετός).

Βίνιας Σταύρος, ξυλουργός.

Καλαμαρά Ευγενία, κόρη του κτηματία Ζώη Καλαμαρά, από «προχωρημένο σπίτι»²· σχολαρχείο· στον ΕΛΑΣ το 1944, σε ηλικία 30 ετών.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Καποδίστριας Σπύρος, καπετάνιος μονάδας - Τούμπος Γιώργος - Βρυώνης Παύλος, ράφτης· τον σκότωσε ο Αετός στο χωριό (βλ., κεφ. 6, δ) * αντάρτες το 1944.

ΕΑΜ:

Μακρυδημήτρης Γεράσιμος, καθηγητής Μαθηματικών· πολιτικός υπεύθυνος - Διονύσης, «μορφωμένος κι αυτός» - Ευγενία * αδέλφια· η ηγεσία και ταυτόχρονα ο κορμός της οργάνωσης.

Δούκας Διονύσης, πολιτικός υπεύθυνος στη Λυγιά· εκτελέστηκε από τις γερμανικές αρχές.

ΕΠΟΝ:

Παναγούλης Νιόνιος (Καψάλης), γόνος οικογενείας με μεγάλη κτηματική περιουσία· α' γραμματέας.

Φραγκογιάννης Γιώργος (Γκατζούνας), αγρότης· β' γραμματέας.

Παπαδόπουλος Βασίλης, γαμπρός του Παναγούλη· εύπορος αγρότης.

Τρωμ Γιώργος Νικολ., συνελήφθη το 1944 στο μπλόκο της Αμαλιάδας και εκτελέστηκε από τους τσολιάδες στον Πύργο³.

Αξιομνημόνευτα πρόσωπα:

[. . .] «Γιώργαρος» (παρατσούκλι), πρόσφυγας, προπολεμικός κομμουνιστής· ράφτης (κάλφας) στο μαγαζί του Μιχάλη Ντόλλα· έστρεψε συναδέλφους του στο αριστερό επαναστατικό κίνημα, αλλά έφυγε από το χωριό πριν από την κατοχή.

[. . .] Όλυμπος (αντάρτικο ψευδώνυμο), για την ιστορία του, βλ., εδώ, κεφ. 6, α.

¹ Καπελιώτης Παναγιώτης, Τσουραπάς Μάκης, Βρυώνης Χρήστος, Τούμπος Δημήτρης, Φραγκογιάννης Γιώργος (Γκατζούνας), Σοφιανός Νίκος, Αλεξοπούλου-Σοφιανού Δήμητρα, *προφορικές* / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198 / Σταυρογιαννόπουλος, *Η ζωή*, σ. 76-77 / Μπράτης, *Βαρθολομιό*, σ. 27.

² Φραγκογιάννης Γιώργος (Γκατζούνας), *προφορική*.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 434.

Σπεντζάρης Νικόλαος του Αθανασίου και της Ευφροσύνης γεν. το 1908· γιατρός - Τσιράκης Γιώργης και Κώστας, αδέλφια * βλ., κεφ. 6, δ.

Παρατηρήσεις: Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Με την εγκατάσταση τοπικού ταγματасφалίτικου θύλακα που στηρίχτηκε και από το Ευζωνικό τάγμα της Πάτρας, διαλύθηκε το καλοκαίρι 1944. Ένταξη: 16 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, αλλά στην αρχή, ευρύτερη.

Βελανίδι, το - Ρουπακιά, η - Σούλι, το¹ [++]

Πληθυσμός: 230 (115 Α + 115 Θ) + 114 (62 Α + 52 Θ) + 207 (90 Α + 117 Θ) = 551 κάτοικοι (267 Α + 284 Θ). Πεδινά χωριά (162 μ. το Βελανίδι) στο φράγμα του Πηνειού.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Αστερής Δημήτρης του Θεόδωρου και της Ουρανίας γεν. το 1908 στο Κούλουγλι· δάσκαλος· άρχισε τη δράση του στο χωριό του, αλλά νυμφεύθηκε και εγκαταστάθηκε στο Βελανίδι· τομεάρχης².

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Σταυρόπουλος Γιώργης Θεοδ. από το Σούλι.

Βγενόπουλος Νίκος Αθ. από το Βελανίδι.

ΕΛΑΣ:

Διονυσόπουλος Πάνος από το Βελανίδι.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Τόπος ορκωμοσίας ανταρτών, το καλοκαίρι 1943. Ένταξη: 4 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Βουλιαγμένη, η (Μηλιές, οι)³ [+]

Πληθυσμός: 469 κάτοικοι (243 Α + 226 Θ). Μετονομασία: 28-8-1940, ΦΕΚ 271/1940. Ημιορεινό χωριό (360 μ.), όρια με Ορεινή ζώνη.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Τασσόπουλος Βασίλης, υποδηματοποιός.

ΕΑΜ:

Πορπάκης Δημήτρης - Δημητρόπουλος Δημήτρης * υποδηματοποιόι.

Γιαννακόπουλος Αλέξης του Ιω., σχολαρχείο - Παναγούλης Κώστας * αγρότες.

Αετόπουλα:

Νικολόπουλος Ανδρέας του Αναστασίου - Νικολόπουλος Νίκος, σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ, μαχόμενος, στην Αγία Τριάδα⁴ - Μπιλέρης Κώστας - Παναγούλης Νίκος * αντάρτες του ΔΣΠ.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Αθανασόπουλος Παναγιώτης του Αριστείδη, δημοτικό, αλλά φιλομαθής.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

¹ Οικονομόπουλος Βασίλης, Σταυρόπουλος Γιώργος, *προφορικές*.

² Σταυρόπουλος Γιώργος, *προφορική* / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 96.

³ Νικολόπουλος Νίκος, *προφορική*.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 479.

Γεράκι, το¹ [++]

Πληθυσμός: 697 κάτοικοι (345 Α + 352 Θ). Πεδινό χωριό (139 μ.) στον άξονα Αμαλιάδας-Σιμόπουλου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Βασιλόπουλος Διονύσης Κων., σχολαρχείο· αγρότης· συνεταιριστής· πολιτικός υπεύθυνος.

ΕΑΜ:

Βαρξελιώτης Κώστας Γεωργ., αρτοποιός· «τον έβαλε ο Βασιλόπουλος» * διώχθηκαν.

Κότσιφας Νίκος Γεωργ. - Αναγνωστόπουλος Απόστολος Θεοδ. («μετά, πήγε στα ΤΑ») - Κατσαντώνης Διονύσης (Ματζουράνης), εθελοντής στο αλβανικό μέτωπο * αγρότες.

Πουρνάρας Βασίλης Παναγ., συνόδευσε με εντολή της οργάνωσης μία κρατούμενη στην Ανάληψη, αλλά κατηγορήθηκε ότι τη βίασε στο δρόμο· δεν τιμωρήθηκε από το ανταρτοδικείο, αλλά ήρθε σε ρήξη με την οργάνωση και προσχώρησε στα ΤΑ.

ΕΠΙΟΝ:

Γιαννακόπουλος Δημήτρης Κωνστ. - Βασιλόπουλος Γιάννης Σολ. * μεταξύ άλλων φύλαγαν σκοπιά για το ενδεχόμενο γερμανικής επιδρομής.

Λαϊκό δικαστήριο:

Μανωλόπουλος Γιάννης Παναγ., πρόεδρος - Γιαννόπουλος Διονύσης Γεωρ.* αντι-εαμίτες.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας αρχών β' σταδίου, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ, στην αρχή.

Δάμιζα (βλ., Δάφνη)**Δάφνη, η (Δάμιζα, η) - Καλαθά, του²** [++]

Πληθυσμός: 379 (184 Α + 195 Θ) + 207 (100 Α + 107 Θ) = 586 κάτοικοι (284 Α + 302 Θ). Μετονομασία: 17-1-1957, ΦΕΚ 11/1957. Ημιορεινά χωριά (131 μ. η Δάφνη), στον άξονα Αμαλιάδας-Σιμόπουλου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Θωμόπουλος Ηλίας, επαρχιακός καθοδηγητής, ίδρυσε την τοπική επιτροπή στο Μαρινάκι· σκοτώθηκε το 1944 από γερμανικό τμήμα στη Χαβαρόβρυση³.

ΕΑΜ:

Τεφάνης Νίκος, γυμνάσιο Αμαλιάδας· πολιτικός υπεύθυνος Δάμιζας· α' πανηλειακή⁴.

[. . .] Αντώνης, πολιτικός υπεύθυνος Καλαθά.

¹ Βασιλόπουλος Κώστας, χωριανοί, *προφορικές / Καζάζης, Οι Γερμανοί*, σ. 13.

² Α.Μ., α) Αναστόπουλος Θανάσης, *προφορική συνέντευξη* στον Ν. Μάργαρη, β) Μάργαρης Νίκος, *προφορική* στην ίδια συνομιλία / Α.Κ., α) Τσάγας Νίκος, *γραπτή*, β) Κακόγιαννος Τάκης, «Ηλεία-Αντίσταση», γ) «Η Εθνική Αντίσταση στην Ηλεία 1941-1944, πεδινή και ορεινή Ηλεία, το χωριό Μαζαράκι», φακ. «Ορεινή Ηλεία» / Μπουρατζής, «Το ξεκίνημα», *Η Ευθύνη*, 15-6-1981 / «Αμαλιαδίτικα παλιά», *Η Ευθύνη*, 9-11-1987 / «Αναγνωρισμένου», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984 / Κατριβάνου Δήμητρα, *Με έλεγαν Άννα*, σ. 115.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 187.

⁴ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

Βλασόπουλος Χαρίλαος - Ελένη· ανδρόγυνο - Παναγιωτόπουλος Νίκος γεν. το 1921 * σκοτώθηκαν το 1944 από γερμανικό τμήμα στη Χαβαρόβρυση¹· ο τελευταίος κατ' άλλη εκδοχή, σκοτώθηκε στις 20-5-44, σε μάχη με γερμανική μονάδα².

ΕΑΜ-ΕΠΟΝ:

Ζέζας [. . .] - Κοτσαμπάσης Χρήστος (Καμινιάρης) - Λαγκαδινός Γιάννης - Προκόπης Βλάσης - Τζίκα Αγγελική * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ³.

ΕΛΑΣ:

Γκουβέλος Σπύρος από του Καλαθά - Θωμόπουλος Σ. - Δημόπουλος Γιάννης * μέλη της ομάδας που ξεκίνησε, προς τα τέλη Μαΐου 1943, από την περιοχή Πύργου-Πελοπίου με κατεύθυνση προς τον Ερύμανθο· ο Δημόπουλος εντάχθηκε στην υποδειγματική ΕΠΟΝ και ο Γκουβέλος εκτελέστηκε από τους αντάρτες, τον Ιούνιο, επειδή αποπειράθηκε να ληστέψει έναν έμπορο.

Αξιωμαθμόνευτα πρόσωπα:

Αγάλου, οικογένεια· ήταν από το χωριό, αλλά τα μέλη της έδρασαν στην Αμαλιάδα.

Παρατηρήσεις: Αυτοσυστατη επιτελική οργάνωση, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Κόμβος στο αντιστασιακό δίκτυο η Δάμιζα από την έναρξη του α' σταδίου, πέρασμα ανταρτών από την έναρξη του δ' σταδίου. Ο Νίκος Μάργαρης επέστρεψε στη Δάμιζα στο τέλος του γ' σταδίου, για να οργανώσει την τοπική ΕΠΟΝ. Ένταξη: 14 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Δαφνιώτισσα, η (Μουζίκια, η)⁴ [+]

Πληθυσμός: 415 κάτοικοι (204 Α + 211 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ημιορεινό χωριό (150 μ.), στον άξονα Αμαλιάδας-Σιμόπουλου.

ΕΑΜ:

Ρούβαλης Σπύρος από την Κεραμιδιά, ιερέας στο χωριό.

Δαλαβούρας Παναγιώτης Αθαν. - Γιαννίτσα * αδέλφια.

Ζαχαρόπουλος Παναγιώτης Ιω., χ.σ.

Χόκας Κώστας (Τσώνης) Ανδ. - Αγγελική * αδέλφια.

Μπαϊλού Βλάση, οικογένεια· ο γιος του Βλάση, ο Νίκος (Μπατόγιαννης), πολέμησε από τις τάξεις του ΔΣΠ και αντιθέτως, ο αδελφός του ο Γιάννης υπηρέτησε στα ΤΑ.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ, ίσως και ευρύτερη.

Δελήμπαλη (βλ., Εφύρα)

Δήμητρα, η (Τρουμπέ, του)⁵ [++]

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, α/α 103.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, α/α 342.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, α/α 478, 235, 254, 390, 429, αντιστοίχως.

⁴ Ζαχαρόπουλος Παναγιώτης Ανδ., Δρακόπουλος Δημοσθένης Ανδ., Χόκας Άγγελος Κων., *προφορικές*.

⁵ Τσουραπάς Μάκης, *προφορική*.

Πληθυσμός: 280 κάτοικοι (145 Α + 135 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Πεδινό χωριό (15 μ.) παραλιακής ζώνης Κάμπου, κοντά στα στρατιωτικά κέντρα των κατακτητών.

Παρατηρήσεις: Δεν είχε οργάνωση.

Εφύρα, η (Δελήμπαλη, του)¹ [+]

Πληθυσμός: 535 κάτοικοι (278 Α + 257 Θ). Μετονομασία: 31-5-1921, ΦΕΚ Β56/1921. Πεδινό χωριό (121 μ.) στον άξονα Αμαλιάδας-Σιμόπουλου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Φιλιππόπουλος Φίλιππος του Διονύση και της Βασιλικής, αγρότης· περιορισμένων γνώσεων, αλλά χαρισματικός, κοινωνικός και δίκαιος, με γενική αναγνώριση· πολιτικός υπεύθυνος· καθοδηγητής Πηνείας· δολοφονήθηκε στον εμφύλιο² - Μαρία * ανδρόγυνο.

ΕΑΜ:

Τζιβιάς Βασίλης, μαραγκός.

Καρακωνσταντής Διονύσης του Γρηγόρη, ρητινοσυλλέκτης.

Τσαρούχας Διονύσης, αγρότης.

Κλητιρινός Διονύσης, σιδηρουργός.

Γεωργακόπουλος Πάνος (Μέγρης) του Κώστα και της Καλλιόπης³ γεν. το 1923 στη Χαλαμπρέζα από φτωχή οικογένεια· δολοφονήθηκε από χίτη⁴ - Μαρία * αδέρφια.

Γεωργακόπουλος Γιάννης - Πάνος, εργάτες γης - Μαρία * αδέρφια· εξαδέλφια των δύο προηγούμενων.

Καρακωνσταντής Δημήτρης του Αρτέμη και της Αθανασίας.

ΕΠΟΝ:

Κλητιρινός Αριστείδης - Μουσά Πολυξένη (Ξένια) * χ.σ.

Καρακωνσταντής Τάκης, αδελφός του Διονύση - Μπιλίτσης Παναγιώτης του Θεοδώρου και της Γεωργίτσας - Σταυρόπουλος Αντώνης του Διονυσίου και της Ευτέρπης, 19 ετών * δολοφονήθηκαν το 1943 από συνεργάτες των ιταλικών αρχών, σε διάφορα σημεία μέσα και έξω από το χωριό⁵.

Τσαρούχας Βασίλης, αδελφός του Διονύση.

ΕΛΑΣ:

Παναγιωτόπουλος Ντίνος (Ίκαρος) μόνιμος υπαξιωματικός Αεροπορίας· έλεγε ο ίδιος ότι τον μύησε στο κίνημα ο παπα-Φίλιππος από το Κούλουγλι⁶.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Επαρχιακό κέντρο από το β' στάδιο. Ένταξη: 19 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ζόγκα (βλ., Μέλισσα)

¹ Καπελιώτης Παναγιώτης, Τζιβιάς Νίκος, Γεωργούλιας Ντίνος, Παναγιωτοπούλου Αντωνία, *προφορικές* / «Αμαλιαδίτικα παλιά», *Η Ευθύνη*, 9-11-1987 / Α.Κ., Κακόγιαννος Τάκης, «Ηλεία-Αντίσταση», φακ. «Ορεινή Ηλεία».

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 449.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 116.

⁴ Γεωργούλιας Ντίνος, *προφορική*.

⁵ Τζιβιάς Νίκος, *προφορική* / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 304, 411, αντίστοιχα.

⁶ Γεωργούλιας Ντίνος, *προφορική*.

Ήλιδα, η (Παλαιόπολη, η) - Καλύβια Ήλιδος, τα¹ [++]

Πληθυσμός: 219 (107 Α + 112 Θ) + 365 (169 Α + 196 Θ) + 183 (94 Α + 89 Θ) = 767 κάτοικοι (370 Α + 397 Θ). Μετονομασία: 16-4-1915, ΦΕΚ 149/1915. Πεδινά χωριά (80 μ. η Ήλιδα και 20 μ. τα Καλύβια) περιοχής Τραγανού.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση:

«Σωτήρης» (συνωμοτικό ψευδώνυμο) από τον Πύργο· επόπτευε την οργάνωση, την οποία είχαν δημιουργήσει τμήματα του ΕΛΑΣ· ένας από τους επικεφαλής των ανταρτών που εμφανίζονταν στο χωριό εκείνη την περίοδο, καλοκαίρι 1943, ήταν ο Γιάννακας, στρατιωτικός διοικητής του 2/12.

ΕΑΜ:

Νασόπουλος Κώστας Θεοχ., πολιτικός υπεύθυνος.

Παρασκευόπουλος Παναγιώτης Ιω., στρατιωτικός υπεύθυνος.

Μπάκας Δανίδ (παπα-Δανίδ)² από την Κάτω Λουκάβιτσα γεν. το 1907· εκρηκτική προσωπικότητα· πήρε λίρες από τη βρετανική αποστολή, από τις ρίψεις στους αντάρτες στο Αγραπιδοχώρι, αγόρασε όσπρια και διοργάνωσε παιδικά συσσίτια· βασικό πρόσωπο στη συγκρότηση της οργάνωσης.

Μασούρας Τάσης Νικολ. από την Τριταία Αρκαδίας, οικογενειάρχης· στέλεχος στα Καλύβια.

Περεντής Χαράλαμπος γεν. τέλη 19^{ου} αιώνα - Γιώργης γεν. 1902, πρόεδρος του δικαστηρίου - Παναγιώτης γεν. το 1905 * αδέλφια.

Αργυρόπουλος Αλέξης από του Μουζίκα, νυμφευμένος στο χωριό.

Σαμπανιώτης Ανδρέας του Μαρίνου γεν. το 1907.

ΕΠΟΝ:

Νασόπουλος Νίκος Θεοχ., αδελφός του Κώστα.

Ευσταθόπουλος Γιώργης του Ηλία, χ.σ.

Αετόπουλα:

Καγιανάς Δημήτρης Νικολ., μετέφερε νάρκες για τους αντάρτες!

Πολιτοφυλακή:

Ανδρικόπουλος Γιάννης Νικολ. από το Περιστέρι (Μπεσερέ).

Γουρδουμπάς Ανδρέας Νικολ., χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Κυριαζόπουλος Γιώργος, εισαγγελέας.

ΕΛΑΣ:

Καλύβας Βασίλης Ιω. γεν. το 1923.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Καβάσιλα, τα³ [+

Πληθυσμός: 1.232 κάτοικοι (635 Α + 597 Θ). Πεδινό χωριό (17 μ.) Δήμου Γαστούνης. Αντιπρόσωπος υποκ/τος Τράπεζας Καραβασίλη Πύργου.

¹ Καγιανάς Δημήτρης Νικολ., Αγγελόπουλος Αλέξης Αγγ., Καπελιώτης Παναγιώτης, Αλεξόπουλος Αλέξης, *προφορικές* /. «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984.

² Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 231.

³ Μιντζόπουλος Παύλος Δ., Τσουραπός Μάκης, Καπελιώτης Παναγιώτης, *προφορικές*.

ΕΛΑΣ:

Γιαννικόπουλος Νίκος (Τζέλος), χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Παλαιολόγος Ανδρέας του Χρήστου· αγωγήτης.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης.

Ένταξη: 2 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Καγκάδι, το¹ [+]

Πληθυσμός: 517 κάτοικοι (262 Α + 255 Θ). Ορεινό χωριό του σημερινού νομού Αχαΐας, διάυλος επικοινωνίας με τον Ερύμανθο.

ΕΑΜ:

Κουτσομούτης Βασίλης Σπυρ. - Λεωνίδας - Γιώργος - Ανδρέας * αδέρφια.

Καλαπόδης Βασίλης Νικολ., χ.σ.

Ζαβού Αλεξάνδρα Διον. - Άννα * αδελφές· έραβαν και έπλεκαν με ενθουσιασμό για τους αντάρτες· μετά την απελευθέρωση πέρασαν στην αντίθετη παράταξη.

Τσιρίκος Σωτήρης από την Απιδεώνα του νομού Αχαΐας.

Παναγόπουλος Γιώργος του Νίκου και της Αθηνάς, σημαντικό στέλεχος· πολέμησε από τις τάξεις του ΔΣΠ, αιχμαλωτίστηκε και εκτελέστηκε στην Πάτρα με απόφαση στρατοδικείου².

ΕΠΟΝ:

Κουτσομούτης Νίκος, αδελφός των Κουτσομουταίων.

ΕΛΑΣ:

Ζαβός Ανδρέας, απόφοιτος Νομικής· έφεδρος αξιωματικός· στρατοπεδάρχης στο Τραγανό Ηλείας· εκπαίδευε τους αντάρτες στα όπλα.

Κεφάλας Ανδρέας Χαραλ. - Βασίλης * αδέρφια.

Κεφάλας Νιόνιος Βασ. - Ντίνος * αδέρφια· ανά δυάδες, α' εξαδέρφια.

Καλαπόδης Πέτρος Νικολ., αδελφός του Βασίλη.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, ισχυρών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 16 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Κακαρούκα (βλ., Απιδούλα)**Καλό Παιδί, το³ [++]**

Πληθυσμός: 141 κάτοικοι (65 Α + 76 Θ). Ορεινό χωριό της Πηνείας.

Παρατηρήσεις: Ετερόδυνη οργάνωση· πόλος, του Τατάραλη.

Κάμπος, ο (Άνω Λουκάβιτσα, η)⁴ [+]

¹ Κουτσομούτης Βασίλης, Καλογεράς Νίκος, χωριανοί στο καφενείο, *προφορικές*.

² Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 38, α/α 81.

³ Ράπτης Γιάννης, Παπαθεοδώρου Θεόδωρος, Παπαθεοδώρου Διονύσης, Βλασόπουλος Θεόδωρος, *προφορικές*.

⁴ Γιάνναρης Δημοσθένης Κων., *προφορική*.

Πληθυσμός: 261 κάτοικοι (141 Α + 120 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Χωριό σε λεκανοπέδιο (120 μ.), στο φράγμα του Πηνειού.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Μπακάλης Ανδρέας Επαμ., αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Γιαννόπουλος Παναγιώτης Αριστομ. - Γιαννόπουλος Γιάννης Σπ. * αγρότες.

Λαϊκό δικαστήριο:

Γιάνναρης Κώστας Δημοσθ. - Παπαδόπουλος Χαράλαμπος Παναγ. - Φελέσκουρας Παναγιώτης Βασ. - Λιακόπουλος Ηλίας Χαράλ.* κτηματίες ώριμης ηλικίας με κύρος, κυρίως επειδή βοήθησαν χωριανούς να ξεπεράσουν τη δύσκολη περίοδο της πείνας· στο όργανο μετείχαν κι άλλοι, της ίδιας κατηγορίας.

ΕΛΑΣ:

Σπηλιωτόπουλος Γιώργης Βασ., χ.σ.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 4 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Καπελέτο, το¹ [++]

Πληθυσμός: 586 κάτοικοι (290 Α + 296 Θ). Πεδινό χωριό (56 μ.) του Κάμπου, στον άξονα Πύργου-Πάτρας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Γκούμας Κώστας, πρόσφυγας στο τέλος της προπολεμικής περιόδου, μετά την επιστροφή του από την Ισπανία, όπου είχε πολεμήσει από τις τάξεις των ΔΤ κατά των φασιστών του Φράνκο, στον εμφύλιο· πρώτα πήγε στην Πάτρα κι ύστερα αρραβωνιάστηκε στο χωριό, όπου και εγκαταστάθηκε· διώχθηκε.

Παναγιωτόπουλος Θανάσης - Γρηγόρης, κουρέας - Γιώργος - Βάσος, κουρέας * αδέρφια· προπολεμικά ζούσαν στην Αθήνα· επέστρεψαν στο χωριό με ριζοσπαστικό πολιτικό φρόνημα· η οικογένειά τους αποτέλεσε τον κορμό της τοπικής οργάνωσης· διώχθηκαν όλοι.

ΕΑΜ:

Μαρόπουλος Αλέξης Γεωρ., γραμματέας.

Πολυζωγόπουλος Αβραάμ, του δημοτικού· αγρότης· φρόντιζε για την τροφοδοσία των ανταρτών του ΕΛΑΣ που πέρναγαν από το χωριό.

Καλογεράς Βασίλης (Κουτσοκαλογεράς), χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ζαβός Γιώργος Παναγ., χασάπης.

Γούλιας Ανδρέας Δημητ., εισπράκτορας φόρων.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ.

Καρακούζι (βλ., Αμπελόκαμπος)

Καρδαμά, του² [+]

¹ Παναγιωτόπουλος Γιώργος, Πολυζωγόπουλος Ανδρέας, *προφορικές*.

² Καραγιωργας, *Καρδαμάς*, σ. 76-85 / «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

Πληθυσμός (μαζί με το Ασφαλεκτόν), 1.018 κάτοικοι (494 Α + 524 Θ). Πεδινό χωριό του Κάμπου (39 μ.), δίπλα στον άξονα Πύργου-Πάτρας.

ΕΑΜ:

Λούντζης Χ. - Πλέσσας Γ. * αναγνωρισμένοι¹.

ΕΛΑΣ:

Μαρκόπουλος Νίκος Διον., χ.σ.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Καρδιακαύτι, το² [++]

Πληθυσμός: 399 κάτοικοι (197 Α + 202 Θ). Πεδινό χωριό (15 μ.), 1,5 χλμ από το Βαρθολομιό.

Παρατηρήσεις: Δεν στάθηκε δυνατό να στεριώσει οργάνωση.

Καστράκι (βλ., Μέλισσα)

Κάστρο, το - Λουτρά Κυλλήνης, τα (Λίτζι, το)³ [++]

Πληθυσμός: 748 (387 Α + 361 Θ) + 38 (24 Α + 14 Θ) = 786 κάτοικοι (411 Α + 375 Θ). Παραλιακά χωριά (172 μ. το Κάστρο) του Κάμπου. Οι χωριανοί διαπεραιώνονταν με βάρκες στη Ζάκυνθο, όπου αντάλλασσαν τρόφιμα με ρούχα, κοσμήματα κλπ.

ΕΛΑΣ-καθοδήγηση:

Αλεξόπουλος Γιώργος (Αετός), αντάρτης· τον Σεπτέμβριο 1943 έπεισε τον εξάδελφό του Αλέξη Αναστ. (βλ., ΚΚΕ-ΕΑΜ) να ιδρύσει οργάνωση· αργότερα ταγματасφалίτης, αχαλίνωτος δολοφόνος.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Αλεξόπουλος Αλέξης Αναστ., αγρότης· κομμουνιστής από το στρατό, εξόριστος το 1928 στο Καλπάκι· όταν επέστρεψε, «είχε γίνει λόγιος, με πολύ καλό λέγειν»⁴. το καλοκαίρι 1941 περιέθαλψε κύπριο στρατιωτικό του εκστρατευτικού σώματος, ο οποίος τελικά συνελήφθη από τις ιταλικές αρχές· πολιτικός υπεύθυνος «μετά από πολλές συζητήσεις με τον Αετό»· υπεύθυνος ΕτΑ.

ΕΑΜ:

Χαραλαμπίδης Γιώργος, κτηματίας - Γιάννης, γραμματέας της Κοινότητας * θείος και ανεινός· φιλελεύθεροι· οι βασικοί συνεργάτες του Αλεξόπουλου.

Λευκαδίτης Τάσος, αστυνομικός προπολεμικά στην Αθήνα, επέστρεψε στο χωριό με την κατοχή - Φώτης, αγρότης * αδελφία· η αδελφή τους η Γιαννούλα ήταν φιλενάδα του Αετού.

Αυγουλάς Γιώργος - Ασημακόπουλος Περικλής - Αρβανίτης Μήτσος * αγρότες.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Νικολιτσόπουλος Σωτήρης Δημ., υποδηματοποιός.

Ασβεστάς Νίκος, αγρότης.

¹ «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

² Τσουραπάς Μάκης, *προφορική*.

³ Σοφιανού-Αλεξοπούλου Δήμητρα, *προφορική* / «Το αντάρτικο στην Ηλεία», *Διάλογος*, τχ. 17, σ. 21 / «Ηλείακας», *Η Ευθύνη* 14-5-1984.

⁴ Σοφιανού-Αλεξοπούλου Δήμητρα, *προφορική*.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας δ' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Κάτω Λουκάβιτσα (βλ., Αυγή)

Κάτω Παναγιά, η¹ [++]

Πληθυσμός: 484 κάτοικοι (234 Α + 250 Θ). Πεδινός (21 μ.) συνοικισμός της Κυλλήνης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Κοκολάρας Δημητρός, αγρότης· αποφυλακίστηκε αρχές 1943 και επέστρεψε στο χωριό· τομεακή Λεχαινών· στρατολόγος - Μαυράκης Μήτσος, ψαράς και αγρότης· δηλωσίας· πολιτικός υπεύθυνος· τον σκότωσαν οι ταγματασφαλίτες στο Βαρθολομίο * στην πρώτη αντάρτικη ομάδα τομεακής Λεχαινών.

Τσαρδούλιας Σταύρος, από οικογένεια μικρασιατών προσφύγων· κτηματίας· γεωπόνος ή νομικός επί πτυχίω· ο επόμενος πολιτικός υπεύθυνος· από το 1944, πολιτικός καθοδηγητής στο αντάρτικο.

ΕΑΜ-ΕΛΑΝ:

Τσαρδούλιας Πολυνείκης - Μανώλης * αδέρφια του Σταύρου· χάθηκαν στο Ιόνιο το 1944, ταξιδεύοντας με καΐκι προς τις ακτές της Ρούμελης².

ΕΑΜ:

Τσαρδούλιας Νίκος, αδελφός των ανωτέρω.

Κοκολάρας Γιώργης, πατέρας του Δημητρου· αγρότης.

Ροζακής Μανώλης, 30 ετών το 1944, οπότε έφυγε μέσω Λεχαινών και πήγε στον Πειραιά.

Γκιουλμπαζιώτης Δημήτρης, 28 ετών το 1944· σύνδεσμος.

ΕΛΑΣ:

Κοκολάρας Σωτήρης· γιος του Γιώργη, αδελφός του Δημητρου - Κουκουβίδης Νίκος (Νικοτσάρας) * μέλη κι αυτοί της πρώτης αντάρτικης ομάδας της τομεακής Λεχαινών³.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· διαλύθηκε, με την αντεπίθεση των δυνάμεων κατοχής. Ένταξη: 11 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ-ΕΛΑΝ.

Κελεβή (βλ., Κόροιβος)

Κέντρο, το (Μαμ Τσαούς/Ιμάμ Τσαούση, του)⁴ [++]

Πληθυσμός: 423 κάτοικοι (191 Α + 232 Θ). Μετονομασία: 12-9-1926, ΦΕΚ Β74/1926. Πεδινό χωριό (90 μ.) στο φράγμα του Πηνειού.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-περιφερειακή καθοδήγηση:

Καρκαβίτσας Δημήτρης από τα Λεχαινά· μερικές φορές διανυκτέρευε στο χωριό.

ΕΑΜ:

¹ Κοκολάρας Σωτήρης, Γκιουλμπαζιώτης Ζήσης, *προφορικές* / Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Πάσχα», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 87, σ. 29 / «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

² Κράγκαρης, «Η άνοδος», λεύκωμα *Γιάννης Πονήρης - Μνήμες αντίστασης*.

³ Κράγκαρης, «Η άνοδος», λεύκωμα *Γιάννης Πονήρης - Μνήμες αντίστασης*.

⁴ Λαγκαδινός Γιώργης, Ανάγνος Λάμπρος, Στάμος Οδυσσέας, *προφορικές*.

Φωτόπουλος Γιάννης - Λιακόπουλος Χρήστος Νικολ. * χ.σ.

Γεωργακόπουλος Γιώργος - Περικλής * πατέρας και γιος.

Σωτηρόπουλος Ανδρέας (Ντόμενος) - Περικλής (Ντόμενος) * αδέρφια.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· ανεφοδιάζε τον ΕΛΑΣ¹. Ένταξη: 6 ΕΑΜ.

Κεραμιδιά, η (Μπεζαΐτη, του)² [++]

Πληθυσμός: 688 κάτοικοι (335 Α + 353 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Πεδινό χωριό (100 μ.) στον άξονα Αμαλιάδας-Σιμόπουλου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Τερζής Τάκης, υποδηματοποιός· πρωτεργάτης· έφεδρος ανθυπολοχαγός· υπασπιστής στο 2^ο Ανεξάρτητο Τάγμα Ηλείας³.

Καραθανάσης Γιάννης Δημοσθ. (καπετάν-Ανδρούτσος), σχολαρχείο, «διαβασμένος»· αγρότης· εκστρατεία 1922· πριν ανέβει στο βουνό, πολιτικός υπεύθυνος· υπεύθυνος ΕτΑ Βουπρασίας και Μυρτουντίων με μεταφερόμενη έδρα· συχνότερα, στον ΑηΧαράλαμπο· διώχθηκε⁴.

ΕΑΜ:

Αντωνόπουλος Νίκος (Κόκκινος), αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος· «γύρισε μετά».

Κωνσταντόπουλος Φώτης, αγρότης· σκοτώθηκε στο β' αντάρτικο.

Νικολόπουλος Σταμάτης, αγρότης.

Κούνας Κούλης, γιος παπαδάσκαλου, καλλιεργημένος· δολοφονήθηκε από παρακρατικούς στον εμφύλιο⁵ - Ανδρέας - Ντίνος - Βάσω * αδέρφια.

Μπουντουβής Κώστας Ανδρ., εκτελέστηκε μεταπολεμικά με απόφαση του στρατοδικείου Κορίνθου⁶.

Ρούβαλης Αλέξης - Καρατζάς Βασίλης (Κουρτέσης) - Τσάγας Νίκος - Κούνας Σωτήρης Δημ.⁷ * χ.σ.

Χρυσανθόπουλος Βασίλης του Χρήστου - Παρασκευόπουλος Κώστας του Μένιου - Κουτσουράκης Νίκος * αγρότες· αναγνωρισμένοι.

ΕΛΑΣ:

Μπουντουβής Βλάσης Ανδρ., μεγαλύτερος αδελφός του Κώστα· σκοτώθηκε το 1944 στου Βάλακα⁸.

Μπουντουβής Νίκος Γεωργ., σκοτώθηκε σε μάχη με γερμανική μονάδα στου Μάγειρα⁹.

Παναγιωτόπουλος Βασίλης, αυτοκτόνησε το 1944 στη Μπούκα Κεραμιδιάς, μόλις έμαθε ότι ξεκληρίστηκε η οικογένειά του¹⁰ - Νίκος, σκοτώθηκε¹¹ - Παναγιώτης, σκοτώθηκε στη θέση «Μπότση» το 1944, σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις γερμανοτσολιάδων¹² * πατέρας και γιοι.

¹ Τσουμπής, *Αναμνήσεις*, σ. 26, 37.

² Ρούτσης Μπάμπης, *προφορική* / Ντελόπουλος, *Κεραμιδιά*, σ. 106-107.

³ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 369, α/α 245.

⁴ Τσουραπάς Μάκης, *προφορική* / Μαραζιώτης, *Τραχανό*, σ. 269 / Τσουμπής, *Αναμνήσεις*, σ. 15.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, λ. «Αγάλος Σπύρος», σ. 5, α/α 61, και σ. 9, α/α 474.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 313.

⁷ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, α/α 239.

⁸ Ρούτσης Μπάμπης, *προφορική*.

⁹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 314.

¹⁰ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, α/α 340.

¹¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, α/α 340.

¹² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, α/α 343.

Αξιωμαθούμενα πρόσωπα:

Μαρκόπουλος Γιάννης του Μάρκου γεν. στο χωριό, μεγάλωσε στον Πύργο· γυμνάσιο Πύργου, σπουδαστής Σχολής Ευελπίδων· ταγματάρχης πυροβολικού στο αλβανικό μέτωπο· στην κατοχή, στον Πύργο, συνδέθηκε με τον Αντώνιο· στρατιωτικός στον ΕΛΑΣ· μετείχε και στα δεκεμβριανά.

Παρατηρήσεις: Αυτοσυστατη οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Επαρχιακό κέντρο από το γ' στάδιο. Ένταξη: 22 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Κομποθέκρα (βλ. Δάφνη, στο λ. Αετοράχη))**Κόροιβος, ο (Κελεβή, του)¹ [+]**

Πληθυσμός: 347 κάτοικοι (168 Α + 179 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Πεδινό χωριό (20 μ.), περίχωρα Γαστούνης.

ΕΑΜ:

Πλιάκας Παναγιώτης Θεοδ. (Μπούκας), μέλος του καθοδηγητικού πυρήνα.

Νταλαμάρας Γιώργος Παναγ., φρούραρχος.

Παπαδόπουλου, οικογένεια· ο Παπαδόπουλος Χρήστος (Καπώνης), είχε γεννηθεί στη Γαστούνη· πρόεδρος της Ένωσης Συνεταιρισμών· πολύ δραστήριος, με επιρροή.

Φλόκας Ηλίας Γεωρ., είχε διατελέσει πρόεδρος της Κοινότητας.

Παπαναστασοπούλου Διατσέντα Δημοσθ., χ.σ.

Τσακοπιάκος Θωδωρής Γεωρ. (Μαλάμος), σχολαρχείο· «δικηγόρος υπεράσπισης» στο δικαστήριο.

Σπυρόγιαννης Δημήτρης (παπα-Μήτσος), ιερέας· μεσολάβησε επανειλημμένα στη γερμανική διοίκηση Γαστούνης για την απόλυση κρατουμένων· έκρυβε στο ταβάνι του σπιτιού του κυνηγετικά όπλα συγχωριανών του· μετέφερε τρόφιμα στους αντάρτες, στο βουνό.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Κάνδυλας Διονύσης (Καψάλης), δάσκαλος· στρατιωτικός 1/2/12 Λόχου· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου.

Μαυρογένης Παναγιώτης Ιω. (Κάτσενας), αγρότης· στο βουνό, καπετάν-Μαύρος.

Λαϊκό δικαστήριο:

Χαραλαμπίδης-Γαρουφαλής Μπάμπης Ιω., πρόεδρος.

Παπαναστασοπούλου Κώστας, εισαγγελέας.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών μικρού ειδικού βάρους, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· διατηρούσε κρατητήριο, σε ένα μικρό χώρο της εκκλησίας που οδηγούσε στο καμπαναριό· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: τουλάχιστον 11 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Κούλουγλι (βλ., Οινόη)**Κουρτέσι, το¹ [+]**

¹ Παρασκευόπουλος Γιώργος, Πλιάκας Σπύρος Κων., Γιαννόπουλος Γιώργος, Καπελιώτης Παναγιώτης, Τσουραπάς Μάκης, *προφορικές* / «Ανεπίτρεπτη παράλειψη», *Η Ευθύνη* 22-3-1982 / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / Μαργαρίτης, *Χρονικό*, σ. 186-193 / Κάνδυλας, *Ο Πατέρας*, *passim*.

Πληθυσμός: 341 κάτοικοι (187 Α + 154 Θ). Πεδινό χωριό (28 μ.) του Κάμπου, στον άξονα Πάτρας-Πύργου.

ΕΑΜ:

Κατσανιώτης Σπύρος του Ανδρέα, πολιτικός υπεύθυνος - Θανάσης * αδέρφια· αγρότες.

Λάγιος Μήτσος Νικολ., υπεύθυνος κι αυτός, κανόνιζε τις σκοπιές που φύλαγαν τα παιδιά έξω από το χωριό, για το ενδεχόμενο γερμανικής εισβολής.

Κοντόγιωργας Θανάσης - Καπώνης Μήτσος του Σπήλιου * χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Λάγιος Βασίλης Δημητ., προπολεμικά στην Αθήνα· κατέληξε στη διοίκηση της 3^{ης} Μεραρχίας², έχοντας μετατεθεί από τις περιοχές Καλάβρυτα, Σούβαρδο κλπ.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· συνέδραμε τον ΕΛΑΣ στην επιχείρηση κατά του γερμανικού φυλακίου (βλ., κεφ. 4, στ). Ένταξη: τουλάχιστον 5 ΕΑΜ.

Κρυονέρι (Λόπεσι), το³ [++]

Πληθυσμός: 311 κάτοικοι (165 Α + 146 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ημιορεινό χωριό του Κάμπου (480 μ.), περιοχή Αμαλιάδας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση:

Αλεξανδρόπουλος Αλέξανδρος - Γιώργος - Παναγιώτης * πατέρας και γιοι από την Αμαλιάδα· ίδρυσαν την οργάνωση.

ΕΑΜ:

Ανδριόπουλος Αριστείδης Ανδ. - Πετρόπουλος Δημοσθένης Αλεξ., κτηματίας - Αλεξανδρόπουλος Νίκος Αθαν., αγρότης - Αρβανίτης Δημήτρης Γεωρ., αγρότης * μέλη του καθοδηγητικού πυρήνα· οι Πετρόπουλος-Αλεξανδρόπουλος μετείχαν και στο δικαστήριο, δικαστής και εισαγγελέας, αντίστοιχα.

Ζησιμόπουλος Κώστας, οικογενειάρχης· αγρότης.

Μπαρτζής Διονύσης από Αμαλιάδα, καθηγητής γυμνασίου· υποβιβάστηκε σε δάσκαλο για παράπτωμα.

Νικολόπουλος Ζώης του Παύλου - Κότσυφας Γιάννης * αγρότες.

ΕΠΟΝ:

Αγγελόπουλος Μήτρος - Γιώργος του Χρήστου * αδέρφια· δημοτικό· ηγετικά στελέχη.

Λαϊκό δικαστήριο:

Πανταζής Κώστας του Χρήστου, πρόεδρος.

Ανδριόπουλος Βασίλης Γρηγ., κλητήρας.

ΕΛΑΣ:

Παπαλεωνίδα Νίκος Βασ., αγρότης· βγήκε και στο β' αντάρτικο.

Αντωνόπουλος Αντώνης - Ζησιμόπουλος Σπύρος, γιος του Κώστα - Κότσυφας Τάκης Γεωρ., αδελφός του Γιάννη * σκοτώθηκαν στον εμφύλιο¹.

¹ Σταθόπουλος Στάθης, *προφορική* / Α.Κ., Μάργαρης Νίκος, *σχέδιο αντάρτικης επίθεσης στο φυλάκιο Κουρτέσι*, φακ. «Κάμπος-Πηνεία» / Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Πάσχα αγώνα για τη λευτεριά», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 87, σ. 29-30.

² ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 357, α/α 24.

³ Κωνσταντόπουλος Γιώργος του Χρήστου, *προφορική* / Ντελόπουλος, *Κεραμιδιά*, σ. 106.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: Εαμική κυριαρχία. Ένταξη: 14 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Κυλλήνη, η² [+]

Πληθυσμός: 741 κάτοικοι (377 Α + 364 Θ). Λιμάνι (5 μ.) του Κάμπου, σταθμός διαπεραίωσης στη Ζάκυνθο.

ΕΑΜ:

Βούλτσος Σπύρος - Παπαδάτος Διονύσης - Συνετός Διονύσης * αγρότες.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· διαλύθηκε, όταν εκδηλώθηκε η αντεπίθεση των δυνάμεων κατοχής. Ένταξη: 3 ΕΑΜ.

Λαγανά, του³ [++]

Πληθυσμός: 305 κάτοικοι (148 Α + 157 Θ). Πεδινό χωριό (190 μ.), κάτω από τον άξονα Αμαλιάδας-Σιμόπουλου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση:

Τσάμης Σωτήρης από την Αμαλιάδα - Μπούζης Ντίνος από του Λάτα.

ΕΑΜ:

Αναγνωστόπουλος Πάνος Ανδ. (Μαραγκός), σχολαρχείο· αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Αποστολόπουλος Πάνος Αποστ. (Μπαρμπούτης), δημοτικό· αγρότης, καταστηματάρχης· ο έτερος βασικός της οργάνωσης.

[. . .] Παντελής, από άλλον τόπο, εγκατεστημένος στο χωριό· μέλος της ηγετικής ομάδας.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ευθυμίου Κώστας, πρόεδρος - Κωνσταντόπουλος Γιώργος, εισαγγελέας - Καυκάς Κώστας, μέλος * νοικοκυραίοι, αγρότες· μη Εαμίτες, αλλά σοβαροί και συνεπείς.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τον ανεφοδιασμό του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ.

Λάτα, του⁴ [++]

Πληθυσμός: 378 κάτοικοι (190 Α + 188 Θ). Πεδινό χωριό (180 μ.) στη διαδρομή Αγραπδοχώρι-Σιμόπουλου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Μπούζης Ντίνος του Άγγελου και της Παναγιώτας⁵, αγρότης· α' πανηλειακή⁶, συνιδρυτής της οργάνωσης, με τον Τσάμη από την Αμαλιάδα.

ΕΑΜ:

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 90, 170, 236, αντίστοιχα.

² Κοκολάρας Σωτήρης, Γκιουλμπαζιώτης Ζήσης, *προφορικές* / Αλεξανδρόπουλος, «Πάσχα», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 87, σ. 29 / «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

³ Παπαθεοδώρου Θεόδωρος, Κρεμμύδας Γιάννης, κι άλλος ένας χωριανός, *προφορικές*.

⁴ Τσάμης Γιώργος, Παυλόπουλος Κώστας, Παπαθεοδώρου Θεόδωρος, *προφορικές*.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, α/α 308.

⁶ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

Αναγνωστόπουλος Δημήτρης του Κώστα και της Χριστίνας - Πριλής Παναγιώτης του Θεοδώρου και της Ευσταθίας * αγρότες· πολιτικοί υπεύθυνοι διαδοχικά· εκτελέστηκαν, στον εμφύλιο, με αποφάσεις στρατοδικείου¹.

Μπαλάσης Χρήστος, ιερέας· πολύ δραστήριος, με αισθητή παρουσία στην περιοχή· «είχε παρελάσει μπροστά στον Άρη»· του ανατέθηκε το ταμείο του 2^{ου} Ανεξάρτητου Τάγματος².

Μπαλάσης Θανάσης - Μαρία - [κι άλλο ένα άτομο] * αδέλφια.

Μπούζης Βασίλης, εξάδελφος του Ντίνου.

Μπελογιάννης Γιάννης του Αριστομένη, εκτελέστηκε το 1949 στην Αμαλιάδα³.

Τσαρούχας Κώστας - Λιακόπουλος Χαράλαμπος του Λεωνίδα και της Νικολίτσας * χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Μπούζης Αλέξης, αδελφός του Ντίνου.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 12 ΕΑΜ.

Λευκοχώρι, το (Μουσουλούμπεη, του)⁴ [++]

Πληθυσμός: 377 κάτοικοι (185 Α + 192 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Πεδινό χωριό (20 μ.) Δήμου Γαστούνης, στον άξονα Πάτρας-Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-περιφερειακή καθοδήγηση:

Αβραμόπουλος Νίκος, γεωπόνος από τη Γαστούνη - Φλεβοτόμος Φώτης, γιος κρεοπώλη από την Αμαλιάδα.

Μπουρούκης Διονύσης Παν. (Ρουμπίνης), εισήχθη στο πανεπιστήμιο μαζί με τον Γιάννη Γεωργόπουλο από του Σαμπάναγα και τον Νίκο Μπελογιάννη, αλλά δεν συνέχισε· από τους πρωτεργάτες· μέλος της ΝΕ.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Παπαδόπουλος Αλέκος Αναστ., σε επαφή με τον Αβραμόπουλο - Γαλάτης Διονύσης Ανδρ. * πολιτικοί υπεύθυνοι, διαδοχικά.

Μιντζόπουλος Ζώης Δημητ. - Μπαλκογιαννόπουλος Γιάννης Γεωργ., στενός φίλος του Φλεβοτόμου * σχολαρχείο.

ΕΑΜ:

Μπουρούκης Παναγιώτης (γερο-Ρουμπίνης), κομματάρχη της βασιλικής παράταξης· δυναμικός, νταής, κυκλοφορούσε με δίκαννο· από τους πρωτεργάτες της οργάνωσης - Θεόδωρος (Ρουμπίνης), αγρότης - Ευανθία - Γιώργος * πατέρας και αδέλφια του Διονύση.

ΕΛΑΣ:

Λιώσης Γιώργος Βασ. - Παπαδόπουλος Θανάσης Γεωργ. - Μητσόπουλος Χρήστος Ιω. * χ.σ.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, α/α 77, 389, αντίστοιχα / Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 37, α/α 18, σ. 39, α/α 94.

² ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 369, α/α 247.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, α/α 296.

⁴ Τσουραπάς Μάκης, Καπελιώτης Παναγιώτης, *προφορικές*.

Ντρούλιας Γιώργος Αθαν. από την περιοχή του Πύργου, νυμφευμένος στο χωριό· σκότωσε το συνεργάτη των ιταλικών αρχών, Καρβέλα, το 1942, στη Γαστούνη¹ - Δημήτρης, γίγαντας σε σωματικά προσόντα και δύναμη· έμενε κι αυτός στο χωριό ως εργάτης γης * αδέρφια.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση μεικτής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. «Μικρή Μόσχα». Ένταξη: 14 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Σύμφωνα με τους πληροφορητές, υπήρξαν μονάχα επτά (7) οικογένειες «αντιδραστικές»· οι υπόλοιπες είτε ανήκαν στο ΕΑΜ ή ήταν ανεκτικές προς αυτό.

Λόπεσι (βλ., Κρυονέρι)

Λουκά, του² [+]

Πληθυσμός: 328 κάτοικοι (173 Α + 155 Θ). Ημιορεινό χωριό (436 μ.) της Πηνείας, όρια με Ορεινή ζώνη.

ΕΑΜ:

Παπαναστασίου Ανδρέας, δάσκαλος· πολιτικός υπεύθυνος - Γιώργος, φοιτητής Θεολογίας * αδέρφια.

Παπαδόπουλος Φώτης, γιατρός· υπεύθυνος κι αυτός· διαδοχικά, κατά πάσα πιθανότητα.

Νικολετόπουλος Νίκος, καταστηματάρχης· ικανός έμπορος και ευκατάστατος.

Βασιλακόπουλος Νίκος, αγρότης.

ΕΠΟΝ:

Τσιγριμάς Χρήστος - Χριστοδουλόπουλος Πάνος - Σταυρόπουλος Κώστας - Παναγόπουλος Πάνος * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· «κέντρο της περιφέρειας»· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 9 ΕΑΜ, αλλά ήταν οπωσδήποτε ευρύτερη.

Μαζαράκι, το³ [++]

Πληθυσμός: 325 κάτοικοι (161 Α + 164 Θ). Ημιορεινό χωριό (345 μ.), όρια με Αχαΐα, 5 χλμ από του Σιμόπουλου.

ΕΑΜ:

Σουλμιώτης Πάνος από τους Παραλογγούς Αρκαδίας· δάσκαλος· νυμφευμένος στο χωριό· πολιτικός υπεύθυνος.

ΕΛΑΣ:

Αποστολόπουλος Λάκης (Μπαρλιάκας), χωροφύλακας στο σταθμό της Κεραμιδιάς· από το 1943 στο αντάρτικο⁴.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 2 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Μάζι (βλ., Άνω Κουρτέσι)

¹ Μιντζόπουλος Παύλος Δ., *προφορική*.

² Παπαναστασίου Γιώργος (παπα-Γιώργος), *προφορική* / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984.

³ Α.Κ., Μάργαρης Νίκος, σημειώσεις, φακ. «Κάμπος-Πηνεία».

⁴ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 366, α/α 180.

Μαλίκη (βλ., Νησί)

Μαμ-Τσαούς (βλ., Κέντρο)

Μανολάδα, η - Καρβουνέικα, τα - Κουνουπέλι, το - Παλουκέικα, τα¹ [++]

Πληθυσμός: 809 (404 Α + 405 Θ) + 55 (33 Α + 22 Θ) + 65 (46 Α + 19 Θ) + 85 (42 Α + 43 Θ) = 1.014 κάτοικοι (525 Α + 489 Θ). Πεδινά-παρالياκά χωριά (9 μ. η Μανολάδα) του Κάμπου. Αντιπρόσωπος υποκ/τος Πύργου Τράπεζας Καραβασίλη². Έδρα Καραμπινιερίας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Κορμπάκης Δημήτρης από το Έλος Λακωνίας· νυμφευμένος στο χωριό, πατέρας δύο παιδιών· αγρότης· πολέμησε στον Μελιγαλά· αναγνωρισμένος - Λυκογιάννης Βαγγέλης (Μαμουνιέρης) από το Βαρθολομιό· νυμφευμένος στα Παλουκέικα· αγρότης * διώχθηκαν.

ΕΑΜ:

Ορφανού Μαρία (μετέπειτα Γάβρη)· αναγνωρισμένη.

Παλούκος Χρήστος, χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Λυμπέρης Ντίνος (Μπόγρης), χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, αλλά οπωσδήποτε ευρύτερη.

Ματαράγκα, του - Κεφαλείκα, τα³ [++]

Πληθυσμός: 153 (94 Α + 59 Θ) + 162 (91 Α + 71 Θ) = 315 κάτοικοι (185 Α + 130 Θ).

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Αλατζάς Νίκος από τη Λέσβο· πολιτικός υπεύθυνος· κανόνιζε ποιοι θα φυλάξουν σκοπιά κλπ.

Μαντά Αρετή (Αρέτω), μεταξύ άλλων αγγελιοφόρος της οργάνωσης.

ΕΑΜ:

Λέξης Κώστας Γεωρ., βοηθός του Αλατζά στην καθοδήγηση.

Σπηλιωτόπουλος Χρήστος Διον. - Δρυμάλας Νίκος Ηλ. * στα Κεφαλείκα.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 ΕΑΜ.

Μάχου, του⁴ [++]

Πληθυσμός: 444 κάτοικοι (215 Α + 229 Θ). Πεδινό χωριό (20 μ.) της περιοχής Βαρθολομιού.

Παρατηρήσεις: Δεν είχε οργάνωση.

Μέλισσα, η (Ζόγκα, του και τελευταία Καστράκι, το)¹ [++]

¹ Κουρκουμέλης Αντώνης, Κυριακόπουλος Ντίνος, Σάμαρης Μιχάλης, *προφορικές*.

² ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 337-350.

³ Χωριανοί στο καφενείο που ζήτησαν να τηρηθεί η ανωνυμία τους, *προφορικές*.

⁴ Γκιουλμπαξιώτης Ζήσης, *προφορική*.

Πληθυσμός: 185 κάτοικοι (97 Α + 88 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928 και τελευταία 17-1-1957, ΦΕΚ 11/1957. Πεδινό χωριό του Κάμπου (90 μ.), 7 χλμ. ανατολικά από τα Λεχαινά.

ΕΑΜ:

Μπελέρης [. . .] από νησί· δάσκαλος· πολιτικός υπεύθυνος.

Λυκοκανέλλος Βασίλης, αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος.

Πανταζόπουλος Χρήστος, στο σπίτι του παρέδωσε ο Γιάννης Πονήρης στον Γιώργο Αναστόπουλο την ευθύνη της οργάνωσης ΕΑΜ Λεχαινών².

Θεοφιλόπουλος Νίκος - Γιώργης· αγρότες * αδέρφια.

Πετρόπουλος Ηλίας - Περικλής * αδέρφια.

Κωνσταντοπούλου Αργύρω, χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Οι δύο κόρες και ο γιος του δασκάλου.

«Ήσαν κι άλλα παιδιά, αλλά φύγανε».

Λαϊκό δικαστήριο:

Βελής Δήμος, απόφοιτος γ' δημοτικού· αγρότης· δημόσιος κατήγορος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 ΕΑΜ.

Μηλιές (βλ., Βουλιαγμένη)

Μουζικά (βλ., Δαφνιώτισσα)

Μουσουλούμπεη (βλ., Λευκοχώρι)

Μπεζαΐτη (βλ., Κεραμιδιά)

Μπεντένι (βλ., Νεάπολη)

Μπεσερέ (βλ., Περιστερί)

Μπέχρου (βλ., Ακροποταμιά)

Μπόρσι, το³ [++]

Πληθυσμός: 196 κάτοικοι (103 Α + 93 Θ). Πεδινό χωριό (170 μ.), δυτικά από το φράγμα του Πηνειού.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Φραγκούλης [. . .] - Βελσίστας [. . .] από την Πάτρα * αρχή κατοχής εγκαταστάθηκαν οικογενειακώς στο χωριό και έστησαν την οργάνωση.

¹ Κουτσούκος Γιώργος, Βελής Παναγιώτης, *προφορικές*.

² Κράγκαρης Διονύσης, «Η άνοδος στο βουνό», από το λεύκωμα *Γιάννης Πονήρης - Μνήμες αντίστασης*.

³ Τσουραπάς Μάκης, Αλεξόπουλος Αλέξης, Σερέτης Μήτσος, *προφορικές*.

EAM:

Ψιχαλής Γιάννης, αγροφύλακας, πολιτικός υπεύθυνος.

Παναγόπουλος Γιώργης - Νιόνιος - Αλέκος - Νίκος * αγρότες· αδέρφια.

Τσαούσης Θανάσης, ανάπηρος πολέμου - Βασίλης, αγρότης * αδέρφια.

ΕΠΟΝ:

Ψιχαλής Αριστείδης - Ανδρέας - Ψιχαλή Βασιλική Ιω. * παιδιά του πολιτικού υπεύθυνου.

Δημητράκης Αποστόλης, αγρότης.

Μαχητική ομάδα:

Δημητράκης Γιώργος (Ντούσκος), «υπεύθυνος ασφαλείας» του δικαστηρίου.

Λαϊκό δικαστήριο:

Παναγόπουλος Γιώργης, εισαγγελέας - Ανδρέας (παρατσούκλι, Μανώλης) * εξαδέρφια.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας του α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· στήριζε το επαρχιακό δίκτυο. Ένταξη: 14 ΕΑΜ.

Μπουκοβίνα (βλ., Αγία Τριάδα)

Μπουχιώτη (βλ., Αυγείο)

Μπράτι (βλ., Σταφιδόκαμπος)

Μυρσίνη, η (Σουλεϊμάναγα, του)¹ [++]

Πληθυσμός: 1.481 κάτοικοι (751 Α + 730 Θ). Μετονομασία: 16-4-1915, ΦΕΚ 148/1915. Πεδινό χωριό (10 μ.) στον κάμπο των Λεχαινών, στον άξονα Πάτρας-Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Αποστολόπουλος Ντίνος - Ανδρέας· αυτοκινητιστές (ταξιτζήδες) στην Αθήνα * επέστρεψαν το καλοκαίρι 1941 και έστησαν την οργάνωση με στήριγμα τους Παλαιολόγο-Νίκα (βλ., ΕΑΜ)· αδέρφια.

ΕΑΜ:

Παλαιολόγος Ντίνος του Δημήτρη, τον σκότωσαν κυριολεκτικά στο ξύλο οι ταγματασφαλίτες το 1944 μέσα στο χωριό - Νίκας Κωστής (Γκαβίλης), ποιμένας * πολιτικοί υπεύθυνοι, διαδοχικά.

Φρεζάδος Παναγιώτης Αλ., προπολεμικά στην Αθήνα - Μουλάς Ανδρέας Κων., ανεψιός από μητέρα του Γκαβίλη * οργανωτές και καθοδηγητές.

Μουλάς Κώστας, μπήκε στην οργάνωση υπό την επιρροή των παιδιών του, Ανδρέα και Γιώργου (βλ. ΕΛΑΣ).

Βεσκούκης Κώστας Ανδ., «εγγράμματος»· υπεύθυνος της συγκέντρωσης τροφίμων για τον ΕΛΑΣ.

Αθανασόπουλος Αλέξης Αθαν., συνυπεύθυνος με τον προηγούμενο.

¹ Καπελιώτης Παναγιώτης, Σοφιανός Νίκος, Φρεζάδου Μαρία, Κοτίνης Διονύσης, Αγγελόπουλος Γιώργος, Αποστολόπουλος Χρήστος, *προφορικές* / «Το αντάρτικο στην Ηλεία», *Διάλογος*, φακ. *Κάμπος-Πηνεία* / Μπάκος Διονύσιος Ν., *Μυρσίνη*, σ. 39-40.

Αναστασίνης Βασίλης Νικολ. - Σκαμπαρδώνης Γιώργης του Χρήστου - Γκατζούνας Νίκος του Χρήστου * αγρότες.

Ζωγόπουλος Πάνος Γρηγ. (Κοκώνης) - Βεσκούκης Μανώλης Ιω. * χ.σ.

ΕΠΙΟΝ:

Βεσκούκης Γρηγόρης (Μαντάρας), ελαιο/σταφιδο-παραγωγός· υπεύθυνος· βγήκε και στον ΕΛΑΣ.

Φρεζάδου Μαρία, κόρη του Παναγιώτη· στο σπίτι της διεξάγονταν οι οργανωτικές συσκέψεις· αναγνωρισμένη.

Παλαιολόγος Ντίνος του Γεωργίου και της Όλγας (Τσάλας), αγρότης.

Φρεζάδος Ντίνος, αδελφός της Μαρίας· αετόπουλο.

ΕΛΑΣ:

Μουλάς Γιώργος Κων., μικρότερος αδελφός του Ανδρέα· καπετάνιος· χάθηκε στο β' αντάρτικο.

Αποστολόπουλος Αλέκος του Νίκου και της Μαρίας, εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου¹.

Ζωγόπουλος Κώστας (Μπούρμπουλας), εξάδελφος του Πάνου· εργάτης γης.

Λαϊκό δικαστήριο:

Φρεζάδος Γιάννης, αδελφός του Παναγιώτη· πρόεδρος.

Κοτίνης Μήτσος, φοιτητής της Ιατρικής Σχολής Αθηνών· εισαγγελέας.

Μετσοβίτης Στάθης, κτηματίας· γραμματέας.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· αναδιπλώθηκε, με την εγκατάσταση ΤΑ στην περιοχή. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 24 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Νεάπολη, η (Μπεντένι, το)² [++]

Πληθυσμός: 281 κάτοικοι (149 Α + 132 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Πεδινό χωριό του Κάμπου (70 μ.), περιοχή Βάρδας-Μανολάδας, σημερινά όρια με νομό Αχαΐας.

ΕΑΜ:

Τσεπελίκας Μήτσος, πολιτικός υπεύθυνος - Αργύρης * αδέρφια· αγρότες· διώχθηκαν (ο Μήτσος φυλακίστηκε για σύντομο διάστημα)· πολέμησαν από τις τάξεις του ΔΣΠ.

Παναγιωτόπουλος Περικλής, υπεύθυνος μαζί με τον Τσεπελικά - Βασίλης * αδέρφια (οικογενειακό ψευδώνυμο Ντελής).

Βόλλας Κώστας Δημητ. - Βόλλας Δημήτρης Ανδρ. - Καρυτινός Κώστας Ιω. * αγρότες.

Χαραλαμπίδης Γιώργος Κωνστ., αγρότης· από τα έμπιστα πρόσωπα της οργάνωσης· υπεύθυνος πληροφοριών.

ΕΛΑΣ:

Παναγιωτόπουλος Κωστής - Γεράσιμος Βασ. * αδέρφια, γιοι του Ντελή.

Παναγιωτόπουλος Βασίλης Περ.· α' εξάδελφος των προηγούμενων, γιος του άλλου Ντελή.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

¹ Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 37, α/α 24.

² Αθανασόπουλος Γιώργης, *προφορική*.

Νεοχώρι Μυρτουντίων, το - Βυτινέικα, τα¹ [++]

Πληθυσμός: 763 (384 Α + 379 Θ) + 153 (71 Α + 82 Θ) = 916 κάτοικοι (455 Α + 461 Θ). Πεδινά χωριά του Κάμπου (16 μ. το Νεοχώρι), κοντά στον άξονα Πάτρας-Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Πόπορης Θανάσης, υποδηματοποιός.

Παρατηρήσεις: Ετερόδουνη οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα· πόλος, Λεχαινά. Ένταξη: 1 ΕΑΜ.

Νεοχώρι Πηνειών, το (Ροδιά, η)² [++]

Πληθυσμός: 297 κάτοικοι (143 Α + 154 Θ). Μετονομασία: 15-12-1958, ΦΕΚ 5/1959. Ημιορεινό χωριό της Πηνείας (275 μ.), νότια από το φράγμα του Πηνειού.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-περιφερειακή καθοδήγηση:

Αγάλος Λάκης από την Αμαλιάδα.

ΕΑΜ:

Βασιλόπουλος Γιώργος, ιδιοκτήτης μαγαζιού - Γεωργόπουλος Γιάννης (Λούπης) * μάζευαν τρόφιμα για τους αντάρτες.

Ανδρεόπουλος Ανδρέας, παπάς.

Γεωργόπουλος Κώστας, γυρολόγος-πραματευτής· συνδύαζε δουλειά με δράση, καθώς επιστράτευε νέους για το αντάρτικο στα χωριά όπου γύριζε.

Μπεκρής Γιώργος, ιδιοκτήτης καφενείου.

Μπεκρής Μήτρος - Σκούτας Χρήστος * αγρότες.

ΕΠΟΝ:

Λαμπρόπουλος Αλέκος (Λαμπράκος), μάζευε τρόφιμα για τους αντάρτες - Παντελής * αδέρφια.

Τσούλος Γιώργος - Μπεκρής Κώστας * χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Γεωργόπουλος Νίκος, μεγαλύτερος αδελφός του Κώστα.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 12 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Νησί, το (Μαλίκη, του)³ [++]

Πληθυσμός: 470 κάτοικοι (238 Α + 232 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Πεδινό χωριό (96 μ.), φράγμα Πηνειού, σημερινά όρια με νομό Αχαΐας.

ΕΑΜ:

Χαριτίδης Στάθης, πρόσφυγας από τη Ρωσία· οικογενειάρχης.

Πετρόπουλος Στάθης - Κώστας - Λευτέρης - Βύρων - Γιάννης - Πετροπούλου Γιώτα Γεωρ.* αδέρφια· ζούσαν αλλού, αλλά με την κατοχή εγκαταστάθηκαν στο χωριό για να καλύψουν τις επισιτιστικές τους ανάγκες.

¹ Γκιουλμπαξιώτης Ζήσης, *προφορική* / Μπώκος, *Μυρσίνη*, σ. 39-41.

² Τσούλος Γιώργος (Αγροφύλακας), Μπεκρής Ηλίας, Πολυζωγόπουλος Αντώνης, Τσουραπάς Μάκης, Διονυσόπουλος Διονύσης, *προφορικές*.

³ Χωριανοί που ζήτησαν να τηρηθεί η ανωνυμία τους, *προφορικές*.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ανδριόπουλος Γιάννης - Νικολακόπουλος Παντελής * αγρότες· πρόεδρος και εισαγγελέας, αντίστοιχα.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ.

Ξενιές, οι - Καλυβάκια, τα - Παλιοχώρα, η [+]

Πληθυσμός: 353 (166 Α + 187 Θ) + 133 (63 Α + 70 Θ) + 119 (54 Α + 65 Θ) = 605 κάτοικοι (283 Α + 322 Θ). Πεδινά χωριά (100 μ. οι Ξενιές), φράγμα Πηνειού.

ΕΑΜ:

[. . .] Χαράλαμπος (μπαρμπα-Χαράλαμπος), στο σπίτι του στάθηκαν τον Ιούλιο 1943 οι αντάρτες Ξάνθος και Καλαβρυτινός, στην πορεία τους προς το αρχηγείο Ερυμάνθου, στου Κλεινδιά¹.

Παρατηρήσεις: Γνωρίζουμε μόνο ότι η οργάνωση ήταν πολυμελής.

Οινόη, η (Κούλουγλι, το)² [++]

Πληθυσμός (μαζί με του Ζάμπακα), 488 κάτοικοι (259 Α + 229 Θ). Μετονομασία: 13-4-1915, ΦΕΚ 143/1915. Πεδινό χωριό (180 μ.) της Πηνείας, στον άξονα Αμαλιάδας-Σιμόπουλου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Τσούλιας Πάνος, 55 ετών - Δημήτρης * αδέρφια.

ΕΑΜ:

Διονυσόπουλος Γιώργης, αγρότης· δίκαιος, δημοκρατικών αρχών· πολιτικός υπεύθυνος.

Βέργος Απόστολος, κάπου 70 ετών· δικολάβος.

Κουρουπάς Χρήστος της κλάσης του 1937· αγρότης.

Αστερίς Δημήτρης του Θεοδώρου και της Ουρανίας γεν. το 1908, σκοτώθηκε το 1949 στην Εφύρα από τις τάξεις του ΔΣΠ³.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Τσούλιας Γιώργος του Γιώργου και της Γιωργίτσας, μικρότερος αδελφός του Γιάννη (βλ., λ. Σιμόπουλου), εγγονός του Πάνου· σκοτώθηκε το 1948 από τις τάξεις του ΔΣΠ⁴.

ΕΛΑΣ:

Διονυσόπουλος Πάνος, α' εξάδελφος του Γιώργη· αγρότης· αναγνωρισμένος⁵.

Αναστασόπουλος Γιάννης, γεν. στου Κουτσοχέρα, γιος χήρας από του Λαγανά, παντρεμένης με τον Κωστόυρο· για άγνωστο λόγο, εκτελέστηκε από τους αντάρτες.

Λαϊκό δικαστήριο:

Παπαδόπουλος Πάνος, συνταξιούχος τηλεγραφητής των ΤΤΤ· πρόεδρος.

Αγγελόπουλος Διονύσης, μεγάλος κτηματίας.

Αλεξόπουλος Γιώργης, χ.σ.

¹ Κράγκαρης Διονύσης, «Η άνοδος στο βουνό», από το λεύκωμα *Γιάννης Πονήρης - Μνήμες αντίστασης*.

² Σταυρόπουλος Γιώργος, *γραπτή και προφορική*.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 96.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 446.

⁵ «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Όλγα, η¹ [++]

Πληθυσμός: 116 κάτοικοι (62 Α + 54 Θ). Ορεινό χωριό της περιοχής του Τραγανού.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, περιφερειακή καθοδήγηση:

Παπαδιονυσίου Μιλτιάδης (βλ., λ. Αυγείο κλπ.).

[Κ . . .] Βασίλης από τα Λεχαινά· υπάρχει και γι' αυτόν η έξωθεν καλή μαρτυρία· γραμματέας αχτίδας.

ΕΑΜ:

Γεωργόπουλος Πέτρος (Μπλατσάρας), ζωέμπορος· δημοφιλής· στο σπίτι του έμενε ο «νομαρχιακός»· φρόντιζε για τα τρόφιμα προς τον ΕΛΑΣ· προστάτευε διωκόμενους· πολιτικός υπεύθυνος.

Καρβουνιάρης Νικολής - Σερέτης Θανάσης - Αδαμόπουλος Πέτρος * στρατιωτικοί υπεύθυνοι².

Μαραζιώτης Πετράκος, ανεινός του προύχοντα Δήμου Κατσάπη· στο σπίτι του μαζεύονταν αντάρτες.

Καρασούλας Νικολής, στο «εξοχικό» του είχε εγκατασταθεί το φρουραρχείο.

Μαχητική ομάδα:

Μαραζιώτης Χρήστος του Πέτρου - Πάνος * αδέρφια.

Ρετσινάς Νίκος Κωνστ., χ.σ.

Κόλλας Σπύρος, εμπορογυρολόγος· κάποια στιγμή θέλησε να εγκατασταθεί στο Βαρθολομιό, για να φύγει, άγνωστο γιατί, από την οργάνωση.

Παπαδιονυσίου [. . .] γιος, από τα Λεχαινά.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 ΕΑΜ.

Παλαιόπολη (βλ., Ήλιδα)

Παλαιοχώρι, το (Σελήμ Τσαούς, του)³ [++]

Πληθυσμός: 437 κάτοικοι (218 Α + 219 Θ). Πεδινό χωριό (10 μ.) Δήμου Γαστούνης.

ΕΠΟΝ:

Σταματόπουλος Μπάμπης, χ.σ.

Παρατηρήσεις: Ετερόδونه οργάνωση· πόλος, Σαβάλια. Ένταξη: 1 ΕΑΜ.

Περιστέρι, το (Μπεσερέ, του)⁴ [++]

Πληθυσμός (με την Παλαιολάνθη), 527 κάτοικοι (270 Α + 257 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Ημιορεινό χωριό (293 μ.), κοντά στο Γεράκι.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

¹ Καπελιώτης Παναγιώτης, Τσουραπάς Μάκης, *προφορικές* / Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 212-213, 235, 238-239 και 258.

² Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 251.

³ Αρματάκης Χρήστος, Δημητρίου Μιχάλης, Καπελιώτης Παναγιώτης, Κοκολάρας Σωτήρης, *προφορικές* / Τσάνος, *Στα 18*, passim.

⁴ Κακοταρίτης Γιώργος, *προφορική*.

Ράλλης Χρήστος, επιλοχίας, όχι μόνιμος· πρωτεργάτης· διώχθηκε (8-1-1946) για «φόνος κλπ.»¹. εκτελέστηκε στον εμφύλιο, στο Ναύπλιο, με απόφαση του στρατοδικείου Αμαλιάδας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Ανδρικόπουλος Γιάννης, δημοτικό· αγρότης.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Γαλανόπουλος Οδυσσέας, α' πανηλειακή²· μετά ανέβηκε στο βουνό.

ΕΑΜ:

Παναγιωτόπουλος Κώστας - Ρηγόπουλος Θόδωρος - Λαμπαδάς Γιώργης * δημοτικό· αγρότες.

ΕΛΑΣ:

Ράλλης Νίκος, χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Πρόδρομος, ο (Χαλαμπρέζα, η)³ [++]

Πληθυσμός: 238 κάτοικοι (112 Α + 126 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ημιορεινό χωριό της Πηνείας.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Δούλος Ανδρέας, πολιτικός υπεύθυνος· λέγεται, χωρίς χρονικό προσδιορισμό, ότι ανατίναξε το γεφύρι στην Αγία Τριάδα για να μην περάσουν γερμανικά οχήματα.

ΕΑΜ:

Νικολόπουλος Νίκος του Αλέξανδρου και της Γιαννούλας, γεν. το 1923· στενός συνεργάτης του Δούλου· πολέμησε από τις τάξεις του ΔΣΠ, αιχμαλωτίστηκε στο χωριό του και εκτελέστηκε το 1949, στην Κόρινθο, με απόφαση στρατοδικείου⁴.

Ανδριόπουλος Ανδρέας (Σκουρής), αγρότης· «μάζευε τραχανά για τους αντάρτες».

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ροβιάτα, η⁵ [++]

Πληθυσμός: 487 κάτοικοι (227 Α + 260 Θ). Πεδινό χωριό του Κάμπου (18 μ.).

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Γαλανόπουλου, οικογένεια.

ΕΠΟΝ:

Γαλανόπουλος Σταύρος - Βασίλης * αδέλφια, από την ανωτέρω οικογένεια.

Αξιωμαθμόνευτα πρόσωπα⁶:

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 36.

² Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

³ Νικολόπουλος Νίκος, γιος του Εαμίτη, Αλεξόπουλος Παναγιώτης, *προφορικές*.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 324.

⁵ Αρματάκης Χρήστος, Καπελιώτης Παναγιώτης, Κοκολάρας Σωτήρης, *προφορικές* / Τσάνος, *Στα 18*, *passim*.

⁶ Αρματάκης Χρήστος, *προφορική*.

Στούπας [. . .] φτωχός αγρότης, πήγαινε στα Σαβάλια για να πουλήσει ζαρζαβατικά· ασκούσε κάποια επιρροή, αλλά δεν τον θυμούνται στο ΕΑΜ.

Παρατηρήσεις: Ετερόδυνη οργάνωση· πόλος, Σαβάλια. Ένταξη: τουλάχιστον 2 ΕΑΜ.

Ροδιά (βλ., Νεοχώρι Πηνειών)

Σαβάλια, τα, - Μαραθιά, η¹ [++]

Πληθυσμός: 1.486 (738 Α + 748 Θ) + 246 (113 Α + 133 Θ) = 1.732 κάτοικοι (851 Α + 881 Θ). Πεδινό χωριό του Κάμπου (15 μ.), περιοχής Αμαλιάδας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Δημητρίου Γιάννης, χ.σ.

Γκολφινόπουλος Μίμης - Γκολφινόπουλος Γιάννης, ανάπηρος σε καρέκλα * αδέρφια.

Μπίσας Παναγιώτης - Καραντούσης Πάνος, συνελήφθησαν από τους καραμπινιέρους τον Ιούνιο 1942, αλλά αφέθηκαν ελεύθεροι * «δηλωσίεις»· αποκαταστάθηκαν το καλοκαίρι 1943 με κομματική απόφαση· τότε ανατέθηκε στον Καραντούση η δημιουργία υπαχτίδας με έδρα τα Σαβάλια, αλλά η προσπάθεια δεν ευοδώθηκε, λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος από τα άλλα χωριά.

ΕΑΜ:

Κασσάς Κώστας, α' πανηλειακή²· πολιτικός υπεύθυνος.

Σπηλιωτόπουλος Μίμης, είχε καφενείο, στέκι ανταλλαγής σημειωμάτων και μετάδοσης πληροφοριών· στρατιωτικός υπεύθυνος³· διώχθηκε (2-3-1946) για «εκβίαση»⁴.

Αλεξόπουλος Θεόδωρος (Μπάρλας), αναγνωρισμένος.

Ξυλόκοτας Θανάσης - Κώστας· αδέρφια - Αγιαννιτόπουλος Παναγιώτης (βλ., ΕΛΑΣ) - Μαρκουτσάς Γιώργης - Φωτομάρας Ανδρέας - Γκατζούνας Διονύσης - Πάρλας Θεόδωρος· χ.σ. * έλαβαν μέρος, αρχές Οκτωβρίου 1942, σε έκτακτη οργανωτική σύσκεψη που τη συγκάλεσε ο γραμματέας της αχτιδικής επιτροπής Γαστούνης Δημήτρης Πετρόπουλος (αργότερα, καπετάν-Ζαχαριάς).

Ξένος Γιάννης - Χρήστος· αδέρφια· τον Ιανουάριο 1943 παρέδωσαν στην οργάνωση ένα γεμάτο επτάσφαιρο πιστόλι και τριάντα σφαίρες - Καραφλός Δήμος - Γιάννης· αδέρφια - Κερπινιώτης Βλάσσης - Γιώργης· αδέρφια - Μπουγονικολός Γιώργος - Μπουγονικολός Γιάννης· αδέρφια ή εξαδέρφια - Μαραβέλιας Κώστας - Παναγόπουλος Κώστας - Καρύδης Χρήστος - Καραμαλίκης Νίκος - Πλιάκας Δήμος - Παπαδημητρόπουλος Διονύσης - Τσοκάκης Χαράλαμπος - Θεοδωρόπουλος Πέτρος· χ.σ. * οικονομικοί χορηγοί της οργάνωσης από το φθινόπωρο 1942.

ΕΠΟΝ:

Τσάνος Δημήτρης, 18 ετών το 1941, οπότε εντάχθηκε στην οργάνωση· υπεύθυνος κατόπιν.

Σιγαλός Διονύσης - Αρματάκης Χρήστος - Δημητρίου Μιχάλης * χ.σ.

Μαχητική ομάδα:

¹ Καπελιώτης Παναγιώτης, *προφορική* / ΚΜΙΕΑ, αρχείο για την Ηλεία / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / Τσάνος, *Στα 18*, passim / Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 321-322 / Παπαστεριόπουλος, *Μωριάς*, τομ. Β', σ. 198 / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984.

² Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

³ Αρματάκης Χρήστος, *προφορική*.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 147.

Φωτομάρας Κώστας - Κομποστιώτης Κώστας - Βαρβαρήγος Κώστας * έλαβαν μέρος, μαζί με τους Μ. Σπηλιωτόπουλο, Δ. Τσάνο στο χτύπημα της γερμανικής φρουράς της γέφυρας του Κουρλέσα, στις 18-7-1944 (βλ., λ. Αμαλιάδα, στάδιο οργανωτικής συγκρότησης Δ, ομώνυμος τίτλος υποκατ.)¹.

ΕτΑ:

Μποζίκης Ανδρέας, υπεύθυνος.

ΕΛΑΣ:

Μαραβέλιας Κώστας Αναστ. - Σμυρνής Κώστας Χαραλ.* σκοτώθηκαν σε ένοπλες συγκρούσεις².

Αγιαννιτόπουλος Παναγιώτης - Κερπινιώτης Νίκος * Επονίτες που στρατολογήθηκαν από τον Τσάνο· βγήκαν στο βουνό τέλη Ιουνίου 1943 με την ομάδα του καπετάν-Ζαχαριά³.

Αξιωμαθμόνευτα πρόσωπα:

Αντίοχος Ανδρέας (Λινάτσας) - Ξένος Διονύσης - Μαργαρίτης Διονύσης - Αθανασάτος Βασίλης· μέλη της καθοδήγησης του προπολεμικού ΚΚΕ· απείχαν από το ΕΑΜ, για λόγους που δεν γνωρίζουμε.

Παρατηρήσεις: Αυτοσυστατη επιτελική οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 41 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Σαμπάναγα (βλ., Αγία Μαύρα)

Σελήμ Τσαούς (βλ., Παλαιοχώρι)

Σιμόπουλου, του⁴ [++]

Πληθυσμός: 571 κάτοικοι (277 Α + 294 Θ). Πεδινό χωριό της Πηνείας (197 μ.), όρια με Ορεινή ζώνη.

ΚΚΕ-ΕΛΑΣ:

Κωνσταντακόπουλος Διονύσης του Κώστα και της Ζωίτσας γεν. το 1924· εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου⁵.

ΕΑΜ:

[. . .] ιδιοκτήτης του καφενείου του χωριού, υπεύθυνος της οργάνωσης· σύνδεσμος με τους αντάρτες.

Τσάμης Σωτήρης, αγρότης από το Γεράκι· λαϊκός επίτροπος στην περιοχή Πηνειού-πηνειακού Λάδωνα· σύνδεσμος με τα στελέχη της ΝΕ, που έρχονταν από την Αμαλιάδα· συγκέντρωνε τρόφιμα, ρούχα, άρβυλα κλπ. για τους αντάρτες.

Παπαδόπουλος Νίκος, αγρότης.

Γκλαβάς Γιάννης, αγρότης - Παναγιώτης, δάσκαλος· όχι και τόσο συνεπής Εαμίτης * αδέλφια.

Κοκότας Δημήτρης (Υψηλάντης), αγρότης· αργότερα, έγινε ταγματасφалίτης.

Ροδόπουλος Γιώργος, αγρότης.

Μπαϊλός Χρήστος, εξαιρετικός καλλιεργητής, από τους καλύτερους στην Πηνεία.

¹ Τσάνος, *Στα 18*, σ. 49.

² Αγιαννιτόπουλος, *Μεταξύ Μαργαρίτας και Κουρλέσα*, σ. 73.

³ Τσάνος, *Στα 18*, σ. 21.

⁴ Τσάμης Γιώργος, Ράπτης Γιάννης, Κοκολάρας Σωτήρης, *προφορικές* / Α.Κ., Θανόπουλος Νίκος, *γραπτή*, φακ. «Ορεινή Ηλεία» / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 17, α/α 248 / Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 38, α/α 59.

Τσουλίας Γιάννης του Γιώργου και της Γιωργίτσας από το Κούλουγλι· σπουδαστής Γεωπονικής Σχολής Πατρών· σε χρόνο απροσδιόριστο συνέχισε τη δράση του στου Σιμόπουλου.

Παπανικολόπουλος Περικλής, γιατρός από του Αστρά· σημαντική συμβολή στον τομέα διαφώτισης¹.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση μεικτής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· κομβικό κέντρο του ΕΛΑΣ. Ένταξη: 11 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Σκλήβα, το² [+]

Πληθυσμός: 256 κάτοικοι (125 Α + 131 Θ). Ημιορεινό χωριό (340 μ.) της Πηνείας, περιοχής Σιμόπουλου, στον άξονα Σιμόπουλου-Δίβρης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Δούμας (Ντούμας) Θανάσης, λαϊκός οργανοπαίκτης-κλαριτζής· δρούσε σε συνεργασία με τον Σωτήρη Τσάμη από του Σιμόπουλου· φυλακίστηκε και εκτελέστηκε στον εμφύλιο³.

ΕΑΜ:

Κοτσομούτης Αριστείδης, αγρότης - Αλέκος, αγρότης· σύνδεσμος της βρετανικής αποστολής με την Αμαλιάδα· τον πυροβόλησαν, το 1944, γερμανοί στρατιώτες στον Άγιο Ιωάννη και του σκότωσαν το άλογο· ο ίδιος διέφυγε με τα σημειώματα που κουβάλαγε - Σπύρος, αγρότης - Γιώργης, υπάλληλος της ΑΤΕ στη Λευκάδα, βενιζελικός· απολύθηκε για τα πολιτικά του φρονήματα και ριζοσπαστικοποιήθηκε * αδέρφια.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, άγνωστης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 ΕΑΜ, αλλά οπωσδήποτε ευρύτερη.

Σουλεϊμάναγα (βλ., Μυρσίνη)

Σπάτα (βλ., Άγιος Νικόλαος)

Σταφιδόκαμπος, ο (Μπράτι, το)⁴ [++]

Πληθυσμός: 313 κάτοικοι (156 Α + 157 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Πεδινό χωριό του Κάμπου (15 μ.), κοντά στον άξονα Πάτρας-Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση:

Ηλιόπουλος Γιάννης (Ρήλας) από του Πλανητέρου Αχαΐας, εγκατεστημένος στο Τραγανό· στη Βάρδα τα πρώτα 1-2 χρόνια της κατοχής· μετά την έξοδό του στον ΕΛΑΣ ως ανθυπολοχαγός επισκεπτόταν το χωριό για να επιβλέπει την οργάνωση.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Πασπαλιάρης Ντίνος Νικολ., αγρότης· διώχθηκε.

ΕΑΜ:

Γαλανόπουλος Γιάννης του Πέτρου, στέλεχος της τοπικής καθοδήγησης μαζί με τον προηγούμενο.

¹ Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 138-139.

² Κοτσομούτης Θάνος, Τσάμης Γιώργος, *προφορικές*.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 17, α/α 160.

⁴ Θεοδωρόπουλος Βασίλης, Αναστόπουλος Χρύσανθος, Πασπαλιάρης Σωτήρης, *προφορικές* / Α.Κ., Καπατσούλιας Τάσος, *γραπτή / Εθνική Αντίσταση*, τχ. 92, σ. 83.

Χουσάκης Θανάσης, σχολαρχείο, οικογενειάρχης· αγρότης· μετείχε και στο λαϊκό δικαστήριο.

Αντίοχος Νίκος Κων., δάσκαλος.

Κωστόπουλος Χρήστος Νικολ. - Παναγιώτης * αδέρφια· αγρότες.

Γαλούσης Κώστας Χαράλ., πατέρας του Ανδρέα - Ραμαντάς Διογένης Κων.· βασικό καθήκον τους, να επιδίδουν τις κλήσεις στους κατηγορουμένους για το δικαστήριο.

ΕΠΙΟΝ:

Πετρίδης Χρήστος, σκοτώθηκε στο β' αντάρτικο - Φωτόπουλος Διονύσης του Ανδρέα και της Δημήτρως, βγήκε και στον ΕΛΑΣ· σκοτώθηκε στο β' αντάρτικο· καθοδηγητές.

Γαλούσης Ανδρέας Κων., δολοφονήθηκε από το χίτη Αετό, τον Ιούνιο 1944, στην Ανδραβίδα¹.

Θεοδωρόπουλος Νόνιος (Κίτσουλας), αγρότης.

Αλεβιζοπούλου Κεραμίδα Διον. - Θεοδωρόπουλος Γιώργος Ιω. * χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Θεοδωρόπουλος Νίκος (Καραμάνης), έμεινε λίγο στο βουνό, επειδή δεν άντεξε στις συνθήκες.

Λαϊκό δικαστήριο:

Φωτόπουλος Γιώργος Διον., χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση μεικτής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. «Μικρή Μόσχα». Ένταξη: 15 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Στρούσι, το² [+]

Πληθυσμός: 445 κάτοικοι (228 Α + 217 Θ). Πεδινό χωριό του Κάμπου (15 μ.), δίπλα στη Μυρσίνη.

ΕΑΜ:

Διαμαντόπουλος Αντώνης Ιω., απόφοιτος Νομικής· εφοριακός - Καρκαβέλιας Αριστοτέλης (Τέλης) του Παύλου από οικογένεια κτηματιών * οι επικεφαλής της οργάνωσης.

Ρουμελιώτης Θανάσης Διον. - Γιώργης * αδέρφια.

Κυριακόπουλος Διονύσης Κυρ. (Κομπολογάς), σχολαρχείο· αγρότης· διώχθηκε.

Τομπρούκ Χρήστος, δάσκαλος από τη Μακεδονία.

ΕΠΙΟΝ:

Βούρτσας Κώστας Κυρ., γεν. το 1928· δημοτικό· αγρότης.

ΕΛΑΣ:

Υπήρξε τουλάχιστον ένας αντάρτης, αγνώστου ονοματεπωνύμου.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. «Αδύνατη οργάνωση, διότι δεν υπήρξε ισχυρή τοπική προσωπικότητα για να ξεσηκώσει τον κόσμο»³. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Σώστι, το⁴ [+]

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 17, α/α 153.

² Βούρτσας Κώστας Κυρ., Κυριακόπουλος Παναγιώτης, Διαμαντόπουλος Νίκος Κων., *προφορικές*.

³ Τσουραπάς Μάκης, *προφορική*.

⁴ Σταθόπουλος Ανδρέας, Αρβανίτης Γιώργος, Καπελιώτης Παναγιώτης, *προφορικές*.

Πληθυσμός: 530 κάτοικοι (277 Α + 253 Θ). Πεδινό χωριό του Κάμπου (50 μ.), περιοχή Ρουπάκι-Μπουχιώτη.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Αλεξόπουλος Αλέκος, γυμνάσιο· αρχειομαρξιστής· καθοδηγούσε και τους νέους του Σαμπάναγα.

ΕΑΜ:

Μπαμάς Νιόνιος - Μπάμπης - Βαρβάρα - Παναγιώτης - Ντίνος· οι δύο τελευταίοι, ΕΛΑΣ * αδέρφια.

Πολιτοφυλακή:

Μητρόπουλος Νιόνιος Ιω., κόμιζε τα κλητήρια θεσπίσματα στους κατηγορουμένους στο δικαστήριο.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ανδριόπουλος Νίκος, σώγαμπρος από χωριό της Πηνείας.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Τραγανό, το - Μαρκόπουλο, το¹ [++]

Πληθυσμός: 1.541 (801 Α + 740 Θ) + 151 (77 Α + 74 Θ) = 1.692 κάτοικοι (878 Α + 814 Θ). Πεδινό χωριό του Κάμπου (32 μ.), στο κέντρο του Δήμου Μυρτουντίων.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-περιφερειακή καθοδήγηση:

Πετρόπουλος Δημήτρης (αργότερα, καπετάν Ζαχαριάς) από τη Γαστούνη· φοιτητής Ανωτάτης Εμπορικής· ο βασικός υποκινητής της αντιστασιακής κίνησης στα δύο χωριά, αρχές άνοιξης 1943.

Παπαδιονυσίου Μιλτιάδης (βλ., λ. Αυγείο κλπ.).

Αγάλος Λάκης από την Αμαλιάδα· γραμματέας ΠΕ· βρισκόταν συχνά στο χωριό.

Καραθανάσης Γιάννης Δημοσθ. από την Κεραμιδιά.

Σιγαλός Νιόνιος από τα Σαβάλια.

Πετρόπουλος Παναγιώτης (Τάκης), αδελφός του Δημήτρη· γεωπόνος· ασαφής κατοικία.

Σταθόπουλος (Σταθιάς) Τάκης του Νίκου και της Βασιλικής, σπουδαστής σε τεχνική σχολή της Αθήνας· «παλικάρι που δεν λογάριζε τίποτε»²· έμεινε στο χωριό μετά τη Βάρκιζα και γύριζε στα άλλα χωριά για να συσπειρώσει κόσμο στο κίνημα· διώχθηκε (8-1-1946) για «αρπαγή . . .»³· σκοτώθηκε στο β' αντάρτικο.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, τοπική καθοδήγηση:

Σαμπανιώτης Νικόλας, διετέλεσε και γραμματέας του λαϊκού δικαστηρίου.

Ψαρρός Κώστας, εύπορος, εμφανίσιμος, προσηνής· απόφοιτος Νομικής· μεταπολεμικά δικηγόρος· αναγνωρισμένος.

Ηλιόπουλος Γιάννης από τα Γιαννιτσα Μακεδονίας· αδελφός του παπα-Γιώργη, παπά του χωριού· δάσκαλος στην Ανδραβίδα έως την έναρξη της κατοχής.

Λυκογιάννης Σπύρος, χ.σ.

ΕΑΜ:

¹ Τσουραπάς Μάκης, Καπελιώτης Παναγιώτης, *προφορικές / Μαραζιώτης, Τραγανό*, σ. 177-273 / «Ηλειακά», *Ευθύνη*, 14-5-1984 / «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984.

² Τσουραπάς Μάκης, *προφορική*.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 28 (ως τόπος κατοικίας αναγράφεται ο Πύργος).

Τομαράς Κώστας με την οικογένειά του.

Σκουλαρίκης Γιάννης, κουμπάρος του Τομαρά· ζούσε στην Αμαλιάδα, αλλά επισκεπτόταν το χωριό του.

Αναγνωστόπουλος Γιώργος, φιλοξενούσε μετακινούμενους Εαμίτες με εντολή της οργάνωσης· μετά τα δεκεμβριανά κακοποιήθηκε άγρια από τους παρακρατικούς.

Κόττας Νικόλας, θείος του Δημήτρη Πετρόπουλου - Διαμάντω, σύζυγος του προηγούμενου· είχε υιοθετήσει τον Πετρόπουλο - Κασσιανός Γιώργης, πατέρας της Διαμάντως - Θοδωράκης, γιος του * εντάχθηκαν στην οργάνωση επηρεασμένοι προσωπικά από τον Πετρόπουλο.

Ασβεστάς Γιώργης - Σμυρνής Θ. - Μπαλασκέρας Μίμης - Λυκογιάννης Δημήτρης * χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Γεωργοπούλου Ντίνα, πολύ θαρραλέα και δραστήρια· καθοδηγήτρια στα χωριά της περιοχής.

Σταθόπουλος (Σταθιάς) Γιώργος γεν. το 1925, αδελφός του Τάκη· σκοτώθηκε στις 27-9-1943 από τις γερμανικές αρχές¹.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ρηγόπουλος Γιάννης - Παναγιώτης * αδέρφια· εκδίκιζαν αγροζημιές.

Παρασκευόπουλος Ηλίας - Ξυμητούλιας Ανδρέας, γιατρός - Καούκης Χρήστος· ενίοτε πρόεδροι· οι δύο τελευταίοι, αντισταίτες * εκδίκιζαν οικογενειακές υποθέσεις.

Γκουτζουρής Θεόδωρος από την Ανδραβίδα - Σταθόπουλος από τα Λεχαινά· «συνήγοροι».

Μαχητική ομάδα:

Καραγιάννης Θανάσης, χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Κορδής Νικόλας - Μπελτσώνιας Βαγγέλης * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ.

Αλεβιζόπουλος Γιώργης - Κονταλής [. .] * χ.σ.

Σκοτώθηκαν στον εμφύλιο (δεν είναι ξεκαθαρισμένο, ποιοι ήσαν μέλη της τοπικής επιτροπής):

Ανδριόπουλος Κώστας, Δαλιάνης Γιάννης Α., Δαλιάνης Γιάννης Ηλ., Κωστόπουλος Διονύσης, Πήττας Νίκος, Ρετσίνας Δημήτρης, Λεντέρης Κώστας, Καλογερόπουλος Κώστας, Τούμπος Κώστας της Ερασμίας, Παρασκευόπουλος Ανδρέας, Κασσιανός Νικόλας (Κουτσουμπής).

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση μεικτής επήρειας, του τέλους του β' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Δείγμα αναπάντεχης τοπικής αδυναμίας, η επίσκεψη το 1943 καθοδηγήτριας από τα Καλύβια για να συγκροτήσει οργάνωση γυναικών². Ένταξη: 23 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, πιθανότατα ευρύτερη.

Τρουμπέ (βλ., Δήμητρα)

Χάβαρι, το³ [++]

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19, α/α 409.

² Μαραζιώτης, *Τραγικό*, σ. 220-221.

³ Ραμπαβίλας Γιώργος Διον., Παπαζαφειρόπουλος Ορφέας, Δημητρόπουλος Μιχάλης Γεωρ., *προφορικές* / «Αγωνιστές που έφυγαν», *Η Αυγή* (Αθήνας), 27-9-1998 / Α.Κ., 1) «Η Εθνική Αντίσταση στην Ηλεία 1941-1944, πεδινή και ορεινή Ηλεία, το χωριό Μαζαράκι», φακ. «Κάμπος-Πηνειά», 2) Λάμπρου Ηλίας, *Μαρτυρία για το μπλόκο*, φακ. «Διπλά».

Πληθυσμός: 1.589 κάτοικοι (781 Α + 808 Θ). Πεδινό κεφαλοχώρι περιοχής Αμαλιάδας (99 μ.), στον άξονα Αμαλιάδας-Σιμόπουλου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, περιφερειακά στελέχη:

Αγγελόπουλος Γιάννης (Νταλάκας), υπάλληλος ΣΠΑΠ· μέλος της ΝΕ.

Ραμπαβίλας Ανδρέας, πολιτικός εξόριστος της 4^{ης} Αυγούστου· απέδρασε στις 15-5-1941 από τη Φολέγανδρο· μέλος της σύσκεψης της 22-6-1941 στον Πύργο· από τα κορυφαία στελέχη του νομού.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, τοπικά στελέχη:

Παπαφιλόπουλος Φώτης, πολιτικός υπεύθυνος.

Αγγελόπουλος Κώστας (Νταλάκας), αδελφός του Γιάννη.

Δημητρόπουλος Χρήστος - Παπαζαφειρόπουλος Δημήτρης Γεωρ. - Τερλέγκας Χρήστος Ιω. - Ραμπαβίλας Μπάμπης Γεωρ. * χ.σ.

ΟΚΝΕ-ΕΠΟΝ:

Κωστόπουλος Κώκος (Κώστας), από τα γυμνασιακά του χρόνια· υπεύθυνος.

ΕΑΜ:

Πετρόπουλος Δημήτρης Ιω. - Χρυσανθόπουλος Γιώργος Νικολ. - Σαφαρής Διονύσης Κων. * χ.σ.

Ραμπαβίλας Μιχάλης, έπαρχος ΕΑΜ μετά την απελευθέρωση· παρουσία επικουρική.

Γκρίλας Θόδωρος Παναγ. - Βασίλης * αδέρφια.

Συμπαθούντες:

Παπαζαφειρόπουλος Παναγιώτης Κων., «αρχοντονοικοκύρης».

Σιαχάμης Απόστολος Κων. - Σιαχάμης Απόστολος Αθ. - Σαψάλης Πάνος * χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Γκρίλας Χρήστος - Ραμπαβίλας Νιόνιος Γεωρ. - Παπαζαφειρόπουλος Ορφέας * 17ετείς.

ΕΛΑΣ:

Αγγελόπουλος Κώστας (Νταλάκας), υπεύθυνος για τις επαφές της οργάνωσης με το αντάρτικο.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Χαλαμπρέζα (βλ., Πρόδρομος)

Ψάρι, το¹ [++]

Πληθυσμός: 347 κάτοικοι (168 Α + 179 Θ). Πεδινό χωριό του Κάμπου (30 μ.), στη Βουπρασία, κοντά στον άξονα Πάτρας-Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, επαρχιακή καθοδήγηση:

Σεφερλής Νίκος, Καρδιανός Γιώργος, Αρβανιτάκη Βάσω, από τα Λεχαινά, συνέβαλαν αποφασιστικά στη δημιουργία εαμικών οργάνωσεων στην περιοχή. Στενή σύνδεση με την οργάνωση της Βάρδας.

ΕΑΜ:

Ψυχομάνης Μίμης Βασ., δημοτικό.

Καρουσιώτης Θεοδωής, οικογενειάρχης.

Λύγκας Γιώργης, σώγαμπρος.

¹ Χωριανοί, *προφορικές* / Α.Κ., «Το αντάρτικο στην Ηλεία», *Διάλογος*, φακ. «Κάμπος-Πηνεία».

Λέκκας Δημήτρης του Βασίλη και της Νικολίτσας, εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου¹.

Αλεξανδρής Νίκος Επαμ. - Δημήτρης, αδελφία· Καρουσιώτης Ηρακλής, ανειπίος του Θωδωρή - Καλαμάκης Νίκος Κων. - Καλαμάκης Κώστας, ανειπίος του Νίκου * διώχθηκαν.

Λαϊκό δικαστήριο:

Καραχάλιος Γιώργης - Καλαμπόκης Φώτης - Τζώρτζης Γιώργης * χωριανοί με επιρροή, που δεν μετείχαν με άλλο τρόπο στη δράση της οργάνωσης.

Παρατηρήσεις: Παράγωση οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, άγνωστης διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 ΕΑΜ.

Ωραία (βλ., λήμμα Αυγή κλπ.)

2. Ορεινή Ηλεία

α. Πόλεις

Πύργος, ο² [++]

Πληθυσμός: 16.875 κάτοικοι (8.273 Α + 8.602 Θ).

Στις 5-5-1941 έφθασαν 700 ιταλοί στρατιώτες στον Πύργο· εγκαταστάθηκαν στο 2^ο Δημοτικό Σχολείο Πύργου και μετέτρεψαν σε στάβλο το θέατρο «Απόλλων».

Δήμαρχος διορίστηκε ο Τάκης Βακαλόπουλος και νομάρχης ο Κονιωτάκης, αμφότεροι ανοιχτοί συνεργάτες των αρχών κατοχής.

Προ-εαμική οργάνωση:

Η σύσκεψη της 22-6-1941. Οργανωτικές συσπειρώσεις σε κύκλους διανοουμένων.

ΚΚΕ, ΠΕ Ηλείας:

Κανελλόπουλος Σωτήρης (Πανάγος) από το Χαλαζόνι Τριφυλίας, δραπετής του Ασβεστοχωρίου· γραμματέας από τον Νοέμβριο 1941· παίρνει συστάσεις, έρχεται σε επαφή με γνωστές δημοκρατικές προσωπικότητες της πόλης και τους εντάσσει στην τοπική αντιστασιακή οργάνωση.

Θωμάτος Γιάννης, σερβιτόρος, συνδικαλιστής.

Χαριάτης Θεόδωρος, από τη Ζάκυνθο· τηλεγραφητής· εκπρόσωπος της ΠΕ στον τομέα Λετρίνων³· το 1944 τον συναντούμε στον ΕΛΑΣ⁴.

Ζώρας Θωδωράκης (Πασχαλινός Φώτος), λογοτέχνης - Κορφιάτης Σάκης, εργάτης συσκευαστής-κασελάς σε εργοστάσιο * μέλη και της ΝΕ ΕΑΜ.

¹ Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 38, α/α 62.

² Κατερίνης Παναγιώτης, Πετραλιά Φανή, Πετραλιάς Νίκος, Ηλιού Μαρία, Φιλипπόπουλος Γιάννης Κων., Τσουραπάς Μάκης, Αλεξανδρόπουλος Τάκης, Κυριακόπουλος Χαράλαμπος, *προφορικές / Μάργαρας Νίκος, «Κώστας Χρονόπουλος», Αμαλιάδα, Μάρτιος 1984 / Καφίρης Ε., «Στο Γιώργο Στροφύλλα», Η Ευθύνη, 20-9-1982 / «Μορφές αγωνιστών», Εθνική Αντίσταση, τχ. Ιανουάριος-Μάρτιος 2001 / Α.Κ., α) «Σίμος Γουρέλης», β) «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες του Ν. Ηλείας», Η Ευθύνη, φακ. «Διπλά» / «Αναγνωρίστηκαν», Πατρίς Πύργου, 27-5-1984 / Παναγόπουλος, *Αντιστασιακή Αμαλιάδα*, σ. 19 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Ε', σ. 66-67 / Α.Κ., *Επικήδεια ομιλία Γιάννη Γαλανόπουλου (Ανέστη)*, φακ. «Κάμπος-Πηγεία» / «Οι νεκροί», Ο Μαχητής, 9-9-1945, σ. 1 / «Από τη δράση», Η Ευθύνη, 13-6-1981 / «Πελοπόννησος, νεκροί της ΕΠΟΝ», σ. 3, 6, φακ. «Διπλά» / Α.Μ., «Η σκάλα του Γούμερου», ιδιόχειρο Μάργαρη.*

³ Φιλипπόπουλος Γιάννης Κων., *προφορική*.

⁴ Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 140.

ΚΚΕ-EAM:

Αργυράκης Γιώργης, κτηματίας· αγροτοσυνεταιριστής· διώχθηκε (7-2-1946) για «εμπρησμό κλπ.»¹.

Μαρκόπουλος Γιάννης, διευθυντής Ηλεκτρικής Εταιρείας Πύργου.

Πλέσσας Θεόδωρος, ώριμης ηλικίας· αντιπρόσωπος εταιρείας λιπασμάτων· αδελφός του γνωστού σταφιδεμπόρου, Ανδρέα Πλέσσα· συγγενής της οικογένειας Μερκούρη.

Χρυσοστομίδης Κυριάκος, μικρασιάτης πρόσφυγας· φωτογράφος· τον σκότωσαν οι ταγματασφαλίτες αμέσως μόλις εγκαταστάθηκαν στην πόλη, Μάιος 1944.

Τσίγκλας Λάμπης, ώριμης ηλικίας· το 1941-1943 είχε κάνει το σπίτι του παράνομο στέκι, όπου λειτουργούσε ραδιόφωνο.

Δαής Κώστας, το 1944 καπετάνιος λόχου στο 2^ο Ανεξάρτητο Τάγμα ΕΛΑΣ².

Καραθανάσης Ανδρέας, χ.σ.

Μάρας Μιχάλης από τη Νεμούτα, μεγαλύτερης ηλικίας από τους περισσότερους συντρόφους του· νομικές σπουδές στη Γερμανία· σπαρτακιστής, με θεωρητική κατάρτιση από τον καιρό των σπουδών του· δικηγόρος· χαρακτηρίζεται γενναίος, μοναχικός και απόμακρος· αργότερα γραμματέας ΝΕ· διετέλεσε, αμέσως μετά την απελευθέρωση του Πύργου, έπαρχος Ηλείας του ΕΑΜ, το αντίστοιχο του νομάρχη³· καμία συγγένεια με τον Κώστα Μάρα.

Μπέρτσος Γιάννης Δ., κουρέας· διώχθηκε (1-7-1946) για «φόνος κλπ.»⁴.

ΟΚΝΕ-EAM:

Κατερίνης Παναγιώτης από τον Κακόβατο· γυμνάσιο· βασικός συνεργάτης του Κανελλόπουλου· γράφει το κύριο άρθρο του πρώτου φύλλου της ΕΠΟΝ «Σάλπιγγα» (5-11-1943)· εργάζεται στην ηγεσία της τοπικής ΕΠΟΝ για τη διατήρηση και επέκταση της αγωνιστικής διαθεσιμότητας του εαμικού δικτύου· τον Μάιο 1943 συλλαμβάνεται από παρέμβαση καταδότη, κακοποιείται στα ιταλικά κρατητήρια και απολύεται με την ιταλική συνθηκολόγηση· επανέρχεται στα καθήκοντά του αλλά σύντομα αναλαμβάνει, ως γραμματέας της ΕΠΟΝ Ηλείας πλέον, αποστολές εκτός νομού έως την απελευθέρωση.

Παναγιωτακόπουλος Δημητράκης από του Μάγειρα· φοιτητής Νομικής⁵ (βλ. λ. «Μάγειρα», υποκατ. «ΟΚΝΕ-ΚΚΕ-ΝΕ»).

Στελέχη του τοπικού αντιστασιακού δικτύου από τον εργατικό χώρο⁶:

Παυλόπουλος Πέτρος, τα αδέλφια του Φώτης και Μπάμπης (στη νεολαία)· ζαχαροπλάστης· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου⁷ - Κανκανιώτης Τάσης - Μπαμιάς Γιώργης, ο αδελφός του (υποδηματοποιός) και ο άλλος αδελφός του Νίκος (νεολαία) - Σωτηρόπουλος Γιάννης, παλιό μέλος του ΚΚΕ - Καλίνικος Νίκος, υποδηματοποιός, και τα αδέλφια του Δημήτρης, Γιώργος, Ντίνος -

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 101.

² ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 369, α/α 258 / Τσουραπάς Μάκης, *προφορική*.

³ Α.Μ., Ψαρρού-Κατριβάνου Δήμητρα, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 317.

⁵ «Η πεθερά του ήταν κι αυτή προσωπικότητα», λέει η Φ. Πετραλιά, αλλά δεν θυμάται το όνομά της. Η αδελφή του επιβεβαίωσε προφορικά ότι ο Παναγιωτακόπουλος επισκεπτόταν τον Πύργο ως στέλεχος του ΕΑΜ.

⁶ Α.Μ., α) Λουπίδης Θύμιος, Σακκάς Θανάσης, *προφορικές στον Ν. Μάργαρη*, β) Α.Κ., διάφορα ανυπόγραφα σημειώματα, φακ. «Ηγετικά στελέχη».

⁷ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 374.

Σταυρόπουλος Γιώργης - Κατσούφης Γιάννης - Χρυσοστομίδης Γιώργος, γιος του Κυριάκου - Μυλωνάς Χρίστος, πρόσφυγας, μαρμαράς - Στυλιανίδης Στέλιος, συνδικαλιστής· ράφτης.

ΕΑΜ - στελέχη από τον αστικό κόσμο:

Χρονόπουλος Κώστας Αντ., δάσκαλος· γραμματέας ΝΕ το καλοκαίρι 1944· διώχθηκε (29-1-1946) για «εκβίαση»¹.

Πορτοκάλογλου [. . .], διευθυντής ΑΤΕ².

Κέπετζης Σταύρος, πολιτικός μηχανικός· μέλος της ΝΕ³ - Κατίνα * ανδρόγυνο.

Πετραλιάς Στέφανος - Γιώτα * ανδρόγυνο - Παπασημακόπουλος Βασίλης, συνεργαζόταν με τον Στ. Πετραλιά - Μάρας Κώστας - Αντωνακόπουλος Αντώνης - Παπαγιάννης Γιάννης - Ζαπάντης Βασίλης - Γκάβας Στάθης * δικηγόροι (εκτός από τη Γιώτα Πετραλιά)· οι δύο τελευταίοι επηρεάζονταν καθοριστικά από τον μητροπολίτη Ηλείας Αντώνιο⁴.

Καπογιάννη Θεανώ, δακτυλογράφος, συνεργαζόταν με το γραφείο του Κώστα Μάρα· τύπωνε το παράνομο δελτίο ειδήσεων στον πολύγραφο⁵ - Πόπη, σύζυγος του Κώστα Αλεξανδρόπουλου· μετά το θάνατό του, το 1943 από την πείνα, σύζυγος του Νίκου Τσιόδρα αμέσως μετά την απελευθέρωση * αδελφές.

Πούλου Γιώτα, από τα βασικά καθοδηγητικά στελέχη της ΕΑ· το 1944 γραμματέας⁶.

Ραπακούλιας Δημήτρης, οδοντίατρος⁷.

Παπαγιάννης Γιώργος, κτηνίατρος· ταγματάρχης πεζικού· φιλελεύθερος· φιλοξένησε τον «Σπύρο Αναγνωστόπουλο»⁸.

Παπαγιάννη, οικογένεια στα Χαλικιάτικα· είχε τρία αγόρια: τον Νούλη, ΕΠΙΟΝ, υπεύθυνο Αμαλιάδας - τον Κώστα «τον ψηλό» - τον Δημήτρη⁹.

Λογοθέτη, οικογένεια¹⁰· τα τρία από τα τέσσερα παιδιά, Γιάννης - Σύλβα - Νίκος * γυμνασιόπαιδες· για τον πρώτο, λέγεται ότι φοιτούσε στην Εμπορική Σχολή¹¹.

Κατριβάνου Δήμητρα (ψευδώνυμο Άννα), αργότερα σύζυγος του Θ. Κατριβάνου.

Μελένικος Σταύρος, είχε συνεταιρικό δεσμό με τη βιομηχανία «Δήμητρα» των αδελφών Πάσχου, που διατηρούσε εργοστάσιο (αλευρόμυλο και παγοποιείο)¹² - Θεοδοσόπουλος Διονύσης - Διονυσόπουλος Θανάσης * αναγνωρισμένοι.

Σημείωση:

Πρέπει να τονιστεί ότι η ευνοϊκά διακείμενη προς το ΕΑΜ τριανδρία των τοπικών αρχών, το 1943, Αντώνιος μητροπολίτης Ηλείας, Καζάζης Τάσης αναπληρωτής δήμαρχος στη θέση του Βακαλόπουλου που διέμενε στην Αθήνα, Κουράσης Νικόλαος διάδοχος νομάρχης του Κονιωτάκη, συνεργάστηκε

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 72.

² Ψαρρού-Κατριβάνου, Άννα, σ. 126.

³ Ψαρρού-Κατριβάνου, Άννα, σ. 111.

⁴ Πετραλιάς Νίκος, *προφορική*.

⁵ Ψαρρού-Κατριβάνου, Άννα, σ. 110.

⁶ Ψαρρού-Κατριβάνου, Άννα, σ. 110.

⁷ Ηλιού Μαρία, *προφορική*.

⁸ Ηλιού Μαρία, *προφορική*.

⁹ Αλεξανδρόπουλος Τάκης, *προφορική*.

¹⁰ Πετραλιά Φανή, *προφορική*.

¹¹ Αλεξανδρόπουλος Τάκης, *προφορική*.

¹² Αλεξανδρόπουλος Τάκης, *προφορική*.

πολλές φορές με το αντιστασιακό δίκτυο σε καίριες στιγμές της δράσης του τελευταίου και με σωτήρια πολλές φορές αποτελέσματα· τον Μάρτιο 1944 ο μητροπολίτης, παίρνοντας ανοιχτά θέση υπέρ του ΕΑΜ, βγήκε στην ελεύθερη ζώνη και τέλεσε την περίφημη δοξολογία την 25^η Μαρτίου, στην Αρχαία Ολυμπία, εκφωνώντας λόγο υπέρ του ΕΑΜ· διώχθηκε (8-1-1946) για «αρπαγή κλπ.»¹· από την πλευρά του, ο Κουράσης διώχθηκε (19-3-1946) για «εκβίαση κλπ.»², ωστόσο διετέλεσε κατόπιν για ένα διάστημα νομάρχης Χίου, προτού ανακληθεί οριστικά.

Άστοι στο ΕΑΜ από τον κύκλο του νομάρχη Ν. Κουράση:

Ιωαννίδης Γιάννης, δεν ήταν Πυργιώτης· νομομηχανικός στη Νομαρχία Ηλείας· έγραφε το παράνομο δελτίο ειδήσεων³· έβγαζε στο βουνό γερμανούς αντιφασίστες· συνελήφθη το 1944 και εκτελέστηκε⁴ - Δελή-Ιωαννίδου Γωγώ * ανδρόγυνο.

Κέπετζης Σταύρος, πολιτικός μηχανικός - Ζαντέ Κατίνα * ανδρόγυνο.

Βελή, οικογένεια· δραστηριοποιήθηκε στην προσχώρηση στον ΕΛΑΣ αυστριακών αντιστασιακών στρατιωτών της Βέρμαχτ.

Άλλοι αγωνιστές του ΕΑΜ από τον κόσμο της εργασίας⁵:

Μυλωνάς Χρίστος, παλαιός αγωνιστής· συγκρατούμενος του Π. Κατερίνη τις πρώτες μέρες μετά τη σύλληψή του⁶.

Σουρμελίδης Φόνιας (Θανάσης), σύζυγος της Μάρθας Γονίδη.

Σπηλιόπουλος Σάκης, χ.σ.

Λουκίδης [. . .], μουσικός - και οι δύο κόρες του.

Παπανικολάου Σπήλιος, γιατρός· την άνοιξη 1944, ακολούθησε τα αντάρτικα τμήματα, για να περιθάλπει τραυματίες - Νίκος, γιατρός· σώγαμπρος στο Βούναργο, αλλά περισσότερο ζούσε στον Πύργο * πατέρας και γιος.

Σπηλιόπουλος Γιάννης, φούρναρης.

Ηλιόπουλος [. . .], κεντρικό πρακτορείο τσιγάρων.

Καραπαναγιώτης Κώστας, υπεύθυνος στα ΚΤΕΛ.

Καλλίγερος [. . .], κατάστημα ψιλικών.

[. . .] Αρίστος, κρεοπώλης.

Πρεβούδας [. . .], Εργατικό Κέντρο Πύργου⁷.

Αθανασίου Αθανάσιος - Παπαγιάννης Γεώργιος - Τσικληρόπουλος Γεώργιος * αναγνωρισμένοι⁸.

ΕτΑ (1943-1944):

Παντελίδης Πολυχρόνης, με τον αδελφό του είχαν το ζαχαροπλαστείο «Η Κυψέλη»· υπεύθυνος νομού· διώχθηκε (25-4-1946) για «απόπειρα δωροδοκίας»⁹.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 31 και 32.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 183.

³ Ψαρρού-Κατριβάνου, Άννα, σ. 109-110.

⁴ Ψαρρού-Κατριβάνου Δήμητρα, συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη.

⁵ Α.Κ., Διάφορα ιδιόχειρα ανυπόγραφα σημειώματα, φακ. «Ηλεία-Αντίσταση» / Α.Μ., Λουπίδης Θύμιος, Σακκάς Θανάσης, προφορικές στον Ν. Μάργαρη.

⁶ Κατερίνης Παναγιώτης, προφορική.

⁷ Σινόπουλος, Φρουροί, σ. 15.

⁸ «Αναγνωρισμένοι», Η Ευθύνη, 21-5-1984.

⁹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 221.

Αντωνόπουλος Θανάσης, ώριμης ηλικίας· έμπορος-καταστηματάρχης στον Πύργο· υπεύθυνος για την έξοδο ανταρτών στο βουνό· διώχθηκε (5-2-1946) για «αρπαγή εκβίαση»¹.

Τσιόδρας Νίκος, γεωπόνος· σύζυγος της Πόπης Καπογιάννη.

Ενδεικτικές στιγμές της δράσης του αντιστασιακού δικτύου:

Πρόσωπα:

Ψυχογιός Νίκος Γεωργ.², μαθητής Γυμνασίου· μαζί με συμμαθητές του, αποδοκίμασε τους ιταλούς στρατιώτες καθώς έμπαιναν στον Πύργο· στις 25-3-1942 η ίδια παρέα κατέθεσε στεφάνι στο ηρώο του Πύργου· από τα τέλη του καλοκαιριού 1942 εντάχθηκε στο ΕΑΜ και έγραφε συνθήματα στους τοίχους, τις νύχτες· κατόπιν, μαζί με τον αδελφό του, Χρήστο Ψυχογιό, εκτύπωνε σε πολύγραφο το εαμικό δελτίο ειδήσεων και το προωθούσε στη γιάφκα διανομής· τέλη 1943 εκλέχτηκε στο διοικητικό συμβούλιο του συλλόγου αποφοίτων που προωθούσε τα αιτήματα διαβίωσης των αποφοίτων του Γυμνασίου και ανέπτυξε πολιτιστική δράση· τον Μάιο 1944, με την εγκατάσταση του ΤΑ στον Πύργο, συνελήφθη, απολύθηκε αμέσως και κατέφυγε στο πατρικό του στη Βροχίτσα, μαζί με την οικογένειά του³.

Κακογιάννης Μαρίνος, παλαιό κομματικό στέλεχος· στρατολόγος νέων στην οργάνωση.

Γόντικα Κλειώ, σύζυγος του Δημήτρη Γόντικα⁴, το γένος Χατζησαράντου από την Τρίπολη· ο πατέρας της ήταν δικηγόρος στην Τρίπολη· απόφοιτη γυμνασίου και με δύο χρόνια πανεπιστημιακές σπουδές στη Γερμανία, στον κλάδο των ανθρωπιστικών σπουδών, φιλολογία-λογοτεχνία, διέκοψε για να παντρευτεί τον Γόντικα· την έβαλε στο ΕΑΜ ο Αντώνιος, όπως λέει ο γιος της, αλλά η χρονολογία είναι ασαφής· η πληροφορία ότι μετέφερε σημειώματα και οπλισμό στην ύπαιθρο μαζί με τον Καζάζη, ελέγχεται· λέγεται επίσης ότι έκρυβε καταζητούμενους σε μοναστήρια κλπ⁵.

Η νεολαία:

Σινόπουλος Πάικος (Τάκης) - Καρτάλος Τάκης * συνελήφθησαν από τις ιταλικές αρχές στις 14-6-1942 για αντιστασιακή δράση και κακοποιήθηκαν σε κρατητήριο της πόλης· μετά από σαράντα μέρες στάλθηκαν στην Τρίπολη, όπου δικάστηκαν και αθωώθηκαν⁶.

Παπαγιάννης Κώστας, γραμματέας ΕΠΟΝ Ηλείας⁷, οπωσδήποτε πριν από το φθινόπωρο 1943, οπότε ανέλαβε ο Π. Κατερίνης.

Κυριακόπουλος Διαμαντής από του Κατσαρού· συμβούλιο ΕΠΟΝ πόλης· μέλος του ΝΣ⁸.

Κωλέττης [. . .] - Κούλας Ρολάνδος - Αναγνωστόπουλος Γιώργης (Μπιτσιτσίνης) * από το τέλος Αυγούστου 1943, μέλη της ΕΠΟΝ⁹· λέγεται ότι ο πρώτος διατηρούσε επαφή με αυστριακό αντιναζιστή στρατιώτη¹⁰.

[. . .] Μιχάλης, «δεκάρχης» - Λεωνίδας [. . .], υπεύθυνος της τοπικής ΕΠΟΝ για θέματα Τύπου¹¹.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 91.

² Παυλόπουλος Γιώργος, *συνέντευξη*, «Διάλογος» τχ. 18, σ. 14.

³ Για τη συνέχεια, βλ. Παράρτημα, Ορεινή Ηλεία, Χωριά, λ. Βροχίτσα.

⁴ Ο Γόντικας δεν μπήκε στο ΕΑΜ, σύμφωνα με τη Φανή Πετραλιά, *προφορική*.

⁵ Προφορικές από διάφορα πρόσωπα.

⁶ Σινόπουλος, *Φρουροί της νύχτας*, σ. 9.

⁷ Ψαρρού-Κατριβάνου, *Άννα*, σ. 108.

⁸ Κυριακόπουλος Χαράλαμπος, *προφορική*.

⁹ Σινόπουλος, *Φρουροί της νύχτας*, σ. 12.

¹⁰ Σινόπουλος, *Φρουροί της νύχτας*, σ. 9.

¹¹ Σινόπουλος, *Φρουροί*, σ. 16.

Γαλίφας Λάκης - Νιόνιος * ιδιοκτήτες ταβέρνας· αδέρφια.

Τσιντάνης Παύλος, οικοδόμος.

Τσολιάς Λάμπης, 19 ετών, τον σκότωσαν οι ταγματασφαλίτες μετά την εγκατάστασή τους στην πόλη¹.

Στις 9-9-1943, μέλη της ΕΠΟΝ πήγαν στους ιταλικούς καταυλισμούς για να πάρουν όπλα και η εκστρατεία συνεχίστηκε τις επόμενες ημέρες· τελικά παρέδωσαν όπλα ο Παύλος Γ. Σινόπουλος και ο Γιώργης Καρτάλος σε δύο αγωνιστές, οι οποίοι ήσαν: Κ. Λάμπης, 17 ετών από τον Πύργο, μάλλον σύνδεσμος - Πέτας (μάλλον ψευδώνυμο), αργότερα καπετάνιος τμήματος του ΕΛΑΣ².

Η δραστηριότητα των νέων στον πολιτιστικό χώρο συνδέεται με την εαμική δράση:

Παυλόπουλος Γιώργος, Καραγιώργας Γιάννης, Λουμιώτης Τάκης, Βαρουξής Θεόδωρος, Διαμαντόπουλος Φάνης, Παναγιολόπουλος Γιώργος * μαθητές γυμνασίου³· τέλη 1941 ίδρυσαν τον σύλλογο «Πυργιώτικος Παρνασσός» που είχε σκοπό τη διοργάνωση διαγωνισμών ποίησης κ.α· την άνοιξη 1942 ο σύλλογος εξέδωσε το περιοδικό «Οδυσσέας»· τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους κυκλοφόρησε το δεύτερο τεύχος· ο Τάκης Δόξας έφερε σε επαφή τα μέλη του συλλόγου με τον μητροπολίτη Αντώνιο για την παραχώρηση του τυπογραφείου σχετικά με την έκδοση του περιοδικού· στις 29-12-1943 δόθηκε στο θέατρο «Απόλλων» η παράσταση «Οι Παλιοφοιτηταί»· ακολούθησαν οι παραστάσεις: «Φοιτηταί», «Η δικαστική πλάνη», «Αρραβωνιάσματα», «Παπαφλέσσας», «Ο άντρας της» και η «Μπουμπουλίνα».

Παυλόπουλος Πέτρος Χ. - Εξαρχόπουλος Θανάσης - Παπαδημητρίου Νίκος - Κάζογλης Αλέκος * μαθητές της τρίτης και της τετάρτης γυμνασίου· ίδρυσαν το 1943 τον σύλλογο Φιλοπρόοδα Νιάτα· έβγαλαν το περιοδικό «Λύρα»· αργότερα προσχώρησαν στον Πυργιώτικο Παρνασσό⁴· μετά τις 23-2-1943, σχεδόν ολόκληρη η παρέα του Πυργιώτικου Παρνασσού πλαισίωσε την ΕΠΟΝ⁵.

Κωνσταντόπουλος Γιάννης - Φτερνιάτης Σπύρος - Φωτοπούλου Γιαννίτσα - Αντωνόπουλος Τάσης - Τσεμπενέκα Βούλα - Αντύπας Λάμπης - Παπαδόπουλος Χριστόφορος * μέλη του θιάσου που έδινε παραστάσεις στην πόλη, το 1945, όλοι μέλη της ΕΠΟΝ⁶.

Γιοβάνης Μέμος - Σπύρος * αδέρφια· τυπογράφοι· έβγαζαν το περιοδικό «Οδυσσέας»⁷.

Βαρζελιώτης Γιάννης, βιβλιοπώλης· στο μαγαζί του τυπωνόταν το περιοδικό.

Αναστόπουλος Νίκος (Σύλβιος) - Λαϊνάς Αλέκος - Λογοθέτη Σύλβα * πρόσωπα του αντιστασιακού δικτύου με καλλιτεχνική δραστηριότητα, που δεν έχουν αναφερθεί.

Η στρατολόγηση των νέων (1941-1944):

«Οργανώθηκε το 1943 . . . με τον Στροφύλλα τον Γιώργη, με τον Καχτίτση τον Φαίδωνα . . . ήμαστε μια ομάδα περί τους εφτά-οχτώ νέοι, οι οποίοι μπήκαμε στο ΕΑΜ Νέων, στη νεολαία του ΕΑΜ»⁸.
Ανδρουτσόπουλος [. . .] - Ρουσόπουλος [. . .], οι δύο απ' αυτούς.

¹ Το Σάλπισμα, 19/9/1944, σ. 2 / Κούρος, Η άγρια, σ. 87.

² Σινόπουλος, Φρουροί, σ. 13.

³ Από την ηλεκτρονική σελ. της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Πύργου / Ορισμένοι αναφέρονται και στο Σινόπουλος, Φρουροί, σ. 7 / Κούρος, Η άγρια, σ. 82 / Πετραλιά Φανή, προφορική.

⁴ Σινόπουλος, Φρουροί, σ. 11.

⁵ Σινόπουλος, Φρουροί, σ. 9-10.

⁶ Σινόπουλος, Φρουροί, σ. 29 (λεζάντα), 30.

⁷ Σινόπουλος, Φρουροί, σ. 10.

⁸ Α.Μ., Ξύδης Γιώκος, συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη.

Τρακάς Πέτρος¹, νέος χωρίς κομματική εμπειρία, αλλά με πατριωτικά αισθήματα· κακοποιήθηκε δύο φορές από τις ιταλικές δυνάμεις καταστολής το καλοκαίρι 1941 για πράξεις ανυπακοής· οργανώθηκε στη νεολαία του ΕΑΜ το καλοκαίρι 1942 από τον Μ. Κακογιάννη και ασχολήθηκε με την οργάνωση εράνου για την ενίσχυση του αγώνα, διανομή παράνομου Τύπου και τη γραφή συνθημάτων στους τοίχους· το καλοκαίρι 1943 μετείχε σε τεχνικό συνεργείο που οργάνωνε υπονομευτικές ενέργειες κατά των στρατιωτικών δυνάμεων κατοχής· από τα τέλη 1943 έως το καλοκαίρι 1944 έδρασε ως σύνδεσμος, διανομέας Τύπου καθώς και σε βοηθητικές αποστολές του εφεδρικού ΕΛΑΣ· το καλοκαίρι 1944 μετά την εγκατάσταση του ΤΑ στον Πύργο πέρασε στην παρανομία και η δράση του περιορίστηκε· μάλιστα συνέλαβαν και κράτησαν όμηρο τρεις μέρες τον πατέρα του.

Από τη δραστηριότητα των μηχανισμών καταστολής:

Αναφέρονται «κάποια χτυπήματα που δέχτηκε το ΕΑΜ από την ιταλική ασφάλεια στη διάρκεια του 1942» και τα οποία «είχαν ανακόψει την ανάπτυξή του»· στη Λετρίνα, ο Χαράλαμπος Λεων. Σιαπκίδης συνελήφθη από τις ιταλικές αρχές τον Ιανουάριο 1942 με την κατηγορία ότι έκρυβε όπλα· πέθανε στη φυλακή του Πύργου από τα βασανιστήρια².

Στιγμές από την έναρξη του ένοπλου αγώνα:

Στροφύλλας Γιώργος - Ξύδης Γιώκος - Λιούρδης Μίμης - Αποστολόπουλος Βασίλης - Βασιλόπουλος - Αρίστος, γιος του παπα-Νεοκλή * η πρώτη ομάδα ανταρτών από τον Πύργο που βγήκε στο βουνό τον Ιούλιο 1943· έφτασαν στο Κοσκινά και ήρθαν σ' επαφή με τον Γιώργη Βαρελά· δεν είχε δημιουργηθεί ακόμη το 3/12 Τάγμα· ο Βαρελάς τους έδωσε με την υπόσχεση να τους ειδοποιήσει, μόλις ωριμάσουν οι συνθήκες για στρατολόγηση· τους εντόπισαν οι ιταλικές αρχές, δεν κατόρθωσαν όμως να τους συλλάβουν κι αυτοί κρύφτηκαν στο Καταράχι, όπου η οργάνωση ανέλαβε να τους ειδοποιήσει, τότε να φύγουν³. Στη δεύτερη έξοδό τους, η πρώτη τους επαφή ήταν οι αδελφοί Δαμασκόπουλου, στον Αγ. Γεώργιο· επόμενος σταθμός η Ρετεντού, υπεύθυνος Θανάσης Τσίκληρας· επόμενος, η θέση «Βελανίδι», όπου κατατάχτηκε ο Ξύδης⁴.

ΕΠΟΝ-Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Τσαρουκιάν Γιάννης, δολοφονήθηκε από κάποιον Παρασκευόπουλο, συνεργάτη των αρχών κατοχής, στις 17-10-1943, στον Πύργο, ενώ έγραφε αντικατοχικά συνθήματα στους τοίχους· «ο πρώτος Επονίτης της περιφέρειάς μας, που έπεσε πάνω στο καθήκον του»⁵.

Αβράμης Κώστας γεν. το 1924· σκοτώθηκε στις 19-12-1943⁶.

Παναγόπουλος Γιάννης γεν. το 1921· γυμνάσιο· υπάλληλος· πέθανε από κακουχίες την 1-4-1944⁷.

Ζορμπάς Δημήτρης, ΚΚΕ - Πατήρης Ξενοφών * γεν. το 1922· σκοτώθηκαν στο Γούμερο⁸.

Χριστακόπουλος Δημήτρης γεν. το 1920 - Πάνος γεν. το 1924 * υποδηματοποιοί· εκτελέστηκαν από τα γερμανικά στρατεύματα στις 20-6-1944 και 20-4-1944, αντίστοιχα⁹.

¹ Α.Μ., δηλώσεις αναγνωρισθέντων αγωνιστών.

² Επιτροπή, Αγωνιστές, 11, α/α 494.

³ Α.Μ., Ξύδης, συνέντευξη.

⁴ Α.Μ., Ξύδης, συνέντευξη.

⁵ «Μυσαρή δολοφονία», Το Σάλπισμα, φ. 1, 5/11/1943, σ. 2.

⁶ Επιτροπή, Αγωνιστές, 15, α/α 538.

⁷ Επιτροπή, Αγωνιστές, 17, α/α 541.

⁸ Παπαστεριόπουλος, Μωρηάς, τομ. Β', σ. 362.

⁹ Επιτροπή, Αγωνιστές, 17, α/α 536, 537, αντίστοιχα.

Μιχαλόπουλος Γιάννης, μαθητής γυμνασίου· εκτελέστηκε από τα γερμανικά στρατεύματα, το 1944, σε άγνωστη ημερομηνία¹.

Γιαννοπούλου Μαρία, εργάτρια· τη συνέλαβαν και τη βίασαν ταγματασφαλίτες επειδή διένεμε προκηρύξεις στην πόλη² - Τσόλιας Λάμπης, φοιτητής * γεν. το 1924· εκτελέστηκαν από το ΤΑ Πύργου στις 30-8-1944³.

Κασσάς Διονύσης γεν. το 1930· εργάτης - Ραφτόπουλος Γιώργος γεν. το 1922· ιχθυοπώλης - Χρονόπουλος Χρήστος γεν. το 1923· υποδηματοποιός - Σπυρόπουλος Θεόδωρος - Μαρκαντωνάτος Λάμπης - Πλάνας Χρήστος - Σαρρής Σταύρος * σκοτώθηκαν στη μάχη του Πύργου⁴.

Φαρμάκης Σπύρος - Πασσάς Άγγελος⁵ - Παπαδόπουλος Χριστόφορος - Κωνσταντόπουλος Γιάννης * μέλη της «μαχητικής ομάδας» από την 5^η Λυκείου Πύργου που περιφερόταν, από τα μέσα 1943, άοπλη έξω από την πόλη⁶.

Αετόπουλα (μαθητές γυμνασίου)⁷:

Κάρμης Θανάσης Γεωρ. - Καπογιάννης Μαρίνης - Μπουμής Βασίλης - Φουφόπουλος Ανδρέας - Μπέρτσος Γιώργος, γιος του Εαμίτη - Κάβουρας Χρήστος - Επαμεινώνδας· αδέρφια * σύνδεσμοι.

ΕΛΑΣ⁸:

Το 3/12 ορκίστηκε στις 4/5-8-1943, στην Ορεινή Ηλεία.

Κονδύλης Ηλίας (Νικηφόρος)⁹ από του Δρούβα, υπίλαρχος· διοικητής - Μπουρατζής Γιώργος (Μανούσος), λοχαγός¹⁰· διώχθηκε (8-1-1946) για «φόνος κλπ.»¹¹ - Μαντούκος Νίκος, ταγματάρχης πεζικού, ο δεύτερος χρονολογικά διοικητής του 2^{ου} Ανεξάρτητου Τάγματος Ηλείας¹²· διώχθηκε (7-2-1946) για «εμπρησμό κλπ.» καθώς και (13-3-1946) για «κλοπή»¹³ - Στυλιανόπουλος Βασίλης, υπίλαρχος¹⁴ - Μαρκόπουλος Γιάννης (Γιάννακας), λοχαγός - Κουτσουμάρης Σάκης (Παπαφλέσσας), υπολοχαγός πεζικού¹⁵ - Σταματόπουλος Κώστας (Γρίβας), ανθυπολοχαγός¹⁶ * μόνιμοι αξιωματικοί.

Γαλανόπουλος Χρήστος (Κένταυρος), έφεδρος αξιωματικός¹⁷.

Γουρέλης Σάκης, ράφτης¹⁸ - Σουμιώτης Τάσης¹⁹ - Κοκορόγιαννης Βασίλης * από τους πρώτους αντάρτες το φθινόπωρο 1943, μαζί με τον Αγγελή Κιάμο, αργότερα φρούραρχο στα Μακρίσια²⁰.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, 17, α/α 539.

² *Το Σάλπισμα*, 19/9/1944, σ. 2.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 128 και σ. 17, α/α 535, αντίστοιχα.

⁴ «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1.

⁵ Αλεξανδρόπουλος Τάκης, *προφορική*.

⁶ Κυριακόπουλος Χαράλαμπος, *προφορική*.

⁷ Α.Κ., Κάρμης Αθανάσιος, *βιογραφικό*, φακ. «Ηλεία-Αντίσταση».

⁸ Α.Μ., Μαρνέρος Βασίλης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*, α' όψη, αρχή.

⁹ Βλ., λ. Αρχαία Ολυμπία κλπ., υποκατ. «ΕΛΑΣ».

¹⁰ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 365, α/α 165.

¹¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 16 (ως τόπος κατοικίας αναγράφεται ο Πύργος).

¹² ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 368, α/α 233.

¹³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 100 και τομ. Β, α/α 222, αντίστοιχα.

¹⁴ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 367, α/α 214.

¹⁵ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 366, α/α 179.

¹⁶ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Α', σ. 202.

¹⁷ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 365, α/α 163.

¹⁸ Αλεξανδρόπουλος Τάκης, *προφορική*.

¹⁹ Κοσμίδης, «Τομέας Λετρίνων», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1999.

²⁰ Γριβάκης, *Μακρίσια*, σ. 37-38.

Μάλαμας Θωδωρής, διώχθηκε για «φόνος κλπ.»¹· τον σκότωσαν μέσα στο κρατητήριο - Δερμιτζάκης [. . .] - Ναύτης Γιάννης * στρατολογήθηκαν μαζί· οι δύο πρώτοι προέρχονταν από τη Χωροφυλακή.

Παπασπηλιόπουλος Νίκος, υποδειγματική ΕΠΟΝ.

Μαλτέζος Λάμπης γεν. το 1922 - Ραυτόπουλος Γιώργος Διον., κάτοικος Πάτρας - Χριστόπουλος Χαράλαμπος Αλεξ. - Ραφτόπουλος Γιώργος - Θεοτόκης Κώστας Δημητ. - Φάμιλος Γιώργος Βασ. * σκοτώθηκαν στη μάχη του Πύργου².

Κωνσταντόπουλος Μίμης, γιος φιλολόγου· τυπογράφος στο σπίτι του Νούλη Παπαγιάννη, όπου έβγαине ο «Μαχητής» μετά τη Βάρκιζα· διώχθηκε.

Λιάρος [. . .], κρεοπώλης.

Μπαούτας (παρανόμι), ψαράς.

Κοροβέσης Βασίλης, χωροφύλακας· συνελήφθη από τα ιταλικά στρατεύματα στη μάχη της Αγίας Λαύρας, 13-6-1943· τον εκτέλεσαν στα Καλάβρυτα, την άλλη μέρα.

Σκαμνάκης Γιώργος - Τσάκωνας Παναγιώτης * εκτελέστηκαν από γερμανικό απόσπασμα.

Δροσόπουλος Μίμης - Παπανικολάου Πολυχρόνης - Τσέλιος Βασίλης - Διονυσόπουλος Θανάσης - Ρηγόπουλος Νίκος * χ.σ.

Εθνική Πολιτοφυλακή:

Τσαούσης Γιώργος, διοικητής αμέσως μετά την απελευθέρωση, για λίγες μέρες - Ροδόπουλος Ρόδης, διαδέχτηκε τον προηγούμενο, ο οποίος στάλθηκε στην Πάτρα, διοικητής Πελοποννήσου³.

Νικολόπουλος Χρήστος, από το 3/12, πολιτοφύλακας λίγο πριν από την απελευθέρωση⁴.

Αξιωμαθούμενα πρόσωπα:

Ιατρίδης Μιλτιάδης, κυβερνήτης του υποβρυχίου «Παπανικολής».

Πλατσούκας Βαγγέλης Στυλ. από το Αγρίνιο γεν. το 1899, γυρολόγος· εκτελέστηκε από τις ιταλικές αρχές στις 28-7-1941, στον Καράτουλα⁵.

Τη νύχτα 28/29-4-1944, άφιξη και εγκατάσταση ΤΑ στον Πύργο⁶.

Εκτός από τον απόντα γερμανομαθή δήμαρχο Βακαλόπουλο, στενό συνεργάτη των γερμανών αρχών και παρασκηνιακό καθοδηγητή του ΤΑ, βασικό στέλεχος του ΤΑ, επίσης από το παρασκήνιο, ήταν και η αδελφή του, Στεφανοπούλου Φανή⁷.

Από τα εκτελεστικά όργανα του ΤΑ, περιβόητος για την εγκληματικότητά του υπήρξε ο «κουτσαβάκης»⁸ Τορέγας Γιώργης⁹.

Στις 4-9-1944 το τελευταίο τμήμα του γερμανικού στρατού αποχώρησε από τον Πύργο.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 79.

² «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 374-375 / Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 91.

³ Ψαρρού-Κατριβάνου, *Άννα*, σ. 128, 130.

⁴ Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 113-114.

⁵ ΚΕ ΚΚΕ, *Έπεσαν*, τομ. Β', σ. 118.

⁶ Σινόπουλος, *Φρουροί*, σ. 25 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 247-255 / Ο Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 338-340, δίνει ημερομηνία 20 Απριλίου.

⁷ Μητέρα του κατοπινού πρωθυπουργού, υπουργού κλπ, Στέφανου Στεφανόπουλου, ο οποίος προοριζόταν για διάδοχο του Παπάγου, αλλά τον εκτόπισε ο Καραμανλής.

⁸ Αλεξανδρόπουλος Τάκης, *προφορική*.

⁹ Πετραλιά Φανή, *προφορική*.

Βάγκνερ Έρμαν, αρχαιολόγος - Μπρύκνερ, συνταγματάρχης - Οσάν, αντισυνταγματάρχης - Ζλάιφ, Φρανς, Εβίν· αξιωματικοί/υπαξιωματικοί - Μάξφελντ, Τιτς ή Τιτς, Νίτσα· ανθυπολοχαγοί - Strebel ή Streyer, Hotz· υπολοχαγοί - Holle Χανς, επιλοχίας - Μπρέικα Έριχ, δεκανέας * γερμανοί εγκληματίες πολέμου που έδρασαν με έδρα τον Πύργο¹.

β. Χωριά

Αγία Άννα, η (Μπεντένι, το)² [++]

Πληθυσμός: 436 κάτοικοι (216 Α + 220 Θ). Ορεινό χωριό (570 μ.) της Ωλένης.

ΕΑΜ:

Τσουρούλας Βασίλης, χωροφύλακας· πολιτικός υπεύθυνος.

Μαρκόπουλος Βασίλης Κων., αγρότης· καθοδηγούσε τους συνδέσμους³· μέλος του δικαστηρίου.

Διαμαντόπουλος Γιάννης (Λυγκόγιαννης) - Τερζής Μήτσος * αγρότες.

Αντωνόπουλος Νίκος Γεωργ. (Ντουνάκος) * αγρότης· και στο δικαστήριο· διώχθηκε (13-2-1946) για «παράνομη υλοτομία»⁴.

Αναστασόπουλος Γιώργος Ιω. - Δημήτρης (Ενωματάρχης) * αγρότες· αδέρφια· ο δεύτερος στην ΕτΑ.

ΕΠΟΝ:

Παπαδόπουλος Γιώργος, χ.σ.

Αντωνόπουλος Γιώργος (Ντουνάκος), γιος του Νίκου.

Αλεξανδρόπουλος Παναγής, και στο β' αντάρτικο.

ΕτΑ:

Παπαδόπουλος Αναστάσιος - Τσουρούλας Γιάννης * αγρότες.

Λαϊκό δικαστήριο:

Αλεξανδρόπουλος Διονύσης (Σέρτσσεκας), πατέρας του Παναγή· διατηρούσε μαγαζί.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση γ' σταδίου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 13 ΕΑΜ.

Αγία Κυριακή, η (Κερτίζα, η)⁵ [++]

Πληθυσμός: 338 κάτοικοι (165 Α + 173 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Ορεινό χωριό (940 μ.) στη νοτιοδυτική πλαγιά της Λαμπείας. Γεωργοκτηνοτρόφοι· καμία προσωπικότητα κύρους.

ΕΑΜ:

Αγγελόπουλος Χρήστος Γεωρ. γεν. το 1915· χωροφύλακας· χρονολογικά ο α' πολιτικός υπεύθυνος.

Δέρβος Νίκος Αγγ., αγρότης· διαδέχτηκε τον Αγγελόπουλο.

Σπηλιόπουλος Γιώργος Ηλ. γεν. το 1917, αγρότης· διώχθηκε (11-5-1946) για «υπεξαίρεσιν»⁶.

¹ Αντιναζιστικές οργανώσεις Δυτ. Γερμανίας και ΔΟΑ, «Γερμανοί εγκληματίες πολέμου», ΙΑΕΑ, τχ. 13, σ. 68-80.

² Μαρκόπουλος Γιώργος, Γεωργόπουλος Γιάννης, Διαμαντόπουλος Δημήτρης, Διαμαντόπουλος Παναγιώτης, Παπαδόπουλος Νίκος, Αλεξανδρόπουλος Γιάννης, *προφορικές*.

³ Τσίμπρης Γιώργος Ιω., *προφορική*.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 155.

⁵ Παπακυριακόπουλος Παναγής, Αδαμόπουλος Γιώργος, *προφορικές / Μητρώον Αγίας Κυριακής (Κερτίζης)*.

⁶ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 520.

Παπακυριακόπουλος Παναγής Ιω. γεν. το 1921, αγρότης.

Σπηλιόπουλος Κώστας Νικολ. γεν. το 1910· δάσκαλος.

ΕΠΟΝ:

Θεοδωρόπουλος Τάσης Κων. γεν. το 1922· αγρότης· διώχθηκε.

Αξιωμανημόνευτα πρόσωπα:

Σπηλιόπουλος Αποστόλης Ηλ. γεν. το 1909· αδελφός του Γιώργου· στο ΕΑΜ Πειραιά.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση γ' σταδίου για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης· «στην αρχή ο κόσμος ήταν επιφυλακτικός»¹. Ένταξη: 6 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Άγιοι Απόστολοι, οι² [++]

Πληθυσμός: 173 κάτοικοι (87 Α + 86 Θ). Πεδινό χωριό (140 μ.) Δήμου Ιάρδανου.

ΕΑΜ:

Θεοδωρακόπουλος Βασίλης Νικολ., πολιτικός υπεύθυνος· οι αντι-εαμίτες τον θεωρούσαν σκληρό, ασυνεπή, ασταθή και υστερόβουλο· του καταλογίζονται άδικες πράξεις εις βάρος χωριανών.

Τζίφας Νικόλας Δημητ., κτηματίας· «αυτός ήτανε σταθερός [και] γλύτωσε το χωριό»³, γιατί απελευθέρωσε από τον ΕΛΑΣ δύο χωριανούς που προορίζονταν για εκτέλεση· μέλος του δικαστηρίου.

Πανόπουλος Πάνος Ιω., νεαρής ηλικίας· υπεύθυνος για τις πρακτικές δουλειές.

Λαϊκό δικαστήριο:

Κόκκινος Πάνος Θεοδ., καταστηματάρχης· λαϊκός επίτροπος.

Πούλιας Τρύφων, είχε ελαιοτριβείο.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ.

Άγιος Γεώργιος, ο⁴ [++]

Πληθυσμός: 686 κάτοικοι (346 Α + 340 Θ). Πεδινό χωριό (60 μ.) του Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Δαμασκόπουλος Πάνος, αδελφός του Παντελή (βλ., αξιωμανημόνευτα πρόσωπα)· αγρότης· από την Αθήνα· πρωτεργάτης· α' πολιτικός υπεύθυνος.

ΕΑΜ:

Αλεξανδρόπουλος Αλέκος, αγνώστου επαγγέλματος, πάντως όχι αγρότης· α' πανηλειακή⁵.

Κωνσταντόπουλος Αλέκος, αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος· εκτελέστηκε μεταξύ 19 και 25-5-1944, στο χωριό του, από το ΤΑ Πύργου με επικεφαλής τον Ιω. Κοκκώνη⁶.

Αλεξανδρόπουλος Γιάννης - Καραχάλιος Κώστας * δολοφονήθηκαν από γερμανοτσολιάδες⁷.

Ρηγόπουλος Χρήστος, αγρότης.

¹ Αδαμόπουλος Γιώργος, *προφορική*.

² Τσουραπιάς Μάκης, Κόκκινος Δημήτρης, Παρασκευόπουλος Ανδρέας, Χριστόπουλος Χρήστος, Χριστοπούλου Παρασκευή, *προφορικές*.

³ Κόκκινος Δημήτρης, *προφορική*.

⁴ Ρηγόπουλος Χρήστος, Βέρρος Θεόδωρος, *προφορικές* / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1.

⁵ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 249.

⁷ Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 89.

ΕΛΑΣ:

Ρηγόπουλος Νίκος, εξάδελφος του Χρήστου· στο 3/12· εκτελέστηκε μεταξύ 19 και 25-5-1944, στο χωριό του, από το ΤΑ Πύργου με επικεφαλής τον Ιω. Κοκκώνη¹.

Λαϊκό δικαστήριο:

Δαμασκόπουλος Γιώργος αδελφός Πάνου - Παντελή, οικοδόμος και πολυτεχνίτης· ΚΚΕ· πρόεδρος.

Παπαδόπουλος Δημήτρης, καταστηματάρχης· με καθήκοντα εισαγγελέα.

Αξιωμαθόνενα πρόσωπα:

Δαμασκόπουλος Παντελής, δημόσιος υπάλληλος· ηγετικό συνδικαλιστικό στέλεχος του ΚΚΕ στην Αθήνα· δολοφονήθηκε από το κόμμα του.

Κολοτούρος Γιάννης, το 1943 στη «μαχητική ομάδα» των μαθητών της 5^{ης} Λυκείου Πύργου· το 1944 προσχώρησε στα ΤΑ².

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 9 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

Άγιος Ηλίας Λετρίνων, ο³ [++]

Πληθυσμός: 341 κάτοικοι (165 Α + 176 Θ). Πεδινό χωριό (42 μ.) του Πύργου.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Γκάβας Στάθης, κάτοικος Πύργου· διευθυντής του ΑΣΟ στο Πελόπιο· σύνδεσμος Πύργου - Ολυμπίων· είχε κτήματα στο χωριό και το επισκεπτόταν συχνά.

ΕΑΜ:

Παπαγεωργίου Σωτήρης, αγρότης· α' πολιτικός υπεύθυνος.

Γκασάμης Αργύρης από Μικρομάνη Μεσσηνίας, σώγαμπρος· αγρότης· διαδέχτηκε τον Παπαγεωργίου.

Χαρμπίλας Χρήστος, αγρότης· προπολεμικά συνεταιριστής.

Παπακυριακόπουλος Γιάννης, αναγνωρισμένος⁴.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Ανδρικόπουλος Γιάννης (Πουλόγιαννης), αγρότης.

ΕΛΑΣ:

Νικολόπουλος Σωτήρης, χαρακτηρίζεται γενναίος· σκοτώθηκε από παρεξήγηση στην Κουτσοχέρα, για ιδιωτική υπόθεση, στη διάρκεια της κατοχής.

Χρονόπουλος Χρήστος (καπετάν-Όλυμπος), χ.σ.

Λιβέρης Γιάννης, για σύντομο διάστημα στο βουνό, «μετά γύρισε».

ΕτΑ:

Σγούρος Γιάννης, αγροτοεργάτης.

Συμπαθούντες:

Λουρίδας Κώστας - Σπαθής Γιώργης * αγρότες· φρόντιζαν τον αντάρτη Γρέντζο από το Λεβεντοχώρι.

Αντωνόπουλος Γιώργης, εξελίχθηκε σε «πολύ προοδευτικό άνθρωπο».

Παπαγγελόπουλος Δήμος - Γιώργης * αδέρφια.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 249.

² Κυριακόπουλος Χαράλαμπος, *προφορική*.

³ Σγούρος Τάκης, Σταματόπουλος Πάυλος, *προφορικές*.

⁴ «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Άγιος Ιωάννης, ο¹ [++]

Πληθυσμός: 649 κάτοικοι (337 Α + 312 Θ). Πεδινό χωριό (18 μ.) του Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Γουζέλης Βασίλης, συνταξιούχος αστυνομικός· τόπος υπηρεσίας, η Αθήνα· χωρίς εγκύκλιες σπουδές αλλά «πολύ μορφωμένος, είχε μεγάλη βιβλιοθήκη, είχα δανειστεί κι εγώ βιβλία από τη βιβλιοθήκη του» - Γαλυσός Λάμπης από την Κέρκυρα· εργάτης γης * έξυπνοι και δραστήριοι.

ΕΑΜ:

Σπίνος Γιώργος - Αρβανιτάκης Βασίλης * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· απόπειρες για πυρήνα νέων, απέτυχαν. Επαρχιακό κέντρο κατοχικής διοίκησης· είχαν επιταχτεί σπίτια για τους γερμανούς στρατιωτικούς και οι κάτοικοι επιστρατεύονταν στα οχυρωματικά έργα Πύργου-Δουναϊκών. Ένταξη: 4 ΕΑΜ.

Αγράμπελα, τα (Πορετσό, το)² [++]

Πληθυσμός: 183 κάτοικοι (89 Α + 94 Θ). Δυσπρόσιτο χωριό του Ερυμάνθου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Καβγάς Θανάσης Σπυρ., αγρότης· δηλωσίας επί 4^{ης} Αυγούστου· πολιτικός υπεύθυνος.

ΕΑΜ:

Αγγελακόπουλος Αγγελάκης Γρηγ. - Τσαϊλάκης Νίκος Χρ. * αγρότες.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Παναγιωτόπουλος Αγγελής, αγρότης· μάχη του Πύργου· ήταν η πρώτη φορά που βγήκε από το χωριό του.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 4 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Αλποχώρι, το - Χανάκια, τα³ [++]

Πληθυσμός: 495 (243 Α + 252 Θ) + 457 (221 Α + 236 Θ) = 952 κάτοικοι (464 Α + 488 Θ). Πεδινά χωριά (79 μ. το Αλποχώρι) Δήμου Ιάρδανου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Θεοδωρόπουλος Θανάσης Γεωργ., σχολαρχείο· εργάτης στην εριουργία Μποδοσάκη· σε δεύτερη προσπάθεια, έφτιαξε την οργάνωση, αρχές 1942· επιστροφή στην Αθήνα, κατάταξη στην ΟΠΛΑ.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

¹ Καραμπέτσος Φάνης, Σπίνος Πάνος, *προφορικές*.

² Ηλιόπουλος Τάσος Ιω., *προφορική*.

³ Λιανός Θεόδωρος, Θεοδωρόπουλος Γιάννης, Σιλαϊδόπουλος Επαμεινώνδας, *προφορικές* / «Ηλεκτικά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984 / Κοσμίδης, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198 / Α.Κ., Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Ηλεία», φακ. «Ηγετικά στελέχη» / «Δεν πρέπει να ξεχνάμε», *Η Ευθύνη*, 25-4-1995.

Αγγελόπουλος Σπύρος (Ντουφέκας) από τα Χανάκια· ομαδάρχης στον ΕΛΑΣ.

ΕΑΜ:

Διαμαντόπουλος, οικογένεια του Κωνσταντίνου και της Παναγιώτας· συνεργάτες Θεοδωρόπουλου· συγκέντρωσαν γύρω τους την τοπική αγωνιστική κίνηση.

Διαμαντόπουλος Διονυσάκης, πολιτικός υπεύθυνος - Χρήστος, διώχθηκε (24-6-1946) για «παράβαση εκλογικού νόμου»¹. προφανώς είχε απόσχει από τις εκλογές της 31-3-1946 σε εφαρμογή της «γραμμής» του ΚΚΕ - Θανάσης, αργότερα ΕΛΑΣ * αδελφια· αγρότες· ο ένας από τους δύο πρώτους στην α' πανηλειακή².

Ασημακόπουλος Χαράλαμπος Νικολ. (Μπουρλέκας), στρατιωτικός υπεύθυνος.

Διάκος Νίκος (Κουλαντώνης), οπλοφορούσε· μάλλον αρχηγός της μαχητικής ομάδας.

ΕΛΑΣ:

Διαμαντόπουλος Αντώνης, εξαδελφος των άλλων Διαμαντοπουλαίων· διώχθηκε (25-1-1946) για «ληστεία»³.

Γουργούρας Διονύσης (Ρέντζος) - Γαρουφαλής Γιώργης - Γκάμαρης Γαβρίλης - Βελντές Μήτσος - Ηλιόπουλος Ηρακλής - Μπαλαμής Δημήτρης - Αλεξόπουλος Θανάσης - Παναγιωτόπουλος Νίκος (Λιβανάς) * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Έδρα τομέα Λετρίνων στα «πεύκα του Λιβανά», έδρα δικαστηρίου, «στρατηγείο», σκοπιές· συχνές επισκέψεις περιφερειακών στελεχών, λ.χ. του Παλαιολόγου Στασινόπουλου από την Ξυλοκέρα. Ένταξη: 18 [17 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Αμπελώνας, ο (Ρόμεσι, το)⁴ [++]

Πληθυσμός: 728 κάτοικοι (363 Α + 365 Θ). Πεδινό χωριό (115 μ.) του Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Τσίλρας Νιόνιος, ο α' πολιτικός υπεύθυνος.

Φιλίππου Φίλιππος, στην ηγεσία της οργάνωσης· διώχθηκε (24-6-1946) για «παράβαση εκλογικού νόμου»⁵. προφανώς είχε απόσχει από τις εκλογές της 31-3-1946 σε εφαρμογή της «γραμμής» του ΚΚΕ.

Σπυρόπουλος Γιάννης, δικηγόρος στην Αθήνα· ο θεμελιωτής της ΕΠΟΝ.

ΕΑΜ:

Χαραλαμπίδης Γιάννης, ΝΕ· ο αδελφός του ο Μήτσος ήταν στα ΤΑ.

Μπουζαλάς Τάσης, α' πανηλειακή¹.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 726 (ως τόπος κατοικίας αναγράφεται το Βούναργο).

² Α.Β., Κατάλογος εκπροσώπων.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 69.

⁴ Αντωνόπουλος Τάκης, Αντωνοπούλου Ελένη, *προφορικές* / Α.Κ., α) Μαρνέρος Βασίλης, μαγνητοφωνημένη συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη, β) «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες του Ν. Ηλείας», φακ. «Διπλά» / «Στο συναγωνιστή Γιώργη Βαρελά», *Ευθύνη*, 18-4-1983 / «Από τη δράση του τάγματος των Γερμανοτσολιάδων στην Ηλεία», *Ευθύνη*, 13-6-1981 / «Αναγνωρισμένου», *Ευθύνη*, 21-5-1984 / Κοσμίδης, «Τομέας», Εθνική Αντίσταση, τχ. 104, σ. 91-92 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. ΣΤ', σ. 310.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 722.

Χρυσανθόπουλος Χαράλαμπος, πολιτικός υπεύθυνος - Παπαπαύλου Θάνος παπαδοπαίδι από του Σιμόπουλου· σώγαμπρος· δάσκαλος· έφεδρος υπίλαρχος· στρατιωτικός υπεύθυνος - Μαρνέρος Παναγιώτης, ΕτΑ· αργότερα πρόεδρος λαϊκού δικαστηρίου· τον Ιούνιο 1944 χαρακτηρίστηκε από το ΚΚΕ «αντιδραστικός» - Ζαχαρόπουλος Ανδρέας, τον έβαλε στην οργάνωση ο καθοδηγητής Γιάννης Κων. Φιλιππόπουλος από τη Βροχίτσα, σε επίσκεψή του στο χωριό² * εντάχθηκαν στα τέλη 1943.

Γιαννόπουλος Κώστας - Τσογκλής Γιάννης - Μπουζαλάς Γιώργος - Γρηγορόπουλος Σταύρος - Μικελόπουλος Γιώργος * χ.σ.

Κάρδαρης Μίμης, χ.σ. - Μικελοπούλου Κική - Μαρία· αδελφές * σκοτώθηκαν³ από χίτες στις 6-7-1944.

Λαμπροπούλου Ελευθερία, το γένος Καραγιάννη· τη βίασαν γερμανοί στρατιωτικοί, αφού πρώτα έσφαξαν την οικογένειά της⁴· αναγνωρισμένη.

ΕΠΟΝ:

Μαρνέρος Βασίλης, γιος του Παναγιώτη· υπεύθυνος - Φώτης - Άγγελος - Μάριος * αδέλφια.

ΕΛΑΣ:

Βαρελάς Γιώργης - Κάρδαρης Γιάννης * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 24 [21 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Αντρώνι, το⁵ [++]

Πληθυσμός: 1.011 κάτοικοι (520 Α + 491 Θ). Ορεινό χωριό (613 μ.) στις βόρειες παρυφές της Φολόης. «Να μάθετε, να ξέρετε πως Κούμανη κι Αντρώνι, τουρκαλβανοί το είπανε, θεός να τους γλιτώνει».

ΕΑΜ:

Τούμπλαρης Νίκος (Λαΐνης-Παπαδόπουλος) γεν. το 1921· γιος του παπά-Κώστα· α' πανηλειακή⁶. Φωτεινοπούλου Βάσω, θυγατέρα Άγγελου· αγρότισσα.

ΕΠΟΝ:

Σίνος Σωκράτης Νικολ., γεν. το 1921· μυλωνάς και μαραγκός.

Παναγόπουλος Λύσανδρος Νικολ., γεν. το 1924· χαλικάς.

ΕΛΑΣ:

Σίνος Βασίλης Νικολ. γεν. το 1917, μυλωθρός (μυλωνάς) και μαραγκός· στο 12^ο Σύνταγμα, σε χρόνο απροσδιόριστο· αδελφός του Σωκράτη.

Λαϊκό δικαστήριο:

Παπαδόπουλος Κοσμάς Διον. - Ρετσινάς Κώστας Βασ. γεν. το 1904 * μαγαζάτορες.

Ζαχαρόπουλος Νίκος Κων., πρόεδρος της Κοινότητας.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης· χωριανός δεν διώχθηκε κανένας. Ένταξη: 5 [4 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

¹ Α.Β., Κατάλογος εκπροσώπων.

² Φιλιππόπουλος Γιάννης Κων., προφορική.

³ Επιτροπή, Αγωνιστές, σ. 17, α/α 568, 544, 545, αντίστοιχα.

⁴ Επιτροπή, Αγωνιστές, σ. 3, α/α 197.

⁵ Σίνος Νίκος, προφορική / Μητρώον Αντρώνιου.

⁶ Α.Β., Κατάλογος εκπροσώπων.

Αρβανίτη, του¹ [++]

Πληθυσμός: 274 κάτοικοι (138 Α + 136 Θ). Πεδινό χωριό (90 μ.) της Ωλένης.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Αντωνόπουλος Διονύσης Χρ., γιατρός (βλ. λ. «Μαγούλα»).

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Μιχαλόπουλος Βασίλης Ιω. (Κουφός), α' πανηλειακή² - Γιάννης (καπετάν Αρίων) * αγρότες· αδέρφια.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Σταθόπουλος Μιλτιάδης, υπεύθυνος· στρατολόγος - Κυριακόπουλος Γιώργης Π. * σκοτώθηκαν από χίτες στις 7-7-1944, στα 60 και 19 τους, αντίστοιχα, σε μάχη στο γεφύρι του χωριού - Λεωνιδόπουλος Γιάννης, τραυματίστηκε στην ίδια μάχη και σκοτώθηκαν οι δύο θυγατέρες του, μεταξύ των αμάχων³.

Ρουμελιώτης Πέτρος - Καρκούλιας Γιώργης - Κωνσταντόπουλος Γιώργης * μάχη του Πύργου.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· κορμός, οι Μιχαλόπουλοι. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Αρχαία Ολυμπία, η (Ολύμπια, τα) - Δρούβα, του⁴ [+]

Πληθυσμός: 644 κάτοικοι (321 Α + 323 Θ). Πεδινό χωριό (72 μ.). Αντιπρόσωπος υποκ/τος Κρεσταινών της Τραπεζής Ελληνικής Εμπορικής Πίστεως⁵.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Κονδύλης Μήτσος του Ηλία· δραπέτης· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁶.

Σπηλιόπουλος Γιάννης (Μπεναρόγιας) γεν. το 1896· φοιτητής Νομικής - Θοδωρής (Σκαρτσιώρας) γεν. το 1889· αγρότης * του Αθανασίου· αδέρφια από του Δρούβα· μέλη του ΕΑΜΚΣ (βλ., λ. Πελόπιο).

Σπηλιόπουλος Κώστας (Βαλμάς) γεν. το 1917, αγρότης· εξάδελφός τους - Κώστας (Σουσάς) γεν. το 1892· караγωγέας* εφεδροελασίτες (ο Σουσάς καπετάνιος διμοιρίας)· σκοτώθηκαν στη μάχη του Πύργου⁷.

Σπηλιόπουλος Χρήστος Κων. (Μποτσίκας) γεν. το 1908 - Γιάννης (Μακαρονέζος) γεν. το 1911 * αδέρφια· αγρότες.

Μίχος Χρήστος, τοπογράφος· τους πρώτους μήνες στο χωριό· μετά στην Αθήνα, στην Αστυνομία πόλεων· παρέμεινε στους πυρήνες του ΚΚΕ.

Βανιώτης Αποστόλης γεν. το 1907· αγρότης - Θοδωρής, δάσκαλος * αδέρφια.

¹ Παναγιωτόπουλος Πάικος, Παναγιωτόπουλος, γιος, Ρουμελιώτης Πέτρος, Βέρρος Θεόδωρος, *προφορικές*.

² Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 408, 246, 489.

⁴ Κοσμόπουλος Θουκυδίδης, Γεωργούλης Γιάννης, *προφορικές* / Α.Κ., α) Αλεξανδρόπουλος, *Ηλεία*, β) Λέφας, *σημείωμα*, γ) Καπατσούλιας, *σημείωμα*, φακ. «Ηγετικά στελέχη», δ) Γαλανόπουλος, *επικήδεια για Κονδύλη*, φακ. «Κάμπος-Πηνεία» / Α.Μ., Αναστόπουλος, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη* / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 228, 269, 404, 405 / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / «Η 25^η Μαρτίου 1944», *Το Σάλπισμα*, 3-5-1944, σ. 2 / Μπουρατζής, «Μάχη στο Πούσιν», *ΙΑΕΑ*, τχ. 15, σ. 38-41 / Μπουρνάς, «Εθνική Αντίσταση», *Ηλειακή Επιθεώρηση*, τχ. 11, σ. 7-10 / Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 22-23, 29 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Α', σ. 35-36, τομ. Ε', σ. 66.

⁵ ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 337-350.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 228.

⁷ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 404, 405, αντίστοιχα.

Παπαβασιλείου Γιώργος (Σισίνης), αγρότης· οικογενειακό καφενείο· διώχθηκε (18-2-1946) για «υπεξαίρεσιν»¹.

Λώλος Ανδρέας Διον. γεν. το 1908· αγρότης· εκτελέστηκε από τις ιταλικές αρχές.

ΕΑΜ:

Μίχος Δημήτρης, δικολάβος· πολιτικός υπεύθυνος.

Σπηλιόπουλος Άλκης, επιστάτης στις γερμανικές αρχαιολογικές ανασκαφές, μετά το 1936.

Λώλος Διονύσης, διώχθηκε (12-6-1946) για «παράνομη κατοχή πυροβόλου όπλου»²· αργότερα δολοφονήθηκε στο χωριό του από χίτες³.

Αστερίς Νιόνιος, αγρότης - Κονδύλη-Αστερή Χριστίτσα, αδελφή Μήτσου - Μπάμπη * ανδρόγυνο.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Σπηλιόπουλος Γιώργος (Μπαζούρος), караγωγέας.

ΕΛΑΣ:

Κονδύλης Ηλίας Αθαν. (Νικηφόρος) γεν. το 1903, αδελφός των άλλων (βλ. και λ. Πύργος, υποκατ. «ΕΛΑΣ»)· διηύθυνε τη μάχη στο Πούσι· επιτελάρχης ΙΙΙ Μεραρχίας τον Ιανουάριο 1944· διοικητής, Φεβρουάριο-Απρίλιο, του 8^{ου} Συντάγματος (Λακωνίας)· πάλι επιτελάρχης από τον Μάιο έως την απελευθέρωση⁴· διώχθηκε (8-1-1946) για «απόπειρα φόνου»⁵· εξέτισε ποινή φυλάκισης.

Βαρελάς Γιώργος, λοχαγός στο 3/12 Τάγμα - Φώτης * αδέρφια.

Λαμπρόπουλος Κώστας, σκοτώθηκε στη μάχη του Μελιγαλά⁶.

ΕΠΟΝ:

Σεφερλής Δημήτρης (Όλυμπος), υπεύθυνος περιφερείας - Σάκης, φοιτητής Παντείου - Ανδρέας, αετόπουλο * αδέρφια.

Σπηλιόπουλος Σπήλιος, γιος του Σουσά· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ.

Φωτόπουλος Γιάννης, χ.σ.

Δαμιανός Αλέξης - Γιώργος * αδέρφια.

ΕΠΟΝ-ΕΛΑΣ:

Φωτόπουλος Δημήτρης, αδελφός του Γιάννη· υποδειγματική 3/12, γραφείο Μαντούκου.

Κοσμόπουλος Θουκυδίδης, υποδειγματική 2^{ου} Ανεξάρτητου.

Αξιωμαθούμενα πρόσωπα:

Κονδύλης Γιώργος, αδελφός των άλλων· στέλεχος του ΚΚΕ· δραπέτης της Φολεγάνδρου⁷ - Μπάμπης, έμεινε μακριά από το χωριό του στην κατοχή λόγω συγκυριών· σκοτώθηκε σε τροχαίο, την Πρωτομαγιά 1973, στην Αθήνα * του Ηλία· αδέρφια με τον Μήτσο.

Μπουρνάς Νίκος, απόφοιτος Ανωτάτης Εμπορικής.

Λώλος Πάνος Διον. γεν. το 1912· φοιτητής Νομικής· στο ΚΚΕ στην Αθήνα· αδελφός του Ανδρέα.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, том. Β, α/α 144.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, том. Α, α/α 277.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 269.

⁴ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», том. 6, σ. 356, α/α 4.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, том. Α, α/α 22 (ως τόπος κατοικίας αναγράφεται ο Πύργος).

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 525.

⁷ Γεωργίου, *Ιστορία*, том. 1, σ. 201.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· από τις ισχυρότερες του νομού. Ένταξη: 29 [28 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

Άσπρα Σπίτια, τα¹ [+]

Πληθυσμός: 676 κάτοικοι (335 Α + 341 Θ). Πεδινό χωριό (170 μ.), όρια με Αρκαδία.

ΕΑΜ-πρωτοπόροι:

Παναγόπουλος Χαράλαμπος, αγρότης· γραμματέας - Θανάσης, φρούραρχος * αδέρφια· οικογενειακό παρανόμι, Κολλήρης· ο πρώτος διώχθηκε (12-6-1946) για «παράνομη κατοχή πυρομαχικών»².

Ζαχαρόπουλος Θεόδωρος Παρασκ., υπεύθυνος τομέα πληροφοριών - Ζαχαρίας, φιλόλογος, καθηγητής γυμνασίου· ιδρυτής ΕΠΟΝ * αδέρφια.

Γεωργακόπουλος Δημήτρης Γεωρ. (Λουκουζάς) - Χριστόπουλος Γιάννης (Τσιρώνης) - Κωνσταντόπουλος Σπήλιος Βασ. (Μαλάκης) - Κωνσταντόπουλος Κώστας (Γυαλάκιος) - Σούφερης Παναγιώτης (Κολεβάδης) * αγρότες.

ΕΑΜ-ακολούθησαν:

Διονυσόπουλος Διονύσης του Περικλή - Γιώργος * αδέρφια· αγρότες.

Ζαχαρόπουλος Κώστας Βασ. (Κουτσούνης) - Παναγόπουλος Διονύσης Κωνστ. - Λύγκας Αλέξης Γεωργ. - Κουβαρδάς Δημήτρης (Λουκουζάς) - Γιούτσος Κώστας (Σταός) - Γεωργόπουλος Στάθης * αγρότες.

Γιαννακόπουλος Γιάννης, κουρέας.

ΕΠΟΝ:

Ζαχαρόπουλος Ζαχαρίας Θεοδ., γιος του υπεύθυνου του τομέα πληροφοριών.

Μετείχαν κι άλλοι.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ανδριόπουλος Βασίλης, αγρότης· και στην οργάνωση.

ΕΛΑΣ:

Λουμιώτης Γιώργος Ευστ., διοικητής λόχου στο 3/12³· διώχθηκε (4-6-1946) για «υπεξαίρεσιν»⁴.

Λιάβαρης Χρήστος - Λύγκας Κώστας Γεωργ., αδελφός του Αλέξη * αγρότης.

Συμπαθούντες:

Ζαχαρόπουλος Παρασκευάς Αναστ., πατέρας των δύο πρωτοπόρων· ιερέας.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· «Μικρή Μόσχα»· στρατόπεδο κρατουμένων. Ένταξη: 24 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

Αστράς, ο (Νουσά, του)⁵ [++]

¹ Ζαχαρόπουλος Αλέξης, Γιαννακόπουλος Πάνος Γεωρ., Κανελλόπουλος Δημήτρης, *προφορικές*.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 278.

³ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 369, α/α 243 (αναγράφεται λανθασμένα Λουμιώτης Αναστ.).

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 645.

⁵ Μητρόπουλος Δημοσθένης, Μητρόπουλος Θεόδωρος (Ντούνης), Πολυζωγόπουλος Νίκος, Βέρρα Γιώτα, Βέρρας Παντελής, *προφορικές / Καζάζης, Οι Γερμανοί*, σ. 20-21.

Πληθυσμός: 423 κάτοικοι (233 Α + 190 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ορεινό χωριό (719 μ.) Δήμου Λαμπείας.

ΕΑΜ:

Κούλης Γιάννης, αγρότης· επαρχιακό στέλεχος.

Φιλιππόπουλος Γιώργος του Αρίστου, αγρότης· «τομεάρχης»· «ήτανε κύριος στο χωριό» - Φίλιππος, «είχε βγάλει το ρεύμα στην Αμαλιάδα και έφερε και στη Δίβρη μαζί με τον Μουριάδη» - Νεοκλής * αδέρφια· ο πρώτος διώχθηκε (7-6-1946) για «φόνος κλπ.»¹.

Κολοβός Κώστας - Γιώργος * αγρότες· αδέρφια (οικογενειακό παρανόμι, Δεμίρης).

Μπόμπας Γιώργος Κων. - Σάββας - Φώτης * αδέρφια· αγρότες· κανόνιζαν τις σκοπιές γύρω από το χωριό, τα δρομολόγια των συνδέσμων, τις πρακτικές δουλειές γενικά.

Άκουρος Αλέξης, αγρότης· «αστυνομικός στο χωριό».

Συριόπουλος Χρήστος, σύνδεσμος.

Οικονομόπουλος Κώστας του Δημήτρη και της Αθανασίας, εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου².

ΕΠΟΝ:

Μητρόπουλος Δημοσθένης Ιω., υπεύθυνος· όριζε ποιες γυναίκες θα ζύμωναν για τους αντάρτες και σε ποιες ποσότητες θα προμηθεύονταν το αλεύρι.

ΕΛΑΣ:

Πιρλής Ανδρέας, αμέσως μετά τη μάχη στο Πούσι στην οποία έλαβε μέρος, προσπάθησε να κάνει πλιάτσικο στα κουφάρια των γερμανών στρατιωτών κι ένας από τους επιζώντες τον σκότωσε³.

Άκουρος Τρύφων, συγγενής του Αλέξη.

Λαϊκό δικαστήριο:

Παπασπυρόπουλος Σπύρος - Αγγελόπουλος Κώστας * αγρότες· θεωρήθηκαν αντίθετοι με το ΕΑΜ· ο πρώτος διώχθηκε (15-11-1946) για «παράνομη κατοχή πυροβόλου όπλου»⁴.

Μπόμπας Γιώργος του Φώτη, εξάδελφος των «Μπομπαίων».

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αρχοντικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 16 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

Αχλαδινή, η (Ντάρδιζα, η)⁵ [++]

Πληθυσμός: 465 κάτοικοι (222 Α + 243 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ορεινό χωριό (650 μ.) της Φολόης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Βασιλόπουλος Σπύρος Πετ., ιδιωτικός υπάλληλος στην Αθήνα· επαρχιακό στέλεχος· συνεργάστηκε με τον Ηλία Δημητρόπουλο από του Λάλα στην ίδρυση της τοπικής επιτροπής· πολιτικός υπεύθυνος.

Μπότσας Θεόδωρος, ιδιωτικός υπάλληλος στην Αθήνα· βασικό στέλεχος.

Δάρας Κώστας, αγρότης· καθοδηγητής σε χωριά της περιοχής· μάχη του Πύργου.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 275.

² Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», ΕΑΜ-Αντίσταση, τχ. 94, σ. 38, α/α 79.

³ Τουτούνης Ηλίας, γραπτή συμβολή στην έρευνα.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 439.

⁵ Θεοδωρόπουλος Σπύρος, Μπότσας Γιώργος, Κανελλόπουλος Δημήτρης, προφορικές.

ΕΠΟΝ:

Νικολόπουλος Γιώργος - Γιαννακόπουλος Ντίνος * χ.σ.

Βέτρας Ανδρέας, πολύ μικρής ηλικίας· σύνδεσμος.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Γιαννόπουλος Θανάσης, σύνδεσμος σε πολύ νεαρή ηλικία· τον σκότωσαν γερμανοί στρατιώτες, το 1944 λίγο έξω από το χωριό, ενώ βρισκόταν σε αποστολή.

ΕΛΑΣ:

Κανελλόπουλος Γιάννης του Χρήστου (Τσιτσιμάνης), νεαρής ηλικίας· από εύπορη οικογένεια του Δούκα· από τους υπεύθυνους φύλαξης του στρατοπέδου κρατουμένων.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ανδρικόπουλος Γιώργος (Κοκοροζούμης), ξυλουργός και ιδιοκτήτης καφενείου· λαϊκός επίτροπος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 9 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Βαρβάσαινα, η¹ [++]

Πληθυσμός: 1.349 κάτοικοι (684 Α + 665 Θ). Πεδινό χωριό (38 μ.) του Πύργου, 23 χλμ. ανατολικά της πρωτεύουσας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Μιχόπουλος Παύλος, κτηματίας· δημόσιος υπάλληλος στον Πύργο· από τους πρωτεργάτες.

ΚΚΕ-ΕΠΟΝ:

Ντέλος Γιώργος γεν. το 1922 στο Λαμπέτι από μητέρα από τη Βαρβάσαινα· εργάτης γης - Χρίστος * αδέρφια· εκτελέστηκαν στις 27-6-1944 στον Πύργο από τους τσολιάδες².

ΕΑΜ:

Μιχόπουλος Διονύσης (Βρεττός) γεν. το 1892· από τους ηγέτες στα σταφιδικά (1932)· τυπικός παλιός αγροτοσυνδικαλιστής, «διαβασμένος»· διώχθηκε (24-6-1946) για «παράβαση καθήκοντος» καθώς και (23-9-1946) για «απρόκλητα τραύματα κλπ.»³.

Θεοφανόπουλος Γιώργος, τον σκότωσαν σε ηλικία 20 ετών οι χίτες, στο χωριό⁴.

Νούσας Χρήστος του Ανδρέα, φούρναρης· υπερασπιστής των αδυνάτων, δυναμικός, κάποτε σκότωσε χωριανό γιατί είχε διαπράξει αδικία - Νίκος γεν. το 1892, σχολαρχείο· φούρναρης, σταφιδοπαραγωγός και ελαιοπαραγωγός * αδέρφια.

Νούσας Ανδρέας γεν. το 1921· ήπιος, δημοκρατικός άνθρωπος.

Κυριακόπουλος Νίκος - Παπαδόπουλος Αντώνης * αγρότες.

Δερβιτσιώτης Σάββας, δάσκαλος.

ΕΑΜ-ΚΚΕ:

Παπαδόπουλος Χρήστος, χ.σ.

¹ Νούσας Ανδρέας, Βορλόκας Ανδρέας, Δρεμπέλας Ανδρέας, *προφορικές* / Α.Κ., α) «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες του Ν. Ηλείας», φακ. «Διπλά», β) Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, *Ηλεία*, φακ. «Ηγετικά στελέχη».

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 542 / *Το Σάλπισμα*, 22/7/1944, σ. 1.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 725, 1066, αντίστοιχα.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 184.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Θεοφανόπουλος Γιώργος - Χριστοδουλόπουλος Αγγελής * αγρότες· δολοφονήθηκαν από γερμανικό απόσπασμα το καλοκαίρι 1944, νύχτα, καθώς φρουρούσαν ένα πέρασμα προς το χωριό.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Τζίμης Σπύρος - Παπαδόπουλος Στεφανής, αδελφός του Αντώνη * αγρότες· α' πανηλειακή¹.

ΕΛΑΣ:

Γεωργόπουλος Λεωνίδας - Κατσέπας Διονύσης - Ηλιόπουλος Νίκος - Καράμπελας Θανάσης * χ.σ.

Ρούσας Σπύρος, γεωργός· καπετάνιος τμήματος· εξάδελφος του Άνθιμου και του Γρηγόρη Γιάνναρου.

Δαρδαβύλας Θεόδωρος Γεωρ., σκοτώθηκε τον Ιούλιο 1944, στη μάχη του Καρατούλα².

Ανδρικογιαννόπουλος Κώστας, 17 ετών στο βουνό, κοντά στα Καλάβρυτα.

Λαϊκό δικαστήριο-ΕΛΑΣ:

Χριστακόπουλος Χαράλαμπος, εκτελέστηκε από χίτες ή γερμανούς στρατιώτες, στις 20-5-44, στον Πύργο³.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 24 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

Βασιλάκι, το (Λυκούρεσι, το)⁴ [++]

Πληθυσμός: 459 κάτοικοι (233 Α + 226 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ημιορεινό χωριό (263 μ.), στον άξονα προς Άσπρα Σπίτια.

ΕΑΜ:

Γκοτσίνας Γιάννης, αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος - Γεωργίκος, βενιζελικός * γιος και πατέρας.

Παναγόπουλος Παναγής - Νίκος, δημοτικό - Γιώργης, στο Πολεμικό Ναυτικό * πατέρας και γιοι.

Δημητρακόπουλος Δημήτρης, κουρέας· οδηγός στρατιωτικών οχημάτων στον μικρασιατικό πόλεμο.

ΕΠΟΝ:

Παπανικολάου Θεόδωρος, καθοδηγητής.

Γκοτσίνας Χαράλαμπος - Ελένη - Βασιλική * παιδιά του Γεωργίκου, αδέλφια του Γιάννη.

ΕΛΑΣ:

Στάμος Φώτης του Ανδρέα - Νικόλως * αδέρφια· ο πατέρας τους διώχθηκε (4-2-1946) για «υπεξείρεσιν»⁵.

Παπαδημητρίου Ανδρέας - Πλατανίτης Στασινός * χ.σ.

Πολιτοφυλακή:

Καλλιμάνης Γιώργος - Στάμος Παναγιώτης - Παναγόπουλος Παναγιώτης * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· υπήρχε ΕτΑ. Ένταξη: 17 [15 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Βερβενή (βλ., Κρυόβρυση)

¹ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

² Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 361 / Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 79-80.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 457.

⁴ Γκούβας Αριστοτέλης, Γκούβα Θεοδώρα, *προφορικές*.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 107.

Βύλιζα (βλ., Πεύκες)

Βούναργο, το¹ [++]

Πληθυσμός: 1.218 κάτοικοι (594 Α + 624 Θ). Πεδινό κεφαλοχώρι (90 μ.) Δήμου Ιάρδανου, 1,5 ώρα από τον Πύργο, πεζή. Δημοτικό. Έδρα Χωροφυλακής.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Παπαδάτος Διονύσης, δάσκαλος - Σόλων γεν. το 1923· στον ΕΛΑΣ από το καλοκαίρι 1943· μάχη του Πούσι· υποδειγματική 3/12· σκοτώθηκε στις 8-7-1944 στη Σκάλα Γούμερου² - Ευγενία - άλλα δύο κορίτσια * πατέρας και παιδιά.

ΕΑΜ:

Συρογιάννης Χρήστος Κων., επιλοποιός· είχε ζήσει και στην Αθήνα· ο βασικός τοπικός οργανωτής· μονόφθαλμος, το ένα του μάτι ήταν γυάλινο.

Βαρουξής Νίκος του Πέτρου, αγρότης· βασικός συνεργάτης του Συρογιάννη· διώχθηκε (27-4-1946 και πάλι 24-6-1946) για «παράβαση εκλογικού νόμου»³, προφανώς είχε απόσχει από τις εκλογές της 31-3-1946, κατ' εφαρμογήν της «γραμμής» του ΚΚΕ - Πάνος γεν. το 1916-17, επιλοποιός * αλβανικό μέτωπο· αδέρφια.

Σταθόπουλος Νίκος του Ζώη, αγρότης· διώχθηκε (25-11-1946) για «υπεξαίρεσιν»⁴.

ΕΠΟΝ:

Βέρροιος Αλέκος, υπεύθυνος· διατηρούσε αρχείο της τοπικής οργάνωσης· ανάπηρος, είχε κομμένο το ένα πόδι από προπολεμικά - Παναγιώτης γεν. το 1927· σύνδεσμος του ευρύτερου εαμικού δικτύου, δραστηριοποιήθηκε ιδιαίτερα στη μάχη του Πύργου * αδέρφια.

Δημόπουλος Βενιζέλος γεν. το 1926, αγρότης· σύνδεσμος.

ΕΛΑΣ:

Συρογιάννης Οδυσσέας Ανδρ., ανθυπολοχαγός μηχανικού· «επιστρατεύτηκε» την άνοιξη 1944, έχοντας απορρίψει προτάσεις του ΤΑ Πύργου να προσχωρήσει στην παράταξη της συνεργασίας.

Αξιομνημόνευτα πρόσωπα:

Δημόπουλος Θανάσης Παναγ. γεν. το 1915· επιτέθηκε με ξίφος, από δική του παρόρμηση, σε δύο γερμανούς στρατιωτικούς στα Λαστέικα, τον Ιούνιο 1941, λίγες μέρες μετά τη γερμανική εισβολή στην ΕΣΣΔ και σκότωσε τον έναν· τον κατέδωσαν συγχωριανοί του στο αστυνομικό τμήμα Πύργου από τον φόβο αντιποίνων⁵, συνελήφθη την επομένη και εκτελέστηκε⁶.

Κωστόπουλος Λάμπης, απόφοιτος νομικής σχολής γερμανικού πανεπιστημίου, αρεοπαγίτης· τέλη 1943, ευρισκόμενος στη γενέτειρά του, έπεισε τον διμοιρίτη του ΕΛΑΣ Διομήδη Καράγιωργα από το

¹ Βέρροιος Παναγιώτης, Πισιμάνης Γιώργος, Φωτόπουλος Σπύρος Γεωρ., Μπέλιας Γιώργος Ανδ., Κωστοπούλου Σόνια, *προφορικές* / Α.Κ., «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες του Ν. Ηλείας», φακ. «Διπλά» / «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984 / Κοσμιδής, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92.

² Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 362 / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 356.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 463 και 741.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1311.

⁵ Βέρροιος, *προφορική*.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 495 / ΚΕ ΚΚΕ, *Έπεςαν*, τομ. Β', σ. 104.

Λαμπέτι, ο οποίος είχε αιχμαλωτίσει δύο γερμανούς τοπογράφους στην περιοχή της Κουκουβίτσας και τους είχε φέρει στην πλατεία με σκοπό να τους προωθήσει για εκτέλεση, να ανακαλέσει την απόφασή του για να μην υποστεί αντίποινα το χωριό· αντάλλαγμα, η δέσμευση των αιχμαλώτων να αποσιωπήσουν το γεγονός· η συμφωνία τηρήθηκε εξ αμοιτέρων¹.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 [10 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Βροχίτσα, η² [++]

Πληθυσμός: 476 κάτοικοι (241 Α + 235 Θ). Πεδινό χωριό (100 μ.) Δήμου Ιάρδανου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, περιφερειακή καθοδήγηση:

Φιλίππου Γιάνης Κων. από το Πάος (Σκούπι) Καλαβρύτων· εργάτης σε Πάτρα - Πειραιά· το φθινόπωρο 1943, στη Βροχίτσα, όπου ζούσε η οικογένειά του· τομεακή και αχτιδική Λετρίνων.

Παναγιωτόπουλος Νίκος, χ.σ.

ΕΑΜ:

Καρατζάς Λεωνίδας, γιατρός· πολιτικός υπεύθυνος· διώχθηκε (27-4-1946 και πάλι 24-6-1946) για «παράβαση εκλογικού νόμου»³· προφανώς είχε απόσχει από τις εκλογές της 31-3-1946 σε εφαρμογή της «γραμμής» του ΚΚΕ - Κώστας * πατέρας και γιος.

Παπαναγόπουλος Πάνος, στρατιωτικός υπεύθυνος· διώχθηκε (20-8-1946)⁴.

Γαλάνης Πάνος - Γάζος Σπύρος Διον. - Βασιλόπουλος Νίκος Παντ. * αγρότες.

Ψυχογιός Δημήτρης, «εγγράμματος»· αγρότης· υπεύθυνος ΕτΑ· δικαστήριο· πρόεδρος αυτοδιοίκησης.

Φιλίππου Νίκος Κων., υποδηματοποιός· αδελφός του Γιάννη.

Φιλίππου Κώστας, πατέρας των Γιάννη, Σοφίας, Νίκου.

ΕΠΟΝ:

Φιλίππου Σοφία Κων., αδελφή του Γιάννη.

Ψυχογιός Σπύρος, αδελφός του Γιώργου· εκτελέστηκε από γερμανικό απόσπασμα, το 1944, στο χωριό.

Ψυχογιός Νίκος Γεωρ. (γιος του τηλεγραφητή), ΕΠΟΝ Πύργου· από τον Μάιο 1944, στο χωριό· 2^ο Ανεξάρτητο Τάγμα, τηλεφωνικό κέντρο Πλατάνου - Χρήστος, τύπωνε σε πολύγραφο δελτίο ειδήσεων και το διένεμε, 1942-1943, στον Πύργο, μαζί με τον Νίκο - Βάσω, υπεύθυνη των γυναικών * αδέλφια.

ΕΛΑΣ:

Ψυχογιός Γιώργος Χρ., τηλεγραφητής στον Πύργο· έφεδρος αξιωματικός· τομεακή Λετρίνων· λοχαγός διαβιβάσεων στο 2^ο Ανεξάρτητο· διώχθηκε (8-1-1946) για «φόνος κλπ.»⁵· πατέρας Νίκου, Χρήστου, Βάσως· εξάδελφος Γιώργου, Σπύρου¹.

¹ Βέρροιος, *προφορική*.

² Φιλίππου Γιάνης Κων., Βέρρος Θεόδωρος, Βασιλόπουλος Ηλίας, *προφορικές* / Α.Μ., Μαρνέρος Βασίλης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*, α' όψη κασέτας (βλ., και λ. Ρόμεσι) / Αρχείο ΚΜΙΕΑ για την Ηλεία / Κοσμίδης, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 461 και 738.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 374 («πράξις» κλπ., δυσανάγνωστη).

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 10 (ως τόπος κατοικίας αναγράφεται ο Πύργος).

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· για κάποιους «δεν έπαιρνε φωτιά»², κατ' άλλους «πρωτοπόρος»³. Ένταξη: 17 [15 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Βυτιναίικα, τα⁴ [++]

Πληθυσμός: 469 κάτοικοι (226 Α + 243 Θ). Πεδινό χωριό (40 μ.) του Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Αργυράκης Γιώργος (Γεραμάς), το πιο δραστήριο μέλος· «κομμουνιστής ιδεολόγος»⁵ και «λεβέντης»⁶. α' πανηλειακή⁷. μεταπολεμικά δολοφονήθηκε από ταγματασφαλίτες από το Λαμπέτι.

ΕΑΜ:

Μπέλμπας Θανάσης (Βέκης), διώχθηκε (24-5-1946) για «φθορά κλπ.»⁸.

Μασούρας Νίκος * χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Μπέλμπας Σταύρος, χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 3 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Γιάρμενα (βλ., Φολόη)

Γούμερο, το⁹ [++]

Πληθυσμός: 964 κάτοικοι (504 Α + 460 Θ). Ορεινό χωριό (600 μ.) της Ωλένης.

ΕΑΜ:

Αντωνακόπουλος Νίκος (Μούλος), καταστηματάρχης· α' πολιτικός υπεύθυνος· α' πανηλειακή¹⁰.

Μπίρμπας Θανάσης Αποστ., αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος για κάποιο διάστημα.

Παπαδόπουλος Νίκος (Καμπούρης), αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος· διώχθηκε.

Ροδόπουλος Χαραλάμπης Μιχ., οικοδόμος· διώχθηκε (25-6-1946) για «παράνομη κατοχή πυροβόλου όπλου»¹¹ - Χρήστος, είχε εμπορικό κατάστημα * αδέρφια.

Αγγελόπουλος Βασίλης Νικολ., κρεοπώλης· διώχθηκε (24-4-1946 και πάλι 2-8-1946) για «υπεξαίρεσιν κλπ.»¹ - Καραγιάννης Δημήτρης Ιω. * κρεοπώλες.

¹ Φιλипπόπουλος Γιάννης, *προφορική* / Μαρνέρος Βασίλης *προφορική συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*, μαγνητοφωνημένη, α' όψη, αρχή.

² Φιλипπόπουλος Γιάννης, *προφορική*.

³ Κοσμίδης, «Τομέας Λετρίνων», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1999.

⁴ Παπαγεωργίου Λάμπης, Θεοδωρόπουλος Κώστας, Μπέλμπας Φώτης, *προφορικές*.

⁵ Θεοδωρόπουλος Κώστας, *προφορική*.

⁶ Μπέλμπας Φώτης, *προφορική*.

⁷ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων* (τον αναφέρει ως εκπρόσωπο της οργάνωσης των Λασταϊκών).

⁸ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 557.

⁹ Τζουανοπούλου Γιάννα, Τούμπας Θανάσης, Τσίμπρης Παναγιώτης Δ., Κακαλής Θεόδωρος Ιω., Τσίμπρης Γιώργος Ιω., *προφορικές* / «Ηλεκτά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984 / «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984 / Α.Κ., α) Αναστόπουλος Θανάσης, «Η ενέδρα στο Γούμερο», β) Στράτος Σαγιάς, «Ενέδρα στις σκάλες του Γούμερου, αφήγηση Γιόκος Ξύδης», φακ. «Ορεινή Ηλεία».

¹⁰ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

¹¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 292.

Δελής Γιώργος Ιω., δάσκαλος· ψάλτης· γραμματέας της Κοινότητας - Κώστας, αγρότης· διώχθηκε (8-1-1946 και πάλι 20-7-1946) για «φόνος κλπ.»² * αδέρφια.

Γεωργακοπούλου Αγγελική από τη Μιράκα, υπηρέτρια στον δάσκαλο.

Κολοβάδης Νίκος Δ. (Φιλόσοφος), αγρότης· διώχθηκε (23-6-1946) για «απάτη»³.

Γεωργόπουλος Κώστας Γεωρ. - Κακαλής Βασίλης Ιω. * αγρότες.

ΕΠΙΟΝ:

Λεωνιδόπουλος Άγγελος Θεοδ., αγρότης.

Λαϊκό δικαστήριο:

Τζεβελέκος Νίκος Ανδ., αγρότης· πρόεδρος.

Μαραγκός Νίκος Ανδ., αγρότης· εισαγγελέας· και στην οργάνωση.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση αρχών γ' σταδίου για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αρχοντικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 [14 άρρενες] ΕΑΜ.

Γρανιτσαίικα, τα⁴ [++]

Πληθυσμός: 471 κάτοικοι (234 Α + 237 Θ). Πεδινό χωριό (36 μ.) του Πύργου.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Αμπελάς Γιώργος Παναγ., η πιο δραστήρια και συνεπής μορφή της οργάνωσης· μέλος της ομάδας κρούσης του τομέα Λετρίνων ΕΑΜ· αργότερα αντάρτης με το ψευδώνυμο Ατρόμητος· διώχθηκε (12-8-1946) για «φόνος»⁵· σκοτώθηκε τον Φεβρουάριο 1949 από τις τάξεις του ΔΣΠ⁶.

ΕΑΜ:

Βασιλόπουλος Γιώργος του Συμεών, φιλόλογος, καθηγητής γυμνασίου· πολιτικός υπεύθυνος.

Αναγνωστόπουλος Χαράλαμπος, δάσκαλος.

Τριανταφυλλόπουλος Πέτρος, γαμπρός του Αμπελά· αγρότης.

Καυγάς Βασίλης Παναγ., δολοφονήθηκε από χίτες το 1944, στο κτήμα του· αναγνωρισμένος.

Παπαδόπουλος Κώστας (Φλώρος) του Ασημάκη, ομάδα κρούσης τομέα Λετρίνων⁷.

ΕτΑ:

Παφιόλης Διονύσης του Θωμά, αγρότης.

Λαϊκό δικαστήριο, συγκροτήθηκε μετά την ιταλική συνθηκολόγηση:

Μπούρας Γιάννης, αγρότης· πρόεδρος.

Χρέη εισαγγελέα έκανε ο Αναγνωστόπουλος.

Κουτρούτσος Θεόδωρος, «αστυνομικό όργανο».

Αξιωμαθόνευστα πρόσωπα:

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 437 και 866, αντίστοιχα.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 13 και τομ. Β, α/α 627 και 677, αντίστοιχα.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 53.

⁴ Θεοδωρόπουλος Κώστας, *προφορική* / Κοσμίδης, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92 / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984 / Α.Κ., Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Ηλεία», φακ. «Ηγετικά στελέχη».

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 344.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 557.

⁷ Κοσμίδης, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92 (ως τόπος καταγωγής αναγράφεται λανθασμένα το Σκουροχώρι) / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 558.

Πρίνος Σωτήρης, αγρότης· μέλος της οργάνωσης, προαλειφόταν για υπεύθυνος, αλλά χολώθηκε με την επιλογή Βασιλόπουλου και προσχώρησε στα ΤΑ· η ενέργειά του προκάλεσε αλυσιδωτές αντιδράσεις που οδήγησαν στη διάλυση της οργάνωσης (βλ., κεφ. 6, δ)· διώχθηκε (24-4-1946) με κατηγορία «αχααρακτήριστον»¹, η οποία προσδιορίστηκε (24-8-1946) σε «τραύματα μετά προμελέτης»².

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Δούκα, του - Λάσδικα, του³ [++]

Πληθυσμός: 286 (125 Α + 161 Θ) + 106 (50 Α + 56 Θ) = 392 κάτοικοι (175 Α + 217 Θ). Ορεινά χωριά (588 μ. του Δούκα) της Φολόης. Κέντρο της περιοχής· Γυμνάσιο, Αγρονομείο, Τ.Τ.Τ., Χωροφυλακή· ερχόταν ειρηνοδίκης και δικάζε.

ΚΚΕ-ΕΑΜ / ΟΚΝΕ-ΕΠΟΝ:

Παπαϊωάννου Γιώργος του Γιάννη και της Μαρίας από τη Νεμούτα, γιατρός· 50 ετών το 1941· από τους πρωτεργάτες της τοπικής επιτροπής - Μαίρη του Γιώργου και της Ξανθής * πατέρας και κόρη· εκτελέστηκαν στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με αποφάσεις στρατοδικείου⁴.

ΕΑΜ:

Νικολόπουλος Θοδωρής (Χαλικιάς) από τη Γιάρμενα, χαλικιάς.

Μηλιώνης [. . .] ξένος κι αυτός· μαθηματικός, καθηγητής γυμνασίου στο χωριό.

Ασημακόπουλος Θανάσης (Θανασουλίας), συνταξιούχος πρώην μετανάστης στην Αμερική.

Τζίμης Κώστας, αγρότης· διώχθηκε (3-4-1946) για «παράνομη οπλοφορία»⁵.

Χατζόπουλος [. . .] γιατρός· διευθυντής του λαϊκού νοσοκομείου που λειτούργησε το 1944 στο χωριό και ήταν το πρώτο στο νομό Ηλείας⁶.

ΕΛΑΣ:

Καραβέλας Γιώργος Ιω. (καπετάν-Δερβένης) από του Λάσδικα, αγρότης.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 [7 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Το χωριό, στην επιρροή της παράταξης Καραχάλιου και έδρα για ένα διάστημα, το καλοκαίρι 1944, της βρετανικής αποστολής⁷.

Δουναίικα, τα⁸ [++]

Πληθυσμός: 934 κάτοικοι (492 Α + 442 Θ). Πεδινό χωριό (51 μ.) κοντά στη θάλασσα.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Βαλκανάς Θεόδωρος, χ.σ.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 424.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 916.

³ Παπαγεωργίου Γιάννης, Δούζας Χαράλαμπος, *προφορικές*.

⁴ Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 38, α/α 87.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 204.

⁶ *Ο Μαχητής*, 12/9/1944, σ. 2.

⁷ Κατριβάνου, Άννα, σ. 117.

⁸ Αρβανιτάκης Φώτης (Τζαβέλας), Λυμπερής Λευτέρης Σπ., *προφορικές* / «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

Λυμπέρης Λευτέρης του Χαράλαμπου και της Ευγενίας γεν. το 1920· ομαδάρχης στο 3/12¹, μετατέθηκε στο 2^ο Ανεξάρτητο με την ίδρυσή του - Σπύρος γεν. το 1924 * αγρότες· αδέρφια.

Θωμόπουλος Θεμιστοκλής, αγρότης· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ.

Γεωργάκης Αποστόλης Διον., αγρότης· τραυματίστηκε στη μάχη του Πύργου².

Χριστοφοράτος Κώστας (Κεφαλονίτης) - Λαΐνης Γιάννης * έλαβαν μέρος την 1-8-1944 σε έφοδο κατά του γερμανικού φυλακίου στο χωριό.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ελαιώνας, ο (Μαλαπάσι, το)³ [++]

Πληθυσμός: 353 κάτοικοι (153 Α + 200 Θ). Πεδινό χωριό (103 μ.) του Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Δαμασκόπουλος Διονύσης (Νιόνιος), της γνωστής οικογένειας (λ. Άγιος Γεώργιος)· μελισσοκόμος· σώγαμπρος· ο βασικός οργανωτής.

Ζαχαρόπουλος Ανδρέας, καταγωγή από την Τριταΐα· στα τραμ στην Αθήνα· στο χωριό, προ κατοχής· διώχθηκε (27-4-1946 και πάλι 24-6-1946) για «παράβαση εκλογικού νόμου»⁴· προφανώς είχε απόσχει από τις εκλογές της 31-3-1946 σε εφαρμογή της «γραμμής» του ΚΚΕ.

Κούλης Δημήτρης, αγρότης και ιδιοκτήτης ελαιοτριβείου.

ΕΑΜ:

Κανελλόπουλος Λάμπης Ανδρ., ιδιοκτήτης παντοπωλείου - Γιώργος, έμπορος· διώχθηκε (25-10-1946) για «αποπλάνησιν εις συνουσίαν»⁵ - Λευτέρης, αγρότης - Γιάννης, γραμματέας της Κοινότητας * αδέρφια.

Ρεχενιώτης Θεοφάνης (Φάνης), α' πανηλειακή⁶· διώχθηκε (8-1-1946) για «αρπαγή κλπ.»⁷.

Γιαννόπουλος Κώστας, αγρότης.

ΕΠΟΝ:

Κούλης Μίμης, μακρινός εξάδελφος του Δημήτρη· απόφοιτος β' γυμνασίου Πύργου.

Ρεχενιώτης Θανάσης, διώχθηκε (23-9-1946) για «αποπλάνησιν εις συνουσίαν»⁸ - Κώστας * αδέρφια.

Χρονόπουλος Διονύσης * χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Παπανδρέου Λεωνίδα, σχολαρχείο· παντοπώλης.

Δημητρακόπουλος Αντώνης - Μπαμπίλης Τρύφων * αγρότες.

¹ Επιτροπή, Αγωνιστές, σ. 5, α/α 263.

² Παπαστεριόπουλος, Μωρηάς, τομ. Β', σ. 375.

³ Κούλης Μίμης, Κυριακόπουλος Χαράλαμπος, προφορικές / Κοσμιδής, «Τομέας», Εθνική Αντίσταση, τχ. 104, σ. 91-92.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 464 και 740 (τη δεύτερη φορά ως τόπος κατοικίας αναγράφεται το Βούναργο).

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1196.

⁶ Α.Β., Κατάλογος εκπροσώπων.

⁷ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 34.

⁸ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1088.

Παρατηρήσεις: Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αρχοντικού-κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 ΕΑΜ και ευρύτερη.

Ηράκλεια, η (Μπρούμα, του)¹ [++]

Πληθυσμός: 682 κάτοικοι (341 Α + 341 Θ). Μετονομασία: 16-4-1915, ΦΕΚ 148/1915. Πεδινό χωριό (60 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Πανόπουλος Γιώργος του Νίκου και της Βασιλικής, φοιτητής Φαρμακευτικής Αθηνών· ζούσε και δρούσε μεταξύ Πύργου και χωριού ως επαρχιακό στέλεχος· πολιτικός καθοδηγητής στο 3/12· η μητέρα του διώχθηκε (23-1-1946) για «υπεξαίρεσιν»².

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Πανόπουλος Παναγιώτης Νικ., γυμνάσιο Πελοπίου· αδελφός του Γιώργου * ο πατέρας τους υπήρξε μετανάστης στην Αμερική, από όπου έφερε χρηματική περιουσία.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Κανελλόπουλος Γιώργος Κων. - Ευσταθόπουλος Ανδρέας Παν. - Τούμπας Ανδρέας Παν. * σε μικρό χρόνο εγκατέλειψαν το βουνό καθώς και την οργάνωση.

Λαϊκό δικαστήριο:

Μπούλιαρης Δημήτρης Παν., έμπορος-εξαγωγέας σταφίδας, πρόεδρος - Ζαφειρόπουλος Δημήτρης Διον., κτηματίας, εισαγγελέας - Κατσαριώτης Γιάννης του Χρήστου (Καλύβας) - Μπίμπας Γιώργος, ο «δεσμοφύλακας» του δικαστηρίου - Καμψύλανκος Γιώργος Δημ., κατά μία εκδοχή αυτός ήταν ο «δεσμοφύλακας» * μη Εαμίτες.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στην αρχή, κατόπιν ισχνότερη.

Κακοτάρι, το³ [++]

Πληθυσμός: 359 κάτοικοι (185 Α + 174 Θ). Ορεινό χωριό (650 μ.) στη ρίζα του Σκιαδοβουνίου.

Η Κοινότητα:

Πατρώνας Παναγιώτης Ανδ. γεν. το 1899, ιδιοκτήτης καφενείου - Κυριακόπουλος Δημοσθένης, προχωρημένης ηλικίας, αγρότης - Παναγιωτόπουλος Παναγιώτης Σπυρ. γεν. το 1899, γραμματέας της Κοινότητας - Σταμόπουλος Παναγιώτης του Χρήστου γεν. το 1904, ιερέας * «προεστοί».

Λαϊκό δικαστήριο:

Θεοδωρόπουλος Θεόδωρος Κων., προχωρημένης ηλικίας· αγρότης· πρόεδρος.

Παρατηρήσεις: Σκιώδης οργάνωση. Οι προεστοί εγγυήθηκαν τον περιστασιακό ανεφοδιασμό του ΕΛΑΣ με αντάλλαγμα την ανοχή του στην επιλογή του χωριού να απέχει από το εαμικό δίκτυο.

¹ Ζωγόπουλος Δημήτρης, Κατσαριώτης Γιώργος, Μπούλιαρης Τάκης, *προφορικές πληροφορίες* / Α.Κ., διάφορα σημειώματα, φακ. «Ηγετικά στελέχη».

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 59.

³ Θεοδωρόπουλος Θεόδωρος, Πατρώνας Βασίλης, *προφορικές* / Μητρώον Κακοταρίου.

Καλολετσή (βλ., Νεράιδα)**Κάμενα, η¹ [++]**

Πληθυσμός: 262 κάτοικοι (122 Α + 140 Θ). Πεδινό χωριό (104 μ.) Δήμου Ολυμπίων. Δημοτικό. Δημητριακά, ρετσίνα, αμπέλια, ελιές.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Σεφερλής Δημήτρης από την Αρχαία Ολυμπία - Δάρας Κώστας από τη Ντάρδιζα * αγρότες.

ΕΑΜ:

Αγγελόπουλος Αγγελής, πολιτικός υπεύθυνος.

Φωκάς Παναγής Γεωρ., αγρότης.

Τσεκούρας Σταύρος Ανδ., είχε υπηρετήσει στην Αεροπορία· νυμφευμένος και καταστηματάρχης στο χωριό.

Παπαγιάννης Αλέκος Βασ. - Ελένη, υπεύθυνη της ΕτΑ * αδελφια· διώχθηκαν.

Παρασκευόπουλος Στάθης (Τσεκούρας) - Αναστασόπουλος Αριστείδης - Μάσας Δημήτρης (Ταυτότ) * χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Καψής Χρήστος Ιω. - Λεβεντούρης Γιάννης Μιχ. * χ.σ.

Μάρας Κυριάκος Κων. - Άγγελος Θεοδ. - Βασίλης Αλ. * εξαδέλφια.

ΕΛΑΣ:

Αναστασόπουλος Ανδρέας, δολοφονήθηκε από ταγματασφαλίτες μεταπολεμικά στην Ώλενα.

Παρατηρήσεις: Παράγωση οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 [13 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Καράτουλα, του² [++]

Πληθυσμός: 906 κάτοικοι (442 Α + 464 Θ). Πεδινό χωριό (90 μ.) της Ωλένης.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Αντωνόπουλος Διονύσης Χρ., γιατρός από του Αρβανίτη (βλ. λ. «Μαγούλα»).

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Μανούκας Τάσης (Αγραφιώτης), γεωπόνος από τα Άγραφα· έφεδρος αξιωματικός στο αλβανικό μέτωπο· έλαβε μέρος στη μάχη στην Ψηλή Ράχη· διμοιρίτης στο 3/12³· διώχθηκε (27-4-1946) για «φόνος κλπ.»⁴.

ΕΑΜ:

Αρβανίτης Δημήτρης, γυμνάσιο· α' πανηλειακή⁵.

¹ Λεβεντούρης Γιάννης, Μαντζώρος Βασίλης, Γεωργοπούλου Χρυσάνθη, *προφορικές*.

² Παναγιωτόπουλος Πάικος, Παναγόπουλος Θανάσης, Τζουανόπουλος Πάνος, *προφορικές* / Α.Μ., Αναστόπουλος Θανάσης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη* / Α.Κ., α) Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Ηλεία», φακ. «Ηγετικά στελέχη», β) «Εξόντωση Γερμανών στο Καράτουλα - 7 Ιουλίου 1944, Κατερίνης Ανδρέας κ.α.», φακ. «Ορεινή Ηλεία».

³ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 367, α/α 217.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 230 (ως τόπος κατοικίας αναγράφεται ο Πύργος).

⁵ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

Κωνσταντινόπουλος Λεωνίδας του Βλάση, πολιτικός υπεύθυνος.

Παπαχριστόπουλος Χρήστος του Χρήστου, στρατιωτικός υπεύθυνος· διώχθηκε (25-11-1946) «άνευ χαρακτηρισμού»¹.

Λαμπρόπουλος Παναγιώτης, δάσκαλος στη Μακεδονία· άνοιξε μαγειρείο.

Παναγιωτόπουλος Πάνος (Πάικος), τομέας προπαγάνδας.

Μερεμέτης Νεοκλής, χ.σ.

Μαγούλης Πάνος Γεωρ. - Γιώργης Παναγ., σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ * πατέρας και γιος.

Μιχαλόπουλος Βασίλης του Κώστα και της Αγγέλως, εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου².

Μαρκόπουλος Άγγελος - Χριστόπουλος Α. (Ψιμενάκος) - Κωστόπουλος Θεόδωρος - Ρουπακιά Τασία - Μαρκόπουλος Παναγιώτης * δολοφονημένοι από γερμανοτσολιάδες³.

Αρβανίτης Παναγιώτης - Γεωργακόπουλος [. . .] - Γεωργακοπούλου-Δρακούλη Φανή, σύζυγος του προηγούμενου * οι δύο πρώτοι τραυματίστηκαν από χίτες το 1944· ο δεύτερος, το ίδιο έτος πέθανε· η Φανή σκοτώθηκε, αφού την πέταξαν, έγκυο, σε πηγάδι⁴.

Γρηγορόπουλος Παναγιώτης - Μπουτόπουλος Παναγιώτης Γρ. * διώχθηκαν (5-5-1946 και 28-5-1946, αντίστοιχα) για «παράβαση εκλογικού νόμου»⁵· προφανώς είχαν απόσχει από τις εκλογές της 31-3-1946 σε εφαρμογή της «γραμμής» του ΚΚΕ.

ΕΠΟΝ:

Κοΐνης Γιάννης - Αγγελής, σκοτώθηκε στο β' αντάρτικο - Σωτήρης, δολοφονήθηκε από χίτες στ' αμπέλια της Πέρσαινας - (συζ. Δαββέτα) Βάσω, στον ΕΛΑΣ * αδελφια· ανίψια του Άγη Μερεμέτη.

Ζορμπάς Δημήτρης, φοιτητής· σκοτώθηκε στις 8-7-1944, στη Σκάλα Γούμερου⁶.

ΕΛΑΣ:

Παναγιωτακόπουλος Διονύσης, έφεδρος αξιωματικός· λοχαγός πυροβολικού, διοίκηση 3/12· επιτελάρχης ΙΙΙ Μεραρχίας⁷.

Δημητρακόπουλος Θωδωρής Παν., χ.σ.

Τζουανόπουλος Πάνος Κων., διώχθηκε (7-10-1946) για «συκοφαντικήν δυσφήμισιν κλπ.»⁸.

Ανδρικόπουλος Μέλτης Νικολ., διώχθηκε.

Πιερρόπουλος Ανδρέας Αθαν. (Μπίθας), σαλπικτής· σκοτώθηκε στη μάχη της Αθήνας.

Ασημακόπουλος Πάνος (Μουσολίνης), τον σκότωσαν γερμανοί στρατιώτες στα Πανέικα, 3-5-1944.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 31 [28 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. «Το χωριό μας έδωσε δυο στελέχη, για τον τομέα του Δήμου Ωλένης, γιατί, όταν έγινε η

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1319 (ως τόπος κατοικίας αναγράφεται ο Πύργος).

² Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 38, α/α 67.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 278, 463, 252, 395, 563, αντίστοιχα / Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 88.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 94, 118, 119, αντίστοιχα.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 482 και 639, αντίστοιχα.

⁶ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 362 / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 15-5-1984.

⁷ Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 85.

⁸ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1152.

αναδιάρθρωση των οργανώσεων του ΕΑΜ, το Χελιδόνι απεσπάσθη από τον τομέα του Πελοπίου και προσαρτήθη στον τομέα του τέως Δήμου Ωλένης με έδρα το Καρατούλα»¹.

Κατάκωλο, το² [++]

Πληθυσμός: 727 κάτοικοι (405 Α + 322 Θ). Παραλιακό χωριό (5 μ.) του Πύργου, 6 χλμ. από την πρωτεύουσα.

ΚΚΕ-Φιλική Εταιρεία-ΕΑΜ:

Αγγελόπουλος Γιάννης, σιδηροδρομικός· κεντρικό πρόσωπο του προ-εαμικού πυρήνα.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Ξανθούλης Ηλίας, παντοπώλης.

ΕΑΜ:

Κανελλακόπουλος Γιάννης, γεωπόνος.

Παΐσιος Χαράλαμπος - Γιακουμέλος Μήτσος * χ.σ.

Βοζίκης Δημήτρης Κων., νεολαίος· ο πατέρας του υπήρξε στέλεχος του ΚΚΕ· διώχθηκε (26-2-1946) για «κλοπή»³.

Πυλαρινός Γιώργος, εστιάτορας.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Οικονομάκος Γιάννης, δευτεροετής της Σχολής Ικάρων· από το καλοκαίρι του 1943, στη διαφώτιση του 3^{ου} ανεξάρτητου Τάγματος Ολυμπίας.

Ηρακλειώτης Χαράλαμπος - Κάββουρας Βασίλης - Κλάδης Νίκος (Πιτσινής) - Κοιλιομενιάτης Στέφανος * σκοτώθηκαν στη μάχη του Πύργου⁴.

ΕΛΑΣ:

Γκόγκος [. . .] χ.σ.

Ζαμπάρογλου Παντελής, από οικογένεια μικρασιατών προσφύγων· έδρασε και στον Πύργο· βούταγε στο βυθισμένο ιταλικό καΐκι⁵ στην Κυπαρισσία (ή μήπως στο προσαραγμένο βρετανικό υποβρύχιο που έφερνε υλικό για τους αντάρτες;⁶) και έπαιρνε ό,τι υπήρχε· έδωσε κι ένα όπλο στον Ξύδη (βλ. λ. «Πύργος», υποκατ. «Στιγμές από την έναρξη του ένοπλου αγώνα») από τα ευρήματα⁷.

Παρατηρήσεις: Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Καταράχι, το⁸ [++]

¹ Μπίρμπας, «Η συμβολή», *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 46η, σ. 72.

² Οικονομάκος Γιάννης, *προφορική* / Α.Κ., α) Κακόγιαννος Τάκης, «Ηλεία-Αντίσταση», β) Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Ηλεία», γ) Βαρουξής Θεόδωρος, «σημείωμα», φακ. «Ηγετικά στελέχη» / «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, том. Α, α/α 139.

⁴ «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1.

⁵ Α.Μ., Ξύδης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

⁶ Αλεξανδρόπουλος Τάκης, *προφορική*.

⁷ Α.Μ., Ξύδης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

⁸ Α.Κ., α) Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Ηλεία», β) Λουπίδης Θύμιος, διάφορα στοιχεία, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Α.Μ., Αίτηση αναγνώρισης του Γιώργου Στροφύλα, διαχείριση Μάργαρης Νίκος / Σχετικά με την Ουρανία Στροφύλλα, *Η Ευθύνη*, 4-6-1984.

Επισκόπηση: Πληθυσμός, 643 κάτοικοι (330 Α + 313 Θ). Προάστιο του Πύργου.

ΚΚΕ:

Βάκρος Μήτσος - Αρβανιτάκης Φίλιππος * αδιευκρίνιστη η σχέση τους με την εαμική οργάνωση.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Λουπίδης Θύμιος, πρόσφυγας στον Πύργο· αντιπρόσωπος ΕΠΟΝ Ηλείας στην α΄ πελοποννησιακή συνδιάσκεψη της οργάνωσης· από το φθινόπωρο 1943 γραμματέας αχτίδας Λαμπείας.

Παπαπέτρου Νιόνιος, εξέδιδε μαζί με τον Λουπίδη, το καλοκαίρι 1941, το χειρόγραφο φύλλο «Φλόγα» και το διένεμαν οι δυο τους στον Πύργο.

Στροφύλας Αριστείδης, δάσκαλος· έδρασε στον Πύργο· η οικογένειά του, στο Καταράχι· διώχθηκε (13-8-1946) για «φόνος κλπ.»¹.

Ενέργειες της οργάνωσης:

Ο δάσκαλος Αριστείδης Στροφύλας έφτιαξε μαζί με τον γιο του, Γιώργο, το στεφάνι για την τελετή της εθνικής επετείου στις 25-3-1942 στο ηρώο του Πύργου και η κόρη του, Στροφύλα-Μάτεση Ουρανία, το παρέλαβε στο σπίτι της, που ήταν στέκι του ΕΑΜ, στην Αγία Μαρίνα Καταραχίου· η Ουρανία ήταν η πρώτη γυναίκα της Αντίστασης που εκτελέστηκε στην περιοχή του Πύργου, στις 3-6-1944. Το βράδυ της 24-3-1942, ο Γιώργος μαζί με φίλους του έβαλαν στο ηρώο του Πύργου το στεφάνι μαζί με την ελληνική σημαία που είχαν στο σπίτι τους. Ο αδελφός του ο Θεόδωρος έκανε τον τσιλιαδόρο. Όλη η οικογένεια έγραφε την ημέρα εκείνη προκηρύξεις για να διανεμηθούν στον Πύργο. Από το 1943, η οικογένεια φύλαγε όπλα στο σπίτι της και τα προωθούσε στα τμήματα του ΕΛΑΣ· συμμετείχε και η σύζυγος του δασκάλου, Ευγενία. Η οικογένεια καταγόταν από του Λαγάτουρα, όπου υπάρχει και μνημείο: «Έπεσαν για την πατρίδα», έτος 1944, στην πλατεία.

ΕΑΜ:

Ζαντές Τιμολέων (Τιμολιός), ψευδώνυμο Θεμιστοκλής· διώχθηκε (8-1-1946) για «υπεξαίρεσιν»².

Νεολαία-μαχητική ομάδα³:

Παναγιωτόπουλος [. . .].

ΕΛΑΣ:

Μάτεσης [. . .], [. . .], αδελφία⁴.

Παρατηρήσεις: Τμήμα της οργάνωσης του Πύργου.

Κατσαρού, του⁵ [++]

Πληθυσμός: 497 κάτοικοι (247 Α + 250 Θ). Πεδινό χωριό (80 μ.) Δήμου Ιάρδανου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Κολιόπουλος Πάνος (Τζαμαρίας), αγρότης· οργανωτής της ΕΠΟΝ· στον ΕΛΑΣ· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁶.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 345.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 20 (η «υπόθεσή» του επανέρχεται έκτοτε πολλές φορές, στην ίδια κατάσταση, με πρόσθετες κατηγορίες για «κλοπή, εκβίαση» κλπ.).

³ Κυριακόπουλος Χαράλαμπος, *προφορική*.

⁴ Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 88.

⁵ Κυριακόπουλος Χαράλαμπος, *προφορική* / Κοσμίδης, «Τομέας», Εθνική Αντίσταση, τχ. 104, σ. 91-92 / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 15-5-1984 / «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 223.

Γιαννόπουλος Γιώργης (Μολότωφ), αγρότης· γραμματέας της κομματικής οργάνωσης.

Παπασωτηρίου Σωτήρης, δημοτικό, αυτοδίδακτος· αγρότης· α' πανηλειακή¹· σε στενή επαφή με την οργάνωση της Αμαλιάδας· διώχθηκε (8-1-1946) για «φόνο κλπ.»² - Μιχάλης, αυτοδιοίκηση * αδέρφια (οικογενειακό παρανόμι, Καραδημάκης).

EAM:

Βαζάς Διονύσης, κτηματίας· από τα τέλη του 1943 γραμματέας της οργάνωσης· διώχθηκε (17-4-1946)³.

Κολιόπουλος Θεόδωρος, εξάδελφος του Πάνου· β' γραμματέας - Νίκος, φρούραρχος.

Παπαπαναγιώτου Πάνος, γιος του παπά· αγρότης.

Μπέλιας Ανδρέας, αγρότης· διώχθηκε (8-1-1946) για «φόνο κλπ.»⁴.

Μπέλια Ντίνα Ανδρ., θυγατέρα του προηγούμενου.

EAM-ΕΛΑΣ:

Κυριακόπουλος Νίκος, γυμνάσιο Πύργου· πρωτοπόρος στο βουνό· διοίκηση 12^{ου} Συντάγματος· στρατολόγος στην Τρίπολη.

Παπασωτηρίου Νίνιος, αδελφός Σωτήρη, Μιχάλη· διώχθηκε (27-4-1946 και πάλι 24-6-1946) για «παράβαση εκλογικού νόμου»⁵· προφανώς είχε απόσχει από τις εκλογές της 31-3-1946 σε εφαρμογή της «γραμμής» του ΚΚΕ· εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση του στρατοδικείου της πόλης⁶.

ΕΠΟΝ:

Παπασωτηρίου Σπύρος, αδελφός των παραπάνω· α' γραμματέας στον ΕΛΑΣ· δολοφονήθηκε από παρακρατικούς μετά την απελευθέρωση⁷.

Κυριακόπουλος Χαράλαμπος, αδελφός του Νίκου· μαθητής γυμνασίου Πύργου· διάδοχος του προηγούμενου· γραμματέας τμηματικής· διαφωτιστής στο 3/12 από τον Ιούλιο 1944· διώχθηκε (5-2-1946) για «εμπρησμό κλοπή»⁸.

Δημόπουλος Ασημάκης Θεοφ., διάδοχος του προηγούμενου· 2^ο Ανεξάρτητο ΕΛΑΣ - Βασίλης - Φωτούλα * αδέρφια.

Στασινόπουλος Γιάννης, γραμματέας αχτίδας.

Παπασωτηρίου Σπύρος, οργανωτικός γραμματέας στο τμηματικό συμβούλιο - Κώστας * αδέρφια Μιχάλη, Σωτήρη, Νίνιου.

Κολιόπουλος Φώτης του Ανδρέα - Τσιρώνης Πάνος Βασ. - Παπαναγιώτου Πάνος Αριστομ. - Αυγερινόπουλος Λεωνίδας Σπυρ. - Λουκόπουλος Νίκος Αθαν. * 2^ο Ανεξάρτητο ΕΛΑΣ.

Αυγερινόπουλος Λεωνίδας - Κωστής * αδέρφια.

Μπέλιας Γιώργος του Ανδρέα - Νώντας * αδέρφια της Ντίνας.

¹ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 18.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 218.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 17.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 462 και 742 (τη δεύτερη φορά ως τόπος κατοικίας αναγράφεται το Βούναργο).

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 365 / Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 39, α/α 89.

⁷ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 366.

⁸ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 83.

Μαρινόπουλος Δημήτρης, χίτης μετά την απελευθέρωση, ωστόσο διώχθηκε (26-3-1946) για «παράνομη κατοχή όπλου»¹.

Αλληλεγγύη:

Κολιοπούλου Ουρανία, διπλωματούχος μαία.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Κολιόπουλος Θεόδωρος, αδελφός της Ουρανίας, εξάδελφος του συνωνύμου του· υπεύθυνος.

ΕΛΑΣ:

[Γιαννόπουλος:] Νίκος (Σερέτης), ορφανός κι από τους δύο γονείς, εξάδελφος του Μολότωφ· ηλεκτροτεχνίτης.

Αλληλεγγύη:

Κυριακοπούλου Αλεξάνδρα - Γωγώ, νομαρχιακή - Φρόσω - Βάσω - Αιμιλία * μητέρα και αδελφές Νίκου, Χαράλαμπου.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Μείζον επαρχιακό κέντρο από το δ' στάδιο. Λαϊκή αυτοδιοίκηση, δικαιοσύνη, φρουραρχείο· έδρα ΝΕ· τον Σεπτέμβριο 1943, φιλοξένησε εαμική διάσκεψη. Ένταξη: 38 [30 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

Καυκανιά, η² [++]

Πληθυσμός: 293 κάτοικοι (147 Α + 146 Θ). Πεδινό χωριό (240 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΚΚΕ-προεαμική κίνηση:

Παπαχριστόπουλος Αγγελής του Κανέλλου, δάσκαλος· πρωτεργάτης στην τοπική κίνηση, πριν γίνει γνωστό στην Ηλεία το ΕΑΜ· σκοτώθηκε το 1941-42 στην περιοχή της Μανωλάδας, από συμμαχικό βομβαρδισμό εμπορικού τρένου της γραμμής Πάτρας-Πύργου, στο οποίο επέβαινε.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Μήλιος Κώστας (Μανώλης) γεν. το 1918· γυμνάσιο Πελοπίου· επαρχιακό στέλεχος - Γιώργης (Τσινούρης) γεν. το 1920 - Αγγελής γεν. το 1923 ή το 1924 - Παναγιώτης * αδέρφια.

ΕΑΜ:

Μηλιώτης Θεόδωρος, αγροφύλακας· πρώην μετανάστης στην Αμερική· γραμματέας.

Χρυσανθακόπουλος Δημήτρης Παν., αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος.

Παπαχριστοπούλου Ευθυμία Καν., αδελφή του Αγγελή.

Μπαντούνας Δημήτρης, οικογενειάρχης· αγρότης· διώχθηκε (27-11-1946) για «δασική φθορά»³.

Παπαχριστόπουλος Θανάσης Γεωρ. - Βορλόκας Ασημάκης, σώγαμπρος από τη Βαρβάσαινα - Αθανασόπουλος Παναγιώτης Κωνστ. (Κοτσιράς) γεν. το 1921 - Ρηγόπουλος Γιάννης Νικ. (Κωλοζεύτης) γεν. το 1921 * αγρότες.

ΕΠΟΝ:

Βασιλόπουλος Παναγιώτης, χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 195.

² Αθανασόπουλος Παναγιώτης, *προφορική / Μπίρμπας*, «Η συμβολή», *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 46η, σ. 71-72.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 885.

Παπαγεωργίου Διονύσης Γεωρ., ακραιφνής Εαμίτης.

Σπυρόπουλος Γιάννης (Σεντεκλήρης), εισαγγελέας - Μπακούμης Κώστας, προχωρημένης ηλικίας * μη Εαμίτες.

Παρατηρήσεις: Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση του α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 [14 άρρενες] ΕΑΜ.

Κερτίτσα (βλ., Αγία Κυριακή)

Κλάδεο ή Κλαδέο, το (Στραβοκέφαλο, το)¹ [+]

Πληθυσμός: 292 κάτοικοι (144 Α + 148 Θ). Μετονομασία: 24-6-1933, ΦΕΚ 179/1933. Πεδινό χωριό (160 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Παναγιωτακόπουλος Πάνος, διώχθηκε (7-8-1946) για «υπεξαίρεσιν»² - Ολυμπιάδα * αδέρφια.

Μιχαλόπουλος Μιχάλης, αγρότης: «ήξερε γράμματα».

Παπαγεωργίου Λεωνίδα, φοιτητής στον οικονομικό κλάδο, στην Αθήνα.

ΕΑΜ:

Παναγιωτακόπουλος Θανάσης, αγρότης.

ΕΠΟΝ:

Παντελίδης Χρήστος, αγρότης: μετά στην Πολιτοφυλακή - Αφροδίτη * αδέρφια.

Καραχάλιου Γεωργία - Απόστολος * αδέρφια.

Βασιλόπουλος Σταμάτης, αετόπουλο.

ΕΛΑΣ:

Παναγιωτακόπουλος Ανδρέας, αδελφός του Θανάση - Ντούλας Θανάσης - Φωτόπουλος Χρήστος * αγρότες.

Αξιωμαθμόνευτα πρόσωπα:

Δημητρακόπουλος Αθαν. Διονύσης γεν. το 1916, χωροφύλακας: εκτελέστηκε από τις γερμανικές αρχές το 1942, στη Θεσσαλονίκη³.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, υψηλής διαφοροποίησης. Έδρα Ν.Ε., χώρος ανεφοδιασμού του ΕΛΑΣ, τόπος καταγωγής νομαρχιακών στελεχών. Ένταξη: 13 [10 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Κλινδιά, του⁴ [++]

Πληθυσμός: 373 κάτοικοι (189 Α + 184 Θ). Ορεινό χωριό (500 μ.) της Ωλένης.

ΕΑΜ:

Γιαννόπουλος Θανάσης (Ντασουράς), «δεξί χέρι των ανταρτών» - Βασίλης * πατέρας και γιος.

¹ Βασιλόπουλος Σταμάτης, Γεωργούλης Γιάννης, *προφορικές*.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1343.

³ ΚΕ ΚΚΕ, *Έπεσαν*, τομ. Β', σ. 182.

⁴ Αγγελόπουλος Αναστάσης Βασ., Αγγελόπουλος Γιάννης του Νικήτα, *προφορικές*.

Αγγελόπουλος Αναστάσης Βασ. γεν. το 1912· απόφοιτος δημοτικού· αγρότης· λοχίας στον στρατό, το 1933· στρατιωτικός υπεύθυνος.

Λαϊκό δικαστήριο:

Μπενάκης Θεμιστοκλής Αντ. - Παναγιωτόπουλος Διαμαντής Θεοδ. - Μπαλάσκας Γιάννης Βασ. (Κουτσαλόγιαννης) * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Σκιώδης οργάνωση· δημιουργήθηκε από τον ΕΛΑΣ υπό τον καπετάνιο Δήμο Καμαρινό από την Αμαλιάδα.

Κολίρι, το¹ [++]

Πληθυσμός: 1.241 κάτοικοι (615 Α + 626 Θ). Πεδινό χωριό (73 μ.) του Πύργου, 2 χλμ. από την πρωτεύουσα.

ΕΑΜ:

Καλαθάς Νίκος, γυμνάσιο· πολιτικός υπεύθυνος.

Παϊκόπουλος Παναγιώτης, στρατιωτικός υπεύθυνος.

Φωτόπουλος Γιώργος (Λιόλιας), καταστηματούχος.

Βενιζέλος Απόστολος απ' το Λαμπέτι - Ζαφειρόπουλος Μενέλαος - Αγγελόπουλος Γιώργος * αγρότες.

Ζαφειρόπουλος Σάκης, ανειμίς του Μενέλαου.

ΕΠΟΝ:

Ζαφειρόπουλος Λυσίμαχος - Οδυσσέας * α' εξαδέλφια.

Μπούρας Θεόδωρος, χ.σ.

Φωτόπουλος Μιχάλης, αδελφός του Γιώργου.

Λαϊκό δικαστήριο:

Μπαλοδήμος Φιλοποίμην, δικηγόρος.

ΕΛΑΣ:

Παϊκοπούλου (μεταπολεμικά Λιναρδάκη) [. . .], α' εξαδέλφη του Παναγιώτη.

Βαρζελιώτης Θανάσης, αγρότης.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 [13 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Κορακοχώρι, το² [++]

Πληθυσμός: 342 κάτοικοι (190 Α + 152 Θ). Πεδινό χωριό (17 μ.) του Πύργου.

ΕΑΜ:

Κολόσακας Δημήτρης - Πλέσσας Αλέξανδρος * αγρότες.

Ξένος Νίκος, μηχανικός στο τρένο του Κατακόλου.

Μερκούρης Περικλής, ανύμφευτος και άκληρος· κτηματίας, με «το καλύτερο κτήμα» και μεγάλο.

ΕΠΟΝ:

Ζάγκαρης Στέφανος, χ.σ.

¹ Τσαγκρής Σταύρος Αχ., Κράλλης Διονύσης Κων. και Ιω., Μπαλοδήμος Σάκης, *προφορικές* / «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

² Μάλλιος Διονύσης, Παπαγεωργίου Λάμπης, *προφορικές*.

ΕΛΑΣ:

Πλέσσας Άγγελος, αξιωματικός πεζικού· αδελφός του Αλέξανδρου.

Σταθόπουλος Δημήτρης - Γιώργης * αδέρφια· αγρότες.

Ντόζης Δημήτρης, χ.σ.

Βόσσος Αλέξανδρος, αγρότης· εκτελέστηκε με απόφαση ανταρτοδικείου, επειδή «πείραζε κοπέλα».

Μπακόγιαννης Στεφανής - Μήτσος * εξάδέρφια.

Λαϊκό δικαστήριο:

Κυριαρχούσαν οι Κολόσακας-Ξένος.

Αποστολόπουλος Ντίνος, δάσκαλος.

Παρατηρήσεις: Παράγωση οργάνωση εξωτερικής επίδρασης, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 12 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Κορδελιό (βλ., Σόπι)**Κορυφή, η (Κουκουβίτσα, η)¹ [++]**

Πληθυσμός: 205 κάτοικοι (113 Α + 92 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Ημιορεινό χωριό (293 μ.) Δήμου Ιάρδανου.

ΕΑΜ:

Λαμπρόπουλος Ανδρέας του Ανδρέα και της Νικολίτσας γεν. το 1908· ο βασικός καθοδηγητής.

Μιχαλόπουλος Γιώργης του Ανδρέα, σχολαρχείο· πολιτικός υπεύθυνος· πρόεδρος δικαστηρίου - Νίκος, αγρότης· πολέμησε στο Ρούπελ· στρατιωτικός υπεύθυνος· επικεφαλής της ομάδας κρούσης τομέα Λετρίνων² - Κώστας, αγρότης * αδέρφια.

Δημήτρουλας Χρήστος Γεωρ., αγρότης - Νικολόπουλος Σωτήρης Ιω. - Μόσχοβος Γιώργης Κων. * ψήφισαν, στο εκλογικό κέντρο της Βροχίτσας στο δημοψήφισμα του 1946, αβασίλευτη Δημοκρατία.

Παρατηρήσεις: Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· ανεφοδιάζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 7 ΕΑΜ.

Κοσκινά, του³ [+]

Πληθυσμός: 263 κάτοικοι (116 Α + 147 Θ). Πεδινό χωριό (67 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΕΑΜ:

Μίχος Αποστόλης, λογιστής στον συνεταιριστικό χώρο· γραμματέας.

Λιαρομμάτης Αποστόλης, απότακτος λοχαγός του 1935· στέλεχος του αρχικού πυρήνα· στην ΕτΑ του ΕΛΑΣ⁴· πέθανε εξόριστος⁵.

Κονδύλης Γιάννης, σκοτώθηκε στον εμφύλιο⁶.

ΕΠΟΝ:

¹ Θεοδωρακόπουλος Στέφανος Παναγ., *προφορική* / «Αναγνωρισμένου», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

² Κοσμίδης, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92.

³ Γεωργούλης Γιάννης, *προφορική* / «Αναγνωρισμένου», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984 / Σκαλτσάς, *Στις όχθες*, σ. 94-149 / Κριμπάς, *Η Εθνική*, σ. 178-180.

⁴ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 357, α/α 14.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 470.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 227.

Μίχος Δημήτρης του Αριστείδη - Χαμουζόπουλος Κώστας Ιω. * αγρότες.

ΕΠΟΝ-ΕΛΑΣ:

Κονδύλης Παναγιώτης (Κοντύλας), μυλωνάς και λιτρουβιάρης· σύνδεσμος στα αντάρτικα τμήματα· μετείχε στις μάχες που κορυφώθηκαν στο Πούσι· αναγνωρισμένος.

Γεωργούλης Γιάννης Γεωργ., μάχη του Πούσι.

Σύνδεσμοι:

Γεωργούλης Νίκος Γεωργ. - Αγγελής * αδέρφια του Γιάννη.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Κουζούλι, το¹ [++]

Πληθυσμός: 113 κάτοικοι (50 Α + 63 Θ). Συνοικισμός του Ρόμεσι.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Μόσχοβος Θεόδωρος, αγρότης - Χρήστος, αγρότης και από το 1940 παπάς, για να μην επιστρατευθεί * αδέρφια.

Παρατηρήσεις: Ετερόδουνη οργάνωση· πόλος, Ρόμεσι. Ένταξη: 2 ΕΑΜ.

Κουκουβίτσα (βλ., Κορυφή)

Κούμανη, του² [+]

Πληθυσμός: 945 κάτοικοι (485 Α + 460 Θ). Ορεινό χωριό (650 μ.) της Φολόης. «Να μάθετε, να ξέρετε πως Κούμανη κι Αντρώνι, τουρκαλβανοί το είπανε, θεός να τους γλιτώνει».

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Κούτρας Θανάσης (Κουτσοθανάσης), υποδηματοποιός.

ΕΑΜ:

Λινάρδος Νικήτας, πολιτικός υπεύθυνος· διώχθηκε (13-2-1946) για «παράνομη υλοτομία»³· πολέμησε από τις τάξεις του ΔΣΠ· αναγνωρισμένος.

Βερβίτας Βασίλης, προπολεμικά στην Πάτρα.

Κούτρας Θεόδωρος Αθαν., γιος του Κουτσοθανάση· και στον ΔΣΠ.

ΕΠΟΝ:

Παπούλιας Γιάννης (Κουρόγιαννης), στήριξε και τον ΔΣΠ.

Παπαγιάννης Κώστας του Κουτογιώργη· σκοτώθηκε στο Χελιδόνι από τις τάξεις του ΔΣΠ.

ΕτΑ:

Νικολετόπουλος Ανδρέας, ιδιοκτήτης μύλου· υπεύθυνος.

Ρετσινάς Ίων, αγρότης.

Λαϊκό δικαστήριο:

Βουρλούμης Μιχάλης, χαλικάς· πρόεδρος.

¹ Αντωνόπουλος Τάκης, Αντωνοπούλου Ελένη, *προφορικές*.

² Λινάρδος Αντώνης, *προφορική* / Τουτούνης Ηλίας, *γραπτή συμβολή στην έρευνα* / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 149.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ.

Κουτσοχέρα, η¹ [++]

Πληθυσμός: 674 κάτοικοι (339 Α + 335 Θ). Ημιορεινό χωριό (340 μ.) της Ωλένης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Μπακόπουλος Βασίλης, τελειόφοιτος Νομικής· πολέμησε από τις τάξεις του ΔΣΠ - Λύκουρας Γιώργος, αγρότης * διαδοχικά πολιτικοί υπεύθυνοι· α' πανηλειακή².

ΕΑΜ:

Ντοάς Χρήστος (Κρίκος), σύνδεσμος ΝΕ· δικαστήριο - Γαλανόπουλος Γιώργος (Γκάτσης) * αγρότες.

ΕΛΑΣ:

Παπαϊωάννου Ηλίας (Σίμος), καπετάνιος απ' το Λαμπέτι· μεγάλο μέρος του χρόνου του, στο χωριό.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ηλιόπουλος Ηλίας, αγρότης.

Τσελίκας Νίκος - Χριστόπουλος Χρήστος (Ζάρας) * χ.σ.

Αθανασόπουλος Αναστάσιος, «ήξερε γράμματα».

Παπαδόπουλος Δημήτρης, αγρότης· «φρούραχος» του δικαστηρίου.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ και ευρύτερη.

Κριεκούκι (βλ., Πελόπιο)

Κρυόβρυση, η (Βερβενή, η) - Καλύβια Κρυόβρυσης, τα³ [++]

Πληθυσμός: 632 (318 Α + 314 Θ) + 118 (62 Α + 56 Θ) = 750 κάτοικοι (380 Α + 370 Θ).

Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ορεινά χωριά (971 μ. η Κρυόβρυση) στον νότιο Ερύμανθο, όρια με Αχαΐα, σε απόσταση 5 χλμ. μεταξύ τους.

ΕΑΜ:

Μενούνος Δημήτρης Γεωρ. (Μητσέας) γεν. το 1916 - Σπύρος γεν. το 1914, δημοτικό * αδέλφια· αγρότες.

Μπούμπαλης Χρύσανθος Παναγ. - Βασίλης γεν. το 1904 ή 1905 * αδέλφια· γερμανοταγματασφαλίτες πυρπόλησαν το σπίτι τους στις 16-4-1944.

Οικονομόπουλος Μενέλαος Νικολ. - Γιαννικόπουλος Κανέλος Κων. γεν. το 1905 * γερμανοταγματασφαλίτες πυρπόλησαν τα σπίτια τους στις 16-4-1944.

Συμπαθούντες:

Μενούνος Γεώργιος, πατέρας του Δημήτρη και του Σπύρου, προχωρημένης ηλικίας· αγρότης.

¹ Βέρρος Θεόδωρος, Κανελλόπουλος Δημήτρης, Παπαδόπουλος Βασίλης (Παφιλιάρης), *προφορικές* / Α.Μ., Αναστόπουλος Θανάσης, *προφορική συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη* / Μποσόλης Ηλίας, *προφορική*.

² Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

³ Ασημακόπουλος Θεόδωρος, Μπούμπαλης Σπύρος, *προφορικές* / Παπαθεοδώρου, *Κρυόβρυση*, σ. 128-140 / *Μητρώον* Κρυόβρυσης.

Μενούνος Θεόδωρος, πατέρας του Φάκαλου (βλ., ΕΠΟΝ), αγρότης.

Μαχητική ομάδα:

Ασημακόπουλος Μιχάλης Γεωρ. γεν. το 1917 - Ρουμελιώτης Ανδρέας Νικολ. γεν. το 1914, δημοτικό * αγρότες.

ΕΠΟΝ:

Μενούνος Σπύρος Θεοδ. (Φάκαλος), γεν. το 1925· εξάδελφος του Δημήτρη και του Σπύρου.

Λαϊκό δικαστήριο:

Παπανικολάου Κώστας Βασ., πρόεδρος - Οικονομόπουλος Τάσος, εισαγγελέας - Κολώνης Χρυσάνθος, ταμίας * προχωρημένης ηλικίας· οικογενειάρχες· δημοτικό· αγρότες· μη Εαμίτες.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 ΕΑΜ.

Κρυόνερο ή Κρυονέρι, το¹ [++]

Επισκόπηση:

Πληθυσμός: 311 κάτοικοι (165 Α + 146 Θ). Ημιορεινό χωριό (480 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΕΑΜ:

Γιαννικόπουλος Νίκος, «ήξερε γράμματα»· πολιτικός υπεύθυνος - Ουρανία - Γιώργος * αγρότες· αδέρφια.

Δημόπουλος Γιώργος, αγρότης· φρούραρχος.

Αναστόπουλος Γιώργος, αγρότης· ο αδελφός του σκοτώθηκε στο ελληνοϊταλικό μέτωπο.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 [4 άρρενες] ΕΑΜ.

Λαγάτουρα (βλ., Υψηλό)

Λάλα, του² [++]

Πληθυσμός: 755 κάτοικοι (375 Α + 380 Θ). Ορεινό χωριό (583 μ.) της Φολόης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Δημητρόπουλος Ηλίας, καθηγητής γυμνασίου στην Αθήνα· επαρχιακός καθοδηγητής.

ΕΑΜ:

Παναγόπουλος Γιάννης (Κορμπής), πολιτικός υπεύθυνος - Σπηλιόπουλος Διονύσης - Πολυζωγόπουλος Ζώης - Βασιλείου Ντίνος * αγρότες.

ΕτΑ:

Γιαννικόπουλος Γιώργος, αγρότης.

Εθνική Πολιτοφυλακή:

Μάρκος Μήτσος από τη Νεμούτα.

¹ Βασιλόπουλος Σταμάτης, *προφορική*.

² Δούζας Χαράλαμπος, Κανελλόπουλος Δημήτρης, *προφορικές* / Α.Μ., Μαρινέρος Βασίλης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 ΕΑΜ. Το χωριό ήταν στη ζώνη επιρροής της παράταξης Καραχάλιου και για ένα διάστημα, το καλοκαίρι 1944, έδρα της βρετανικής αποστολής.

Λάμπεια, η (Δίβρη, η, ύστερα Πρινόφυτο, το)¹ [++]

Πληθυσμός: 1.494 κάτοικοι (724 Α + 770 Θ). Μετονομασία: (Δίβρη → Πρινόφυτο) 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928 και (Πρινόφυτο → Λάμπεια) 30-4-1929, ΦΕΚ 164/1929. Ορεινό χωριό (802 μ.).

ΚΚΕ-ΕΑΜ, επαρχιακή καθοδήγηση:

Λουπίδης Θύμιος, πρόσφυγας από τον Πύργο· γραμματέας αχτίδας Λαμπείας.

Πουρνάρας Θανάσης από τη Γορτυνία.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Γαλύφας Θανάσης, σχολαρχείο· εργάτης στη ζαχαροπλαστική Ηλιάδη, Πάτρα· πολέμησε από τις τάξεις του ΔΣΠ².

ΕΑΜ, ιδρυτικά στελέχη, μέλη της πρώτης καθοδήγησης:

Κούλος Λάμπης, γιος δασκάλου - Ζαχαριάς Λάμπης * γυμνάσιο· έκαναν τις πρώτες επαφές με επαρχιακή καθοδήγηση και αντάρτικα σώματα· ο δεύτερος διώχθηκε (13-2-1946) για «απάτη»³.

Νικολόπουλος Κώστας, δικολάβος· πολιτικός υπεύθυνος· «ηγετικό στέλεχος», «σημαίνον πρόσωπο».

Μπίρμπας Σπύρος, α' πανηλειακή⁴· γραμματέας ανταρτοδικείου· πρόεδρος δικαστηρίου· πολέμησε από τις τάξεις του ΔΣΠ.

Παναγούλης Κώστας, έμπορος· αργότερα διαφώνησε με το ΚΚΕ και αποχώρησε.

Πετρόπουλος Μήτσος (Καραλέτσης), δάσκαλος· υπεύθυνος Ε.Α.

Τσουρούλας Νίκος, δάσκαλος· «δημοκρατικός άνθρωπος».

Ρήγας Θεόδωρος, αγρότης.

Ηλιοπούλος Κώστας Παν., αυτοκινητιστής· ΕΛΑΣ· μετείχε στη μάχη του Πύργου.

ΕΑΜ, ακολούθησαν:

Δανίκας Χρύσανθος - Ελένη, ανδρόγυνο * ανεπιβεβαίωτες οι λεπτομέρειες της συμμετοχής τους.

Φραγκιαδάκης Κ., γραμματέας του αγρονομείου.

Ζορμπάς Πάνος, «ο ηθικότερος όλων», «ο καλύτερος»· αγρότης· επικεφαλής εφεδρικού ΕΛΑΣ· β' αντάρτικο.

Φωτεινός Ηρακλής γεν. το 1909· σχολαρχείο· οικοδόμος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επίρρειας, γ' σταδίου, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 [14 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Λαμπέτι, το¹ [++]

¹ Πολυζωγόπουλος Νίκος, Παναγούλης Θεόδωρος, Φωτεινός Ηρακλής, *προφορικές / Τουτούνης Ηλίας, γραπτή συμβολή στην έρευνα* / Α.Κ., Λουπίδης Θύμιος, Σακκάς Θανάσης, *γραπτές*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Κούλος, «Η ίδρυση», *Δίβρη*, τχ. 34, σ. 12-13 / Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 20-21, 42-43, 84.

² Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν τον αναφέρει ο Κούλος, στον οποίο ανήκει η αφήγηση για την ίδρυση της τοπικής επιτροπής (βλ., παρακάτω).

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 146.

⁴ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

Πληθυσμός: 1.424 κάτοικοι (688 Α + 737 Θ). Πεδινό κεφαλοχώρι περιφέρειας Πύργου, πάνω από τον άξονα Πύργου-Ολυμπίων.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Παπαδόπουλος Ανδρέας, καθηγητής μαθηματικών· α' πανηλειακή²· διώχθηκε (8-1-1946) για «αρπαγή»³.

ΕΑΜ:

Καρμή, οικογένεια· η αγροικία της ήταν καταφύγιο των διωκόμενων αγωνιστών του Πύργου.

Παπαδόπουλος Κώστας, αδελφός του Ανδρέα· αγροτοσυνεταιριστής· πρώτα στον εφεδρικό ΕΛΑΣ, κατόπιν β' γραμματέας τομέα Λετρίνων· α' πανηλειακή⁴.

Πικέας Ηλίας, διώχθηκε (19-1-1946) για «αρπαγή [δυσανάγνωστο]» και αργότερα (11-9-1946) για «απόπειρα φόνου»⁵.

Φουφόπουλος Ανδρέας, χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Ζελεχοβίτης Ηρακλής, τομεάρχης Λετρίνων, έδρευε στα Φοναϊτικά.

Γεωργακόπουλος Γιώργος, γραμματέας τοπικού τμήματος· δολοφονήθηκε από το ΤΑ Πύργου.

ΕΠΟΝ-ΕΛΑΣ:

Κολόκας Διονύσης Ιω. (Κατσαντώνης), από τους πρώτους οργανωμένους· υποδειγματική 3/12· στα 26 του χρόνια, στις 8-7-1944, σκοτώθηκε στη Σκάλα Γούμερου, σε ενέδρα γερμανικού τμήματος⁶.

ΕΛΑΣ:

Καράγιωργας Διομήδης, διμοιρίτης στο 12° Σύνταγμα⁷.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αρχοντικού-κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη· πολυμελής ΕΠΟΝ.

Λάνθι, το⁸ [+]

Πληθυσμός: 762 κάτοικοι (325 Α + 377 Θ). Πεδινό χωριό (84 μ.) της Ωλένης.

ΕΑΜ:

Βασιλακόπουλος Παναγιώτης, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Παπανικολάου Διονύσης Βασ., αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος.

¹ Βέρρος Θεόδωρος, Φιλιππόπουλος Γιάννης Κων., *προφορικές* / Α.Μ., Μαρνέρος Βασίλης, Ψαρρού-Κατριβάνου Δήμητρα, *συνεντεύξεις στον Ν. Μάργαρη* / Α.Κ., α) «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες του Ν. Ηλείας», φακ. «Διπλά», β) Κάρμης Αθανάσιος, *βιογραφικό σημείωμα*, φακ. «Ηλεία-Αντίσταση», γ) ΠΕΑΕΑ για Λαμπέτι, φακ. «Γενικά-αντιστασιακά» / Κοσμίδης, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Δ', σ. 104 / Κατριβάνου, *Άννα*, σ. 104, 106 και 109 / Σινόπουλος, *Φρουροί*, σ. 14.

² Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 11.

⁴ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 54 και 483, αντίστοιχα.

⁶ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 362 / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, α/α 226 (ως επώνυμο αναγράφεται το ψευδώνυμο και ακολουθεί λατινικό ερωτηματικό).

⁷ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 366, α/α 187.

⁸ Τσότρας Χρήστος, Βασιλακόπουλος Μπάμπης, Μπάντος Θωδωρής, *προφορικές* / «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

Βασιλακόπουλος Μιλτιάδης (Μέλτης) - Φιλιππόπουλος Κώστας * αγρότες.

ΕΛΑΣ:

Καραγκούνης Νίκος Δ., αγρότης· διώχθηκε (21-12-1946) για «υφαίρεσιν κατεσχημένων»¹.

Παπαδόπουλος Γιώργης Νικ. - Ζαχαρόπουλος Ανδρέας * αγρότες.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Λασταίικα, τα² [++]

Πληθυσμός: 733 κάτοικοι (346 Α + 387 Θ). Πεδινό χωριό (34 μ.) του Πύργου.

ΕΑΜ:

Σαφαρής Παναγιώτης, είχε πάει γυμνάσιο· πολιτικός υπεύθυνος.

Κολοτούρος Πάνος Κωνστ., και στο λαϊκό δικαστήριο - Μαρίτσας Κώστας Δημ. * αγρότες.

Ξένος Κώστας, καταγωγή από τη Ζάκυνθο.

Ράλλης Νιόνιος, ιδιοκτήτης ελαιοτριβείου· επαμφοτερίζων μεταξύ εαμικής-αντιστασιακής παράταξης.

ΕΠΟΝ:

Κορύζης Γιάννης του Σπύρου, υπεύθυνος.

Μαρίτσας Δημήτρης, γιος του Κώστα - Πάνος του Χρήστου * εξαδέλφια.

Τάραμας Πάνος, σκοτώθηκε από γερμανικό απόσπασμα το 1944, σε ηλικία 23 ετών.

ΕΛΑΣ:

Χαρίτος Γιώργος - Καράμπελας Ηλίας Ιω. * χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ματσούκας Κώστας (Μποτσόλας), ιδιοκτήτης παντοπωλείου· μη Εαμίτης· πρόεδρος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Λατζόι, το³ [++]

Πληθυσμός: 786 κάτοικοι (375 Α + 411 Θ). Πεδινό χωριό (107 μ.) της Ωλένης.

ΕΑΜ:

Πετρόπουλος Τάκης Γεωρ., επιθεωρητής εμπορικών τραπεζών· ο ηγέτης της οργάνωσης.

Δημητρακόπουλος Θανάσης (Σαμαράς), φρούραρχος - Αθανασόπουλος Θανάσης Παναγ., γραμματέας· συνυπήρξε με τον Πετρόπουλο * άνευ γραμματικών γνώσεων· αγρότες.

Κυριακόπουλος Δημήτρης, δάσκαλος.

Σέρρος Ιωάννης Κων., δικηγόρος στον Πύργο, ζούσε μεταξύ Πύργου και χωριού· διώχθηκε (20-2-1946) για «κλοπή»⁴.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1466.

² Κορύζης Γιάννης, *προφορική* / Καζάζης, *Γερμανοί*, σ. 300, 316, 327.

³ Ηλιόπουλος Νίκος Θεοδ., Ντόκος Παναγιώτης, Βάλαρης Κώστας, *προφορικές* / Α.Κ., α) Κακόγιαννος Τάκης, «Ηλεία-Αντίσταση», β) Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Ηλεία», φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Α.Μ., Μαρνέρος Βασίλης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 119.

Ρήγας Πάνος Ιω., σχολαρχείο - Σπαγκούρος Γιώργος Ιω., εισαγγελέας στο δικαστήριο - Καρατουλιώτης Κώστας Παναγ., διώχθηκε (20-8-1946) για «παράνομη κατοχή όπλου»¹ * αγρότες.

ΕΛΑΣ:

Μπαδούρος Γιώργος Παν. σώγαμπρος από τη Βαρβάσινα· εξάιρεται το συμφιλίωτικό του πνεύμα.

Πετρόπουλος Γιώργης Γεωρ., αδελφός του Τάκη· υποδειγματική ΕΠΟΝ.

Ηλιόπουλος Νίκος του Πέτρου, εγκατέλειψε σύντομα το βουνό· διώχθηκε (8-1-1946) για «αρπαγή»² καθώς και (Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1946) για «ψευδή καταμήνυση»³.

Λαϊκό δικαστήριο:

Βαρσόπουλος Άγγελος Ευ. - Ηλιόπουλος Γιώργος Νικολ. * κτηματίες.

Αξιωμαθούμενα πρόσωπα:

Κυριακόπουλος Κώστας του Χρήστου και της Χαρίκλειας, ενωμοτάρχης Ειδικής Ασφάλειας· εκτελέστηκε στις 22-10-1941 με απόφαση του γερμανικού στρατοδικείου Θεσσαλονίκης, με την κατηγορία ότι φυγάδευε βρετανούς αιχμαλώτους από το στρατόπεδο Παύλου Μελά⁴.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Δικαστήριο: Εαμική επιτροπή. Ένταξη: 11 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Λεβεντοχώρι, το⁵ [++]

Πληθυσμός: 244 κάτοικοι (125 Α + 119 Θ). Πεδινό χωριό (40 μ.) του Πύργου, 500 μ. από τη θάλασσα. Σχολαρχείο στο Σκουροχώρι.

ΕΑΜ:

Σταματελάτος Γεράσιμος (Γρέντζος) γεν. το 1914· σχολαρχείο· αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Μαρκόπουλος Κώστας γεν. το 1916 - Καρούσος Γιάννης γεν. το 1912 * αγρότες.

Κόλλιας Ηλίας γεν. το 1909 - Καραγκιαούρης Όθων, μεγάλης ηλικίας * οικογενειάρχες· αγρότες.

ΕΑΜ-Λαϊκό δικαστήριο:

Σταματελάτος Σπύρος, πατέρας του Γεράσιμου.

Μανιάτης Μιχάλης, σώγαμπρος απ' τα Λαγκαδία· σχολαρχείο - Τόγιας Γιώργης γεν. το 1890-95 * οικογενειάρχες· αγρότες.

ΕΠΟΝ-ΕΛΑΣ:

Καλασκάνης Θεόδωρος, γεν. το 1922· αγρότης.

Κόλλιας Ανδρέας, αδελφός του Ηλία.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Γερμανική βάση με ναρκοπέδιο, στο κτήμα Καρανικολού, 500 μ. από το χωριό.

Λιναριά, η [++]

Πληθυσμός: 178 κάτοικοι (81 Α + 97 Θ). Πεδινό χωριό (40 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 381.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 15.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1003, 1040, 1122.

⁴ ΚΕ ΚΚΕ, Έπεσαν, τομ. Β', σ. 112.

⁵ Σταματελάτος Μπάμπης Γερασ., προφορική.

Παρατηρήσεις: Κατά κοινή ομολογία, δεν είχε οργάνωση.

Λούβρου, του¹ [++]

Πληθυσμός: 396 κάτοικοι (195 Α + 203 Θ). Πεδινό χωριό (91 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Ψήφος Παναγιώτης από τη Μουριά.

ΕΑΜ:

Βαρουξής Αριστείδης Παναγ. (Καγιανάς), δημοτικό· αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος· διώχθηκε.

Μακρής Αποστόλης Αριστ., αγρότης· στενός συνεργάτης του προηγούμενου * διώχθηκε.

Καντάσης Πάνος, αγρότης.

Νικολούλης Κώστας (Κακαράκης), αγρότης· διώχθηκε (20-8-1946) για «παράνομη κατοχή όπλου»².

ΕΠΟΝ:

Νικολούλης Γρηγόρης Κων., στον ΕΛΑΣ· σκοτώθηκε σε μάχη - Νίκος * αδέρφια.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Λυκούρεσι (βλ., Βασιλάκι)

Μάγειρα, του³ [++]

Πληθυσμός: 161 κάτοικοι (82 Α + 79 Θ). Πεδινό χωριό (100 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΟΚΝΕ-ΚΚΕ-ΝΕ:

Παναγιωτακόπουλος Δημητράκης, φοιτητής Νομικής· πρωτοπόρος· σε στενή επαφή με τον Πύργο (βλ. λ. «Πύργος», υποκατ. «ΟΚΝΕ-ΕΑΜ»)· αυτοκτόνησε το 1948 από τις τάξεις του ΔΣΠ για να μη συλληφθεί αιχμάλωτος από τον στρατό⁴.

Ν.Ε.:

Μιχόπουλος Ανδρέας, στέλεχος στην Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών.

ΕΑΜ:

Κονδύλης Νίκος (Νικολής) Ευαγγ., έντονη προσωπικότητα· κτηματίας με μεγάλη περιουσία, κοινωνική συμπεριφορά και αντίστοιχη επιρροή στους χωριανούς, τους οποίους δάνειζε με χαμηλό τόκο ή και άτοκα, ενώ στους πολύ φτωχούς χάριζε μέρος της συγκομιδής των κτημάτων του· διώχθηκε (9-5-1946) για «προμελετημένα τραύματα»⁵.

Παναγιωτακόπουλος Γιώργης, αδελφός του Δημητράκη.

Κατσίκας Αγγελής - Αλέκος - Μήτσος * πατέρας και γιοι.

Κατσίκας Παναγιώτης - Μήτσος * πατέρας και γιος.

Κατσίκας Λάμπρος - Φωτεινός Θεόδωρος - Δρακόπουλος Γαλάνης * αγρότες.

Αγγελόπουλος Γιάννης Νικ. (Παρτσαλίδης), αγρότης - Ηλίας, γυμνάσιο· Πολιτοφυλακή * αδέρφια.

¹ Πετρόπουλος Χρήστος, Παπαγεωργίου Παναγιώτης, Παπαγεωργίου Σοφία, *προφορικές*.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 356.

³ Γεωργούλης Γιάννης, *προφορική*.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, α/α 339.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 517.

ΕΠΟΝ:

Κονδύλης Μίμης, γιος του Νικολή.

ΕΛΑΣ:

Παναγιωτακόπουλος Κώστας, 2^ο Τάγμα· αδελφός των Δημητράκη, Γιώργη.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αρχοντικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 16 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Μαγούλα, η¹ [++]

Πληθυσμός: 586 κάτοικοι (262 Α + 324 Θ). Πεδινό χωριό (62 μ.) της Ωλένης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ-επαρχιακή καθοδήγηση:

Αντωνόπουλος Διονύσης Χρ., γιατρός από του Αρβανίτη τομεάρχης Ωλένης· το ιατρείο του ήταν κέντρο πληροφοριών του ΕΛΑΣ²· διώχθηκε (22-11-1946) για «κλοπή»³.

ΕΑΜ:

Ευαγγελόπουλος Νίκος Παναγ. - Τσάκωνας Νίκος Ιω. - Δημήτρουλας Θωδωρής (Χούσας) * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση προς εξυπηρέτηση του εαμικού δικτύου, αγροτικού χαρακτήρα, πολύ χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 4 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Μαλαπάσι (βλ., Ελαιώνας)**Μηλιές, οι**⁴ [++]

Πληθυσμός: 412 κάτοικοι (186 Α + 226 Θ). Ορεινό χωριό (500 μ.) της Φολόης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Χρήστος Μπαντούνας Ιω., κομμουνιστής από προπολεμικά· δικηγόρος στα Ιωάννινα· σύμφωνα με τις προφορικές μαρτυρίες, συνελήφθη σε χρονική στιγμή απροσδιόριστη, μεταφέρθηκε στη Γερμανία και θανατώθηκε· το παράδειγμά του ενέπνευσε την οικογένειά του να μετάσχει στο ΕΑΜ.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΠΟΝ:

Μπαντούνας Παναγιώτης Ιω., αδελφός του Χρήστου· στην Ιατρική Αθηνών· πολιτικός υπεύθυνος.

ΕΑΜ:

Μπαντούνας Γιάννης, πατέρας των ανωτέρω· δάσκαλος· το σπίτι του έγινε τόπος μυστικών συσκέψεων με επαρχιακά στελέχη, μεταξύ των οποίων ο γιατρός Παπαϊωάννου από τη Νεμούτα, κάτοικος Δούκα.

Λέντζος Παναγιώτης Θεοδ., έμπορος στην Αθήνα· από τους καθοδηγητές.

Γερμανός Παναγιώτης Γεωργ., αγρότης.

ΕΛΑΣ:

Γερμανός Γιώργος Παναγ., γιος του ανωτέρω.

Λέντζου Γιαννίτσα του Πάικου.

¹ Βέρρος Θεόδωρος, Καλαμπόκας Πέτρος, *προφορικές* / Α.Μ., Αναστόπουλος Θανάσης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

² Α.Μ., Μαρνέρος, *συνέντευξη* / ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 369, α/α 241.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1322.

⁴ Καραγιάννης Πάνος, *προφορική*.

Λαϊκό δικαστήριο:

Λέντζος Πάνος του Πέτρου, πρόεδρος - Καραγιάννης Δήμος Παναγ., αγρότης - Μπιλάλης Γιώργος του Σπύρου - Μπιλάλης Γιώργος του Ανδρέα * μη Εαμίτες.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Μιράκα, η¹ [++]

Πληθυσμός: 448 κάτοικοι (217 Α + 231 Θ). Πεδινό χωριό (92 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Κλουφέτας Γιώργος Περ. από την Καλαμάτα, οικογενειάρχης· στο χωράφι πετούσε ψηλά την κόκκινη χτένα του, φωνάζοντας: «πότε ο ουρανός θα γίνει κόκκινος!».

ΕΑΜ:

Βασιλάρας Πάνος Κων. (Πατριάρχης), κτηματίας - Κουρέλας Γιάννης Παναγ., αγρότης - Ρουμελιώτης Αντώνης του Γεωργίου και της Τασίας, κτηματίας * οικογενειάρχες· τα παιδιά τους φορούσαν δίκωχα με το επίγραμμα «ΕΑΜ-ΕΛΑΣ».

Ζαπάντης Κώστας Παναγ., σχολαρχείο· αγρότης· φορούσε κι αυτός μπερέ με το ίδιο επίγραμμα.

Κουρέλα Ασήμω Παναγ., αδελφή του Γιάννη, σύζυγος του Κλουφέτα και μητέρα.

ΕΠΟΝ:

Βλασσόπουλος Γιώργος Νικολ. - Τζαβάρας Δωρόθεος Κων. * γυμνασιόπαιδες στο Πελόπιο· διάβαζαν το δελτίο ειδήσεων, ανοιχτά στο χωριό, με το χωνί, με την εισαγωγική προσφώνηση: «Εδώ Μόσχα!».

Ζαπάντης Αριστομένης Παναγ., αδελφός του Γιάννη.

Λαϊκό δικαστήριο:

Βασιλάρας Γιώργης, πρόεδρος - Λάγιος Παναγιώτης Αντ., εισαγγελέας * σχολαρχείο· κτηματίες.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αρχοντικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 [8 άρρενες] ΕΑΜ.

Μοστενίτσα (βλ., Ορεινή)**Μουζάκι, το**² [++]

Πληθυσμός: 621 κάτοικοι (306 Α + 315 Θ). Ημιορεινό χωριό (300 μ.) της Ωλένης.

ΕΑΜ:

Νικολετόπουλος Βασίλης (Λαμπέτης), α' πανηλειακή³· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ - Γιάννης· αδέρφια - Παναγόπουλος Ανδρέας (Μπακής), ομομήτριος αδελφός τους * οι χίτες έκαψαν τα σπίτια τους· οι δύο τελευταίοι διώχθηκαν.

Παναγόπουλος Πάνος Προκ., του έκαψαν το σπίτι οι χίτες· διώχθηκε - Μέλτης * αδέρφια.

Αγγελόπουλος Αγγελής (Νταλαβίρας), δάσκαλος.

Βουρλούμη Ζωγούλα - Δημητρακόπουλος Δημήτρης (Τζιντάνης) * χ.σ.

¹ Λάγιος Κώστας, *προφορική / Καζάζης, Οι Γερμανοί*, σ. 95 κ.ε.

² Παπανάστου Νίκος, *χωριανοί, Παναγόπουλος Θανάσης* στο Καράτουλα, *προφορικές*.

³ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

Παπανάστου Πάνος Αλ., φοιτητής Νομικής Αθηνών· με την κατοχή, διευθυντής δημόσιας βιβλιοθήκης Πύργου· με την ίδρυση της οργάνωσης, καθοδηγητής των νέων στο χωριό.

ΕΠΙΟΝ:

Δημητρακόπουλος Γιώργης, αδελφός του Τζιντάνη· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ.

Παναγόπουλος Ηλίας Ιω., σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ - Χρήστος * αδέλφια.

Αβδάλης Νίκος του Αγγελή, χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ντοάς Χρήστος, πρόεδρος.

Μπούρης Ηλίας Δημητ., εισαγγελέας.

Διονυσάκοπουλος Βασίλης Γεωρ. - Μπαλάσκας Γιώργης * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 ΕΑΜ.

Μουριά, η¹ [++]

Πληθυσμός: 306 κάτοικοι (149 Α + 157 Θ). Πεδινό χωριό (80 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Ψήφος Παναγιώτης, επαρχιακός καθοδηγητής.

Νικολούλης Κώστας, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Μαντζώρος Κώστας, αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος.

Γεωργόπουλος Παναγιώτης (Ψήφος) γεν. το 1922· έμπορος· καθοδηγητής ΕΠΙΟΝ.

Νικολούλης Γιάννος, εξάδελφος του Κώστα· διώχθηκε (13-8-1946) για «ληστεία»².

Λέντζος Ηλίας - Τούλης Δημήτρης - Βγενόπουλος Κωστής * αγρότες.

ΕΑΜ:

Σταματόπουλος Γιώργος Β. - Χρήστος· διώχθηκε (13 και 30-12-1946) για «τραύματα εξ αμελείας»³ * αδέλφια.

Ξενογιώργης Βασίλης - Φλέσσας Σπύρος - Σταυρόπουλος Σταύρος (Ζωνάρας) - Αναστασόπουλος Βασίλης * αγρότες.

ΕΠΙΟΝ:

Μαντζώρος Βασίλης, γιος του Κώστα.

Τούλης Κώστας, αδελφός του Δημήτρη.

Γεωργιόπουλος Αλέκος, χ.σ.

Λέντζος Βασίλης, 18 ετών το 1944· αδελφός του Ηλία· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου⁴.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 18 ΕΑΜ.

Μπεντένι (βλ., Αγία Άννα)

¹ Μαντζώρος Βασίλης, Γεωργοπούλου Χρυσάνθη, *προφορικές* / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 299.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 351.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1393 και 1356, αντίστοιχα.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 258.

Μπρούμα (βλ., Ηράκλεια)**Μυρτιά, η**¹ [++]

Πληθυσμός: 934 κάτοικοι (448 Α + 486 Θ). Πεδινό χωριό (40 μ.) του Πύργου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Αρβανιτάκης Ανδρέας Διον., εργάτης στην Καβάλα· δημιουργός της οργάνωσης· μάχη του Πύργου.

Ξένος Γιώργης του Αγγελή, μέλος της αχτιδικής επιτροπής· συνελήφθη στο κτήμα του από γερμανικό τμήμα, σε απροσδιόριστο χρόνο, το 1943-44 και δραπέτευσε κατά τη μεταγωγή του στο χωριό, τραυματίας από τα πυρά των διωκτών.

ΕΑΜ:

Βοϊδής Πάνος, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος· υπεύθυνος και της ΕτΑ - Ξένος Παναγιώτης του Αγγελή, αδελφός του Γιώργη· διώχθηκαν (8-1-1946) για «αρπαγή»².

Αραβαντινός Αντώνης - Μάζης Σπύρος * σχολαρχείο· αγρότες.

Φακάλης Στάθης, αναγνωρισμένος.

ΕΠΟΝ:

Αρβανιτάκης Γιώργης, β' γραμματέας περιφέρειας - Φώτης (Τζαβέλας), το 1943, μαθητής γυμνασίου Πύργου, είχε επιφορτιστεί να φυλάει όπλα για τον ΕΛΑΣ, στη σοφίτα όπου έμενε * αδέλφια.

Μπιλάλης Ανδρέας, σε ηλικία 22 ετών σκοτώθηκε, στις 8-7-1944, στη Σκάλα Γούμερου³.

Ναδάρος Θανάσης, χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Βυθούλκας Φώτης, αγρότης· διώχθηκε (25-11-1946) για «εμπρησμό εξ αμελείας»⁴.

Πανόπουλος Παναγιώτης - Μάζης Βασίλης, αδελφός του Σπύρου * αγρότες.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Νεμούτα, η⁵ [++]

Πληθυσμός: 805 κάτοικοι (394 Α + 411 Θ). Ορεινό χωριό (558 μ.) της Φολόης.

ΚΚΕ:

Παπαϊωάννου Γιώργος του Γιάννη και της Μαρίας, γιατρός· περίπου 50 ετών το 1941· ο ηγέτης της οργάνωσης βάσης από το 1935· οι περισσότεροι της εαμικής επιτροπής είχαν επηρεαστεί απ' αυτόν -

¹ Αρβανιτάκης Φώτης (Τζαβέλας), *προφορική* / Α.Κ., «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες του Ν. Ηλείας», φακ. «Διπλά» / «Ηλείακα», *Η Ευθύνη*, 15-5-1984 / «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984 / Καζάκης, *Οι Γερμανοί*, σ. 191-192.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 25 και α/α 3, αντίστοιχα.

³ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 362 / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 303.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1294.

⁵ Σάκουλης Δημήτρης, Σάκουλης Νίκος, Κανελλόπουλος Δημήτρης, *προφορικές* / Κοσμίδης, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92 / Α.Κ., Λέφας Γιάννης, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη».

Μαίρη, μέλος της ΟΚΝΕ * πατέρας και κόρη· ζούσαν στου Δούκα (βλ., σχετικό λ.)· αμφότεροι εκτελέστηκαν στην Πάτρα το 1949 με αποφάσεις στρατοδικείου¹.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Μάρας Μιχάλης, σπαρτακιστής από τα φοιτητικά του χρόνια στη Γερμανία· δικηγόρος στον Πύργο· από τα καθοδηγητικά στελέχη του νομού· σε επαφή με το χωριό του².

Κανελλόπουλος Δημήτρης Νικ., σχολαρχείο· έμπορος.

Βουτσιώτης Δημήτρης (Μαραγκάκος), μαραγκός.

Μάρκος Δημήτρης - Στάθης * αδέρφια· αγρότες.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Μπακατσέλος Κώστας Δημοσθ., ομαδάρχης στη μάχη του Πούσι· τραυματίστηκε στη μάχη του Πύργου³· εκτελέστηκε το 1949 με απόφαση στρατοδικείου⁴.

Βουτσιώτης Γιώργος (Ντίτσικας), σιδηρουργός· μάχη του Πύργου.

Μαντάς Ζαχαρίας, υποδηματοποιός· σκοτώθηκε σε μάχη με τα γερμανικά στρατεύματα.

ΕΑΜ:

Παπαηλιού Δημήτρης Θεοδ., αγρότης· από τα δραστήρια στελέχη· διώχθηκε (19-6-1946) για «παράνομη κατοχή όπλου»⁵ καθώς και (21-8-1946) για «αποπλάνησιν εις συνουσίαν»⁶.

Παναγιωτόπουλος Γιώργος (Μπουρανέλος) - Μπακατσέλος Κώστας (Μοάς) - Σιώπας Ανάστος * αγρότες.

Μπακατσέλος Δημοσθένης - Μαρίνιος· πατέρας και αδελφός του Κώστα.

Μπακατσέλος Γιάννης (Ντούζης) - Ευγενία * αδέρφια.

Μπακατσέλος Σπύρος Γεωρ., σαγματοποιός.

Γραμματικόπουλος Βαγγέλης του Χρήστου και της Παναγιώτας, εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου⁷.

ΕΠΟΝ:

Γραμματικόπουλος Βαγγέλης του Μιμίκου - Χαράλαμπος· φοιτητής στη Θεσσαλονίκη, αστυνομικός στην Αθήνα, αντίστοιχα * αδέρφια.

Μπακατσέλος Δημήτρης του «Μοά» - Ελένη * αδέρφια.

Βουτσιώτης Νίκος, μαραγκός - Αγγέλω * αδέρφια του Δημήτρη (Μαραγκάκου).

Βουτσιώτης Πανάγος (Στυλιάρας) του Σπήλιου - Αγγελική * αδέρφια.

Βουτσιώτης Αποστόλης, υποδηματοποιός· φιλοξενούσε τους αντάρτες.

Ροβόλας Γιώργος Παν. - Κανελλόπουλος Νίκος Δημ. - Μάρκος Γιώργος (Σμπαρλός) * χ.σ.

Μάρας Αχιλλέας, συγγενής του δικηγόρου.

Αετόπουλα:

Κανελλόπουλος Γιώργος Δημ. - Βουρλούμης Ηλίας * χ.σ.

ΕΛΑΣ:

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 360, 361, αντίστοιχα.

² Σταυρόπουλος Στάθης, Κανελλόπουλος Δημήτρης, *προφορικές / Καζάζης, Οι Γερμανοί*, σ. 103.

³ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 374.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 468.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 288.

⁶ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 911.

⁷ Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 37, α/α 37.

Μπακατσέλος Θεόδωρος Γεωργ. γεν. το 1909, μόνιμος αξιωματικός πεζικού· αρχειοφύλακας στη διοίκηση της 8^{ης} Ταξιαρχίας¹.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. «Μικρή Μόσχα». Ισχυρή φιλελεύθερη βάση. Ένταξη: 34 [30 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

Νεράιδα, η (Καλολεστή, του)² [++]

Πληθυσμός: 427 κάτοικοι (211 Α + 216 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Ημιορεινό χωριό (303 μ.) της Φολόης.

ΕΑΜ:

Φύττας Γιώργος Ανδρ., ο πραγματικός αρχηγός της οργάνωσης.

Δουλής Κώστας, πολιτικός υπεύθυνος.

Παπασπύρου Γιώργος, στρατιωτικός υπεύθυνος, «αλλά με μισή καρδιά».

Παρασκευόπουλος Κώστας Σπ., «γραμματέας», επειδή ήταν εγγράμματος.

Δημητρόπουλος Δημήτρης, φοιτητής Ιατρικής· αναγνωρισμένος.

Λαϊκό δικαστήριο:

Το αποτελούσαν οι ανωτέρω, εκτός από τον τελευταίο.

Παρατηρήσεις: Ετερόδυνη οργάνωση. Πόλος, το Χελιδόνι. Ένταξη: 5 ΕΑΜ.

Νουσά (βλ., Αστράς)

Ντάρδιζα (βλ., Αχλαδινή)

Ξηρόκαμπος, ο³ [++]

Πληθυσμός: 302 κάτοικοι (158 Α + 144 Θ). Ημιορεινό χωριό (352 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Σακελλαρίου Γιάννης, φοιτητής Νομικής· εγκατέλειψε τις σπουδές του λόγω πενίας.

Παπαϊωάννου Γιάννης - Νίκος * αδέρφια· ιδιοκτήτες ελαιοτριβείου.

Παπαϊωάννου Πάνος, αγρότης· καμία συγγένεια με τους ανωτέρω.

Μαρινόπουλος Γιώργος, οδηγός σε εμπορικό κατάστημα στην Αθήνα.

Μαρινοπούλου Λούλα, νύφη του προηγούμενου.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Σίμος Πέτρος, αγρότης.

ΕΛΑΣ:

Μπακατσέλος Γιάννης, σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου⁴.

Λέντζος Λάμπης Γεωργ., χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

¹ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 360, α/α 79.

² Παπασπύρου Γιώργος, με τη μεσολάβηση του γιου του, Δημήτρη, *προφορική*.

³ Χωριανοί, *προφορικές*.

⁴ «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1.

Αναστασόπουλος Αναστάσιος, δάσκαλος· πρόεδρος - Σακελλαρίου Ξενοφών, απόστρατος της Αστυνομίας πόλεων· εισαγγελέας - Νικολακόπουλος Γιώργης Δημ. * θεωρούνται αντίθετοι με το ΕΑΜ· ο τελευταίος διώχθηκε (23-2-1946) για «ψευδορκία»¹.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 [8 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ξυλοκέρα, η² [++]

Πληθυσμός: 650 κάτοικοι (316 Α + 334 Θ). Πεδινό χωριό (70 μ.) Δήμου Ιάρδανου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Στασινόπουλος Παλαιολόγος, γιος κτηματία από το Βυζίκι Αρκαδίας· απόφοιτος ή τελειόφοιτος πανεπιστημίου· πολιτικός υπεύθυνος· τομεακή Λετρίνων· διαφωτιστής· α' πανηλειακή³.

ΕΑΜ:

Κουμουνδούρος Γιώργος, αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος.

Ζωγόπουλος Αλέξης, σχολαρχείο - Πανουτσόπουλος Ηρακλής * αγρότες.

Αδαμόπουλος Πάνος, γυμνάσιο· γερμανομαθής.

Λουκόπουλος Μέμος - Βασίλης * αδέρφια.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Βασιλόπουλος Παναγιώτης - Καραγιαννόπουλος Βασίλης * χ.σ.

Κωτσόπουλος Ανδρέας - Παναγόπουλος Θανάσης * προσήλθαν για κατάταξη στον ΕΛΑΣ, αλλά αποπέμφθηκαν λόγω ηλικίας.

ΕΛΑΣ:

Λουκόπουλος Δημήτρης, αδελφός των Μέμου, Βασίλη.

Αλεξόπουλος Νίκος, χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αρχοντικού· κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ολύμπια (βλ., Αρχαία Ολυμπία)

Ορεινή, η (Μοστενίτσα, η)⁴ [+]

Πληθυσμός: 594 κάτοικοι (282 Α + 312 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ορεινό χωριό (778 μ.) Δήμου Λαμπείας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Στεφανόπουλος Στέφανος, αγρότης.

Παχόμης Χαράλαμπος, υποδηματοποιός.

ΕΑΜ:

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 166.

² Ζωγόπουλος Παναγιώτης, Νικολόπουλος Διονύσης, Φιλιππόπουλος Γιάννης Κων., *προφορικές / Κοσμίδης, «Τομέας», Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92.

³ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

⁴ Πολυζωγόπουλος Νίκος, *προφορική*.

Παπασημακόπουλος Γιώργος, αυτοκινητιστής· «κεφάλι γερό».

Λαμπέτης Γιώργος - Αβραμόπουλος Ντίνος· ο αδελφός του είχε σκοτωθεί στην Αλβανία * αγρότες.

Κοσμόπουλος Γιώργος - Παναγιώτης του Ανδρέα του δασκάλου * αδέρφια· μαθητές γυμνασίου.

ΕΛΑΣ:

Μασαλάς Πανάγος του Δήμου, επιστρατευμένος, όπως και άλλα 18 παιδιά, που οδηγήθηκαν άοπλα στη μάχη του Πύργου, όπου περιφέρονταν άσκοπα· διώχθηκε (20-1-1946) για «φθορά»¹· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ².

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη: «υπήρχαν κι άλλοι, κρυφοί».

Παλαιοβαρβάσινα, η³ [+]

Πληθυσμός: 353 κάτοικοι (182 Α + 171 Θ). Πεδινό χωριό (97 μ.) του Πύργου, 1 χλμ. από τη Βαρβάσινα.

ΕΑΜ:

Νιώτης Πέτρος Παναγ., πολιτικός υπεύθυνος· ΕΛΑΣ· διώχθηκε (13-8-1946) για «φόνο κλπ.»⁴ - Ανδρέας * αδέρφια· αναγνωρισμένοι⁵.

Μουρτεζάς Διονύσης Παναγ., αλβανικό μέτωπο.

ΕτΑ:

Βλαχόπουλος Χριστόφορος Αθαν., διώχθηκε (25-10-1946) για «παραπλάνησιν εις συνουσίαν»⁶.

ΕΠΟΝ:

Σπερδούλης Γιάννης Δημητ., χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Κούρτης Γιώργος, σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁷ - Γιάννης, αναγνωρισμένος⁸ * α' εξαδέλφια.

Λαϊκό δικαστήριο:

Καψάλης Θανάσης - Κούρτης Χρήστος, πατέρας του Γιώργου - Τσιφουντάρης Γιάννης * μικροκτηματίες· Εαμίτες ή συμπαθούντες.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, υψηλής διαφοροποίησης. «Μικρή Μόσχα». Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και πολύ ευρύτερη.

Πελόπιο, το (Κριεκούκι, το)⁹ [++]

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 78.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 279.

³ Ευθυμιόπουλος Κώστας, Νιώτη Ευφροσύνη, *προφορικές*.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 346.

⁵ «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

⁶ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ο.π., τομ. Β, α/α 1204.

⁷ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 457.

⁸ «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

⁹ Α.Κ.: 1) Πονήρης Γιάννης, *γραπτή συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*, φακ. «Κάμπος-Πηνεία», 2) Κακόγιαννος Τάκης, Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, Λουπίδης Θύμιος, *γραπτές*, φακ. «Ηγετικά στελέχη», 3) «Σημειωματάριον», διαφανής φακ., 4) «Πελόπιο», θαλασσί φακ. «Ηλεία-Αντίσταση» / Κριμπάς, *Η Εθνική*, σ. 180 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198.

Πληθυσμός: 1.435 κάτοικοι (695 Α + 740 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Πεδινό κεφαλοχώρι (70 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Πανόπουλος Γιώργης (Βασίλης) από του Μπρούμα, κάτοικος Πελοπίου· δημιουργός της πρώτης οργάνωσης, στις αρχές καλοκαιριού 1941, η οποία, μαζί με τον πυρήνα της Αρχαίας Ολυμπίας, ονομάστηκε Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο Κοινής Σωτηρίας (ΕΑΜΚΣ)¹· μέλος της ΠΕ.

Δορκοφίκης Φώτης, ο πατέρας του ήταν τριατατικός και μάλλον ξένος· γραμματέας αχτίδας ΟΚΝΕ.

Παναγιωτόπουλος Βασίλης Λαμ., ψάλτης· διώχθηκε (16-12-1946) για «εκβίασιν»².

ΕΑΜ:

Δαούτης Βασίλης, γιατρός· γραμματέας νομαρχιακής ΕΑ - Γιώργης - Πάνος * αδέρφια.

Γαλανόπουλος Γιάννης από το Χειμαδιό· γυμνάσιο Πελοπίου· πάλι στο χωριό το καλοκαίρι 1941 και στην οργάνωση· μέλος ΠΕ· από την άνοιξη 1943, στον ΕΛΑΣ (ψευδώνυμο, Ανέστης).

Δημόπουλος Γιάννης (Θεός), μεσαίο περιφερειακό στέλεχος· αραιές επισκέψεις στο χωριό· αναγνωρισμένος³.

Πονήρης Γιάννης από τα Λεχαινά· λογιστής, υπάλληλος ΑΣΟ Πελοπίου· από το αλβανικό μέτωπο τον Ιούνιο 1941, στην οργάνωση· από τους καθοδηγητές· αρχές 1942 στη Γαστούνη και ύστερα στα Λεχαινά· μέλος ΠΕ· από την άνοιξη 1943, στον ΕΛΑΣ (ψευδώνυμο, Ξάνθος).

Φωτόπουλος Χρήστος, γραμματέας.

Φωτόπουλος Ανδρέας Χρ., διώχθηκε (8-1-1946) για «φόνον»⁴· Φωτόπουλου, οικογένεια.

Κακόγιαννος Τάκης, για ένα διάστημα πολιτικός υπεύθυνος· υποδειγματική ΕΠΟΝ 3/12.

Παρασκευόπουλος Θανάσης, διαδέχτηκε τον Κακόγιαννο μετά την έξοδό του στο βουνό.

Χριστοπούλου Ηρώ, αδελφή του δικηγόρου (βλ., «Αξιομνημόνευτα πρόσωπα»).

Πετρόπουλος Γιώργος - Ηρώ * περιέθαλπαν αγωνιστές⁵· αδέρφια.

Περαίας Θανάσης - Τσίγκλας Κώστας - Παναγόπουλος Πανάγος - Πρωτοπαππάς Αλέξης - Ανδρέας * χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Δημακόπουλος Δήμος (Αλέξης), ο πρώτος αντάρτης του χωριού· από τα Λεχαινά στο 3/12⁶ - Γιάννης, φρούραρχος Πύργου αμέσως μετά την απελευθέρωση * αδέρφια.

Γκρουμούτης Νίκος από την Παναγιά Αρκαδίας· καθηγητής στο γυμνάσιο Πελοπίου⁷· έφεδρος ανθυπίαρχος ιππικού· το 1944, ανθυπασπιστής στη διοίκηση της 3^{ης} Μεραρχίας⁸.

Χριστόπουλος Γιάννης (Μπουντρούβαλης / καπετάν-Ρήγας), στρατοπεδάρχης στου Πόθου.

Παναγόπουλος Βασίλης, έφεδρος ανθυπολοχαγός· διοικητής λόχου του 3/12⁹.

Τσίγκλας Μίμης, υπολοχαγός τμήματος.

¹ Γαλανόπουλος (Ανέστης), «Χρονικό», *Διάλογος*, τχ. 17, Δεκέμβριος 1982, σ. 16.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, том. Β, α/α 1425.

³ «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, том. Α, α/α 6 (ως τόπος κατοικίας αναγράφεται ο Πύργος).

⁵ Κατριβάνου, Άννα, σ. 108.

⁶ Κράγκαρης, «Η άνοδος», λεύκωμα *Γιάννης Πονήρης - Μνήμες αντίστασης*.

⁷ Γκρουμούτη Χαρίκλεια, *προφορική*.

⁸ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», том. 6, σ. 358, α/α 29.

⁹ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», том. 6, σ. 367, α/α 207.

Γαλανόπουλος Αλέκος (Κοράκης), τραυματίστηκε στη μάχη του Πούσι· αναγνωρισμένος¹.

Αξιωμαθόνευστα πρόσωπα:

Χριστόπουλος Γιώργης - Φωτόπουλος [. . .] * δικηγόροι· στελέχη των πρώτων οργανώσεων Πύργου (σύσκεψη 22-6-1941)· επιτροπή πόλης ΕΑΜ· ο πρώτος, αρχισυντάκτης του «Μαχητή».

Παρατηρήσεις: Αυτοσυστατή επιτελική οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Περιφερειακό κέντρο. Υπαχτίδες ΚΚΕ, σε Καρατούλα, Ολύμπια, Λάλα. Ένταξη: 30 [27 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και πολύ ευρύτερη.

Πέρσαινα, η² [++]

Πληθυσμός: 408 κάτοικοι (202 Α + 206 Θ). Ορεινό χωριό (660 μ.) της Φολόης.

ΕΑΜ:

Καραβέλης Γιώργος από την Ανδρίτσαινα· πολιτικός υπεύθυνος· διώχθηκε (19-3-1946)³ - Ρωμαντζοπούλου Ουρανία, δασκάλα * ανδρόγυνο· για την ένταξη της δασκάλας εκφράζονται αμφιβολίες.

Διαμαντόπουλος Παναγιώτης του Αριστομένη, φρουράρχος· κακοποιήθηκε από χίτες μετά τη Βάρκιζα· επίσης διώχθηκε (23-3-1946) για «άδικον επίθεσιν κλπ.»⁴.

Στασινόπουλος Άγγελος Γεωρ. - Δημητρόπουλος Άγγελος του Χρόνη - Γκουβέρης Γιώργος Χαραλ. * δημοτικό * αγρότες.

Σίνος Μήτσος Βασ., σώγαμπρος από το Αντρώνι· δολοφονήθηκε από χίτες το 1947.

Γκουβέρου Παρασκευή (Κουμούταινα), σύζυγος Βασ. - Επαμεινώνδας, δικαστήριο - Χρυσούλα * μητέρα και παιδιά.

Σκούρας Πέτρος Παναγ. (Χάπας), αγρότης· διώχθηκε.

ΕΠΟΝ:

Χριστοδουλόπουλος Γιώργης του Βασίλη και της Βασιλικής (Ψεύτης), εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου⁵ - Νίκος, διώχθηκε * αδέρφια.

Καραβέλης Γιάννης - Στράτος * γιοι του Γεωργ., πολιτικού υπεύθυνου.

Αποστολόπουλος Νίκος Βασ. γεν. το 1921 - Αργυρόπουλος Ανδρέας Βασ., διώχθηκε (25-1-1946) για «ληστεία»⁶ * σκοποί και σύνδεσμοι.

Λαϊκό δικαστήριο:

Δημητρόπουλος Νίκος (Κοντώσης) - Δημόπουλος Άγγελος * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 [14 άρρενες] ΕΑΜ.

Πεύκες, οι (Βίλιζα, η)¹ [++]

¹ «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

² Αποστολόπουλος Νίκος Βασ., γραπτή / Αποστολόπουλος Νίκος Βασ., Αποστολόπουλος Κώστας, *προφορικές / Μπουρατζής, «Η ίδρυση», Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 48^η, σ. 90-91.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 182 («πράξις δι' ήν κατηγορήθηκε», δυσανάγνωστη).

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 273.

⁵ Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 39, α/α 113.

⁶ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 61.

Πληθυσμός: 417 κάτοικοι (220 Α + 197 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ημιορεινό χωριό (260 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΕΑΜ:

Δερβιτσιώτης Αλέξης - Γιώργης * αγρότες· αδέρφια.

Πατρινός Βασίλης Δημητ., χασάπης.

Τόλιος Ηλίας Παναγ. - Μαραγκός Τέλης - Τζαβάρας Λεωνίδης - Τσακριλής Γιώργης Κων. - Τσακριλής Δήμος * αγρότες.

ΕΠΟΝ:

Τζαβάρας Αριστείδης, εξάδελφος του Λεωνίδα.

Παναγόπουλος Πάνος (Δρακούλης), διώχθηκε (31-1-1946) για «παράνομη κατοχή όπλου»².

ΕΛΑΣ:

Τζαβάρας Θεόδωρος Κων., 17 ετών· εξάδελφος των άλλων.

Λαϊκό δικαστήριο:

Τσακριλής Κώστας, δικαστής.

Καραλής Δημήτρης, εισαγγελέας.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 13 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Πεύκη, η (Μπεντένι, το) [++]

Πληθυσμός: 341 κάτοικοι (178 Α + 163 Θ). Ορεινό χωριό (560 μ.) της Ωλένης.

Παρατηρήσεις: Κατά κοινή ομολογία, δεν είχε οργάνωση.

Πλατανίτσα, η³ [++]

Πληθυσμός: 197 κάτοικοι (109 Α + 88 Θ). Ορεινό δυσπρόσιτο χωριό, στις παρυφές του Ερυμάνθου.

Παρατηρήσεις: Σκιώδης οργάνωση. Οι κάτοικοι, σχεδόν όλοι κτηνοτρόφοι, χρησιμοποιούνταν ως μεταφορείς και σύνδεσμοι. Απ' αυτούς, ο Παν. Παπακανέλλος, του οικογενειακού κλάδου των πληροφορητών μας, διώχθηκε (7-9-1946) για «κατοχή όπλου»⁴ καθώς και (28-12-1946) για «απόπειρα ληστείας ζωοκλοπή [και πάλι] παράνομη κατοχή όπλου»⁵. Πολλές ανταρτικές επιχειρήσεις, συχνά με ορμητήριο το χωριό.

Πλάτανος, ο⁶ [++]

Πληθυσμός: 1.340 κάτοικοι (654 Α + 686 Θ). Πεδινό χωριό (80 μ.) Δήμου Ολυμπίων. Αντιπρόσωπος υποκ/τος Πύργου της Τραπεζίας Αθηνών.

¹ Βγενόπουλος Θεόδωρος, Τζαβάρα Μαρία Ευθ., Ματζαβίνος Γιώργος, Μαντζώρος Βασίλης, *προφορικές*.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 80.

³ Πρόσωπα οικογενειακού κλάδου Παπακανέλλου, *προφορικές*.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 479.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 501.

⁶ Φωτόπουλος Πάνος, Νικολόπουλος Βασίλης, Παναγόπουλος Ανδρέας, Παναγόπουλος Γιάννης, Μαρουσοπούλου Ευδοκία, Παπαβασιλείου Νίκος Παναγ., Γεωργούλης Γιάννης, *προφορικές* / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 337-350.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Παναγόπουλος Σωτήρης Παναγ. (Ξούριας), πολιτικός υπεύθυνος προτού ανέβει στο βουνό· διώχθηκε.

ΕΑΜ:

Μίχος Κώστας του Δημήτρη και της Ελένης· βγήκε και στον ΕΛΑΣ· διώχθηκε (29-1-1946) για «ληστεία»¹ - Παπαβασιλείου Παναγιώτης Ιω., σχολαρχείο· «ήξερε γράμματα» * πολιτικοί υπεύθυνοι.

Ρούλιας Θεόδωρος, αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος.

Αναγνωστόπουλος Αλέξης (Κουμουντούρος) - Μπαρλαμάς Ηρακλής του Χρήστου * χ.σ.

Καραμπέτσος Δημήτρης, διώχθηκε για «φόνος κλπ.»²

Γιαννακόπουλος Πάνος, διώχθηκε.

Δημητρόπουλος Δημήτρης (Κούτσικος), μάχη του Πύργου.

Μυλωνάς Αλέκος Διον., αγρότης· διώχθηκε (5-2-1946) για «ζωοκλοπή κλοπή»³.

ΕΠΟΝ:

Ρουμελιώτης Νιόνιος Γεωρ., διώχθηκε.

Φωτόπουλος Φώτης Γεωρ. (Φωτάκος), σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁴.

Παπαθεοδώρου Κώστας Διον. μπαλωματής· διώχθηκε (11-7-1946) για «κλοπή»⁵.

Μπούκλης Κώστας Ιω. - Μιχαλόπουλος Λεωνίδας Θεοδ. (Μαυραγάνης) * χ.σ.

Χρυσανθόπουλος Χαράλαμπος, αναγνωρισμένος.

«ήσαντε και κορίτσια, αλλά αυτοί που μας λέγανε τις ιστορίες, επιφυλάσσονταν για να μην τις εκθέσουν».

ΕΠΟΝ-ΕΛΑΣ:

Κασκούτης Δημήτρης Ιω. (Βαρκάρης), χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Βασιλόπουλος Πέτρος (Ντούλας), διμοιρίτης στο 12^ο Σύνταγμα⁶.

Παναγόπουλος Ανδρέας Γεωργ. (Μαγγώρας), «παλικάρη»· εξαιτίας κακοποίησης από ταγματасφαλίτες πέθανε φυματικός μετά την απελευθέρωση⁷.

Διαμαντάκος Νίκος Ιω., στο 3/12 Τάγμα· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου⁸ - Φώτης * αδέρφια.

Λαϊκό δικαστήριο:

Δρουβιώτης Γιάννης (Κουλιάς), αγρότης.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 22 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

Πόθου, του⁹ [++]

Πληθυσμός: 189 κάτοικοι (99 Α + 90 Θ).

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 73 (ως τόπος κατοικίας αναγράφεται του Κοσκινά).

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 367.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 92.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 528.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 795.

⁶ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 369, α/α 242.

⁷ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 345.

⁸ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 158.

⁹ Δούζας Χαράλαμπος, *προφορική*.

EAM:

Βασιλόπουλος Γιάννης Παναγ., αγρότης· ιθύνων νους και πολιτικός υπεύθυνος.

Χριστόπουλος Ηλίας Δημητ., στρατιωτικός υπεύθυνος.

Ντούλας Μήτσος, αγρότης.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· την έβλαψε η λειτουργία στρατοπέδου κρατουμένων μέσα στο χωριό. Ένταξη: 3 ΕΑΜ.

Πορετσό (βλ., Αγράμπελα)**Πουρνάρι, το¹ [++]**

Πληθυσμός: 335 κάτοικοι (156 Α + 179 Θ). Πεδινό χωριό (70 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

EAM:

Δρουβιώτης Νίκος, πολιτικός υπεύθυνος· διώχθηκε.

Τσιρώνης Ανδρέας Κων. γεν. το 1908· σχολαρχείο· αγρότης.

Σταθόπουλος Γιάννης γεν. το 1923· νυμφεύθηκε στα 14-15 του και απέκτησε τρία παιδιά· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ.

ΕΠΟΝ:

Τσιρώνης Γιώργος, εξάδελφος του Ανδρέα.

Αντωνόπουλος Διονύσης (Νιόνιος) - Θανάπουλος Διονύσης του Χρήστου * χ.σ.

ΕτΑ:

Τούμπα Ευδοκία του Σπύρου, δασκάλα· υπεύθυνη· διώχθηκε.

ΕΛΑΣ:

Δρουβιώτης Διονύσης (Νιόνιος), γιος του Νίκου· διώχθηκε.

Τσιρώνης Αλέκος, αδελφός του Γιώργου.

Θανάπουλος Σωτήρης, χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 [9 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Πράσινο, το (Τζόγια, του)² [+]

Πληθυσμός: 335 κάτοικοι (156 Α + 179 Θ). Μετονομασία: 15-12-1958, ΦΕΚ 5/1959. Πεδινό χωριό (64 μ.) Δήμου Ιάρδανου.

EAM:

Νικολακόπουλος Γιάννης, μάλλον ο υπεύθυνος· διώχθηκε (6-3-1946) για «εμπρησμό κλοπή»³ καθώς και (20-6-1946) για «προμελετημένα τραύματα»⁴.

¹ Θανάπουλος Διονύσης Χρ., Τσιρώνης Κώστας Ανδ., Σταθόπουλος Δημήτρης Ιω., *προφορικές / Μπουρατζής, «Η ίδρυση», Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 48^η, σ. 90-91.

² «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / Κοσμίδης, «Τομέας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92 / «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984 / Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 88.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 152 και τομ. Β, α/α 569.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 682.

Χροναράκης Θάνος - Χροναράκης Ν. * χ.σ.

Αλεξόπουλος Αυγέρης, αναγνωρισμένος.

Παπαδόπουλος Γεώργιος, διώχθηκε (24-6-1946) για «παράβαση εκλογικού νόμου»¹. προφανώς είχε απόσχει από τις εκλογές της 31-3-1946 σε εφαρμογή της «γραμμής» του ΚΚΕ.

ΕΛΑΣ:

Βλάχος Θανάσης 3/12 - Δημητρόπουλος Χρήστος, 2^ο Ανεξάρτητο Τάγμα * σκοτώθηκαν στη μάχη του Πύργου².

Αλεξόπουλος Άγγελος, 2/3/12 Λόχος· σκοτώθηκε στο Μπεχρέικο χωράφι, στη μάχη της Κουτσοχέρας, από γερμανοτσολιάδες.

Ομάδα κρούσης:

Τσιρώνης Φώτης, σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ - Χαμάκος Γιώργος * ο ένας από τους δύο, ομαδάρχη.

Σκοτώθηκαν:

Αλεξοπούλου Ζωή - Γεραμάς Γιώργος - Καρυδάκης (ή Καρύδης) Νίκος * από χίτες³.

Παρατηρήσεις: Ανεπαρκή στοιχεία.

Ρετεντού (βλ., Χειμαδιό)

Ρόμεσι (βλ., Αμπελώνας)

Σαλμώνη, η (Κούκουρα, του)⁴ [++]

Πληθυσμός: 963 κάτοικοι (458 Α + 505 Θ). Πεδινό χωριό (68 μ.) του Πύργου.

ΣΕΚΕ-ΚΚΕ:

Γιάνναρος Κώστας Γρ., λιποτάκτης το 1922, σε εφαρμογή της γραμμής του κόμματος· φιλοξενούσε τον Δημητράκη Παναγιωτακόπουλο στις οργανωτικές του περιοδείες· πολιτικός υπεύθυνος· διώχθηκε (7-5-1946) για «φόνο κλπ.»⁵.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Καραγιάννης Αυγέρος, αγρότης· εκτελέστηκε από γερμανικό απόσπασμα στην Αθήνα - Κώστας, σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου * αδέρφια.

ΕΑΜ:

Παναγόπουλος Πάνος, α' πανηλειακή⁶.

ΕΛΑΣ:

Αθανασούλας Μήτσος-Γιάννης (Μητσαρόγιαννης), ομαδάρχη.

Στυλιανόπουλος Βασίλης, υπολογαγός πεζικού.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 721.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 106, 155, αντίστοιχα.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 567, 566, 209, αντίστοιχα.

⁴ Γιάνναρου-Νικολάου Αθηνά, Γκρουμούτης Γιώργος, Μάγκρας Νίκος, *προφορικές / Α.Β., Κατάλογος εκπροσώπων / Επιτροπή, Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 198 / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 249.

⁶ Α.Β., *Κατάλογος εκπροσώπων*.

Γεωργιτσόπουλος Κώστας του Μήτρου - Νικολέττος - Γιώργος / Τσούμπα-ας Θεώνη - Λάμπης - Νιόνιος - Χρυσανγή * αδέρφια.

Τσούμπα Βασίλης Αντ. - Γιώργης * αδέρφια.

Σπερδούλης Χαράλαμπος - Χρήστος - Παναγής * αδέρφια.

Παναγόπουλος Νίκος - Ερικήττη * αδέρφια.

Ανδριοπούλου Φωτεινή - Βασιλακόπουλος Αριστομένης (Μένης) - Τζανέτος Πάνος - Ανδριόπουλος Μεγακλής (Μέγας) * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Αυτοσυστατη επιτελική οργάνωση κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. «Μικρή Μόσχα». Ένταξη: 24 [20 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Σκαφιδιά, η¹ [++]

Πληθυσμός: 107 κάτοικοι (58 Α + 49 Θ). Πεδινό χωριό (48 μ.) του Πύργου.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Καλόφωνος Ανδρέας Χαραλ., απόφοιτος δημοτικού· ορίστηκε «υπεύθυνος» από τον Γιώργο Αμπελά (Ατρόμητο) από τα Γρανιτσαίικα· όταν ανέβηκε στο βουνό, δεν έμεινε κανένας στην οργάνωση.

Παρατηρήσεις: Ετερόδυνη οργάνωση, τμήμα του ευρύτερου εαμικού δικτύου, αποκλειστικά χάρη στην καθοδηγητική δράση αλλά και τη συνεχή επαφή του Αμπελά με την περιοχή. Πόλος, Γρανιτσαίικα. Ένταξη: 1 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Σκουροχώρι, το² [++]

Πληθυσμός: 1.080 κάτοικοι (527 Α + 553 Θ). Πεδινό χωριό (34 μ.) του Πύργου.

ΕΑΜ:

Κομιώτης Γιάννης, κτηματίας - Μπάστας Αλεβίζος, σχολαρχείο * επικεφαλής.

Μπάστας Κώστας (Τσολιάς), αγρότης· αδελφός του Αλεβίζου.

Παπαδόπουλος Γιάννης - Νίκος, σχολαρχείο - Πέτρος (Καραμπίνης) * αδέρφια· αγρότες.

Αναστόπουλος Γιώργος - Στάθης * διβαράδες στη λίμνη της Μουριάς· αδέρφια.

Γεωργόπουλος Ανδρέας, σκοτώθηκε, αλλά δεν διευκρινίζονται οι συνθήκες³.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ευαγγελιστής Λεωνίδας, κατήγορος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ.

Σμίλα, του⁴ [++]

Πληθυσμός: 776 κάτοικοι (384 Α + 392 Θ). Πεδινό χωριό (56 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΕΑΜ:

Διονυσόπουλος Διονύσης, διευθυντής Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών Πύργου· α' πανηλειακή¹.

¹ Κριτσέλης Σωτήρης, Αρβανιτάκης Φώτης (Τζαβέλας), *προφορικές*.

² Τρεις χωριανοί, *προφορικές*.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 17, α/α 120.

⁴ Δρακόπουλος Παναγιώτης Βασ., *προφορική* / Μαραζιώτης, *Τραγανό*, σ. 246.

Ζάγκλης Φώτης, σώγαμπρος από το Ανεμοχώρι· γεωπόνος· και στο λαϊκό δικαστήριο.

Μητρόπουλος Γιώργος του Χρήστου (Λεψίτης) - Αλικάκης Σπύρος Νικολ. * χ.σ.

Αλεξοπούλου Βάσω Νικολ. - Μαγδαληνή * αδελφές.

ΕΠΙΟΝ:

Σκουλαρίκης Γιάννης Παναγ. - Τζωίτης Νίκος - Καφίρας Γιάννης Γεωρ. - Αποσκήτης Θρασύβουλος

Νικολ. - Δρακόπουλος Παναγιώτης Βασ. * χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Μουζής Μπάμπης, αγρότης.

Αναστασόπουλος Διονύσης Θεμ., χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Σκουλαρίκης Πάνος Ιω., πατέρας του Επονίτη.

Τζωίτης Βασίλης, δάσκαλος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αρχοντικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 15 [13 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Ωστόσο με εξαίρεση τα βασικά στελέχη, η συμμετοχή στην οργάνωση ήταν απρόθυμη: «Μπόρηγε να κάνει διαφορετικά ο κόσμος;».

Σόπι, το² [+]

Πληθυσμός: 297 κάτοικοι (147 Α + 150 Θ). Πεδινό χωριό (90 μ.) της Ωλένης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Τσαφάς Δημοσθένης Βασ., τομεακή Ωλένης.

Ευθυμίουπουλος Αποστόλης, α΄ γραμματέας αχτιδικής Ωλένης· α΄ πανηλειακή³.

ΕΑΜ:

Τσαφάς Βασίλης, αδελφός του Δημοσθένη.

Κωνσταντόπουλος Θάνος, μετά την απελευθέρωση του Πύργου, καπετάνιος διμοιρίας του ΕΛΑΣ -

Λύσανδρος - Ντίνος - Κική (συζ. Χρυσανθακόπουλου), ΕτΑ * αδελφια.

Λιακόπουλος Διονύσης - Χαραλαμπίδης Χαραλάμπος * χ.σ.

Λιακόπουλος Γιώργος Αλκιβ. γεν. το 1882· εργάτης· εκτελέστηκε από τις γερμανικές αρχές στα Φονικά Καράτουλα⁴.

ΕΠΙΟΝ:

Λιακόπουλος Νίκος, αδελφός του Διονύση - Παναγιώτης, α΄ εξάδελφος των δύο αδελφών.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, χαμηλής διαφοροποίησης. Έδρα τομεακής Ωλένης. Ένταξη: 12 [11 άρρενες] ΕΑΜ και ευρύτερη. Το 1943-1944 οι Επονίτες επιμελήθηκαν τα κτήματα χωριανού, ο οποίος ήταν σε υποδειγματική στον ΕΛΑΣ.

Στρέφι, το¹ [++]

¹ Α.Β., Κατάλογος εκπροσώπων.

² Βέρρος Θεόδωρος, προφορική.

³ Α.Β., Κατάλογος εκπροσώπων.

⁴ «Πρόσωπα και γεγονότα στον 20^ο αιώνα», Πατρίς Πύργου, τομ. Α΄, σ. 45.

Πληθυσμός: 1.348 κάτοικοι (689 Α + 659 Θ). Πεδινό κεφαλοχώρι (63 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

ΕΑΜ:

Παπαδόπουλος Ανδρέας, ταγματάρχης πεζικού· στρατιωτικός υπεύθυνος.

Δαββέτας Ανδρέας (Ντρέσος), χ.σ.

Ξένος Ανδρέας Διον., αγρότης· διώχθηκε (19-2-1946) για «αρπαγή κλπ.»².

Μιχαλόπουλος Νίκος του Τζίμη - Χριστακόπουλος Λύσανδρος * αγρότες.

Παπανεοκλής Γιώργος, γιος ιερέα.

Δαββέτα Θεοδώρα του Νίκου και της Μαριγώς, εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου³ - Νίκος, ο πατέρας της· διώχθηκε (24-5-1946) για «αντίσταση κλπ.»⁴.

Δρακόπουλος Βασίλης - Σκιαδάς Μ. - Σκιαδά [. . .] (ανδρόγυνο) - [. . .] (μητέρα) * δολοφονήθηκαν από χίτες⁵.

ΕΠΟΝ:

Χριστακόπουλος Σωκράτης, εγγράμματος· δυναμικό στέλεχος.

ΕτΑ:

Δακουράς Παναγιώτης Νικ., χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Δαββέτας Αλέξης - Βασίλης * αδέρφια.

Μουζής Βασίλης - Μιχαλόπουλος Νίκος Γεωργ. * χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Δακουράς Γιώργος, αγρότης· πρόεδρος της Κοινότητας· πρόεδρος.

Καράμπελας Χρήστος, ιδιοκτήτης φούρνου· εισαγγελέας.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 20 [17 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Τζόγια (βλ., Πράσινο)

Τσίπιανα, τα⁶ [++]

Πληθυσμός: 534 κάτοικοι (274 Α + 260 Θ). Ορεινό χωριό (993 μ.) στη νότια πλαγιά της Λαμπείας.

ΕΑΜ:

Κορμπάκης Νίκος του Ζώη και της Αριστούλας γεν. το 1914· χωροφύλακας στον Πειραιά, εγκατέλειψε τη θέση του· πολιτικός υπεύθυνος - Μιλτιάδης (Τζαϊλάκης), στρατιωτικός υπεύθυνος· στη μάχη του Πύργου * μακρινά εξαδέλφια.

¹ Δακουράς Σάκης, Παναγιωτόπουλος Πάικος, *προφορικές* / Α.Κ., α) «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες», φακ. «Διπλά», β) «Σωκράτης Χριστακόπουλος», φακ. «Ορεινή Ηλεία» / «Από τη δράση», *Η Ευθύνη*, 13-6-1981 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 112.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 17, α/α 143 / Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 37, α/α 38.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 595.

⁵ Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 89 // Ρούσσο, «Ηρώες», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 116, σ. 57.

⁶ Κορμπάκης Νίκος, Σπυρόπουλος Κώστας, *προφορικές* / Καζάκης, *Οι Γερμανοί*, σ. 14 και 72-76 / *Μητρώον Τσίπιανων*.

Στρεμπέλιας Λεωνίδας του Κανέλου και της Ελένης γεν. το 1918· φρούραρχος· στενός συνεργάτης του Τζαϊλάκη - Παπανικολάου Κώστας (Μπούρλας) * αγρότες· πληροφοριοδότες του ΕΛΑΣ.

Μπελογιάννης Παύλος Λεων. γεν. το 1913· β' εξάδελφος του Νίκου Μπελογιάννη από την Αμαλιάδα· Εμπορική Σχολή Αθηνών· «διαφωτιστής»· ο πατέρας του διώχθηκε (20-1-1946) για «απάτη»¹.

Κωτσόκολος Σύριος, προχωρημένης ηλικίας· οικογενειάρχης· δημοτικό· αγρότης.

ΕΠΙΟΝ:

Δούλος Ηλίας Γεωρ. (Ζήσιμος) γεν. το 1916, υπεύθυνος· διώχθηκε (17-12-1946) για «ζωοκλοπή»².

ΕΛΑΣ:

Κορμπάκης Χρήστος του Ζώη και της Αριστούλας γεν. το 1920· αδελφός του Νίκου· αγρότης.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ροδόπουλος Αριστοτέλης του Ζώη, γεν. το 1904, ανεπάγγελτος· βενιζελικός· πρόεδρος.

Γρίβας Θανάσης Ιω., γεν. το 1912· βασιλόφρονas· «εισαγγελέας».

Σπυρόπουλος Θανάσης, οικογενειάρχης· ταχυδρομικός υπάλληλος· βασιλόφρονas· γραμματέας.

Βελισσάρης Ηλίας, προχωρημένης ηλικίας, οικογενειάρχης· αγρότης.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση δ' σταδίου για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης· ανύπαρκτη έως τη συντριβή των αμερικανικών αεροπλάνων έξω από τη Βερβενή· συμπαθούντες ειδοποιούσαν για γερμανικές κινήσεις. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Υψηλό, το (Λαγάτουρα, του)³ [++]

Πληθυσμός: 193 κάτοικοι (82 Α + 111 Θ).

ΕΑΜ:

Τσιπολίτης Αντώνης, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Τζαμαλής Απόστολος (Μέρπασας), σχολαρχείο· στρατιωτικός υπεύθυνος - Γιώργης (Μάγκας), «επιτροπή συσσιτίων» * εξαδέλφια· αγρότες.

Σιντέτα Παρασκευή, δασκάλα.

Γαρατζιώτης Χρήστος (Κατσαρός) - Γιώργης (Ζέρβας) * αδέλφια· αγρότες.

Βαρουξής Στασινός - Κανταρές Χαράλαμπος * σχολαρχείο· αγρότες.

Γκούβας Νίκος - Κοντός Σπύρος * αγρότες.

Λαϊκό δικαστήριο:

Κονδύλης Θεόδωρος, εισαγγελέας - Σιντέτας Κώστας, σχολαρχείο * αγρότες.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Λειτουργούσε «επιτροπή συσσιτίων» για τους αντάρτες με συμμετοχή στελεχών της περιοχής, όπως ο Π. Γεωργόπουλος (Ψήφος) από τη Μουριά. Ένταξη: 12 [11 άρρενες] ΕΑΜ.

Φλόκα, του⁴ [++]

Πληθυσμός: 640 κάτοικοι (305 Α + 335 Θ). Πεδινό χωριό (50 μ.) Δήμου Ολυμπίων.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 84.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ο.π., τομ. Β, α/α 1420.

³ Ντουμπέκης Κώστας, Κονδύλη Μαρία, Κονδύλη Θεοδώρα, Τίτιρης Κώστας, *προφορικές*.

⁴ Αντωνακόπουλος Γρηγόρης, χωριανοί, *προφορικές* / Κριμπάς, *Η Εθνική*, σ. 180 / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 15-5-1984 / «Αναγνωρισμένου», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Σπηλιόπουλος Κώστας Γεωρ., οικογενειάρχης· υποδηματοποιός· προπολεμικά στον Πύργο· διώχθηκε.

ΕΑΜ:

[. . .] Λάμπης, στρατιωτικός υπεύθυνος.

Μπούμπουκας Ηλίας Δημητ., κουρέας· διώχθηκε.

Μπούμπουκας Γιώργης - Γιάννης, διώχθηκε * πατέρας και γιος· αγρότες.

Δαμάσκος Γιώργος Περ., αγρότης.

Κασκούρας [. . .] Αλεξ., - Σοφία * αδέρφια.

Σέτας Ι. Β. - Σταθόπουλος Γ. Ν. * εκτελέστηκαν στην πηγάδα της Σοχιάς¹.

Γκαβός Στάθης σάγαμπρος από τα Μακρίσια - Νικολόπουλος Γιάννης, αγρότης * οικογενειάρχης.

Παπαβασιλείου Γρηγόρης, δολοφονήθηκε από γερμανικό απόσπασμα τον Μάιο 1944, καθώς φύλαγε σκοπιά έξω από το χωριό - Λυμπέρης Γιώργης Σωτ. * αναγνωρισμένοι.

ΕΛΑΣ:

Κασκούρας Νίκος Αλ. (Μπεντίνης), αγρότης· πολέμησε στη μάχη του Πούσι· συνελήφθη κοντά στου Μάγειρα από γερμανικό τμήμα που επέστρεφε από το Πούσι και εκτελέστηκε στην Αμαλιάδα, στην πηγάδα της Σοχιάς².

Βλάχος Ντίνος, έφεδρος αξιωματικός· διοικητής λόχου 3/12· μάχη του Πούσι· διώχθηκε (1-7-1946) για «παράβαση άρθρου του Ν. της 5-9-1945»³.

Λαμπρόπουλος Βασίλης, καταγωγή από του Δούκα· η ένταξή του χαρακτηρίζεται «προσποιητή»⁴, αν και διώχθηκε (12-6-1946) για «παράνομη κατοχή όπλου»⁵.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 [16 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Φολόη, η (Γιάρμενα, η)⁶ [++]

Πληθυσμός: 472 κάτοικοι (239 Α + 233 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Ορεινό χωριό (640 μ.) της Φολόης.

ΕΑΜ:

Μπόμπας Χρυσάνθος του Αριστομένη, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος· διώχθηκε (9-7-1946)⁷.

Μουσάς Κώστας Γεωργ., αγρότης.

Στασινόπουλος Σταύρος, οικοδόμος.

ΕΑΜ-αιρετό συμβούλιο τοπικής αυτοδιοίκησης, 1944:

Μπόμπας Χαράλαμπος - Παπαμιχαλόπουλος Δημήτρης - Αθανασόπουλος Διαμαντής Ηλ. * αγρότες.

Συκωτακόπουλος Κώστας, Γεωργ., κρεοπώλης.

ΕτΑ:

¹ «Αμαλιαδίτικα παλιά», *Η Ευθύνη*, 24-11-1986.

² «Αμαλιαδίτικα παλιά», *Η Ευθύνη*, 24-11-1986.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 297.

⁴ Γεωργούλης Γιάννης, *προφορική*.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 281.

⁶ Μπόμπας Ανδρέας, χωριανοί, *προφορικές*.

⁷ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 771 (η «πράξις δι' ήν κατηγορήθηκε», δυσανάγνωστη).

Ασημακόπουλος Χρήστος Νικ., αγρότης· υπεύθυνος.

ΕΠΟΝ:

Παναγοπούλου Τρισεύγενη Κωνστ., υπεύθυνη.

ΕΛΑΣ:

Μπόμπας Λεωνίδας, διοικητής λόχου του 12^{ου} Συντάγματος¹.

Λαϊκό δικαστήριο:

Κοντογιάννης Νικήτας, εγγράμματος· ιδιοκτήτης παντοπωλείου· πρόεδρος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· παιδικά συσσίτια, με λίρες από τη βρετανική αποστολή. Ένταξη: 11 [10 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Φοναίτικα, τα² [++]

Πληθυσμός: 332 κάτοικοι (154 Α + 178 Θ). Πεδινό χωριό (90 μ.) Δήμου Ιάρδανου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, περιφερειακή καθοδήγηση:

Φιλιππόπουλος Γιάννης - Παναγιωτόπουλος Νίκος από Βροχίτσα, Παπασωτηρίου Σωτήρης από Κατσαρού, Παπαδόπουλος Κώστας από Λαμπέτι.

ΕΑΜ:

Σωτόπουλος Μπάμπης του Χρήστου, οικογενειάρχης· έλαβε την εντολή από τον Φιλιππόπουλο· α' πολιτικός υπεύθυνος.

Παπαγιαννόπουλος Γιάννης, διάδοχος Σωτόπουλου· διώχθηκε (25-2-1946) για «αρπαγή»³ - Διονύσης * αδέρφια· από τους επικεφαλής.

Κρίκος Παύλος - Παναγιωτόπουλος Γιάννης * χ.σ.

Ε.Α.:

Σωτοπούλου Χριστίνα Ηλ., εξαδέλφη του Μπάμπη.

Ντούβου Ισμήνη Διον. - Ξένου [. . .] * χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Παπαγιαννόπουλος Γιάννης Γεωρ. - Καλατζής Μπάμπης Παναγ. * χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Μπουλιαρίτης Άγγελος, στην επίθεση κατά του γερμανού στρατιώτη, 24-12-1943, στο Αλποχώρι⁴.

Παναγιωτόπουλος Νίκος Κων. γεν. το 1921· σκοτώθηκε στις 20-5-1944.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, συγγενικών δεσμών, μέσης διαφοροποίησης. Έδρα τομέα· στρατολογία ανταρτών. «Μικρή Μόσχα». Ένταξη: 12 [10 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Χαριά, η¹ [++]

¹ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 366, α/α 192.

² Ζωγόπουλος Παναγιώτης, Νικολόπουλος Διονύσης, Παπαγιαννόπουλος Γιώργος, *προφορικές / Κοσμίδης, «Τομέας», Εθνική Αντίσταση*, τχ. 104, σ. 91-92 / *Η Αυγή* (Αθήνας), 27-9-1998.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 135.

⁴ Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 192.

Πληθυσμός: 242 κάτοικοι (124 Α + 118 Θ). Πεδινό χωριό (80 μ.) της Ωλένης.

EAM:

Κούβελας Πέτρος, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Κωνσταντόπουλος Βασίλης, στρατιωτικός υπεύθυνος.

Ζούβελας Γιώργος (Κουλαντώνης), αγρότης.

ΕΠΟΝ:

Κούβελας Γιάννης - Κοτσώνης Ευγένιος * χ.σ.

Βαρελάς Γιάννης - Σπήλιος * αδέρφια.

ΕτΑ:

Κοτσώνης Νίκος, αγρότης.

Λαϊκό δικαστήριο:

Τραγουστής Νίκος, αγρότης· συνειδητός Εαμίτης.

Κούβελας Πέτρος - Βαρελάς Θάνας, θείος του Γιάννη * μη Εαμίτες.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 ΕΑΜ.

Χειμαδιό, το (Ρετεντού, η)² [++]

Πληθυσμός: 550 κάτοικοι (260 Α + 290 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928. Πεδινό χωριό (140 μ.) της Ωλένης.

Αρχαιομαρξιστές-ΕΑΜ:

Τσίκληρας Θανάσης, στο ταμείο καπνεργατών Καβάλας· εξόριστος το 1937 στη Θάσο· δηλωσίας που απολύθηκε· διεθνιστής· οικογενειάρχης με 5ετή γιο, επέστρεψε στο χωριό οικογενειακώς, άνοιξη 1942· ιδρυτής της οργάνωσης και υπεύθυνος του επαρχιακού δικτύου.

ΚΚΕ-Περιφερειακή καθοδήγηση Πύργου:

Στυλιανίδης Στέλιος, ράφτης - Γαλίφας Λάκης, μαγειρείο - Πανόπουλος Γιώργης από του Μπρούμα - Αργυράκης Γιώργος, κτηματίας - [. .] Πολυχρόνης, ζαχαροπλαστείο * συνδέονταν με τον Τσίκληρα.

EAM:

Βέρρος Θεόδωρος, σύνδεσμος με τον Πύργο και τα χωριά· πολιτικός υπεύθυνος από τον Ιούλιο 1943.

Αγριδιώτης Παναγιώτης, ιδιοκτήτης καφενείου· πολιτικός υπεύθυνος το 1944.

Βακάλη Ευγενία, υπεύθυνη των γυναικών.

Γιαννακόπουλος Κώστας (Γούρλας), σχολαρχείο.

Τσίκληρας Άγγελος, α' εξάδελφος του Θανάση.

Σπυρόπουλος Κώστας (Κωστάκης), χ.σ.

Μικελόπουλος Γιώργος - Τάκης * εξάδελφια.

ΕΠΟΝ:

Μπουλούμπας Γιώργης, υπεύθυνος.

Ζέκος Γιάννης - Βλαχанаστάσης Βασίλης - Κυριακόπουλος Γρηγόρης - Σπυρόπουλος Ανδρέας * χ.σ.

¹ Κούβελας Γιάννης, Βαρελάς Σπήλιος, Καρκούλιας Κώστας, Θεοδωρόπουλος Γιάννης, *προφορικές* / Α.Μ., Μαρνέρος Βασίλης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*.

² Βέρρος Θεόδωρος, χωριανοί, *προφορικές* / Α.Κ., «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες», φακ. «Διπλά» / Α.Μ., Ξύδης Γιώκος, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη* / Καζάζης, *Οι Γερμανοί*, σ. 90.

Βακάλης Πάνος, αδελφός της Ευγενίας.

Αγριδιώτης Γιώργης, αδελφός του Παναγιώτη.

Βασιλοπούλου Κατερίνα γεν. το 1925· την εκτέλεσαν οι γερμανικές αρχές, 14-7-44, στα Φονικά Ωλένης¹.

Παρατηρήσεις: Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση κομμουνιστικού πυρήνα β' σταδίου, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. «Γιάφκα ΕΑΜ». Ένταξη: 17 [15 άρρενες] ΕΑΜ.

Χελιδόνι, το² [++]

Πληθυσμός: 792 κάτοικοι (402 Α + 390 Θ). Ημιορεινό χωριό (360 μ.) περιοχής Ολυμπίων.

ΚΚΕ-ΝΦΕ:

Μπίρμπας Γιώργος Ιω. - Βεργούρος Νίκος - Παπαδόπουλος Θεόδωρος * αρχικός πυρήνας.

ΕΑΜ:

Δημακόπουλος Χρίστος, γραμματέας - Παναγιωτακόπουλος Βασίλης, υπαξιωματικός πεζικού· υπεύθυνος εφεδρικού ΕΛΑΣ· φρούραρχος Δήμου Ωλένης - Παπαχριστόπουλος Χρίστος (Χρίστος του παπά)· επικεφαλής ΕΠΟΝ - Χριστακόπουλος Στάθης* στην αρχική τοπική επιτροπή με τον Μπίρμπα.

Πετρακόπουλος Γιώργος, από τους καθοδηγητές.

Σταματόπουλος (ή Δημακόπουλος) Δημήτρης * χ.σ.

Βεργούρος Γιώργης - Μπούκουρας Θύμιος - Γυφτόπουλος Παναγιώτης * στην υποδοχή ανταρτών και πολιτικών καθοδηγητών.

Μπίρμπας Τάσος - Σπυρόπουλος Θανάσης - Παπαδόπουλος Νίκος * αναγνωρισμένοι³.

ΕΠΟΝ:

Μπίρμπας Θεόδωρος Ιω., αδελφός του Γιώργου· αγρότης· β' γραμματέας.

Αξιομνημόνευτα πρόσωπα:

Γεωργιάδης Κώστας (Ζαχαριάς), προπολεμικά στην Αθήνα· μέλος του ΚΚΕ· ηγέτης του ΕΛΑΝ· έδρασε μεταξύ άλλων στην Αντίκυρα.

Παρατηρήσεις: Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση κομμουνιστικού πυρήνα α' σταδίου, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 16 ΕΑΜ.

Ωλένη/Ωλενα, η⁴ [++]

Πληθυσμός: 511 κάτοικοι (264 Α + 247 Θ). Πεδινό χωριό (240 μ.) της Ωλένης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Σταυρόπουλος Κώστας Δημητ., από παιδί στην Αθήνα, σερβιτόρος στην Πλάκα· επικεφαλής των νέων.

ΟΚΝΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Γκότσης Βασίλης Γεωρ., φούρναρης στην Αθήνα· στο δεύτερο κύμα εξόδου στο βουνό.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19, α/α 500.

² Μπίρμπας, «Η συμβολή», *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 46η, σ. 71-72 / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984 / Α.Κ., α) Αναστόπουλος Θανάσης, «Η ενέδρα στο Γούμερο», β) «Ενέδρα στις σκάλες του Γούμερου, αφήγηση Γιώκος Ξύδης», γ) το ίδιο, αφήγηση Στράτος Σαγιάς, φακ. «Ορεινή Ηλεία».

³ «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984.

⁴ Δημητρώπουλος Παύλος, Σακελλαρίου Χρόνης, Παπαδόπουλος Φώτης, Ασημακόπουλος Χρήστος, *προφορικές* / Άρθρο Μπουρατζή, *Η Ευθύνη*, 24-10-1983 / «Μνήμη», *Η Ευθύνη*, 3-10-1983.

ΕΑΜ:

Θεοδωρόπουλος Γιάννης, σχολαρχείο· πολιτικός υπεύθυνος· α' πανηλειακή¹.

Παπαδόπουλος Θεόδωρος (Σούπας) - Χρύσης Σπύρος Διον. * στρατιωτικοί υπεύθυνοι· σειρά άγνωστη.

ΕτΑ:

Κούρβας Γιώργης Αγγ. (Γιαγκόπουλος), χ.σ.

Πολιτοφυλακή:

Δημητρόπουλος Αντώνης - Πετρόπουλος Πέτρος * εκτελεστικά όργανα του λαϊκού δικαστηρίου.

Μαχητική ομάδα:

Σακελλαρίου Μήτσος (Λούφας), ορφανός πατρός· β' γυμνασίου· πήγε 17 ετών, καλοκαίρι 1943, στον ΕΛΑΣ, αλλά ο Νικηφόρος τον απέπεμψε - Παναγιωτόπουλος Διονύσης Παναγ. - Βιτόπουλος Γιάννης Νικολ. * σκότωσαν τον Γιάννη Γιαννακόπουλο από το Χειμαδιό, αδελφό της ερωμένης του Τσίκληρα, με εντολή του τελευταίου, στη Ρεικιά Καρατούλα, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1943· μόνο ο δεύτερος διώχθηκε (12-8-1946) για τον φόνο².

Αξιωμαθιμένοι πρόσωπα:

Βιτόπουλος Θεμιστοκλής (Μούστος), ανάρτης του ΕΛΑΣ στη Ρούμελη.

Λαϊκό δικαστήριο:

Αντωνόπουλος Παν., πρόεδρος - Βασιλόπουλος Δημήτρης, επίτροπος - Ντέντης Λεωνίδα * αγρότες.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας β' σταδίου, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Έδρα δήμου και τομέα. Τον Φεβρουάριο 1944, περιελήφθη στη «ζώνη ευθύνης» για άντληση στρατιωτικών πληροφοριών για το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Ένταξη: 14 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

3. Ολυμπία

α. Ημιαστικά κέντρα

Ανδρίτσεινα, η - Κάρμι, του³ [++]

Επισκόπηση: Πληθυσμός, 1.623 (784 Α + 839 Θ) + 133 (55 Α + 78 Θ) = 1.756 κάτοικοι (839 Α + 917 Θ). Ημιορεινή κωμόπολη, (760 μ.). Υποκ/τα: Μεγαλόπολης της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος, Μεγαλόπολης της Τραπέζης Αθηνών⁴.

Αρχή κατοχικής περιόδου: Οι ιταλικές αρχές εγκατέστησαν και διατηρούσαν στρατιωτικές δυνάμεις στην κωμόπολη⁵.

ΕΑΜ:

Καούκης Γιώργος, πολιτικός υπεύθυνος - Σπηλιοπούλου Ιουλία - Σταυρόπουλος Βλάσης * συνελήφθησαν μεταπολεμικά από χίτες και δολοφονήθηκαν καθοδόν προς τον τόπο συγκέντρωσης⁶.

Σκουριώτης Γιάννης, δικηγόρος.

¹ Α.Β., Κατάλογος εκπροσώπων.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 343.

³ Νικολόπουλος Παναγιώτης, *προφορική* / Α.Κ., α) Γεωργούλιας Τάκης, Λέφας Γιάννης, *γραπτός* β) έγγραφο «Ζούρτσα», φακ. «Ηγετικά στελέχη», γ) Ατυπώγραφο ιδιόχειρο σημείωμα, φακ., «Ηλεία-Αντίσταση» / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Δ', σ. 221, τομ. ΣΤ', σ. 310, 311.

⁴ ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 337-350.

⁵ Κανελλόπουλος, *Η Εθνική*, σ. 135.

⁶ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 76.

Τσέλαλης Αγησίλαος, κάτοχος διδακτορικού διπλώματος, με ευρείες ακαδημαϊκές γνώσεις και πολυγραφότατος σε διάφορους γνωστικούς κλάδους των ανθρωπιστικών σπουδών.

Ανδριόπουλος Ανδρέας, χειρουργός.

Σταυρόπουλος Γιάννης, εκτελέστηκε μετά τη Βάρκιζα στην Πάτρα¹.

Κανελλόπουλος Πανσανίας - Κυριλλόπουλος Τάκης * χ.σ.

Παπαζαφειρόπουλος Κώστας, οδοντίατρος - Μπούτης Γιάννης, δικηγόρος· πολιτευτής του Κόμματος Φιλελευθέρων - Μπουλαλάς Γεώργιος του Μυλωνά * «αστοί», μη κομμουνιστές.

ΕΠΟΝ:

Σταυρόπουλος Σταύρος του Γιώργου (Σταυρογιώργη) και της Κατίνας, απόφοιτος Ανωτάτης Εμπορικής - Βλάσης, Νομική Αθηνών· έπεισε τον πατέρα του να ενταχθεί στην οργάνωση· πολέμησε από τις τάξεις του ΔΣΠ· σκοτώθηκε την 1-5-1949, έξω από το χωριό του, από διωκτικά αποσπάσματα χιτών² - Γιάννης, έμπορος· εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου³ - Μιχάλης, δάσκαλος· απόφοιτος του Λαϊκού Διδασκαλείου στα Τρόπαια Γορτυνίας * αδέρφια.

Κουτσουμπού Λεμονιά (Νίτσα), Λαϊκό Διδασκαλείο· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁴.

Μακρή Λευκή του Γιαννάκου - Κική * αδελφές.

Βλαχούσης Γιώργος, Λαϊκό Διδασκαλείο.

Ουσταδημήτρης Παναγιώτης, συνελήφθη από αντάρτες της ΕΟΒ, στις 4-8-1943, κοντά στη Τζελέχοβα, μεταφέρθηκε στου Ζάχα και κακοποιήθηκε⁵.

Εκπρόσωπος στην Εθνοσυνέλευση για την ανάδειξη της ΠΕΕΑ (1944):

Μπαρούνης Νίκος από του Κάρμι, καθηγητής.

ΕΛΑΣ (πρώτη ομάδα):

Σπηλιόπουλος Σπήλιος από τη Μίνθη (Άλβена), σύζυγος της Ιουλίας· εργοδηγός· αξιωματικός στα αντάρτικα τμήματα - Λυρής Γιάννης - Κουσκούλης [. . .] * μέλη της πρώτης αντάρτικης ομάδας από την κωμόπολη.

Μακρής Βασίλης Ιω., γυμνάσιο Ανδρίτσαινας· πολέμησε στα Νιβιτσοχώρια· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁶ - Μακρής Παναγιώτης * αδέρφια.

Ε.Α.:

Υπεύθυνος, ένας γιατρός, όχι ντόπιος⁷.

Οργάνωση γυναικών:

Σπηλιοπούλου-Ουσταδημήτρη Ιουλία, σύζυγος του Σπήλιου· υπεύθυνη της οργάνωσης· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁸.

Συμπαθούντες:

¹ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 76.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 412.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 414 / Μόσχας, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 39, α/α 104.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 243.

⁵ Κανελλόπουλος, *Η Εθνική*, σ. 169.

⁶ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 76.

⁷ Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*, Ιανουάριος 1944.

⁸ Νικολόπουλος Παναγιώτης, *προφορική* / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 406.

Σταυρόπουλος Γιώργος (Σταυρογιώργης), «κοίταζε συνεχώς τη δουλειά του, στο καφενείο δεν πήγαινε».

Παπασταμάτης Βασίλης, γιατρός¹.

Στις 30-7-1943, ένοπλο τμήμα του ΕΛΑΣ με επικεφαλής τον Ναπολέοντα Παπαγιαννόπουλο από τη Μεσσηνία μπήκε και παρέλασε στην κωμόπολη, όπου έμεινε πέντε ημέρες· η ιταλική φρουρά είχε φύγει².

Το διάστημα Σεπτέμβριος 1943-Σεπτέμβριος 1944, λειτούργησε θεσμός τοπικής αυτοδιοίκησης³.

Έκθεση του αρχηγού των Ταγμάτων Ασφαλείας συνταγματάρχη Διονυσίου Παπαδόγκωνα αναφέρει ότι τον Φεβρουάριο 1944 οι γερμανικές αρχές εκτέλεσαν στην κωμόπολη τριάντα (30) Έλληνες, οι περισσότεροι από τους οποίους ανήκαν στο ΕΑΜ, ως αντίποινα για την εξόντωση γερμανικής περιπόλου από «τους κομμουνιστές του ΕΑΜ», δηλαδή από τον ΕΛΑΣ⁴.

Όταν ιδρύθηκε η πολιτοφυλακή της περιοχής, ορίστηκε έδρα της η κωμόπολη⁵.

Στις 14-2-1944, γερμανική επιδρομή στο χωριό με πυροβολισμούς· συναγερμός, ο κόσμος στα χωράφια, μέσα στο χιόνι. «Γκρέκι. Φωτιά. Σύνδεσμος τρέχει και ειδοποιεί τη διμοιρία. Μαζί μου είναι παιδιά με όπλα . . . αδειανά. Η εγγλεζαρία βλέπεις δεν δίνει στους άξιους Έλληνες όπλα και σφαίρες»⁶.

Στις 10-6-1944, συλλαλητήριο υπέρ της εθνικής ενότητας⁷.

Τον Ιούνιο 1944, δημιουργήθηκε επισιτιστική επιτροπή⁸.

Επιτάλιο, το (Αγουλινίτσα, η)⁹ [++]

Επισκόπηση: Πληθυσμός (μαζί με το Αγρίδι ή Αλποχώρι), 2.697 κάτοικοι (1.307 Α + 1.390 Θ). Μεγάλη παραγωγή σταφίδας και αξιόλογα έσοδα από τις εξαγωγές στην Ιταλία ψαριών και χελιών από το διβάρι.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Κόκκινος Νίκος Ιω. (Νικοτσάρας αλλά και Σπαγόγιαννης), ψηλός, γεροδεμένος και «μορφωμένος»· εργαζόταν στο κρατικό διβάρι (ιχθυοτροφείο) και από κάποια στιγμή πέτυχε να περάσει στο ΕΑΜ η εκμετάλλευσή του· «παλικάρν», θεωρήθηκε από τους εχθρούς υπεύθυνος για κάθε εαμική ενέργεια· τον σκότωσαν τον Ιούνιο 1945 οι παρακρατικοί¹⁰ στον κάμπο του χωριού με φριχτό τρόπο: τον έθαψαν στο χώμα, άφησαν το κεφάλι του έξω και ύστερα του το κομμάτιασαν με ξύλα, που είχαν καρφωμένες πρόκες επάνω¹¹.

¹ Κανελλόπουλος, *Η Εθνική*, σ. 159-162.

² Κανελλόπουλος, *Η Εθνική*, σ. 159-163.

³ *Ο Μαχητής*, 26/9/1944, σ. 2.

⁴ Σπηλιωτοπούλου - Παπαστράτης, *Χρονολόγιο*, τομ. Β', σ. 116, α/α 2530.

⁵ Βασιλόπουλος, *Μνήμες*, σ. 21.

⁶ Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*.

⁷ Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*.

⁸ Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 61.

⁹ Ρουσάκης Δημήτρης, Μπάντιος Προκόπης Λαζ., Φωτόπουλος Γιάννης Παναγ., Μπεκυράς Χρήστος, Παπανικολάου Δημήτρης, *προφορικές* / Α.Κ., α) Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, «Ηλεία», β) Κίτρινο χαρτί, γ) Λέφας Γιάννης, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / «Η τάξη», *Ο Μωρηάς*, φ. 8 / Μακρυδημήτρης, *Από το Θρύο*, σ. 276-290.

¹⁰ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 222.

¹¹ Φωτόπουλος Γιάννης Παναγ., *προφορική*.

Σπηλιωτόπουλος Γρηγόρης, ξυλουργός· μεταπολεμικά καταδικάστηκε σε θάνατο από στρατοδικείο, αλλά η ποινή του μετριάστηκε σε λίγα χρόνια φυλακή.

Χριστόπουλος Ευθύμιος, υποδηματοποιός.

Γιαννόπουλος Γιάννης, αγρότης.

ΕΑΜ:

Δασκάλου Βαγγέλης από την Αχαΐα, κλειδούχος στον ΣΠΑΠ· στην ίδια υπόθεση με τον Σπηλιωτόπουλο, με την ίδια κατάληξη.

Μπάντιος Λάζαρος, βορειοηπειρώτης· καλατζής· διώχθηκε.

Κοκκίνου Γκόλφω Ιω., αδελφή του Νίκου.

Κούκιος Νίκος, ιδιοκτήτης καφενείου.

Γκίοκας Διονύσιος Κων.¹, αγρότης· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ² - Διονύσης Ιω.³, ιδιοκτήτης παντοπωλείου * εξαδέλφια· ο ένας από τους δύο, αδελφός του Γιώργου· πάντως τα δύο αδέλφια στρατολογήθηκαν στον ΕΛΑΣ.

Κατσιμπούμπας Τάκης, χ.σ.

ΕτΑ:

Φωτόπουλος Διονύσης Παναγ., χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Φωτόπουλος Γιάννης Παναγ., αδελφός του Διονύση· επιφορτισμένος να λέει τις ειδήσεις και να κάνει τις ανακοινώσεις της οργάνωσης, με το χωνί, από το καμπαναριό του ΑηΧαράλαμπου, στην πλατεία.

Σπηλιωτόπουλος Σπύρος Κων., ανεψιός του Γρηγόρη.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Ριζόπουλος Νιόνιος - Νικόλας - Ηλίας (Σοβατζής) * αδέλφια.

Φραγκαλέξης Κώστας - Γκίοκας Γιώργος (Μυτάς) - Χαριτόπουλος Κώστας (Βούζας) * χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Παπαδογιαννόπουλος Χρήστος, έφεδρος ανθυπολοχαγός· από τους στρατιωτικούς διοικητές στα πρώτα αντάρτικα τμήματα Τριφυλίας-Ολυμπίας· σκοτώθηκε στη Γάρδιτσα⁴.

[. . .] Βασίλαρος (ψευδώνυμο) από τη Βολάντζα· σωματώδης, γενναίος, «από τα μεγαλύτερα παλικάρια», «ο φόβος και ο τρόμος των Γερμανών»· υπεύθυνος για το διβάρι· κυκλοφορούσε στην αγορά το καλοκαίρι 1944, σχεδόν ελεύθερα· τον συνέλαβαν «με προδοσία» γερμανοί στρατιώτες στο καφενείο⁵ και τον παρέδωσαν στους ταγματασφαλίτες του Πύργου, οι οποίοι τον σκότωσαν σε αντίποινα για την εκτέλεση του Θεοχαρόπουλου από τον ΕΛΑΣ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Φωτόπουλος Φώτης Παναγ., αδελφός των Γιάννη, Διονύση· δάσκαλος με τη φήμη του σοβαρού, αυστηρού, αλλά επιτυχημένου στο να μεταδίδει γνώσεις στα παιδιά· είχε διδάξει μεταξύ άλλων στον Παπαδό, στο Μπρουμάζι και στον Αετό Τριφυλίας· μάλλον πρόεδρος του οργάνου - Ηλιόπουλος Άγγελος, δικηγόρος· ζούσε προπολεμικά στην Αθήνα, αλλά επανήλθε στο χωριό στη διάρκεια της

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 130.

² Α.Ν., *Κατάλογος Ολυμπίας*, σ. 77.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 131.

⁴ Κανελλόπουλος, *Η Εθνική*, σ. 174-175.

⁵ Φωτόπουλος Γιάννης Παναγ., *προφορική*.

κατοχής· είχε αδελφό τον Γιώργο, κτηματία με μεγάλη παραγωγή σταφίδας· μάλλον εισαγγελέας * δεν ανήκαν στο ΕΑΜ, αλλά θεωρούνταν δημοκρατικά στοιχεία.

Ζαχάρω, η¹ [++]

Επισκόπηση: Πληθυσμός, 3.094 κάτοικοι (1.503 Α + 1.591 Θ). Υποκ/τα: Πύργου της Τραπεζής Αθηνών και της Τραπεζής Καραβασίλη². Αποθήκες σταφίδας, οίνου κ.α. Έδρα καραμπινιερίας. Μετά τα γεγονότα του Κακόβατου, αποσύρθηκε η καραμπινιερία και έκτοτε έμπαινε στην κωμόπολη ο ανεξάρτητος λόχος Ολυμπίας του ΕΛΑΣ.

ΕΑΜ-επαρχιακά στελέχη:

Γουρνάς Γιώργης από τον Ζάχα, γυμνάσιο.

ΕΑΜ:

Γκότσης Νίκος γεν. το 1908, δικηγόρος· ευρείας κοινωνικής αποδοχής· από τους πρώτους στην οργάνωση και από τους πρώτους αντάρτες· ανταρτοδίκης· διώχθηκε (18-1-1946) για «απόπειρα ανθρωποκτονίας»³· πολέμησε από τις τάξεις του ΔΣΠ, αιχμαλωτίστηκε, καταδικάστηκε ως ένοχος βαριών κατηγοριών από το στρατοδικείο Τρίπολης και εκτελέστηκε το 1949, στην Τρίπολη⁴ - Βασιλική * ανδρόγυνο.

Γκότσης Δημήτρης, αδελφός του Νίκου· Νομική.

Κακαβούλης Κώστας, κρεοπώλης-έμπορος· στην πρώτη αντάρτικη ομάδα με τον Γκότση· αργότερα, επαρχιακός υπεύθυνος ΕτΑ.

Κουτρουλάκης Γιώργος, καταγωγή από την Αρκαδία⁵.

Τερζής Θανάσης Γεωρ. (Μπαρέλας) - Ζήρος Γιώργος Θεοδ., * δολοφονήθηκαν μετά τη Βάρκιζα στο κρατητήριο της Ζαχάρως⁶.

Κολόκας Δημήτρης Γρηγ., κουρέας - Μακρής Λευτέρης * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ⁷.

Βασιλόπουλος Αρίστος, γυμνάσιο· αγρότης.

Σουλιώτης Διονύσης, δικηγόρος.

Γκότσης Κώστας Κυρ., χ.σ.

Γραμματικός Γιάννης, υπεύθυνος της οργάνωσης για μια περίοδο, το 1944 - Ελένη * αδέρφια.

Γραμματικός Κώστας, αγρονόμος.

Μισιχρόνης Παναγιώτης από την Αρήνη· κουρέας· το κουρείο του ήταν «γιάφκα».

Παλαμίδας Παναγιώτης, δάσκαλος· όχι πολύ δραστήριος.

Θανόπουλος Β. Δ., εκτελέστηκε το 1944 στην πηγάδα της Σοχιάς⁸.

ΕΠΟΝ:

Παλαμίδας Διονύσης, από τους μαχητικούς.

¹ Λέφας Γιάννης, Γεωργόπουλος Γιάννης, *προφορικές* / Αρχείο ΚΜΙΕΑ, «Ηλεία» / Μπουρατζής Γιώργος, «Το ξεκίνημα», *Η Ευθύνη*, 15-6-1981 / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984 / Ρούσσος Γιώργος, «Μορφές», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 112, σ. 96 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Δ', σ. 221.

² ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 337-350.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 52.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 133.

⁵ Δάγλαρης Στάθης, *προφορική*.

⁶ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 75.

⁷ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 75.

⁸ «Αμαλιαδίτικα παλιά», *Η Ευθύνη*, 24-11-1986.

ΕΛΑΣ:

Δούκας Λευτέρης, χ.σ.

Σταυρόπουλος Κώστας, αγρότης· εγκατέλειψε σύντομα το βουνό.

Χρονόπουλος Νίκος από το Μπισχίνι.

ΕτΑ:

Γεωργόπουλος Γιάννης από την Καλίδονα, υπεύθυνος για την Ολυμπία· διαδέχτηκε τον Δημητράκη Χριστοδουλόπουλο, ο οποίος εκδιώχθηκε για ατασθαλίες.

Στις 20-4-1942, το ΕΑΜ έσπασε τις αποθήκες τροφίμων¹.

Οπωσδήποτε μετά τον Σεπτέμβριο 1943, γερμανική αναφορά σχετικά με το «συμμοριακόν ναυτικόν», δηλαδή το ΕΛΑΝ, επισημαίνει ότι λειτουργούσαν δίκτυα επικοινωνίας μεταξύ σκαφών του ΕΛΑΝ και συμμαχικών σκαφών από διάφορα κέντρα πρακτόρων, τα οποία εντοπίζει σε Ζάκυνθο, Μονεμβασία, Ύδρα, Χαλκιδική: «Εκαστον κέντρον πρακτόρων εκ των ανωτέρω μνημονευθέντων διευθύνει μίαν σειράν των καλουμένων δικτύων. Σύμφωνα με αναφοράς πρακτόρων επεσημάνθησαν τα κάτωθι δίκτυα . . . Εις την περιοχήν μεταξύ Ζακύνθου και Κυθήρων: 1) Δίκτυον Πύργος, 2) Δίκτυον Πύλος, 3) Δίκτυον Μονεμβασία»². Άρα, η Ζαχάρω στον Κυπαρισσιακό Κόλπο υπήρξε κέντρο συντονισμού της δράσης του ΕΛΑΝ ή τουλάχιστον τόπος σύνδεσης μαζί του.

Μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων της διάσκεψης του Λιβάνου, σημειώθηκαν συγκρούσεις μεταξύ ομάδων του ΕΛΑΣ στην περιοχή της Ζαχάρως, σύμφωνα με ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες των γερμανικών μυστικών υπηρεσιών³.

Στις 28-4-1944, επαρχιακή διάσκεψη στο χωριό⁴.

Μάιος 1944. Λέει στον Κάνδυλα η σύζυγός του: «Τόσοι και τόσοι φυγαδεύονται για το Κάιρο. Το υποβρύχιο καταπλέει στη Ζαχάρω»⁵.

Στις 18-6-1944, συγκροτήθηκε από το ΕΑΜ και την ΕΠΟΝ ογκώδες μαχητικό συλλαλητήριο, με συμμετοχή από τα γύρω χωριά, κατά της τρομοκρατίας που ασκούσαν οι ταγματασφαλίτες⁶.

Αρχές Ιουλίου 1944, αναφέρει εαμική πηγή⁷, η Γραμματεία Στρατιωτικών της ΠΕΕΑ υπήγαγε το ΕΛΑΝ στο ΓΣ του ΕΛΑΣ και από τότε άρχισε η αλματώδης ανάπτυξη του ΕΛΑΝ: «Συγκροτήθηκαν στην αρχή τέσσερις μοίρες και ένας ανεξάρτητος στολίσκος, που διοικητικά και τακτικά τέθηκαν κάτω από τις διαταγές των αντίστοιχων (με τις περιοχές δράσης τους) μεραρχιών ή ταξιαρχιών του ΕΛΑΣ. Δηλαδή η 1^η μοίρα Πελοποννήσου και Ζακύνθου στην ΙΙΙ Μεραρχία (σ.σ. του ΕΛΑΣ), η 2^η μοίρα δυτικής Στερεάς και Ιονίων νήσων (πλην Ζακύνθου) στην VIII Μεραρχία . . .».

Κρέστενα, τα⁸ [++]

¹ Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 60.

² Ενεπεκίδης, *Η Ελληνική*, σ. 209-210.

³ Ενεπεκίδης, *Η Ελληνική*, σ. 162.

⁴ Α.Τ., Τσέλαλης, «Ημερολόγιο».

⁵ Κάνδυλας, *Ο Πατέρας*, σ. 22.

⁶ *Το Σάλπισμα*, 22/7/1944, σ. 3.

⁷ Κ. Ν., «ΕΛΑΝ», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 74, σ. 63-66, ιδ. σ. 63-64.

⁸ Ψαλιδοπούλου Ρένα, Δρακόπουλος Μπάμπης, Γρηγορόπουλος Γιώργος, Γρηγοροπούλου Αθηνά, Παπαπολυχρονίου Μάκης, Γκαμούρας Νίκος, *προφορικές* / Α.Κ., 1) Ψαλιδοπούλου Ρένα, *επιστολή*, φακ. «Ολυμπία», 2) Σακκάς Θανάσης, *γραπτή*, φακ. «διαφανής», 3) Ανώνυμο ιδιόχειρο σημείωμα, φακ. «Ηλεία-Αντίσταση», 4) α) Κακόγιαννος Τάκης, «Ηλεία-Αντίσταση», β) Λέφας Γιάννης, *γραπτή*,

Επισκόπηση: Πληθυσμός, 3.154 κάτοικοι (1.599 Α + 1.555 Θ). Πρωτεύουσα του δήμου Σκιλλούντος. Υποκ/μα της Τραπεζικής Ελληνικής Εμπορικής Πίστεως¹.

Προεαμικοί πυρήνες:

Υπήρχε πολύ γερή βάση κομμουνιστών από τα ελεύθερα εργατικά επαγγέλματα, ράφτες, κεραμοποιοί, πιλοποιοί κ.α., που είχαν διωχθεί επί 4^{ης} Αυγούστου και δραστηριοποιήθηκαν εκ νέου. Η μεγαλύτερη οργάνωση ΕΑΜ της Ολυμπίας και από τις σημαντικότερες του νομού.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Κονίδης Δημήτρης, Ακροναυπλιώτης· «πολύ μορφωμένος»· αγρότης.

Σπηλιωτόπουλος Αντώνης, ξυλουργός.

Γκαμούρας Βασίλης από του Λαδικού· ράφτης· από τους πρώτους στο ΕΑΜ· αχτιδική· αργότερα, ΝΕ Ηλείας· διώχθηκε (20-2-1946) για «φόνο κλπ.»².

Κολοβός Γιώργος, πρωτοπόρος στην οργάνωση - Κώστας, ράφτης· πέρασε στην ΟΠΛΑ * αδέρφια.

Αργυρόπουλος Πάνος, μαχητικός αρθρογράφος· πρόεδρος του πενταμελούς ανταρτοδικείου από τον Οκτώβριο 1943 - Βούλγαρης Τάσος - Σταματόπουλος Νίκος - Παπαδάς Θανάσης, γαμπρός του Γκαμούρα * ράφτες.

Αντωνόπουλος Τάσης Παναγιώτης (Ντανές) - [. . .] * αδέρφια· έμποροι ξυλανθράκων.

Μπιρμπίλης Κώστας, έμπορος.

Μαστρογιαννόπουλος Γιώργος, έμπορος σιδηρικών - Ελευθερία - Λάμπης * οικογενειακό παρανόμι, Τσαρουχάς· πατέρας και παιδιά.

Κόρδας Μήτσος του Αριστείδη και της Κωνσταντίνας, στην ΟΚΝΕ από το 1935· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ³ - Νίκος, δηλωσίας· πέθανε το 1943 από φυματίωση⁴ - Γεωργία * αδέρφια.

Τσαγδής Αριστείδης, στους προπολεμικούς κομματικούς πυρήνες μαζί με τον Ν. Κόρδα· διώχθηκε (8-1-1946) για «αρπαγή τραύματα»⁵.

Ντάλας Γιώργης, πιλοποιός.

Κουβαρδός Γιώργος Παναγ., υποδηματοποιός.

Κονίδης [. . .], σώγαμπρος από το Σαμικό.

Πράππας Πάνος του Κώστα και της Καλομοίρας γεν. το 1908, από τους σώφρονες ιθύνοντες της οργάνωσης· εναντιώθηκε στην πρακτική των βασιανιστηρίων στο στρατόπεδο κρατουμένων του ΕΛΑΣ στην Παπαδού· διώχθηκε επί πολλά χρόνια· πέθανε από φυσικό θάνατο.

[. . .] Γιώργος, φωτογράφος.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Μανώλης Κώστας (Κωστάρας) από του Γκραίκα· γαμπρός του Διον. Γρηγορόπουλου· γεωπόνος· κομματικό στέλεχος πελοποννησιακού επιπέδου· διώχθηκε (20-2-1946) για «παράνομη κατακράτηση»¹· εκτελέστηκε τον Ιανουάριο 1949, στην Πάτρα, με απόφαση στρατοδικείου².

φак. «Ηγετικά στελέχη» / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984 / Γκούτης Πέτρος, «Το εαμικό», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 96, σ. 26 / Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 28 κ.εξ. / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198.

¹ ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 337-350.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 118.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 232 / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 75.

⁴ Κορμπάς Γιώργος, Ψευδός Δημήτρης, *προφορικές* / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 482.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 1.

Γρηγορόπουλος Διονύσης, από πατέρα εμποροπακάλη με μεγάλο παντοπωλείο· σχολαρχείο· θεωρητικά καταρτισμένος· χαρακτηρίζεται μελίχιος, λογικός, αποφασιστικός, γενναίος, συνεπής· φίλος του Β. Γκαμούρα· κουνιάδος του Κ. Μανώλη από τον οποίο επηρεάστηκε πολιτικά.

EAM:

Σπηλιωτόπουλος Χρόνης, αδελφός του Αντώνη - Τριαντόπουλος Μπάμπης * ξυλουργοί.

Σταματόπουλος Μπάμπης, διευθυντής ΑΣΟ.

Παπανικολάου Ξενοφών - Γιαννόπουλος Χαράλαμπος³ * από τα Μακρίσια.

Καλογερόπουλος Μέλιος Αντ., κτηματίας.

Κολόκας Χρήστος - Γιαννακόπουλος Διαμαντής - Παπαδόπουλος Νάσος * χ.σ.

OKNE-ΕΠΟΝ:

Διονυσόπουλος Διονύσης (Μπακανέτος), συγγενής με τους αδελφούς Κολοβού.

Καλογερόπουλος Γιώργης (ποιητικό ψευδώνυμο, Κάλβιος), καθοδηγητής.

ΕΠΟΝ:

Παπαπολυχρονίου Μάκης, ράφτης, έμαθε την τέχνη στο ραφείο του Βασίλη Γκαμούρα· υπεύθυνος της οργάνωσης.

Σεφερλής Νάκος, γιος δικηγόρου από την Ήπειρο.

Τσαούσης Λάμπρος, από εύπορη οικογένεια.

Μαστρογιαννόπουλος Σπήλιος (Τσαρουχάς), γιος του εμπόρου σιδηρικών.

Αραπακόπουλος Γιώργος από φτωχή αγροτική οικογένεια· στα πολιτιστικά θέματα.

Παναγοπούλου Γιάννα, φοιτήτρια· τοπικό, πιθανώς και περιφερειακό στέλεχος.

Πράππα Διονυσία του Κώστα και της Καλομοίρας, αδελφή του Πάνου· ίδρυσε την οργάνωση γυναικών στου Αλητσελεπή.

Κόρδα Γεωργία, αδελφή του Νίκου.

Τσαγδής Πάνος - Γιάννης * αδελφοί του Αριστείδη· μεγάλη οικογενειακή κτηματική περιουσία.

Δημητρουλόπουλος Θεόδωρος, από οικογένεια αγωνιστών· ο ίδιος είχε περιορισμένη αλλά ειλικρινή συμμετοχή στην οργάνωση· διώχθηκε (2-3-1946) για «κλοπή»⁴.

ΕΛΑΣ:

Βουρλιάς Χρήστος Ιω. καταγωγή από του Γραϊκά· στο 3/12 - Τζινιέρης Κανέλλος, κεραμοποιός· εφεδρικός ΕΛΑΣ Ολυμπίας * σκοτώθηκαν στη μάχη του Πύργου⁵.

Καλαμαράς Αγγελής, εργάτης γης· σκοτώθηκε σε μάχη⁶.

Σταματόπουλος Χρήστος (Πιτσιλάς), δημόσιος υπάλληλος· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁷.

Παπαδόπουλος Γιώργης, γυμνάσιο· στρατολογήθηκε λίγον καιρό πριν από το τέλος της κατοχής⁸.

Σκοτώθηκαν-εκτελέστηκαν-δολοφονήθηκαν¹:

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 179.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 276 / Μόσχας, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 39, α/α 122.

³ Αρχείο ΚΜΙΕΑ, «Ηλεία».

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 143.

⁵ «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 189.

⁷ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 410 / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 75.

⁸ Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 115.

Δρακόπουλος Γιάννης, το 1949, μάλλον από τις τάξεις του ΔΣΠ.

Κουής Μήτσος, στο σκοπευτήριο Καισαριανής, από το Χαϊδάρι.

Παπαπολυχρονίου Μανώλης, χ.σ.

Αξιωμαθμόνευτα πρόσωπα:

Πράππας Πέτρος, Ακροναυπλιώτης· εκτελέστηκε πριν από την κατοχή.

Ολόκληρο το 1944, η πόλη ήταν έδρα του Επαρχιακού Γραφείου ΕΑΜ².

Τον Ιανουάριο 1944, συνεδρίαση 12μελούς επαρχιακού γραφείου ΕΑΜ: Παύλος (αυτός που «έφτασε στην Ανδρίτσαινα απεσταλμένος του ΠΓ του ΚΚΕ»);, Χρίστος (αυτός «που είχε λογοτεχνική έφεση»);, Νιόνιος (;), Μήτσος (ο Γκότσης, αδελφός του Νίκου, δικηγόρος);, Γιώργος (ο Ματράγκας);, Γάβος (;), Άγγελος (;), Σύλβιος (;), Ζαχαριάς (ο Πετρόπουλος);, Τέλης (ο Τσαρουχάς);, Παλαμίδας (ο Νιόνιος);, Μπούτης (ο πολιτευτής)³.

β. Χωριά

Άγιος Ηλίας, ο - Γιαννιτσοχώρι, το⁴ [++]

Πληθυσμός: 282 (137 Α + 145 Θ) + 176 (85 Α + 91 Θ) = 458 κάτοικοι (222 Α + 236 Θ). Ημιορεινό και πεδινό χωριό (260 μ. και 20 μ.), στον άξονα Πύργου-Κυπαρισσίας, όρια με νομό Μεσσηνίας.

ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση:

Κανελλόπουλος Προκόπης Φωτ., τομεακή.

ΕΑΜ- α' γραφείο:

Παπαβασιλείου Πάνος Γ., γραμματέας.

Παπαβασιλείου Βασίλης, λοχαγός πεζικού· και στον ΕΛΑΣ.

Δούφας Χρήστος Χ. - Γιώργος, και στον ΕΛΑΣ * αδέρφια.

Γεντίμης Νίκος, χ.σ.

ΕΑΜ-γραφείο γυναικών:

Γεντίμη Θανάσω, συζ. Ιω.

Παπαβασιλείου Μαρίκα, χ.σ.

Κανελλοπούλου Αγγελική, συζ. Προκόπη.

ΕΑΜ (ακολουθήσαν):

Παπαλεξόπουλος Αλέξης, παπάς - Δημήτρης * πατέρας και γιος.

Μιχελής Θανάσης, χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας του β' σταδίου, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 [8 άρρενες] ΕΑΜ.

Αγουλινίτσα (βλ., Επιτάλιο)

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 162, 237, 484.

² Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*, 14-1-1944.

³ Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*, 14-1-1944.

⁴ Α.Κ., α) Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, *γραπτή*, φακ. «Ηλεία», β) Λέφας Γιάννης, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Κόλλιας Θεόδωρος, *Αλλοτινές εποχές*, συμβολές, κεφ. 12, α) Δούφας Χρήστος, σ. 243-259, β) Παπαβασιλείου Πάνος Γ., σ. 260-264 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. ΣΤ', σ. 310.

Αλβενα (βλ., Μίνθη)

Αλητσελεπή (βλ., Σαμικό)

Αλιφείρα, η (Ρογγοζιό, το)¹ [++]

Πληθυσμός: 240 κάτοικοι (121 Α + 119 Θ). Ορεινό χωριό (408 μ.), ανατολικά και πολύ κοντά στον άξονα Ζάχα-Ανδρίτσaina.

EAM:

Αναγνωστόπουλος Γιώργος Νικολ., αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Αθανασόπουλος Φώτης Ιω., αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος και μέλος του λαϊκού δικαστηρίου.

Παπανικολάου Μιλτιάδης Ιω., αγρότης· διετέλεσε και μέλος του λαϊκού δικαστηρίου· συνελήφθη από τις γερμανικές αρχές, μεταφέρθηκε στο Νταχάου και επέστρεψε στην Ελλάδα μετά την απελευθέρωση - Κώστας Ιω., αγρότης * αδέρφια.

Τασιγιαννόπουλος Γιάννης Αναστ., αγρότης.

Παπανικολάου Γιώργος Κων. - Νικολακόπουλος Σωτήρης Χαραλ.* αγρότες.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας του γ' σταδίου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, άγνωστης διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο: EAM. Ένταξη: 7 EAM. Πολλοί οι αντι-εαμίτες χωριανοί.

Αλφειούσα, η (Βολάντζα, η)² [++]

Πληθυσμός: 1.265 κάτοικοι (617 Α + 648 Θ). Πεδινό χωριά (40 μ.) Δήμου Βόλακος.

ΚΚΕ:

Ασημακόπουλος Αυγέρης, δικηγόρος στην Αθήνα· διαφωτιστής των νέων· θεμελιωτής του πυρήνα.

ΚΚΕ-EAM:

Παπαπέτρου Νιόνιος, αγροτοσυνδικαλιστής· από τους εξόριστους της 4^{ης} Αυγούστου που δραπέτευσαν τον Μάιο 1941· καθοδηγητής στο χωριό· σε στιγμή απροσδιόριστη, πάντως το 1942, συνελήφθη από τις ιταλικές αρχές ενώ εκτελούσε αποστολή και κακοποιήθηκε, αλλά η οργάνωση τον απελευθέρωσε από το νοσοκομείο Πύργου· πάλι στην οργάνωση, έως την απελευθέρωση· πέθανε φυματικός - Ανάστος, φοιτητής Νομικής· στο χωριό περιστασιακά ως καθοδηγητής * α' εξαδέλφια.

Μικελόπουλος Ξενοφών, οικονομολόγος· αρχές του 1945, αρνήθηκε να υπογράψει δήλωση και ο διορισμός του σε τράπεζα ματαιώθηκε.

Μακρής Χρήστος, δάσκαλος· ο δεύτερος χρονολογικά πολιτικός υπεύθυνος.

Μιχαλόπουλος Γιάννης, αστυφύλακας στην Αθήνα· επέστρεψε στο χωριό, όταν εντοπίστηκε από τις γερμανικές αρχές - Κώστας, αγρότης - Ευριδίκη, δασκάλα στη Μακεδονία· παντρεμένη με τον Γιώργο

¹ Αποστολόπουλος Απόστολος, Νικολόπουλος Παναγιώτης, *προφορικές*.

² Γκρουμούτης Γιώργης, Λέφας Γιάννης, *προφορικές* / Α.Κ., 1) γραπτές α) Κακόγιαννος Τάκης, φακ. «Ηλεία-Αντίσταση», β) Αλεξανδρόπουλος Μπάμπης, φακ. «Ηλεία», γ) Βαρουξής Θεόδωρος, φακ. «Ηγετικά στελέχη», 2) ανώνυμο δημοσίευμα, «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες του Ν. Ηλείας», φακ. «Διπλά» / «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984 / «Αναγνωρισμένοι», *Ευθύνη*, 21-5-1984 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198.

Πλουμπίδη, αδελφό του Νίκου· μητέρα τριών παιδιών· πέρασε την κατοχή στο χωριό και στην οργάνωση· διώχθηκε * αδέρφια.

Ηλιοπούλος Γιώργης Β., αγρότης· διώχθηκε (26-2-1946) για «παράνομη κατοχή όπλου»¹.

Δρακόπουλος Γιάννος, αγρότης.

ΟΚΝΕ-EAM:

Γκρουμούτης Φώτης, α' εξάδελφος του καθηγητή μαθηματικών Νίκου Γκρουμούτη (βλ., λ. Πελόπιο)· διώχθηκε.

EAM:

Βασιλόπουλος Παναγιώτης, εισήχθη στη Σχολή Ικάρων αλλά έπαθε φυματίωση και την εγκατέλειψε· «μορφωμένος»· ο πρώτος χρονολογικά πολιτικός υπεύθυνος.

Ασημακόπουλος Μήτρος, δικηγόρος στον Πύργο· διώχθηκε.

Μιχαλοπούλου Γιώτα, υπεύθυνη των γυναικών· αδελφή των Γιάννη, Κώστα - Χρυσάφουλα * εξαδέλφες.

Ηλιοπούλου Αγλαΐα, αδελφή του Γιώργη.

Μικελοπούλου Χρυσή, εξαδέλφη του Ξενοφώντα.

Παναγόπουλος Πάνος από του Λαδικού· επαγγελματίας κιθαρίστας· διώχθηκε.

Γκρουμούτης Γιώργης, αδελφός του Φώτη - Δημακόπουλος Γιώργης * αγρότες.

Κόκκαλης α) Δημήτρης του Ανδρέα, του σχολαρχείου - β) του Γεωργίου * α' εξαδέλφια· αγρότες.

EAM-EΛΑΣ:

Παντελής Δημήτρης (Μαλίνας) σώγαμπρος από την Αγουλινίτσα· σε ώριμη ηλικία· από τα βασικά πολιτικά στελέχη· καπετάνιος μονάδας· τον κακοποίησαν οι παρακρατικοί το 1945 στα Κρέστενα.

ΕΠΟΝ:

Γκρουμούτης Βασίλης, γυμνάσιο Πύργου· υπεύθυνος· μάχη του Πύργου.

Βούρλας Παναγιώτης γεν. το 1922· εφεδροελασίτης· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου².

Μικελόπουλος Κωστής, αδελφός της Χρυσής, εξάδελφος του Ξενοφώντα· μαθητής γυμνασίου.

Γεράνιου Κατερίνα Κων., αγρότισσα.

Κανελλόπουλος Φώτης, αναγνωρισμένος³.

ΕτΑ:

Γεράνιος Νόνιος Ανδρ., μπακάλης· υπεύθυνος.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Ξενίας Κούλης, χωροφύλακας στην Αθήνα· ήλθε στο χωριό, όταν εντοπίστηκε από τις αρχές.

Καλεπανάγος Θανάσης Ανδρ., γιος ξυλουργού.

ΕΛΑΣ-EAM:

Βαρώτσος Αντώνης, νυμφευμένος· άφησε το βουνό για την πολιτική οργάνωση· τεκνοποιούσε και ήταν δύσκολο να παραμείνει αντάρτης· πατέρας του εφευρέτη του ΒΑΝ· μεταπολεμικά στην Πάτρα.

ΕΛΑΣ:

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 136.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 550.

³ «Αναγνωρισμένοι», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

Γεωργόπουλος Δημήτρης (Λαγουτιέρης) σώγαμπρος από την Καλίδονα· ερασιτέχνης μουσικός· σκοτώθηκε το καλοκαίρι 1944 στην Αγουλινίτσα από γερμανική περίπολο¹.

Γιάνναρος Θανάσης, γυμνάσιο· αγρότης· αναγνωρισμένος².

Γεράνιος Νόνιος, εξάδελφος του υπεύθυνου της επιμελητείας· αγρότης.

Κανελλόπουλος Νόνιος, αδελφός του Φώτη - Αυγουστίνος Μήτσος - Αντωνόπουλος Κώστας * σχολαρχείο, αλλά δεν το τελείωσαν· αγρότες.

Πολιτοφυλακή:

Μικελόπουλος Χρήστος, συγγενής του Ξενοφώντα.

Αξιωμαθούμενα πρόσωπα:

Αναστασόπουλος Γιώργος του Φώτη, εργάτης· έδρασε μακριά από το χωριό· εκτελέστηκε στις 13-3-1942, στην Τρίπολη, από τις ιταλικές αρχές³.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 38 [32 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Αμυδαλιές, οι (Τζελέχοβα, η) - Καλέντζι, το - Κράνα, η⁴ [++]

Πληθυσμός: 594 (294 Α + 300 Θ) + 89 (43 Α + 46 Θ) + 192 (90 Α + 102 Θ) = 875 κάτοικοι (427 Α + 448 Θ). Ορεινά χωριά (564 μ. οι Αμυδαλιές) περιοχής Ανδρίτσαινας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Μαρκόπουλος Γιάννης, γυμνάσιο - Καπελές Γιάννης Νικ., δάσκαλος· από το καλοκαίρι 1944 αξιωματικός του ΕΛΑΣ - Λυμπερόπουλος Διονύσης Ιω., γιος παπά· γεωπόνος * πρωτεργάτες.

Νικητόπουλος Θανάσης, έμπορος ή λογιστής στην Αθήνα.

ΕΑΜ:

Κατσέρης Δημήτρης Αντ. (Δήμητρας), φρούραρχος· υπεύθυνος ανεφοδιασμού και εξυπηρέτησης του λόχου του ΕΛΑΣ, που στρατοπέδευε εκεί.

Καπελέ Γεωργία συζ. Διονυσίου, δημοτικό.

Γαζέρου Ελένη συζ. Πάνου, «ήξερε γράμματα».

Καράμπελας Σάκης, ρολογάς από τη Ζαχάρω· κατέφυγε παράνομος στο χωριό.

Παπανικολάου Παναγιώτης Νικ. (Παπαδούλιας), αγρότης.

Γαλανόπουλος Θόδωρος, στρατολόγος.

Κοντούλης Πάνος Γεωργ., ο ντελάλης της οργάνωσης· ανήγγελλε με χωνί τις εαμικές συγκεντρώσεις.

Τσάμπρος Κώστας του Δημοσθένη (Τσακατσούκας), αγρότης· έμενε σε ακρινό σπίτι του χωριού και στο β' αντάρτικο έκρυβε εκεί τον Γκότση.

ΕΛΑΣ:

Δριμυλής Θύμιος Παναγ. - Κατσέρης Γιώργος Νικ., τραυματίας στη μάχη του Πύργου - Νικητόπουλος Νικήτας, έμενε στο Παλαιοχώρι, κοντά στον Αλφειό * αγρότες· είχαν καπετάνιο τον δάσκαλο Γιάννη Καπελέ.

¹ Μακρυδημήτρης, *Από το Θρόνο*, σ. 281.

² «Αναγνωρισμένου», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 1, α/α 490 / ΚΕ ΚΚΕ, *Έπεσαν*, τομ. Β', σ. 173.

⁴ Κορμπάς Γιώργος, Ψευδός Δημήτρης, Καραγιάννης Διονύσης, *προφορικές*.

Λυμπεροπούλου Γαρυφαλιά, κόρη του παπα-Γιάννη, αδελφή του Διονύση.

Λαϊκό δικαστήριο:

Γαλανόπουλος Σπύρος, αδελφός του Θεόδωρου.

Κοντούλης Λυμπέρης - Φωτεινόπουλος Νίκος * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. «Μικρή Μόσχα». Κλιμάκια της επαρχιακής ηγεσίας περνούσαν συχνά από το χωριό¹. Έδρα ανταρτοδικείου και κρατητηρίου για «αντιδραστικούς». Λαϊκό δικαστήριο: εαμική επιρροή. Ένταξη: 17 [14 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ανεμοχωράκι, το (Φρίξα, η)² [++]

Πληθυσμός: 659 κάτοικοι (324 Α + 335 Θ). Μετονομασία: 24-2-1916, ΦΕΚ Β21/1916. Πεδινό χωριό (207 μ.) περιοχής Κρεστένων, κοντά σε Τόγια-Μάζι.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Λυμπερόπουλος Γιώργος, επιστάτης λατομείων στη Σπάρτη· πρωτεργάτης· καθοδηγούσε και την οργάνωση στο Πλουτοχώρι - Αντρέας, ξυλουργός * αδέρφια.

Ρήγας Τάσος, μαραγκός.

Θεοδωρόπουλος Δήμος, ιδιοκτήτης καφενείου - Τεμπέλης Πάνος - Μπαλιούκος Πάνος * αγρότες από τον συνοικισμό Τουρνεσιάρη.

ΕΑΜ:

Λιανός Γιώργης (Καζανάς) από του Τουρνεσιάρη· επιδιορθωτής βαγενιών και βαρελιών.

ΕΛΑΣ:

Κωνσταντόπουλος Γιώργης, μόνιμος ανθυπολοχαγός· αυτομόλησε από την ΕΟΒ μετά τη Γάρδιτσα.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ανεμοχώρι, το³ [+]

Πληθυσμός: 582 κάτοικοι (277 Α + 305 Θ). Πεδινό χωριό (40 μ.) Δήμου Βόλακος, στον άξονα Πύργου-Κυπαρισσίας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Καπρούλιας Αριστείδης, γυμνάσιο· εξαιτίας οικονομικών στερήσεων διέκοψε τη φοίτησή του σε ανώτερη σχολή, στην Αθήνα· πολιτικός υπεύθυνος.

ΕΑΜ:

Σιδέρης [. . .], ενδεχομένως από το Αγρίνιο - άλλος ένας από τα Λαγκάδια * γαμπροί· γιατροί· είχαν εγκατασταθεί στο χωριό, για άγνωστο λόγο, στην κατοχή.

Αμπελογιάννης Σταμάτης Κων., τριατατικός.

Κάρμης Μήτσος (ο Μήτσος της Αντρίκενας): τραυματίστηκε στη μάχη του Πύργου¹· σκοτώθηκε στην περιοχή των Καλαβρύτων από τις τάξεις του ΔΣΠ² - Βασίλης, γαμπρός του προηγούμενου.

¹ Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*, 29-4-1944.

² Πυρλής Βασίλης, Καραγιάννης Διονύσης, *προφορικές* / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984.

³ Καπρούλια Αλεξάνδρα, Κάρμης Πέτρος, Μπάρλας Γιώργος, Φιλιππόπουλος Σπύρος, *προφορικές* / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198.

Κάρμης Κώστας Νικολ. - Χρήστος * αδέλφια από άλλη μητέρα· ο πατέρας τους ήταν δάσκαλος· γυμνάσιο· ανεψιοί του Παναγιώτη· ο Χρήστος διώχθηκε (8-1-1946) για «φόνος κλπ.»³.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Κάρμης Παναγιώτης του Πέτρου, αγρότης· μάχη του Πύργου.

ΕΛΑΣ:

Ζάγκλης Αριστοτέλης, γυμνάσιο· αγρότης.

Αξιωμαθούμενα πρόσωπα:

Αμπελογιάννης Σπήλιος Κων., αδελφός του Σταμάτη· ζούσε στην Αθήνα· εκτελέστηκε την Πρωτομαγιά του 1944, ανάμεσα στους 200 της Καισαριανής⁴.

Κάρμης Γιάννης, αδελφός του Παναγιώτη· σιδηροδρομικός στον Πύργο.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου β' σταδίου, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, άγνωστης διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ανήλιο, το (Γλάτσα, η)⁵ [++]

Πληθυσμός: 303 κάτοικοι (144 Α + 159 Θ). Πεδινό χωριό (118 μ.) Δήμου Ζαχάρας, στον άξονα Πύργου-Κυπαρισσίας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Μποφίλης Νίκος, αχτιδική Ζαχάρας.

Φλέσσας Νίκος - Κρανίτης Γιάννης Χ. - Δούφας Διονύσης - Παναγόπουλος Γιάννης * χ.σ.

Γραμματικός Κώστας, αγρονόμος.

ΚΚΕ-ΕΛΑΣ:

Μπούρος (Μπουράκος) Κώστας, πρώτες ομάδες Ολυμπίας· σκοτώθηκε στη μάχη του Χωρέμη⁶.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Ψωμάς Μήτσος - Ψάθας Αναστάσης * αγρότες.

Αξιωμαθούμενα πρόσωπα:

Χριστακόπουλος Δημήτρης Δ., εκτελέστηκε την 1-5-1944, στην Καισαριανή, ομάδα Σουκατζίδα⁷.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ανω Κοπάνιτσα (βλ., Κρυονέρι)

Αρήνη, η (Τσορβατζή, του)⁸ [++]

¹ Παπαστεριόπουλος, Μωρήας, τομ. Β', σ. 374.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 206 / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 78.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 8.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 518 / Γεωργίου, *Ιστορία*, τομ. 3, σ. 1277.

⁵ Α.Κ., μικρό ανυπόγραφο σημείωμα σε κίτρινο χαρτί, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / «Η πρώτη ομάδα της επαρχίας Ολυμπίας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 52, σ. 36-38.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 315.

⁷ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 565.

⁸ Γεωργόπουλος Γιάννης, Πρασάς Θανάσης Αλ., Καραγιάννης Διονύσης, *προφορικές*.

Πληθυσμός: 379 κάτοικοι (187 Α + 192 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Πεδινό χωριό (200 μ.), Δήμου Ζαχάρως.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Γκότσης Νίκος από τη Ζαχάρω, δημιούργησε την οργάνωση.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Νικολακόπουλος Κώστας, είχε σπουδάσει στην Αθήνα· μαθηματικός· πολιτικός υπεύθυνος.

Πρασσάς Αλέξης γεν. το 1916· σχολαρχείο· κτηματίας.

ΕΑΜ:

Σκουτέρης Βασίλης, δημοτικό· αγρότης.

ΕΛΑΣ:

Ηλιόπουλος Γιώργος, αγρότης.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολίτικου-αρχοντικού χαρακτήρα, άγνωστης διαφοροποίησης. Ένταξη: 4 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και πολύ ευρύτερη.

Βερβίτσα (βλ., Πετράλωνα)

Βολάντζα (βλ., Αλφειούσα)

Βρεστό, το - Λογγό, το¹ [+]

Πληθυσμός: 433 (208 Α + 225 Θ) + 143 (68 Α + 75 Θ) = 576 κάτοικοι (276 Α + 300 Θ). Ορεινά χωριά (553 μ., το Βρεστό), στις παρυφές της Μίνθης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Λαμπρόπουλος Γιώργης, μαραγκός· είχε πολεμήσει στους βαλκανικούς πολέμους καθώς και το 1922 στη Μικρά Ασία· «μαρξιστικά καταρτισμένος»· καθοδηγητής των νέων, ο επιλεγόμενος μπολσεβίκος.

ΕΑΜ:

Γεωργακόπουλος Γιώργης Νικ., δημοτικό· αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Γεωργακόπουλος Φώτης, αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος.

Δημητρούλης Κώστας, σχολαρχείο - Θανάσουλας Σωτήρης, δημοτικό * αγρότες.

Γεωργακόπουλος Γιώργης Διονυσ., ηλικιωμένος αγρότης - Κώστας, αγρότης * πατέρας και γιος.

Δημόπουλος Γιάννης, αγρότης· σύνδεσμος.

ΕΠΟΝ:

Θανάσουλας Θανάσης - Κόρδος Σταύρος * υπεύθυνοι.

Δημόπουλος Σωκράτης, εξάδελφος του Γιάννη.

Λαμπρόπουλος Σωτήρης, γιος του μαραγκού.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Δημητρούλης Θανάσης, δημοτικό· αδελφός του Κώστα - Μπολολιάς Νίκος * αγρότες.

Σπανός Παναγιώτης - Κόντος Γιάννης· χ.σ.

ΕΛΑΣ:

¹ Δημόπουλος Γιάννης (Γιάννικος), *προφορική*.

Θανάσουλας Παναγιώτης, εξάδελφος του Σωτήρη - Λαμπρόπουλος Δήμος * εγκατέλειψαν σύντομα το βουνό.

Λαϊκό δικαστήριο:

Γεωργακόπουλος Ανδρέας Διον., κτηματίας· πρόεδρος.

Λαμπρόπουλος Κώστας, αγρότης· εισαγγελέας.

Αναστασόπουλος Βασίλης - Δημόπουλος Κώστας, αδελφός του Γιάννη * αγρότες· μέλη.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 18 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Βρίνα, η¹ [++]

Πληθυσμός: 804 κάτοικοι (390 Α + 414 Θ). Πεδινό χωριό (180 μ.), περιοχής Κρεστένων.

ΚΚΕ:

Παπαδόπουλος Νίκος - Μπολολιάς Λυμπέρης * υποδηματοποιοί.

Κολλέγας Χαράλαμπος², χ.σ.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Λαζαρή Χρόνης, προπολεμικά στην Αθήνα· από τους πρωτεργάτες του οργανωτικού τομέα.

ΕΑΜ:

Παναγόπουλος Γιάννης, γεωπόνος - Χρήστος, δάσκαλος * αδέρφια.

Χριστόπουλος Χρήστος, εργαζόμενος στην Αθήνα, επέστρεψε στο χωριό με την κατοχή.

Χριστόπουλος Γιάννης, ζούσε μεταξύ Αθήνας και χωριού - Γιώργης, αγρότης * αδέρφια.

Λαμπρόπουλος Φώτης, φοιτητής Γεωπονικής.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Παναγόπουλος Αντώνης, αδελφός του γεωπόνου και του δασκάλου· εύσωμος, εμφανίστιμος, κοινωνικός· στη Φιλοσοφική Αθηνών· εξελίχθηκε σε κεντρική φυσιογνωμία της οργάνωσης και σε κάθε θέμα ήταν καθοριστικό το «τι λέει ο Αντώνης»· μεταπολεμικά κατηγορήθηκε ότι δίδασκε τα παιδιά δωρεάν, «για να τα κάνει κομμουνιστές»· την στις 25-3-1942 έβγαλε λόγο στην εκκλησία για τον πατριωτικό αγώνα που έπρεπε να αρχίσει· ξαναμίλησε και την επόμενη χρονιά· στο β' αντάρτικο δίδαξε στο Λαϊκό Διδασκαλείο, στα Τρόπαια· επίτροπος του ΔΣΠ· επικεφαλής της δύναμης που κατέλαβε τα Κρέστενα για τρεις μέρες, τον χειμώνα του 1949· αιχμαλωτίστηκε και εκτελέστηκε στην Πάτρα, με απόφαση στρατοδικείου³.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Χριστόπουλος Γιάννης, καπετάνιος - Μάρθος Κώστας * ένοπλοι στην ίδια ομάδα.

ΕΤΑ:

Γκότση Κατερίνα, τοπική υπεύθυνη, ίσως και της περιοχής.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επίθειας του α' σταδίου, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 [13 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη λόγω της συμμετοχής μη κατονομαζόμενων βενιζελικών.

¹ Δρακόπουλος Μπάμπης, *προφορική* / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198.

² Δάγλαρης Στάθης, *προφορική*.

³ Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 38, α/α 80.

Γάρδιτσα (βλ., Περιβόλια)**Γκραίκα, του¹ [++]**

Πληθυσμός: 639 κάτοικοι (295 Α + 344 Θ). Ημιορεινό χωριό (300 μ.), δεσπόζει του άξονα Κρεστένων-Ζάχα, στο ύψος Σμέρνας-Μπρουμαζίου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, επαρχιακή καθοδήγηση:

Μανώλης Κώστας του Σπύρου και της Μαρίας γεν. το 1915 (βλ. λ. «Κρέστενα»).

ΚΚΕ-ΕΑΜ, τοπικά στελέχη:

Δημητρόπουλος Αλέκος - Βλαχόπουλος Σωτήρης * αγρότες.

Φωτόπουλος Στάθης, κουρέας.

Δοβλέτης Χαράλαμπος - Ηλίας * αδέρφια· ξυλουργοί.

Ρήγας Φώτης, ξυλουργός.

Αδαμόπουλος Αλέξης, κτηματίας.

ΕΑΜ:

Τσιμπρής Διονύσης, σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ².

ΕΛΑΣ:

Αποστολόπουλος Γιάννης, διώχθηκε (8-1-1946) για «φόνος κλπ.»³.

Βουρλιάς Χρήστος Ιω., στο 3/12 Τάγμα· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου⁴.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εγχώριας επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Γλάτσα (βλ., Ανήλιο)**Γολέμη (βλ., Ροδινά)****Γρύλλος, ο (Μούντριζα / Μουνδράζα, η)⁵ [++]**

Πληθυσμός: 782 κάτοικοι (351 Α + 431 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Πεδινό χωριό (163 μ.), 6 χλμ. νοτιοανατολικά από τα Κρέστενα.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Η οργάνωση δημιουργήθηκε το καλοκαίρι 1943, από την αντάρτικη ομάδα Γκότση-Κακαβούλη.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

¹ Καραγιάννης Διονύσης, Αρβανιτάκης Φώτης (Τζαβέλας), *προφορικές* / Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*, Ιανουάριος 1944 / «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984 / Α.Κ., Λέφας Γιάννης, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη».

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 441.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 29.

⁴ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 374.

⁵ Νικολακόπουλος Χρήστος Π., Σινόπουλος Μαρίνος Κων., Νικολακόπουλος Νίκος Αλεξ., *προφορικές*.

Νικολακόπουλος Παναγιώτης, υποδηματοποιός· επέστρεψε από την Αθήνα για λόγους επισιτιστικούς - Χασομέρης Νίκος Χαραλ., αγρότης * μέτριες προσωπικότητες, χωρίς εμβέλεια, απλώς προσέφεραν τη διαθεσιμότητά τους· σύμφωνα με μία εκδοχή¹, ο Χασομέρης ήταν κομματικός, αλλά αντίθετος προς το ΕΑΜ· ίσως ήταν διεθνιστής.

ΕΑΜ:

Νικολακόπουλος Διονύσης (Πατσούρης), αγρότης· πολιτικός και στρατιωτικός υπεύθυνος.

Νικολακόπουλος Αλέξης Παναγ., διάδοχος του προηγούμενου ως πολιτικός· παραιτήθηκε, όταν ο ΕΛΑΣ «θέλησε να κάνει επιστράτευση και ειδοποίησε τα παιδιά και κρύφτηκαν»²· διώχθηκε.

Αθανασόπουλος Γιάννης του Χρήστου, αγρότης· ορισμένοι εκφράζονται αρνητικά γι' αυτόν.

ΕΠΟΝ:

Χασομέρης Βασίλης, ανεψιός του Νίκου· μαθητής γυμνασίου στα Κρέστενα· δημιουργός της οργάνωσης· «μας έβαζε στη σειρά και κάναμε ασκήσεις, καμιά 30αριά παιδιά, αετόπουλα»³· το 1944 προσφώνησε στέλεχος του ΕΑΜ από τα Κρέστενα, που ήλθε στο χωριό για να μιλήσει σχετικά με το μεταπολεμικό πολίτευμα στη χώρα⁴ - Νικολακόπουλος Χρήστος του Παύλου * γεν. το 1928.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Γιαννακόπουλος Πάνος, νυμφευμένος στα Κρέστενα, κουρέας· «ερχόταν στο χωριό με το όπλο»⁵.

ΕΛΑΣ:

Βουρλιάς Χρήστος, αγρότης· είχε πολεμήσει στο αλβανικό μέτωπο· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου.

Μπεκρής Νίκος από τη Σμέρνα, νυμφευμένος στο χωριό - Κωστόπουλος Ντίνος * αγρότης· αλβανικό μέτωπο.

Λαϊκό δικαστήριο:

Κωνσταντόπουλος Πάνος Γεωρ., δικηγόρος - Λυμπερόπουλος Γιώργος από την Πλατιάνα, γιατρός * αμέτοχοι.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Δαφνούλα, η (Μπάρτζι, το)⁶ [++]

Πληθυσμός: 281 κάτοικοι (139 Α + 142 Θ). Πεδινό χωριό (179 μ.), δεσπόζει του Αλφειού, κοντά στα όρια με την Αρκαδία.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Λυμπερόπουλος Θόδωρος, γραμματέας.

ΕΑΜ:

Μπούφης Γιάννης - Κάκκας Γιάννης Νικολ. * πολιτικός και στρατιωτικός υπεύθυνος, αντίστοιχα.

Λυμπερόπουλος Βασίλης, πρόεδρος τοπικής αυτοδιοίκησης.

¹ Νικολακόπουλος Νίκος, *προφορική*.

² Νικολακόπουλος Νίκος, *προφορική*.

³ Νικολακόπουλος Νίκος, *προφορική*. Η δραστηριότητά του υπηρετούσε τη «γραμμή» για την οργάνωση των παιδιών. Βλ., *Το Σάλπισμα*, φ. 3, 16/4/1944, «Τα αετόπουλα», σ. 2. Σχετική αναφορά στην παρούσα εργασία, κεφ. 7, γ.

⁴ Νικολακόπουλος Χρήστος, *προφορική*.

⁵ Νικολακόπουλος Χρήστος, *προφορική*.

⁶ Παπαγεωργίου Σωκράτης, *προφορική*.

Δογάνης Γιάννης, χ.σ.

Παπαγεωργίου Νίκος, είχε επιστρατευτεί ως βασανιστής στο στρατόπεδο συγκέντρωσης «αντιδραστικών» που διατηρούσε ο ΕΛΑΣ στην περιοχή.

ΕΠΙΟΝ:

Κάκκας Βενετσάνης, καθοδηγητής.

Αετόπουλα:

Παπαγεωργίου Σωκράτης - Κάκκας Γρηγόρης (σήμερα Παπαρηγορίου, παπάς) * παιδιά 12-13 ετών.

Αξιομνημόνευτα πρόσωπα:

Παπαγεωργίου Νίκος Χαραλ. - Ελένη, 23 ετών * πατέρας και κόρη· δολοφονήθηκαν το 1946 από παρακρατικούς¹, σε αντίποινα για τη δράση του Νίκου Παπαγεωργίου, γιου και αδελφού αντίστοιχα.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 9 ΕΑΜ.

Διάσελλα, τα (Μπρουμάζι, το)² [++]

Πληθυσμός: 730 κάτοικοι (351 Α + 379 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Ημιορεινό χωριό (284 μ.), στο ενδιάμεσο και άνωθεν του άξονα Κρεστένων-Ζάχα.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Η οργάνωση συγκροτήθηκε τέλη καλοκαιριού 1943, με τις πρώτες εμφανίσεις αντάρτικων τμημάτων.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Αναστόπουλος Γιώργης, κτηματίας.

Κοτρέτσος Παναγιώτης, διώχθηκε (12-8-1946) για «δυσφήμιση κλπ.»³.

Αναστόπουλος ή Σταματόπουλος Σταμάτης, χ.σ.

ΕΑΜ:

Παπαδημητρίου Θανάσης, 46 ετών το 1943· δικαστικός κλητήρας στο Πρωτοδικείο Κυπαρισσίας· φιλελεύθερος· χρονολογικά ο πρώτος πολιτικός υπεύθυνος.

Κωνσταντόπουλος Παναγιώτης, δικηγόρος· φιλελεύθερος.

Λέφας Βασίλης, θείος του συγγραφέα Γιάννη Λέφα· δικαστικός κλητήρας στο Πρωτοδικείο Πύργου· φιλελεύθερος αλλά ριζοσπαστικότερος από τους υπόλοιπους.

Κουρκούτας Αναστάσιος, σχολαρχείο με γνώσεις αρχαίων ελληνικών· αγρότης· αρχικά γερμανόφιλος, κατόπιν πολέμιος των Γερμανών - Παναγιώτης, υποδηματοποιός· πολιτικά «σκληρός» (βλ., λ. Παπαδού) * εξαδέλφια· οπαδοί του Λαϊκού Κόμματος.

Μαντάς Νίκος Δημ., δολοφονήθηκε από συμμορία χιτών⁴.

Μαντάς Παναγιώτης Β., διώχθηκε (30-11-1946) για «υπεξαίρεσιν»⁵.

ΕΛΑΣ:

Κοταράς Αριστείδης, δημοτικό· ο πατέρας του ήταν οπαδός του Παπαναστασίου· αγρότης.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 350, 351.

² Παπαδημητρίου Χρήστος, Κανδρής Δημήτρης, Καραγιάννης Διονύσης, *προφορικές / Α.Τ., Τσέλαλης, Ημερολόγιο*, Ιανουάριος 1944 / Μούτσουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 380, σημ. 25.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 903.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 274.

⁵ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1363.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, κομμουνιστικού πυρήνα, αρχοντικού-κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 11 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Δραγώγι, το - Καστρούγκαινα, η - Πλατεία, η¹ [++]

Πληθυσμός: 224 (111 Α + 113 Θ) + 164 (85 Α + 79 Θ) + 64 (31 Α + 33 Θ) = 452 κάτοικοι (227 Α + 225 Θ). Ορεινά χωριά (632 μ. το Δραγώγι), περιοχής Γάρδιτσας-Ζούρτσας, όρια με νομό Μεσσηνίας.

ΕΑΜ:

Τασσόπουλος Νίκανδρος, δάσκαλος· πολέμησε στη μάχη της Κοστομέρας· ανθυπολοχαγός του ΕΛΑΣ· διμοιρίτης στη φρουρά της βρετανικής αποστολής στον Καραμούσταφα· ανταρτοδίκης - Τζαβέλας Γιάννης, νέος και ανεπάγγελτος * ΚΚΕ στην κατοχή· πρωτεργάτες.

Μυλωνάς Πέτρος - Αλεξόπουλος Γιάννης - Μυλωνάς Θανάσης του Πέτρου² - Τασσόπουλος Γιώργος - Παπαγεωργίου [. . .] * αγρότες.

Τζαβέλας Νίκος Δημητρίου, πρόεδρος της κοινότητας επί 25 χρόνια³.

Μητρόπουλος Κ., αναγνωρισμένος.

Τασσόπουλος Αντρέας Κων., φρούραρχος Κυπαρισσίας μετά την απελευθέρωση· εκτελέστηκε το 1948 στην Παύλιτσα⁴.

ΕΛΑΣ:

Γεωργόπουλος Θανάσης του Πέτρου γεν. το 1921· πέρασε από τον ΕΣ στον ΕΛΑΣ μετά τη μάχη της Γάρδιτσας· καπετάνιος υποδειγματικής 1/9 Τάγματος· πέθανε τον Φεβρουάριο 1944 από κακουχίες.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 11 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Δραΐνα (βλ., Πευκί)

Ζάχα (βλ., Καλλιθέα)

Ζούρτσα (βλ., Κάτω Φιγαλία)

Θεισόα, η (Λάβδα, του)⁵ [++]

Πληθυσμός: 462 κάτοικοι (196 Α + 266 Θ). Ορεινό χωριό (500 μ.), άξονας Καρίταινας-Ανδρίτσαινας, όρια με νομό Αρκαδίας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, επαρχιακά στελέχη:

¹ Νικολόπουλος Παναγιώτης, Τασσόπουλος Δήμος, *προφορικές* / «Αναγνωρισμένου», *Η Ευθύνη*, 21-5-1984, σ. 6 / Α.Κ., α) «Πελοπόννησος, νεκροί της ΕΠΟΝ», φακ. «Διπλά», β) Γεωργούλιας Τάκης, Λέφας Γιάννης, γραπτός, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. ΣΤ', σ. 310 / Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 441.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 5, α/α 317.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 427.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 423.

⁵ Νικολόπουλος Παναγιώτης, Λέφας Γιάννης *προφορικές* / Βασιλόπουλος, *Μνήμες*, σ. 13, 17, 20, 30, 31, 172.

Ζωγιάπουλος Ντίνος - Μπούφης Μιχάλης (Τσόκλας) * ανέπτυξαν τους σκοπούς του ΕΑΜ στη δεύτερη μυστική σύσκεψη στο Μάτεσι για τη δημιουργία της τοπικής επιτροπής.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, τοπικά στελέχη:

Χριστοθανόπουλος Γιώργος (Κουλός), πολιτικός υπεύθυνος· ο αποκαλούμενος Στάλιν «επειδή ήταν αδέκαστος»· σκοτώθηκε στον εμφύλιο.

Γεωργελές Φώτης, επέστρεψε από την Αθήνα.

ΕΑΜ:

Παρασκευόπουλος Αριστείδης Ιω. (Σκέτος), από τα πρώτα μέλη της οργάνωσης, σε ηλικία 20 ετών· μέλος της ΟΠΛΑ· έλαβε μέρος στην επιχείρηση για το κόψιμο του νερού στην Πιάνα Αρκαδίας και στην ενέδρα για τη σύλληψη του γερμανού διοικητή στην Τρίπολη¹.

Μπαζιώτης Γιώργος, δάσκαλος - Λυμπερόπουλος Αριστείδης - Τελώνης Θόδωρος Νικ. (Σαπέρας)· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ² * αγρότες· ορίστηκαν από την οργάνωση, το 1944, εκλέκτορες για το Εθνικό Συμβούλιο της ΠΕΕΑ.

Σταθόπουλος Λάμπης και η οικογένειά του.

Εύδης Γιάννης - Μιχόπουλος Γιώργος * αγρότες.

Κολλίτσης Γιάννης - Στρέκλας Παναγιώτης Ιω. - Παρασκευόπουλος Παναγιώτης * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ³

Μπαζιώτης Παναγιώτης, δολοφονήθηκε ή σκοτώθηκε στον εμφύλιο⁴.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Τα μέλη του καταδίωξαν ένα τμήμα του ΕΣ, καλοκαίρι 1943, μαζί με άλλους μαχητές της περιοχής.

Παρατηρήσεις: Αυτοσυστάτη επιτελική οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Έλασσαν επαρχιακό κέντρο. «Σκληρή» ηγεσία. Ένταξη: 15 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

Κακόβατος, ο⁵ [++]

Πληθυσμός: 634 κάτοικοι (325 Α + 309 Θ). Παραλιακό χωριό (10 μ.), στον άξονα Πύργου-Κυπαρισσίας. Αντιπρόσωπος υποκ/τος Κρεστένων της Τραπεζής Ελληνικής Εμπορικής Πίστεως.

ΚΚΕ-ΝΦΕ:

Τσαρουχάς Γιώργης - Θεοδωρόπουλος Κώστας (Κουφός)· αγρότες - Γαλάνης Ζώης - Αθούλης Κανέλος, αντάρτης του 3/12 του ΕΛΑΣ· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου - Δούκας Μήτρος * εργατοαγρότες· μέλη της οργάνωσης του 1928.

Σακκάς Γιάννης, αδελφός του Μήτσου· σχολαρχείο· αγρότης· διώχθηκε (. . .) για «φόνος κλπ.»⁶.

Τσαρουχάς Τέλης, αδελφός του Γιώργη· γυμνάσιο· γραμματέας υπαχτίδας Κακόβατου από τον Αύγουστο 1941· ίδρυσε την οργάνωση σε ΑηΛια-Γιαννιτοχώρι· διώχθηκε (13-4-1946) για «παράβαση του Ν. 102/45»¹· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ².

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 368.

² Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 76.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 224, 416, αντίστοιχα / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 76.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 424.

⁵ Κατερίνης Παναγιώτης, Δούκας Θεόδωρος, *προφορικές* / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 337-350 / Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 134-135, 237-238, 357-358.

⁶ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 414.

ΟΚΝΕ-ΝΦΕ:

Κατερίνης Παναγιώτης, καθοδηγητής της νεολαίας.

Θεοδωρόπουλος Πάτροκλος, αδελφός του Φώτη.

Δούκας Λευτέρης, αδελφός του Μήτρου· ημιγυμνάσιο· εργάτης γης.

ΝΦΕ:

Σακκάς Θανάσης, μαθητής γυμνασίου· αδελφός του Μήτσου.

Κατερίνης Αντρέας, αδελφός του Παναγιώτη· εργατοαγρότης· το 1944, καπετάνιος της υποδειγματικής ΕΠΟΝ του 3^{ου} Τάγματος.

Πούρνος Γιάννης, αγρότης· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ³.

Διαμαντόπουλος Αλέξης Γ., μαθητής γυμνασίου.

Μπάμπαλης Ντίνος, ημιγυμνάσιο.

Χριστόπουλος Γιώργος (Τζώκος) - Σταματόπουλος Θανάσης - Δούκας Θεωδωρής· «πιονέριδες» 12-14 ετών.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Αθούλης Κώστας, στο χωριό το πρώτο έτος της κατοχής· έπειτα στην Πάτρα, ιδιωτικός υπάλληλος· σκοτώθηκε σε σύγκρουση του ΕΛΑΣ με χίτες και βρετανικά στρατεύματα, τέλη 1944, στην Πάτρα.

ΕΑΜ:

Θεοδωρόπουλος Αλέξης - Γιάννης * αγρότες· αδέρφια του Φώτη και του Πάτροκλου.

Πούρνος Τάσης, εργατοαγρότης· αδελφός του Γιάννη.

Διαμαντόπουλος Αλέξης Κ. - Τάγαρης Νώντας * κτηματίες.

Χριστόπουλος Χρήστος του Διονύση - Δημηκούκας Κώστας * αγρότες.

Αντωνόπουλος Αργύρης, εργάτης γης· πρόεδρος του πρώτου σωματείου εργατών γης στο χωριό, στα 1939-40.

Σπηλιόπουλος Νίκος, αγρότης· διατηρούσε και καφενείο με ενοίκιο.

Χριστόπουλος Χαρίλαος του Αντρέα - Καλλιφειδής Ηρακλής - Μπιλιώνης Γιώργης - Μιχαλόπουλος Δήμος - Λαμπρόπουλος Γιώργης * εργατοαγρότες.

Βλαχόγιαννης Μήτσος, πολυτεχνίτης.

Γιαννόπουλος Γιάννης (Σακουλιώτης), εργάτης γης.

Τσαρουχά Θεοδώρα, υπεύθυνη των γυναικών του χωριού.

Κατερίνη Ντόμινα, αδελφή του Παναγιώτη, υπεύθυνη των γυναικών της υπαχτίδας των γύρω χωριών.

Σακκά Μαρία Ζ. - Δούκα Αλεξάνδρα - Χριστοπούλου Γιαννούλα Δ. - Θεοδωροπούλου Ευαγγελία Δ. - Πούρνου Αγγελική * οικιακά.

ΕΠΟΝ:

Χριστόπουλος Μένης Α. - Καλογερόπουλος Τάκης - Θεοδωρόπουλος Μιλτιάδης Ν. - Σταματόπουλος Παναγιώτης - Σταματόπουλος Χρ. - Δαμικούκας Ηρακλής - Χανδρινός Π. - Μιχαλόπουλος Δημήτρης - Γαρδούνης Σωτήρης - Μπιρμπίλης Χρ. * χ.σ.

Χριστοπούλου Γιαννούλα Α., υπεύθυνη των κοριτσιών του χωριού.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 210.

² Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 75.

³ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 75.

Διαμαντοπούλου Μαρία Γ. - Διαμαντοπούλου Ευγενία Κ. - Σταματοπούλου Κανέλλα Σ. - Τσαρουχά Αμαλία * χ.σ.

Δούκας Σπύρος - Μπάμπαλης Λάκης * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ¹.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Διαμαντόπουλος Γιάννης, ανθυπολοχαγός πεζικού· στρατιωτικός διοικητής λόχου.

Πούρνος Σπύρος Βασ., τραυματίστηκε στη μάχη του Πύργου².

Παρατηρήσεις: Αυτοσυστατη επιτελική οργάνωση α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 59 [47 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Καλίδονα, η³ [++]

Πληθυσμός: 872 κάτοικοι (397 Α + 475 Θ). Ημιορεινό χωριό (234 μ.), στις πλαγιές της Μίνθης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Νικολόπουλος Χρίστος (Ντόζης), αγροφύλακας· από τους πρώτους ένοπλους Εαμίτες της Ολυμπίας· σκοτώθηκε στη μάχη της Κοστομέρας⁴.

Χριστοδουλόπουλος Φώτης (Τσιότσιος), σε ώριμη ηλικία στην κατοχή· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁵ - Λυσίας, ράφτης * θείος και ανεψιός.

ΟΚΝΕ-ΕΠΙΟΝ-ΕΛΑΣ:

Χριστοδουλόπουλος Πανταζής Γεωργ., β' γραμματέας Ν.Ε.· τραυματίστηκε στη μάχη του Πύργου· εκτελέστηκε στον εμφύλιο με απόφαση του στρατοδικείου Πάτρας⁶.

ΕΑΜ:

Μανώλης Σωτήρης, τραυματίστηκε σοβαρά στα γεγονότα του Κακόβατου· όταν αποθεραπεύτηκε, κατατάχτηκε στον εφεδρικό ΕΛΑΣ.

Πούρνος Αντρέας, γιατρός.

Χριστοδουλόπουλος Δημήτρης, εξάδελφος του Φώτη.

Αδαμόπουλος Λεωνίδας του Νικολάου και της Ελένης, εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση του στρατοδικείου Πύργου⁷.

Χριστοδουλόπουλος Νίκος - Αλεξόπουλος Γιάννης - Σπανός Παναγιώτης· χ.σ.

Πανταζόπουλος Πανταζής, δολοφονήθηκε μετά τη Βάρκιζα, στο στρατόπεδο κρατουμένων της Πάτρας⁸.

Ζαγκλανάς Λεωνίδας, εκτελέστηκε μετά τη Βάρκιζα, στην Πάτρα¹.

¹ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 75.

² Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 374.

³ Καρόγιαννης Βασίλης, *προφορική* / Α.Κ., 1) Κατάλογος νεκρών μάχης Πύργου, φακ. «Πύργος», 2) α) Ιδιόχειρο κείμενο «Καλίδονα», β) «Οι νεκροί ΕΠΙΟΝίτες του Ν. Ηλείας», φακ. «Διπλά», 3) α) Γεωργούλιας Τάκης, Κακόγιαννος Τάκης, *γραπτός*, β) έγγραφο «Ηλεία-Αντίσταση», γ) έγγραφο «Καλήδονα», φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Μπουρατζής Γιώργος (Μανούσος), «Το ξεκίνημα του αντάρτικου στην Ηλεία (1941-44)», *Η Ευθύνη*, 15-6-1981 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Δ', σ. 222-223 / Μούτσουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 443.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 325.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 460 / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 74.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 459.

⁷ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 63 / Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 37, α/α 5.

⁸ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 74.

ΕΠΟΝ:

Χριστοδουλόπουλος Γιώργης - Γεωργία - Παναγιώτα * αδέρφια.

ΕΛΑΣ:

Παναγόπουλος Σωκράτης, έφεδρος ανθυπολοχαγός - Παναγόπουλος Πανάγος (Καμπανάς), μόνιμος αξιωματικός * στρατιωτικοί λόχων.

Αναστασόπουλος Γιάννης Αναστ. (Αχιλλέας), δάσκαλος· ανθυπίλαρχος - Βλάμης Νίκος Σπυρ., αγρότης * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ².

Αλεξόπουλος Παναγιώτης (Σπανός) - Παπαδόπουλος Κώστας - Σιάγκας Γιάννης * αγρότες· από τους πρώτους αντάρτες της περιοχής μαζί με τον Νίκο Σπυρ. Βλάμη.

Τζιάρος Γιώργος Παναγ., τραυματίστηκε στη μάχη του Πύργου.

Τζιάρος Αντρέας Αγησ., κτηματίας· στο Ανεξάρτητο Τάγμα Ολυμπίας· σκοτώθηκε σε ηλικία 24 ετών, στη μάχη του Πύργου³.

Γεωργόπουλος Γιάννης - Καρόγιαννης Κώστας * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 27 [25 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Καλλιθέα, η (Ζάχα, του)⁴ [++]

Πληθυσμός: 1.584 (736 Α + 848 Θ). Ορεινό κεφαλοχώρι (386 μ.), στον άξονα Κρεστένων-Ανδρίτσαινας. Αντιπρόσωπος κατ/τος Αθηνών της Τραπεζίς Ελληνικής Εμπορικής Πίστεως⁵.

ΣΕΚΕ-ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Ματράγκας Γιάννης Παναγ., δάσκαλος· τη δεκαετία 1910 στις Σέρρες· από τα πρώτα μέλη του ΣΕΚΕ (1918)· απολύθηκε το 1920 για πολιτικούς λόγους· απόφοιτος Νομικής Αθηνών το 1923, επέστρεψε κουβαλώντας μαρξιστικά βιβλία· στη διαφώτιση· ωστόσο επηρέαζε ελάχιστα τις αποφάσεις.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Μπρούμας Λεωνίδας, περιφερειακό στέλεχος.

ΕΑΜ:

Καρνάρος Δημήτρης, κτηματίας· πρώην μετανάστης στην Αμερική· καλούσε τους κατοίκους στις συγκεντρώσεις, με το χωνί, από το μπαλκόνι· πολιτικός υπεύθυνος.

Παναγόπουλος Σωκράτης από του Γολέμη· μόνιμος αξιωματικός· στην ηγεσία της οργάνωσης· διώχθηκε (1-7-1946) για «φόνος κλπ.»⁶.

Ματράγκας Διονύσης (Νιόνιος), μεγαλοκτηματίας - Γιώργης, το 1944 γραμματέας ΚΚΕ * αδέρφια.

¹ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 74.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 79, 102, αντίστοιχα / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 74.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 428 / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1.

⁴ Λέφας Γιάννης, Βασιλακόπουλος Θανάσης, Βασιλακόπουλος Γιώργος, Πυρλής Βασίλης, Ψευδός Δημήτρης, Τσάμπρας Κώστας Λ., *προφορικές* / Α.Κ., α) Λέφας Γιάννης, Γεωργούλιας Τάκης, *σημειώματα*, φακ. «Ηγετικά στελέχη», β) Θανάσης Σακκάς, γραπτή, διαφανής φάκελος, γ) «Ηλεία», *ιδιόχειρο σημείωμα*, φακ. «Ηλεία-Αντίσταση», δ) Α.Κ., Ψαλιδοπούλου Ρένα, *επιστολή*, φακ. «Ολυμπία» / Κανελλόπουλος, *Εθνική Αντίσταση*, σ. 169, 177-178 / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 198 / Κριμπάς, *Η Εθνική*, σ. 148-150 / Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 445-447.

⁵ ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 337-350.

⁶ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 315.

Ματράγκας Γιάννης, γιος του Διονύση.

Ζούμπας Δημήτρης Ιω. - Γκούτης Γιάννης Παναγ. * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ¹.

Τσάμπρας Λυμπέρης γεν. το 1909· Διδασκαλείο Πύργου· δίδασκε στο δημοτικό σχολείο του χωριού καθώς και στα διπλανά χωριά· τραυματίας από το αλβανικό μέτωπο.

Σταθοπούλου Φώτω (Παστροφώτω), πεθερά του Μπρούμα.

Γουρνάς Παναγιώτης του Νικολάου και της Σωτήρας, σχολαρχείο· πρώην δήμαρχος.

Δημητρακόπουλος Κώστας (Πούλος) - Καπελές Πάνος Ιω. - Αλιφείρας [. . .] * αγρότες.

ΕΠΟΝ:

Γουρνάς Γιώργος γεν. το 1921· φοιτητής Νομικής· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ² - Ελένη * παιδιά του Παναγιώτη, αδέρφια του Νικόλα.

Μπίθας Βασίλης Γρηγ., χ.σ.

Ματράγκας Ηρακλής Διον. γεν. το 1921· αδελφός του Γιώργου και του Γιάννη.

Ματράγκας Γιάννης Γεωργ., φοιτητής Ιατρικής.

Αετόπουλα:

Καρνάρος Παναγιώτης, σύνδεσμος.

Ε.Α.:

Γκούτης Πέτρος Παναγ., εργатоαγρότης· υπεύθυνος· μέλος της ΝΕ· αδελφός του Γιάννη.

Πολιτοφυλακή:

Δρακόπουλος Μπάμπης από τη Δραΐνα³.

ΕΛΑΣ:

Μπίθας Νίκος (Ντρούκας), σύνδεσμος των πρώτων αντάρτικων ομάδων Ολυμπίας· κακοποιήθηκε από τους αντάρτες του ΕΣ πριν από τις μάχες Γάρδιτσας-Νίβιτας· κατόπιν, ομαδάρχης.

Γουρνάς Νικόλας, γιος του Παναγιώτη.

Αξιωμαθμόνευτα πρόσωπα:

Ματράγκας Σωτήρης Διον. γεν. το 1915· δικηγόρος· στέλεχος του ΙΚΑ από την ίδρυσή του (1937)· ΕΑΜ Αθήνας· απαγχονίστηκε από τους τσολιάδες το 1944, στο Μεγάλο Πεύκο Αττικής.

Παρατηρήσεις: Αυτοσυστατη επιτελική οργάνωση α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Λαϊκό δικαστήριο β' βαθμού. Έδρα τομέα⁴. Ένταξη: 25 [23 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Καλυβάκια, τα⁵ [++]

Πληθυσμός: 345 κάτοικοι (159 Α + 186 Θ). Πεδινό χωριό (30 μ.) στην περιοχή Μάζι-Φρίξας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Αποστολόπουλος Σπύρος, αγρότης.

Παρατηρήσεις: Ετερόδونه οργάνωση· πόλος, το Μάζι. Ένταξη: 1 ΕΑΜ.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 137 / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 77.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 7, α/α 142 / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 77.

³ Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 112.

⁴ Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*, Ιανουάριος 1944.

⁵ Καραγιάννης Διονύσης, *προφορική*.

Κάτω Σαμικό, το¹ [++]

Πληθυσμός: 272 κάτοικοι (151 Α + 121 Θ). Πεδινό χωριό (33 μ.), στον άξονα Πύργου-Κυπαρισσίας, στο ύψος της Βρίνας. Σταφίδα, δημητριακά. Διοικητικά, μόλις το 1940 απέκτησε αυτόνομη οντότητα. Οι κάτοικοί του προέρχονταν από Κρουνοί (Ρίσοβο), Ανδρίτσεινα, Βρίνα και Αρκαδία.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Βασιλόπουλος Κώστας από του Αλητσελεπή, δασάρχης. Ο ΕΛΑΣ δεν μίληκε ποτέ στο χωριό.

ΕΑΜ:

Αρβανίτης Γιώργης, αγρότης - Καλογερόπουλος Θανάσης, 20-22 ετών * «φρουραρχοί» διαδοχικά.

Κωνσταντούρος Παύλος, σύχναζε στο «φρουραρχείο».

ΕΛΑΣ:

Νικολόπουλος Χρήστος - Νίκος * αδέρφια· βγήκαν στο βουνό υπό την καθοδήγηση του Αρβανίτη.

Λαϊκό δικαστήριο:

Γκότσης Γιάννης, «επίτροπος».

Αξιωμαθμόνευτα πρόσωπα:

Κωνσταντούρος Βαγγέλης Παν. Απώτερης οικογενειακής καταγωγής από την Τρίπολη· ζούσε στην Πύλο· δάσκαλος· δολοφονήθηκε από παρακρατικούς στο χωριό, όπου είχε πάει για διακοπές, την περίοδο της τρομοκρατίας, μετά τη Βάρκιζα και πριν από τον εμφύλιο².

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση μεικτής επήρειας, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης· στήριζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 6 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Κάτω Φιγαλία, η (Ζούρτσα, η) - Θολό, το³ [+]

Πληθυσμός: 2.052 (1.033 Α + 1.019 Θ) + 90 (50 Α + 40 Θ) = 2.142 κάτοικοι (1.083 Α + 1.059 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Ημιορεινά χωριά (451 μ. η Κάτω Φιγαλία), όρια με Μεσσηνία. Αντιπρόσωπος υποκ/ματος Πύργου της Τραπεζης Αθηνών⁴.

ΕΑΜ:

Σκουριώτης Γιάννης, δικηγόρος· πολιτικός υπεύθυνος.

Βουδούρης Γιάννης - Βουδούρης Κώστας - Γεωργόπουλος Γιάννης - Γεωργούλιας Μπάμπης * χ.σ.

Αλεξανδρής Δημήτρης, αγρότης.

Μουσουλάς Δημήτρης, συνελήφθη και στάλθηκε στο Νταχάου· επιβίωσε και επέστρεψε στην Ελλάδα· δολοφονήθηκε το 1948 από παρακρατικούς⁵.

Ζευγίτης Ν. (Νέα Φιγαλεία) - Αλεξανδρής Δημήτρης Κ. - Μπαρόγιωργας Σ. - Μπαρόγιωργας Δημ. * αναγνωρισμένοι.

Γλουμής Πέτρος - Παπαγιώργος Κώστας - Σαμαράς Ανδρέας - Στριγγλογιάννης (ψευδώνυμο) - Τσόπελας Τάκης - Χριστοφίλης Γιώργος - Βάγιας Γιώργος * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ¹.

¹ Κωνσταντούρος Ηλίας, Κονίδης Δημήτρης Γεωρ., *προφορικές*.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 17, α/α 251.

³ «Αναγνωρίστηκαν», *Πατρίς Πύργου*, 27-5-1984 / Α.Κ., α) Σακκάς Θανάσης, *γραπτή*, διαφανής φακ., β) Γεωργούλιας Τάκης, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 200, τομ. Δ', σ. 221, τομ. ΣΤ', σ. 310, 311.

⁴ ΕΒΕΑ, *Εμπορικός*, σ. 337-350.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19, α/α 293.

Δέδες Μάρκος, εκτελέστηκε μετά τη Βάρκιζα, στην Πάτρα².

Καλύβας Κώστας, έχασε τη ζωή του στον εμφύλιο³.

ΕΛΑΣ:

Οικονομόπουλος Τάσος, υπονομευτής στο λόχο διοίκησης του 9^{ου} Συντάγματος· επικεφαλής της ομάδας στην πολύνεκρη ανατίναξη γερμανικού συρμού στο Ρούτσι Αρκαδίας, στις 24-7-1944⁴.

Σιώρης [. . .] - Αλεξανδρής Γιώργος⁵ * στην αντάρτικη ομάδα Γκότση-Κακαβούλη.

ΕΛΑΝ:

Βάγιας Κώστας του Νικολάου, μόνιμος αξιωματικός· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁶.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Αβράμης Χρήστος, χ.σ.

Εθνική Πολιτοφυλακή (έδρα, Θολό)⁷:

Τριανταφυλλόπουλος Φώτης (Αρίδας), «μεσόκοπος»· σιδηρουργός.

Βάγιας Λεωνίδας, πέρασε πρώτα από τον ΕΛΑΣ.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, αδιευκρίνιστου προσδιορισμού, υψηλής διαφοροποίησης.

Ένταξη: 27 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ-ΕΛΑΝ, ίσως και ευρύτερη.

Κοστομέρα, η⁸ [++]

Πληθυσμός: 163 κάτοικοι (88 Α + 75 Θ). Ορεινό χωριό, στη Μίνθη.

ΕΑΜ:

Γεωργούλιας Τάσος Κων., αγρότης.

Γεωργούλιας Φώτης Κων., αδελφός του Τάσου - Μαυροειδής Βασίλης του Πέτρου - Μαυροειδής Γιώργος Δημ. - Ξένος Γιώργος Κων. * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ⁹.

Ζούπινας Γιώργης, χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 ΕΑΜ.

Κουμουθέκρα, η¹⁰ [++]

Πληθυσμός: 300 κάτοικοι (132 Α + 168 Θ). Ημιορεινό χωριό (420 μ.) Δήμου Ζαχάρως.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Μπάμης Λάμπης, προσχώρησε στην κομμουνιστική ιδεολογία ως μαθητής γυμνασίου στα Κρέστενα· πολιτικός υπεύθυνος· στρατιωτικός τμήματος στον ΕΛΑΣ.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19, α/α 444, 464, αντίστοιχα οι δύο πρώτοι / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 77.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19 / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 77, α/α 151.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19, α/α 6.

⁴ Κυριαζής, «Οι σκληροί», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 28-29 / Ενεπεκίδης, *Η Ελληνική*, σ. 177, α/α 111.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19, α/α 68.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19, α/α 97.

⁷ Δούφας, συμβολή στο Κόλλιας, *Αλλοτινές*, κεφ. 12, σ. 243-259, ιδ. σ. 247.

⁸ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 74 / «Ηλειακά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984 / Α.Κ., α) Γεωργούλιας Τάκης, Λέφας Γιάννης, *σημειώματα*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 440-444 / Κανελλόπουλος, *Η Εθνική*, σ. 152.

⁹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 122, 283, 284, 331, αντίστοιχα.

¹⁰ Γεωργόπουλος Γιάννης, Κορμπάς Γιώργος, Ψευδός Δημήτρης, *προφορικές*.

ΕΑΜ:

Λαμπρόπουλος [. . .] καθηγητής μαθηματικών· ανταρτοδίκης στη Ζαχάρω.

Παρατηρήσεις: Ετερόδυνη οργάνωση· πόλος, Ζαχάρω. Ένταξη: 2 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Κούτσι (βλ., Χελιδόνι)**Κουφόπουλο, το¹ [++]**

Πληθυσμός: 300 κάτοικοι (132 Α + 168 Θ). Ορεινό χωριό (820 μ.) δίπλα στην Ανδρίτσεινα.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Τσιγουρής Αντώνης Νικ., γυμνάσιο Κυπαρισσίας, διωχθείς από την 4^η Αυγούστου· συγκέντρωσε γύρω του τους πρωτοπόρους της οργάνωσης· χρονολογικά, α' γραμματέας της· στην υποδειγματική του 9^{ου} Συντάγματος· γραμματέας επαρχιακού συμβουλίου ΕΠΟΝ Ολυμπίας· διέπρεψε στη μάχη του Μελιγαλά, όπου όμως σκοτώθηκε, λίγη ώρα προτού επικρατήσει ο ΕΛΑΣ.

ΕΑΜ:

Μπασκόζος Γιώργης Ιω., χρονολογικά β' γραμματέας της οργάνωσης - Αντώνης * αδέρφια.

Χρονόπουλος Δημήτρης, υπάλληλος σε ζαχαροπλαστείο της Αθήνας· μπήκε στην οργάνωση υπό την επιτροπή του Τσιγουρή.

Χρονόπουλος Δημήτρης Γεωρ., αγρότης· χρονολογικά γ' γραμματέας της οργάνωσης· μέλος του λαϊκού δικαστηρίου - Μέλιος, διατηρούσε μαγαζάκι στην Ανδρίτσεινα - Πάνος * αδέρφια· είχαν ζήσει και στην Αθήνα.

Χρονόπουλος Αντώνης Βασ. - Γιάννης, το 1944 κατατάχτηκε στην Πολιτοφυλακή - Διαμαντής * αδέρφια· ομοίως με τα πρώτα τους εξαδέλφια, ανωτέρω (του Γεωργίου), είχαν ζήσει και στην Αθήνα.

Αναστασοπούλου Μαρία από τη Σάμο· δασκάλα - Αναστάσης, μικροκτηματίας * ανδρόγυνο.

Κορκολής Παναγιώτης, χ.σ.

Συμπαθούσες-ντες:

Μπασκόζου Κατερίνα - Δημήτρω * αδελφές του Πολυχρόνη, δάσκαλου, που έζησε και έδρασε στο Σιδηρόκαστρο Μεσσηνίας - Πασχαλίνος [. . .] σύζυγος της Δημήτρω.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ Ολυμπίας:

Καπλάνης Νίκος, αγρότης· είχε ζήσει μικρό διάστημα στην Αθήνα· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου δίπλα στο φίλο του Αγγελή Σταθόπουλο από του Σκληρού Μεσσηνίας.

ΕΛΑΣ:

Μπιρμπίλης Νίκος, γιος του Γιώργου· απόφοιτος του γυμνασίου Ανδρίτσεινας· βασικός συνεργάτης του Τσιγουρή· ανέβηκε στο βουνό, αρχές καλοκαιριού 1943, εντάχθηκε στην ομάδα του Όθωνα Δριβαλιάρη από τη Μεσσηνία και έμεινε στο αντάρτικο έως την απελευθέρωση.

Λαϊκό δικαστήριο:

Μπιρμπίλης Γιώργος, δικαστικός κλητήρας στην Ανδρίτσεινα· πρόεδρος· πρόεδρος του αναθεωρητικού λαϊκού δικαστηρίου της επαρχίας Ολυμπίας.

¹ Μπιρμπίλης Νίκος, Νικολόπουλος Παναγιώτης, Μακρής Βασίλης, *προφορικές* / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / Α.Κ., «Πελοπόννησος, νεκροί της ΕΠΟΝ», φακ. «Διπλά» / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 9, α/α 552.

Παρατηρήσεις: Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Λαϊκό δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 19 [16 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, ίσως και ευρύτερη.

Κρουνοί, οι (Ρίσοβο, το)¹ [+]

Πληθυσμός: 912 κάτοικοι (457 Α + 455 Θ). Πεδινό χωριό, στην περιοχή Κρεστένων, κοντά στον άξονα Πύργου-Κυπαρισσίας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Σαγρής Νίκος, σχολαρχείο· κτηματίας· χαρακτηρίζεται προσωπικότητα, με ήπιο και ευέλικτο χαρακτήρα· πολιτικός υπεύθυνος.

ΕΑΜ:

Κουσκουρή Παναγιώτα το γένος Γριβάκη από τα Μακρίσια· σύζυγος του Θανάση Κουσκουρή.

Σπυρόπουλος Γιάννης του Πολυζώη, δημοτικό· διώχθηκε (27-2-1946) για «φόννο»².

Βλαχόπουλος Γιάννης του Επαμεινώνδα (Καραλής), δημοτικό· αγρότης.

Πεππές Χρήστος του Αριστείδη, παπαδοπαίδι· εγγράμματος· αγρότης.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 [4 άρρενες] ΕΑΜ.

Κρυονέρι, το (Άνω Κοπάνιτσα, η)³ [+]

Πληθυσμός: 228 κάτοικοι (118 Α + 110 Θ). Ορεινό χωριό (793 μ.), κεντρικά υψώματα Μίνθης.

ΕΑΜ:

Τρίμης Φώτης, ναυτικός· πολιτικός υπεύθυνος - Σπύρος * εξαδέλφια.

Φάμελος Νίκος (Νικοφάμελος), σχολαρχείο· αγρότης· γραμματέας του λαϊκού δικαστηρίου - Αγγελής * εξαδέλφια.

ΕΛΑΣ:

Αβραμόπουλος Παναγιώτης, αγρότης.

Λαϊκό δικαστήριο:

Πεδούλιας Παναγιώτης - Καραβούλιας Σταύρος * αγρότες· πρόεδρος και εισαγγελέας, αντίστοιχα.

Καραβούλιας Γιάννης (Ψημάς), αγρότης.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· στήριζε τον ΕΛΑΣ. Τα μέλη του δικαστηρίου εξελέγησαν με την έναρξη της εφαρμογής του θεσμού πανελλαδικά, φθινόπωρο 1943, σε τοπικές εκλογές. Ένταξη: 5 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Λάβδα (βλ., Θεισά)

Λαδικού, του¹ [++]

¹ Δρακόπουλος Μπάμπης, Φωτεινοπούλου Ανθή, Φωτεινόπουλος Δήμος, Μπαλιούκος Σάκης, Καλογερόπουλος Χρήστος Γεωρ., Καραγιάννης Διονύσης, *προφορικές*.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 142.

³ Τρίμης Κώστας, *προφορική*.

Πληθυσμός: 649 κάτοικοι (319 Α + 330 Θ). Πεδινό χωριό της περιοχής Κρεστένων, κοντά στα Μακρίσια.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, περιφερειακή καθοδήγηση:

Γκαμούρας Βασίλης, ράφτης· μέλος αχτιδικής, στέλεχος της ΝΕ· οργανωτής της τοπικής επιτροπής· ζούσε στα Κρέστενα.

Χρονόπουλος Νίκος, αγρότης - Φωτεινή * αδέρφια από το Μπεσχίνι.

ΕΑΜ:

Παναγόπουλος Κώστας Δημητ., σχολαρχείο· κουρέας.

Λυμπερόπουλος Πελίας Αριστ., χωροφύλακας· εγκατέλειψε την υπηρεσία του και προσχώρησε στο ΕΑΜ.

ΕΠΟΝ:

Έρχου Μαρία Κων., χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Έρχος Νίκος, του 3^{ου} Ανεξάρτητου Τάγματος· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου.

Κυριαζής Κώστας Γεωργ., απόφοιτος πανεπιστημιακής οικονομικής σχολής Αθηνών· στρατιωτικός τμήματος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, μεικτού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 [4 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Λέπρεο, το (Στροβίτσι, το)² [++]

Πληθυσμός: 762 κάτοικοι (386 Α + 376 Θ). Μετονομασία: 21-9-1916, ΦΕΚ Β78/1916. Ορεινό χωριό (258 μ.), στις παρυφές της Μίνθης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Ζαχαράτος Διονύσης από Κεφαλονιά, διωγμένος επί 4^{ης} Αυγούστου· πρωτεργάτης - Ανδρικόπουλος Πέτρος (Κουτσοπέτρος) από τη Μουφκίτσα, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος * σώγαμπροι.

ΕΑΜ:

Πολυχρονόπουλος Πέτρος, σχολαρχείο· από τα δραστήρια στελέχη - Ηλίας, παπάς * αδέρφια.

Μπαγουρδής Ηλίας, δικηγόρος· αγρονόμος της περιοχής.

Πολυχρονόπουλος Δημοσθένης, σχολαρχείο· πρώην κοινοτικός σύμβουλος· ερασιτέχνης ψάλτης.

Μανουσόπουλος Μιχάλης - Κάτσικας Αντώνης * αγρότες.

Ανδρικόπουλος Φώτης, σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ³.

ΕτΑ:

Πολυχρονόπουλος Σπύρος, γυμνάσιο.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

¹ Έρχος Νίκος Δ., Κυριαζόπουλος Λεωνίδας Σπ., Καραγιάννης Διονύσης, *προφορικές* / «Αναγνωρίστηκαν», Πατρίς Πύργου, 27-5-1984 / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / Α.Κ., Λέφας Γιάννης, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Βασιλόπουλος, *Μνήμες*, σ. 28-29.

² Τρίμης Φώτης, *προφορική* / «Η πρώτη ομάδα της επαρχίας Ολυμπίας», *Εθνική Αντίσταση*, τχ. 52, σ. 36-38 / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1 / Α.Κ., α) Θανάσης Σακκάς, *γραπτή*, διαφανής φάκελος, β) Τάκης Γεωργούλιας, Γιάννης Λέφας, *γραπτές*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Κανελλόπουλος, *Η Εθνική*, σ. 181-182.

³ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 77.

Κρούσκος Νίκος, μυλωνάς.

Σκέντζος Διονύσης - Νεοφώτιστος Γρηγόρης - Κουτσούνης Λάκης * χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Κρούσκος Δήμος, αδελφός του Νίκου· μυλωνάς· λοχίας 3/12 Τάγματος· στην τρίτη αντάρτικη ομάδα Ολυμπίας· λοχίας στο τάγμα του Βασίλη Στυλιανόπουλου· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου¹ - Γιάννης (Ρέντζος), διμοιρίτης - Γιώργος, σχολαρχείο * εξαδέλφια.

Τρίμης Σωτήρης, δημοτικό· έλαβε μέρος στο σπάσιμο της αποθήκης του ΑΣΟ στο Θολό, συνελήφθη, φυλακίστηκε στο Κατάκωλο και σε έξι μήνες, φθινόπωρο 1943, απέδρασε και ανέβηκε στο βουνό.

Κουτσούνης Χρήστος, αδελφός του Λάκη.

Βλάμης Σταύρος - Τριγάζης Γιάννης - Σεϊντής Γιώργος * χ.σ.

Μεσίσκλης Γιάννης, κουνιάδος του Ζαχαράτου.

Παρατηρήσεις: Αυτοσυστατη εσωστρεφής οργάνωση, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 23 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Λιβαδάκι, το (Νίβιτσα, η) - Φτελιά, η - Ράφτη, του² [++]

Πληθυσμός: 75 (42 Α + 33 Θ) + 103 (45 Α + 58 Θ) + 127 (52 Α + 75 Θ) = 305 κάτοικοι (139 Α + 166 Θ). Ορεινά χωριά (486 μ., το Λιβαδάκι), στην περιοχή του Ζάχα, δεσπόζουν του άξονα Ζάχα-Ανδρίτσαινας. Η ενότητα του χώρου αποδίδεται με το συνθηματικό σχήμα «Νίβιτσα, Φτελιά και Ράφτη - χωριά τρία, σπίτια δεκατρία», που το επικαλούνται και σήμερα ηλικιωμένοι χωριανοί.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Ζούπινας Μπάμπης, δάσκαλος· πολιτικός υπεύθυνος - Παναγιώτα, μαζί του στα πρακτικά ζητήματα της οργάνωσης· το 1944 στην Πολιτοφυλακή, στην Ανδρίτσαινα * ανδρόγυνο.

Κορμπάς Αρίστος από τη Φτελιά, αγρότης.

ΕΑΜ:

Μπίθας Σπήλιος, δάσκαλος.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Δημόπουλος Τάσος από του Ράφτη, αγρότης.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 5 [4 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Λυνίσταινα, η³ [++]

Πληθυσμός: 440 κάτοικοι (227 Α + 213 Θ). Ορεινό χωριό (820 μ.), στις πλαγιές της Μίνθης, δεσπόζει της Νέδας, στην περιοχή των Βασσών, όρια με νομό Μεσσηνίας.

ΕΑΜ:

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, α/α 245 / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1.

² Ζούπινας Αριστείδης, Κορμπάς Γιώργος, Ψευδός Δημήτρης, Δημόπουλος Γιάννης (Γιάννικος), Ζούπινα Παναγιώτα, *προφορικές* / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Δ', σ. 221, τομ. ΣΤ', σ. 310, 311 / Κριμπάς, *Η Εθνική*, σ. 148-153.

³ Σκουμπούρης Κώστας Δημητ., Μιχελής Πέτρος Χαραλ., Μιχελής Γιάννης, Αγγελοπούλου Γεωργία, Αγγελόπουλος Γιώργος, *προφορικές* / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. ΣΤ', σ. 310.

Δελγιώργης Γρηγόρης, «δίκαιος άνθρωπος», προσωπικότητα στο χωριό· προπολεμικά στην Αθήνα, εργάστηκε για ένα διάστημα γραμματέας στα δικαστήρια· πολιτικός υπεύθυνος· θυμούνται ότι έπαιζε «ρόλο καταπραϊντικό», δηλ. απέτρεπε εσωτερικές αντιθέσεις· σε μία από τις επισκέψεις ανταρτών του ΕΛΑΣ στο χωριό, έπεισε ορισμένους διστακτικούς χωριανούς να τους δώσουν κοτόπουλα.

Μιχελής Θεοδώρης, δάσκαλος στην ελληνική παροικία του Καΐρου· παλινόστησε πριν από την κατοχή· μαζί του έρχονταν σε συνεννόηση τα τμήματα του ΕΛΑΣ για τις πρακτικές ανάγκες του αντάρτικου.

Αγγελόπουλος Γιάννης Ευστ., αγρότης· ειδοποίησε κάποτε τους χωριανούς για εχθρικές στρατιωτικές κινήσεις στην περιοχή, αλλά παραμένει αδιευκρίνιστο εάν επρόκειτο για κατοχικά στρατεύματα, για τμήματα ΕΣ-ΕΟΒ ή για συμμορίες ταγματасφαιτών· διώχθηκε.

Αξιωμαθόνευτα πρόσωπα:

Κορκολής Παναγιώτης, μαραγκός· ζούσε στην Αγαλιανή Τριφυλίας, όπου μετείχε στην τοπική εαμική οργάνωση· δεν είχε επαφή με το χωριό του· διώχθηκε.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 3 ΕΑΜ.

Μάζι (βλ., Σκυλλουντία)

Μάκιστος, ο (Μπαράκου, του)¹ [++]

Πληθυσμός: 233 κάτοικοι (112 Α + 111 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ, 306/1927. Ορεινό χωριό (360 μ.) Δήμου Ζαχάρως.

ΕΑΜ-επαρχιακή καθοδήγηση:

Φώτης Τσιότσιος από την Καλίδονα, Τέλης Τσαρουχάς, Αντώνης Μπαρακίτης από τον Κακόβατο, Λευτέρης Μακρής, Νίκος Μποφίλης από το Μπεσχίνι.

ΕΑΜ:

Πόθος Γιάννης, γιος παπά· πολιτικός υπεύθυνος· σκοτώθηκε στον εμφύλιο ως υπολοχαγός του κρατικού στρατού.

Πόθος Γρηγόρης, αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος ή «φρουράρχος».

Βλάχος Ανδρέας του Χρήστου, αγρότης.

Βλάχος Γιώργης Ιω., τελειόφοιτος γυμνασίου στα Κρέστενα· φίλος του Λάμπη Μπάμη από την Κουμουθέκρα, κατά πάσα πιθανότητα επηρεασμένος πολιτικά απ' αυτόν.

Πόθος Αλέξης, χ.σ.

Αθανασόπουλος Γιαννάκος (Γιάννης), σιδεράς.

Πόθος Σωτήρης - Παναγιώτης * αδέρφια· ιδιοκτήτες καφενείου.

Λουμπής Λάμπρος, είχε το άλλο καφενείο του χωριού.

Λουμπής Δημήτρης, αγρότης.

Πόθος Γιάννης Ιω., - Αλκαίος - Διονύσης - Γιάννης * αδέρφια· αγρότες.

Λαμπρόπουλος Παναγιώτης, αγροφύλακας.

ΕΑΜ-Λαϊκό δικαστήριο:

¹ Παυλόπουλος Τάκης, Κοκαλιάρης Αντώνης, Κορμπάς Γιώργος, Ψευδός Δημήτρης, Καρόγιαννης Βασίλης, *προφορικές*.

Κατσάμπουλας Γρηγόρης Θεοδ., πρόεδρος.

Εθνική Αλληλεγγύη:

Παυλόπουλος Φώτης, δάσκαλος· βενιζελικός¹.

ΕΠΙΟΝ:

Παυλόπουλος Χαράλαμπος, β' γυμνασίου· σύνδεσμος.

Λαμπρόπουλος Κώστας - Λαμπρόπουλος Αριστομένης - Κοκαλιάρης Αντώνης * χ.σ.

Αετόπουλα:

Παυλόπουλος Τάκης, υπεύθυνος· ασχολείτο με την τροφοδοσία των ανταρτών.

Κοκαλιάρη Αγγελική, χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Παυλόπουλος Δήμος Διον. - Αθανασόπουλος Δημήτρης του Πέτρου * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας στην έναρξη του β' σταδίου, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 25 [24 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Μακρίσια, τα² [++]

Πληθυσμός: 1.948 κάτοικοι (922 Α + 1.026 Θ). Πεδινό κεφαλοχώρι (130 μ.) περιοχής Κρεστένων.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Τριαντόπουλος Παναγιώτης Ξεν., ξυλουργός· πολιτικός υπεύθυνος ορισμένο διάστημα.

Δάγκαρης Αντώνης - Γιάννης - Μπέρτσος Γιώργος Α. * χ.σ.

Κιάμος Αγγελής από τα Κρέστενα· αυτοκινητιστής· εμφανίστηκε, φιλότιμος, δημοφιλής· φρούραρχος - Καούκης Γιώργος, διώχθηκε (5-5-1946) για «αποπλάνηση και ασέλγεια»³· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁴.

Παπανικολάου Ξενοφών, χ.σ.

ΕΑΜ:

Καραχρήστος Κώστας - Παναγόπουλος Θανάσης (Καζελής), εφεδρικός ΕΛΑΣ - Μπέρτσος Χρήστος Χαραλ. - Γκότσης Δ. Ηλίας - Γιαννόπουλος Χαράλαμπος - Κανιώτης Χρήστος * αγρότες.

Γκαβός Θανάσης· τραυματίστηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ και πέθανε από το τραύμα του στη φυλακή⁵.

ΕΠΙΟΝ:

Δάγκαρης Νίκος, υποδειγματική 3/12· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου⁶ - Γιώργος - Προκόπης * αδέρφια.

Μπέρτσος Λεωνίδας Χαραλ., αδελφός του Χρήστου.

Παπατζίκος Δημήτρης - Γριβάκης Θανάσης Φωτ. - Μπάμπης - Δημοσθένης - Τριαντόπουλος Γιώργος - Παναγιώτης Ηλ. - Γκότσης Θεόδωρος - Δαουλάρης Γιώργος (Ριρίκας) - Κωτσόπουλος Παναγ. - Κανιώτης Σταύρος - Αντωνίου Νίκος - Ξώνας Παναγ. - Τζουανόπουλος Χαρ. - Γκάγκας Ηλ. -

¹ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Δ', σ. 221.

² Γρηγορόπουλος Γιώργος, Γρηγοροπούλου Αθηνά, *προφορικές* / «Οι νεκροί», *Μαχητής*, 9/9/45 / Α.Κ., «Οι νεκροί ΕΠΙΟΝίτες του Ν. Ηλείας», φακ. «Διπλά» / Γριβάκης, *Τα Μακρύσια*, passim.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 489.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 3, α/α 193.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, α/α 129 / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 75.

⁶ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, α/α 551 / «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1.

Αναστόπουλος Θεόδ. - Δαουλάρη Μάρθα - Νικολίτσα - Τσιaré Ευαγγελία - Γιαννοπούλου Γεωργία - Κουφωλιά Μαριγώ - Γουβαλάρη Βάσω - Παπανικολάου Δήμητρα - Αναστοπούλου Ιωάννα * χ.σ.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Παναγόπουλος Γιώργος - Παπανικολάου Γιώργος - Σπηλιόπουλος Κώστας (Βαλμάς) - Κουτσοπόδης Παντελής (Φρέζας) - Καραάς Γιάννης - Γκαβός Χαραλ. - Γεωργιλές Κώστας - Καούκης Αντώνης * χ.σ.

Πολιτοφυλακή:

Λυμπέρης Δημήτρης - Αναστόπουλος Τάσος - Καραχρήστος Θαν. - Καούκης Θαν. - Ασημακόπουλος Δημήτρης (Φωτακομήτσος) - Μπέρτσος Θαν. - Τζουανόπουλος Παναγ. - Γιώργος * χ.σ.

Παναγόπουλος Παναγιώτης (Καζελής), αδελφός του Θανάση.

Γριβάκης Κώστας, ο συγγραφέας.

ΕΛΑΣ:

Δαουλάρης Διον. - Παρασκευόπουλος Γιώργος (Μπουζάρας) - Κουφωλιάς Παναγ. Γ. * αγρότες.

Κουφωλιάς Παναγιώτης Δημητρ., έως τα 18-20 χρόνια του στο χωριό, ύστερα μανάβης στην Πάτρα.

Παπατζίκος Πέτρος, αγρότης· έλαβε μέρος στη μάχη του Πύργου¹. διώχθηκε (10-7-1946) για «προμελετημένα τραύματα»².

Καούκης Διονύσης, αδελφός του Γιώργου.

Λαϊκό δικαστήριο:

Παπανικολάου Γιάννης - Γκότσης Ξενοφών - Σακελλαρίου Κώστας - Τσαούσης Ηλίας - Μπέρτσος Τρύφων * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Αυτοσύστατη εσωστρεφής οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 70 [62 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Μάτεσι, το³ [++]

Πληθυσμός: 473 κάτοικοι (210 Α + 263 Θ). Ορεινό χωριό (480 μ.) βορειοδυτικά του Λάβδα, όρια με Αρκαδία.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Κουτσούκος Δημήτρης Ιω. - Αρούκατος Θανάσης Δημ.* από τους πρωτεργάτες.

Σπυρόπουλος Παναγιώτης, προπολεμικά υπάλληλος στην Αθήνα· α' πολιτικός υπεύθυνος.

Γκογκούσης Πέτρος, ορίστηκε από τη δεύτερη σύσκεψη πολιτικός υπεύθυνος.

Κολιόπουλος Χαράλαμπος, πολιτικός υπεύθυνος ή «πυρηνάρχης» από το φθινόπωρο 1942.

Τράπαλης Δημήτρης, προπολεμικά στην Αθήνα· τον Αύγουστο 1944 κατατάχτηκε στην πολιτοφυλακή.

Τράπαλη Κανέλλα - Καραμπίνου Αφροδίτη * χ.σ.

ΕΑΜ:

Βασιλόπουλος Ηλίας Χρ., ορίστηκε το 1944 εκλέκτορας για το Εθνικό Συμβούλιο ΠΕΕΑ - Ζολώτας Παναγιώτης - Καυκούλης Κανέλλος - Κακέτης Σταμάτης - Πολυχρονόπουλος Κώστας Χαρ. - Κουτσούκος Θανάσης Ιω. - Αλεξόπουλος Νίκος Αλ. * μετείχαν το φθινόπωρο του 1942 στη δεύτερη σύσκεψη της οργάνωσης· οι δύο πρώτοι και στον εφεδρικό ΕΛΑΣ.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 11, α/α 367.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 776.

³ Νικολόπουλος Παναγιώτης, *προφορική* / Α.Κ., Γεωργούλιας Τάκης, Λέφας Γιάννης, *γραπτές*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Βασιλόπουλος, *Μνήμες*, σ. 30.

Κακέτσης Γιώργος Κων. - Αλμπάνης Χρήστος Β. - Κολιόπουλος Χαράλαμπος Β. - Κουτσούκος Βασίλης Ιω. - Τράπαλης Κώστας Αθ., σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ¹ - Κακέτσης Κώστας Φ. - Παπαγεωργίου Γιάννης Χαρ. * από τους πρωτεργάτες.

Γκογκούσης Λυμπέρης, γυμνάσιο.

Γκογκούση Νίτσα - Δρελιώζης Κώστας * χ.σ.

Αλμπάνης Ηλίας Βασ. - Αρούκατος Νίκος Σωτ. - Τράπαλη Λαμπρινή Σπυρ. * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ².

Γκοβάτσος Γ. - Λυμπερόπουλος Θόδωρος - Λυμπεροπούλου Ευδοξία-Χρυσούλα, συζ. Αναστασίου * θύματα του εμφυλίου³.

ΕτΑ:

Γκογκούσης Νίκος Ιω., ο μεγάλος αδελφός των Πέτρου και Δημήτρη· γυμνάσιο· αγρότης· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁴.

ΕΠΟΝ:

Γκουγκούσης Δημήτρης, γυμνάσιο· ορίστηκε το 1944 εκλέκτορας για το Εθνικό Συμβούλιο ΠΕΕΑ - Ρήνα * αδέρφια, από πατέρα παπά.

Σπυρόπουλος Θανάσης (Φόλις), χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Δεδούσης Βασίλης Γεωρ. - Μιχαλακόπουλος Κώστας Ιω. * χ.σ.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Δρελιώζης Θανάσης Νικ. - Δαλήτσικας Αριστοτέλης * χ.σ.

ΕΠ:

Ζολώτας Γιώργος - Κουτσούκος Θανάσης - Καυκούλης Λυκούργος - Κολιόπουλος Βασίλης - Αρούκατος Χρήστος * κατατάχτηκαν Ιούλιο-Αύγουστο 1944, στην Ανδρίτσαινα.

Αξιομνημόνευτα πρόσωπα:

Γκουγκούσης Διονύσης Ιω. (Καραντάου), έφεδρος αξιωματικός του ιππικού - Σωτήρης· αδέρφια - Λυμπερόπουλος Αναστάσιος Δημ. * κατατάχτηκαν στον ΕΛΑΣ Θεσσαλίας· ο Διονύσης στο ιππικό, τέλη 1942, στην περιοχή Καρδίτσας.

Νικολόπουλος Γιάννης, εκτελέστηκε την Πρωτομαγιά 1944, στην Καισαριανή⁵.

Παρατηρήσεις: Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 44 [39 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Μαχαλός (βλ., Μύλοι, στο λήμμα Φανάρι, Μύλοι)

Μίνθη, η (Αλβενα, η)⁶ [++]

¹ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 78.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 76 / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 78.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 132, 266, 267, αντίστοιχα.

⁴ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 78.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 323 / Γεωργίου, *Ιστορία*, τομ. 3, σ. 1278.

⁶ Παναγιούλιας Αγαθοκλής, *προφορική* / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 480, 180, 336 / Α.Κ., Γεωργούλιας Τάκης, Λέφας Γιάννης, σημειώσεις, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Βασιλόπουλος, *Μνήμες*, σ. 30 / Κανελλόπουλος, *Εθνική*, σ. 152.

Πληθυσμός: 529 κάτοικοι (252 Α + 277 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Ορεινό χωριό (752 μ.) στο ομώνυμο βουνό. Σταθμός Χωροφυλακής με δικαιοδοσία έως Μάκιστο - Κομποθέκρα.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Γεωργούλιας Βασίλης Παν., Ανωτάτη Εμπορική.

ΕΑΜ:

Κλωνάρης Θανάσης, δάσκαλος· πολιτικός υπεύθυνος τον Ιούλιο 1943, οπωσδήποτε.

Ζούπινας Αριστείδης, αναγνωρισμένος.

ΕΛΑΣ:

Σπηλιόπουλος Σπήλιος, διμοιρίτης στο 3/12¹ - Δημήτρης * εξαδέλφια.

Τριγιάζης Γιώργος, διμοιρίτης στο 2^ο Ανεξάρτητο Τάγμα².

Παλιάρος Γιάννης (Κατσαράκης), σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ³ - Μαυροειδής Δημήτρης (Τραγουλός) * αυτόμολοι της ομάδας Κ. Καφίρη, μέσα Ιουλίου 1943.

Κλωνάρης Κώστας - Παναγιώτης (Αρβανίτης), γαμπρός του Σπήλιου * μακρινοί συγγενείς.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας έναρξης β' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· συνδεδεμένη με τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Μουνδρά (βλ., Φασκομηλιά)

Μούντριζα / Μουνδράζα (βλ., Γρύλλος)

Μουφκίτσα (βλ., Ταξιάρχες)

Μπαράκο (βλ., Μάκιστος)

Μπάρτζελι (βλ., Μυρώνεια)

Μπάρτζι (βλ., Δαφνούλα)

Μπελούσι (βλ., Συκιές)

Μπεσχίνι (βλ., Σχίνοι)

Μπιτζιμπάρδι (βλ., Τρυπητή)

Μπρουμάζι (βλ., Διάσελλα)

¹ ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 368, α/α 229.

² ΓΕΣ-ΔΙΣ, *Ιστορία*, ΕΛΑΣ, «Κατάστασις ονομαστική», τομ. 6, σ. 369, α/α 249.

³ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 75.

Μυρόνια, τα (Μπάρτζελι, του)¹ [+]

Πληθυσμός: 641 κάτοικοι (314 Α + 327 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Ορεινό χωριό (648 μ.), στις ανατολικές παρυφές της Μίνθης.

ΣΕΚΕ-ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Ψευδός Δημήτρης Αθαν., τριατατικός· κατόπιν δικηγόρος στην Ανδρίτσα· στέλεχος του ΣΕΚΕ από το 1918· «γενικός επόπτης της αυτοδιοίκησης Πελοποννήσου» στην κατοχή· το 1944, μέλος της ΚΕ.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Νικολακόπουλος Δημήτρης του Πάνου, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

ΕΑΜ:

Κουτσόγιαννης Ζαρίφης, δάσκαλος.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης· φιλοξενούσε κλιμάκια της επαρχιακής ηγεσίας. Ένταξη: 3 ΕΑΜ.

Νεοχώρι, το² [++]

Πληθυσμός: 292 κάτοικοι (133 Α + 159 Θ). Παραλιακό χωριό (10 μ.), 1,5 χλμ. νότια του Κακόβατου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Αθανασόπουλος Νίκος (Βρυκόλακας), αγρότης· χρονολογικά α' πολιτικός υπεύθυνος - Κάπος Σπύρος (Μέρμπασας), αγρότης * από τους πρωτεργάτες.

ΕΑΜ:

Νικολόπουλος Αλέξης, σχολαρχείο· φιλελεύθερος με το κόμμα του Βουδούρη· αγρότης· χρονολογικά β' πολιτικός υπεύθυνος· μέλος του λαϊκού δικαστηρίου.

Νεοφώτιστος Κώστας (Τούρκος), αγρότης.

Κούτρος Παναγιώτης γεν. το 1905 - Σβανάς Νιόνιος - Σταματόπουλος Μήτσος - Ηλίας, ντελάλης με το χωνί· αδέρφια - Σταματόπουλος Πάνος * αγρότες· φιλελεύθεροι με το κόμμα του Βουδούρη.

Πάπος Δημήτρης - Φώτης * αδέρφια· αγρότες.

ΟΚΝΕ-ΕΠΟΝ:

Κάπος Τάσης γεν. το 1921, γυμνάσιο· αγρότης· μέλος της υπαχτίδας Κακόβατου, με πρωτοβουλία του Παναγιώτη Κατερίνη (βλ., λ. Κακόβατος)· οργανωτής και υπεύθυνος της τοπικής νεολαίας.

ΕΠΟΝ-Αετόπουλα:

Κάπος Μιλτιάδης, αδελφός του Τάση.

Νικολόπουλος Παναγιώτης (Λώτης), αδελφός του Αλέξη.

Πιπλής Νιόνιος, μαθητής γυμνασίου.

Μπαλαδήμας Κώστας - Ηρακλής * εξαδέρφια.

Μπαχάρης Γιάννης - Κούτρος Επαμεινώνδας * χ.σ.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Νικολόπουλος Γιώργος, αγρότης· μικρότερος αδελφός του Αλέξη.

¹ Ζαφειράκης Φώτης, Κυριακόπουλος Θανάσης Κυρ., Αδαμόπουλος Νίκος Αλ., Κορμπάς Γιώργος, Ψευδός Δημήτρης, *προφορικές* / Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*, 29-4-1944 / Α.Κ., Γεωργούλιας Τάκης, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη».

² Κάπος Μιλτιάδης Μ., Κούτρος Επαμεινώνδας, Καρόγιαννης Βασίλης, Κατερίνης Παναγιώτης, *προφορικές*.

Λαϊκό δικαστήριο:

Παπαγεωργίου Λεωνίδα, πρώην αξιωματικός Χωροφυλακής· πρόεδρος· ΕΑΜ.

Κάπος Γιάννης (Σαπέρας) - Πάπος Αντώνης * αγρότες· ΕΑΜ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας του α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· στήριγμα του ΕΛΑΣ. Ισχυρή η παρουσία των φιλελευθέρων. Ένταξη: 23 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Νίβιτσα (βλ., Λιβαδάκι)**Ξηροχώρι, το¹ [++]**

Πληθυσμός: 639 κάτοικοι (330 Α + 309 Θ). Πεδινό χωριό (156 μ.), 2,5 χλμ. από τη Ζαχάρω.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Καραμπότσος Θανάσης, σχολαρχείο· δραστήριος κομμουνιστής από το 1936· αγρότης· κρίθηκε ένοχος για διανομή μέρους της βρετανικής βοήθειας στους ταγματасφαλίτες και εκτελέστηκε από τον ΕΛΑΣ, σε χρόνο απροσδιόριστο.

ΕΑΜ:

Τσάμπρας Βασίλης Ιω., δάσκαλος· πολιτικός υπεύθυνος.

Σταματόπουλος Κώστας, αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος· αργότερα εντάχθηκε στον ΕΛΑΣ.

Εύστρας Ηλίας Διον. - Χριστοδουλόπουλος Σάββας Ευθ. - Τσεκουράς Γιάννης Χαραλ. (Καρκαλέτσος)
- Δημητρακόπουλος Βαγγέλης Κωνστ. - Καλογερόπουλος Φώτης Θεοδ. * αγρότες.

Τσάμπρας Νίκος του Νικήτα, δάσκαλος.

Αλεξανδρόπουλος Αριστογείτων Ιω., αγροφύλακας.

ΕΠΟΝ:

Χριστοδουλόπουλος Διονύσης, χ.σ.

Δημητρόπουλος Κώστας Ξενοφ., εκτελέστηκε, άνοιξη 1943, από τις ιταλικές αρχές για κατοχή όπλου.

Καραμπότσος Θανάσης, συνωνυμία με το βασικό στέλεχος της υποκ. «ΚΚΕ-ΕΑΜ».

Εύστρας Γιώργος Διον., εντάχθηκε και στον ΕΛΑΣ.

ΕΛΑΣ:

Δημητρόπουλος Μιλτιάδης - Μικέλης Φώτης * αγρότες.

Ευδιάς Φώτης γεν. το 1920· εργάτης· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου².

Λαϊκό δικαστήριο:

Μανιάτης Χρήστος, ιδιοκτήτης παντοπωλείου· πρόεδρος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας (Κακόβατος) α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· στήριζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 17 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Παπαδού, η - Χάνια, τα - Κακή Σκάλα, η³ [++]

¹ Βασιλόπουλος Θεμιστοκλής, Καρόγιαννης Βασίλης, *προφορικές* / Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*, Ιανουάριος 1944.

² Α.Κ., «Οι νεκροί ΕΠΟΝίτες του Ν. Ηλείας», φακ. «Διπλά» / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 13, α/α 548.

³ Αναστόπουλος Γιάννης, Λέφας Γιάννης, *προφορικές* / Α.Κ., Λέφας Γιάννης, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη».

Πληθυσμός: Παπαδού, 144 κάτοικοι (70 Α + 74 Θ). Οι οικισμοί του χωριού Διάσελλα (Μπρουμάζι), απέχουν απ' αυτό 45 λεπτά πεζή.

ΚΚΕ-περιφερειακή καθοδήγηση:

Γουρνάς Γιώργης από του Ζάχα, δημιουργός και καθοδηγητής της οργάνωσης.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Αναστόπουλος Κώστας, αγρότης· χαρακτηρίζεται σοβαρός, διαβασμένος, έξυπνος, ήπιος· κομμουνιστής από το στρατό· στη μικρασιατική εκστρατεία· πιθανόν στο κίνημα ειρήνης στο μέτωπο· ο πρώτος που ήλθε σε επαφή με τον Γουρνά, στο χωριό· από την αρχή πολιτικός υπεύθυνος· αργότερα πρόεδρος λαϊκής αυτοδιοίκησης.

ΕΑΜ:

Κοτρέτσος Παναγιώτης - Σταματόπουλος Γρηγόρης (Μουσουμπέτης) - Κοταράς Γιάννης * πρωτοπόρα στελέχη· αγρότες· οι δύο τελευταίοι πέρασαν στην ΟΠΛΑ.

ΟΠΛΑ:

Αναστόπουλος Σταμάτης, εξάδελφος του Κώστα - Λυμπερόπουλος [. . .] * αγρότες.

Χρονόπουλος Κώστας του Πολυνείκη από τα Χάνια· αγρότης· διώχθηκε (8-1-1946) για «αρπαγή φόνου»¹ - Κουρκούτας Παναγιώτης από τα Διάσελλα (Μπρουμάζι)· διώχθηκε (8-1-1946) για «φόνος κλπ.»² - Γιαννόπουλος Φώτης από το Πλουτοχώρι (Τόγια)³· κουνιάδος του Γρηγόρη Γιαννακόπουλου⁴ (βλ. λ. Πλουτοχώρι κλπ., υποκατ. «ΕΛΑΣ») * φύλακες του στρατοπέδου κρατουμένων και εκτελεστές ποινών.

ΕΠΟΝ:

Αναστόπουλος Ανάστος - Ελένη Χαρ. - Γιάννης Κων. * θείος-θεία-ανεψιός, σχεδόν συνομήλικοι.

Κανδρή Φωτούλα του Θέμη

Λέφας Γιάννης, πρώτος εξάδελφος του πληροφορητή μας.

Συμπαθούντες:

Αναστόπουλος Παναγής, μετά την απελευθέρωση αποστασιοποιήθηκε - Χαράλαμπος, χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Αναστόπουλος Γιώργης, αδελφός του Κώστα· πρόεδρος

Κανδρής Θέμης από τα Χάνια· γραμματέας· αργότερα, διαδέχτηκε τον προηγούμενο.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του ΕΛΑΣ, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 17 [15 άρρενες] ΕΑΜ.

Παύλιτσα (βλ., Φυγαλία)

Περιβόλια, τα (Γάρδιτσα, η)⁵ [++]

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 185.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Α, α/α 9.

³ Καραγιάννης Διονύσης, *προφορική*.

⁴ Νικολόπουλος Παναγιώτης, *προφορική*.

⁵ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Δ', σ. 221, τομ. ΣΤ', σ. 310, 311 / Κριμπάς, *Η Εθνική*, σ. 150-153 / Κανελλόπουλος, *Η Εθνική*, σ. 152 / Μούτουλας, *Πελοπόννησος*, σ. 445-447.

Πληθυσμός: 471 κάτοικοι (228 Α + 243 Θ). Μετονομασία: 17-7-1930, ΦΕΚ 251/1930. Ορεινό χωριό (640 μ.), όρια με Μεσσηνία.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Καφίρης Επαμεινώνδας, τελειόφοιτος Νομικής Αθηνών· ΕΑΜ Αθήνας· κατέβηκε, τέλη 1942 με αρχές 1943, στη γενέτειρά του ως καθοδηγητής στα χωριά της ορεινής Ολυμπίας· γραμματέας.

ΕΑΜ:

Ζαφείρης Θανάσης - Κώστας - Γιάννης - Ζαχαράκης Δημοσθένης - Μαυροειδής Χαρ. - Δημήτρης - Αλέκος - Νικολακόπουλος Δημ. - Σπηλιώτης Τάσος - Ελένη - Ξουραφάς Κ. - Ζαριφόπουλος Γ. - Αλεξόπουλος Μενέλαος - Πανταζής Θαν. - Γιώργος Παν. - Ζαφειρόπουλος Βασ. - Κώστας - Καφίρης Παναγ. * χ.σ.

Μαυροειδής Τάκης, δικηγόρος.

Φωτόπουλος [. . .] γιατρός· εκλέκτορας για το Εθνικό Συμβούλιο ΠΕΕΑ.

ΕΛΑΣ:

Καφίρης Μήτσος Ιω. - Πολύδωρας Γιάννης * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ¹.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εγχώριας επήρειας, αγροτικού χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Φρικτά βασανιστήρια σε Εαμίτες μετά τη Βάρκιζα. Ένταξη: 23 [22 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Πετράλωνα, τα (Βερβίτσα, η)² [++]

Πληθυσμός: 632 κάτοικοι (305 Α + 327 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Ορεινό χωριό (660 μ.), στις νοτιοανατολικές πλαγιές της Μίνθης.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Παναγόπουλος Πανάγος (Τάκης), δάσκαλος· πολιτικός υπεύθυνος· από τον Ιούλιο 1943, αντάρτης.

ΕΑΜ:

Κωνσταντέλος Κώστας - Καπής Ανδρέας - Κυριαζής Κώστας - Νίκος * χ.σ.

Λώλος Θεόδωρος Γεωρ., Πολιτοφυλακή - Τσιούτας Σωτήρης * σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ³.

ΕΛΑΣ:

Φαραζής Γιώργος Ιω. (Κοτσορδώνης), αγρότης και εποχιακός έμπορος στον Πύργο - Ανδρίκουλας Κώστας του Θύμιου, το 1944 μέλος της Λαϊκής Πολιτοφυλακής· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁴ - Σπηλιώτης Αριστείδης του Νικόλα (Ασκής) - Μπενάρδος Δημήτρης Κων. - Καπής Βασίλης Ευστ. * αυτόμολοι, μέσα Ιουλίου 1943, της ομάδας Κ. Καφίρη.

Φαραζής Γιώργος, συνωνυμία με τον Κοτσορδώνη.

Ρουμπούλας Γιώργος, χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 14 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

¹ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 77.

² *Εθνική Αντίσταση*, τχ. Οκτώβρης-Δεκέμβρης 2002, σ. 56 / Α.Κ., Λέφας Γιάννης, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Δ', σ. 221, τομ. ΣΤ', σ. 310-311.

³ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 77 / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 270, 442, αντίστοιχα.

⁴ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 77 / Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 83.

Πευκί, το (Δραϊνα, η)¹ [++]

Πληθυσμός: 87 κάτοικοι (36 Α + 51 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Υπαγόταν στην Ανδρίτσαινα.

ΕΑΜ:

Παρασκευόπουλος Γιώργης Παρ., πολιτικός υπεύθυνος· σκοτώθηκε το 1947.

Κουρμπέτης Θανάσης - Σταύρος Ιω. - Νίκος Γεωρ. * αγρότες.

Κατωμερήσιος [. . .], σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ².

ΕΠΟΝ:

Παρασκευόπουλος Νίκος Παρ., αδελφός του Γιώργη.

ΕΛΑΣ:

Παναγόπουλος Σπύρος (Λουκουμάς), σκοτώθηκε στη μάχη της Γάρδισας.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του εαμικού δικτύου, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Πλατάνα, η (Πλατιάνα, η)³ [++]

Πληθυσμός (με το Καλβόνιο): 595 κάτοικοι (289 Α + 305 Θ). Μετονομασία: 17-2-1965, ΦΕΚ 26/1965. Ημιορεινό χωριό (350 μ.), στον άξονα Κρεστένων-Ζάχα.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Αναστόπουλος Μπάμπης από το Μάζι, στελέχη από τα Κρέστενα.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Μαντάς Λάμπρος, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος - Γιάννης * αδέρφια.

Σταματόπουλος Γιώργος Σταμ., γιος δασκάλου· δικηγόρος.

ΕΑΜ:

Κοτρέτσος Παναγιώτης, κουνιάδος του ελασίτη Κώστα Σταυρόπουλου (Καλαμάτα) - Κώστας * αδέρφια· μεγαλοκτηματίες· εκμεταλλεύονταν ένα δάσος και πούλαγαν ξυλεία.

Θανάσουλας Νικήτας Κ., ιδιωτικός υπάλληλος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 6 ΕΑΜ.

Πλατιάνα (βλ., Πλατάνα)**Πλουτοχώρι, το (Τόγια, του)⁴ [++]**

Πληθυσμός: 367 κάτοικοι (171 Α + 196 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Πεδινό χωριό (70 μ.) περιοχής Κρεστένων, μεταξύ Παπαδού-Φρίζας.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Αργυρόπουλος Παναγιώτης από τα Κρέστενα - Αναστασόπουλος Μπάμπης από το Μάζι.

¹ Αποστολόπουλος Απόστολος, Κορμπάς Γιώργος, Ψευδός Δημήτρης, *προφορικές*.

² Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 78.

³ Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*, σποράδην.

⁴ Λέφας Γιάννης, Πυρλής Βασίλης, Καραγιάννης Διονύσης, *προφορικές* / Α.Κ., α) Κατάλογος νεκρών μάχης Πύργου, φακ. «Πύργος» β) Λέφας, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη».

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Γιαννακόπουλος Γρηγόρης Χαραλ. και Ελένης (Δομοκός) γεν. το 1905· δημοτικό· γεωργός· κομματικό μέλος από το 1935, μυήθηκε στον Πύργο από τον έμπορο Θανάση Αντωνόπουλο, θείο από τη γυναίκα του· πρωτεργάτης και στρατιωτικός υπεύθυνος· πρόεδρος του λαϊκού αναθεωρητικού δικαστηρίου στα Κρέστενα (1944)· διώχθηκε (28-10-1946) για «κλοπή κοινού»¹· εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο, με απόφαση στρατοδικείου².

ΕΑΜ:

Ευθυμίουπουλος Θανάσης (Μπακατσάνης), αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Ανδρικόπουλος Διονύσης (Σκαντζίλης) γεν. το 1905· αγροφύλακας.

Γεωργικόπουλος Διονύσης Νικολ. γεν. το 1910, κτηματίας - Βασίλης, διώχθηκε (30-11-1946) για «υφαίρεσιν»³ * αδέλφια.

Καψοκύλης Βασίλης (Γυφτοβασίλης), καλαθοπλέκτης και βιολιτζής· διώχθηκε (30-11-1946) για «αυτοδικία»⁴.

ΕΠΟΝ:

Μιχόπουλος Γιάννης Αθαν. (Κακαρέτζας) - Κωνσταντόπουλος Νικόλας - Ανδρικοπούλου Μαγδαληνή Αντ. - Γιαννακοπούλου Κατερίνα του Χρήστου * χ.σ.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Δημητρακόπουλος Αντώνης του Ηλία (Ζίγκας), επικεφαλής· κακοποιήθηκε από χίτες, τον Οκτώβριο 1945, στον Αηλιά· πέθανε το 1949 εξαιτίας των βασανιστηρίων⁵.

ΟΠΛΑ:

Γιαννακόπουλος Γιώργος του Δήμου (Παλάτζας), χαλικάς, βοηθός του πατέρα του.

ΕΛΑΣ:

Γιαννόπουλος Διονύσης (Σιας), 3^ο Ανεξάρτητο Ολυμπίας· σκοτώθηκε στη μάχη του Πύργου⁶.

Γιαννόπουλος Φώτης του Βασίλη και της Ευδοξίας· ιδιώτευε στο χωριό και δικάστηκε από το ανταρτοδικείο για έναν φόνο που διέπραξε για προσωπικούς λόγους· κατόπιν αμνηστεύθηκε και τοποθετήθηκε στη φρουρά του στρατοπέδου της Παπαδούς, όπου αναλάμβανε εκτελέσεις κρατουμένων· πολέμησε στη μάχη του Μελιγαλά, όπου «επήγε το μαχαίρι . . . [γόνα-σύννεφο]» (ενν. τις εκτελέσεις κρατουμένων ταγματасφαλιτών από τους Ελασίτες)⁷.

Νικολόπουλος Χαράλαμπος, ανθυπολοχαγός πεζικού· από τις ομάδες Καραχάλιου.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 15 [13 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Πρασιδάκι, το⁸ [++]

Πληθυσμός: 209 κάτοικοι (95 Α + 114 Θ). Πεδινό χωριό (153 μ.) Δήμου Ζαχάρας.

¹ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1246.

² Μόσχος, «Κατάλογος εκτελεσμένων», *ΕΑΜ-Αντίσταση*, τχ. 94, σ. 37, α/α 24.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1362.

⁴ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1369.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 15, α/α 152 / Λέφας Γιάννης, *προφορική*.

⁶ «Οι νεκροί», *Ο Μαχητής*, 9-9-1945, σ. 1.

⁷ Εκμυστήρευση του ίδιου στον Γιάννη Λέφα.

⁸ Κομπορόζος Θανάσης, Φαμέλου Θεοδώρα, Τρίμις Φώτης, *προφορικές*.

Παρατηρήσεις: Ετερόδυνη οργάνωση· πόλος, Άγιος Ηλίας.

Ράχες, οι¹ [++]

Πληθυσμός: 340 κάτοικοι (171 Α + 169 Θ). Πεδινό χωριό (80 μ.), στον άξονα Πύργου-Κυπαρισσίας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Τρυφωνόπουλος Γιάννης (Μαυρόγιαννης), κληρωτός του 1929· μικροκτηματίας· πολιτικός υπεύθυνος· διώχθηκε (23-3-1946) για «αυτοδικία»².

ΕΑΜ:

Σταθόπουλος Πέτρος, πρόεδρος της Κοινότητας - Μάγκρας Στάθης από την Αγουλινίτσα * αγρότες.

Πρίνος Θύμιος, απόφοιτος Ανωτάτης Εμπορικής - Γιώργης Δημητ., οικογενειάρχης με τρία παιδιά· άνεργος επειδή ήταν κουτσός, με κτηματική περιουσία· «πολύ καλλιεργημένος» * εξάδελφια.

ΕΠΟΝ:

Κάγκουρας Γιώργος Δημ. - Αρβανίτης Χρήστος - Τρυφωνόπουλος Λέανδρος * γεν. το 1925· οι δύο πρώτοι, γυμνασιόπαιδες.

ΕΛΑΣ:

Παπαγιαννόπουλος Χρήστος, έφεδρος ανθυπολοχαγός· σκοτώθηκε στη μάχη της Γάρδισας.

Πρίνος Πέτρος, μάχη του Πύργου.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, αρχοντικού· κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη: 10 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Ρίσοβο (βλ., Κρουνοί)

Ρόβια, τα³ [+]

Πληθυσμός: 249 κάτοικοι (105 Α + 144 Θ). Ορεινό χωριό (760 μ.) Δήμου Ανδρίτσαινας.

ΕτΑ:

Σκλάβος Ηλίας, υπεύθυνος περιοχής, που περιελάμβανε και το Μάτεσι.

Βασιλόπουλος Γιώργος, χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Γεωργιόπουλος Δημήτρης του Βαγγέλη (Φαρμάκης) γεν. το 1921· α' υποδειγματική 9^{ου} Συντάγματος· σκοτώθηκε στη μάχη του Μελιγαλά, δίπλα στον Αντώνη Τσιγουρή.

ΕΛΑΣ:

Σταυρόπουλος Σταύρος Γ. - Παναγιώτης, αγρότης * εξάδελφια.

Βασιλόπουλος Νίκος (Σκλάβος), αντάρτης μαζί με τον Τσιγουρή· αδελφός του Γιώργου της ΕτΑ.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, υψηλής διαφοροποίησης· το χωριό έστειλε έναν εκλέκτορα στο Εθνικό Συμβούλιο ΠΕΕΑ. Ένταξη: 6 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

¹ Τρυφωνόπουλος Λέανδρος, Κάγκουρας Γιώργος Δημ., Νικολόπουλος Γιάννης, Καραγιάννης Διονύσης, Κωνσταντούρος Ηλίας, *προφορικές* / Κριμπάς, *Η Εθνική*, σ. 150-151.

² ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 284.

³ Νικολόπουλος Παναγιώτης, *προφορική* / Α.Κ., «Πελοπόννησος, νεκροί της ΕΠΟΝ», φακ. «Διπλά» / Βασιλόπουλος, *Μνήμες*, σ. 17 / Γριβάκης, *Τα Μακρόνια*, σ. 77.

Ρογγοζιό (βλ., Αλιφείρα)**Ροδινά, τα (Γολέμη, του)¹ [+]**

Πληθυσμός: 260 κάτοικοι (123 Α + 137 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Ημιορεινό χωριό (360 μ.) περιοχής Ζαχάρως.

ΕΑΜ:

Νικολακόπουλος Μήτσος του Σταύρου - Κώστας· σοβατζήδες - Θανάσης, αγρότης * αδέρφια.

Βασιλόπουλος Κώστας - Αλεξανδρόπουλος Θανάσης Δημητ. * αγρότες.

Αλεξανδρόπουλος Παναγιώτης, άλλης οικογένειας από του Θανάση.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα. Ένταξη: 6 ΕΑΜ.

Σαμικό, το (Αλητσελεπή, του)² [++]

Πληθυσμός: 603 κάτοικοι (305 Α + 298 Θ). Μετονομασία: 30-10-1923, ΦΕΚ Β79/1923. Χωριό της παραλιακής ζώνης (120 μ.), στον άξονα Πύργου-Κυπαρισσίας.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Αντώνης Σπηλιωτόπουλος Αντώνης, Κόρδας Νίκος, Μέλιος Κόρδας και Διονυσία Πράππα από τα Κρέστενα· η Πράππα ίδρυσε τη γυναικεία οργάνωση, από την οποία στελεχώθηκε η ΕτΑ.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Βασιλόπουλος Κώστας, δασάρχης· οργανωτική συμβολή στο Κάτω Σαμικό - Θανάσης, αγρότης - Χαράλαμπος, αγρότης· το 1944 στην πολιτοφυλακή· οι δύο τελευταίοι είχαν διωχθεί από το αστικό καθεστώς - Κατερίνα, ΕτΑ - Παναγιώτης, λαϊκό δικαστήριο * αδέρφια, σε σειρά ηλικίας.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Δαμάσκος Γιώργος, αγρότης· είχε διωχθεί προπολεμικά.

ΕΑΜ:

Σταματόπουλος Θωδωρής - Σταυρόπουλος Σταύρος * αγρότες· πολιτικός και στρατιωτικός υπεύθυνος, αντίστοιχα.

Φιλιππόπουλος Παναγιώτης - Δημητρόπουλος Γιώργης (Τσίρης) * αγρότες.

Ζιάτας Τρύφων Γεωρ., αγρότης· λαϊκός επίτροπος στο δικαστήριο - Κώστας, αγρότης * αδέρφια.

ΕτΑ:

Σταυρόπουλος Χαράλαμπος, αδελφός του Σταύρου· αγρότης.

Κονίδης Δημήτρης Ηλ., παπαδοπαίδι· διώχθηκε (22-9-1946) για «αποπλάνησιν εις συνουσίαν»³.

Βασιλοπούλου Μαρία, α' εξαδέλφη των αδελφών Βασιλόπουλου.

Ζιάτα Ειρήνη, αδελφή των Τρύφωνα-Κώστα.

Γιαννοπούλου Μαρία Χαραλ., χ.σ.

ΕΠΙΟΝ:

Σταματόπουλος Φώτης (Λιόβας), ανενιός του Θωδωρή.

¹ Καρόγιαννης Βασίλης, *προφορική*.

² Κονίδης Δημήτρης Γεωρ., Κωνσταντούρος Ηλίας, Δαμάσκος Βασίλης, *προφορικές*.

³ ΓΑΚ Ν. Ηλείας, ΑΕΕ, Δικ. 6.3, ΑΒΕ, 83, τομ. Β, α/α 1118.

Κονίδης Δημήτρης Γεωρ. - Αναστόπουλος Κώστας Ελευθ. - Δρακόπουλος Συμεών Κων. - Καλαθάς Σόλων * χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Καλαθάς Θανάσης Παναγ. (Νταχάος) - Σταματόπουλος Γιάννης Αθαν. * αγρότες.

Λαϊκό δικαστήριο:

Ζιάτας Γιώργος του Αριστείδη, πολιτικά και ιδεολογικά μετριοπαθής· κτηματίας· πρόεδρος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγη οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· ανεφοδίαζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 24 [21 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Σέκουλα, του¹ [++]

Πληθυσμός: 338 κάτοικοι (155 Α + 183 Θ). Ημιορεινό χωριό (165 μ.) Δήμου Ανδρίτσαινας.

ΕΑΜ:

Μπίθας [. . .] από του Ζάχα, γιατρός.

Μαχητική ομάδα-ΟΠΛΑ:

Θάνος Βασίλης Δημητ., 20 ετών· εκτελέστηκε στην πηγάδα της Σοχιάς - Παναγιώτης, 22 ετών· προδόθηκε στη Γκεστάπο από κάποια Χρυσάνθη Δαμά και εκτελέστηκε τον Ιούνιο 1944, στην Πάτρα * αδέλφια².

Παρατηρήσεις: Ετερόδυνη οργάνωση. Πόλος, Ζάχα. Ευρεία αντι-εαμική βάση. Ένταξη: 3 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Σκιλλουντία, η (Μάζι, το)³ [++]

Πληθυσμός: 684 κάτοικοι (327 Α + 357 Θ). Μετονομασία: 24-4-1915, ΦΕΚ 162/1915. Ημιορεινό χωριό (319 μ.) περιοχής Κρεστένων.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, επαρχιακά στελέχη:

Αναστασόπουλος Μπάμπης, γυμνάσιο - Νίκος (Νταβέλης), δικαστήριο * αδέλφια· κτηματίες.

Χρυσαιδής Διονύσης (Νιόνιος) από τη Φρίξα· δημοτικό· σώγαμπρος· αγρότης και κατά περιόδους εργάτης σε δημόσια έργα με εργολάβους τα αδέλφια του στην Ήπειρο· δικαστήριο.

ΚΚΕ-ΕΑΜ, τοπικά στελέχη:

Γαλανόπουλος Δημήτρης Αθαν., εκτελέστηκε στον εμφύλιο - Άγγελος * αδέλφια· εργάτες στου Μποδοσάκη.

ΕΑΜ:

Γαλανόπουλος Βασίλης (Λάκης), εξάδελφος των Δημήτρη, Άγγελου· «ήξερε γράμματα», «πολύ έξυπνος»· καταστηματάρχης· γραμματέας.

Αναστασόπουλος Δημήτρης (Δημητρέλος), φρούραρχος.

¹ Νικολόπουλος Παναγιώτης, *προφορική*.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 17, α/α 181, 182, αντίστοιχα.

³ Λέφας Γιάννης, Αναστασόπουλος Θεμιστοκλής, Δημόπουλος Γιώργης, Πλαμαντούρας Νίκος, Χούσος Χρήστος, Καραγιάννης Διονύσης, *προφορικές* / Α.Κ., α) Αναστόπουλος Θανάσης, *συνέντευξη στον Ν. Μάργαρη*, β) Λέφας Γιάννης, *γραπτές*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / «Ηλειικά», *Η Ευθύνη*, 14-5-1984 / Σινόπουλος, *Φρουροί*, σ. 19.

Αναστασόπουλος Κώστας, ανειπίος του Μπάμπη - Γαλανόπουλος Τάκης Βασ. * αγρότες.
 Μαγκλάρης Σπύρος Κωνστ. - Γιαννόπουλος Διονύσης Αριστοτ., πατέρας ενός παιδιού * αγρότες.
 Πολιτοφυλακή.

ΕΠΙΟΝ:

Δημοπούλου Γιαννούλα Βασ., μοδίστρα· «μεγάλη δράση».
 Παναγιωτόπουλος Γιώργης Διον., αγροτοεργάτης· γαμπρός του επόμενου.
 Δημόπουλος Γιώργης Παναγ., σύνδεσμος - Πέτρος, Πολιτοφυλακή * αδέρφια.

ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Αναστασόπουλος Γρηγόρης Παναγ. (Σκουέλης), ευκαιριακός εργάτης· «τετραπέρατος»· αρχικά ΕΣ-ΕΟΒ, τραυματίστηκε ελαφρά στη Γάρδιτσα· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ¹.

ΕΠΙΟΝ-ΕΛΑΣ:

Αναστασόπουλος Βασίλης (Δημητρέλος), γιος του φρουράρχου· υποδηματοποιός· ερασιτέχνης βολιτζής· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ, μαζί με τον Σκουέλη².

Λαϊκό δικαστήριο:

Παπαμιχαήλ Νίκος, χ.σ.

ΕΛΑΣ:

Δημόπουλος Γιώργης Δημοσθ. (Ρουπακιάς), χωροφύλακας - Χρήστος, αγροτοεργάτης * αδέρφια.

Πολιτοφυλακή:

Πλαμαντούρας Σωκράτης Δημητ. - Δημοσθένης Παναγ. * α' εξαδέλφια.
 Γαλανόπουλος Γιάννης Αθαν., επέστρεψε από την Αθήνα, τέλος 1941-αρχές 1942, για λόγους επιβίωσης - Γιώργης Βασ., χωροφύλακας· πολιτοφύλακας στη Ζαχάρω * α' εξαδέλφια.
 Ρέππας Δημήτρης Αθαν. - Αναστασόπουλος Μιχάλης Γεωργ. - Αναστασόπουλος Αλέξης Χρήστου - Γεωργόπουλος Χρήστος Ιω. (Σκούφης) - και άλλοι τέσσερις που τα ονόματά τους δεν διασώθηκαν * παρέμειναν στο σώμα και στην οργάνωση έως τη συμφωνία της Βάρκιζας.

Παρατηρήσεις: Αυτοσύστατη επιτελική οργάνωση, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αρχοντικού-κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης. «Μικρή Μόσχα».
 Δικαστήριο: ΕΑΜ. Ένταξη: 32 [31 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Σμερλίνα (βλ., Στόμιο)

Σμέρνα, η³ [+]

Πληθυσμός: 496 κάτοικοι (232 Α + 264 Θ). Ορεινό χωριό (594 μ.) περιοχής Ζαχάρως.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Κολλάς Αριστομένης, χ.σ.

ΕΑΜ:

Κολλάς Κώστας, στρατιωτικός υπεύθυνος.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 17, α/α 78.

² Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 17, α/α 80.

³ Κορμπάς Γιώργος, Ψευδός Δημήτρης, *προφορικές* / Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο*, Ιανουάριος 1944 / Α.Κ., *Ανυπόγραφη γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 374 και τομ. Δ', σ. 221.

Μπεκρής Σωτήρης Δημ. - Βασιλόπουλος Πανάγος, σχολαρχείο - Δρακόπουλος Διονύσης * αγρότες.

Νικολόπουλος Νίκος, στον εμφύλιο έγινε χίτης.

Τσουνής Επαμεινώνδας, του έκαψαν το σπίτι τα ιταλικά στρατεύματα, άνοιξη-καλοκαίρι 1943.

Παναγόπουλος Γιώργος σάγαμπρος από τη Βρίνα.

Πανταζοπούλου Γεωργία, χήρα Πανταζή· της έκαψαν το σπίτι γερμανοί στρατιωτικοί.

ΕΠΙΟΝ:

Τσουνής Διονύσης Αναστ. γεν. το 1925· αριστούχος, γυμνάσιο· επαρχιακό στέλεχος, για Τριφυλία.

ΕΛΑΣ:

Κολλάς Γιώργος Κων., 3^ο Ανεξάρτητο Τάγμα Ολυμπίας· τραυματίστηκε στη μάχη του Πύργου¹.

Πολιτοφυλακή:

Βλασσόπουλος Παναγιώτης, χ.σ.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, μέσης διαφοροποίησης. Ένταξη:

12 [11 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Στόμιο, το (Σμερλίνα, η)² [++]

Πληθυσμός: 234 κάτοικοι (124 Α + 110 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Ορεινό χωριό (520 μ.), όρια με Μεσσηνία.

ΕΑΜ:

Γεωργακόπουλος Δημήτρης Χαραλ., δημοτικό· αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Γιαννακόπουλος Παναγιώτης του Αριστείδη, αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος ή φρούραρχος.

Μανουσόπουλος Βασίλης Δημοσθ. - Δέδες Σπύρος Ηρ. - Δημητρούλης Γιώργος Παναγ. * αγρότες.

ΕΛΑΣ:

Γιαννακόπουλος Αριστείδης - Δημητρούλης Πάνος * χ.σ.

Λαϊκό δικαστήριο:

Γεωργακόπουλος Γιώργος Νικολ., αγρότης, πρόεδρος της Κοινότητας· συνειδητός Εαμίτης· πρόεδρος.

Γεωργακόπουλος Κώστας Ιω. - Δέδες Ηλίας Παναγ. * αγρότες.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, αγροτικού χαρακτήρα. Ένταξη: 8 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Στροβίτσι (βλ., Λέπρεον)

Συκιές, οι (Μπελούσι, το)³ [++]

Πληθυσμός: 98 κάτοικοι (45 Α + 53 Θ). Μετονομασία: 19-7-1928, ΦΕΚ 156/1928.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Στελέχη από την Ανδρίτσεινα.

ΕΑΜ:

Τσαπαλιάρης Στέλιος από την Ικαρία· νυμφευμένος στο χωριό· καρβουνιάρης· πολιτικός υπεύθυνος.

Μπάκουλας Νίκος, προπολεμικά στην Αθήνα· στρατιωτικός υπεύθυνος.

¹ Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Β', σ. 374.

² Γιαννακόπουλος Αριστείδης, Ματζούνης Δημήτρης, Ματζούνης Στάθης, *προφορικές / Κανελλόπουλος, Εθνική Αντίσταση*, σ. 143.

³ Ανδριόπουλος Τάκης, Ανδριόπουλος Γιώργος Ιω., Νικολακόπουλος Λάμπρος Ξεν., *προφορικές*.

ΕΠΟΝ:

Ανδριόπουλος Τάκης, χ.σ.

Κοντοβουνήσιος Κώστας Δημ., στον ΕΛΑΣ· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ¹.

Συμπαθούντες:

Γιαννόπουλος Δημήτρης - Ανδριόπουλος Κυριάκος - Πασχαλίνος Σωτήρης * αγρότες.

Νικολακόπουλος Φώντας, κτηματίας· πρώην πρόεδρος της Κοινότητας.

Λαϊκό δικαστήριο:

Αβδάλας Θεόδωρος, γυμνάσιο· αγρότης· βασιλόφρονας· πρόεδρος.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επίδρασης, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Σχίνοι, οι (Μπεσχίνοι, το)² [++]

Πληθυσμός: 981 κάτοικοι (491 Α + 490 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Πεδινό χωριό (119 μ.) περιοχής Κακόβατου.

ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ:

Μακρής Λευτέρης Κωνστ., σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ.

ΕΑΜ:

Παναγόπουλος Νίκος, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Χρονοπούλου Φωτεινή, ίδρυσε με τον αδελφό της, τον Νίκο, την τοπική επιτροπή Λαδικού.

Πάτσιος Νιόνιος - Σπύρος - Σοφία * αδέρφια.

Φουντής Τάσης - Νιόνιος - Σοφία * αδέρφια· οι δύο τελευταίοι σκοτώθηκαν από τις τάξεις του ΔΣΠ³.

Κρέσπη Παναγιώτα Σπυρ, εκτελέστηκε στην Πάτρα, στον εμφύλιο.

Φουντής Διονύσης Ιω. - Χρονόπουλος Γιάννης * χ.σ.

ΕΠΟΝ:

Θανόπουλος Γιώργης, χ.σ.

Πάτσιος Γιάννης, αδελφός των άλλων· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁴.

ΕΛΑΣ:

Παλαμίδας Νιόνιος Γεωργ., τραυματίστηκε στη μάχη του Πύργου· διοικητής Πολιτοφυλακής Λεονταρίου κατά την απελευθέρωση· σκοτώθηκε από τις τάξεις του ΔΣΠ⁵ - Μακρυγιάννης Φώτης - Φουντής Μενέλαος, αδελφός των άλλων * έλαβαν μέρος στις δύο αποτυχημένες απόπειρες να βγει αντάρτικη ομάδα στην Ολυμπία.

Χρονόπουλος Νίκος· αδελφός της Φωτεινής - Γραμματικός Χρήστος * έλαβαν μέρος μαζί με τους ανωτέρω στη δεύτερη αποτυχημένη απόπειρα.

¹ Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 78.

² Καρόγιαννης Βασίλης, *προφορική* / Α.Κ., α) Κίτρινο χαρτί, β) Λέφας Γιάννης, *γραπτή*, φακ. «Ηγετικά στελέχη» / *Ο Μωρηάς*, φ. 5, έτος 1985 / *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 11^η, σ. 81, τχ. 117, σ. 67, «Η πρώτη ομάδα της επαρχίας Ολυμπίας», *ο.π.*, τχ. 52, σ. 36-38, Γκούτης Πέτρος, «Το εαμικό», *ο.π.*, τχ. 96, σ. 26 / Μπουρατζής Γιώργος, «Το ξεκίνημα», *Η Ευθύνη*, 15-6-1981 / Παπαστεριόπουλος, Μωρηάς, τομ. Β', σ. 375 / Α.Ν., Κατάλογος Ολυμπίας, σ. 75.

³ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19, α/α 452, 451, αντίστοιχα.

⁴ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19, α/α 372.

⁵ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19, α/α 335.

Βασιλόπουλος Αρίστος Διον., εκτελέστηκε το 1949 στην Καλαμάτα¹ - Ζήρος Γιώργος * στην ομάδα της Ζαχάρως με τον Νίκο Γκότση· έλαβαν μέρος στην τρίτη, επιτυχημένη, απόπειρα.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, υψηλής διαφοροποίησης· σε χρόνο απροσδιόριστο, απεργία στα λιγνιτωρυχεία². Ένταξη: 22 [18 άρρενες] ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.

Ταξιάρχες, οι (Μουφκίτσα, η)³ [++]

Πληθυσμός: 469 κάτοικοι (226 Α + 243 Θ). Μετονομασία: 17-7-1930, ΦΕΚ 251/1930. Πεδινό χωριό (119 μ.), ύψος Νεοχωρίου, κέντρο της περιφέρειας Στροβίτσι-Φασκομηλιά-Καλίδονα.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Κόντος Θεοχάρης, σχολαρχείο· αγρότης· πρωτεργάτης της τοπικής κίνησης· πολιτικός υπεύθυνος.

Πετρόπουλος Χρήστος, εργάτης γης (βλ., λ. Κακόβατος).

Ζήρος Γιάννης (Μπαμπουλέντης), χαλκιάς.

ΕΑΜ:

Κόντος Νίκος, δάσκαλος, αδελφός του Θεοχάρη.

Κοκκώνης Δημήτρης, χαλκιάς.

Κριτσέλης Γιάννης (Προκοπόγιαννης ή Αγάς), από τους προύχοντες του χωριού· κομματάρχης του Βουδούρη· αναφέρεται ως «συμπαθών».

ΕΠΟΝ:

Κριτσέλης Τάσης - Κριστελής Γιάννης (Τεμπέλης) * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας α' σταδίου, κομμουνιστικού πυρήνα, κοσμοπολιτικού χαρακτήρα, μέσης διαφοροποίησης· στήριζε τον ΕΛΑΣ. Ένταξη: 8 ΕΑΜ.

Τζελέχοβα (βλ., Αμυγδαλιές)

Τόγια (βλ., Πλουτοχώρι)

Τρύπες (βλ., Χρυσοχώρι)

Τρυπητή, η (Μπιτζιμπάρδι, το)⁴ [++]

Πληθυσμός: 314 κάτοικοι (154 Α + 160 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Ημιορεινό χωριό (276 μ.), βόρεια της Πλατιάνας, όρια με Αρκαδία, δεσπόζει του Αλφειού.

Επαρχιακή καθοδήγηση:

Μπάμπης Αναστασόπουλος από το Μάζι, στελέχη από τα Κρέστενα.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Σταθόπουλος Κώστας, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Ρήγας Γιώργος γεν. το 1911· έμπορος στη Θεσσαλία· αλβανικό μέτωπο· από τους καθοδηγητές.

¹ Επιτροπή, *Αγωνιστές*, σ. 19, α/α 100.

² Γριβάκης, *Μακρύσια*, σ. 60.

³ Κάπος Μιλτιάδης Μ., Κούτρος Επαμεινώνδας, Καρόγιαννης Βασίλης, *προφορικές*.

⁴ Κωνσταντάρας Δημήτρης, *προφορική*.

Δαλαβούρας Παναγιώτης γεν. το 1911 - Τζίβας Θεόδωρος Γεωργ., αλβανικό μέτωπο * αγρότες.

EAM:

Κουτσογιαννάκης Βαγγέλης - Γιάννης· του Κωνστ., αδελφία - Ρήγας Γιάννης, μεγαλύτερος αδελφός του Γιώργη * αιχμάλωτοι του 1922, απολύθηκαν με την ανταλλαγή πληθυσμών.

Κουτσογιαννάκη Σωτηρία Ιω., αδελφή του Γιώργη Γουρνά από του Ζάχα, σύζυγος του Γιάννη.

Κωνσταντάρας Θεμιστοκλής Δημητ., σχολαρχείο - Μειμέτης Νίκος - Ζέρβας Δημήτρης του Ηλία * γεν. το 1917· αγρότες· αλβανικό μέτωπο· ο τελευταίος ανδραγάθησε.

Αγγελόπουλος Παναγιώτης γεν. το 1908· μουσικός.

ΕΠΟΝ:

Κυριαζής Αποστόλης Χαραλ. από οικογένεια με αξιόλογη κτηματική περιουσία· φίλος του Γιώργου Γουρνά από του Ζάχα· υπεύθυνος.

Δαλαβούρας Αντώνης, αγρότης.

Κωνσταντάρας Αντώνης Δημητ., αδελφός του Θεμιστοκλή.

Νιάρχος Φώτης Δημητ. - Γιαννόπουλος Δημήτρης του Φώτη * χ.σ.

Παρατηρήσεις: Παράγωγή οργάνωση εξωτερικής επήρειας, κομμουνιστικού πυρήνα, συγγενικών δεσμών, μεικτού χαρακτήρα. Ένταξη: 17 [16 άρρενες] EAM.

Τσορβατζή (βλ., Αρήνη)

Φανάρι, το - Μύλοι, οι (Μαχαλάς, ο)¹ [++]

Πληθυσμός: 383 (165 Α + 218 Θ) + 182 (91 Α + 91 Θ) = 565 κάτοικοι (256 Α + 309 Θ).

Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955. Ορεινά χωριά (640 μ. το Φανάρι) περιοχής Ανδρίτσαινας.

EAM:

Ρέππας Ασημάκης, αγρότης· πολιτικός υπεύθυνος.

Πάπαρης Λευτέρης Αντ., αστυφύλακας στην Αθήνα - Μήτσος, αλβανικό μέτωπο· τελείωσε το γυμνάσιο τον πρώτο χρόνο της κατοχής· προπολεμικά κι αυτός στην Αθήνα * αδελφία.

Αδαμόπουλος Θανάσης, αγρότης.

ΕΛΑΣ:

Τόγκας Δημήτρης - Δημήτρης * α' εξαδέλφια· προπολεμικά στην Καλαμάτα· σκοτώθηκαν στη μάχη του Μελιγαλά.

Παναγόπουλος Γιάννης Δημητ. από τον Μαχαλά· ζούσε σε Καλαμάτα-Αθήνα· στη μάχη της Κρήτης, αιχμάλωτος για έξι μήνες· κατόπιν επέστρεψε στο χωριό· στο 11^ο Σύνταγμα.

ΕΛΑΣ-Πολιτοφυλακή:

Παναγόπουλος Γιώργος Παναγ. από τον Μαχαλά· γεν. 1923-1924· α' εξαδέλφος του Γιάννη· γ' δημοτικού· κτηνοτρόφος· στο βουνό με μεσολάβηση του Γιαννάκου Μπούτου από την Ανδρίτσaina, για να αποφύγει μία άδικη κατηγορία εις βάρος του σε ιδιωτική υπόθεση στο χωριό.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση για τη στήριξη του εαμικού δικτύου και του ΕΛΑΣ, συγγενικών δεσμών, κοσμοπολίτικου χαρακτήρα, ανύπαρκτης διαφοροποίησης. Ένταξη: 8 EAM-ΕΛΑΣ.

¹ Νικολόπουλος Παναγιώτης, Πάπαρης Αλέκος, Αδαμόπουλος Γιώργος, *προφορικές*.

Φασκομηλιά, η (Μουνδρά, του)¹ [++]

Πληθυσμός: 204 κάτοικοι (108 Α + 96 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Ορεινό χωριό (450 μ.) περιοχής Ζαχάρως.

ΕΑΜ:

Κρανίτης Γιώργης, πολιτικός υπεύθυνος - Νίκος, μικρομάγαζο - Παναγιώτης, αγρότης * αδέρφια.

Κρανίτης Σταύρος, εξάδελφός τους.

Γκουβάτσος Βασίλης - Βλάμης Παναγιώτης * αγρότες.

Εφεδρικός ΕΛΑΣ:

Βλάμης Θεόδωρος Παναγ., «αστυνομικός».

Λαϊκό δικαστήριο:

Κατσώλης Γιώργης, πρόεδρος - Γιαννίκος Πέτρος, εισαγγελέας * μη Εαμίτες, «αλλά υποστηρίζανε το χωριό»· συνεδρίαζαν στη βρύση.

Αξιωμαθμόνευτα πρόσωπα:

Γεωργακόπουλος Κώστας, μικρομάγαζο· ΚΚΕ· για αδιευκρίνιστους λόγους αρνήθηκε την ένταξη.

Παρατηρήσεις: Εξωγενής οργάνωση, καταλυτικών συγγενικών δεσμών, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Ένταξη: 7 ΕΑΜ.

Φρίξα (βλ. Ανεμοχωράκι)**Φυγαλία, η (Παύλιτσα, η)² [++]**

Πληθυσμός: 378 κάτοικοι (192 Α + 186 Θ). Μετονομασία: 4-11-1927, ΦΕΚ 306/1927. Ορεινό χωριό (460 μ.), όρια με Μεσσηνία. Καμιά πενήντα νέα νέα πολέμησαν στα δύο μέτωπα.

Παρατηρήσεις: Σκιώδης οργάνωση.

Χελιδόνι, το (Κούτσι, το) [+]

Πληθυσμός: 52 κάτοικοι (24 Α + 28 Θ). Μετονομασία: 20-9-1955, ΦΕΚ 287/1955.

Παρατηρήσεις: Δεν υπάρχουν στοιχεία.

Χρυσοχώρι, το (Τρύπες, οι)³ [+]

Πληθυσμός: 198 κάτοικοι (97 Α + 101 Θ). Μετονομασία: 22-12-1978, ΦΕΚ 231/1978. Ημιορεινό χωριό (447 μ.), κέντρο της περιοχής Άλβαινα-Σκλήβα-Μπαράκου-Πλατιάνα.

ΚΚΕ-ΕΑΜ:

Παπαδόπουλος Χαράλαμπος γεν. το 1900· πατέρας ιερέας· αστυνομικός στη Μεσσηνία, απολύθηκε το 1932· Νομική Αθηνών, διέκοψε από ανέχεια· οικογενειακά κτήματα· πολιτικός υπεύθυνος.

ΕΑΜ:

Τριτύλας Γιώργος, αγρότης· στρατιωτικός υπεύθυνος.

¹ Αλεξόπουλος Αριστείδης, Γιαννίκος Γιώργης, Καρόγιαννης Βασίλης, *προφορικές*.

² Γιαννικόπουλος Βαγγέλης, *προφορική* / Α.Τ., Τσέλαλης, *Ημερολόγιο, σποράδην* / Κανελλόπουλος, *Εθνική*, σ. 124, 143, 145.

³ Γρηγορόπουλος Σωκράτης, Γρηγορόπουλος Κώστας Ιω., Γρηγορόπουλος Δημήτρης Φ., Καραγιάννης Διονύσης, *προφορικές* / Παπαστεριόπουλος, *Μωρηάς*, τομ. Δ', σ. 221.

Κυριακόπουλος Ηλίας του Νίκου και της Παναγιώτας από του Μπάρτζελι γεν. το 1913· νυμφευμένος στο χωριό· δάσκαλος· το καλοκαίρι 1941 περιέθαλψε κύπριο αξιωματικό· τον μετέφερε στους συγγενείς του, στου Μπάρτζελι, αλλά αποκαλύφτηκε· συνελήφθη και το 1942 καταδικάστηκε σε θάνατο στον Πύργο, αλλά έλαβε χάρη και απολύθηκε· μέλος της οργάνωσης, έως την απελευθέρωση. Γρηγορόπουλος Γιάννης Αδαμ., ήταν κουτσός και δεν μπορούσε να αναλάβει πρακτικές δουλειές.

Μαχητική ομάδα-ΕΛΑΣ:

Γρηγορόπουλος Φώτης γεν. το 1926· εξάδελφος του Παπαδόπουλου· Δ' οκταταξίου Ζαχάρως, από τους καλύτερους μαθητές· οδηγούσε εαμικά στελέχη στα χωριά· το 1944 συνόδευσε άοπλος αντάρτικα τμήματα σε Αρκαδία-Λακωνία· πολέμησε κατά των γερμανικών δυνάμεων στη μάχη του Χωρέμη.

Σωτηρόπουλος Θανάσης, στο βουνό μαζί με τον Φ. Γρηγορόπουλο· σύντομα εγκατέλειψε τον ΕΛΑΣ, επέστρεψε στο χωριό και πέρασε στην «αντίθετη παράταξη», τους χίτες του Ζάρα.

Παρατηρήσεις: Οργάνωση ασαφούς τύπου, κομμουνιστικού πυρήνα, αγροτικού χαρακτήρα, χαμηλής διαφοροποίησης. Λειτουργούσε λαϊκό δικαστήριο. Ένταξη: 5 ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ευρύτερη.